

Wu Ming

54

Vertaald door Etta Maris

Vassallucci Amsterdam 2003

voor Gilberto Centi

Gedeeltelijke of gehele reproductie van dit boek, in elektronische of enige andere vorm, is toegestaan voor niet-commercieel gebruik, mits de oorspronkelijke copyright-vermelding en deze mededeling erin zijn opgenomen en de uitgever en bron duidelijk vermeld staan.

Oorspronkelijke titel: *54*

Oorspronkelijke uitgave: © 2002 Giulio Einaudi editore s.p.a., Torino

© Vertaling uit het Italiaans: Etta Maris 2003

© Nederlandse uitgave: Vassallucci, Amsterdam 2003

Omslagontwerp: René Abbühl, Amsterdam

Foto omslag: Sygma / ABC Press

ISBN 90 5000 485 7

NUR 302

www.wumingfoundation.com

www.vassallucci.nl

Er bestaat geen 'naoorlogse periode'.

De onnozelen verwijderden zich van het front en noemden dat 'vrede'.

De onnozelen beschermden de vrede door de gewapende arm van het geld uit te steken.

Aan de andere kant van het eerste duin gingen de gevechten door. Klauwen van chimerische beesten zakten weg in het vlees, de Hemel gevuld met staal en rook, hele culturen weggewist van de Aarde.

De onnozelen staken hun borst vooruit, spraken van 'vrijheid', 'democratie', 'hier bij ons', en aten ondertussen de vruchten van razzia's en plunderingen.

Ze verdedigden de beschaving tegen het schimmenspel van dinosaurussen.

Ze verdedigden de planeet tegen schijnbeelden van asteroïden.

Ze verdedigden het schimmenspel van een beschaving.

Ze verdedigden een schijnbeeld van een planeet.

Voorgeschiedenis

I

Het Joegoslavische front, voorjaar 1943

ITALIAANSE SOLDATEN!

Het Sloveense volk heeft melding gemaakt van een meedogenloze strijd tegen de bezetters. Velen van jullie kameraden zijn in deze strijd al gesneuveld. En jullie zullen blijven sneuvelen, dag na dag, nacht na nacht, zolang jullie instrumenten in handen zijn van onze onderdrukkers. Zolang het laatste stukje Sloveense grond niet is bevrijd.

Jullie potentaten maken jullie wijs dat het Sloveense volk van jullie houdt, dat jullie worden aangevallen door slechts 'een paar communisten'. Dat is een pertinente leugen. In de strijd tegen de bezetters zijn wij, Slovenen, eensgezind. Onder leiding van het Nationaal Sloveens Bevrijdingscomité heeft ons gehele volk zich georganiseerd in een enkel, onoverwinnelijk Bevrijdingsfront.

ITALIAANSE SOLDATEN!

Jullie superieuren verhullen voor jullie in welke wanhopige situatie Mussolini het 'Italiaanse Imperium' heeft gemanoeuvreerd door het aan Hitler te verkopen. Ze verhullen voor jullie dat Abessinië, waarvoor Mussolini zo veel Italiaans bloed liet vergieten, niet langer in Italiaanse handen is. Ze verhullen de uitzichtloze situatie van de Italiaanse troepen in alle Italiaanse koloniën in Afrika. Ze verhullen de verliezen die de Italiaanse troepen hebben geleden in de Balkanlanden, en dat westelijk Servië, Montenegro, het grootste deel van Bosnië en Herzegovina, Lika en delen van Dalmatië al bevrijd zijn. Ze verhullen de verschrikkelijke verliezen en kwellingen die de Italiaanse troepen moeten ondergaan door de verpletterende Russische strijdmachten en de ondraaglijke

Russische winter. Ze verhullen de chaos die in de Italiaanse steden ontstaat door de steeds grotere schaarste aan levensmiddelen, door de voortdurende bombardementen van de Engelse luchtmacht, door de toenemende onvrede onder het Italiaanse volk over de politiek van de oorlogszuchtige Mussolini, die Italië in de afgrond stort.

ITALIAANSE SOLDATEN!

Jullie begrijpen ook wel wat het Italiaanse volk thuis steeds beter begrijpt, namelijk dat Hitler jullie naar alle fronten duwt: naar Afrika, de Balkan, Frankrijk en de USSR, zodat jullie thuis geen tegenstand meer kunnen bieden als hij het ‘geallieerde’ Italië binnenvalt zoals hij het ‘geallieerde Joegoslavië’ is binnengevallen. Jullie begrijpen ook wel wat elke blinde kip nu moet begrijpen, namelijk dat het met Duitsland verbonden Italië een verschrikkelijke nederlaag staat te wachten te land, ter zee en in de lucht, toe te brengen door de verenigde strijdkrachten van Rusland, Engeland en alle volkeren ter wereld die de vrijheid liefhebben.

Jullie begrijpen ook wel, Italiaanse soldaten, dat de enige redding voor jullie en voor het hele Italiaanse volk besloten ligt in het richten van jullie wapens tegen diegenen die jullie en ons alleen maar ellende hebben toegebracht, namelijk de fascistische klik van Mussolini! Jullie hebben niets aan de smoes dat ook jullie de gruweldaden van Hitler en Mussolini veroordelen, dat ook jullie willen dat er een eind komt aan het fascisme en de oorlog. Jullie moeten in actie komen en zo een bewijs leveren van jullie liefde voor vrijheid en vrede, van jullie haat tegen jullie onderdrukkers. Zo niet, dan wacht jullie, net als hun, de ondergang.

ITALIAANSE SOLDATEN!

De communistische partij van Slovenië roept jullie op:

Geef geen gehoor aan de bevelen van jullie superieuren, schiet niet op de Slovenen, vervolg de partizanen niet, maar geef jullie aan hen over, sta onze bevrijdingsstrijd niet in de weg!

Overval en ontwapen de fascistische milities, de agenten van de Fascistische Geheime Politie en allen die jullie dwingen tot een strijd tegen het Sloveense volk!

Vernietig de Italiaanse wapenmacht, alle wapen- en levensmiddelen-depots die jullie toch niet aan de partizanen kunnen geven, vrachtwagens, motorfietsen, paarden, wegen, spoorwegen, enzovoorts!

Weiger Italiaanse troepen naar het Russische front te laten sturen, want jullie zullen er sterven voor de krankzinnige Hitler en zijn trawanten! Zeg dat jullie terug naar huis willen!

Deserteer, verlaat het Italiaanse leger, ons volk zal jullie daar graag bij helpen! Lever wapens en munitie in bij de partizanen en bij de Volksdefensie!

Voeg jullie bij de Sloveense partizaneneenheden en help gewapenderhand de absurde oorlogsslachting korter te laten duren, om zo snel mogelijk terug kunnen keren naar jullie huis, naar jullie moeders, vrouwen en arme, verlaten kinderen, en om daar een ware volkssoevereiniteit te creëren.

LEVE DE GEZAMENLIJKE STRIJD VAN ALLE VOLKEREN

TEGEN DE FASCISTISCHE BARBARIJ!

LEVE DE USSR EN HAAR ONOVERWINNELIJKE RODE LEGER.

SUPERMAGTIGE VERDEDIGER VAN DE VRIJHEID EN DE
VOORUITGANG!

LEVE STALIN, HET HOOFD VAN DE VOLKEREN EN VAN DE
ARBEIDERS ALLER LANDEN!

LEVE DE COMMUNISTISCHE PARTIJ VAN JOEGOSLAVIË!

DOOD AAN HET FASCISME – VRIJHEID AAN HET VOLK!

Centraal Comité van de Communistische Partij van
Slovenië

***

Op de afgebladderde muur had iemand met rode verf geschreven SMRT FAŠIZMU. Daarvoor hadden ze hen in een rij opgesteld.

Aan de gezichten viel niets af te lezen. Gesloten, afwezig. Als de vensters van het dorp.

De kapitein schreeuwde het bevel aan de compagnie. De Italiaanse militairen stelden zich op, hun geweer tegen de schouder. Bijna allemaal reservisten. De officier was de jongste, een goedverzorgde snor en een baret van grijze stof schuin over het voorhoofd.

De veroordeelden hieven hun hoofd op om hun beulen recht in het gezicht te kijken. Er zeker van te zijn dat het mensen waren zoals zij. Ze waren gewend aan de dood, ook aan hun eigen dood, eraan gewend door duizenden vroegere generaties.

Aan de andere kant neergeslagen ogen, gespiegelde sensaties.

De twee rijen stonden onbeweeglijk tegenover elkaar, als standbeelden op een leeg veld.

Een van de veroordeelden wreef met een voet tegen zijn been, een automatisch, grotesk gebaar.

De kapitein draaide zich om naar de huizen en beval de tolk naderbij te komen.

‘De inwoners van dit dorp hebben asiel verleend aan communistische rebellen! Dezelfden die gisternacht lafhartig twee Italiaanse soldaten hebben vermoord!’

De tolk vertaalde.

‘Jullie waren gewaarschuwd! Een ieder die asiel verleent aan bandieten, een ieder die hun bescherming en onderkomen biedt, is schuldig aan collaboratie en moet met zijn leven betalen!’

De officier liet de tolk opnieuw vertalen.

‘Vandaag zullen tien inwoners van dit dorp worden gefusilleerd. Moge dit dienen als voorbeeld aan een ieder die van plan is hulp te bieden aan de bandieten die deze bergen teisteren!’

Toen de tolk klaar was, bleef de kapitein staan, zijn leren laarzen in de modder geplant, alsof hij een antwoord verwachtte van de paar zwijgende huizen.

Geen teken van leven. Ook de lucht stond stil.

Hij brulde: ‘Compagnie! Aanleggen!’

Er golfde een onsamenvangende beweging door de rij soldaten, alsof slechts enkelen het bevel hadden gehoord en de anderen als gevolg daarvan in beweging kwamen. Een geweer viel op de grond.

‘Orde, verdomme! Orde!’

Op dat moment wisselden drie soldaten een blik van verstandhouding en draaiden hun musketten. Een richtte op het hoofd van de kapitein, de andere twee op hun wapenbroeders.

‘Iedereen blijft staan. Er wordt hier door niemand geschoten.’

De kapitein verbleekte. ‘Capponi, waar ben je godverdomme mee bezig? Farina! Piras! Ik stuur jullie naar de krijgsraad!’

De andere soldaten keken verbijsterd toe. Schouders werden opgehaald, verwarring.

‘Kapitein, gooi dat pistool op de grond.’

‘Dit is desertie, jullie zijn gek!’

‘Gooi dat pistool op de grond of Farina schiet op u.’

De officier maakte geen beweging, het wapen tegen zijn hoofd, tanden op elkaar van woede. De snelheid van zijn gedachten drukte zijn hersenen samen.

‘Kapitein, als u dat pistool op de grond gooit laten wij u gaan.’

Sissend antwoordde hij: ‘Capponi, ik heb altijd geweten dat jij een lul van een communist was. En wat denk jij te gaan doen, hè? En jullie daar, wat staan jullie daar als zoutpilaren? Willen jullie soms ook worden gefusilleerd?’

Niemand gaf antwoord. Blikken kruisten elkaar zonder een vast punt te vinden. Niets wat hun influisterde wat er moest gebeuren. Ze wisten alleen dat, als ze hun kameraden zouden ontwapenen, ze hen samen met de anderen moesten fusillieren.

De rij viel uiteen, ze bleven een beetje apart staan, onzeker over wat er zou gebeuren.

De mannen tegen de muur keken met opengesperde ogen naar de scène.

‘Weg met dat pistool.’

De kaken van de officier waren zo stijf opeengeklemd dat hij niets meer kon zeggen. Hij trok het wapen uit de huls en liet het vallen.

Capponi raapte het op en stopte het tussen zijn ceintuur.
'Jullie kunnen gaan,' zei hij tegen de veroordeelden. 'En jullie ook.'
Hij maakte een handgebaar en vol ongeloof begonnen de mannen een voor een in de richting van de berg te rennen.

'Luister goed allemaal. Wie wil er met ons mee? Farina, Piras en ik gaan de bergen in om de rebellen te zoeken. Jullie moeten doen wat jullie zelf willen, maar zoals de kapitein al zei, als onze vrienden jullie te pakken krijgen is het goed mogelijk dat ze jullie fusilleren, want jullie hebben gezien wat hier gebeurde. En daar hebben jullie goed aan gedaan, want het is een schoftenstreek om deze mensen vermoorden.'

De drie mannen pakten hun rugzak en hesen die op hun rug.
'O, een momentje, Romagna, jij hebt ons in deze situatie gebracht, nu moet je ons er ook weer uithalen.'

'Nee, Romein. Cavalier Benito Mussolini heeft jullie in deze situatie gebracht. Nu moet ieder voor zich beslissen.'

'En wij? Waar moeten wij dan heen?'

Farina liep langs hem met een kist munitie die hij uit de vrachtwagen had gepakt waarmee ze waren gekomen. 'Kom maar met ons mee.'

'Naar de bandieten? Maar die knallen ons neer!'

Capponi schudde zijn hoofd. 'Maak je geen zorgen, ze knallen ons niet neer. Kom maar achter mij aan.'

'Ja ja, maak je geen zorgen, zegt hij.' Scheldend liep hij naar de vrachtwagen.

'Wat doe je? Ga je met ze mee?' vroeg een van de anderen.

De Romein trok zijn schouders op. 'Wat moet ik hier doen?' Hij wees naar de kapitein. 'Die vertrouw ik al helemaal niet. Die stopt ons allemaal in de gevangenis. Waarschijnlijk laat hij ons ook fusilleren. Ik vond hem trouwens toch al nooit sympathiek.' Hij pakte zijn rugzak. 'Als mijn vrouw me zag... Moge de ziel van je vrouw vervloekt zijn, en die van je vader en je—' Terwijl hij zich omdraaide, zag hij een snelle beweging van de kapitein die iets weggriste onder de broekriem van de tolk.

'Hé daar!'

Vittorio Capponi vuurde als eerste en de kapitein viel languit op de grond, zijn schedel opengebarsten. Er rolde iets naast hem weg.

'Het is een handgranaat!'

Ze wierpen zich allemaal op de grond, handen op het hoofd, ingehouden adem.

Er gebeurde niets.

Even later opende iemand zijn ogen.

Vervolgens strekte hij zich om beter te kijken.

Ten slotte durfde hij dichterbij te komen.

Iedereen bleef onbeweeglijk, als betoverd, kijken naar het punt waar het lichaam van de officier lag en dat hun het leven had kunnen kosten.

Iemand dankte de Madonna del Carmine dat de wapens van de Duce zo slecht waren.

Een ander spuwde op de grond.

De tolk bleef met omhooggestrekte armen zitten: 'Niet schieten, Talianen! Niet schieten, ik onschuldig!' Maar niemand sloeg acht op hem.

Farina gebaarde tegen Capponi dat hij in beweging moest komen. 'Kom, Romagna, laten we gaan.'

Met stevige tred sloegen de drie mannen het bergpad in, de Sardijn aan kop om het terrein vrij te maken.

De Romein volgde zonder overtuiging, struikelend en zich meermalen omdraaiend om naar het lijk te kijken, alsof hij verwachtte dat het zou opstaan.

De anderen zeiden niets. Moedeloze gebaren. Ten slotte pakten ze een voor een hun rugzak op en liepen in ganzenpas achter de voorsten aan.

II

Vrij territorium van Triëst, 5 november 1953

De architect en dichter Carlo Alberto Rizzi verliet om half tien 's ochtends zijn huis. Met zijn keurig verzorgde zwarte baard en fier alsof hij poseerde voor een ruitersstandbeeld, keek hij even om zich heen, trok de driekleur die hij onder zijn montycoat had geknoot recht en wandelde ten slotte naar de kerk van San Antonio Nuovo, waar de studenten even later bijeen zouden komen.

De wind voerde verre stemgeluiden, geschreeuw en gezang mee. Er was een manifestatie in de stad tegen het machtsmisbruik van generaal Winterton, voor teruggave van Triëst en het gehele nog niet teruggewonnen territorium aan Italië. De betogingen waren de avond daarvoor georganiseerd, bodes die van huis naar huis liepen en de controles tartten van de Anglo-Amerikanen, die de stad al negen jaar lang bezetten.

Negen jaar, waarin Rizzi brieven naar kranten had gezonden, petitie had ingediend bij autoriteiten, verhitte patriottistische gedichten had voorgedragen in theaters en cafés.

Rizzi, zesenvestig jaar, noemde zichzelf 'een van die liberalen zoals ze niet meer worden gemaakt' en leed onder het lot van zijn stad, die in '43 door de Duitsers, in '45 door Tito en kort daarna door de Anglo-Amerikanen bezet was.

De grootmachten wilden niet dat de volkeren van Venezia Giulia, Istrië en Dalmatië vrijelijk hun eigen lot, Italianen onder de Italianen, kozen. Triëst was een voorgeborchte geworden, dat met absurde minachting 'Vrijstaat' werd genoemd. Het hoorde hierbij noch daarbij, was vlees noch vis: de stad zelf en de gebieden ten noorden daarvan waren toegekend aan het geallieerde militaire bestuur en werd 'zone A' genoemd; ten zuiden van de stadsgrenzen bevond zich 'zone B', bestuurd

door Joegoslavië. De vernederende dwangmaatregel werd bekrachtigd door het zogenaamde 'Vredesverdrag' van '47. Maar wiens vrede?

In de straten van Triëst patrouilleerde de burgerpolitie van het Geallieerde Militaire Bestuur ofte wel de GMA, waarvan de oproereenheid de bijnaam 'Tito's Vijfde Colonne' had gekregen vanwege het geweld waarmee die de betogingen van de Italianen onderdrukte. Wat zone B betreft, daar gebruikte Tito de ijzeren vuist om elk spoor van Italiaanse identiteit uit te wissen.

Het was tijd om de verloren waardigheid te heroveren. Misschien zou die vijfde november wel de dag van de waarheid worden.

Klaarwakker, niet in staat zijn eigen gepieker te onderbreken, had hij vanuit het raam van zijn slaapkamer naar de zonsopgang gekeken.

Op 8 oktober was de hoop bijna weer opgevlamd door de belofte dat zone A zou worden teruggegeven aan Italië. Maar op 3 november, de zesendertigste verjaardag van de bevrijding van Triëst, had generaal John Winterton een verbod afgekondigd voor alle patriottistische manifestaties en herdenkingen. Ondanks dat verbod had burgemeester Bartoni de driekleur geheven op het dak van het stadhuis. Winterton had hem laten strijken en in beslag genomen, en geweigerd hem daarna terug te geven aan de gemeente.

Op 4 november, de herdenkingsdag van de overwinning in de Eerste Wereldoorlog, was Rizzi naar de manifestatie in Redipuglia gegaan, het eerste dorp aan de andere kant van de 'grens'. Op de militaire begraafplaats herdacht een grote menigte de bevrijding van het Oostenrijkse juk en bejubelde daarbij die van het Slavische juk. Rizzi's ogen waren vochtig geworden toen hij de delegaties zag van de nog niet teruggewonnen steden: Zadar, Cres, Lošinj, Izola... Onvergetelijk. Toen ze die avond per trein waren teruggekeerd naar Triëst, waren de mannen en vrouwen niet allemaal apart naar huis gegaan, maar in kleine optochten door de straten getrokken, om vervolgens samen te komen in één grote, spontane betoging. Op Piazza dell'Unità hielden zich meer dan duizend mensen op tussen het stadhuis en het Caffè degli Specchi. Uit de hoofdingang van de prefectuur was een Engelse politieofficier gekomen, die de aanvoerder van de betoging te lijf was gegaan, had

geslagen en de driekleur uit zijn handen had gegrist. Juist op dat moment was de oproerpolitie gearriveerd, zwarte regenjassen en musketgeweren, om een charge uit te voeren tegen de demonstranten. De demonstranten, Rizzi daarbij inbegrepen, hadden zich verdedigd door stoelen en tafeltjes uit het café kapot te slaan en de poten te gebruiken als knuppels. In het tumult was Rizzi er wonderlijk genoeg in geslaagd de driekleur van de aanvoerder te bemachtigen, die hij nu, opgevouwen tussen zijn colbert en zijn overjas, bij zich droeg.

Het tumult ging verder voor het Verdi-monument op Piazza San Giovanni, op Piazza Goldonoi en in de Viale XX Settembre, waar de menigte een bioscoop had bestormd die alleen toegankelijk was voor de Engelse officiers. In al die opschudding was een politiebusje tegen een trolleybus gebotst: tien agenten waren gewond geraakt.

In de Via delle Torri, die opnieuw werd geasfalteerd, hadden de demonstranten geprobeerd een barricade op te werpen van dranghekken en een wals. Op een bekogeling met stenen hadden de agenten geantwoord met schoten in de lucht, vervolgens hadden tien jeeps de blokkade omvergeworpen en waren er arrestantenwagens vol agenten komen aanrijden.

De gevechten hadden zich uitgebreid tot aan de poorten van Chiozza.

In totaal waren er twintig gewonden. Zestien arrestaties.

De studenten, en niet alleen zij, hadden besloten de volgende morgen de straat op te gaan. Alle betogingen zouden onder politiecommando samenkomen.

***

Doordat er werkzaamheden in uitvoering waren, lag de straat voor de kerk helemaal open. Aan de kant van de demonstranten waren kruiwagens, zakken grind, een paar houwelen en heel veel stukken plaveisel. Er kwamen twee straten uit op het plein, de Via XXX Ottobre en de Via Dante. Op de hoek van Via XXX Ottobre was het hoofdbureau van politie, gevaarlijk dichtbij.

Onder de tweehonderd onverschrokkenen die waren ingesloten door

de oproerpolitie, bevonden zich scholieren van het lyceum, studenten, een paar oude irredentisten en verscheidene a-politieke burgers. Er waren ook ex-fascisten, maar verrek! waren dat niet ook Italianen?

De mobiele eenheid had zich opgesteld met gepantserde jeeps die beschermd waren met metalen hekwerken, minstens driehonderd agenten met stalen helmen, wapenstokken en karabijnen, knapzakken vol blikjes traangas. Ze zagen er dreigend uit, maar... was dit niet het moment van de waarheid? Luidkeels schreeuwend, zwaaide Rizzi met de driekleur.

Op een gegeven moment maakte een van de commandanten zich los van de stelling, liep op de menigte af en bleef pal voor Rizzi staan, waarbij hij hem recht in de ogen keek en zwaaide met een zweepje. Er was geen twijfel mogelijk, het was dezelfde provocateur van de vorige avond. Bleek als een vaatdoek, een uitdrukking die nog kouder was dan de bora in december. Het werd stil. Zonder zijn ogen neer te slaan legde Rizzi de vlag over zijn schouders. Met een vreselijke uitspraak zei de man: *'Dzis is ze ienighe waarskurweng, ze allerletste: furspraait joe end gaw nar hous!'*

Rizzi gaf hem een duw tegen zijn borstbeen waardoor hij achteroverviel. De agenten konden niet meteen aanvallen omdat de demonstranten hen tegenhielden met een salvo van stenen en grind. Er vloog ook een houweel door de lucht, die op een paar centimeter de kofferbak van een jeep miste. Toen barstte de charge los en het treffen was verschrikkelijk.

Rizzi zette het op een lopen tussen trappen, vuistslagen, stokslagen, dreunen van schietende karabijnen, *'son of a bitch!'* (hij wist niet wat dat betekende), *'hondenlul!'* (dat was duidelijk), vervloeking in het Sloveens en rondspattend bloed door. Samen met anderen slaagde hij erin de kerk binnen te komen en de deur te sluiten. Ze waren met meer dan dertig, ze hijgden.

Een van hen was Enrico Pinamonti, mager en bebrild, leraar met anarchistische opvattingen aan het gymnasium. Wat deed die daar? Rizzi kende hem nauwelijks, ze waren nooit verdergekomen dan goedemorgen en goedenavond, en nu waren ze makkers tijdens beleg.

'Goededag, Pinamonti.'

‘Gegroet, Rizzi. We zullen zien of dit een goede dag wordt. Het zou mogelijk kunnen zijn.’

Buiten ging het lawaai, het geschreeuw, geloei van sirenes, gebonk tegen de kerkdeur door. Buiten adem kwam de pastoor de kerk in.

‘Wat is er aan de hand?’

Een man van middelbare leeftijd, met een doek in de kleuren van de vlag om zijn nek, gaf antwoord.

‘Is dit niet het huis van God, vader? U moet ons asiel verlenen, die lui daar buiten zijn nog erger dan alle Duitsers en titoïsten bij elkaar!’

De geestelijke liep naar de deur en schreeuwde: ‘Luister goed, ik ben de pastoor. Dit is grondgebied van de Heilige Stoel, gewijd door Sint-Antonius Taumaturgo. Het is het huis van God. Als u deze deur openbreekt, maakt u godslasteraars van uzelf. Stop de vijandigheden, ik zal praten met de mensen hierbinnen en hen overhalen naar buiten te gaan, zonder nog meer geweld!’

‘Ik verdom het om naar buiten te gaan als die klootzakken niet weggaan!’ zei een langharige jongeman.

‘Als we klappen moeten krijgen, wil ik er eerst ook wel een paar uitdelen!’ zei een andere jongen, terwijl hij een lange bronzen kandelaar pakte en die als een houweel vasthield.

‘Wat doe je? Zet die onmiddellijk neer! Waarom ben jij niet buiten gebleven als je zo overmoedig bent?’ krijste de priester. Intussen was er buiten niets meer te horen...

Precies op dat moment vloog de kerkdeur open door de stoot van een waterkanon die de belegerden meteen overviel, zodat de weg vrij was voor een nog zwaardere charge. Toen de pastoor zag dat de kerk blank stond, liep hij rood aan van woede en als hij geen pastoor was geweest, had hij zeker gevloekt. Hij begon te schreeuwen: ‘Waar is jullie chef? Ik wil nu onmiddellijk jullie superieur spreken! Onmiddellijk!’

Niemand luisterde naar hem, de slachting was al begonnen. Van een paar studenten brak de schedel door de slagen met de karabijnen. Het bloed vermengde zich met het water. De jongen die geen karabijnslagen wilde ontvangen zonder ze zelf te geven, zwaaide met de kandelaar door de lucht, liet een houw neerkomen op de rug van een agent, raakte een

ander in de maag en werd ten slotte door minstens zeven agenten overmeesterd, op de grond geworpen en geschopt totdat hij niet meer bewoog.

Alle belegerden werden gearresteerd en weggesleurd. Allemaal, behalve Rizzi en Pinamonti.

Vlak voor de politie was binnengedrongen, hadden de architect en de leraar zich verstopt in een biechthokje. Op een haar na waren ze ontsnapt aan afranseling en arrestatie. Ze bleven in de sacristie om te praten over wat er gebeurd was, terwijl de pastoor naar het politie-commando ging om te protesteren en te zeggen dat de kerk ontheiligd was en dat hij, al zou de hele wereld instorten, haar nog diezelfde middag opnieuw zou wijden voor het aangezicht van de gelovigen en de hele stadsbevolking.

‘Pittig ventje, voor een priester!’ merkte Pinamonti op, waarna hij naar Rizzi keek en eraan toevoegde: ‘Helemaal niet slecht, die ram die u aan de commandant verkocht.’

‘Dat was geen ram, dat was een duw,’ preciseerde Rizzi, die weer somber was geworden.

Na bijna vijf minuten stilte zuchtte Rizzi diep en declameerde met zachte stem: *‘Arm, arm vaderland, geknakt door machtsmisbruik / van schurkenvolk dat geen schaamte kent.’*

‘Ach ja, u bent dichter. Erg charmant, maar ik ben niet de straat opgegaan voor het “vaderland”, hoe vreemd u dat misschien ook vindt. Ik ben internationalist, ik geloof niet in vaderlanden.’

‘Ik vroeg me inderdaad al af om welke reden u—’

‘Ik kan niet blijven toekijken bij een protest tegen politiegeweld. Verder ben ik irredentist noch slavofiel, en sta ik al helemaal niet aan de kant van Togliatti, die per dag van gedachten verandert over Tito, afhankelijk van de richtlijnen van Moskou.’

‘Ik ben bang dat ik u niet begrijp. Aan wiens kant staat u dan wel?’ zei Rizzi terwijl hij zijn ogen een beetje opensperde en zijn baard streelde.

‘Wat ik bedoel te zeggen is dat je, aan welke kant je ook terecht komt,

hoe dan ook zult moeten vechten tegen je eigen bazen, Slovenen en Italianen, allemaal samen.'

'Maar wat hoopt u dan voor Triëst?' vroeg Rizzi, nieuwsgierig geworden door het ongebruikelijke standpunt.

'Allereerst dat Winterton en zijn bende vertrekken. Daarna de broederschap ondersteunen tussen Sloveens- en Italiaanstalige arbeiders, en elke raciale en patriottistische wraakneming tegenhouden. Er is al veel te veel gevaarlijke onzin uitgekraamd over bloed en bodem, voor en tijdens de oorlog. Ik begrijp dat u het hier niet mee eens bent.'

'Hoe zou ik dat ook kunnen? U vergelijkt de wartaal van de Führer over de arische zuiverheid met de legitieme wens van het Italiaanse volk om zich in één land te verenigen! Ik ben een oude liberaal en altijd anti-fascist geweest. Het is toch niet mijn schuld dat woorden als "vaderland" zijn bezoedeld door de demagogen. Vraagt u maar aan de inwoners van Pola of Zara of ze zich niet willen bevrijden van Tito's juk! Er zijn gebroken gezinnen, er is een diaspora...'

Zijn stem stokte in zijn keel en Pinamonti maakte daar gebruik van: 'Laten we de Bijbel erbuiten houden! Woorden als "diaspora" doen niets anders dan een kunstmatig geschil aanscherpen. Door rancunes worden volkeren uiteengedreven, in plaats van dat ze samen tegen hun uitbuiters strijden. Beste Rizzi, ik twijfel niet aan uw oprechtheid, maar het vaderland dat u wilt herenigen is dat van de bourgeoisie, de christen-democraten en de bazen, die gisteren allemaal fascistisch waren en zichzelf vervolgens met een laagje democratie hebben overgeverfd, en het is niet zo dat de Italiaanse politie zich beter gedraagt dan die van het GMB, integendeel. Denkt u dat het een vooruitgang zou zijn voor ons, Triëstijnen, als de knuppelaars onder het gezag van Rome stonden in plaats van onder dat van het GMB? Dat is een zeer onredelijke gedachte. Sterker nog, ik zeg u, dat juist dank zij die onredelijkheid het GMB de kans krijgt om te onderdrukken.'

'Wat bedoelt u daarmee?' onderbrak Rizzi hem. Hij wilde weten hoe ver de acrobatische redenering van Pinamonti kon gaan.

'Triëst wordt verdeeld tussen een irredentistische Italiaanse meerderheid, een Sloveense minderheid en een onafhankelijkheidsgezinde

Italiaanse minderheid. Een goede reden dus om de politiemacht uit te breiden met Italianen uit andere provincies, Slovenen en onafhankelijke Triëstijnen. Op die manier bedwingen Italiaanse agenten de pro-Slavische manifestaties, terwijl Slavische en onafhankelijkheidsgezinde agenten de Italianen neerslaan, zoals zojuist is gebeurd. Juist de rassenhaat, die jullie "patriottisme" noemen, is de brandstof van de GMB-machine en misschien van elke andere staatsmachine.'

'Wat bent u eigenlijk, anarchist? In wat voor soort groepering bent u actief?'

Pinamonti stak zijn hand onder zijn overjas, haalde er een opgevouwen tijdschrift onder vandaan en gaf dat aan Rizzi. Het was een tweewekelijks blad, *Het Communistische Programma* genaamd. Rizzi bladerde het door, las hier en daar een stukje en bleef steken bij een verslag van een vergadering van de internationalistische communistische partij, waar Rizzi nog nooit van had gehoord en die die zomer in Triëst had plaatsgevonden.

'Wat is dit, deze internationalistische communistische partij? Bent u daar lid van?'

'Niet echt, maar hun ideeën lijken veel op die van mij. Ze staan niet aan de kant van Moskou en ook niet aan die van Belgrado, ze haten Stalin en vinden Rusland een kapitalistisch land.'

'Bizar. Wie is hun leider?'

'Er is geen leider, maar de belangrijkste exponent is die Amadeo Bordiga, die in '21 de Italiaanse Communistische Partij heeft opgericht en daar een paar jaar later is uitgezet.'

'Ik geloof dat ik over hem heb gehoord. Hoe dan ook, beste Pinamonti, ik was erbij op 5 mei '45, toen het Vierde Legerkorps van Tito op de Italiaanse menigte schoot. U maakt mooie analyses, maar als het gaat om leven of dood moet men partij kiezen, en ik geloof dat Istrië, Fiume en Dalmatië, waar ze onze taal spreken, liever bij ons willen horen dan bij schurken die praten als varkens en mensen in de dolinen gooien. Blijft u maar denken wat u wilt, dan blijf ik de woorden gebruiken die ik wil, inclusief het woord "vaderland".'

Pinamonti zweeg een paar seconden en zei toen, terwijl hij zijn

schouders ophaalde: 'Beste Rizzi, ook u moet doen wat u wilt, maar aangezien u een goed mens bent, wil ik u waarschuwen dat wie hier en nu de patriot uithangt, zichzelf hoe dan ook zit te besodemieten.'

En met deze grove noot was de discussie gesloten.

***

Om vier uur 's middags werd de menigte bijeengeroepen door het klockgelui van de San Antonio. De pastoor zou de met bloed bezoedelde kerk opnieuw wijden. Op de trappen en in de omliggende straten wemelde het van de mensen, de sfeer was gespannen, de jeeps van de politie waren zich al aan het verzamelen. Na een half uur kwam de pastoor naar buiten in processie en begon, met het kruis hoog opgetild, de buitenmuren te zegenen. Stilte. De mannen zetten hun hoed af. Iedereen sloeg een kruisje.

Tussen de menigte keken Rizzi en Pinamonti naar de Engelsen, hun uitdrukking van minachting, hun vingers die op de wapens trommelden. De gebruikelijke officier – volgens sommigen ene 'majoor Williams' – gaf bevel tot verspreiding van de 'samensholing'. Opnieuw barstte de hagelbui van stenen los, met de gelovigen die er een einde aan probeerden te maken en de pastoor die de eredienst probeerde voort te zetten. Uit een zijstraat klonken mitrailleurshoten, eerst in de lucht... toen op manshoogte.

Paniek: in de algemene overhaaste vlucht werden gewonden op de rug meegedragen, maar de politie blokkeerde de helpers en sloeg hen neer. Op de kerktrappen waren grote bloedvlekken te zien. Pastoor en gelovigen vluchtten de kerk in, maar de achtervolging ging door tot aan het altaar, de brandspuiten zetten het schip onder water, er klonk gebrul: 'Jullie zijn dood! Jullie zijn dood' en 'Godverdomme, ze willen ons vermoorden, terugvechten!'

Rizzi verloor Pinamonti uit het oog, raakte zijn vlag kwijt en werd ten slotte door een kogel getroffen in de buurt van zijn anus, die door zijn rechterbil drong en bij het naar buiten komen heel even de bovenkant van zijn dijbeen raakte. Pinamonti kwam ervan af met een knuppelslag

tegen zijn slaap en een paar schoppen in zijn lendenen.

Een jongen van zestien werd in het hart getroffen en stierf. Hij heette Pierino Addobbati, hij scheen een zoon te zijn van een dokter, een banneling uit Zara. Iedereen herinnerde zich het driekleurig lint in zijn met bloed doordrenkte knoopsgat. Ook de zestigjarige scheepsbediende Antonio Zavadil kwam om, een uit Tsjechië afkomstige genaturaliseerde Triëstijn. Er waren twaalf zwaargewonden en een stuk of veertig arrestaties. De politie vernielde de vestigingen van de neo-fascistische partij Movimento Sociale Italiano, ofte wel MSI, en van sportvereniging 'De vlam' om het erop te laten lijken dat ze een neo-fascistische betoging hadden neergeslagen.

De Italiaanse correspondenten van de Britse kranten spraken in hun stukjes van 'vandalistische acties' door 'neo-fascistische gangsters'.

Vanuit Rome riep premier Pella de Triëstijnen op om 'de kalmte der sterken te bewaren'.

De volgende dag werd er een algemene staking uitgeroepen. De spanning nam toe, totdat er, tegen tien uur 's ochtends, opnieuw werd gevochten en geschoten. Op de hoek van Via Mazzini en Via Milano vernielden demonstranten een politiejeep en staken deze in brand. Filialen van Sloveense verenigingen en onafhankelijkheidsbewegingen werden bestormd en vernield. Iemand gooide een handgranaat naar de prefectuur. In Via del Teatro opende de politie het vuur op de mensen die achter de ramen stonden te kijken. Die zesde november doodde de politie nog vier mensen en verwondde er dertig.

Toen Rizzi dat hoorde, lag hij op zijn buik in een ziekenhuisbed, vernederd en geknakt, en meer dan aan het vaderland dacht hij aan zijn eigen achterwerk.

Die Pinamonti, die was ofwel een profeet, ofwel een bode van het ongeluk.

III

Rond de wereld, 25 december 1953

Substantie die hart en sfincter ontspant, nectar die opstandige spieren tot rust brengt, sprookjes verteld aan botten en gewrichten. Zure vrucht van de *Papaver somniferum*. Turkenhand, Laotiaanse hand, Birmaanse hand. Stilstaande hartslag, lemmet dat snijdt, melkwei dat de lucht raakt en stremt. Bruine brij die blijft kleven aan vingers. Draden en vingertopjes, kinderen die spelen met dennenhars.

Chandu, opiumpreparaat. Broden die kisten vullen die vrachtwagens vullen die wachtende vliegtuigen of schepen bereiken. Inschikkelijke douaniers, gesloten ogen van legers en staten, investeringen via banken. Een kilo opium wordt honderd gram morfine wordt honderdtwintig gram zuivere heroïne die wordt versneden met talkpoeder, gipspoeder en wat al nog meer.

Aan elke dollar, besteed aan opium, verdien je er vijfduizend.

Handel waar elke handelaar van droomt, additief dat elk circulatiesysteem zich vurig wenst.

Elkaar kruisende routes. Via Bulgarije en Joegoslavië van Turkije naar Sicilië. Van Sicilië naar Marseille. Van Indochina naar Marseille op de schepen van de legionairs. Van Marseille naar Sicilië.

Van de Middellandse Zee naar Amerika.

‘The French Connection’.

De stropdas knelt om de arm. Injectienaald, haastig ingebracht in de elleboogholte, splijt de ader open, goed zichtbaar onder de donkere huid. Spat van plasma, erytrocyten, leukocyten, nutteloze trombocyten

weggesmeten in de buitenwereld. De vervloeking roept de Schepper voor het gerecht. Niemand die het hoort.

Behalve de Schepper.

En de kakkerlakken, achter de plinten.

Maar wie weet of de Schepper wel echt bestaat. En kakkerlakken hebben geen oren.

Lichaam: omhulsel van bevingen en sidderingen, niet één spier die zijn plicht zonder klagen vervult. Bloed van een levende dode, geur van acute tandvleesontsteking, koud zweet.

De muzikant drukt een zakdoek op het gat. Hij zucht. Hij bindt de stropdas om de andere arm. Lastig om de zuiger van de naald in te drukken. De hand die je het minst gebruikt lijkt van iemand anders te zijn. Je brein kan hem niet leiden. *Rustig, rustig, inademen en opnieuw proberen.*

Kijk, geen probleem. Warm serum begint te stromen.

Euforie en welbevinden, centimeter na centimeter.

Hij maakt de bij Brooks Brothers gekochte das los.

Geluidloze scheet van gelukzaligheid. Glimlach. *Vrolijk Kerstfeest.*

Een

Šipan

I

Napels, renbaan van Agnano, zondag 3 januari 1954

Magione kwam als eerste de baan op, begeleid door de rijknecht, die gekleed was in de kleuren hemelsblauw en goud van de stoeterij. Hij begon rond te draaien, schudde zijn hals, als om de spanning van zich af te gooien. Als vierjarige rossige volbloed met een smalle, scherpe snuit, had hij in '53 een goed seizoen gehad, veel classificaties en twee overwinningen. Achter hem voerden de rijknechten de andere paarden binnen, fier, een meter tachtig schofthoogte, de adem die opsteeg in de bijtende middaglucht. Giuseppe Marano streelde de hals van zijn Ninfa, de absolute favoriet, ook al wist hij dat zij de meest nerveuze van de twee was. Hij wierp een vragende blik op de toeschouwers en voltooide toen de ronde terwijl hij de details voor de zoveelste maal controleerde. Op een paar passen afstand van Lario begon de merrie te snuiven: de hengsten vielen niet bij haar in de smaak. Daarachter Verdi, Augusta en Redipuglia, ook zij heel mooi, maar vooral mooie namen voor een classificatie, ware het niet dat Augusta het op het zware terrein goed kon doen. Tot de vorige dag, voordat de hemel van die winterse zondag helder was geworden, had het boven Napels geregend, en de baan was nog zacht. Monte Allegro, de meest nerveuze van het stel, kwam snuivend en rukkend aan de teugels binnen, zonder acht te slaan op de stem van zijn trainer, die hem kennelijk iets influisterde om hem te kalmeren. Niets nieuws: Monte Allegro was zo'n dier dat moeilijk te beheersen was, dat de eerste duizend meter verslindt en bij de finish instort.

Op de tribune stak Salvatore Lucania een sigaret op en keek hoe de wind de rook van zijn eerste trekje meevoerde. Hij had zijn handschoenen moeten uittrekken en nu had hij daar bijna spijt van: het was bitter koud. Hij draaide zich om naar fokker De Dominicis en zei: 'Was

dit niet de stad van de zon? Tering, het lijkt wel New York, zo koud is het!’

De paardenfokker lachte, waarop het groepje mensen om hen heen onmiddellijk volgde. Lucania kroop diep weg in zijn cameljas en rookte verder.

De twee verslaggevers liepen met een opschrijfboekje in de hand naar hem toe.

‘Meneer Lucania, ze zeggen dat Eduardo belangstelling heeft voor een film over uw leven. Hebt u hem ontmoet?’

‘De Filippo? Nee. Geweldige man, groot kunstenaar, maar ze laten hem die film nooit maken, dat verzeker ik jullie.’

‘En vertelt u eens, wie zou u kiezen om uzelf te spelen op het witte doek?’

Lucania schoof zijn bril recht. ‘Cary Grant, *of course*. Van de Italianen vind ik Amedeo Nazzari goed.’

Een dreigende en expliciete blik maakte aan de gedrukte pers duidelijk dat er verder niet moest worden aangedrongen. Verantwoordelijke voor die blik was Stefano Zollo, stierennek strak in de smalle stropdas, geflankeerd door Victor Trimane, om te voorkomen dat het komen en gaan van mensen hun leider zou hinderen.

‘De paarden komen de baan op,’ kondigde de speaker door de luidsprekers aan.

De jockeys, al in het zadel voor de warming-up, lieten de paarden trappelen om de baan te voelen. Ninfa leek wel een witte prinses tussen de zwarte. Marano zekerde de zweep aan zijn pols en drukte zijn pet op zijn voorhoofd. Lario rook merriegeur en schudde zijn hoofd. Toen kwamen Verdi en Magione voorbij, gevolgd door Augusta en Redipuglia. Als laatste Monte Allegro: de moor hield zijn hoofd hoog, zijn tanden bloot, en Cabras, de Sardinische jockey, kon hem met moeite onder controle houden, hij bleef hem toespreken en strelen, zonder veel succes.

Saverio Spagnuolo wachtte tot de jongen terugkwam met de noteringen van de bookmakers. Hij zag hem zijn kant op stuiven en naar hem toe komen. De jongen fluisterde snel: ‘Saverio, Ninfa is gehalveerd.’

Spagnuolo knikte en wendde zich tot de man die naar hem toe was

gekomen: ‘Vriend, Ninfa is topfavoriet, ik kan je zeventig procent geven, meer niet. Maar je kunt de andere paarden proberen, als je wilt, en daar zijn de noteringen hoog.’

De man schudde hem de hand en overhandigde hem daarbij de opgerolde bankbiljetten. ‘Jij wilt me erin luizen. Zeventig procent is goed. Ninfa wint.’

‘Ik doe het. Hou je goed.’

De clandestiene bookmaker liet nog een keer zijn oog glijden over de paarden die trappelden op de baan en herinnerde zich de orders: hou de noteringen zo laag mogelijk.

Hij krabbelde een paar gebruikelijke hanenpoten in zijn opschrijfboekje en stopte het in zijn zak. Toen stuurde hij het jongetje opnieuw naar de bookmakers.

‘Zet twintigduizend in op Ninfa tegen viervijfde.’

‘Zeventig procent.’

‘Zelfs met een langzame baan?’ protesteerde de backer om hem over te halen de notering te verhogen.

‘Zeventig procent, dat is de deal. Als het je niet bevalt, betaalt de bookmaker je de helft uit.’

Spagnuolo pakte het stapeltje bankbiljetten aan en telde snel, krabbelde nog wat neer en scheurde er een strookje uit.

‘Vijfduizend op Ninfa.’

De scheidsrechter gaf het teken dat de paarden zich naar de kooien moesten begeven. Magione als eerste, gevolgd door Augusta. Marano hield Ninfa in tot ook Lario naar binnen ging. Monte Allegro draaide nog uitvoerig rond en bezorgde zijn jockey nogal wat problemen. De nervositeit besmette ook Verdi en Redipuglia, die begonnen te snuiven en aan de teugels te rukken.

Gennaro Iovene sloot het koffertje met veterinaire instrumenten en begaf zich naar de uitgang van de stallen. Zodra hij buiten kwam werd hij verblind door het felle licht. Even aarzelde hij, toen nam hij het paadje aan de rechterkant dat naar de pistes voerde, en zag in de verte de paarden de kooien binnengaan. De man met de zwarte jas, handen in de zakken, stond met zijn rug naar de baan. Iovene beperkte zich tot een knikje en

toen de andere man een sigaret opstak, wist hij dat het signaal zijn plaats van bestemming had bereikt.

Hij liep door zonder zich om te draaien, terwijl hij het lawaai van het publiek hoorde aanzwellen.

‘De paarden staan in de startblokken. Over één minuut sluit de totalisator,’ galmde het uit de luidsprekers.

Marano hield Ninfa goed kort. De merrie duwde haar snuit door het hek. De anderen waren allemaal al binnen, behalve Monte Allegro, die weerstand bleef bieden. Met krachtige tikken en de hulp van een paar rijknechten lukte het Cabras hem naar binnen te loodsen.

Cassazione trappelde van ongeduld bijna even hard als de moor die als laatste naar binnen was gegaan. Naast hem voelde ook Kociss zich niet rustig, met al dat geld in zijn zakken. Het was meer dan hij ooit had geteld in zijn twintigjarige leven. Ze gaven een teken aan degenen die op hen wachtten bij de bookmakers en overhandigden met een snelle beweging het geld. Ze vertrokken alle vier tegelijk en drongen tussen de mensen door, die op de banken van de bookmakers zaten. Kociss strekte zijn hand uit waarin hij het stapeltje bankbiljetten vasthield. ‘Honderdduizend op Monte Allegro!’

De bookmaker strekte zijn nek uit. ‘Wat?’

Nog harder. ‘Honderdduizend op Monte Allegro!’

Dezelfde scène herhaalde zich op de andere drie banken. De bookmakers draaiden zich in een enkele beweging om om de notering op de borden te veranderen. Van zeven naar tweeënhalf. De inschrijving was gesloten.

Kociss spurtte als een schicht naar de totalisator in het overdekte gebouw, waarbij hij enkele wedders wegduwde, en bereikte het kantoortje op het allerlaatste moment. ‘Honderdduizend op nummer zes, Monte Allegro.’

De caissière vertrok geen spier en gaf het reçu. Op de totalisator daalde de notering van Monte Allegro van honderdtachtig lire naar iets meer dan negentig.

Kociss glimlachte tegen Cassazione. ‘*Jammie.*’

Met een metaalachtig geschal gingen de hekken open en stormden de dieren de baan op.

‘Gestart!’ bulderde de speaker.

Saverio Spagnuolo zag ze langsflitsen. Hij klemde de verfrommelde bankbiljetten in zijn zakken vast en bad tot zijn moeder in de hemel dat alles gladjes zou verlopen.

Bij het begin van de bocht nam Magione meteen een paar lengtes voorsprong. Marano liet hem gaan, terwijl hij Ninfa in zijn kielzog iets opzij hield. Meteen daarachter Verdi, geflankeerd door Redipuglia voor Lario en Augusta, en Monte Allegro langs de omheining.

Iovene bleef een paar meter voor het hek staan. Hij hield zichzelf voor dat hij dat deed uit nieuwsgierigheid om de race te zien, maar hij wist heel goed dat hij bang was. Bang dat er iets mis zou gaan. Hij had het gevoel alsof het koffertje elk moment uit zijn bezwete hand kon glijden of dat iemand het zou afpakken. De spuit die erin zat was meer dan tweehonderdvijftigduizend lire waard. Hij slikte.

Bij duizend meter begon Ninfa aan haar versnelling, achter Magione aan, die aan kop lag aan de buitenkant, totdat ze naast hem was. Augusta en Lario begonnen meters te verliezen omdat ze geen vrije ruimte konden vinden. Cabras hield Monte Allegro langs de balustrade en verkleinde daarmee de afstand tot de koplopers terwijl hij Verdi aan de binnenkant inhaalde. Marano draaide zich om om de situatie te controleren en zag dat de moor zo veel terrein won, dat hij vlak achter Magione was. Het enige wat hij kon denken toen hij nog vierhonderd meter van de eindstreep verwijderd was, was: NIET WEER.

Kociss en Cassazione staarden met ingehouden adem naar de finish.

Op tweehonderd meter van de finish wierp Ninfa zich naar voren, week iets naar links, en had al meer dan een lengte voorsprong op Magione. Bliksemsnel schoof Cabras de snuit van Monte Allegro in de ruimte die was ontstaan. Marano begreep dat dat het moment was, hij zwaaide met zijn ellebogen als om het uiterste van het dier te vragen, maar hield daarmee in werkelijkheid de sprint tegen. Hij zag Monte Allegro naast zich opduiken en zijn snuit vooruit duwen totdat hij hem op de eindstreep met een halslengte voorbij ging.

Salvatore Lucania bekeek de eindsprint met een ingehouden glimlach,

terwijl iedereen om hem heen en ook onder hem, op de parterre, gek werd van woede en ongeloof. Monte Allegro eerste, gevolgd door Ninfa, Magione en Redipuglia.

Cavalier De Dominicis applaudisseerde. ‘Complimenten, don Salvatore, u hebt alweer gewonnen.’

Lucania knikte doodkalm. ‘Wat wilt u, iedereen mag mij graag. Ook Vrouwe Fortuna!’

De menigte die om hen heen was samengedromd applaudisseerde en lachte in koor.

Stefano Zollo gaf geen kik en kwam pas in beweging toen Lucania besloot dat het tijd was om naar beneden te gaan.

Nadat ze de stapel geld hadden opgehaald, voelden Kociss en Cassazione de opwinding wegebben en ontspanden ze in een schaterlach, die hun een paar seconden verhinderde te praten. Toen ze weer bij hun groepje kwamen, werden ze weer serieus. Zollo pakte de bankbiljetten en maakte aanstalten om weg te gaan, maar de baas kwam tussenbeide. ‘Nee toch, waarom? Het zijn toch brave borsten, zo zeg je dat toch? Brave borsten! Laten we ze een mooi cadeau geven, Steve, dat hebben ze verdiend!’

De lijfwacht gaf wat geld aan de twee jongemannen, terwijl hij een blik gericht hield op zijn *boss* om te zien wanneer hij zou stoppen met knikken.

De twee loopjongens keken naar de biljetten zonder dat ze die durfden vast te pakken. Vijfduizend lire. Elk. Zollo zei: ‘Wegwezen.’

Ze schoten weg, dolblij met het geld en het feit dat de grote baas hun zijn aandacht waardig had geacht.

Terwijl de Cavalier met herhaalde buiginkjes afscheid nam, overhandigde Zollo de envelop aan de man met de zwarte jas, en fluisterde: ‘Ieder zijn deel.’

Op dat moment viel de klap. Zollo zag hem vanuit een ooghoek naderen, witte sjaal en hoed. Een jongeman, nog geen dertig, goed gekleed, had zijn hand laten neerkomen op het gezicht van de baas. Geen harde klap, maar een uitdagend gebaar, een oorveeg. Hij draaide zich om om hem te grijpen, om die gestoorde zak in mootjes te hakken, maar

don Salvatore Lucania, in de hele wereld bekend als Charles ‘Lucky’ Luciano, wierp hem een snelle blik toe: *niet reageren*.

Hij bewoog zich niet, staarde naar het gezicht van de klootzak die met vuur speelde. Zulke gezichten prentte hij in zijn geheugen. Ze waren met z’n tweeën en hadden zelfs het lef Luciano recht in de ogen te kijken voordat de zwerm omstanders ze op veilige afstand hadden weggeduwd.

Lucky Luciano glimlachte geforceerd. De glimlach die Zollo goed kende en waarmee hij je kon uitnodigen voor je eigen begrafenis. ‘*Don’t worry*, kwajongensstreken, heeft niets te betekenen! Zo verliezen is iets wat je met het klimmen der jaren leert, vrienden. Je ziet dat Vrouwe Fortuna het meest houdt van gepensioneerde oudjes zoals ik!’

Woorden die slechts ten dele de spanning braken.

Terwijl ze hun weg baanden naar de uitgang, klemde Zollo zijn kiezen op elkaar.

Zo'n kou konden alleen de alleroudsten zich herinneren, dat was iets van lang voor de oorlog, toen vele van ons amper geboren waren. In alle bars van Bologna is de temperatuur het belangrijkste onderwerp van gesprek. Lange discussies, om niet te zeggen ruzies, over de koudste winter van de eeuw, alsof erover praten de rillingen en de griep op afstand hield.

Tot gisteren was in bar Aurora het merendeel van ons het erover eens dat de eerste dagen van februari '32 toch heus de koudste waren sinds mensenheugenis. En gisteren schreef de *Carlino* dat het in Bologna sinds zeventig jaar niet meer dertien graden onder nul was geweest. Dadelijk probeerde iemand ertegen in te brengen dat de *Carlino*, zoals bekend, zelf berichten verzint als die er niet zijn, *L'Unità* schreef toch ook niet iets dergelijks, en uit het biljartzaaltje schreeuwde iemand dat ze bij hem echt niet moesten aankomen met dat verhaaltje, want in '32 was zijn zeug doodgegaan van de kou en dat wilde zeggen dat het minstens vijftien graden onder nul moest zijn geweest.

Uiteindelijk loste Garibaldi, die een van de oudsten is en met zijn vijfenzeventig jaar nog lang niet kinds, de kwestie op. 'Dertien graden, ik weet het nog goed, ik was ongeveer zeven. Ze noemden het een "dodenkou", vanwege de tarokkaart van de Dood, de dertien. En als de zeug van Bortolotti in '32 is doodgegaan, is dat omdat hij voor de oorlog in Vergato woonde, en iedereen weet dat het daar kouder is dan in de stad.'

Over de kou werd aldus geoordeeld, en toen concentreerden de discussies zich een paar dagen lang op de sneeuw, want erover praten wil zeggen: oordelen over het werk van de sneeuwruimers en dus van het gemeentebestuur. En dan hoef je nauwelijks communist of wat dan

ook te zijn, we zien allemaal dat de straten een puinhoop zijn, en dus probeert iemand zijn zegje te doen zonder burgemeester Dozza de schuld te geven. Want eigenlijk vindt niemand het prettig om de reactionairen van de *Carlino* gelijk te geven, die elke dag met een foto van een of andere straat komen met verontwaardigde koppen erboven.

'Ik zeg jullie dat mijn geheugen nog heel best is,' zegt La Gaggia, terwijl hij de vijftien kaarten legt. 'De winter van '27 was veel erger, ik weet nog dat de arcades wel tunnels leken met die sneeuw, die aan een kant manshoog lag opgestapeld.'

Garibaldi schudt zijn hoofd, legt zijn kaarten gesloten op tafel en slaat zijn laatste druppel grappa achterover. Dan kijkt hij op en heft zijn lege glas naar Capponi, aan de andere kant van de bar, die het te druk heeft met ruziemaken met zijn broer om op hem te letten.

'Laat je geheugen maar zitten,' windt Bottone zich op. 'In '27 was er tenminste nog iemand die hem ruimte, de sneeuw. Probeer maar eens alles bij elkaar te vegen in Via Saragozza, je zal zien dat je daarmee ook aan de overkant van de straat een arcade van San Luca kunt maken!'

Hij slaat met zijn hand op de tafel voor Walterún, die besluit niet te passen. 'Kom op, beste jongen, dit rondje zullen we ze eens wat laten zien.'

En inderdaad, zodra de Pugliees zijn twee kaarten op tafel legt, komt La Gaggia, partner van Bottone, uit met vier koninginnen en gaat al met achtentwintig punten van start.

'Je hebt wel lef nodig!' zegt Bottone terwijl hij meegaat met munten. 'Zeg me eens wat de burgemeester te maken heeft met de sneeuw in de straten. Nee, leg me nou eens uit, kiest hij soms degenen uit die het moeten ruimen?'

La Gaggia wil antwoorden, maar Bottone barst al los. 'Nee, want hier lijkt het of er alleen maar mensen van de partij zijn. Maar iedereen weet dat sneeuwruimers grote nietsnutten zijn, ze mogen allemaal naar de maan lopen, ze willen het liefst helemaal niets uitvoeren.' Hij concentreert zich op het spel en valt dan opnieuw uit. 'Waarom is iedereen zo verbaasd? Is er nog iemand op deze wereld die zijn vak goed verstaat? Nee, we zijn bijna allemaal met pensioen, wij eerlijke lieden, vijfduizend

lire per maand en dan bedanken we ze zelfs, en die anderen, die vangen een half miljoen om hun luie stoel warm te houden.’ Zijn toon wordt luider, zijn stem trilt, zijn lichte ogen spert hij open. ‘Ze hebben geluk dat wij oud zijn, godbetert.’ Nu begint zijn vinger, zoals altijd, op de tafel te tikken. ‘Want als ik een knop had waar ik op kon drukken om een atoombom te lanceren, zou ik ze allemaal naar de andere wereld helpen, misschien zouden er wel een paar onschuldigen tussen zitten, maar ik zou toch op die knop drukken, dat garandeer ik je!’ Nu schreeuwt hij bijna, gooit de koning van bokaal op tafel en laat die door Garibaldi aftroeven met een moor.

Bottone is een van de beste tarokspelers van de bar. We weten allemaal dat het bijna onmogelijk is dat hij een fout maakt, het enige wat je kunt doen is hopen dat hij zich opwindt, want als hij eenmaal begint te praten over de atoombom en de knop, kan hij makkelijk zijn zelfbeheersing verliezen. En daar praat hij minstens eenmaal per dag over, naar aanleiding van de meest uiteenlopende onderwerpen, met zijn vinger die op de tafel slaat en de atoompaddestoel die alle onrecht uitwist. Daarom heet Gualandi Rino voor iedereen Bottone, ofte wel Knop.

De enige die niets te zeggen heeft over de sneeuw is Walterún. Een beetje omdat hij zich moet concentreren op zijn kaarten, want hij is niet bepaald een kampioen, maar vooral omdat hij zeventien jaar lang in Manfredonia heeft gewoond, bij Bari, vervolgens dertig jaar in Milaan, waar hij arbeider was, en pas twaalf jaar geleden hierheen is gekomen. Zijn mening telt nauwelijks mee, vult alleen maar het gesprek aan, want de hoeveelheid sneeuw op Piazza del Duomo in '28 interesseert ons alleen uit nieuwsgierigheid. Waarbij overigens moet worden opgemerkt dat zijn verhalen over Milaan niet altijd duidelijk zijn, zoals dat verhaal over toen hij een jongeman was en door de buitenwijk fietste om naar zijn werk te gaan en de andere jongens hem toeschreeuwden: ‘Walterún, Walterún!’ en wij denken dat dat zoiets betekent als Walterone, grote Walter, want Walter Santagata heeft zulke schouders en is minstens één meter tachtig lang. Maar wanneer hij dat verhaal vertelt, klinkt er in de stem van onze Walterún verbittering door, en wij weten niet of dat komt door nostalgie of door iets anders.

In elk geval zijn tijd en weer, verleden en temperatuur, oude-mannen-onderwerpen van de oudjes voor wie bar Aurora een tweede thuis is: tarok en geklets. De mannen die nog werken staan daarentegen in de biljartzaal te praten over sport en vrouwen. Maar het is niet zo belangrijk waarover je praat, of wie er praat, als je maar steeds dezelfde regel in acht neemt: er wordt niet gefluisterd, als je in een hoekje wilt lispelen ga je maar biechten bij de pastoor, dan moet je hier niet komen want daar is niemand in geïnteresseerd. Hier praat je met z’n drieën, vieren, soms met de hele bar, want er zijn kwesties, zoals wielrennen of politiek, die de gemoederen verhitten en de stemmen zich doen verheffen. En de keren dat iemand rancuneus is en zich een tijdje niet vertoont, zijn zeldzaam, die kunnen we ons allemaal nog herinneren, evenals de nog zeldzamere keren dat iemand lichtelijk beschonken zijn hand heft, een duw geeft, een klap uitdeelt en degenen die nog nuchter zijn moeten ingrijpen. Zoals die keer in '48, toen Stalin Tito uit de Kominform had gezet en wij allemaal zaten te discussiëren, met het rolluik half omlaag, tot het weer dag werd.

De jongeren daarentegen praten nooit ergens over. Die doen alsof ze toevallig langskomen en trekken daarom nooit hun jas uit, ook niet als ze nergens heen gaan. O god, sommigen wel ja, de *filuzzi* bij voorbeeld, die komen binnen alsof ze zo uit een Amerikaanse film zijn gestapt, met hun regenjas aan en een sigaret die ze zonder handen roken, en het lijkt of ze een whisky gaan bestellen maar het is daarentegen altijd Fernet of Sambuca. We noemen ze *filuzzi* omdat ze de *filuzzi*, een nieuwe rage bij ons in Bologna, zo goed dansen. Later op de avond gaan ze naar de danstent, en sommigen hebben zelfs nummers waarbij Fredastèr zich zou schamen. Wij vinden het leuk dat ze hier langskomen om een borreltje te drinken voor ze gaan dansen, want wij wanen ons allemaal als die ventjes met een handdoek over hun schouder, die de bokse masseren voor de wedstrijd. Want Robespierre Capponi, voor iedereen Pierre, is de beste danser van de sectie, van de wijk, en misschien zelfs van heel Bologna. En Nicola kankert op hem als hij de volgende ochtend niet kan opstaan omdat hij laat thuis is gekomen, maar hij weet ook wel dat wij trots zijn dat de koning van de *filuzzi* onze drankjes inschenkt, dat hij in onze bar staat.

Nicola Capponi, voor ons altijd en alleen Capponi, met die stem als van een reus, kun je maar beter niet kwaad maken. Tegen sluitingstijd knapt er iets in hem, dan haalt hij het zaagsel te voorschijn en begint de stoelen op te klappen. Dan staan ook de laatst overgeblevenen op en gaan naar huis, maar haast met tegenzin, en je zou bijna denken dat als er niet gesloten hoefde te worden, we daar voorgoed zouden blijven.

3

Basis van de Geallieerden in Agnano, Napels, 6 januari

Kort voor Kerstmis hadden ze hem erheen gebracht. Een cadeau voor de troepen, het klapstuk voor de nieuwe recreatieclub. Daarna *Merry Christmas, Happy New Year*, terug naar de gezinnen, vakantie: de werkzaamheden waren gestaakt en ze hadden hem daar achtergelaten, als gezelschap voor twee fauteuils, een tafel, de oude jukebox en de foto van de president aan de muur.

Wat een toestand! Het nietsdoen was werkelijk om gek van te worden. Twijfels en hypochondrische gedachten kwelden zijn zelfvertrouwen. Zal ik mijn werk nog wel goed kunnen doen? Zal het ze lukken mij ook hier, zo ver van huis, goed te laten functioneren? Zal ik de mensen weer aan het lachen krijgen, hun belangstelling wekken met mijn verhalen, ze weten te ontroeren? McGuffin had geen antwoorden. Hij troostte zich met de gedachte aan zijn voorbijge glorie en af en toe, om de moed niet op te geven, gluurde hij door de op een kier staande deur in de hoop dat iemand zich om hem zou bekommeren.

Afgeleverd op 16 februari 1953 in de McGuffin Electric-fabriek bij Pittsburgh, Pennsylvania, was hij een van de eerste Deluxe-modellen geweest die het bedrijf had geproduceerd. Aan het eind van de maand was hij door de familie Bainton gekocht in een winkel voor huishoudelijke apparaten in Baltimore. Al sinds zijn eerste geluidjes bleek McGuffin een buitengewoon televisietoestel te zijn. Op 5 maart, hij was nog geen maand oud, had hij de heer des huizes in vervoering gebracht met het sensationele bericht van de dood van Josef Visarionovitsj Dzjoegasjvili, beter bekend als Stalin. Dank zij het scherm met natuurlijke helderheid had niemand van de familie vermoeide ogen gekregen toen ze de eindeloze rechtstreekse uitzending volgden van het vonnis tegen Ethel en Julius Rosenberg, beschuldigd van spionage voor

de Sovjet-Unie en ter dood veroordeeld. Op de rechthoekige beeldbuis van zeventien inch breed, had zelfs oma Margareth, ver in de tachtig en half blind, de paar beelden kunnen onderscheiden van de ondertekening van het wapenbestand in Pan Mun Jon in Korea. Het was 27 juli. Nog geen maand later had McGuffin aangekondigd dat Moskou beschikte over thermonucleaire bommen van hetzelfde type die op Hiroshima en Nagasaki waren afgeworpen. Het was zijn laatste uitzending geweest. Sindsdien niets meer. Op een avond, het was half augustus, hadden ze hem uitgezet om hem daarna nooit meer aan te zetten.

Doorverkocht om het simpele feit dat hij niet paste bij de Zweedse meubels van de nieuwe woonkamer, van de hand gedaan, terechtgekomen op een schip, samen met een paar Italiaanse immigranten die voor de feestdagen terugkeerden naar huis, binnen een paar dagen geruild tegen een Paperino-motorfiets, was hij op kerstavond aangekomen op de militaire basis. Daar was hij nooit meer weggegaan. Ze hadden niet eens de moeite genomen hem aan te sluiten op het elektriciteitsnet.

Het zwakke licht van een fiets gleed met een flits over het lege scherm van McGuffin. Een jonge knul, beslist geen militair, fietste langzaam onder de straatlantaarns terwijl hij heimelijk om zich heen keek. Het was geen normale fiets: boven het voorwiel, op de bagagedrager, rustte een mooi, groot frame van hout.

Het licht werd steeds zwakker en doofde. Door een kier bij de deur kon McGuffin net twee armen en een stuur zien. Hij werd een vreemde elektrische spanning in de lucht gewaar. Hij voelde dat er iets in hem in beweging kwam, hoewel zijn stekker niet in het stopcontact zat. De jongen. De fiets. Het frame. Een vluchtweg uit die donkere plek waar iedereen hem leek te zijn vergeten. Maar hoe kon hij de aandacht van de jongen trekken? Hij mocht dan wel een Deluxe-model zijn, ze hadden hem niet geprogrammeerd om zichzelf te kunnen aanzetten. En daarbij, de stekker zat er niet in. Onmogelijk om uit de lethargie te ontsnappen.

De kier van de deur werd knarsend breder en het gezicht van de jongen stak naar binnen.

‘Neem me mee! Neem me mee!’ had McGuffin willen brullen.

Maar de jongen bleek geen aansporing nodig te hebben.

4

Bologna, 7 januari

De spiegel was te klein voor Pierre om zichzelf helemaal te kunnen zien. Maar zijn bewegingen waren automatisch: hij kon zijn das met zijn ogen dicht strikken, de omslag van zijn broek op de centimeter nauwkeurig vouwen, controleren of de achtersplit van zijn jasje goed in de plooi zat en of de knopen glommen.

Hij strikte de veters van zijn goede schoenen, hij vond het niet prettig midden in een dans te moeten stoppen om zijn veters te strikken. Wanneer dat gebeurde, voelde hij zich belachelijk en kwetsbaar.

Ook die woensdag kwam Sticleina als eerste binnen. Hij bleef even op de drempel staan, keek de ruimte rond met een intense blik, inhaleerde een lange, nadenkende mond vol rook en knipte vervolgens de peuk weg terwijl hij de deur achter zich sloot, een ogenblik voordat Garibaldi losbarstte: ‘Doe die deur goed dicht, anders komt de kou binnen!’

Capponi keek de vriend van zijn broer grinnig aan terwijl hij de espressomachine hanteerde om hem zijn gebruikelijke espresso met een scheutje drank te serveren.

‘Waar gaat dat vanavond heen, schoonheid?’ vroeg La Gaggia vanaf de tafel naast de kachel.

‘Naar de Pratello, denk ik.’

‘O, is het goed jagen in die danstent?’

Sticleina antwoordde met geveinsde spijt: ‘Ja, maar van die kerels van de Pratello mag je er niet aankomen, aan hun vrouwen. Het is beter om te zeggen dat we daar naar toe gaan omdat Trio Bonora er speelt.’

‘Je neemt me binnenkort wel een keer mee, hè? Ik weet zeker dat ik nog een best figuur sla.’

‘Ja, een pleefiguur,’ haastte Walterún zich op te merken, terwijl hij twee Jolly’s maakte.

Pierre keek langdurig naar zichzelf: hij tuurde in de donkere ogen, de ogen van zijn moeder, dezelfde als die op de foto in bruidsjurk die hij op zijn nachtkastje had staan; de wenkbrauwboog, de rechte neus, de magere wangen. Hij pakte de foto van Cary Grant van de muur boven het dressoir en klemde die tussen de muur en de spiegel. Hij deed een stap achteruit en probeerde dezelfde onbeschrijflijke uitdrukking aan te nemen.

Een ijskoude windvlaag woei door de kroeg en het geluid van de dichtslaande deur kondigde de komst van Gigi aan – het Rubbermannetje – die met de ene pirouette na de andere de bar bereikte, waarna hij bijna languit op Sticleina ging liggen, met zijn armen uitgestrekt boven zijn hoofd.

‘Capponi, geef me een bittertje, toe gauw,’ vroeg hij, terwijl het applaus verstomde.

‘En?’ vroeg Sticleina, terwijl hij zich aanbood aan de blikken van een nieuwe klant. ‘Zie je niets bijzonders?’

Gigi fronste zijn wenkbrauwen om zijn vriend beter te kunnen bekijken. ‘Sodeju!’ Hij strekte zijn hand uit om de overjas aan te raken. ‘Heeft de heks die op Driekoningen voor je meegebracht?’

‘Camel, in Milaan gekocht. Natuurlijk wel op afbetaling.’

‘Niet te geloven, je mag blij zijn dat je nog bij je ouders woont, anders zou je sommige dingen nog vergeten.’

Sticleina bracht een sigaret naar zijn mond en reikte Gigi het pakje aan. Hij nam een trekje met een peinzende blik en blies de rook haast met moeite weg.

‘Ik weet eerlijk gezegd niet of ik nog lang thuisblijf.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Mijn vader wil dat ik ga trouwen. Hij zegt dat je een meisje niet te lang aan het lijntje mag houden.’

‘O, en wat zegt je moeder?’

‘Die zegt dat ik eerst mijn opleiding tot verpleger moet afmaken. Dat ik anders geen vooruitzichten heb, en een vrouw heeft in de eerste plaats behoefte aan zekerheid.’

Gigi keek aandachtig in de spiegel achter de bar, waarop ‘Martini’

geschreven stond, om te controleren of zijn haar met brillantine nog mooi glad langs zijn slapen lag, platgestreken en glimmend tot aan de kleine krulletjes in zijn nek.

‘Oude mensen zeggen altijd dat alles voor ons makkelijker is, maar volgens mij zijn de dingen evengoed heel gecompliceerd. Als je met een meisje gaat, moet je na een tijdje met haar trouwen. Als je met haar wilt trouwen, moet je een goed inkomen hebben, en dus moet je wachten met trouwen. Hoe doe je dat?’

Het glimlachje van Cary Grant was formeel en elegant, en tegelijkertijd natuurlijk. Die glimlach was een contradictie. Pierre spande zich in om hem na te doen, maar juist daardoor slaagde hij er niet in. Het loopje lukte hem al beter, en ook de manier waarop hij zijn handen in zijn zakken hield was bijna perfect.

Brando kwam binnen toen de laatste slagen van de kerkklok klonken.

‘En, zijn jullie nog niet klaar?’

‘Dat komt door Pierre, die doet er een eeuwigheid over.’

‘Kom op, Pierre, je bent zo al mooi genoeg!’

Hij trok zijn jasje omlaag om het perfect over zijn schouders te laten vallen en liet de witte manchetten van zijn overhemd eronder uitsteken, een centimeter, niet meer, anders was het pummelig.

In die pose kwam hij uit de kamer achter de bar en zag zijn vrienden ervoor staan, naast elkaar als de drie musketiers. Want zo beschouwde hij ze, als in het boek van Dumas: Athos, Porthos en Aramis. En hij was D’Artagnan, de snoever uit Gascogne, de beste.

‘Zullen we?’

‘Jij durft! Het wachten is alleen nog op jou!’ viel Brando uit.

Gigi maakte met zijn lippen het geluid van een scheet. ‘Kom, laten we gaan, het is al laat.’

Pierre ving de blik van zijn broer Nicola op, keihard als altijd, als elke keer wanneer hij ging dansen. Hij zag hem rood worden van ingehouden woede. Die blik verschaftte hem niet meer dan een paar minuten autonomie om iedereen te groeten, en hij was van plan om hem tot de

laatste seconde te gebruiken. Hij liep langs de bar en stapte langzaam de ruimte door, elegant en slungelig. Bij het taroktafeltje bleef hij staan. 'Dag Bottone, ik ga. Niet te veel winnen.'

'Dag stuk ongeluk.'

Hij groette La Gaggia en Walterún en wachtte op de blik van Garibaldi als een zegening alvorens de arena te betreden.

Bortolotti, Melega en de anderen van het biljart moesten zich tevreden stellen met een knikje dat voor hen allen bestemd was.

Nicola's gezicht was nu purperrood aangelopen, het stond op ontploffen: tijd om op te breken. Pierre zag dat hij met steeds snellere bewegingen de bar schoonwreef en besloot dat de provocatie zo lang genoeg had geduurd.

'We gaan!'

In een rij gingen ze gevierden naar buiten, opgedoft voor het feest, tot elke onderneming bereid, als helden die de strijd aanvaarden om iedereen te doen verbleken.

Een moment later zaten ze in het zadel, op straat, met hun overjassen onder hun billen gepropt zodat die niet tussen de wielen zou komen. Elk van hen had een eigen detail van bijzondere elegantie: Brando de hoed, Gigi de leren handschoenen, Sticleina de horlogeketting van zijn vader en Pierre een witte mohair sjaal.

Gigi Mazzoni fietste recht en driest voorop, borst vooruit, de scheiding rechts, de kin vierkant. Overdag was hij metaalbewerker in de fabriek, altijd onder de zwarte olie en met een machinegeur die je van verre al tegemoet kwam. Maar 's avonds werd hij een ander mens: zijn soepele, razendsnelle bewegingen, de behendigheid waarmee hij danste, hadden hem de artiestennaam 'Rubbermannetje' bezorgd.

Daarachter kwam Giuseppe Branca, kapper, die toen *The Wild One* in de bioscoop draaide, van iedereen de bijnaam 'Brando' kreeg, vanwege de zweem van gelijkenis met de acteur. Hij was daar duidelijk trots op en sinds die dag was het gemoedelijke 'Pippo' terzijde geschoven om plaats te maken voor het welluidende 'Brando', dat indruk maakte op de meisjes, en wee degene die hem anders waagde te noemen.

Vlak voor Pierre fietste Aristide Bianchi, de meest verlegene van het

stel, die voor hem Aramis was. Die tegen alle meisjes zei dat hij verpleger was, maar eigenlijk was hij nog maar hulpje in het ziekenhuis van Sant'Orsola. Hij was broodmager, haalde zelden zijn handen uit zijn zakken, maar bezat een speciale eigen elegantie, en als hij door de straten van de wijk liep, was zijn silhouet onmiskenbaar. Daarom noemden ze hem 'Sticleina' – 'Tandenstoker'.

Dan kwam hijzelf, Piero Capponi alias 'Robespierre'. Zijn vader Vittorio had hem Piero moeten noemen omdat buitenlandse namen tijdens het fascisme niet waren toegestaan. Maar al sinds hij klein was, was hij voor iedereen Robespierre geweest en dat was zijn echte naam, want de echte namen zijn de namen die je zelf kiest en die je het mooist vindt, niet de namen die in je paspoort staan. Uiteindelijk was het 'Pierre' geworden, eenvoudiger en met dat aangename exotische tintje. Hij was tweeëntwintig, acht jaar jonger dan zijn broer, maar het konden er net zo goed zestien zijn, zo verschillend waren ze.

De band met Brando, Gigi en Sticleina was echter meer dan vriendschap. Het was een alliantie in intenties, versterkt door de gewoonte. Zij vierten vormden een team, de beste dansers uit de buurt, en alle anderen in het stof laten bijten was bijna een missie, zoals het verslaan van de soldaten van Richelieu hun had getoond dat niemand op kon tegen de filuzzi van bar Aurora.

Op dat moment, fietsend naar de Pratello, voelden ze zich onaantastbaar en verbonden. Net als de musketiers.

Communistische musketiers, wel te verstaan.

De toegang tot de danszaal van de Pratello kostte driehonderd lire, maar Pierre en zijn vrienden konden gratis naar binnen, omdat er mensen waren die speciaal kwamen om hen te zien, wanneer het gerucht zich verspreidde dat ze er zouden dansen.

Met Trio Bonora hadden ze een goede verstandhouding. De muzikanten wisten welke muziek de voorkeur had van de dansers en speelden die graag voor ze. Eerst kwam er altijd een mazurka, niet te snel, om op te warmen. Pierre vormde met Brando het eerste paar en Sticleina danste met Gigi.

De mazurka vulde de danszaal, ook met vrouwen, die gewoonlijk het duizelingwekkende tempo van die dansen niet konden bijhouden. Bij de tweede en derde ronde begon het ritme te versnellen. Het orgeltje van Nino Bonora, begeleid door contrabas en gitaar, leek nooit meer te zullen zwijgen. Bij het zesde stuk van de serie bleven alleen de musketiers van bar Aurora over op de dansvloer. Vanaf de tafeltjes klonken aanmoedigingskreten en werd geapplaudisseerd voor de ingewikkeldste dansmanoeuvres. Sticleina benadrukte zijn vrouwelijke rol door met zijn billen te schudden.

Toen de dans was afgelopen, liep de gitarist, Arnolfo Trigari, naar de microfoon om aan te kondigen: 'Zet 'm op, allemaal, deze polka wordt een ware aardbeving!'

Bonora zette in een heel hoog tempo in en de vier filuzzi volgden de muziek elk voor zich, elkaar kruisend en na elke ronde wisselend van paar. Ze maakten vier verschillende figuren achter elkaar en bij het vijfde was het of de zaal als één man ademde, de meisjes klemden zich vast aan de tafels uit angst dat ze zouden omvallen, zo groot was de energie waarmee Robespierre Capponi de beroemde *frullone a chinino* uitvoerde, een dansstijl waarin alleen hij en Raffaele Neri, bijgenaamd Felino, uit Borgo San Carlo konden concurreren.

De *aardbevingspolka* was het laatste stuk van de eerste sessie. Daarna zette het orkestje een zeer rustige wals in. Het middelste gedeelte van de avond stond voor de echte liefhebbers dicht bij het Romagnese stijldansen dan bij de echte filuzzi. Toch klaagde niemand erover, want het bood de mogelijkheid een mooi meisje ten dans te vragen, en de meesten kwamen vooral daarvoor.

'Zullen we overgaan tot de aanval?' vroeg Gigi terwijl hij zijn stropdas rechtrok na al dat dansen.

Pierre veegde zijn voorhoofd af met zijn zakdoek. 'Laat me even op adem komen. Laten we eerst iets drinken, daarna zien we wel.'

'Blijf jij dan maar hier. Wij gaan op verkenning uit.'

Gigi en de anderen wisten goed dat de donkere ogen van Capponi indruk maakten op meer dan één meisje en wilden hem liever voor zijn bij de keuze van een danspartner.

'Wilt u dansen, juffrouw?' vroeg Sticleina, terwijl hij, met de manieren van een ervaren veroveraar, een buiging maakte voor een weelderige brunette.

'Kun je ook als man dansen?'

'Jazeker, en niet alleen dansen.'

Pierre bleef gedurende minstens drie of vier rondes bij de bar staan om een vermout te drinken. Hij wist goed dat er een meisje was dat alleen op hem wachtte. Ook nu, terwijl ze met een andere vent danste, wierp ze hem bij elke wending lieflijke blikken toe. Zij bewoog zich beter dan alle andere meisjes, maar dat was niet het enige. Pierre dacht dat ze ook wel goed zou zijn in de filuzzi. Toen de dans was afgelopen, liet hij zijn sigaret op de grond vallen en drukte die plat met zijn schoen. Hij liep over de dansvloer alsof het het stadsplein was op zondagochtend, meer Cary Grant dan ooit. Toen hij voor het meisje stond, bood hij haar zijn arm en nodigde haar met zijn blikken en nauwelijks zichtbare glimlach uit. Na de eerste pirouette vroeg hij: 'Hoe heet je?'

'Agnese Bernardi.'

'Woon je hier in Pratello?'

'Ja, vlakbij.'

Pierre herinnerde zich de gouden regel. Als je een meisje uit een andere wijk ten dans vroeg, moest je haar na de eerste ronde dumpen en haar de rest van de avond laten staan. Bij de tweede dans heette het al aanpappen.

Dus toen de muziek verstomde, wilde Pierre al afscheid nemen. Juist op dat moment verloor het meisje, door een bestudeerde beweging of bij toeval, een schoen. Steunend op haar ridder om de schoen weer aan te trekken, maakte Agnese Bernardi de indruk dat ze er langer over deed dan nodig was. Terwijl zij nog aan elkaar vastgeklonken stonden, zette het orkestje opnieuw in met een snel stuk, dat de grote filuzzi-finale inleidde. Het meisje uit Pratello begon te bewegen op het ritme van de muziek, en na even te hebben gearzeld vergat Pierre de gouden regel en begon ook te dansen. Ze maakten sprongen, sleepten hun voeten over de vloer, maakten manoeuvres en pirouettes: het paar viel op tussen alle andere door hun snelheid en souplesse. Het geroezemoes om hen

heen zwol aan. Zij glimlachte, ze was knap, en ze redde zich werkelijk goed, zelfs op het snelste ritme. Pierre stelde haar op de proef en ze antwoordde op gepaste wijze. Zonder het te merken waren ze al bij de derde dans, puur door het plezier van het dansen. Voor hem was het een kans om de snelste ritmes uit te proberen met een meisje in plaats van met Brando, zoals gewoonlijk. Al was het de grootste vriendschap van de wereld, dit was toch wat anders.

Toen klonk er boven de muziek een mannenstem uit die luider was dan de andere, en die de magie van de dans verbrak. 'Zo is het genoeg, ik sla 'm op z'n bek!'

Hoewel hij zich concentreerde op het ritme, merkte Pierre dat er iets niet klopte, dat het aanzwellende geroezemoes niet alleen van bewondering was en dat de woorden die zojuist hadden geklonken weinig goeds beloofden. Hij benutte een pirouette om zich om te draaien en om zich heen te kijken. Juist op dat moment maakte een gedrongen kerel zich los uit de houdgreep van twee anderen en kwam dreigend op hem af. De koning van de filuzzi verlengde de cirkelbeweging met anderhalve draai en kwam pal voor de kerel uit, waarbij hij het verrassingseffect en de aanloop om hem op de grond te gooien benutte. Alles raakte in een versnelling. Brando kreeg een stomp op zijn oog zonder te zien wie die gaf, Gigi nam een klein mannetje van achteren te grazen, terwijl Sticleina al op de grond lag te worstelen met een jongen die veel groter was dan hij.

Onvermijdelijk probeerden een paar vredestitlers de gemoederen te bedaren, tussenbeide te komen, de meest verhitte vechtjassen tegen te houden.

'Kom op, jongens, dit hoeft toch niet!'

'Toe, we komen hier toch voor ons plezier.'

'Rustig, Pierrino, anders roept Pompetti de politie!'

Het duwen en slaan duurde niet meer dan tien minuten. Voor de meest verhitte vechtjassen lang genoeg om ten minste één dreun te geven en er één te ontvangen. Voor de kalmen daarentegen nodig om de musketiers van bar Aurora ervan te overtuigen dat ze beter naar huis konden gaan en degenen van de Pratello dat ze rustig moesten blijven.

'Ze hadden je er meer moeten geven.'

Nicola sliep altijd licht. Misschien kwam dat doordat er binnen in hem iets knaagde, waardoor hij altijd op zijn qui-vive was. De oorlog misschien. Vanaf de drempel van de kamer keek hij vol minachting en medelijden naar Pierre.

Pierre zakte nog dieper weg in de stoel terwijl hij zijn das losmaakte. 'Nou, ik weet zeker dat ze het niet nog eens zullen proberen. Klootzakken.' Met zijn zakdoek depte hij de wond op zijn lippen.

'Als onze moeder er nog was, zou zij ze wel mores leren. Ze zijn er altijd op uit om bij het minste geringste te gaan meppen.'

Pierre was te moe om te discussiëren, maar altijd wanneer hij zichzelf dwong tot zwijgen, kreeg zijn woede de overhand. 'Laat onze moeder erbuiten, begrepen!'

'Op dit uur van de nacht, met een kapotte mond, en morgen halfdood achter de bar. Als tante Iolanda niet zo streng tegen me had gezegd dat ik op je moest passen, gaf ik je een schop onder je kont en kon je verder barsten.'

'En laat tante Iolanda er ook buiten, alsjeblieft!'

De hese stem van Nicola was beladen met afkeer. 'Ze hebben zich kapotgewerkt om ons op te voeden en moet je nou eens zien wat ervan terecht is gekomen. Het is maar goed dat mama dood is!'

Pierre viel uit: 'Hou je mond! Wat weet jij er nou van? Jij altijd met je mooie praatjes! Altijd maar oordelen, altijd maar zwetsen. Ik vind dat mokkeltje leuk, ja, nou en? Ik vind het leuk om te dansen en ik ben er goed in en iedereen bewondert me, weet je dat? Ze kijken naar me. En ben ik dan niet goed terechtgekomen? Kijk liever naar jezelf, altijd maar achter die bar, altijd uit je humeur. Je lijkt wel negentig!'

'Dank zij de bar kunnen wij eten, broertje, en als jij geen zin hebt om te werken, donder dan maar op. Ga weg, ga fietsen, ga naar papa in Joegoslavië, daar kun je leuk werk vinden, stenen splijten! Donder maar op, een beetje militaire discipline zou je goed doen, dat is nog eens wat anders dan hartruis! In je kop zit dat, dat geruis!'

'Sodemieter toch op. Hoezo zou ik naar papa moeten gaan, die laat al sinds half maart niets meer van zich horen, we weten niet eens of hij

nog leeft! Maar dat kan jou niets verdommen, hè. Nee, want jij moet werken, jij bent serieus, jij—'

Nicola verdween in de duisternis van de slaapkamer en Pierre bleef half uitgestrekt zitten in de stoel. Hij was verdoofd en moe en voelde de rechterkant van zijn mond niet meer. Hij werd overvallen door een intens gevoel van droefheid, zoals altijd na een ruzie met zijn broer. Hij haatte hem niet, hij wist dat hij in zijn hart niet slecht was. Volgens tante Iolanda was hij bang om van mensen te houden, bang dat ze weg zouden gaan. Maar als jongetje vond hij Nicola een held, iemand over wie hij kon opscheppen tegenover anderen: Mijn broer zat in het Zesendertigste. Hij herinnerde zich nog dat hij, toen de Duitsers op Nicola hadden geschoten, had gehuild van woede en van trots. Nicola moest geopereerd worden, en sindsdien waren de pinnen in zijn been het onuitwisbare kenmerk van de oorlog geworden. Naarmate hij ouder werd, waren de tegenstellingen duidelijker geworden. Pierre voelde dat dat conflict niet zou worden opgelost zolang hij nog thuis woonde.

Zo zat hij daar in de stoel, terwijl hij zijn zakdoek tegen zijn mond drukte en bedacht waar hij naar toe zou kunnen gaan, zonder een lire op zak, zonder paspoort, en met een kennis van de wereld die reikte van Modena tot Marina di Ravenna.

5

Verklaring, afgelegd op 8/1/1954 aan commissaris van politie Pasquale Cinquegrana met betrekking tot de verdwijning van een kostbaar televisietoestel van Amerikaanse makelij uit de militaire basis van de geallieerde troepen te Agnano, Napels.

Mijn naam is Salvatore Pagano. Ik ben geboren in Napels op 21 juli 1934. De naam van mijn moeder was Carmela, maar zij stond bekend als Nennella, vooral bij de mensen van Vergini. De wijk, bedoel ik. De wijk Vergini.

Mijn vader ken ik niet, daarover zeg ik verder niets.

Ik sta bij mijn vrienden, de paardenfokkers van Agnano en andere vrienden bekend als Kociss. Goed, ook als Totore de Madonna, maar meer als Kociss. Hebt u het niet verstaan? Kociss, met een κ, goed, die komt niet voor in het Italiaans, maar wel in het Amerikaans en andere talen. De κ, bedoel ik. Wat? Kent u die beroemde Hongaarse voetballer niet? Kociss!

Of ik zelf voetballer ben? Nee, maar wat doet dat ertoe? Ten eerste kan ik heel goed voetballen, ook al ben ik bijna twintig, en met wat meer geluk had ik best voetballer kunnen worden, maar dat doet er niet toe, want dat van die naam, dat komt door iets wat niets te maken heeft met voetballen. God ja, het heeft er wel wat mee te maken, maar dat is wat anders. Dus, kent u dat team van Hongarije dat dit jaar iedereen zal vermorzelen in de wereldcup die dit jaar in Zwitserland wordt gehouden? Dus, in Hongarije zitten een paar spelers en een daarvan die maakt doelpunten met z'n kop, hoe moet ik dat nou precies uitleggen? Een doodvonnis. Hij en Puszkás maken doelpunten bij de vleet, waanzinnig. En hij, hij maakt ze bijna allemaal met z'n kop. Nooit zoiets gezien. Kociss.

Kijk, u moet dus weten dat sommige vrienden en ook andere vrienden, u weet hoe dat gaat met vriendschappen, je wordt er gek van, mij dus zo noemen vanwege het feit dat zij zeggen dat wanneer ik een woordenwisseling heb met een of andere minkukel, wat natuurlijk nooit gebeurt, laat dat duidelijk zijn, kijk, dus die enkele keer dat dat gebeurt, en we zijn toch maar gewoon mensen, dan vliegen de scheldwoorden uit je mond en dan zie je verder wel wat er gebeurt, u snapt wel wat ik bedoel, kijk, dus zij zeggen dat ik ze met mijn kop raak, maar dat is misschien één, hooguit twee keer gebeurd, u weet wel hoe vrienden zijn, en ze zeggen dat ik ze knock-out sla, en daarom hebben ze me die bijnaam gegeven. Maar dat is verder niet belangrijk, neem me niet kwalijk, want allereerst moet ik zeggen dat ik met dat verdomde televisietoestel geen bal te maken heb.

6

Palm Springs, Californië, 18 januari

Het lemmet slijpen op de aanzettriem die aan de muur hangt, de zeep loskloppen in het bakje met warm water, de losse haren uit de scheerkwast trekken, je gezicht inzepen, het scheermes erlangs halen, vertragen in de buurt van het kuiltje in je kin, de zeepresten verwijderen met het warme doekje, je gezicht inspecteren op zoek naar achtergebleven haartjes. Cary schoor zich met zijn rechterhand, terwijl hij genoot van elke seconde van die ochtendliturgie, die werd gevolgd door de sacrale aankleding: pak en overhemd, besteld bij Quintino in Beverly Hills, stropdas die kleurde bij de sokken, geen sokophouders want de sokken van Cary hadden het lef niet op de enkels te zakken, Derby of full-brogues aan de voeten.

Archie, die linkshandig was, streelde met de palm van zijn linkerhand, als een dichte schelp, over zijn wangen. Twee dagen zonder scheren en zonder enige behoefte daartoe. De baard grijs van kleur, stug, onaangenaam.

Dralend in die pose, voelde hij tegen zijn onderlip wat er restte van een oud acrobatenlitteken, een bijna dertig jaar oude oneffenheid van droog en wittig weefsel.

Elke week waren de manicures bezig Cary's handen te schaven en te vijlen, te verzachten en met oliën te behandelen. Handen die elke vrouw ter wereld onder haar rokken zou willen voelen, of die ze de knopen van haar bloesje zou willen laten losmaken, maar het eeltige weefsel begon weer aan te groeien, souvenir van het vorige leven, het verleden van Archibald Alexander Leach.

Handen op de vloer bij honderden koprollen, wrijving op het koord van duizend salto's, koffers meegezeuld van de ene stad naar de andere, honderden theatertjes en music halls, schminken, springen. *Bob Pender's*

Nippy Nine Burlesque Rehearsal. Koorddansers, clowns en goochelaars, elke avond en elk matinee voor het oog van de werkende klasse van het koninkrijk.

Pender zei: 'Hup, jongen, jij moet de kost verdienen. Op je handen kunnen lopen is niet genoeg om theater te maken!'

Terwijl de uitzonderlijke goochelaar Devant zijn kunsten vertoonde op het toneel, raakte Archie tussen de coulissen verrukt door de ogen van het jongere publiek, ogen die trilden in de weerschijn van de toneellampen. Archie las die ogen, de verbazing, de droom, de tijdelijke vlucht uit een leven vol stront en werk. Ogen van jonge mensen, die nu al verraden waren door hun eigen toekomst, maar die bereid waren te reageren met een schouderophalen en een wat-kan-mij-'t-verdommen, gehuld in hun iets versleten goede pak, niet stijf en ook niet versteend, onbeschoft en gniffelend in de rij voor de kaartjes, opnieuw kleuters die zich komen vergapen aan kunstenaars en goocheltrucs.

De ogen van het jongetje uit Bristol, die op een noodlottige augustusmiddag in 1910 zo door het pantomimespel en de acrobatiek van Bob en Doris Pender gehypnotiseerd was dat hij ze wilde volgen, acteur worden, weg van een ontwijkende vader en de leegte van een overleden moeder. Empire-and-Hippodrome Theater, de lichten worden gedoofd...

De Engelsman met zijn versterkte broek was de Atlantische Oceaan overgestoken om een titanendaad te verrichten: de hoogste berg beklimmen en de indruk wekken dat het maar een miezerig heuveltje was, of eigenlijk een verhoginkje, een stoepje, je zet de ene voet achter de andere zonder zelfs de moeite te nemen erover na te denken.

Cary Grant.

Wat was hij verdoofd geweest, de man van de nieuwe eeuw, aan het eind van de jaren dertig! De verwondering ging gepaard met het besef: wie had nooit die perfectie begeerd, de idee 'Cary Grant' los te rukken uit de Bovenwereld en aan de wereld te schenken zodat deze zou veranderen, en om ten slotte zichzelf te verliezen in die veranderde wereld, erin weg te zakken om nooit meer boven te komen? De

ontdekking van een stijl en een utopische wereld waarin die stijl kon worden gecultiveerd.

Intussen maakte een Oostenrijkse kladschilder carrière en proselieten, en raakten zijn toespraken het hart van het volk 'met mokerslagen', en kondigde verwapengekletter het ergste aan, namelijk een botsing tussen twee werelden.

De kladschilder had in een poel van bloed en uitwerpselen roemloos verloren van de wereld van Cary Grant.

Goed, dat was mede de verdienste van de Russische winter, maar één ding stond vast: de Nieuwe Mens zou zijn broek niet in laarzen van twee voet hoog stoppen om in ganzenpas te gaan marcheren, tenminste, niet op dat moment.

De Nieuwe Mens zou zich hoogstens spiegelen aan Cary Grant, het volmaakte prototype van de Homo Atlanticus: beschaafd maar niet saai, gematigd maar niet progressief, rijk, dat zeker, steenrijk misschien, maar niet ongevoelig en evenmin futloos.

Zelfs sommige van de felste aartsvijanden van het kapitalisme, van Amerika, van Hollywood, waren bereid toe te geven dat het kind natuurlijk één ding was en het badwater een ander.

Cary Grant, geboren als proletariër en daarbij ook nog met een belachelijke naam, had het noodlot getart met de hartstocht van de beste exponenten van zijn klasse. Hij had genegeerd dat hij proletariër was en was nu de droom van miljoenen mensen. Wat één individu had weten te bereiken, zou heel de rest van de arbeidersklasse nog beter weten te bereiken.

Cary Grant was het levende bewijs dat er vooruitgang bestond en dat die al minstens sinds de Cro-Magnon-mens de goede kant op ging. En het socialisme zou, met zijn sociale rechtvaardigheid, harmonie tussen de menselijke wezens en de bevrijding van elke creatieve energie, de kroon zijn op die indrukwekkende reeks van resultaten. In de klasseloze maatschappij zou iedereen Cary Grant kunnen zijn.

Nou ja, niet helemaal. Dat is wat een paar intellectuelen tegen elkaar zouden zeggen. Het proletariaat noch de bourgeoisie was bijzonder geïnteresseerd in het historisch materialisme. Die hadden gewoon bewondering voor Cary Grant en wilden zijn zoals hij.

Die dag werd Archie Leach vijftig. De laatste twee jaar waren de ergste geweest.

En wat waren ze zwaar geweest voor Cary! Drie kassaflops achter elkaar. Het besluit zich uit de filmwereld terug te trekken. Een vakantie naar het Verre Oosten samen met Betsy, die hem niet genoeg had doen aansterken. De afmattende speurtocht naar pijnstillers, yoga, nieuwe lectuur, de eeuwige vergiftiging door *self-improvement* maar zonder het moment van de waarheid, zonder de set op te gaan. Een moeizame verhouding met Archie, die zijn eigen lichaam gebruikte en het in tijden van crisis en verwarring opnieuw opeiste. Een moeizame verhouding met Elsie, bij verrassing vijftien jaar geleden weer opgedoken.

Na anderhalf jaar, een tijd die hem eindeloos lang voorkwam, begon hij voorzichtig weer het verlangen te voelen naar het optreden, het werpen van samenzweerderige blikken op de toeschouwers, het improviseren van die geweldige *oneliners*. Maar het verlangen moest het opnemen tegen de gevolgen van een langdurige depressie, met de afwezigheid van interessante scripts en vooral met Archie's afkeer van de strooptochten van Joe McCarthy en diens hielenlikkers. Schuldgevoel en gêne over zijn eigen onverschilligheid dat hij niet had geprotesteerd, de vrije wereld niet had verdedigd, zoals vijftien jaar daarvoor tegen de Duitsers.

Voor Archie waren de Amerikanen nu hun eigen Duitsers. Chaplin in ballingschap. De beste schrijvers op een zwarte lijst.

Cary was zeker geen radicaal, laat staan communist, maar hoe kon iemand al die inbreuk op de privacy van de mensen, op hun politieke opvattingen – 'Bent u ooit ingeschreven geweest bij die en die partij, bij die en die vakbond, bij die en die club...' – verdragen? Wat bezielde iedereen? Iemand was al dan niet goed in zijn werk, al dan niet een goede scenarioschrijver, regisseur of acteur. Als de *oneliners* in de smaak vielen, als de liefdesscènes ontroerden, als het verhaal een kop en een staart had, en dan zo mogelijk eerst een kop en dan een staart, dan was er niets anders wat telde.

Sinds ten minste een jaar was Archie weer gaan piekeren over Frances Farmer, voor wier lot hij iedereen verantwoordelijk hield, ook Cary, en vooral Cliff.

Na een paar weken was Frances bij hen op bezoek geweest. Ze hadden pijnlijke gesprekken met haar, die hen uitputten. Nee, niet de Frances van '54, afgemat door het gekkenhuis. Het was de Frances van '37, de nieuwe, beeldschone en wilde actrice, het meisje dat niet in God geloofde en in Rusland was geweest.

'Weet je, Cary, ik begrijp jou niet. Alles wat je doet, hoe je beweegt, hoe je praat, met dat accent dat niet Engels is en ook niet Amerikaans... Ik zie dat je hard werkt op je rol... Nee, niet deze filmrol, ik bedoel de rol die je elke dag en de rest van je leven speelt. Ik voel dat je er bijna bent maar— er is iets wat me niet overtuigt, snap je?'

Zo sprak ze tijdens de koffiepauzes van *The Toast of New York*, ze wendde zich tot Cary maar praatte tegen Archie, een cocon die klaarstond om zich weer te sluiten.

'Ze verwachten het ook van mij, denk ik, mijn moeder verwacht het, Hollywood verwacht het, maar— het lukt me niet. Waarom niet gewoon jezelf zijn?'

Arm meisje uit Seattle. Ze hadden haar met z'n allen in mootjes gehakt: de producenten, de onbetrouwbare politici, de politie, de roddelpers, de zielenknijpers... en Cliff natuurlijk. De grote dramaturg Clifford Odets, boezemvriend van Cary, klote-intellectueel. Hij had haar verleid met zijn mooie praatjes, de goede zaak (mits ver van huis en met McCarthy nog niet in beeld), de buste van Lenin op zijn nachtkastje, citaten uit boeken. Hij had haar verleid en verjaagd, overgeleverd aan de wraak van Hollywood, aan de roddelrubrieken van Edda Hopper en Louella Parsons, aan een kreng van een moeder die haar zou laten opsluiten.

In het gekkenhuis, net als Elsie.

Archie rustte niet en zorgde dat Cary zich schuldig voelde.

Precies dezelfde als zeventien jaar eerder, dezelfde blonde haren, de geëpileerde wenkbrauwen, het lichaam nog niet geschonden, gehuld in een soort lijkwade. Glimlachend kwam ze bij hen terug, maar ze onthield dat ze zich met geen woord hadden verzet tegen haar vervolgers.

‘Kijk, in Italië zijn het niet de Italianen die beslissen, ik zeg je, zo is het. Als ik het voor het zeggen had, weet je waar ik de Geallieerden dan heen zou sturen...? Er valt heel wat over te zeggen dat we de verkiezingen in '48 hebben verloren. Dat moest ook wel, met al dat geld dat de Amerikanen hebben gegeven aan de christen-democraten en al die Zuid-Italianen die achter de priesters aan hollen. Daar geven ze in het zuiden de voorkeur aan. Ze zijn het zo gewend: het hoofd boven water proberen te houden, toch Walterún? Jij weet dat, jij bent daar geboren en getogen.’

Walterún staart versuft naar de kaarten zonder te luisteren naar wat Melega zegt. Als er over politiek wordt gepraat, doet Walterún bijna nooit mee, zodat er wel eens getwijfeld is aan zijn bewezen trouw. Dat is natuurlijk alleen maar kwaadsprekerij, maar het is wel waar dat je er moeilijk achter komt wat hij vindt van een heleboel belangrijke kwesties, zoals het Italiaanse Triëst, Duitsland of de opkomst van de televisie.

Vandaag is Triëst de gangmaker, of liever gezegd: Mauro Melega, de beste biljarter van de bar, die op zijn gebruikelijke te harde toon praat en daarmee iedereen dwingt naar hem te luisteren, ook als iemand misschien liever aan zijn eigen dingen zou willen denken. En je weet hoe dat gaat: eerst gaat het over koetjes en kalfjes, maar gaandeweg praat je, *urbi et orbi*, over de zwaarste zaken en ten slotte weet niemand meer waar het eigenlijk om was begonnen.

‘Allemaal christen-democraten uit gemakzucht, die Zuid-Italianen, want iedereen weet dat Amerikanen en priesters altijd cadeautjes geven: een chocolaatje of een paar schoenen, maar het is steeds hetzelfde liedje: bedanken en verder je mond houden. In Italië zijn de Amerikanen en het Vaticaan de baas, en dat allemaal opdat wij niet in de regering komen, terwijl wij toch de enigen zijn die weten wat het beste is voor Italië. Wij

moeten het altijd opknappen voor iedereen. Kijk eens wat een rotzooi ze er eind vorig jaar in Triëst van hebben gemaakt. Ze verzetten zich tegen de Amerikanen en de Engelsen, ze willen die verjagen, en gelijk hebben ze, de stakkers, je kunt toch niet je leven lang met je vijand in één huis wonen? Maar de Geallieerden zijn bang dat Tito Triëst inpikt en ze vertrouwen de Italianen niet. Moraal van het verhaal: ze geven al tien jaar niet op. En de Triëstijnen zijn de lul.’

Walterún kijkt op van het kaartspel en strekt zijn hals: ‘Wil je dat verhaal over Tito nog eens uitleggen, want dat vergeet ik soms. Is dat nou een fascist? Ik bedoel, hij is communistisch, maar een fascist, toch?’

Melega zucht, en trekt het gezicht dat hij trekt als hij wil zeggen: typisch weer zo’n domme zuiderling. ‘Luister goed, want ik vertel het je nog één keer. Niet iedereen die zegt dat hij communist is, is ook echt communist. Anders hadden we al lang gewonnen in de hele wereld! Tito, bij voorbeeld, loopt achter de Amerikanen aan, hangt de hoer uit, wil met iedereen aanpappen. Hij wil socialisme, maar dan op zijn eigen manier, zoals het hem uitkomt, hij wil naar niemand luisteren, en al helemaal niet naar de Russen, die al veel eerder dan hij revolutie hebben gemaakt. Maar ik zeg je, als iemand voor jou iets goed heeft gedaan, dan kun je die maar beter gelijk geven, toch? Dan heeft die iemand meer ervaring! Maar de Slaven zijn een akelig volk, die kun je nooit vertrouwen, allemaal zigeuners, nog erger dan Zuid-Italianen. Alleen wij, alleen wij zijn er om de wacht te houden, zodat we niet de lul zullen zijn.’

Omdat het zijn beurt is, buigt Melega zich over het biljart en houdt even zijn mond, geconcentreerd op het spel, en met zijn rug naar de deur gekeerd. Daardoor merkt hij niet dat Benfenati van de sectie intussen is binnengekomen voor zijn gebruikelijke bezoekje. Zodra hij zijn punt heeft gemaakt wil hij zijn betoog hervatten, en vooral de beledigingen aan het adres van de zigeuners, Zuid-Italianen en zwervers, ware het niet dat Bortolotti hem net op tijd weet te redden. ‘Mauro, Benfenati is er,’ zegt hij hardop. ‘Waarom vragen we niet of hij dat van Tito wil uitleggen?’

Melega bijt nog net niet op zijn tong, hij wrijft zijn ogen uit als iemand die zojuist aan een gevaarlijke situatie is ontsnapt, draait zijn hoofd met

een ruk om en groet de nieuwe gast. Hij moet Bortolotti bedanken dat hij een uitbrander heeft weten te voorkomen, en wij ook, want anders zouden we reddeloos zijn overgeleverd aan de wijze les over Gramsci en de kwestie van het zuiden. Want Benfenati is helemaal geen slecht mens, integendeel, hij is beslist een goede kameraad, maar hij heeft de slechte eigenschap dat hij, waar je het ook over hebt, zich er altijd in moet mengen en ons moet uitleggen hoe de Partij erover denkt. Dat is helemaal niet erg als het gaat over zaken als het fascisme van Tito, alsjeblieft, dat interesseert ons allemaal, maar soms willen we alleen maar wat kletsen. Maar hij niet, hij steekt gewoon van wal met zijn lessen, of het nu gaat over voetbal of over de echtscheiding van een of andere acteur. Sommigen zeggen dat het aan zijn karakter ligt, dat hij altijd het slimste jongetje van de klas wil zijn, maar anderen zweren dat hij het van de Partij heeft geleerd: 'Activisme begint binnen het gezin, op het werk, in de kroeg...' Of iets dergelijks.

'...en na de oorlog liet Tito zelfs de Russische technici die hem een handje kwamen helpen bij de wederopbouw schaduwen, snap je? Mooie internationale arbeiderssolidariteit! Nou en of dat hij een nationalist is, hij behandelt de Sovjet-Unie als elke andere willekeurige bourgeoisie-staat en daarbij is hij ook nog arrogant, ambitieus en aanmatigend: typerend voor de anti-revolutionaire trotskisten.'

Bottone knikt overtuigd, want Tito vindt hij echt een lummel, terwijl Garibaldi zich zoals gewoonlijk opwerpt als dwarsligger.

'Nou, dus wat jij eigenlijk probeert te zeggen is dat de Joegoslavische communisten fascisten zijn geworden omdat Tito en Stalin elkaar niet aardig vonden. Waar?'

'Nee, nee, Garibaldi, wat leg je me nu in de mond! Er zijn wel degelijk serieuze ideologische motieven.' Hij haalt zijn handen te voorschijn en haakt de wijsvinger van zijn ene hand in de duim van de andere. 'Ten eerste is er geen discussie mogelijk in de Joegoslavische communistische partij, wee je gebeente als je kritiek hebt, ze kiezen geen leiders, er is een politieachtige controle van militanten en er heerst een waarlijk Turks despotisme. Ten tweede—' Zijn wijsvingers vormen nu een kruis. '—zegt Tito dat de boeren de meest solide basis zijn van de Joegoslavische

staat voor het aangezicht van Lenin en de heerschappij van het hegemonisch proletariaat. Intussen doet hij in zijn campagnes niets marxistisch, de ene dag laat hij het kleine particuliere bedrijfskapitalisme genereren en de volgende dag hangt hij de demagoog uit, hup, wil hij alle rijke boeren wegvagen, de grond onteigenen, zo maar, plotseling. Ten derde—' Zijn hele hand omvat nu zijn middelvinger. '—wil hij de communisten van het vrije territorium van Triëst aan zijn kant krijgen, ware het niet dat daar iemand is zoals kameraad Vidali, die—'

'Tja, Vidali, Vidali...' Om het gesprek een andere wending te geven schudt Stefanelli, die met Barone een paar vormt in het biljartspel tegen Melega en Bortolotti, zijn hoofd, wat altijd iets lijkt te betekenen als 'ach, als jullie eens wisten', of 'naïeve stakkers', maar eigenlijk weet niemand wat het precies betekent.

Melega draait om de biljarttafel heen, bepaalt zijn doel en stoot. Het is duidelijk dat hij iets zou willen zeggen, maar zolang Benfenati er is waagt hij zich daar niet aan.

En inderdaad, zodra die iedereen groet en naar huis gaat, zien we Melega verschijnen in de grote zaal met zijn vinger in de lucht en een cowboyachtige blik in de ogen. 'Nou, voor mij hoeft Togliatti het maar duidelijk te zeggen: *wegwezen!* En ik ben weg. Ik haal mijn Stengun te voorschijn en maak ze een voor een koud. Je gooit ze allemaal op een hoopje: christen-democraten, Amerikanen, Joegoslaven, en dan: *vuur!* Want op een andere manier kun je ze het niet aan hun verstand brengen!'

De harde stem van Garibaldi reikt tot aan het kaarttafeltje. 'Was de laatste oorlog dan nog niet genoeg? Wil je er soms nog een?'

Melega draait zich naar hem om en zwaait met zijn wijsvinger, als een sabel, in de lucht. 'Doe maar niet alsof jij zo'n pacifist bent, Garibaldi. Ik weet dat jij meer fascisten in Spanje hebt vermoord dan ik. En hier is het precies zo geweest: als wij communisten in '43 niet de wapens hadden opgepakt en heel wat fascisten en Duitsers hadden omgebracht, dan zouden we nu allemaal Engels praten! Ze hebben ons de klus niet laten afmaken, omdat de tijd er niet rijp voor was. Maar weet je wat ik denk? Dat ze van geluk mogen spreken dat de tijd niet rijp was!'

‘Hé.’ Bortolotti stoot hem een beetje geïrriteerd aan met zijn elleboog. ‘Hou nou eindelijk eens je waffel – ik ben het zat om nog langer te wachten.’

‘Ik kom, ik kom.’

Melega draait zich om en bestudeert het biljart, en onmiddellijk richt Walterín zich tot Garibaldi en praat zachtjes tegen hem zodat ze het in de andere kamer niet kunnen horen. ‘Hé, Garibaldi, misschien is het onzin, of misschien komt het doordat ik oud ben, maar is Tito echt een fascistische communist? Kijk, ik dacht altijd dat je of communist, of fascist bent. Dus hoe zit dat nou precies...’

‘Mond houden en spelen. Ik heb me al lang genoeg geërgerd aan die praatjes van jullie.’

Je kon niemand vertrouwen, en zo was het.

Haastig de vrachtwagens wegleiden uit die hel van handkarren en ‘creatures’, onvervalste horde van uitgehongerde zwerfhonden, van onverstaanbare kreten die over en weer vliegen, van stank van vet, vermengd met de weeïge geur van rot fruit. De vracht opladen en wegwezen, zonder talmen, nergens stoppen, hij voorop en Palma daarachter, zelfs twaalf uur aan een stuk. Zo’n baan had niets te maken met de verhalen over de oorlog, zijn oorlog. Of beter gezegd: had er wel mee te maken, jazeker, en hoe, je hoefde maar om je heen te kijken, alle tekens van de vloot, al die militairen. Maar op een andere manier, die hij nog niet begreep. Ze hadden gezegd dat het net zo was als Calcutta, en hij had geknikt. Maar wie had Calcutta ooit gezien? Zeker Ettore niet, die in elk geval genoeg rotzooi, stront en fusilleringen had gezien. Maar dit Calcutta van het zuiden, Napels dus, maakte indruk op hem, en hij was bezorgd over Palmo: hoeveel verdomde mensen draaiden er om hem heen? Weggaan, snel, glimlachend en vriendelijk, maar snel. Hij had niet eens snoepjes of chocola of zo. Al die kinderen die rondsprongen, schreeuwden, als bezeten kwamen toesnellen op die houten handkarren met ijzeren wielen eronder die zo goed en zo kwaad als het ging waren vastgespijkerd, gaven hem een gevoel van angstige spanning, iets subtiels, als de κ-ziekte, die een deel van zijn familie en veel kameraden had gehaald, die zelfs door de Thompson die hij goed had verstoppt onder de bestuurdersplaats niet kon worden gesust.

Amerikaanse sigaretten, navulbare Ronson-aanstekers met vloeibaar gas, verschillende soorten whisky en prullerige horloges waarmee de sukkels van de Via Emilia de beurzen van zo veel stomkoppen lichter zouden maken – dat was Ettore’s vracht in Napels, bedekt met grote

hoeveelheden strobalen en jute. Het was de eerste keer dat ze reisden met twee wagens, grote bestelwagens, afgedekt met zeildoek, erfenis van de oorlog, die meer rook uitstootten dan de vulkaan daar vóór hen.

Hij mocht zich niet laten afleiden.

De man die door iedereen eerbiedig en onderdanig Vic werd genoemd, regelde die chaos nagenoeg onbeweeglijk, gekleed in een donkerblauw jasje met dubbele overslag, dat hem nog gedrongener maakte, een basaltblok met door brillantine naar achteren getrokken haren en een opspringende kuif. Nog even en Vic zou een hoofdgebaar maken en dan zouden ze in beweging komen, hij voorop en Palmo daar achter, op weg naar de uitgang van de haven.

Hij toeterde te midden van al dat kabaal, en even zag hij de weinig intelligente uitdrukking van Palmo opschrikken, heel even maar, alvorens hij zijn smoel uit het raampje stak.

‘Als we mogen gaan rijden, blijf dan vlak achter me rijden en stop niet!’ zei Ettore met luide stem, terwijl Palmo weinig overtuigd knikte.

Na lange minuten en nog twee peuken, hief de man die door iedereen Vic werd genoemd eindelijk zijn rechterarm op en gebaarde met drie korte handbewegingen dat ze volgeladen waren, dat ze moesten keren en over de binnenweg langs de kades naar de uitgang moesten rijden. Een paar honderd meter in colonne, stapvoets, achter andere vrachtwagens, karren die werden voortgetrokken door magere paarden, vrouwen die koud water, fruit en allerlei gefrituurde waren aanboden. En dan nog de kleine, vieze, stinkende aapjes die eromheen sprongen en rondrenden.

Aan het begin van Via Marina, de lange weg die uitkomt bij de haven en waarlangs ze de stad moesten verlaten, bereikte de chaos een hoogtepunt doordat de tram voorbijkwam en karren en paarden haastig naar alle kanten wegstoven. Maar zodra er een opening was, maakte Ettore daar vastberaden gebruik van en baande zich een weg naar de lege straat.

Achter hem kondigde het geluid van de remmen van Palmo’s vrachtwagen en de opgewonden kreten de stront aan die hij had gevreesd.

Het jongetje wrong zich onder de achterwielen, of beter gezegd: tussen de wielen en de handkar waarop hij door zijn vriendjes werd voortgetrokken, schreeuwend als een krankzinnige, terwijl een andere jongen zich vastklampte aan de voorruit en ook schreeuwde: ‘Hij heeft ’m vermoord! Hij heeft ’m vermoord!’ En meteen dromden de mensen eromheen samen.

Toen hij Palmo paars aangelopen uit de wagen zag stappen met het geweer in zijn hand, begreep hij dat het mis was.

‘Christus nog aan toe, Palmo! Blijf daar, niet uitstappen, Palmo! God-allemachtig!’

Maar Palmo was al uitgestapt en wat er verder gebeurde duurde maar een paar seconden: de jongetjes laten Palmo struikelen, het ventje van hooguit twaalf springt achter het stuur, drie of vier anderen bij de vracht, en de plotselinge leegte achter de vrachtwagen waardoor hij snel kan keren en wegrijden, ondanks de schoten die de woedende Ettore in de lucht lost.

Een van de aapjes van de groep had niet weten te ontsnappen. Hij kronkelde en spartelde terwijl Palmo de deugniet stevig bij een arm vasthield en vloekend naar de vrachtwagen terugkeerde, het geweer in zijn andere hand.

Ettore had niet anders kunnen doen dan op minder dan vijftien meter afstand toekijken. Als hij ook was uitgestapt, zou ook hij zijn vrachtwagen zijn kwijtgeraakt.

‘Je bent een ezel, Palmo,’ zei hij, zodra Palmo was ingestapt met de kronkelende slang die brulde: ‘Laat me los! Laat me los!’

Ettore sloeg hem met de rug van zijn hand. Hij hield op.

‘En wat nu?’ vroeg Palmo, die opgewonden hijgde.

‘We gaan terug naar de kades om iemand te vermoorden en onszelf te laten vermoorden.’

Geen van beide opties lag in de bedoeling van Ettore, maar hij was nijdig, hij had het gezegd om Palmo en dat kleine rotjochie bang te maken. Ze hadden zijn vrachtwagen gepikt, godnogantoe! Wat moest hij tegen Bianco zeggen?

'I'm sorry, goombah. Die jochies hier zijn van de duivel bezeten, *these fuckin' brats,* demonen zijn het...'

'Hoor eens, Amerikaan, zonder mijn vrachtwagen en mijn vracht ga ik niet weg, en ik weet dat het voor mij niet goed afloopt en voor mijn maat ook niet, maar eerst gaan wij ons vermaken.'

'Luister, vriend. Ik zal zien wat ik kan doen. Maar jij gaat hier geen rotzooi trappen. Doe je wapens weg en zeg tegen je maat dat hij dat jochie met rust laat, want aan hem hebben jullie toch niets, er zijn er hier te veel zoals hij. En anders komt de Military Police.'

Ettore keek hem bars aan. 'Denk jij dat ik niet weet dat de politie hier alleen maar ziet wat ze willen zien? Ik wil die vrachtwagen terug. Zonder die vrachtwagen wordt het hier een bloedbad.'

Victor Trimane pufte een paar keer – *troubles every fuckin' day.* Hij trok zijn das recht, wierp een blik om zich heen en maakte een teken naar iemand die in de menigte rondliep.

Hij wisselde een paar woorden met een klein, mager type dat gebaren maakte die duiden op 'meer kan ik niet doen', en eerst schudde hij nee met zijn hoofd, en vervolgens, berustend, leek hij overtuigd. Terwijl de ander wegliep, zei Vic met luide stem: 'Zeg het hem, straks komen we, Steve Cement en ik. Zeg het hem, Antonio, en haast je!'

Met een brede glimlach liep hij terug naar Ettore.

'Vriend, je zult zien dat alles goed komt. Blijf hier wachten en doe geen domme dingen.'

Toen liep hij op Palmo af, bevrijdde het jongetje uit diens greep en stuurde hem met een schop onder zijn achterste weg.

Ettore stak nog een sigaret op, hij moest wachten en hopen dat alles goed kwam, dat ze hen niet in de maling namen, hem en die imbeciel van een maat met wie hij zat opgescheept.

Palmo stond zwijgend en met een rood gezicht naast hem, hij sidderde van woede en had het geweer niet losgelaten.

Ettore gaf hem een sigaret. 'Rook deze maar en leg het geweer weg, snel.'

Een uur later kwam Antonio terug, achter het stuur van de vrachtwagen, begeleid door het geschreeuw en gekrijs van een menigte die de feiten tot in het oneindige leek te moeten becommentariëren.

Ettore voelde zich lichter worden, maar de vrachtwagen was dat ook.

Hij keek Vic vragend aan bij de lege laadruimte.

Vic trok zijn schouders op. 'Wat kan ik verdomme doen, vriend? Beesten zijn het. De armoede maakt beesten van ze. We kunnen niet iedereen een baan geven. We kunnen niet eens ons werk doen. Luister naar me, je bent er nog goed van afgekomen. Je hebt je vrachtwagen terug en geloof me, daar heb je geluk bij gehad, want ze hebben hier de vliegdekschepen ontmanteld, ze hebben hele Amerikaanse schepen verkocht. *Listen to me:* ik geef je een kleine schadevergoeding. Ik geef je vijf kratten sigaretten en een krat whisky, dan blijft je vrachtwagen niet leeg. En jij gaat tevreden naar huis met de zegening van don Luciano. *Okay, goombah?*'

Met de brandende peuk tussen zijn lippen keek Ettore naar de punten van zijn schoenen. Hij hoefde alleen maar de rol te spelen die hem goed afging, want woedend was woedend, iets anders kon hij er ook niet van maken. De vrachtwagen, die was het allerbelangrijkste.

Hij hief zijn blik op en keek een paar seconden lang in de ogen van de Amerikaan. Hij maakte een hoofdgebaar naar Palmo, die almaar om de vrachtwagen heen liep om te controleren of die nog heel was.

'We gaan.'

Ze keerden terug naar Bologna, naar Bianco.

Een kleine laat negentiende-eeuwse villa, omgebouwd tot appartementencomplex. Via San Mamolo, in een welvarende wijk aan de voet van de heuvels. Achter de zware voordeur de geur van tabak, geparfumeerd met bourbon, en scheve bastonen die de trap afkwamen.

Pierre rende de trap op en botste op de overloop bijna tegen hem op. Lang en nog slank, pijp stijf tussen de lippen en aandachtige blik.

‘Neemt u me niet kwalijk dat ik te laat ben, meneer, mijn broer wist van geen ophouden.’

‘Dat geeft niet, Pierre. Kom maar op adem en ga intussen zitten, anders wordt de thee koud.’

Renato Fanti ging hem voor door de lange, smalle gang die via de glazen deur uitkwam in de salon. Die ene kamer, met een gebloemde bank en donkere meubels, was ongeveer even groot als het hele appartement van de gebroeders Capponi. Pierre kon zijn bewonderende blikken niet afhouden van de stijlvolle inrichting, de geborduurde gordijnen, de boekenkast volgepakt met boeken, de oude piano waar niemand op speelde. Zoals elke vrijdag, op de ovale tafel de dampende theepot en rozijnenbiscuitjes.

‘Dit is darjeeling, een van de lekkerste theesoorten van de hele wereld. Ze produceren deze in India, op achttienhonderd meter hoogte,’ legde de leraar uit. Elke week een andere thee.

Pierre vulde de kopjes en schonk er een wolkje melk in, op z’n Engels.

Voorafgaand aan de les was er altijd gelegenheid voor de laatste nieuwtjes.

‘Hebt u gelezen over het proces in Djilas? Ongelooflijk, nietwaar? Een maand geleden wordt hij president van het Joegoslavische parlement en nu wordt hij afgezet en uit de Partij gegoooid.’

‘Ik lees de krant niet zo vaak, dat weet je. Maar ik heb er veel over horen praten,’ zei hij en hij wees achter zich naar de oude, zeer logge radio. ‘Er gebeuren rare dingen in Joegoslavië, dat is waar. Wat zegt je vader ervan?’

‘Mijn vader— mijn vader zegt niets. Hij kent Djilas, weet u dat? Hij zou er wel wat over kunnen zeggen, maar ik heb al bijna een jaar niets van hem gehoord. Met Kerstmis zou hij schrijven, maar er kwam geen bericht.’

Fanti merkte Pierre’s gelaatsuitdrukking op. ‘Een maand vertraging kan ook aan de posterijen liggen, nietwaar? Joegoslavië lijkt dichtbij, maar je weet maar nooit. Daarom prefereer ik postduiven.’

‘Maar ziet u,’ antwoordde Pierre zonder op te kijken, ‘het is een samenloop van omstandigheden. De laatste brief kwam in maart, een paar regels maar, slecht nieuws... Daarna tien maanden niets en nu dit met Djilas.’

‘Stond jouw vader aan zijn kant?’

‘Nou, ja, wel zoiets, hoewel hij de laatste jaren tegen bijna iedereen was. Hij zei dat ze hem de bons hadden gegeven, dat een Italiaan met belangrijke taken lastig was.’

De leraar drukte de tabak in zijn pijp aan. De vlam van de aansteker deed de as opgloeien, en door de snelle trekjes maakten zijn lippen lichte smakgeluiden. ‘Denk je niet dat hij naar Italië was teruggekomen als alles echt verkeerd was gelopen?’

‘Ach, ziet u, hier bij ons lopen de dingen eigenlijk niet veel beter, helemaal niet.’

‘Wat bedoel je?’

‘Nou, eigenlijk is hij een “verrader”, begrijpt u? In ’43 heeft hij het leger aan het Joegoslavische front in de steek gelaten, heeft hij een officier vermoord en is naar de partizanen overgelopen. Hier in Italië belandt hij in de gevangenis. Als hij tenminste de Partij aan zijn kant had staan, kon hij er nog een paar jaar uit blijven. Maar nee, hij is een *titofascist*, zoals dat heet, zijn kameraden van hier zullen hem in zijn cel laten wegrotten.’

De jazzmuziek eindigde in het geluid van de naald in de laatste lege

groeven. Fanti stond op om de plaat om te draaien en na enige aarzeling zette het orkest van Count Basie opnieuw in. Buiten was het gaan sneeuwen.

‘Wat de partij betreft,’ ging de leraar verder, ‘Togliatti en Tito zullen spoedig vrede sluiten nu Baffone er niet meer is. Deze geschiedenis met Djilas is daarvan het bewijs: Tito wil weer verder met de Russen en zet iedereen op straat die kritiek heeft op de Sovjet-Unie.’

‘Kortom: mijn vader staat nooit aan de goede kant,’ reageerde Pierre met een zwak glimlachje. Met moeite slikte hij de laatste slok thee door. Uit zijn map haalde hij de papieren en de stift die hij van Angela had gekregen. Een likje aan zijn vinger, op zoek naar de laatste aantekeningen. ‘Hier: *We go to the cinema and after we have a drink*, ik heb *after* onderstreept maar ik weet niet meer waarom.’

‘Omdat dat fout is. Je had moeten zeggen: *and then we have a drink*. Schrijf dat nu goed op, dan onthoud je het verschil.’

Renato Fanti kende de Engelse taal tot in de perfectie. Hij had meer dan tien jaar in Londen gewoond en was pas in ’47, drie jaar na de dood van zijn vrouw, teruggekeerd, toen Italië een republiek was geworden. Nu gaf hij les op een middelbare school, maar vóór de oorlog was hij professor in de Letteren geweest aan de universiteit van Bologna. Ze hadden elkaar op de avondcursus leren kennen. Pierre had die gevolgd om zijn toelatingsdiploma voor de laatste jaren van het lyceum te halen. De stijlvolle en weinig conventionele heer was hem meteen opgevallen. Hij kende de wereld, de cinema, de muziek. Hij had vreemde, bijna maniakale interesses. En het was zijn passie die hem dreef tot lesgeven aan zo’n cursus. Beslist geen noodzaak. Daarom waardeerde hij in Robespierre de wil om verder te komen, te weten, het leven te omarmen.

Pierre herinnerde zich nog goed hoe Fanti tijdens de cursus had verteld over *A Streetcar Named Desire*, zijn verbazing dat iemand die film kende, en de dag dat hij hem het kaartje voor *Rashomon* had gegeven. Vervolgens het idee van de Engelse lessen en de ontdekking dat de professor zijn vrouw had verloren, precies zoals hij zijn moeder had verloren. Dezelfde ziekte: tuberculose.

In de sectie keurden ze zijn vriendschap met de professor niet goed.

Een anti-fascist, zeker, verwijderd van de universiteit vanwege te sterke voorkeur voor de Amerikaanse literatuur en te weinig voor de zwart-hemden. Maar ze noemden hem een bourgeois en een criticaster.

Zeker, Fanti was geen kameraad en behoorde ook niet tot de arbeidersklasse. Hij stond niet aan de kant van Moskou, noch aan die van de imperialisten. Misschien was hij anarchist, wie weet, vrijwel zeker stemde hij niet. Met betrekking tot boeken liet hij zich niet afschrikken door de vermeende ideeën van de schrijvers en hij was een groot liefhebber van John Fante, over wie in *La Rinascita* werd gezegd dat hij een halve nazi was.

Als hij Dos Passos uit had, zou hij het te leen vragen.

Ze leunde tussen de stoelen naar voren en wees de taxichauffeur op de bomenlaan aan de rechterkant.

De stammen van de populieren zakten weg in de sneeuwhoop aan weerszijden van de straat en modder spatte van onder de wielen van de auto op tegen de zijraampjes. Angela had expres schoenen met hoge hakken aangetrokken, in de hoop daarmee een smoes te hebben om Ferruccio over te halen niet te gaan wandelen.

De portier herkende juffrouw Montroni zodra hij haar zag binnenkomen en liet meteen de verpleger roepen die zich over haar broer ontfermde.

Angela hield niet zo veel van Villa Azzurra, maar het was tenminste geen gekkenhuis. Na de oorlog, gedurende de eerste maanden van '48, was Ferruccio twee weken opgenomen geweest in een psychiatrisch ziekenhuis. De herinnering aan die plek bezorgde haar nog steeds koude rillingen. Kreten, lichamen verstijfd in absurde houdingen, meertjes van pis op de vloer, geuren die je maag zich in je deden omkeren. Totdat ze op een dag de kamer van haar broer was binnengegaan en hem met riemen vastgebonden had aangetroffen in bed. Er waren drie helpers nodig geweest om haar tegen te houden en te verhinderen dat ze hem losmaakte. Nog even en ze hadden haar ook opgenomen, ze hield niet meer op met huilen en schreeuwen. De volgende dag had ze haar verloofde, Odoacre, ertoe weten over te halen de ontheffing van de verantwoordelijkheid te ondertekenen. Ferruccio was teruggegaan naar huis.

‘En? Hoe gaat het?’ vroeg Angela aan de verpleger, volgens het draaiboek. Dat vroeg ze elke keer, ook al kende ze het antwoord al: *Goed, mevrouw Montroni, we boeken vooruitgang.*

‘...hij heeft wat moeite met slapen, hij wordt wakker, wil 's nachts om drie uur ontbijten, zeurt steeds om sigaretten en overdag is hij dan rustig en geeft bijna geen problemen.’

Houdt zich rustig. Geeft geen problemen. Waarmee bedoeld werd dat het nieuwe kalmeringsmiddel werkte. In Villa Azzurra waren ze kundig, en de zwager van dokter Montroni werd vanzelfsprekend met alle egards behandeld. Ook Marco, een uitstekende verpleger, was gehecht geraakt aan Ferruccio. Maar hoe je het ook wendt of keert: daarbinnen betekende ‘hij maakt het goed’ zoveel als ‘hij geeft geen problemen’. Als haar broers stemming omsloeg en hij begon iemand te slaan, dan maakte hij het slecht. Als hij de hele dag in de tuin bleef bij drie graden onder nul om naar de wolken te turen, dan was alles in orde, dan maakte hij het goed.

‘Als hij niet op de schommelbank bij de put is, dan vinden we hem onder de cipres, op zijn gebruikelijke stoel,’ zei de verpleger, terwijl hij de glazen deur naar het park wijd openzette.

Een paar oudjes tartten de kou. Ze wandelden aan de arm van kinderen of kleinkinderen over het paadje met de beelden. Een bejaarde mevrouw, wier halve gezicht in verband was gewikkeld, wijdde zich aan onwaarschijnlijke tuinierswerkzaamheden, terwijl twee mannen zaten te keuvelen op een stenen bankje onder een taxusstruik die bepoederd was met sneeuw. Toen ze langs hen liep, merkte Angela dat ze allebei voor zich uit zaten te praten.

‘Hoi, hoi. Heb je een sigaret?’ zei Ferruccio zonder zich om te draaien, toen het geritsel van droge bladeren hem vertelde dat zijn zus eraan kwam.

‘Hallo, Fefe.’ Angela omhelsde hem van achteren en zoende hem op zijn wang. ‘Kom, de taxi staat buiten te wachten.’

‘Gaan we een wandeling maken?’

‘Ik heb geen geschikte schoenen aan, Fefe. Dan moeten we eerst even langs huis.’

Een arm zwiepte door de lucht om het antwoord weg te wuiven. ‘Nee, nee. We blijven gewoon hier. We blijven hier.’

‘Maar je bent toch al elke dag hier, altijd maar hier binnen opgesloten,’

wierp Angela tegen. Toen begreep ze de reden van haar broers verzet. 'Odoacre is niet thuis hoor, die had een afspraak met een vriend, die is op stap.'

'Heb je een sigaret?' vroeg Ferruccio, terwijl hij overeind kwam en met zijn hand het gebaar maakte van iemand die rookt. Angela gaf hem het pakje.

'Dat mag ik toch houden, hè?'

Angela knikte berustend. Het duurde altijd even voordat Ferruccio zichzelf werd. Minstens een half uurtje, dan ontspande hij, liet zijn fixaties varen, hield op met vragen om een sigaret of hoe laat het was of waarom je hem kwam ophalen. Daarna was het net alsof je met een normaal mens samen was, behalve dat hij soms niet gepast antwoordde en plotseling van onderwerp veranderde.

De taxichauffeur was in slaap gevallen. Angela klopte op het raampje en de chauffeur schrok op, alsof hij midden in de nacht werd gewekt. Hij hief zijn hand op als excuus en stapte haastig uit om het portier te openen.

'Ik heb al tegen mijn vrouw gezegd dat ze me geen warm eten moet geven als ik nog moet werken, maar ze snapt het niet. Vroeg of laat krijg ik nog een ongeluk en dan, nee, nou ja, ik bedoel maar, dat zou er nog aan ontbreken, als ik rijd ben ik klaarwakker, maar ja, dan raak ik nog klanten kwijt.'

'Heb je een sigaret?' attaqueerde Ferruccio hem zodra hij zat.

'Een sigaret? O, ja, natuurlijk, geen probleem.'

'Fefe, hoezo een sigaret?' onderbrak Angela hen. 'Ik heb je net een heel pakje gegeven!'

Maar de chauffeur had de Chesterfield al over zijn schouder aan Ferruccio gegeven, die zich er met een bliksemsnelle beweging meester van had gemaakt. Het mooiste was dat hij niet rookte. Elke maandag maakte hij in Villa Azzurra de ronde langs alle kamers en deelde sigaretten uit aan de zieken, de verplegers en de doktoren. Iedereen lachte hem toe, bedankte hem, en hij voelde zich gelukkig.

'Waarom ben je me vandaag komen halen?' vroeg hij weer.

'Omdat het zondag is. Ik kom je toch elke zondag halen?'

'Ja, maar de vorige keer was je vriendin ook mee.'

'Teresa? Maar die kan niet elke keer mee komen.'

'O nee? Jammer, want ik vind haar heel leuk, jouw vriendin. Zeg dat maar tegen haar. Ze is aardig, hè? Wat mij betreft kun jij best thuis blijven, als je het druk hebt, dan stuur je Teresa, dan gaan we naar de film, drinken chocolademelk, en dan gaat het heel goed met me, heel heel goed.'

Hij schreeuwde bijna, zo opgewonden raakte hij over het onderwerp. Angela zou Ferruccio's opmerking vervelend hebben gevonden als ze niet had geweten dat hij het deed om een heel precieze reden. En het was ook niet zo dat hij aan Teresa de voorkeur gaf boven haar. In werkelijkheid wist hij heel goed wat de onderliggende reden was, de zondagen dat Angela hem toevertrouwde aan Teresa. En omdat hij zijn zwager niet mocht, vond hij het fijn dat zijn zus zich een beetje vermaakte.

'Dus je zegt het tegen haar, hè?'

'Wat?'

'Dat ik haar heel erg leuk vind, jouw vriendin. Dat moet je tegen haar zeggen.'

'Goed, Fefe, ik zal het zeker tegen haar zeggen.'

Ze bleven een paar minuten zwijgen. Voor de kerk van Dei Servi stond een grote groep mensen te praten, terwijl anderen zich onder de arcades naar de mis spoedden. De kinderen gooiden sneeuwballen onder de kale lindebomen van Piazza Aldronvandi, terwijl hun ouders een patisserie bestormden. Toen ze bij de torens waren, sloeg de taxichauffeur links af de Via Castiglione in.

Het huis van Odoacre lag aan de andere kant van de stadsmuur, waar de weg breder werd en je al een glimp kon opvangen van de vestingtoren van de oude omwalling. Voorbij die grens klom de weg de heuvels op, toevluchtsoord voor de allerrijksten, in hun luxueuze villa's, en voor de verliefde paartjes, opgesloten in hun auto's of uitgestrekt op het gras.

Angela betaalde de taxichauffeur en haastte zich naar de voordeur, terwijl Ferruccio de onderbuurvrouw al aanklampie om haar de zoveelste sigaret te vragen.

De zon was een beetje gaan schijnen en het was minder koud. Ze bedacht dat ze misschien inderdaad een ander paar schoenen kon aantrekken en haar broer meenemen naar de Giardini Margherita. Een zondag zonder wandelingetje maakte zijn humeur er niet beter op. En niet omdat hij behoefte had om te lopen en wat frisse lucht op te snuiven, want het park van Villa Azzurra was groot genoeg en voorzag in die behoefte. Maar hoe moest Fefe zonder een fijne wandeling tussen de mensen anders aan die veertig, vijftig sigaretten komen om maandag uit te delen?

I I

Verklaring, afgegeven op 25/1/1954 aan de commissaris van politie Pasquale Cinquegrana door Salvatore Pagano, vader onbekend, verdacht van verduistering van een kostbaar televisietoestel van Amerikaanse makelij uit de militaire basis van de Geallieerde Strijdmachten te Agnano, Napels.

Goed, ik heb het begrepen. U zegt dat er iemand is die mij heeft gezien in de buurt van de basis. Agnano, volgens mij. De basis van de Geallieerden in Agnano. Maar wat wil dat zeggen? Die persoon kan zich best vergist hebben, u weet hoe dat gaat als het donker is, dan denk je dat je een vriend herkent maar dan is het iemand die je helemaal niet kent. Kijk, zo moet het gegaan zijn. Wat denkt u? Er zijn wel meer mensen die kunnen zeggen dat ik op het feest was. Ik heb u de vorige keer al verteld over dat feest, dat feest van La Befana met Driekoningen. In het weeshuis Santa Teresa. Natuurlijk, om cadeautjes uit te delen aan die kinderen, dat kan toch? U kunt het zelf vragen aan zuster Giuliana als u wilt, daar was het helemaal niet donker, die heeft mijn gezicht heel goed gezien, we hebben zelfs met elkaar gepraat. En zuster Maddalena was er ook, u kunt het ook aan haar vragen. U denkt toch niet dat twee zusters tegen u zullen liegen, dat zijn de bruiden van Christus, u kent de zusters toch, die bidden en doen goede werken, die weten waarschijnlijk niet eens wat een leugen is, ik bedoel, begrijp me goed, dat weten ze wel, maar als iemand ze vertelt dat de Madonna huilt, denken ze dat het echt waar is, en tegen ons zeiden ze: weten jullie wat er gebeurt als jullie liegen?

Zij zijn degenen die me hebben opgevoed. De zusters bedoel ik. Zuster Giuliana en zuster Maddalena samen. Dat kunt u controleren, tot mijn dertiende heb ik in het kindertehuis van Santa Teresa gewoond, want,

nou ja, mijn moeder had nauwelijks geld om rond te komen, de arme stakker, en met het werk dat zij deed, ik weet niet of u begrijpt wat ik bedoel, was een kind een zware last. Nee, dan mijn vader. Meer zeg ik er niet over. Misschien heb ik wel heel veel broers en zusjes, maar daar heeft niemand me ooit iets over verteld.

En nou ik het er toch over heb, als u naar de zusters gaat, vraag dan of ik een misdadiger ben, zoals u zegt. Zij vertellen nooit leugens, weet u. Salvatore Pagano? Dat is een brave knul, ja, altijd bij de paarden, altijd aan het gokken, maar wat wilt u, hij moet toch ergens van leven. Want die zusters, die houden ook helemaal niet van gokken. Want als iemand te veel gokt, moet de Heilige Teresa huilen. Dat zeiden ze. Elke zonde heeft zijn eigen heilige die moet huilen, en hoe erger de zonde, des te belangrijker de heilige. Maar neem me niet kwalijk, ik had het over de zusters. Salvatore Pagano? Die heeft nooit iets gestolen, zouden ze zeggen, behalve een paar snoepjes, en ja, goed dan, ook een paar sigaretten, en één keer, echt één keer maar, een fles wijn uit de kelder, maar een televisietoestel, dat is te gek voor woorden, en waar zou hij een televisietoestel moeten neerzetten? Nee, nee, Totore is een brave knul, dat zouden ze zeggen.

En trouwens, kijk, om te laten zien dat ik goudeerlijk tegen u wil zijn, net als bij de biecht, is er behalve die snoepjes en de sigaretten en de fles wijn één keer, echt één keer maar, hè, nog iets anders geweest. En ik denk niet dat de zusters dat zouden gaan vertellen, want nou ja, daar waren zij ook bij betrokken, u begrijpt het wel, hè? En dat is nou juist het ergste wat ik ooit heb gedaan, maar met een goed doel, echt waar, een goede zaak, jawel meneer, want anders hadden de zusters me dat nooit laten doen, ik woonde toen nog half bij hen, in die tijd. Ja, half, nou ja, voor de helft, hier en daar, overdag ging ik mijn eigen gang en 's avonds kwam ik naar hen terug om te slapen. Ik was toen dertien.

Ik heb u toch verteld dat er bepaalde vrienden zijn, maar weinig hoor, en ook nog andere vrienden, die mij ook kennen als Totore de Madonna? Nee, nee, rustig maar, ik verander niet weer van onderwerp. Dit heeft te maken met dat erge, maar goede, wat ik lang geleden heb gedaan, dat van de zusters. Dus, wat ik zeggen wou, zo noemen ze me, Totore de

Madonna, vanwege het feit dat ik, niet helemaal in mijn eentje, sterker nog, met anderen samen, de Madonna heb laten huilen. Sorry hoor, maar dat heeft toch niets met leugens te maken? Dat is bij wijze van spreken. Nee, die madonna's die ik bedoel, heb ik helemaal niet laten grienen met leugens. Die huilden echt. Dat wil zeggen, niet echt, het was alleen geen echt mirakel, het was een leugen, maar ze huilden wel. En hoe. Snapt u dat niet? Ik zal het u nog beter uitleggen: die andere personen met wie ik samen was, hielpen weer drie andere personen een handje, belangrijke personen, hoge pieten. Die kopstukken gingen naar heel veel dorpen in de buurt van Napels, plaatsen als Acerra, Marano, Afragola, ze spraken over hun zaken, maakten propaganda, vertelden over hun projecten. Terwijl zij weggingen en bijna alle mensen die er nog waren voor het podium stonden, want die hoge pieten spraken vanaf een podium, kwamen wij eraan. Dat wil zeggen, die andere personen met wie ik samen was. Ik hoefde trouwens helemaal niet veel te doen, ze stuurden me naar de dorpskerk, samen met de pastoor, die ook bij ons hoorde, en op een gegeven moment moest ik naar buiten rennen, de gek uithangen, en roepen dat ik de Madonna had zien huilen, dat het een mirakel was, komt dat zien, komt dat zien! En dan viel er van schrik een oud vrouwtje naast mij flauw. En er waren ook keren dat die andere personen met wie ik samen was een waterpompje hadden geïnstalleerd achter het beeldje van de Madonna en dat die dan echt huilde, dat wil zeggen, niet echt echt, het was geen mirakel, maar het leek dus dat ze echt huilde. Maar andere keren hoefde dat niet, dan was het voldoende als die dorpelingen ondergetekende en dat oude vrouwtje zagen, die zeiden jazeke, de Madonna had echt gehuild, zelf gezien, juist terwijl die hoge piet zei dat ze op hem moesten stemmen, kruisje op het kruis, anders helemaal niks geen Madonna, niks geen Italië, dan kwamen de boze mannen die de kindertjes opvraten en... Wilt u dit niet verder horen? Kent u het verhaal al? Goed dan, goed dan, ik zeg al niets meer, ik zei toch al dat het iets ergs was, dat ik u alles wilde vertellen, dus zeg maar als bij een biecht, maar ik heb die mensen leren kennen door de zusters, en die zeiden dus tegen me: je had leugens en je had leugens, en dit was een leugen om bestwil, u zult ook wel eens goede leugens

hebben verteld, dit was zo'n goede leugen, en wel zo goed dat we daarmee in '48 Italië hebben gered, ik en die andere personen... Maar goed, het interesseert u niet, ik heb het begrepen, ik zal erover ophouden, maar het komt wel daardoor dat bepaalde vrienden, maar weinig, en ook andere vrienden, mij Totore la Madonna noemen. Ikzelf vind Kociss veel leuker.

Maar als u dit verhaal niet wilt horen, zal ik u nogmaals zeggen dat ik met dat ellendige Amerikaanse televisietoestel niets te maken heb. En dat van de Madonna is het allerergste wat ik ooit heb uitgespookt.

Die vijfduizend lire zegt u? Welke vijfduizend lire? Had ik die in mijn zak? Nou, ja, natuurlijk, vijfduizend lire, maar die zijn van mij. En u denkt dat ik, als ik aan iemand een Amerikaans televisietoestel had verkocht, daar dan maar vijfduizend lire voor had gevraagd? Die is minstens twintig keer zo veel waard! Maar u vindt het vreemd dat iemand als ik rondloopt met vijfduizend lire op zak. Nou goed dan, ik zei toch al dat de zusters het ook niet fijn vinden dat ik bij de paarden gok, de heilige Teresa vergeve me, en de keren dat ik win, verdien ik iets. En trouwens, u weet hoe dat gaat, ik ben altijd op de renbaan, je maakt eens wat schoon, je brengt eens wat rond, je zet wat in voor een meneer die zich niet wil inspannen, zo verdien je ook nog wat. Maar dat is niet veel, hooguit vier, vijfhonderd lire. Die vijfduizend lire, die heb ik echt gewonnen, bij de grote prijs van zondag, ik geloof dat we er drie hadden, ik had ingezet op Monte Allegro, iedereen zei dat Ninfa zou winnen maar nee, Monte Allegro heeft gewonnen. Weet u, Agnano is mijn tweede thuis, sterker nog, misschien wel mijn eerste, en ik ken de paarden echt door en door, en Ninfa had de dag daarvoor behoorlijke darmkramp terwijl Monte Allegro in topvorm was. De totalisator gaf hem voor honderd lire, dat kunt u controleren, en ik heb al mijn spaargeld erop verwed, vijfhonderd lire, echt waar.

Een hoge inzet, commissaris, ik heb in mijn hele leven nog nooit zo veel geld bij elkaar gezien!

I 2

Palm Springs, Californië, 30 januari, 's middags

Op de Chippendale-sofa, pal tegenover Cary, zat Sir Lewis Chester Kennington, een hoge functionaris van m16 en een paar dagen eerder overgekomen uit Londen. Naast hem Henry Raymond, inspecteur op Amerikaans grondgebied van diezelfde intelligence-dienst. Stijf in hun perfecte grijze pakken. Gekamde wol, grey pinstripe, twee knopen, vest, waarschijnlijk Anderson and Sheppard, en de overhemden hadden de onmiskenbare snit van Turnball & Asser in Jermyn Street. Aan hun voeten droegen beiden zwarte Oxfords. Maar het ensemble werd met weinig persoonlijkheid gedragen, typisch iets voor Engelsen, die een volmaakte camouflage tussen de kantoormuren prefereren boven een goed voorkomen.

Sir Lewis, ongeveer zes voet lang, in de zestig. Grijze haren naar achteren gekamd, goed verzorgd zwart snorretje.

Raymond was misschien tien jaar jonger en driekwart duim kleiner. Rood, dun haar, scheiding rechts. Beiden hadden het geaffecteerde accent van telgen uit de hogere klasse, en van die heel lichte ogen, die in zwart-wit uitdruktingsloos en onoprecht lijken.

Cary had donkere ogen. Ze konden 'het witte doek doorboren' en welke emotie dan ook overbrengen.

De FBI-agent, blond, gemiddeld postuur, dertig plus, had zich voorgesteld als Bill Brown en was blijven staan naast de marmeren schouw. Sportief donkerblauw jasje, los, donkerkarmozijn overhemd, scheef geknootte stropdas, zonnebril (te zwaar montuur voor zijn gelaatsrekken). Hij had slechts twee woorden gesproken, maar Cary had de *twang* van de Texaanse cadans herkend, dezelfde als die van zijn vriend Howard Hughes.

Sir Lewis schonk een beetje melk in zijn theekopje en zei: 'Mister

Leach, u zult zich wel hebben afgevraagd wat Hare Majesteit's regering van u verlangt.'

Cary, sinds 1942 Amerikaans staatsburger, knikte zwijgend. De laatste dagen was hij te zeer gedeprimeerd om nieuwsgierig te kunnen zijn. Al twintig jaar had niemand hem meer 'Mister Leach' genoemd.

Sir Lewis koos het register van de vleierij en verwees naar de 'in het verleden verleende diensten' ten behoeve van Hare Majesteit, naar het tijdens de oorlog betoonde patriottisme, naar de belangen van de Kroon.

'Uw hulp was van onschatbare waarde, Mister Leach. De dankbaarheid van Hare Majesteit en van ons allen overtreft vele malen de beloning die u ervoor hebt ontvangen—'

'—pas na heel wat jaren,' maakte Cary de zin af. Hij had de King's Medal pas in 1946 gekregen, officieel omdat hij zijn vaderland in oorlog zijn hele honorarium van *The Philadelphia Story* en *Arsenic and Old Laces* had geschonken.

Raymond toonde zich verbaasd. 'Wat zegt u?'

Sir Lewis reageerde luchtig: 'U zult wel begrijpen dat wij moesten wachten op een voorwendsel, een ander motief om u de King's Medal toe te kennen, om niet uw rol en die van andere waardevolle informanten te onthullen.'

'Heren, het is niet mijn bedoeling nutteloze polemieken te voeren, laat dat duidelijk zijn. Ik had er toen geen last van, laat staan in het jaar onzes Heren 1954, maar mijn vriend en medewerker Alexander Korda werd in 1941 benoemd tot baronet. Of vergis ik me soms?'

Wie was er aan het woord, Archie of Cary? De vonk van de herinnering had de vlam van gekrenkte trots doen oplaaien, die gepaard ging met een rancuneuze nieuwsgierigheid. Wat wilde de MI6 van hem? Dat ze daar waren, in zijn woonkamer, en om een of andere gunst kwamen vragen, wel, dan hadden ze erg veel lef!

'Mister Leach, wij hopen oprecht dat u onze diepe erkentelijkheid niet in twijfel trekt—'

Ditmaal viel Cary uit: 'Heren, laten we het vergeten. De kwestie kan in een half woord worden samengevat: ik wilde al in '39 in dienst gaan, net als David Niven, maar lord Lothian zei dat ik nuttiger was als ik in

Hollywood bleef, vanwaaruit ik kon rapporteren over de nazistische voorkeuren in de filmindustrie. Vanzelfsprekend, want nazi's waren zo'n beetje overal, zelfs mijn tweede vrouw ging met ze om, en zelfs mijn leraar Spaans was een spion van de As, om maar te zwijgen van die verdomde gravin Di Frasso. Realiseert u zich wel hoeveel eindeloze recepties met onaangename lieden ik tussen '39 en '43 heb moeten doorstaan? Ik heb mijn aandeel geleverd, ook met die verdomde Hoover en die hele verdomde FBI, die op alle mogelijke manieren probeerden mij in verlegenheid te brengen, want wat wilde die Engelsman eigenlijk op ons grondgebied? Kunnen wij die nazi's soms niet alleen opsporen? Vervolgens wijs ik sir William Stephenson erop dat Errol Flynn omgaat met Duitse agenten en dat hij, als Brits onderdaan, schuldig is aan verraad. Godallemachtig, ik heb het gezegd! En wat doet de MI6? Niets. Sterker nog, de hele oorlog hangt Flynn de held uit op het witte doek en ik moet de boosaardige grappen slikken van de Londense roddelpers, die me uitmaakt voor lafaard omdat ik niet in dienst ben gegaan, zoals David Niven! En dan, als de oorlog is afgelopen, geven jullie me die verdomde medaille en dan zou ik, die onder andere al Amerikaans staatsburger ben, in de zevende hemel moeten zijn, zo is het toch?'

Wie was er aan het woord, Archie of Cary?

'Een seconde, alstublieft,' onderbrak sir Lewis hem op de geduldige maar irritante toon van een schoolmeester. 'Laten we ons goed realiseren wat het zou hebben betekend als mister Flynn beschuldigd was van verraad of spionage: het zou een lang, pijnlijk proces zijn geworden, dat de vijand verkeerde informatie in handen had kunnen geven, en wie zou er in het beklaagdenbankje zitten? Een populaire filmster, een van de mannen die het meest geliefd zijn bij alle vrouwen op de hele wereld. We liepen het risico van Flynn een martelaar te maken.'

'Dat is waar,' ging Raymond verder. 'Als u mij toestaat om een meer... actueel voorbeeld te geven: hetzelfde zou nu kunnen gebeuren met degenen die verdacht worden van "anti-Amerikaanse activiteiten". Het is riskant om al die processen te voeren om een handjevol bolsjewieken te identificeren. In Groot-Brittannië geven we de voorkeur aan

subtielere en minder luidruchtige tactieken, maar de Verenigde Staten zijn nog zo naïef en oppervlakkig.’ Toen draaide hij zich om naar Brown en voegde eraan toe: ‘Met alle respect natuurlijk.’

Brown gaf geen krimp, liet op geen enkele manier merken dat hij er een woord van had begrepen. Waarschijnlijk, dacht Cary, wist hij niet wat een ‘bolsjewiek’ was.

‘Als we mister Flynn daarentegen op vrije voeten zouden stellen, zoals we later ook hebben gedaan,’ vervolgde sir Lewis, ‘dan zou zijn overbekende impulsiviteit ons vroeger of later andere elementen van het spionagenetwerk hebben doen ontdekken, en inderdaad waren zijn roekeloze reizen naar Mexico op z’n zachtst gezegd onthullend. Wat uw onaangename ervaring met de Britse publieke opinie betreft, mister Leach, u had het slechter kunnen treffen. Het is onze plicht om, indien noodzakelijk voor de veiligheid en de bloei van de Kroon, onze echte of vermeende agenten te voeren aan de publieke opinie, om die wat af te leiden. U herinnert zich wellicht dat wij ter bescherming van de intelligence-werkzaamheden van uw vriend mister Coward, het verhaaltje de wereld instuurden dat de m16 hem uit zijn functie had ontslagen wegens gebrek aan terughoudendheid. Dat was de enige manier om te voorkomen dat de Duitsers zouden proberen te infiltreren.’

‘Wat Flynn betreft,’ hervatte Raymond, ‘waren er andere manieren om ons van hem te ontdoen, en meer zeg ik er niet over.’

Sir Lewis draaide zich met moeizaam verhulde ergernis naar Raymond om. Bijna op hetzelfde moment zagen Raymond en Brown dat Cary Grant zijn linkerwenkbrauw optrok in een uitdrukking van verbazing die ze kenden van het witte doek. In de paar gespannen ogenblikken die volgden, dacht Cary snel na. *Hoe heb ik dat niet kunnen begrijpen?*

In 1942 was Flynn gearresteerd op beschuldiging van gewelddadigheden tegen minderjarigen, met betrekking tot vier gebeurtenissen die zich hadden voorgedaan op zijn plezierjacht, de ‘Sirocco’. De twee aanklaagsters, ene Betty en ene Peggy, leken niet ouder dan twintig, ze waren al ver voor Flynn ontmaagd en allesbehalve onnozel, maar tijdens het proces had de beschuldigende partij hen getransformeerd in kleine

meisjes met korte sokjes en vlechten... Flynn werd vrijgesproken, maar hij behield daarna het stigma van verkrachter. Dat betekende het begin van zijn ondergang als acteur en als man, en van alcoholisme, drugs en zelfdestructie.

Het werk van de m16!

Cary walgde: *subtielere en minder luidruchtige tactieken!* ‘Heren, ik weet niet wat u van mij wilt, maar ik denk dat dit gesprek al te lang heeft geduurd en—’

‘Mister Grant,’ zei sir Lewis en toonde hem zijn handpalmen als teken van overgave, ‘u hebt gelijk, laten we *to the point* komen.’ Eindelijk geen ‘mister Leach’ meer! Ze hadden begrepen dat het weinig zin had om de snaren van trouw aan de Kroon te beroeren. ‘Mister Grant, de regeringen van het Atlantische Bondgenootschap hebben uw hulp nodig voor een delicate kwestie van internationaal belang. Het zal u paradoxaal voorkomen, maar wij wenden ons tot u omdat u acteur bent en omdat u zo... stijlvol bent.’

Raymond kneep zijn lippen opeen in een poging een glimlach te onderdrukken. Opnieuw trok Cary Grant zijn linkerwenkbrauw op (die een groot deel van het komende uur in die positie zou blijven). Het gelaat van Raymond barstte los in een hilarische uitdrukking, alsof zijn aandelen in de Union Pacific Railroad zojuist twintig punten waren gestegen.

De glimmende schoenen zakten weg in de modder en daaronder steeg een stank van stront en stal op. Een paar geïmproviseerde hekjes in de blubber midden tussen het kreupelhout, mannen die rondliepen tussen buffels en koeien, een stuk of twintig auto's vlakbij geparkeerd en het gegons van muggen dat vaak het geloei van de runderen overstemde. De veemarkt van Marcianise, bij Caserta.

Zollo's oog viel op de cabriolet van de klootzak. Alleen een hoerenzoon kon naar zo'n plek komen in een luxueuze auto. Zollo prees zichzelf dat hij de zijne thuis in de garage had laten staan. Trimane wees hem op een goed geklede vent, hoed, sjaal en overjas, tussen de menigte veehouders en boerenpummels. Vanaf de plek waar zij stonden, konden ze zijn gezicht niet zien, maar hij was het.

Ze liepen het heuveltje af waar ze hadden gestaan, vloekend op het slib dat zelfs de zoom van hun broek vuil maakte. Een paar honderd meter lager stond de Fiat 1900 die ze voor de gelegenheid hadden geleend. Ze stapten in.

Trimane stak een sigaret op. Hij zei: 'Hé, zie je deze weg?'

'Ja, die zie ik.'

'In Italië zijn de wegen niet goed. Als er geen modder is, is er wel stof, als er geen stof is, zijn er wel gaten, als er geen gaten zijn—'

'Gaten altijd, Vic. *And no highways.*'

Zollo gluurde in de achteruitkijkspiegel om te zien of er iemand aankwam. Hij wilde de zaak snel afhandelen en naar Napels teruggaan. De stilte van het platteland belaadde hem met een vreemde onrust.

'Nergens goede wegen, nergens goede auto's. Alleen maar karren.'

'*Jézus!* Koektrommels op vier wielen, ze maken meer lawaai dan een tank, ze stinken nog erger dan een olietanker en 's zomers lijkt het of je in een oven zit.'

De achterstand van Italië was een van Lucky Luciano's favoriete onderwerpen. Toen ze hem gratie hadden verleend wegens onduidelijke oorlogsverdiensten en hem naar de andere kant van de oceaan hadden gestuurd, verwachtte Salvatore Lucania iets meer van zijn land van oorsprong. Voor Stefano Zollo was het effect niet anders geweest. Hij hoorde zichzelf steeds weer zeggen dat de Italianen de georganiseerde misdaad naar Amerika hadden gebracht, en zelfs in dat opzicht leek het vaderland tamelijk ouderwets. Was er in New York soms iemand zo stom geweest om don Luciano een klap te verkopen? In Amerika lag zo iemand al lang met cementen schoenen in de Hudson Bay. Een veilig en schoon systeem om lijken te doen verdwijnen, dat Zollo de bijnaam 'Steve Cement' had opgeleverd.

Het enige wat goed was in Italië, waren het klimaat en de vrouwen. Maar zelfs dat was maar ten dele waar, dat bewees deze ijskoude januarimaand. De vrouwen wel, die waren heel mooi, maar zoals don Luciano zei, die zaten te vaak thuis en probeerden alles met hun kleren te verhullen in plaats van het te laten zien.

'Wie vind jij beter, Vic, Marilyn of de Italiaanse actrices?'

'Ach, beste vriend, die Italiaanse vrouwen hebben toch een tietten! Toen ik hier aankwam waren er op straat betogingen, en een meisje, een boerin, zat helemaal onder de modder en droeg superkorte *pants* en een strak truitje. Ik heb zelfs nog gevraagd hoe ze heette... Mango, Mogano, ik weet het niet meer.'

Achter hen klonk het geluid van een naderende auto. Victor keek in het spiegeltje en knikte. De cabriolet van de klootzak. Steve stapte uit, pakte een zware Engelse sleutel uit de geopende kofferbak om te doen alsof ze pech hadden. Hij wikkeldie in een editie van *Il Mattino* en ging in de berm staan. De klootzak en diens vriend lachten uitbundig. Ze hadden goede zaken gedaan.

Zollo zette een stap naar voren.

Hij bleef staan met geheven hand, de krant stevig in zijn andere hand, langs zijn lichaam.

De auto van de klootzak remde af en stopte abrupt.

Zollo liep op de passagier af. Zollo zei: 'Mag ik u wat vragen?'

De passagier keek hem vragend aan.

De Engelse sleutel daalde twee keer krachtig op het hoofd neer. Ondanks de hoed en de krant hoorde Zollo het geluid van de brekende schedel. De vriend hoorde het ook, en zodra hij een teken maakte dat hij wilde reageren, zag hij naast de Fiat 1900 Trimane staan, die hem onder schot hield.

‘Als jij nog iemand kent die klappen wil uitdelen, vertel hem dan wat er met je vriend is gebeurd.’ Zollo deed een stap achteruit en de auto reed met piepende banden in de modder weg.

Trimane startte de motor en Zollo stapte in.

‘Laten we langs mijn huis gaan, Vic. Ik moet even andere schoenen aantrekken.’

I4

Palm Springs, Californië, 30 januari, 's middags

Bill Brown schraapte zijn keel. Op dat moment zag Cary pas de mocassins, bruine penny loafers die vloekten bij alles wat hij aanhad. Eerlijk gezegd was het een grote aanfluiting: de broek en de zwarte sokken waren te kort, zodat je een stukje behaard been zag. Jezus Christus, hoe kon Uncle Sam zijn mannen zo toegetakeld op pad sturen? Droegen fbi-agenten niet allemaal een donker pak, wit overhemd en zwarte das? Misschien was die zaterdag Brown's vrije dag en hadden ze hem op het laatste moment opgeroepen. Maar zelfs in je vrije tijd mocht je je nooit overgeven aan zo veel gebrek aan smaak.

De Amerikaan zette zijn bril af, probeerde een plechtige gelaatsuitdrukking aan te nemen en zei: ‘Mister Grant, voordat mijn collega's...’ Cary zag afschuw en superioriteitsgevoel in de ogen van beide Engelsen. ‘...voordat mijn collega's verdergaan, is het mijn plicht u enkele vragen te stellen in naam van de regering van de Verenigde Staten. Allereerst: wat vindt u van het land dat u staatsburgerschap heeft geschonken? Vindt u zichzelf een goede Amerikaan?’

‘En u?’ kaatste Cary zonder aarzelen terug.

‘Ik verzoek u te antwoorden, mister Grant,’ sprak Brown opnieuw.

Sir Lewis en Raymond keken strak naar Cary. Op hun gezichten lag de last van de aanwezigheid van de Amerikaan en de dringende noodzaak om de reden van het bezoek duidelijk te maken. Met vage hoofdgebaren lieten ze merken dat ze hun best hadden gedaan om hem een vijfdegraads kruisverhoor te besparen, maar ze waren gasten van de lokale regering en moesten Brown zijn gang laten gaan.

Cary deed zijn best om vulgaire uitdrukkingen te vermijden. ‘Wat is dit? Een van die onderzoeken waar jullie zo dol op zijn? Verwachten jullie dat ik mij beroep op het Vijfde Amendement, in mijn eigen huis,

zodat jullie kunnen concluderen dat ik iets te verbergen heb, dat ik niet “anti-communistisch” ben?’ De twee Engelsen konden bijna de rook uit de oren van de acteur zien komen. ‘Brown, zoals ik jullie heb binnengelaten, zo kan ik jullie er ook uit gooien. Jullie staan toch al, jullie hoeven alleen maar achter elkaar naar die verdomde deur te lopen.’

‘Mister Grant, ik stel u deze vraag omdat het algemeen bekend is dat een van uw vrienden Clifford Odets is, een schrijver met socialistische sympathieën, die de Spaanse communisten heeft gefinancierd tijdens de burgeroorlog—’

‘Hij financierde de republikeinen, agent Brown. Die waren niet allemaal communistisch. En aan de andere kant stonden de fascistten, bent u daarvan op de hoogte?’

‘Mister Grant,’ vervolgde Brown, ‘in een FBI-rapport uit ’44 staat uw naam op een lijst van personen die op een of andere manier in verbinding stonden met de communisten.’

‘Mister Brown,’ onderbrak Raymond, ‘het lijkt ons een vaststaand feit dat, zoals zojuist in kleurrijker termen is gezegd, dat mister Hoover de activiteiten van mister Grant als vertegenwoordiger van de Britse Kroon niet met een welwillend oog beschouwde. Het is de stellige overtuiging van de m16 dat het Federal Bureau of Investigations opzettelijk heeft overdreven...’

‘Raymond,’ barstte Brown los, ‘ik houd er niet van om onderbroken te worden, ja? Ik heb jullie ceremoniële kletspraatjes ook niet onderbroken, dus nu houden jullie je bek en laten me uitpraten! Jullie mister Grant is rechtstreeks betrokken geweest bij de totstandkoming van linkse films en heeft vorig jaar Charlie Chaplin verdedigd.’

Cary stond op uit zijn stoel en liep een paar passen in de richting van de federale agent.

‘Mister Brown, dit is officieel: ik gooi u het huis uit. Als u graag wilt dat ik daar een paar schoppen onder uw kont aan toevoeg, zal ik daar met alle genoegen aan voldoen, en nu we elkaar toch—’

‘Heren, alstublieft!’ suste sir Lewis, terwijl de twee Engelsen opstonden om tussenbeide te komen.

‘Jij wilt mij een schop onder mijn kont geven, hè? Waag het eens!’ gromde Brown.

‘Bedankt voor de toestemming, maar ik denk dat ik je liever een paar tanden laat inslikken,’ antwoordde Cary.

‘Heren, een beetje beschaving, alle goden! We zijn hier om te praten over een missie...’

Ten slotte slaagden de twee Engelsen erin een schijn van kalmte te herstellen.

Sir Lewis trok zijn jasje recht en kondigde toen op plechtige toon aan: ‘Mister Brown, de hulp van mister Grant is formeel verzocht door de Britse regering. De m16 heeft onweerlegbare bewijzen van de democratische loyaliteit van mister Grant, en is bereid de betreffende documentatie over te leggen aan uw agentschap, zodat mister Grant geen ongepaste onderzoeken hoeft te ondergaan, die in deze fase zouden botsen met de belangen van het Verenigd Koninkrijk en ook met die van úw regering, waaraan ik dit voorval persoonlijk zal melden. Ik stel mijzelf persoonlijk verantwoordelijk voor het besluit u uit dit huis te verwijderen, ik wil dat u dat specificeert in uw rapport. Mocht mister Hoover deze garanties niet voldoende achten, dan kan hij een officiële protestbrief naar Londen sturen.’

‘Wat denkt u wel? Cary Grant is niet langer Brits staatsburger en—’

‘Godnogantoe, wilt u nu weggaan voor ik mijn geduld verlies? Erúit!!!’ schreeuwde sir Lewis, zonder zijn mond nog verder te openen, bijna zonder zijn gelaatsspieren te bewegen. Cary verbaasde zich daarover, maar niet zo erg dat hij niet de kans greep om op gepaste wijze afscheid te nemen van Brown. ‘Nu u hier toch bent, zegt u maar tegen Edgardina dat ze moet ophouden met het verspreiden van geruchten over mijn vermeende homosexualiteit: de pot is zwart, maar de ketel niet.’

Sir Lewis zakte weer terug op de sofa, terwijl Raymond de scheldende Brown naar de deur bracht.

‘Wat is de reden dat de m16 terzijde wordt gestaan door een van Hoover’s mannen?’ vroeg Cary.

‘Zoals u zojuist zelf heeft gezegd, mister Grant, verafschuwt J. Edgar Hoover u sinds hij merkte dat uw en onze *intelligence*-activiteit doordrong in zijn eigen rechtspraak. Verder gaat u om met notoire liberalen en hebt u mister Chaplin verdedigd, die misschien de persoon

is die het meest wordt gehaat door de baas van de FBI. Laten we de dingen bij de naam noemen, mister Grant. Hoover is een miezerige sukkel, en ik heb nog nooit een instituut gezien dat zo veel lijkt op dat van de Gestapo als het zijne. Ook president Eisenhower koestert een diepe minachting voor hem en zijn methodes. Dergelijke dingen zouden in Engeland ondenkbaar zijn.'

'De manier waarop de gentlemen van de oude stempel druk uitoefenen en geschillen beslechten is inderdaad veel subtieler en gracieuzer. Zelfs als ze daarbij een "minderjarige" van losse zeden moeten gebruiken...' zei Cary knipogend.

Sir Lewis verstijfde een ogenblik en antwoordde toen met enige moeite: 'Dat is iets anders, Mister Grant. Errol Flynn was daadwerkelijk een sympathisant van de nazi's, en dat ontdekten we dank zij u. De manier waarop wij hem hebben aangepakt mag u misschien achterbaks en onvriendelijk voorkomen, maar Flynn was behalve een idioot ook een verrader. Een groot deel van de mensen die door Hoover zijn gechanteerd of geruïneerd hebben daarentegen nóóit gesympathiseerd met de bolsjewieken. Vier jaar lang heeft de FBI senator McCarthy officieus gesteund door hem documentatie over het privé-leven van politici en intellectuelen te leveren. Maar overdaad schaadt: McCarthy is niet meer zo populair. Hoover wil niet het risico lopen dat hij net als zijn vriend in de modder belandt, hij probeert zich te distantiëren, maar tegelijkertijd zou hij willen laten zien dat het Amerikaanse leven werkelijk wordt geïnfiltrerd door de roden. Toen de FBI hoorde dat de MI6 van plan was contact met u op te nemen, zijn ze zich ermee gaan bemoeien door zich te presenteren als de geschiktste *agency* om uw amerikanisme te "testen". MI6 heeft geprotesteerd, maar Hoover is erg machtig.'

'Dus nu krijgen jullie problemen.'

Ze hoorden Brown schelden vanuit de hal, *son-of-a*-dit en *son-of-a*-dat.

'Die kunnen we wel hanteren,' antwoordde sir Lewis. 'Ondanks alles zal elke weegschaal u kunnen leren dat het Gemenebest zwaarder is dan Hoover.'

'Mooi gezegd.'

Raymond kwam terug in de woonkamer en bleef staan naast de haard, waar Brown tot een paar minuten daarvoor had gestaan.

'Laten we het nu over ons hebben,' zei sir Lewis. 'Mister Grant, bent u op de hoogte van de situatie in de wereldpolitiek?'

'Eh... als u doelt op het feit dat de oorlog in Korea is beëindigd, ja, dat heb ik gehoord. En ik weet ook dat Joe Stalin vorig jaar is overleden,' antwoordde Cary sarcastisch.

'Ik hoop dat ik geen misbruik maak van uw geduld: ik ben bang dat mijn inleiding niet kort zal duren. Ik zal proberen niet al te lang van stof te zijn en ik zal een aantal stukken voor u achterlaten waarin u kunt terugvinden wat ik nu weglaat. Kan ik verdergaan?'

'Ik moet toegeven dat u mij bij voorbaat nieuwsgierig maakt, sir Lewis. Naar de duivel met die thee, wilt u iets sterkers?' Cary leunde voorover en trok het barkarretje naar zich toe. 'Scotch? Cognac? Een Martini?'

Nadat hij beide Engelsen had ingeschonken, was Cary een en al oor.

'Ja, de oorlog in Korea is beëindigd, maar de Koude Oorlog gaat door, en ik verzeker u dat die nog nooit zo hevig is geweest. Het Westen loopt het risico strategisch terrein te verliezen, de Sovjets zijn erg zeker van hun zaak en voeren bij elke diplomatieke confrontatie obstructie. Nog geen zes maanden geleden heeft de onfortuinlijke executie van het echtpaar Rosenberg, waarvoor een ongelukkig moment was gekozen, hier in Amerika geleid tot een verscherpte toon en wederzijdse beschuldigingen. Verder zult u wel weten dat ook de Sovjet-Unie sinds een paar jaar in het bezit is van de waterstofbom. Wat zich nu op mondiaal niveau heeft ontwikkeld, is een evenwicht van terreur, en er liggen ten minste vier cruciale vraagstukken op tafel – het lot van de hele planeet hangt af van de diplomatieke oplossing daarvan. Lijkt u dat al te hoogdravend?'

'Ach, wie is er niet bang voor atoombommen?' antwoordde Cary.

'Ware woorden. En helaas zijn er ook in het land waarvan u staatsburger bent geworden, mensen die te lichtzinnig dreigen met het gebruik ervan. Sinds een week is de conferentie van Berlijn aan de gang, waaraan wordt deelgenomen door de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, de Sovjet-Unie en Frankrijk. Op de agenda staan de oorlog

in Indochina, de verdeling van Korea en de herbewapening van de Bondsrepubliek Duitsland. Laten we Korea even vergeten, want je kunt zeggen dat de koorts daar aan het dalen is. De meest explosieve situatie is die in Indochina, waar het Franse koloniale leger almaar in de problemen wordt gebracht door de communisten van Ho Chi Minh. Wat de Duitse kwestie betreft, is het zeker dat de Bondsrepubliek de grondwet zal amenderen om de reorganisatie van een nationaal leger mogelijk te maken en voor het eind van het jaar toe te treden tot het Atlantische Bondgenootschap. U kunt zich wel voorstellen hoe het Kremlin daarop zal reageren.'

'Ik kan me voorstellen dat ze zullen zeggen dat een nieuw Duits leger allerlei gestoorde nazi's onder de wapens zou roepen.'

'Dat is inderdaad een van de meest genoemde argumenten. Maar Duitsland is niet langer een risico: het geallieerde bestuur, het Marshallplan en de territoriale scheiding hebben de situatie gestabiliseerd. Sterker nog: het anti-communisme van de Duitse militaire kaders is een kostbare bron, aangezien de Bondsrepubliek tegenwoordig een van onze bastions langs het IJzeren Gordijn is.'

'Bedoelt u dat Europa, om de Russen te dwarsbomen, vertrouwt op mensen die tot voor kort nog een hakenkruis om hun arm droegen?'

vroeg Cary.

'*À la guerre comme à la guerre*, mister Grant. Ik herhaal nogmaals dat er geen risico van een hitleriaanse revival bestaat, terwijl de Russen de waterstofbom hebben en bezig zijn nieuwe gebieden te veroveren. De Bondsrepubliek laten toetreden tot het Atlantische Verdrag is een beslissende stap voor het voeren van de Koude Oorlog—'

Cary onderbrak hem: 'U had het zojuist over vier cruciale vraagstukken, maar u zei dat er in Berlijn drie worden besproken.'

'Ik moet vaststellen dat u een goede luisteraar bent,' zei sir Lewis met een glimlachje. 'Het vierde vraagstuk betreft de stad Triëst.'

'Triëst in Italië?'

'Dit is het punt: op dit moment is Triëst geen Italiaans territorium, noch geannexeerd door communistisch Joegoslavië. De officiële aanduiding luidt "Vrij territorium van Triëst". Sinds negen jaar is het

bestuur in handen van de Britse en Amerikaanse militaire politie. De Italiaanse en Joegoslavische regeringen hebben nog geen overeenstemming bereikt, en onlangs was de stad het toneel van bloedige gevechten. Het is de stellige overtuiging van de m16 dat de verhoudingen tussen Oost en West meer afhangen van de toekomstige overeenstemmingen ten aanzien van Triëst dan van de herbewapening van de Bondsrepubliek. Zoals u wellicht weet, staat het Joegoslavisch communisme alleen: het gehoorzaamt Moskou niet en is zelfs in '48 "geëxcommuniceerd" door de Komintern.'

'De Komintern?'

'Dat is het adviserende orgaan van alle communistische partijen in de hele wereld. Allemaal, behalve de Liga van de Joegoslavische Communisten.'

'En waarom hebben de Russen de Joegoslaven eruit gegooid?'

'Omdat ze weigerden zich te onderwerpen aan het gezag van Stalin, en vanwege bepaalde keuzes in hun buitenlandse politiek die weinig orthodox werden bevonden. Met andere woorden: Joegoslavië onttrekt zich aan de logica van de blokken en deserteert uit de Koude Oorlog. Ze zijn bij voorbeeld volkomen onverschillig gebleven bij het conflict in Korea. Ziet u, tussen '41 en '45 hebben de Joegoslaven zich zonder enige hulp van buitenaf bevrijd van de Italiaans-Duitse bezetting. Het was de Joegoslavische communistische partij die de strijd heeft gevoerd. Kortom, de Joegoslavische communisten hebben hun socialistische revolutie helemaal alleen gevoerd en daarom kunnen ze het zich permitteren Moskou niet te gehoorzamen. Daarbij hebben ze al een hoogste leider, Maarschalk Josip Broz, bijgenaamd "Tito", partizanenheld en groot militair strateeg. Toen de oorlog beëindigd was, konden er geen twee persoonsvereringen naast elkaar bestaan, het zou niet mogelijk zijn geweest Tito én Stalin te vereren.'

Cary sloeg bevallig zijn benen over elkaar zonder de vouw in zijn broek aan te tasten, en knikte nauwelijks merkbaar. 'Mijn collega Sterling Heyling sprak mij eens over Tito, ik geloof dat hij hem in de oorlog persoonlijk heeft gekend.'

Sir Lewis vergunde zich een glimlachje. 'Zo direct zullen we het

hebben over de persoon Tito, het is iets wat u meer aangaat dan u zich kunt voorstellen.'

Cary vulde opnieuw de glazen.

Raymond doopte zijn lippen in de scotch, sloeg zijn armen over elkaar en wachtte tot zijn chef zou verdergaan.

Met uiterste kalmte begon sir Lewis weer te spreken. 'Ik zou u niet graag vervelen met een gedetailleerde technische beschrijving van economisch-politieke kwesties, mister Grant. U hoeft alleen maar te weten dat wij, als wij het hebben over het Joegoslavië van Tito, niet moeten denken aan de Sovjet-Unie.'

Cary's gezicht kreeg een ironische uitdrukking, alsof hij zich opmaakte om een oneliner uit een script uit te spreken. 'Sir Lewis, bedoelt u te zeggen dat er ook goede communisten bestaan?'

Raymond bloosde en keek naar sir Lewis, die geen spier vertrok. 'Ik zou niet zo ver willen gaan om zoiets te zeggen. Maar er zijn beslist communisten die ons doel kunnen dienen. Tito is er zo een.'

De m16-functionaris pauzeerde even, in de veronderstelling dat Cary iets zou terugzeggen, maar Cary bleef zwijgen en nipte aan zijn likeur.

'Ten aanzien van de maarschalk bevindt het Verenigd Koninkrijk zich in de positie van een voorkeursdialoog. U moet namelijk weten dat wij tijdens de oorlog contact hebben gelegd met de Joegoslavische partizanen om te zien hoe wij Tito konden helpen. Washington heeft iets dergelijks ook geprobeerd te doen: zoals u zojuist zelf zei, mister Grant, hadden enkele Amerikaanse verbindingsofficieren, onder wie uw collega Heyden, contacten met de Joegoslaven. Maar de laatste jaren heeft het werk van de Commissie McCarthy elke vorm van toenadering tot de communistische landen ondenkbaar gemaakt. Evenmin valt te denken aan het met dat oogmerk inzetten van mensen die tijdens de oorlog met de Joegoslaven te maken hebben gehad. Ik meen dat mister Heyden problemen met de commissie heeft gehad juist vanwege zijn militaire misstappen.'

Cary reageerde fel. 'Laat uw eufemismen maar achterwege, sir Lewis. Heyden wordt door McCarthy bestempeld als communistisch sympathisant, beschuldigd van anti-Amerikanisme en het is hem

onmogelijk gemaakt nog langer in Hollywood te werken. Dat is heel wat meer dan "problemen hebben", vindt u ook niet?'

Sir Lewis knikte geïrriteerd. 'Ongetwijfeld. Maar wat telt, is dat het Verenigd Koninkrijk geen McCarthy heeft. Wij hebben een andere bewegingsmarge.'

'Om wat te doen, sir Lewis?' vroeg Cary, vermoeid door de eindeloze inleiding.

Sir Lewis wisselde een korte blik met Raymond, die knikte en zei: 'Om Joegoslavië naar onze kant te trekken.'

De linkerwenkbrauw van Cary Grant bereikte een nooit eerder, zelfs niet op het witte doek, behaalde hoogte. 'Maar u zei zojuist dat Tito communist is, of vergis ik me?'

Raymond checkte opnieuw de goedkeuring van zijn chef en vervolgde: 'Dat is waar. En niemand is van plan hem op andere gedachten te brengen. Maar een land als Joegoslavië zou... gevleid kunnen worden, net voldoende om ons in hun ogen aantrekkelijker te maken dan de Russen. Het zou niet betekenen dat we ons bemoeien met het politieke systeem van het land, maar dat we stevige economische en diplomatieke banden tot stand brengen. Dat proces is al een paar jaar aan de gang, er bestaat een commercieel partnership, en Hare Majesteit heeft Tito zelfs ontvangen op Buckingham Palace—' Op een teken van sir Lewis onderbrak Raymond zichzelf om zijn chef verder te laten gaan.

'Ziet u, sinds de dood van Stalin zijn er heel wat dingen aan het veranderen in Rusland. Met andere woorden: er bestaat een reëel gevaar dat Moskou en Belgrado weer nader tot elkaar komen. Wat ons daarentegen betreft, zou het heropenen van de dialoog met Joegoslavië betekenen dat er een brug wordt geslagen naar Oost-Europa. Door de autonome keuze van Tito aan te moedigen en hem internationaal krediet te geven, zouden we ook de andere satellietlanden van de Sovjet-Unie een uitweg bieden.'

Cary kuchte even. 'Hmm, heren, dit alles is zeer interessant, maar de voor de hand liggende vraag luidt: "Wat heb ik hiermee te maken?".'

Sir Lewis rechtte zijn rug. 'In wezen, mister Grant, stellen wij u voor ons te helpen de publieke opinie van het Westen ten aanzien van het

Joegoslavië van Tito te veranderen. Het is niet nodig de mensen ervan te overtuigen dat de Sovjet-Unie de hel is, maar alleen dat niet alle socialistische landen dat zijn. Ofte wel, dat met name Joegoslavië niet de hel is. Daartoe moet de wereld een nieuw beeld worden geboden van dat land, van zijn leider en van zijn geschiedenis. En dat moeten wij doen, want het enige waar de Amerikanen op dit moment nog aan denken, is hoe ze zich het beste kunnen ontdoen van McCarthy en diens inquisiteurs.'

Cary glimlachte met nauw verholen spot. 'Dat is pas duidelijke taal, sir Lewis. En nu zou ik, voor ik mij weer ga verdiepen in de lectuur van de Griekse mythen, graag van u willen horen waaruit die hulp van mij zou moeten bestaan.'

'Uit het maken van een film over het leven van maarschalk Tito en het Joegoslavische verzet. Een film die eerder de aandacht richt op het anti-nazistische karakter van de partizanenstrijd dan op de communistische connotatie, en die de Joegoslavische nationale trots, de collectieve inspanning en niet in de laatste plaats de verhouding met de Geallieerden bejubelt.'

'En u denkt dat een film voldoende zal zijn?'

Sir Lewis kruiste zijn handen en leunde achterover in de stoel. 'Films kunnen helpen, mister Grant, en hóe. Ik weet niet of Hollywood ooit een "broeinest van roden" is geweest, zoals senator McCarthy beweert, maar het staat vast dat er, voordat de Verenigde Staten zich in de oorlog mengden, een club van nazisymphisanten bestond. Errol Flynn, Cary Cooper, Walt Disney, Howard Hughes... Vanuit het standpunt van oorlog bezien waren die mensen even gevaarlijk als Hitler's troepen toen die Europa binnenvielen. Want de film is de dromenfabriek van de vrije wereld, mister Grant, het geweten en de verbeelding van de vrije wereld. Als Hollywood toentertijd had besloten Hitler mooi af te schilderen bij de democratische wereld, was dat ook gelukt. Daarom is uw werk zo nuttig geweest. Nu zouden wij graag een van die dromen willen aanwenden, namelijk Cary Grant, om een belangrijke slag te winnen in de huidige oorlog: de Koude Oorlog. Kortom, mister Grant, wij vragen u om nogmaals de zaak van de vrije wereld te dienen, zoals u in het verleden ook al hebt gedaan.'

Cary aarzelde een paar seconden of hij zou gaan lachen en koos ten slotte voor de meest ongelovige glimlach die hij tot zijn beschikking had, viel achterover in de fauteuil, terwijl hij zijn elleboog vasthield met een hand, zijn kin tussen duim en wijsvinger. 'U blijft me verbazen, sir Lewis, ik verzeker u dat ik nu de rest van het verhaal voor geen goud zou willen missen, al was ik dood.'

De functionaris van de geheime dienst bleef onberoerd door de spot in zijn stem. 'Mister Raymond zal u nu vertellen over maarschalk Tito.'

De ondergeschikte schraapte zijn keel, veegde onzichtbare kruimeltjes van de mouw van zijn jasje en begon. 'Josip Broz "Tito" is een uitzonderlijke en zonder twijfel interessante persoon, mister Grant. En ook al kunt u het misschien moeilijk geloven, hij is degene geweest die ons uw naam heeft genoemd.'

Het glimlachje à la Cary Grant was alles wat de acteur schonk.

Raymond ging verder. 'Tito koestert een oprechte bewondering voor u, hij heeft uw films gezien en acht u hoog. Toen wij het idee opperden om een Angelsaksische producent aan te trekken om een film over zijn leven te maken, zei hij uitdrukkelijk dat hij vereerd zou zijn als u daaraan wilde meewerken. En het is de maarschalk zelf geweest, die heeft voorgesteld welk personage u dan zou moeten spelen. In '43 werden twee Engelse officieren gedropt boven de Joegoslavische bergen met de opdracht zich aan te sluiten bij Tito. Ze sloten zich aan bij het verzet en deelden gedurende enige maanden het lot van de partizanen, totdat een van hen werd gedood tijdens een Duits bombardement. Indien u ons aanbod accepteert, zouden wij u willen voorstellen de rol van de overlevende officier te willen vertolken, die overigens bereid is mee te werken aan het script.'

Cary hief een hand op. 'Een moment, mister Raymond, ik wil dit goed begrijpen. Wie zou de producent zijn? Wie zou de regisseur zijn? Wat is het totale budget voor de film?'

Raymond kuchte heel even. 'Dat staat nog niet vast.'

De blik van de acteur dwaalde een ogenblik af, om zich vervolgens onmiddellijk weer op Raymond te richten. 'Met andere woorden: u stelt me voor mee te doen aan een film waarvan u niet weet wie de producent

en de regisseur zijn, noch hoe groot het beschikbare kapitaal is, en waarvan het script nog niet bestaat.' Hij sperde zijn ogen open. 'Wat is er in 's hemelsnaam in Engeland gebeurd terwijl ik er niet was? Is de macht soms overgenomen door alcoholisten?'

De twee MI6-functionarissen sloegen gegeneerd hun ogen neer.

Sir Lewis greep als eerste in. 'Ziet u, mister Grant, voorlopig is het nog een hypothetisch project.'

'Dat kunt u gerust stellen.'

'Wij zijn dan ook niet gekomen om u een contract aan te bieden. Dat is ons vak niet. Maar maarschalk Tito heeft gevraagd of hij u kan ontmoeten. Laten we zeggen dat hij dat bijna als voorwaarde voor de hele onderneming heeft gesteld.'

Het gefronste voorhoofd van Cary dwong sir Lewis om door te gaan. 'Daarom zijn we hier. MI6 is natuurlijk niet degene die u contracteert, maar MGM misschien te zijner tijd wel. Wij zouden graag willen dat u maarschalk Tito ontmoet in de hoedanigheid van ambassadeur van de Westerse filmindustrie. Het is duidelijk dat wij, als het niet Tito zelf was geweest die dit verlangen had uitgesproken, nooit de vrijheid hadden genomen u te komen storen, mister Grant.'

Sir Lewis liet het woord aan Raymond. Cary vroeg zich af op grond waarvan deze twee hun tekst hadden verdeeld, of dat de volgorde toevallig was.

'MI6 kan de logistieke ondersteuning bieden voor uw reis naar Joegoslavië. De reis zou natuurlijk incognito geschieden: de Russen mogen niets weten van de toenadering, anders zouden ze onaangename tegenmaatregelen kunnen nemen. En verder wil niemand uw naam prijsgeven zonder er zeker van te zijn dat het project doorgaat.'

Cary moest bekennen dat hij gefascineerd was door de absurditeit van de situatie. Even dacht hij dat David Niven straks zo maar uit de andere kamer te voorschijn zou springen om de poets met een van zijn oneliners te verklappen.

'Om geen argwaan te wekken,' hervatte Raymond, 'dachten we erover een dubbelganger te contracteren, mister Grant, die in uw afwezigheid van een afstand gefotografeerd kan worden, in gezelschap van uw vrouw,

om de roddelbladen tevreden te stellen. Een voordeel daarbij is, dat het feit dat u zich hebt teruggetrokken uit de film en het uitgaansleven van Hollywood, ons grote bewegingsvrijheid biedt.'

'Een dubbelganger?'

Raymond trok uit de binnenzak van zijn jasje een foto en overhandigde die aan Cary, die er enige ogenblikken aandachtig naar keek.

'Dit kunt u niet menen! Moet deze persoon mij vervangen?' Cary barstte los in een bevrijdende lach. 'Deze slechtgeschoren, kalende kwast zou mij moeten vervangen? Mij zijn? Heren, u moet wel heel veel hebben gedronken!'

'Er zal hier en daar natuurlijk wat geretoucheerd moeten worden.'

'Maar hij lijkt helemaal niet op mij!'

'Make-up doet wonderen, mister Grant. Een acteur als u weet dat wel.'

'Wonderen? Ze zullen hem moeten fotograferen op het dak van het Empire State Building als ze willen doen geloven dat ik dat ben!'

Met een zweem van trots in zijn stem zei sir Lewis geruststellend: 'Dat is ons vak, mister Grant. Toen onze agenten ons in '43 informeerden dat Hitler een plan had om Winston Churchill te vermoorden, hebben we ene George Howard Foster ingehuurd om de minister-president te personifiëren bij verschillende openbare gelegenheden. Niemand heeft het verschil ooit opgemerkt.'

'En wie is dit dan wel? Is hij ook een komiek?' vroeg Cary, terwijl hij opnieuw naar de foto keek.

'Nee. Hij verkoopt tweedehands auto's in Montreal, Canada. Hij heet Jean-Jacques Bondurant. Hij moet u vervangen bij parochiefeesten en kerstuitvoeringen.'

Cary lachte opnieuw.

'En wanneer zou die ambassadeursact moeten plaatsvinden?'

'In het voorjaar. We laten u meereizen in een militair vliegtuig naar Londen en vandaar naar Joegoslavië.'

Er volgde een lange stilte.

Sir Lewis leek diep na te denken over wat hij zou zeggen. Ten slotte vond hij de juiste woorden. 'Mister Grant. Het laatste bericht dat

admiraal Nelson voor de slag van Trafalgar doorgaf aan de Engelse vloot, luidde: “Engeland verwacht dat elke man zijn eigen plicht vervult.”’ Hij zuchtte en voegde eraan toe: ‘Wij verzoeken u ons voorstel serieus in overweging te nemen. U zou de zaak van de vrije wereld daar een onschatbare dienst mee bewijzen.’

Cary glimlachte en bedacht dat de toon van deze zin te pompeus was. Retoriek die helemaal paste bij een grijze functionaris van Hare Majesteit’s geheime dienst.

15

Bologna, 31 januari

Strepen daglicht sijpelden zwak door de dichte luiken. Het appartement van Brando bevond zich op de begane grond en het raam, pal aan de stoep, bood niet het summum van discretie. Overigens zou Angela zelfs boven op de Torre degli Asinelli nog problemen maken.

‘Maar als je man vraagt wat de mooiste scène van de film is, wat zeg je dan?’

Pierre raapte zijn kleren van de grond, draaide zich om en gaf haar haar bloesje aan. Angela was bezig haar kousen aan te trekken. Hij liep naar haar toe, kustte haar in de hals en streelde haar.

Angela trok haar rok aan en ging op de rand van het bed zitten. Ze keek in het halfdonker naar Pierre, die in de weer was met zijn stropdas.

‘Ik heb je nooit gevraagd waarom jij en Nicola niet ook naar Joegoslavië zijn gegaan.’

Pierre sprak er niet graag over. Maar tegen Angela kon je niet geheimzinnig doen. ‘Weet je,’ begon hij, ‘mijn broer was al groot, had een baan, was in Italië ook al in het verzet geweest, hij is niet het type dat van veranderingen houdt. Ik was net dertien. Tante Iolanda heeft me sinds mijn vijfde opgevoed, ik had het goed bij haar en ook ik was in de fabriek gaan werken. Mijn vader wist niet of ik het naar mijn zin zou hebben in Joegoslavië. Hij en tante Iolanda vonden dat ik zelf moest beslissen als ik groter zou zijn, dat was ook goed.’

Gelach van vrouwen drong binnen vanaf de straat. Pal onder het raam. Angela verstarde meteen en zweeg. Bewoonsters van het appartementencomplex konden argwaan krijgen als ze onbekende stemmen hoorden in Brando’s huis. Ze schreeuwden bijna. Opnieuw barstten ze los in een schaterende lach. Toen hoorden ze dat ze verderliepen. Angela ontspande zich en hervatte haar vragen.

‘Ben je hem later nooit meer gaan opzoeken, je vader?’

‘Wat denk je!’ Pierre spreidde zijn armen. ‘Al sinds ik klein was leg ik geld apart. Maar ik krijg geen paspoort. En nu zeg jij natuurlijk dat we al bijna een jaar geen berichten krijgen.’

Angela begreep dat ze een gevoelige snaar had geraakt. ‘Hoe bedoel je?’

‘Ik bedoel dat hij ons eerst wel schreef, we hielden contact, niet veel, maar het was tenminste iets, een manier om te denken dat je tenminste nog een ouder hebt. Hij vroeg naar ons, interesseerde zich voor ons. Toen, plotseling, niets meer.’

‘Denk je dat hem iets ergs is overkomen?’

‘Kijk, als hij dood was, zou hij toch wel een vriend hebben gehad die alle moeite deed de kinderen in te lichten? Ik denk niet dat hij dood is, maar hij zal zeker wel problemen hebben.’

De koelkast begon plotseling te zoemen.

‘Mijn man en zijn vrienden zeggen dat Tito een verrader is.’

‘Bedankt. Hij is de enige communist die Stalin heeft gedumpt.’

‘Heeft jouw vader hem gekend?’

‘Nou en of: hij is persoonlijk door hem benoemd tot volksheld.’

De duisternis wiste de contouren van de kamer weg. De flits van een lucifer verlichtte een ogenblik het gezicht van Pierre, toen bleef alleen de gloeiende sigaret over. Korte dagen. Halverwege de middag verdween de zon, de lantaarns verspreidden een gelig licht over de mist, en op de wielen van de fietsen sprongen de dynamo’s aan.

‘Ik moet nu echt gaan.’

‘Wanneer zien we elkaar weer?’

‘Dat moet je me niet vragen, Pierre. Ik weet het niet, misschien gaat Odoacre dinsdag naar Rome.’

‘Goed. Als het kan, laat Teresa me dan iets zeggen. Ik moet Brando vragen of we zijn huis mogen lenen.’

Ze liepen naar de deur en Pierre hielp haar in haar jas. Hij omhelsde haar, streelde even haar haren en ze gaven elkaar een lange zoen, als in een film. Toen ging Angela naar buiten en hij hoorde haar de paar traptreden naar de hoofduitgang aflopen. Door de spleet tussen de

gordijnen zag hij haar voorbijkomen, snel, haar handtas onder haar arm geklemd. Hij groette haar in gedachten, stak het licht aan en maakte het bed op.

Voordat hij vertrok, ging hij naar de badkamer en gebruikte Brando’s brillantane om zijn haar in orde te maken. Hij keek in de spiegel. In wat voor situatie was hij terechtgekomen! De jonge echtgenote van de grote, eerbiedwaardige Montroni...

Buiten was het minder koud en de sneeuw loste op tot vuile modder.

Verklaring, afgelegd op 2/2/1954 aan commissaris van politie Pasquale Cinquegrana door Pagano Salvatore, vader onbekend, aangehouden op beschuldiging van ontvreemding van een kostbaar televisietoestel van Amerikaanse makelij uit de militaire basis van de Geallieerde troepen te Agnano, Napels.

Neem me niet kwalijk, maar ditmaal heb ik u echt niet begrepen. Wat bedoelt u met dat verhaal over die klap? Ja, natuurlijk ken ik don Luciano. Wie kent hem niet? Ik zei u al dat Agnano mijn tweede thuis is, sterker nog, bijna mijn eerste, en don Luciano komt daar ook vaak, dan moet je hem wel kennen, vraag maar aan de fokkers, de bookmakers, de jongens van de bar, de schoonmakers. Iedereen kent hem. En u zegt dat iemand hem een klap zou hebben verkocht, precies op de dag dat ik er ook was, 3 januari dus, toen ik die vijfduizend lire won door op Monte Allegro te wedden? Weet u het echt zeker? Kijk, onder andere heeft dit volgens mij dus niets te maken met dat andere, dat van die Amerikaanse televisie dus, en als ik iets wist, zou ik u dat graag zeggen, maar helaas heb ik niets gezien wat daarop lijkt en ik heb er ook niet over horen praten, want over zoiets zou heel wat gepraat worden in Agnano, dat verzeker ik u. Want wie geeft don Luciano nou een klap? Iedereen mag het graag.

Een klap? Zeg nou zelf, iemand die don Luciano een klap geeft, heeft echt geen tijd om dat aan u te komen vertellen, als u begrijpt wat ik bedoel. U begrijpt het niet? Nou, kijk, don Luciano ken ik alleen van gezicht om zo te zeggen, en het is een opperbste man, maar bepaalde personen verzetten zich tegen hem en zeggen dat hij de ergste dingen uithaalt, alleen maar omdat hij buitenlander is, dat wil zeggen, hij is Italiaan maar hij komt uit New York, en je kunt makkelijk een hekel aan

hem krijgen. Dus zijn vrienden, de jongens die hem een handje helpen, waren het zat, sterker nog, ze werden echt kwaad, want zij houden van don Luciano. Kortom, als iemand hem echt een klap verkoopt, dan gaan ze die heus wel zoeken, die schurk, om te zeggen dat hij dat niet meer moet doen, dat ze dat heel erg vervelend vinden, en dan zet die ander misschien een grote mond op, wie zijn jullie eigenlijk en wat zijn jullie voor klootzakken en wie is don Luciano? En dan kun je het wel schudden, dan volgen er klappen terwijl ze er ook rustig over hadden kunnen praten, en die ander is alleen, dus die krijgt de meppen, want die jongens zijn met meer. Daarna komt die heus niet naar u toe om erover te praten. Ten eerste omdat hij degene is die is begonnen, die de klap heeft gegeven, en die de anderen die kwamen praten heeft geprovoceerd. Ten tweede omdat hij nu ook kwaad is en als hij vrienden heeft, stuurt hij die rechtstreeks naar de vrienden van don Luciano, echt niet naar u, en dan proberen ze de zaak als gentlemen onder elkaar op te lossen.

Ik snap het best. Volgens u zijn don Luciano's vrienden naar die schurk gegaan die hem die klap heeft verkocht, maar u zegt dat ze in plaats van te praten zwaardere middelen hebben gebruikt, een Engelse sleutel zegt u, ingeslagen schedel. En waarom vertelt u dat allemaal aan mij, ik ben hier toch vanwege dat Amerikaanse televisietoestel, of niet soms?

Of ik Stefano Zollo ken? Ik zei dat ik zo'n beetje iedereen ken die op de renbaan komt, we kennen elkaar allemaal. Maar kennen is misschien te veel gezegd, je weet dat iemand een bepaalde naam en een bepaald gezicht heeft en als je die tegenkomt, dan zeg je hoe gaat het, het gaat goed, tot ziens, dat is alles. Ja, ik geloof dat ik Zollo wel ken, een grote vent, maar ik weet het niet zeker. En dat is alles wat ik weet, ik zweer het u.

Cassazione? Oké, hem ken ik ook, ook zo'n gozer die in Agnano rondhangt, ook een baantje daar, net als ik. Had hij ook vijfduizend lire op zak? Dan heeft hij ook een goeie gok gemaakt. Nee, dat is een leugenaar. U moet geen woord geloven van wat hij zegt, geloof me maar. Denkt u echt dat die Stefano Zollo ons allemaal vijfduizend lire geeft, omdat we hebben gegokt voor don Luciano? Ach, die verzint van alles, haalt alles door elkaar, hij heeft dat geld vast gewonnen met een louche

gok en wil dat niet toegeven. Kijk, ze noemen hem zo, Cassazione, omdat hij de ene dag iets zegt en de volgende dag het tegenovergestelde, hij verandert steeds van mening, net als een cassatierechter die zegt dat een andere rechter het verkeerd heeft gedaan, dat hij het proces moet overdoen. Dus hij is de cassatie van zichzelf, hij doet iets en doet dan weer iets anders, hij spreekt zichzelf steeds tegen, daar is hij beroemd om, vraag maar aan anderen, je moet hem nooit geloven, nooit, morgen grijpt u hem weer in z'n kraag en dan zegt hij dat hij die vijfduizend lire heeft gekregen van prinses Soraya, die mooie mevrouw, als aalmoes, en de dag daarop vertelt hij dat hij tot de Heilige Gennaro heeft gebeden en dat hij dat geld – hoppa! – in zijn zak heeft gevonden, als door een wonder.

Nee, ik heb nooit voor don Luciano gewerkt, dat zweer ik, die is veel te belangrijk, stel je voor dat hij op iemand als ik vertrouwt voor zijn weddenscapen. En daarbij, vijfduizend lire, zo maar cadeau? Don Luciano is toch zeker geen miljonair, wat denkt u wel? Hij heeft geluk met de paarden, maar meer ook niet. Oké, hij heeft die dag ook gewed op Monte Allegro, u bent goed geïnformeerd. Je ziet dat hij de paarden ook goed kent, misschien kent hij wel een bevriende rijknecht die hem heeft verteld dat Ninfa die akelige darmkrampen had gehad. Ik zal heus niet de enige zijn geweest die dat wist, zoiets gaat als een lopend vuurtje rond, u weet hoe dat gaat.

Maar neem me niet kwalijk, wilde u niet iets weten over dat televisietoestel?

I 7

Palm Springs, Californië, 1 februari

De huishoudster zette het dienblad met de Wedgwood-kopjes en de dampende theepot neer op de salontafel, wachtte op een teken en liep zwijgend weg. De thee was het enige onderdeel van een traditioneel ontbijt dat Betsy's nieuwe opvattingen over voeding had overleefd. Eieren met bacon, sinaasappelsap en geroosterd brood met kersenmarmelade hadden plaatsgemaakt voor havervlokken, zemelen, taugé en een groentesapje op basis van selderij, wortel en banaan. Eerlijk gezegd was zelfs de thee niet meer dezelfde, de oude earl grey had plaatsgemaakt voor een in Hongkong gekochte Chinese soort met een groenige kleur. Zoals altijd, had Cary dit nieuwigheidje aanvankelijk met enthousiasme verwelkomd en probeerde hij alles te weten te komen over het onderwerp. Vervolgens doofde zijn belangstelling en was hij werkelijk in een crisis geraakt toen de dolgedraaide blender niet een wortelsapje produceerde voor zijn vriend Niven maar daarentegen de hele keuken had ondergespoten met sinaasappelpulp.

Betsy Drake keek op uit de ochtendkrant en zag haar echtgenoot, gehuld in een hemelsblauwe pyjama en een kamerjas van indigoblauwe zijde, zijn hoofd schudden terwijl hij een paar getypte vellen papier doorlas.

'Is er iets niet in orde, lieverd?'

'Nee, niets. Ik heb de indruk dat het met de oude Hitch ook niet zo best gaat. Dit draaiboek is niets voor hem.'

'Wat is er mis aan?'

'Met deze rommel kan ik geen comeback maken. Lieve help, een innemend verhaaltje naar een roman van ene David Dodge. Een gepensioneerde dief moet aantonen dat hij onschuldig is door de ware dader van een reeks diefstallen te vinden. Een beeldschoon meisje

probeert hem met haar juwelen op de proef te stellen en wordt verliefd op hem. Ten slotte vindt hij de schuldige en trouwt met het meisje. Maar, ik weet niet...'

De thee was te heet. De taugé had geen smaak, de haver vormde samen met de yoghurt een kleffe, kleverige bal, de zemelen deden niets om hem te stimuleren en hij hoefde maar naar het groentesap te kijken om de smaak ervan in zijn mond te krijgen en ervan te walgen. Cary stond op en begon door de kamer te ijsberen. Zelfs in dat tenue kon hij zich bij de krantenverkoper vertonen zonder dat iemand iets zou hebben aan te merken op zijn elegantie. Betsy kon zich niet herinneren dat hij ooit de slaapkamer verlaten had zonder kamerjas.

'Lieverd, ik heb de indruk dat je niet precies weet waar je behoefte aan hebt.'

Zonder stil te staan een hardop uitgesproken gedachte: 'Verdomd nog aan toe, met deze rommel kan ik geen comeback maken!'

'Ik wil je toch graag zeggen dat een comeback je goed zou doen, daar ben ik zeker van.'

'Het zou me goed doen. Maar waarmee? Ze hebben me ook gevraagd voor een film over Tito, de president van Joegoslavië. Hoe vind je dat?'

Verbaasd sperde Betsy haar ogen open en ze rechtte haar rug. 'Wie wil er nu zo'n film? Clifford?'

'Nee, m16.'

'Em wát? Is dat een nieuwe filmproducent?'

De divan lonkte met zijn zachte kussens. Cary zakte er diep in weg, de armen langs zijn lichaam en benen gestrekt.

'*Military Intelligence.*' Hij sprak de woorden op ernstige toon uit. 'De Britse geheime dienst. Verder ook de CIA en de regeringen van het Atlantische Bondgenootschap. Gisteren waren hier twee Engelsmannen, geheim agenten van Hare Majesteit, hadden niets te maken met de charme van spionnen, ze leken eerder op bankemployés. Ze willen dat ik Tito ga bezoeken in Joegoslavië om te praten over een film over zijn leven. Ze hebben zelfs uitgebreide documentatie over die man voor me achtergelaten.'

Betsy dronk haar wortelsap als een medicinaal drankje, bleef zwijgen

en wachtte af tot haar man verder zou praten. Terwijl hij met zijn vingers op zijn ogen drukte in een poging zich te concentreren, vervolgde Cary: 'Een film over Tito. In Joegoslavië. Die hem in de ogen van het Westen afschildert als een held. Om een acceptabele bondgenoot van hem te maken. Hij heeft uitdrukkelijk gezegd dat ik een rol moest krijgen en zou me heel graag willen ontmoeten. Begrijp je? En er bestaat niet eens een draaiboek, een script, een regisseur. Helemaal niets.'

'Maar hebben ze dan tenminste gezegd—'

'Laat me uitpraten, want het mooiste moet nog komen. Voor ik naar Joegoslavië ga, moet ik naar Londen, en dan zou ik alles bij elkaar een paar weken van huis zijn. Maar zij willen dat niemand dat weet, ik zou incognito moeten reizen. En weet je welke vervloekte dekmantel ze willen gebruiken? Een dubbelganger, een kerel waarvan zij zeggen dat hij precies op me lijkt, een Frans-Canadees met een absurde naam die hier zou komen om de personificatie van Cary Grant te zijn. Belachelijk toch?'

Er volgde een lange minuut stilte. Vervolgens het geluid van de krant die werd opgevouwen en de puf van de fauteuil die zich bevrijdde van Betsy's gewicht. Nu was zij degene die door de kamer ijsbeerde.

'Ik begrijp het niet, lieverd, leg het nog eens uit. Willen ze dat er een vreemde hier in ons huis komt wonen?'

'Dat dacht ik ook, Betsy. Maar zo gek zijn ze niet. Die man, dat individu dat volgens hen op mij lijkt, zou niet altijd hier zijn. Hij zou af en toe komen, om zich te laten zien, om naar buiten te gaan en een aftershave te kopen en weer naar huis te gaan, om met jou een wandelingetje te maken, om aan iedereen te laten zien dat Cary Grant nooit is weggeweest uit Palm Springs.'

Betsy gaf haar man het glas groentesap: ze zou niet toestaan dat hij het liet staan. Het voorstel van de geheime dienst had iets verleidelijks. Zeker, het was niet de comeback die ze voor Cary wenste, een film waardoor hij weer zin zou krijgen om te werken en zijn zelfvertrouwen zou herwinnen. Het was ook niet iets waarmee hij het publiek en het succes zou terugvinden. Maar het ging in elk geval wel om iets actiefs, nieuwe mensen ontmoeten, nieuwe landen, zich twee maanden lang

losmaken van huis. Ook voor haar een korte vakantie: Cary werd steeds nerveuzer en depressiever, en Betsy moest daarvoor een hard gelag betalen.

‘Ik heb natuurlijk geantwoord dat jij zo’n situatie nooit zou accepteren. “Uw vrouw zal het wel begrijpen, mister Grant,” bleven ze maar herhalen. “Absurd,” zei ik, “uitgaan met een vreemde, iemand die op mij zou moeten lijken, terwijl ik ver weg ben, niet eens voor mijn werk, maar voor de meest ongelooflijke bijzondere missie.” Belachelijk toch?’

De huishoudster keek om de deur en Betsy gebaarde dat ze binnen kon komen.

‘Laat alleen de taugé nog even staan, Jenny. Je moet ten minste je taugé opeten, lieverd.’

Ze wachtte tot Jenny weg was en probeerde de laatste onduidelikheden helder te krijgen.

‘Ik begrijp nog steeds niet waarom dat allemaal zo geheim moet blijven. Je zou alleen maar een beroemde acteur zijn die op bezoek gaat bij een staatshoofd.’

‘Zo eenvoudig is het niet. Ik bedoel: Tito is een communist, maar hij staat niet aan de kant van de Russen. Dus proberen de Engelsen hem aan hun kant te krijgen. Alleen willen ze nu niet dat dat overal bekend wordt, ze zijn nog niet zeker van hun zaak. Vooral de Russen mogen er niet achterkomen.’

Een schaalje vol taugé verving het lege glas waarin het groentesap had gezeten. Cary keek naar zijn vrouw, keek naar het schaalje, keek opnieuw op om te weigeren en zag een vork voor zich liggen. Hij pakte die en begon met tegenzin te eten.

‘“Uw vrouw zal het wel begrijpen, mister Grant.” Absurd toch?’

‘Ja, lieverd, misschien is die missie absurd, maar dat zijn in feite alle politieke kwesties. We kunnen ze maar tot op zekere hoogte begrijpen. Aan de andere kant: zou wat afleiding je niet goed doen? Iets anders dan acteren, maar ook iets anders dan jezelf hier de godganse dag opvreten. Als je naar Londen moet gaan, ach, dan zou je van de gelegenheid gebruik kunnen maken om eens langs Bristol te gaan en je moeder te bezoeken. En verder? Je zou een belangrijke, interessante man ontmoeten, die je

met de grootste egards zou behandelen. Je zou Amerika en alle anderen een gunst bewijzen. Dat lijkt me niet zo onacceptabel, integendeel.’

Cary trok in een automatische beweging zijn linkerwenkbrauw op. ‘Maar dat verhaal van die dubbelganger? Die man die op mij zou moeten lijken, die Frans-Canadees?’

‘Zeg me niet dat je niet nieuwsgierig bent om hem te ontmoeten. Al was het maar om te zien of hij werkelijk zo veel op je lijkt.’

‘Wat dat betreft zijn er geen twijfels. Ze hebben me een foto laten zien en als ik ze had gevraagd of ik die had mogen houden, zou je zelf kunnen oordelen. Een kalende man zonder enige allure.’

Betsy stopte met ijsberen en ging naast haar man tussen de kussens op de divan zitten.

‘Ik moet bekennen, lieverd, dat het mij echt nieuwsgierig maakt. Kortom, voor mezelf, ja, zou ik erop ingaan. Een wandelingetje nu en dan met een onbekende man, wat stelt dat nou voor?’

‘Ik zal erover nadenken, Betsy. De heren geheim agenten denken dat een beetje make-up genoeg is om een autohandelaar te transformeren tot Cary Grant. Maar het zal een hele klus zijn: hem laten zien hoe hij moet lopen, hoe hij zich moet kleden, hoe hij moet glimlachen. Ik zou hem heel wat moeten bijbrengen. Anders wordt het een ramp: hij lijkt helemaal niet op me. Helemaal niet!’

Tegen lunchtijd is het altijd half leeg in bar Aurora. We zijn met weinigen, wij die ook blijven eten. Misschien zouden we met wat meer zijn als Capponi zich inspande om eens iets anders op tafel te zetten dan het gebruikelijke broodje mortadella, ik weet niet, misschien een lekker bord pasta, maar hij zegt dat je om te koken een speciale vergunning nodig hebt, en Benassi wil daar niet van weten omdat het te duur is. Trouwens, al kon je er lekker eten, wie een gezin heeft gaat liever naar huis, want de tagliatelle van je eigen vrouw zal altijd lekkerder zijn dan die van Pierre. En zo zitten er tegen enen alleen nog de vrijgezellen, de kinderloze weduwen en kerels als La Gaggia of Brando, die hun werkplaats op een steenworp afstand hebben en geen zin hebben helemaal naar huis te gaan.

Maar een uur, hooguit anderhalf uur later komt de bar weer tot leven, als een kat na een dutje, een paar keer gapen en hij is weer klaar voor actie. Als eerste komt Bottone binnen met zijn zoon Massimo, op de scooter, een beetje wiebelend op het achterzadel. Massimo is een van degenen die de tienduizend kilometer Lambretta-rally heeft gereden, waarbij een student uit Bologna naar de woestijn is gegaan en toen tot in de Noordkaap derde is geworden. Massimo kwam niet verder dan Parijs, leerde daar een meisje kennen en vergat de hele rally.

Als Bottone al naast La Gaggia de tarokkaarten zit te schudden, komen Walterún en Garibaldi binnen, die in hetzelfde gebouw wonen en nog steeds fietsen. Vervolgens druppelen de anderen in een precieze volgorde binnen. De enige van wie je nooit weet wanneer hij opduikt is Melega, want als die nieuwtjes te melden heeft, wacht hij tot de bar vol is zodat hij meer effect sorteert, anders is hij na zijn werk altijd een van de eersten.

‘En, wat vinden jullie ervan?’ begint Walterún meteen. ‘Dat Scelba is teruggekomen, is niet echt iets om vrolijk van te worden.’

Aan de andere kant van het tafeltje maakt La Gaggia een grimas en probeert van onderwerp te veranderen.

‘Hebben jullie het vrijdag gehoord? Ze hebben dat meisje ondervraagd dat alles weet over de dood van Montesi.’

‘Daar doen heel wat sterke verhalen over de ronde,’ antwoordt een trambeambte die bijna altijd hier zijn koffie komt drinken, met zijn kopje in de hand.

Walterún komt terug op zijn eigen bericht. ‘Dat geloof ik graag, maar met die Scelba zal het zo’n vaart niet lopen, je zal zien dat als de moordenaar van Montesi een kopstuk is, hij niet meer boven water komt.’

Een schopje onder de tafel raakt het scheenbeen van onze emigrant. La Gaggia schudt nerveus zijn hoofd en probeert seintjes te geven aan Bottone, die de kaarten nog niet heeft gedeeld. Hij wil Walterún duidelijk maken dat de kwestie van premier Scelba beter voor later bewaard kan worden, voor als ze spelen, als een joker die pas op tafel wordt gelegd als het echt nodig is, want je kunt er zeker van zijn dat Bottone naar aanleiding van dat onderwerp weer begint over zijn atoombom, en het partijtje wint. Maar Walterún wil er niets van weten.

‘Die kerel is helemaal geen christen-democraat, maar een fascist, iemand die problemen oplost met de wapenstok! Herinneren jullie je nog hoeveel stokslagen er zijn uitgedeeld ten behoeve van die fraudewet?’

‘Hoezo, is Fanfani soms beter? Met dat Hitlersnorretje?’

‘Maar van Fanfani zeggen ze dat hij linkser is,’ mengt de postbode zich in het gesprek, terwijl hij een slok neemt van zijn bittertje.

‘Nee, nee, ik zal jullie vertellen hoe het zit.’ Bottone’s stem dwingt iedereen tot zwijgen. ‘Of ze nou links zijn of nog linkser, ze zijn allemaal hetzelfde.’ Hij pauzeert even en La Gaggia probeert het onmogelijke.

‘Helemaal waar! Die Fanfani wist bij voorbeeld dingen over Montesi—’

‘De enige goede christen-democraat is een dode christen-democraat!’

Opnieuw Bottone, met een rood gezicht, een harde klap op tafel. ‘Fanfani, De Gasperi, Pella. Maar Scelba behoort tot een andere, veel grotere categorie. Die van degenen die voor de wapenstilstand nog zo dol waren op Benito, vervolgens allemaal anti waren en er nu weer zijn om in aantal toe te nemen. Voor hen zijn kogels niet voldoende, er is meer nodig.’ Zijn vinger begint te vuren. ‘En als ik een knop had om een mooie atoombom mee af te schieten die hen allemaal van het aardoppervlak wegvaagt zonder dat ze het zelf merken, dan zou ik er nu op drukken: BOEM! Zeker weten.’

Het enige resultaat is dat Bottone met achttien kaarten zit en opnieuw moet delen. La Gaggia schudt moedeloos het hoofd en Walterún probeert zich te verontschuldigen.

‘Wat is dat voor verhaaltje dat Fanfani bepaalde dingen wist, Gaggia?’

Een blik over de tafel, afkeuring omdat hij te laat wakker is geworden.

‘Nou, het schijnt dat dat meisje dat alles weet, dat ze hebben ondervraagd, een en ander heeft verteld aan Fanfani, in december al, want dat had haar pastoor haar aangeraden.’

‘Pastoors, pastoors...’ knikt Stefanelli geheimzinnig, ook hij nippend aan zijn afzakkertje.

‘Hé, Gaggia,’ zegt Garibaldi terwijl hij een bokalenkoning opgooit. ‘Ik begrijp er niets van. Waarom is Anna Maria naar Fanfani gegaan en niet naar de carabinieri?’

‘Hoe moet ik dat nou weten! Ze zal wel hebben gedacht dat het te belangrijke zaken waren, zo’n beetje iedereen had ermee te maken, adel, politici, heel hoge pieten. Sorry hoor, maar als jij zulke belangrijke dingen wist, zou jij die dan aan de carabinieri gaan vertellen?’

‘O nee, ik zeker niet. Maar ik zou ook niet naar Fanfani gaan. Ik zou rechtstreeks naar de redactie van *L’Unità* gaan om die beerput eens goed open te trekken.’

‘Nou, ik weet het niet, Fanfani was minister van Binnenlandse Zaken, ze zullen wel hebben gedacht dat hij beter was.’

De deur van de bar gaat plotseling open en iedereen draait zich om en stopt met praten, want het is een vreemd tijdstip om binnen te komen en Melega en de anderen zijn nog aan het werk. De kale knikker van

Adelmo Castelvertri rolt door de ruimte, even glimmend als de leren schoenen van de eigenaar. Zijn pak vertoont daarentegen tekenen van slijtage: gladde ellebogen, enigszins vale kleuren, een knoop verschilt van de andere, maar nog steeds heel stijlvol, minstens zo stijlvol als Pierre op de avonden dat hij de rol van fenomeen speelt in de danszaal. Het is een rare gozer: het is ondenkbaar dat je hem niet minstens een keer per dag in de bar ziet, maar hij is een van die gasten die geen vast tijdstip kent, hij komt zo maar onverwachts binnen, en daarom vragen velen van ons zich af wat hij precies doet, want je zou hem nog geen veertig geven, hij is iets te jong om al gepensioneerd te zijn. Hij renteniert niet, Bottone kent zijn vader een beetje en zegt dat dat onmogelijk is. Maar geld heeft hij wel, hij kan zich dure kleren veroorloven en heeft zelfs een scooter. Eerlijk gezegd zou je denken dat het geld met bakken zijn zak in stroomt, je ziet hem binnenkomen in een nieuw pak, dat draagt hij dan elke dag, een paar maanden lang, en dan zegt hij dat het dan meer doorleefd is en hij het nog mooier vindt. Maar niemand gelooft hem, en kwade tongen beweren dat hij in louche zaakjes zit. En wat dat voor zaakjes zijn, daar worden ze het niet over eens: de een zegt gokken, de ander benzinesmokkel, weer een ander keiharde zwendel. En hij? Hij beweert dat hij makelaar en – hoe noemt hij dat? – ‘zaakbezorger’ is, iemand die altijd iedereen adviseert over hoe je je spaargeld moet uitgeven, hoe je dat rendabel maakt, wat je moet kopen en waar, wat de beste zaak op dat moment is. En vaak mislukken zijn zaakjes, want het is namelijk zo dat hij zijn bijnaam, Gas, dankt aan het voorval met brandstof voor aanstekers, waardoor velen van ons drieduizend lire lichter zijn geworden. En Garibaldi, die het meeste van ons allemaal heeft verloren, is het niet vergeten en laat sindsdien geen kans onbenut.

‘En, Gas,’ begint hij meteen, ‘was jij niet degene die zei dat we ons op horloges moesten storten, dat je ze vandaag koopt voor tien en over een paar jaar verkoopt voor minstens vijftig?’ De toon is die van een beschuldiging. Wie over iets anders praatte, zwijgt en spitst de oren.

‘Nou, rustig maar,’ begint hij defensief, met zijn eerste glas rode wijn al gevuld. ‘Dat hangt af van het soort horloge, het gaat niet voor allemaal op, want... je moet wel het verschil kennen.’

‘Ja, je hebt gelijk, gisteren heeft een kerel in Vergato zich vijftigduizend lire afhandig laten maken voor een prul dat misschien duizend lire waard was. Maar misschien kan hij dat over een paar jaar wel voor honderdduizend verkopen, wat denk je?’

‘Beheers je, Walterún,’ mengt Bottone zich in het gesprek voordat Gas kan reageren. ‘Jullie zouden honderdeenentwintig moeten maken, want we hebben de Grote Slag behoorlijk goed gespeeld.’

Terwijl Walterún de puntenkaarten neerlegt en Castelvertri naar het tafeltje toeloopt om zijn standpunt over de horloges nog eens beter aan Garibaldi uiteen te zetten, gaat de deur opnieuw open en daar is Melega, daar is het nieuws van de dag.

‘Hebben jullie Montroni gezien? Is er nog iemand die kritiek op hem heeft omdat hij in Villa Azzurra werkt?’

‘Wat heeft hij dan gedaan?’ vraagt Bortolotti meteen.

‘Heb je dat vanochtend niet in *L’Unità* gelezen? Heeft iemand het gelezen?’

Alle aandacht van de bar is gericht op Melega. Hij grijpt de krant van de plank en bladert er, likkend aan zijn vinger, doorheen. ‘Luister, hier: “De heer Odoacre Montroni, vice-secretaris van de Bolognese Federatie, directeur van de kliniek Villa Azzurra, heeft een team van vrijwillige jonge artsen samengesteld die samen met hem een gratis vaccinatieprogramma in onze provincie gaan opzetten. Veel kleine gehuchten en dorpen – zo legde Montroni uit – liggen op grote afstand van de grote steden en van de meeste poliklinieken. In vele daarvan is het besmettingsgevaar—” enzovoorts, enzovoorts...’

‘Staat er een foto bij?’ vraagt Garibaldi, die zonder bril niet goed kan lezen.

‘Montroni is een grote kameraad, nou en of,’ merkt Capponi van achter de bar op.

We kunnen ons voorstellen hoe Stefanelli in de biljartzaal tussen het geklak van de biljartballen knikt: Tja, Montroni, Montroni...

L’Unità gaat van hand tot hand, de praatjes van mond tot mond. Er is ook een foto, Montroni zit, met zijn brilletje op, achter een groot bureau vol paperassen.

‘Nou?’ gaat Melega verder met een provocerende houding. ‘Waar zijn degenen die zeiden dat een arts-kameraad niet zou mogen werken voor particulieren? Zijn jullie er nog? Hé, Walterún, jij zei toch dat een communist geen geld verdient aan de gezondheid van mensen, ga nou toch gauw, wat een kameraad, die Odoacre Montroni!’

Walterún geeft geen antwoord, hij heeft zijn leeftijd mee, daardoor hoeft hij niet in te gaan op Melega, want als hij iets jonger was geweest, had hij moeten opspringen en zijn mening moeten geven om zijn gezicht niet te verliezen. Hij draait zich om naar Garibaldi en schudt zijn hoofd. Bottone troost hem fluisterend: ‘We zijn oud, Walterún, trek het je niet aan. Om een goede kameraad te zijn moesten we vroeger naar Spanje afreizen om de fascistten eruit te gooien, maar nu...’

En als Melega niet zo parmantig als een haantje door de kroeg liep, had Bottone maar wat graag nog eens op het knopje van zijn atoombom willen drukken.

Nauwelijks een kwartier na aanvang van de film begon Pierre een lange aaneenschakeling van boze commentaren te lanceren. Angela stootte met een elleboog in zijn maag en zei dat hij niet dat zo opvallend moest doen, dat niemand mocht weten dat ze daar waren. Eerlijk gezegd waren er in de zaal maar weinig bezoekers die niet grinnikten of op de film reageerden met flauwe opmerkingen in dialect en elkaar zelfs bestookten met zoute tuinboontjes – de favoriete snack – snoepjes en geklets, en dat allemaal voorgekauwd.

Angela geneerde zich, dat wist Pierre, maar het was sterker dan hijzelf: de film was verschrikkelijk, saai, dom en reactionair. Twee uur door de plee getrokken, omdat Brando op het laatste moment griep had gekregen en ze zijn huis niet konden gebruiken. Geen enkele andere plek om de liefde te bedrijven en ‘Waarom gaan we niet naar de film?’ had Angela voorgesteld. Goed, alleen om haar een plezier te doen en alleen om met haar samen te kunnen zijn, in het donker van de Imperiale kon je ook nog zoenen, aanraken, als je maar achterin zat om indiscrete blikken te ontwijken en als eerste naar buiten te kunnen gaan.

Angela had er echter op aangedrongen om *Siamo donne* te gaan zien, juist die film omdat ze zeiden dat zij een beetje op Alida Valli leek. Pierre had zich afgevraagd waar ze die hadden gezien, die gelijkenis: Angela was mooier en had donkere ogen en zwart haar.

Actrices die zichzelf speelden in het leven van alledag. Steenrijke vrouwen die deden of ze verlangden naar het ‘eenvoudige leven’ en de armen benijdden. Pierre kon zich niet beheersen.

‘Maar Zavattini, die die film heeft geschreven, dat was toch een kameraad? Wat betekent dat: “We hadden het beter toen we het slechter hadden”?’

Aan het begin zag je een zekere Anna ruzie maken met haar moeder en naar Cinecittà gaan voor een auditie die ‘Vier actrices, één verlangen’ heette. Honderden meisjes uit heel Italië streden met elkaar om vier rolletjes in een belangrijke film, die heel toevallig *Wij zijn vrouwen* heette.

Je kon goed merken dat de regisseurs de compassie van de kijkers wilden wekken. Er was een meisje uit Mantua, genaamd Emma. Het was voor het eerst dat ze naar Rome ging en daar werd iets te lang op ingegaan: ze miste haar papa, ze was nog nooit zo ver van huis geweest, enzovoorts.

‘Ach jee, ik ben ook nog nooit in Rome geweest. Bijna iedereen die ik ken is nog nooit in Rome geweest. Moet iemand die niet in Rome is geweest per definitie naïef en meelijwekkend zijn? In Mantua hebben ze trouwens helemaal niet zo’n accent, neem dat maar van mij aan.’

Angela was wel in Rome geweest. Met Odoacre, op huwelijksreis. Odoacre ging er minstens twee, drie keer per jaar heen, vanwege het Centrale Comité. Pierre’s maag draaide er bijna van om als hij hoorde praten over Odoacre, en helaas werd zijn naam elke dag genoemd in de bar: wat een goede kameraad is Montroni, Montroni heeft twee van zulke ballen, en ga zo maar door. Hoe meer de tijd verstreek, hoe vervelender hij het begon te vinden. Hij hield van Angela, zij hield zeker ook van hem, en de situatie werd gecompliceerd. Als ze die middag hadden gevreeën, had hij misschien de moed gehad er openlijk met haar over te praten, haar te vragen wat ze echt voelde, hoe ze zich voelde, wat haar het beste leek om te doen. Daarentegen waren ze naar de Imperiale gegaan.

Wat was het woord dat Fanti dikwijls gebruikte? O ja: ‘vervreemding’. In het eerste deel leed Valli aan hevige vervreemding, de arme ziel, ze had nooit tijd om iets te doen wat haar gelukkig maakte, want ze moest rennen van de ene receptie naar de andere, miljonairs ontmoeten, wat vermoeiend moest dat zijn, en wat klaagde ze, wat had ze het slecht in dit leven: ze benijdde haar masseuse, ze benijdde de gezinnen van het proletariaat, ach en wee, totdat er iemand op een van de eerste rijen schreeuwde: ‘Donder op, ga toch in de fabriek werken!’ En anderen

hadden vervolgens nog meer beroepen gesuggereerd die typisch bij het 'eenvoudige leven' horen, van tomatenplukster tot bomenentster, van bouwvakker tot meisje van plezier.

Het tweede deel raakte kant noch wal en was niet om aan te zien. Regie van Rossellini, over wie Fanti een hard en duidelijk oordeel had uitgedrukt: 'Kinds geworden'. Ingrid Bergmann rende achter een kip aan die haar rozen had opgegeten. Pierre had honderden kippen gezien, maar nooit een die rozen at. Bergman gilte: "Kom teruuk, kom teruuk, klaain kiepfje!" ving de kip en verstopte die in een dressoir, vervolgens ontdekte de vrouw des huizes de kip en Bergmann sloeg een modderfiguur.

'Waar slaat dit op? Wat is dit voor teringonzin?'

Angela antwoordde dat zij het ook niet snapte en voegde eraan toe: 'Pierre, als je wilt, staan we nu op en gaan we weg, maar we hebben voor de kaartjes betaald, laten we ten minste proberen de volgende twee delen uit te zitten. Maar als we hier blijven, probeer je dan in te houden.'

Derde deel, van kwaad tot erger: Isa Miranda wekte met haar geschmier en volkomen overgeacteerde spel de hilariteit van het publiek. Steeds hetzelfde gezeur: *mijn leven is leeg, zo veel simpele, kleine genoegens worden mij onthouden, deed ik maar ander werk, maar nu kan ik niet meer terug*, en dan was er ook nog het kindje, een jochie dat gewond was aan zijn arm en almaar 'Ojee, ojeeojeeojee, ojee, ojee!' schreeuwde, en van de middelste rijen werd geroepen: 'Maak dat ettertje toch af, dan heeft hij geen pijn meer!'

Ten slotte verscheen Anna Magnani, die met een kuttenlikkertje in een taxi stapte. Pierre zou haar eigenhandig heb gewurgd, zo'n vrouw die hardwerkende mensen hun tijd laat verdoen en zelf niet één miezerige lire toeslag betaalt.

Pierre veranderde van toon, mompelde zachtjes binnensmonds, verstikt van verontwaardiging: 'Sodemieter toch op.' Dat was zijn laatste commentaar. Pierre en Angela stonden op en slopen de bioscoop uit. Anna Magnani was nog niet eens klaar met kakelen.

***

In het centrum liepen ze nooit naast elkaar: Angela liep aan de overkant van de straat. Een van de dingen die Pierre niet kon uitstaan. Zelfs vanaf de arcade aan de overkant was te zien dat ze stuurs keek. Aan het eind van Via Indipendenza liep Pierre naar haar toe.

'Luister, het spijt me, ik geef jou niet de schuld. We hebben geluk gehad: Brando heeft griep, wij hebben een slechte film uitgezocht, en ja, ik wilde graag samen met je zijn, maar dan alleen. Kortom, ik kreeg de zenuwen. Sorry.'

'Pierre, jij gebruikt te veel scheldwoorden,' zei Angela terwijl ze om zich heen keek. Nóg zo'n gewoonte die was opgelegd door de omstandigheden. Wat Pierre's nervositeit het meest prikkelde, was dat ze altijd plotseling opschrok en opzij stapte wanneer ze voetstappen hoorde in de gang, sleutels in sleutelgaten, getoeter op straat. Abrupt werd de sfeer verpest, hartstochtelijke omhelzingen onderbroken door de terugkeer naar de realiteit.

Angela pakte zijn handen vast. Dat deed ze nooit in het openbaar.

'Ik weet dat het niet makkelijk is. Voor mij is het nog moeilijker, wat denk je? Maar voor ik het vergeet: ik heb goed nieuws voor je.'

Pierre keek haar vragend aan. Angela glimlachte om zijn verbazing.

'Eind april is Odoacre minstens twee weken niet in Bologna, vanwege een congres. Dan hebben we alle tijd die we willen om samen te zijn, denk je eens in, meer dan we tot nu toe ooit hebben gehad! Ben je blij?'

Hij had haar bijna gekust, daar, waar iedereen het kon zien. Angela sloeg haar ogen iets op en gleed met haar lippen even over het puntje van zijn neus. Toen maakte ze zich van hem los en zei, nog steeds glimlachend: 'Wat houd ik toch veel van je! Maar nu moet ik gaan. Beloof me dat je me overmorgen opbelt, dan ben ik de hele middag alleen thuis. Dag.'

'Beloofd,' antwoordde Pierre. Angela liep naar huis – 'Odoacre's huis', zoals zij altijd zei – in Via Castiglione. Pierre dacht bij zichzelf dat, hoe je het ook wendt of keert, een halve kus op je neus nog geen wip is. Hij besloot een kop warme chocola te gaan drinken, daarna zou hij bij Brando langsgaan. Hij had al een opmerking klaar: 'Jij bent ziek, maar de pillen heb ik geslikt. Bittere.'

Bologna, stadsdeel Cirenaica, nog geen half uur later

‘Ik heb achtendertig vijf, al mijn botten doen pijn, ik heb buikpijn en diarree, ik kan ik weet niet hoeveel dagen niet naar mijn werk, en dan moet ik het erg vinden dat jij vandaag niet hebt kunnen neuken met de vrouw van Montroni!’ Brando spuugde in de po die aan het voeteneind van zijn bed stond en vervolgde: ‘...en trouwens, tussen haakjes, als iemand jullie ziet wanneer jullie mijn huis in- of uitgaan, breekt de pleuris los, zeg nou zelf, Pierre, het wordt tijd dat je ermee kapt, hij is de baas, iedereen mag hem, als het ontdekt wordt zal niemand, maar dan ook helemaal niemand, aan jouw kant staan, je broer komt met zijn Bren achter je aan, en wat heb je Angela nou te bieden? Ze was een wees, ze was alleen met een tamelijk abnormale broer, Montroni heeft hun leven gered, heeft zelfs die spast opgenomen en laat hem op zijn kosten verzorgen, en hij gaat met jou om omdat jij barkeeper voor halve dagen bent die goed is in het mixen van kininedrankjes. Daarbij zijn Angela en Montroni al heel lang getrouwd, je bent geen groentje meer en ik heb ook geen zin om de sukkel uit te hangen, jezus, jullie zien elkaar stiekem in mijn huis alsof ik er niets mee te maken heb, denk je dat je zo kunt doorgaan? Geef mijn kamerjas eens aan, toe, dan maak ik een kop koffie met melk voor mezelf. En veeg je mond eens af, je hebt een chocoladesnor.’

Pierre glimlachte en voerde de opdracht uit. Zijn scherpe grapje had Brando, die van zichzelf toch al een beetje nurks was, nijdig gemaakt. In verstellde pyjama en afgesleten pantoffels, zittend op de rand van het bed met verwarde haren die als spuuglokken over zijn ogen vielen en een baard van minstens drie dagen, leek Brando niet meer zo veel op de acteur, eerder op een arme sloeber.

Ja, Brando had niet helemaal ongelijk, maar hij vond het niet leuk dat

Ferruccio, Angela’s jongere broer, ‘spastisch’ en ‘tamelijk abnormaal’ genoemd werd. Zo was Brando. Hij vond het heerlijk om de draak te steken met gekken, verminkten en invaliden. Misschien maakte het beroep van kapper – met dat urenlange luisteren naar banale kletspraatjes, geklaag en allerlei gefoeter – dat je een beetje verzuurde, en als iemand dat toch al van zichzelf was, wie weet wat hij dan werd. In Via Libia, op een paar meter van Brando’s huis, woonde een fruitverkoper zonder handen, die had hij verloren aan het Russische front, en nu had hij een soort haken. Met hulp van zijn vrouw kon hij al zijn werk doen, de kistjes vervoeren, het fruit afwegen, in de zakjes doen, zelfs geld tellen en wisselgeld teruggeven, waarbij hij de munten stevig tussen zijn haken klemde en in de handen van de klanten liet vallen. Hij was een beste man en niemand had hem ooit horen klagen, maar Brando had hem tot mikpunt uitverkoren en de bijnaam ‘Houdini’ gegeven, want hij zei dat, als je hem handboeien zou omdoen, hij ze binnen een mum van tijd los zou krijgen. Af en toe vertelde hij, wanneer hij iemands haren knipte, grinnikend zelfbedachte anekdotes over ‘Houdini’, dat er altijd bloed uit zijn neus droop omdat hij er met zijn haak in peuterde, en meer van dat soort onzin. Ja, soms was Brando onverdraaglijk. Maar hij was een vriend.

***

Ferruccio was even oud als Pierre. Tien jaar daarvoor was zijn en Angela’s moeder omgekomen bij een bombardement. Hij had het als door een wonder overleefd, had urenlang vastgezet onder het puin, zich vastklampend aan haar levenloze lichaam terwijl hij voelde hoe het kouder en stijver werd. Angela was er niet, die was meel gaan halen met het bonnenboekje.

Hun vader, die al lange tijd in een sanatorium verbleef, was een paar maanden later gestorven aan tbc. Ferruccio was nooit meer over die tragische gebeurtenissen heen gekomen. Hij werd van het minste geringste zenuwachtig, was bang voor onweer, een keer had hij Angela zelfs om de oren geslagen, en er waren periodes dat hij niet uit bed kwam

en met niemand meer wilde praten. Angela werkte overdag, ze maakte schoon in het Santa Orsola-ziekenhuis, 's avonds ging ze terug naar hun huurflatje van de gemeente en was ze weer alleen met Ferruccio, die soms volledig afwezig was en andere keren juist opvliegend. Een nachtmerrie waaruit ze niet kon ontwaken.

Op een dag, aan het eind van '47, had ze Odoacre leren kennen, die al sinds jaren een gerespecteerd arts was. Altijd anti-fascist geweest, van liberale komaf, ging hij tijdens het verzet heimelijk de gewonde partizanen verzorgen. Na de bevrijding had hij zich ingeschreven bij de communistische partij en was rechtstreeks in het Federale Comité van Bologna gekomen.

Hij was welgemanierd, Odoacre. Een gedistingeerde vrijgezel van achtendertig. Angela was een mooi meisje dat in de misère zat. Hij had haar het hof gemaakt, totdat ze zich hadden verloofd en in '48, kort voor de verkiezingen, waren getrouwd. In hun huis in de Via Castiglione hadden ze voor de arme Ferruccio een kamertje op de begane grond ingericht. Maar Ferruccio mocht Odoacre niet, hij gaf hem nauwelijks antwoord, zat tegen hem te mokken, barstte soms in woede tegen hem uit, zei dan dat hij een 'schoft' was en dat hij alleen omdat hij geld had misbruik maakte van zijn zus. Odoacre verloor nooit zijn geduld, probeerde redelijk te praten, zijn zwager te kalmeren, en soms slaagde hij daarin, maar er waren momenten dat Angela de moed verloor. Voordat ook zij gek zou worden, had Odoacre Ferruccio laten opnemen in Villa Azzurra, in de buurt van San Lazzaro, en vanaf die dag zorgde hij zelf voor hem.

Dat was begin '50. Sindsdien kwam Ferruccio alleen op zondag uit de kliniek, als Angela hem kwam halen en meenam naar de bioscoop of voor een wandelingetje. Met Kerstmis en in de zomer bleef Ferruccio soms een week of tien dagen achtereen bij Angela en Odoacre. Zijn woede-uitbarstingen waren afgenomen, omdat Odoacre hem een nieuw medicijn gaf met een ingewikkelde naam, een hypermodern pilletje dat hem veel rustiger maakte.

De laatste drie, vier maanden had Angela slechts twee zondagen per maand met haar broer doorgebracht, want de andere zondagen was ze

samen met Pierre. Om geen achterdocht te wekken bij Odoacre haalde ze Ferruccio op met een taxi, en liet hem dan achter bij een vriendin van haar, Teresa Bedetti, die voor Angela was wat Brando voor Pierre was, vriendin en handlangster. Ferruccio was een zenuwpatiënt maar lang niet traag van begrip, integendeel. Hij wist alles, en hij was zelfs blij dat Angela haar echtgenoot bedroog. Om onduidelijke redenen bleef hij Odoacre haten, hoewel hij hem niet meer verbaal had aangevallen. Net als Brando, was Teresa het er niet helemaal mee eens, maar ze was een vriendin.

Ferruccio ging met Teresa naar de bioscoop, waarna ze elkaar alle vier troffen en samen een smoesje verzonnen om aan Odoacre te vertellen.

***

'Zeg Brando, het is helemaal niet zo makkelijk. Ik hou van Angela. Jij hebt makkelijk praten, want jij bekijkt haar vanaf een afstand, maar ik weet dat ze niet van Montroni houdt. Ze voelt dankbaarheid, maar wat jij zegt is ook waar, dat er geen keuzes worden gemaakt. Maar wat moet ik doen, zo maar ermee ophouden, zonder verder iets te zeggen?'

'Wat zou je dan moeten zeggen? Er is geen toekomst voor jou. Wie geld heeft gaat naar San Marino, maar in Italië kun je niet scheiden, je weet wat ze zeggen over gescheiden vrouwen.'

Brando zat aan de tafel waarop Pierre en Angela eens de liefde hadden bedreven, en doopte zijn brood in de melk. Pierre stond bij het raam – buiten was het donker.

'Maar als zelfs Togliatti met een vrouw is getrouwd en het houdt met een andere!'

'Togliatti is Togliatti, wat heeft die ermee te maken? Angela laat Montroni niet in de steek, die zet haar broer niet op straat en gaat bovenal niet opnieuw honger lijden alleen omdat jij haar in bed bevredigt en Montroni waarschijnlijk niet.'

'Maar ze kunnen ook geen kinderen krijgen! Ze heeft me zelf verteld dat Montroni onvruchtbaar is...'

Brando zweeg. Hij wreef met zijn hand over zijn ruwe baard, zijn kin

was beslist geprononceerder dan die van de acteur. Pierre beet op zijn lip en vond zichzelf een idioot. Hij had zo'n intiem detail niet moeten vertellen. Brando was niet anders dan de anderen, dan de kameraden van de sectie of jongens als Melega: hij had achting voor Montroni, plaatste hem op een voetstuk, zag hem als onaantastbaar, en dat was hij ook, zo onaantastbaar als een kopstuk van de Partij in de grootste rode stad van Italië maar kon zijn. Die verwijzing naar zijn sexleven had Brando vast van zijn stuk gebracht of hem met afschuw vervuld. Hij wist zeker dat niemand zich Montroni ooit had voorgesteld in de intimiteit van zijn slaapkamer, die altijd even elegante en gedistingeerde, zelfs een beetje sombere man, die glimlachte zonder ooit zijn tanden te tonen. Moeilijk om je die voor te stellen in pyjama, of te bedenken dat ook hij, net als elke sterveling, elke dag kakte en pieste.

Brando was degene die de stilte verbrak, gegeneerd.

'Pierre, ik zeg het je nogmaals: je kunt er beter mee kappen voordat er iets ergs gebeurt.'

Pierre keek voor zich uit door het raam.

Hij zag alleen maar een uitgestrekte, zwarte vlakte.

2 I

Palm Springs, Californië, 15 februari

Zijn wenkbrauwen waren te zwaar en raakten elkaar bijna, en het kuiltje in zijn kin was niet opvallend genoeg.

Jean-Jacques Bondurant liep met lange passen door de salon. Met zijn geforceerde glimlach, zijn rechterhand in de zak, deed hij denken aan een handelsreiziger op zijn eerste werkafpraak. Hij deed zijn best nonchalant over te komen, net als bij de toneelvoorstellingen van de parochies in Montreal, maar het huis in Palm Springs was iets heel anders. Het publiek ook.

Cary keek hoe hij naar de boekenkast liep aan de andere kant van de kamer en stond op van de divan om hem tegen te houden.

'Neemt u mij niet kwalijk, mister Bondurant, maar met deze manier van lopen zou u zelfs vanuit de verste verte niet lijken op Cary Grant. En vroeg of laat zouden uw schoenen eruitzien alsof ze in de vuilnisbak horen.'

'Wat? Mijn schoenen? Dat begrijp ik niet, mister Grant.'

Hij sprak met een onmogelijk accent, met een nasale brouw-r, en de kraag van zijn jasje bedekte het boord van zijn overhemd.

'Ziet u,' zei Betsy, ondanks haar rol van toeschouster, 'om te lopen zoals mijn man loopt, moet u uw best doen om te denken zoals hij. Idee-fixe: nooit je schoenen laten slijten. Grant-methode: probeer je voeten niet te buigen.'

De gebogen wenkbrauw van Bondurant was bijna volmaakt, dezelfde leeghoofdige gelaatsuitdrukking als het origineel. Een beetje epilieren en niemand zou het verschil zien.

'Mijn vrouw bedoelt dat u uw voet niet in twee fases moet optillen, eerst de hak en dan de tenen, maar in één keer, hak en tenen tegelijk. Zo plooiën uw schoenen niet in het midden, kijk, zó.'

Het loopje van Cary Grant: prototype van nonchalante elegantie, voorspel tot duizend hofmakerijen en evenveel successen. De dubbelganger bestudeerde een paar loopjes en kwam toen naast zijn voorbeeld staan. Idee-fixe: de schoenen. Het was niet eenvoudig, je moest aan je voeten denken zonder ze een blik waardig te keuren en intussen beminnelijke blikken om je heen werpen.

Betsy klapte in haar handen en moedigde de Canadees aan. 'Goed, mister Bondurant, u hebt de gave snel te leren.'

De hand in zijn zak had iets overdrevens en zijn gezicht was een beetje bleek.

De dubbelganger glimlachte. De glimlach van Bondurant.

'U zult wat moeten oefenen, mister Bondurant. Ik raad u aan het loopje goed te trainen.'

'Zeker, mister Grant.'

'Goed. En bevredigt u nu eens mijn nieuwsgierigheid, mister Bondurant. Wat denkt u te doen aan uw Engels?'

'Hè? Mijn Engels?'

'Uw accent. Denkt u dat u vroeg of laat zult kunnen praten als ik?'

De omhooggetrokken wenkbrauw functioneerde goed. Hij moest eraan herinnerd worden dat hij die met spaarzaamheid moest gebruiken.

'Ze hebben me gezegd dat ik mijn mond bijna niet open hoefde te doen. Me alleen maar laten zien, lopen, de krant vragen, uw vrouw groeten als ik het huis verlaat. Niemand zou het verschil opmerken.'

Die kerels van m16 moesten wel gek zijn. Goed, de krant en het wandelingetje. En als iemand naar hem toe kwam voor een handtekening? Of zelfs een journalist? Wat zou de dubbelganger dan doen? Hij kon toch zeker niet doen alsof hij iets aan zijn stembanden had, daarmee zou hij alleen maar meer aandacht, fotografen en krantenartikelen aantrekken. Zijn vreemde uitspraak rechtvaardigen als zijnde een oefening voor een nieuwe rol: nog erger. Vertienvoudigde aandacht voor Grant's comeback op het witte doek.

Cary dronk zijn glas scotch leeg. De dubbelganger keek ongemakkelijk om zich heen. De knoop van zijn das was groter dan gewenst en zijn toupet bedekte niet helemaal zijn kalende voorhoofd.

Probleem voor Hare Majesteit's geheime dienst. Als iemand de truc doorzag, was dat hun zorg. Daarover hoefde hij zich niet druk te maken. Maar wel over het feit dat, als Bondurant in functie was, niemand mocht denken dat Cary Grant zijn stijl had verloren, dat hij zich had laten gaan en jasjes droeg die niet perfect zaten en schoenen die in het midden geplooid waren.

'Wat u daar draagt, mister Bondurant, is dat een van Cary Grant's pakken?'

'Wat? Nee, mister Grant. En hoe had ik in het bezit moeten komen van een van uw pakken...'

Omdat ze zag dat haar man het moeilijk kreeg, onderbrak Betsy de dubbelganger om een verslechtering van de verhoudingen te voorkomen. 'Nee, nee, jullie begrijpen elkaar niet. Mijn man vroeg of het pak dat u hebt aangetrokken door hem is uitgekozen of daarentegen een pak is dat u zelf vaak draagt.'

'O, kijk. Natuurlijk, natuurlijk. Ze zeiden dat ik zelf mijn garderobe moest verzorgen. Natuurlijk. Maar ze zeiden ook dat ik uw adviezen nauwgezet moest opvolgen, zonder te letten op de kosten, daar zullen zij voor zorgen.'

Cary onderdrukte een zenuwaanval en haalde een envelop met opgevouwen velletjes papier uit zijn zak. 'Hierin staan de kenmerken samengevat die uw pakken dienen te hebben, mister Bondurant. Ik verzoek u deze aanwijzingen nauwkeurig op te volgen. Ik heb al tegen sir Lewis van m16 gezegd dat ik geen stap uit Palm Springs zal zetten voordat ik persoonlijk uw kleren heb gecontroleerd.'

Voor de derde keer trok Bondurant zijn wenkbrauw op, waarbij zijn voorhoofd rimpelde. Hij had slecht verzorgde handen en droeg een verschrikkelijke gouden ring. Cary voelde zich als een regisseur tegenover een acteur die door de producent was toegewezen voor een rol die zijn kwaliteiten te boven ging.

'Staat u eens op, mister Bondurant. Dan zal ik u laten zien wat ik bedoel met het controleren van een pak.'

De dubbelganger zette zijn glas op de salontafel en ging staan. Hij was minstens vijf centimeter langer dan zijn voorbeeld.

‘Alles staat op de papieren die ik u heb gegeven, maar om een voorbeeld te geven: er zijn drie details aan uw kleding die onacceptabel zijn voor Cary Grant.’ Hij draaide om zijn dubbelganger heen en pakte de kraag van diens jasje tussen zijn vingers. ‘De boord van het overhemd moet altijd ruim een centimeter boven de kraag van het jasje uit komen.’ Hij draaide verder en kwam tot stilstand voor de dubbelganger. ‘De knoop van de das moet strakker zijn, zo, en altijd de bovenste knopen bedekken. Ten slotte moeten de mouwen van het overhemd langer zijn, de manchetten moeten op de aanhechting van de duim met de pols vallen.’

Cary’s humeur was weer opgeknapt door deze les in elegantie. Hij sloeg zijn armen over elkaar en bekeek de dubbelganger met zijn romp naar een kant gebogen, zoals een beeldhouwer het werk van zijn handen bekijkt.

Hij had een klein moedervlekje naast zijn neus en zijn tanden waren een beetje geel.

‘Goed, mister Bondurant. Ik denk dat u als u alle adviezen goed onthoudt en u uw mond niet opendoet, met enige oefening uiteindelijk de hele wijk wel voor de gek kunt houden. Laat van u horen zodra uw garderobe gereed is, dan kunnen we daar even naar kijken.’

Ook Betsy stond op van de divan en stak haar hand uit naar Bondurant. ‘Niet bang zijn, mister Bondurant. Hoezeer mijn man gewoonlijk ook aanmerkingen op heeft op de wijze waarop ik mij kleed, ik zal proberen u zo goed mogelijk te adviseren.’

De plichtplegingen werden onderbroken door de telefoon. Betsy liep erheen, terwijl haar man zijn dubbelganger naar de deur bracht.

‘Ach, Alfred! Hoe gaat het? Ik zal je meteen Cary geven, hij laat even een gast uit.’ Ze hield de hoorn tegen haar borst en riep naar de deur. ‘Lieverd, voor jou. Alfred!’

Cary kwam met lange stappen de woonkamer binnen terwijl hij zijn das rechte trok alsof hij iemand zou ontmoeten.

‘Hitch...! Ja, gaat wel. Met jou alles goed...? Mm, ja, dat heb ik gelezen... Luister, ik ben niet zo overtuigd. Maar ik geloof niet dat dat door het script komt. Het is een mooi verhaal, hoewel ik de voorkeur had gegeven aan wat meer suspense. Nee, ik weet alleen nog niet of ik

weer wil beginnen... Natuurlijk, stel je voor, jij bent de enige die me zou kunnen overhalen, dat heb ik altijd al gezegd... Tja, ik heb ook nog vrij veel zaken die ik moet afhandelen. Ik zit in elk geval tot eind mei vol. Ja, ja, de gebruikelijke dingen... Nee, ik zal niet ontkennen dat de Côte d’Azur een aantrekkelijke locatie is. Ja, we zouden af en toe naar het casino kunnen gaan... Ja, tuurlijk... Is dat niet het enige aantrekkelijke? Wat is er dan nog meer, doe niet zo geheimzinnig... O, allemachtig... God, ja, heel interessant, ja... Natuurlijk, die heb ik gezien in *Mogambo*... Ja, je had verteld dat ze een film met jou aan het draaien was, ja, twee zelfs... Buitengewoon, zeg...! Toe, je maakt me wel erg nieuwsgierig, echt waar... Zeg, luister, ik zal erover nadenken, ja... Over een dag of tien laat ik je iets weten, goed? Maar in elk geval niet vóór juni... Ja, goed, we bellen nog, tot gauw.’

Zijn hand bleef liggen op de hoorn, hij werd in beslag genomen door te veel gedachten. M16, Joegoslavië, de dubbelganger, de film met Hitchcock. Het leven eiste zijn aanwezigheid op. Misschien begon het zijn aanwezigheid werkelijk nodig te hebben. Twee maanden ver van huis, een hoogst uitzonderlijke opdracht, dan de comeback op het witte doek. Ja, dat kon lukken. Hitch’s favoriete actrice, beeldschoon, een gegarandeerd succes. De comeback van Cary Grant en de definitieve doorbraak van Grace Kelly.

‘Goed nieuws?’ vroeg Betsy, zijn gedachten onderbrekend.

Cary merkte dat hij de hele tijd op de telefoon was blijven leunen.

‘Goed noch slecht. De oude Hitch probeert me over te halen: de Côte d’Azur, zijn nieuwe film, *Rear Window*, die zeker een succes zal worden, het casino van Monte Carlo, de gebruikelijke dingen.’

Nou ja, niet echt gebruikelijk. Grace Kelly had werkelijk een buitengewone aantrekkingskracht. Kil en magnetisch tegelijkertijd. Als hij Clark Gable was geweest in *Mogambo*, had hij niet hoeven twijfelen of hij voor haar of Ava Gardner had moeten kiezen.

Hitchcock had een punt gescoord. Hij kende Cary goed en hij kende ook Archie goed. Hij wist ze beiden te prikkelen.

Tussen Napels en Pompeï, 21 februari

Zollo had wel wat anders om over na te denken, maar slaagde daar niet in. Onmogelijk wanneer don Luciano besloot gastvrij te zijn, want zijn woorden stroomden door zonder onderbreking, de ene zin na de andere, of je het leuk vond of niet. De baas praatte niet zoals gewone stervelingen: het leek of hij maar wat praatte om te praten, maar in werkelijkheid waren zijn woorden afgewogen, wel gekozen en, vermengd met het gebabbel, bezaten ze wijsheid en een behoorlijke dosis *savoir-faire*. Hij beheerste het gesprek volledig zonder onbeleefd te zijn, integendeel, hij vleide zijn gesprekspartner en dwong hem aldus op meesterlijke wijze om zijn redenering te volgen.

‘Italië is een land dat nog helemaal gemaakt moet worden, *my friends*. Soms heb ik het gevoel dat ik in de *Far West* ben. Als een pionier, ja. Alles moet nog worden opgebouwd, grote kansen voor jongeren met hersenen en ballen. Ik? Ach, wat wil je, ik ben een arme gepensioneerde man. Als ik ’s middags geen dutje doe, haal ik de avond niet eens. Maar wie nog vers bloed heeft, kan nog van alles beginnen. De mensen in Napels zijn gastvrij. En nu, nu er meer Amerikanen dan Italianen zijn... Zeelui, officiers, artsen, journalisten... Nu lijkt het net of we thuis zijn! De Italianen, *my dear*, die spreken geen andere talen, maar de Napolitanen wel, die spreken alle talen! Kennen jullie de geschiedenis van deze stad? Nee? Ze zijn hier allemaal voorbijgekomen: Fransen, Spanjaarden, Piëmontezen, Duitsers, en nu de Amerikanen. De Napolitanen zijn niet gewend om alleen te zijn. Altijd iemand over de vloer, altijd andere mensen, andere talen, nieuwe gezichten. En ze hebben een manier van doen, *very funny*, alles op straat, alles in het openbaar. Ik leid een teruggetrokken leven, wie zou er nou met een

oude man willen komen praten, maar ik zie alles vanuit mijn stoel. Die zet ik op mijn balkon en vandaar kijk ik neer op het leven van Napels dat onder me voorbijgaat. Beter dan de *cinemascoop*!’

Lucky Luciano zat diep weggezakt op de achterbank van de Plymouth cabriolet en sprak met een vriendelijke glimlach tegen het meisje dat voorin zat en het niet voor elkaar kreeg zich niet om te draaien en instemmend te reageren op de praatjes van de oude man.

De jonge Anastasia had het air van een fat op hete kolen, hij beperkte zich ertoe te lachen om de grapjes en een sporadische vraag over Italië te stellen. Nu en dan gaf Luciano hem een zachte por, als een grapje of toespeling serieuzer van aard was. Maar zonder te overdrijven, nauwelijks een aanraking, alsof ze vrienden waren van jaren her. Hij liet geen kans voorbijgaan om te benadrukken welke intieme vriendschapsband en hoeveel achting hem verbonden met oom Anastasia. Dat was de stijl van iemand die uitgekookt was. Zonder te overdrijven.

De stad verbergt juweeltjes, weten jullie dat? Kerken, pleinen, kastelen... Hier is de Geschiedenis langsgelopen, vrienden, en als iemand met een gezond stel hersens zou besluiten alles te herstellen, zouden de toeristen in horden komen aanhollen, zelfs uit de States. Bij ons denken ze dat het hier Afrika is. Maar ik zeg dat ze niet weten wat ze missen, want als je een beetje de tijd neemt en gaat zitten wachten, dan hoeft je deze stad niet eens te gaan ontdekken, want Napels komt je zelf wel halen! Napels komt je tegemoet en lokt je met luide stem.’

Zollo klemde beide handen om het stuur en zweeg. Af en toe viel zijn blik op de benen van het meisje, wanneer in een iets krappere bocht haar onderrok verschoof. Mooie benen, zonder meer. De Anastasia’s bleven elkaar goed behandelen. De jonge neef moest op handen gedragen worden. Vandaar dus het idee om een uitstapje naar Pompeï te maken. Het was trouwens een mooie dag.

Maar Zollo had nooit van het platteland gehouden. Als je in Brooklyn wordt geboren en je groeit op tussen twee trottoirs, kun je je niet op je gemak voelen tussen dorre takken. Behalve een paar reisjes naar Chicago,

was hij nooit weggeweest uit New York, tot de dag waarop de oudste van de Anastasia's had besloten hem aan Luciano bij diens vertrek naar Italië 'cadeau te doen'. Er was geen gelegenheid geweest om te klagen, hij had sowieso verandering van lucht nodig gehad aangezien die joodse procureur het in zijn hoofd had gehaald dat de Hudson Baai moest worden uitgebaggerd. Die verdomde rabbijn was erin geslaagd een van de havenarbeiders te laten doorslaan, waarna hij hem verborgen had gehouden in het hol van de duivel en onder strenge bewaking had gesteld. De ellendeling had zelfs zijn naam genoemd: 'Steve Cement heeft er heel wat naar de bodem van de baai gestuurd, een half dozijn, misschien wel meer.' Niet dat hij er goed van af was gekomen, dat zwijm. Hoewel ze hem hadden opgesloten in een soort geblindeerd fort, verdedigd als Fort Knox, had niemand verhinderd dat hij een glas limonade met strychnine dronk. Maar het spel was al gespeeld en voor de goede Steve was het moment gekomen om de ijskast in te gaan, tenminste totdat het politieke evenwicht was gestabiliseerd. Goed beschouwd was zijn geschiedenis niet anders dan die van don Luciano. Vervolgens had hij gewacht op de oproep van de Anastasia's, maar die was niet gekomen, zodat hij er maar niet meer op hoopte.

'Wat wil je, ik heb nu mijn zaak en ik maak het redelijk. Maar als ik iets jonger was geweest, zou er hier heel wat te doen zijn, nietwaar Steve? En ook aan mooie grietjes om mee te flikflooien is hier geen gebrek! Niet zo mooi als u, *miss*, maar de Napolitaanse vrouwen waren zich kranig. 'Weelderig, zeg je dat zo? Ik vind dat een mooi woord: "weelderig"! In Amerika was ik dat vergeten, ik heb het hier opnieuw ontdekt. Het doet je denken aan welvaart, aan de gulheid van de natuur. Mooi ook om uit te spreken in het Italiaans: *procaci*, weelderig. Klinkt goed, vult de mond, vinden jullie ook niet? De Italiaanse taal stroomt als een rivier. Een taal die veel tijd vergt om te kunnen spreken. Een taal met geschiedenis. Net als deze stad. Net als dit land. Jullie redden het nog met het Italiaans, maar jullie kinderen zullen het misschien niet meer spreken, en dat is jammer. Want de Amerikaanse taal is goed voor business, voor zaken, en om bier te bestellen. Meer niet. Maar hier hebben de woorden een speciale betekenis: ze vullen de mond.

"Procaci", horen jullie wel? Ze dienen niet alleen om iets te krijgen, ze worden gezegd om ze te kunnen zeggen, om het genot van het spreken.'

Zollo slaagde er niet in te berusten. Hij hield niet van Italië. Het was een achtergebleven land. Mooie vrouwen, zeker, maar ze hadden geen idee van de ware vrouwelijkheid. Ze leken boerinnen in feestkleren. Had niets te maken met de New Yorkse vrouwen. Dat waren vrouwen van klasse, hij herinnerde ze zich nog goed: de nightclubs, de luxe bordelen. In New York gebeurde alles – neuken of iemand laten verdwijnen – in stijl. In Napels niet: geschreeuw, gekrijs, ruzie om niets. Hij kon ze niet verdragen. Hij voelde zich slachtoffer van een script waarin iedereen een rol had en hij niet één zin hoefde te zeggen. Maar hij was gedwongen rond te lopen op het gigantische toneel van de stad. Elke dag voelde hij zich wegzakken, gevangen in dat trage ritme, ontdaan van elke dynamiek. Stefano Zollo verdiende beter, daar was hij van overtuigd. Eigenlijk was hij altijd goed geweest op zijn gebied. Schoon, ordelijk. Nooit fouten gemaakt. Nooit een verwijt. Ooit had iemand, voor wie hij zojuist een paar schoenen in beton had verpakt, hem gevraagd vijfhonderd dollar naar zijn meisje te brengen omdat hij geen afscheid meer van haar had kunnen nemen. En dat had hij gedaan. Hij had dat geld ook in zijn eigen zak kunnen steken, uitgeven aan een mooi cadeau voor een van zijn minnaressen, maar nee, hij was naar dat adres gegaan en had het geld afgegeven aan de vrouw. Het enige wat hij had gezegd was: 'Van Sal. Hij moest onverwacht een verre reis maken.' Meer niet. Onberispelijk. Pure stijl. Had hij altijd heel belangrijk gevonden.

In Napels was discretie niet gebruikelijk. In Napels werd geschreeuwd. Lawaai en geschreeuw om elk wissewasje. Al dat gekibbel om de kruimels: onverdraaglijk.

Daarom had hij een paar maanden geleden besloten iets te doen. Niet langer alleen maar piekeren, elke maand de plannen veranderen, elke week. Ditmaal was het echt een goed idee. En als zo veel goede ideeën vereiste het geduld en volharding, en was het ook uiterst riskant. Maar met zijn vijfendertig jaren had Zollo begrepen dat hij bereid was het risico op de koop toe te nemen, als hij maar niet aan die stinkende golf

hoefde te vegeteren en chauffeur te spelen voor een verstokte oude gangster. Zo had hij besloten alles op alles te zetten.

Hij keek in de achteruitkijkspiegel om zich ervan te verzekeren dat de andere auto nog steeds achter hem reed, en sloeg toen rechtsaf in de richting van de opgravingen.

Uit de andere auto stapten achtereenvolgens Victor Trimane, een meisje uit de gegoede Napolitaanse klasse, die voor de gelegenheid was opgepikt, en een kwasterige vriend van Anastasia, met bijbehorend vriendinnetje. Ze liepen over het pad dat leidde naar de Romeinse stad, Luciano voorop met zijn gast. De opgravingen waren gesloten, maar geen enkele bewaker zou bezwaar maken tegen het bezoek van don Luciano en diens vrienden.

‘Zien jullie wat een ruimte, *my friends*? En de straten... Zien jullie die grote stenen tussen de ene kant van de straat en de andere? Net zoiets als onze voetgangersstroken, ja. Om over te steken zonder vuil te worden van de modder. En de karrenwielen reden in het midden. Wat een idee, hè? Die oude Romeinen wisten het al lang. Pompeï was een buitenplaats, daar kwamen de rijken om uit te rusten, om ver weg te zijn van de grote stad. Goed klimaat, zee vlakbij, goede grond voor wijn en olijven. De Romeinen hielden van het goede leven, vrienden, die wisten de mooie plekjes wel te vinden.’

Een van de meisjes ging naast de oude man staan. ‘Het moet vreselijk zijn geweest toen de vulkaan uitbarstte en alles met lava bedekte.’

Luciano kruiste zijn handen achter zijn rug. ‘Dat is de aantrekkingskracht van Pompeï, liefje. De tijd heeft hier stilgestaan. Plotseling. En niemand heeft iets aangeraakt. Helemaal zoals het was. Kijk daar: dat was een taveerne. In die gaten bewaarden ze de wijn en die verkochten ze per glas, zo.’ Luciano maakte een gebaar alsof hij een glas wijn pakte uit de holte die zich opende in het lage muurtje. ‘Wat een beschaving! Stel je deze straat eens voor, vol mensen, slaven die met spullen sjouwen, draagstoelen, karren. En schreeuwende venters. Verderop is het Forum: daar spraken de notabelen over politiek en business.’

Het groepje liep verder tussen de ruïnes.

Een van de meisjes bleef staan bij een kruising. ‘Wat zijn dat voor inscripties?’

‘*Advertisement*. Reclame, zagezegd.’

Het meisje keek verbaasd naar de oude man. ‘Reclame?’

‘Voor het oudste beroep van de wereld, *darling*.’

Het meisje bloosde, terwijl de twee jonge Amerikanen nieuwsgierig omhoogkeken.

‘*It’s a whorehouse*. Tevreden klanten maakten reclame voor de hoeren!’

De twee chauffeurs volgden op een paar passen afstand.

Zollo stak een sigaret op en wierp een blik om zich heen. ‘Weet je, Vic, ik heb nooit van oude troep gehouden.’

‘Wat je zegt, vriend.’

Luciano liep voorop naar het huis van Priapus, nadat hij de jonge Anastasia bij de arm had genomen. ‘Hé, vriend van me, de Romeinen wisten wel van het leven te genieten, heel wat anders dan wij, die alleen maar aan zaken denken. En die hoeren van ze, die moesten wel *very professional* zijn geweest, heel goed, ja. Die verpestten hun handen niet met huishoudelijke werkjes, zeker weten.’

‘Maar het bleven hoeren,’ luidde het commentaar van de jongeman.

‘Ja, ja, maar dat is het punt niet.’ Luciano kruiste opnieuw zijn handen op zijn rug. ‘Het gaat erom dat je de mate van beschaving van een maatschappij kunt afmeten aan de vrouwen. Daarom verkoop ik huishoudelijke apparaten. Een beschavingsmissie,’ gniffelde hij.

Anastasia schudde zijn hoofd. ‘Dat begrijp ik niet.’

‘Ik zal het uitleggen. Wat is het verschil tussen de Amerikaanse lady’s en de Italiaanse vrouwen?’

‘Welstand?’

Luciano grijnsde slim en sprak zachtjes, alsof hij een groot geheim onthulde. ‘De huishoudelijke apparaten.’

Zollo bekeek hem met een zekere bewondering. Hij had iets geniaals. Een rivier met een hoge waterstand, maar zonder over te stromen. Verbluffend, als je bedacht dat hij niet behoefde te spreken om iemands dood te bevelen, het drugsverkeer van de Middellandse Zee naar de

Stille Zuidzee te regelen of alle races van de volgende maand te kopen.

‘De Amerikaanse lady’s,’ sprak don Luciano verder, ‘hebben huishoudelijke apparaten die het werk in huis voor ze doen. Daarom hebben ze tijd om zorg te besteden aan hun uiterlijk, tijdschriften te lezen, de mode te volgen. Ze zijn iets vrijer, *my friend*, en dus mooier en intelligenter. Daarom brengen ze je het hoofd op hol. Die Italiaanse wijven daarentegen zijn zeven dagen per week huisvrouw en moeder. En op zaterdagavond tutten ze zich op en proberen ze hun man ervan te overtuigen dat hij getrouwd is met een chique madam. Maar ze zijn een beetje pathetisch. Het is niet hun schuld. De Italiaanse mannen willen thuis een goede kindermid, een werkster voor de hele week en verlangen dan ook nog dat ze Silvana Mangano wordt, of zelfs Marilyn Monroe. En zo komt het dat de mannen al gauw verveeld zijn, de vrouwen voelen zich niet gewaardeerd en doen niets meer aan hun uiterlijk. De moraal: ze worden dik, ze worden vormeloos, en met dertig jaar kunnen ze de vuilnisbak in. En iedereen is ontevreden!’

Zollo was ontsteld over die redenering: hij had er nooit aan gedacht maar het was waar. Wat hem irriteerde was dat provinciale en die vieze ongewassenheid die Italiaanse meisjes hadden. De moeite die ze deden om op filmsterren te lijken. Hun stompzinnige, domme mannen waren nog erger. Hij huiverde bij de gedachte. Het stemde hem treurig.

De bewaker wilde de meisjes de toegang tot het huis ontfeggen. Luciano maakte een bijna onmerkbaar gebaar, Zollo stak zijn hand in de binnenzak van zijn jasje, raakte even de houten knip van het ‘alternatief’ aan om met het topje van zijn vingers het altijd beschikbare bankbiljet te pakken. Terwijl hij dat aan de bewaker gaf, herinnerde hij zich de oude Anastasia, die zei: *Je zult in het leven nooit een andere keus hebben, Steve: betalen of schieten. Beide dingen moet je kunnen, anders zal je altijd een luizig ventje blijven, hoeveel brillantje je ook op je kop smeert.*

Het was vrouwen verboden het enorme lid te zien van Priapus, god van de seksuele potentie, en de obscene fresco’s op de muren. De twee meisjes deden alsof ze geschokt waren en giehelden, terwijl de Amerikaanse jongemannen elkaar grappen toefluisterden.

Zollo moest denken aan de benen van het meisje waarvan hij in de

auto glimpen had opgevangen en voelde een plotselinge aardverschuiving in zijn broek. Hij vervloekte de lage instincten die botsten met zijn humeur en wendde zich af van de groep, veinzend dat hij een sigaret opstak in de hoop dat niemand zijn harde pik zou opmerken.

Il Resto del Carlino, 17/2/1954

INCIDENTEN IN ROME EN MILAAN BIJ POLITIEOPTREDEN
TIJDENS DEMONSTRATIES

Zeshonderd extreem-linkse activisten tegengehouden
in de hoofdstad, waar de bereden politie een menigte
communisten uiteen heeft gedreven
Twee politiecommissarissen gewond door stenen en
vele agenten met lichte verwondingen
Een demonstrant gedood

Il Resto del Carlino, 18/2/1954

Kabinet Scelba presenteert zich morgen in het
parlement

COMMUNISTISCHE MANOEUVRES OM DE MASSA OP TE
ZETTEN TEGEN DE REGERING

Linkse groeperingen willen het ministerie uit het
zadel wippen nog voordat het iets kan doen om de
misère te bestrijden

Speculerend op de incidenten die zij provoceren
trachten ze een breuk in de regering te veroorzaken

Zware incidenten in de provincie Caltanissetta
VIER MENSEN GEDOOD IN MENIGTE DIE VLUCHT VOOR
POLITIECHARGE

Ordetroepen in Mussomeli genoodzaakt om traangas
te gebruiken

Il Resto del Carlino, 20/2/1954

Na de vierkoppige conferentie

GEZAMENLIJKE VERKLARING VAN DE DRIE WESTERSE
MINISTERS

De regeringen bevestigen dat een aanval op
West-Berlijn zal worden beschouwd als een
oorlogsdaad tegen de Geallieerden

*L'Unità, Officieel orgaan van de Italiaanse
Communistische Partij, 28/2/1954*

Na de val van de minister van Defensie

AMERIKANEN BEGINNEN ZICH TE SCHAMEN VOOR DE
'HANDELAARS IN ANGST EN AFPERSING'

Scherpe aanval van gen. Lehman op de 'vervolgers'
van de Eerste en Tweede Kamer

L'Unità, 7/3/1954

Zeer ernstige beschuldigingen in rechtszaal van Anna
Maria Caglio

SENSATIONELE ONTHULLINGEN OVER DE RELATIES
TUSSEN UGO MONTAGNA, PICCIONI EN HET HOOFD VAN
DE POLITIE

Na de dood van mevrouw Montesi ging mevrouw
Caglio met Montagna en Piccioni naar Viminale
Na het gesprek zei Montagna: 'Ik heb alles geregeld.'

L'Unità, 11/3/1954

Sensationeel document over corruptie van de geestelijkheid

CARABINIERI BEVESTIGEN BESCHULDIGINGEN

TEGEN MONTAGNA

HAAR DUBIEUZE VERLEDEN EN DE RELATIES MET
ANDERE PERSONAGES

Il Resto del Carlino, 11/3/1954

MONTAGNA REEDS EERDER VEROORDEELD

VROEGER SPIONNE VOOR DE FASCISTISCHE GEHEIME
POLITIE EN DE NAZI'S

L'Unità, 14/3/1954

BESCHULDIGT MC CARTHY DE WETENSCHAPPER
EINSTEIN?

L'Unità, 14/3/1954

EINSTEIN ROEPT AMERIKANEN OP GEEN MEDEWERKING
TE VERLENEN AAN HET TRIBUNAAL VAN INQUISITEUR
MC CARTHY

Thomas Mann en Bertrand Russell prijzen de moed
van de grote wetenschapper

23

Bologna, 9 maart

Pierre droomde vaak over zijn moeder. Ze praatte tegen hem in die dromen, maar de woorden vervlogen zodra hij wakker werd. Dan had hij de hele dag een slecht humeur, de ergernis dat hij een belangrijk detail was kwijtgeraakt. Haar gezicht was dat van de familiefoto, waarop hij een jongetje met een arrogante blik was. Zijn herinneringen waren niet voldoende om haar een reële vorm te geven, ze verscheen wazig, in zwart-wit, tegen een inktkleurige achtergrond. En toch zei ze iets tegen hem, dat wist hij zeker. Maar wat?

Pierre was zes toen zijn moeder stierf aan tbc. De tweede zwangerschap, waaruit hij was geboren, was een grenzeloze beproeving voor haar geweest. Misschien was het waar wat Fanti zei, dat een verborgen schuldgevoel vorm gaf aan de herinnering, met dat weinige dat in de geest was overgebleven. De laatste poging om haar te laten blijven leven.

Als hij aan haar dacht, zag hij haar glimlachen, een bescheiden, engelachtige glimlach, haar blik op hem gericht, om een zinnetje te mompelen, iets wat de onstuimigheid temperde van een voorlijk en druk jongetje. Alleen een sensatie.

Rosa Montanari was een slanke en beeldschone vrouw. Ze kwam uit een arme familie in Solarolo. Ze was pas achttien toen ze in 1920 trouwde met Vittorio Capponi. Pierre's vader, dagloner en later arbeider, afkomstig uit Lugo, lichter 1901, had de rellen meegemaakt van de Twee Rode Jaren, 1919-1920, waarbij de linkse arbeiders zich met hand en tand verzetten tegen de pas opgerichte fascistische beweging, en droeg de tekens van het lot dat hij gekozen had gekerfd in zijn huid: de stokslagen van de landbouwers, de aanmelding bij de pas opgerichte Communistische Partij, de naam van zijn eerste kind, dat een paar dagen na de dood van Lenin was gekomen, en Nicola werd genoemd als

eerbetoon aan de grote revolutionair. Die eigenlijk, bedacht Pierre, helemaal niet Nicolaj Lenin heette. Zijn ware naam was Vladimir Iljitsj Oeljanov. En Josef Stalin had ook een heel lange en ingewikkelde naam die niemand kon onthouden. Om bij de geschiedenis te horen heb je simpele, korte, kernachtige namen nodig.

Robespierre was geboren in '32 en in het fascistische bevolkingsregister ingeschreven als "Pierre". Het was een slecht moment voor de familie. De vader had zich niet aangesloten bij de fascistische partij en moest daar hard voor boeten. De ellende vervolgde de Capponi's een decennium lang, met weinig momenten van rust.

Rosa was gestorven in '38. Pierre herinnerde zich heel weinig van dat moment: zijn vader met zijn hoofd in zijn handen en Nicola die de trap oprent. Verder niets.

Af en toe kwam die herinnering terug in Pierre's dromen. Wanneer hij wakker werd fantaseerde hij, vroeg hij zich af hoe het leven was geweest als zijn moeder nog had geleefd. Sinds die dag had Nicola zich opgesloten in een doodse stilte. Zijn karakter was veranderd, hij was stug geworden, en droeg een angstaanjagende woede in zich mee. Vittorio had dagenlang gehuild, God vervloekt en gescholden tegen de hemel, gek van verdriet. Dat herinnerde hij zich nog heel goed.

In diezelfde tijd hief op een avond een dronkaard op het dorpsplein een lied aan voor Stalin. De fascisten sprongen boven op hem, zeven tegen één. Vittorio stortte zich in de strijd, sloeg er een neer, maar werd overmeesterd en tot bloedens toe geslagen.

Zo leerde Pierre hen haten.

Een paar dagen later nam Vittorio hem en Nicola apart en met een blauw en nog half dicht oog leerde hij hun de meest categorische en indrukwekkende les van hun leven, iets wat hij voorgoed zou associëren met de figuur van Vittorio Capponi. Hij keek hen indringend aan. 'Je kunt niet altijd blijven toekijken.'

Later verhuisden de Capponi's naar Imola, naar het appartement dat tante Iolanda pal tegenover het hare had gevonden. Dank zij haar kon het gezin zich behelpen. Zij zorgde voor iedereen zonder opdringerig te zijn. Ze wijdde zich met hart en ziel aan haar neefjes zonder die te

verwarren met de kinderen die ze zelf niet had. Ze steunde haar broer zonder een echtgenote voor hem te spelen.

Vader en zonen hechtten zich zeer aan die trotse vrouw die zo veel aandacht gaf. Voor Nicola was zij de enige die hij vertrouwde, Vittorio betrok haar bij alle belangrijke beslissingen en Pierre deed alles om haar te behagen.

Toen Vittorio Capponi in april '41 als reservist werd opgeroepen om te vechten aan het Joegoslavische front, was de aanwezigheid van Iolanda de reden dat hij niet van zijn plicht werd ontheven: weliswaar hadden de kinderen geen moeder meer, maar de oudste werkte en de tante 'voorzag in alle behoeften'.

De behoeften van de neefjes beletten Iolanda niet om zich in te zetten tegen het fascisme. Op 29 april '44 ging ze met de vrouwen van Imola de straat op, op 13 mei verzorgde ze de gewonden na het bombardement, een paar maanden later verleende ze gastvrijheid aan twee partizanen en stond ze toe dat Nicola hen volgde over de bergen.

Hij was twintig. Al té lang kon hij het machtsmisbruik niet meer verdragen. Hij kon niet langer blijven toekijken.

Pierre zag hem pas terug na de oorlog, mank, mager als een lat, een blik van staal.

Op een dag in '45 kwam er een brief uit Joegoslavië en ontdekte Pierre dat zijn vader een oorlogsheld was. Kort na zijn aankomst in Kroatië had Vittorio Capponi de vice-commandant van zijn garnizoen gedood en zich aangesloten bij het Joegoslavische verzet. Na 8 september '43 had hij honderden ontspoorde Italiaanse militairen laten overgaan naar de gelederen van het leger van Tito. Hij had deelgenomen aan de bevrijding van Zagreb en van de maarschalk persoonlijk een onderscheiding wegens militaire moed ontvangen.

Niet veel later omhelsden Pierre, Nicola en Iolanda hem voor de laatste keer.

Hij ging clandestien terug, als een dief, twee nachten lang verstopt in de kelder van een oude vriend.

In Italië riskeerde hij streng veroordeeld te worden wegens insubordinatie en moord. Daarbij was hij lid van de Joegoslavische

communistische partij, er moest een land worden opgebouwd, een socialistisch land, en een revolutie voltooid worden. Hij kon zich niet terugtrekken.

Pierre luisterde stiekem mee toen Vittorio en Iolanda zijn toekomst bespraken. Als ze hem toen iets hadden gevraagd, had hij niet geweten wat hij had moeten doen, met zijn vader meegaan of in Imola blijven. Alleen daarom accepteerde Pierre dat zij voor hem besloten. Nicola koos ervoor te blijven.

Pierre bleef ook. Joegoslavië bood niet voldoende zekerheden. Hun vader beloofde dat ze elkaar ten minste één keer per jaar zouden zien. Hij kwam niet meer terug: te gevaarlijk. Ze bleven elkaar schrijven op het ritme dat de posterijen aankonden: een brief per vijf, zes maanden.

Vastgeklampt aan die brieven, ontvingen Pierre en Nicola de belangrijkste berichten: papa had een belangrijke baan gekregen, was getrouwd met een Joegoslavische partizane, had besloten achter Tito te blijven staan, ook na '48 en de breuk met Stalin.

De laatste twee beslissingen vergiftigden het bloed van Nicola. Hij vervloekte de hele wereld en wilde niets meer over zijn vader horen.

Intussen was het aanbod gekomen om een bar in Bologna te gaan runnen. Nicola Capponi was oorlogsinvaliden en verzetsheld, en de Partij had druk uitgeoefend op kameraad Benassi om bar Aurora door Nicola te laten runnen. Zo kon Pierre ook weg uit de werkplaats, afscheid nemen van tante Iolanda en naar de grote stad verhuizen.

***

Pierre zat aan tafel. Gas nipte, in gedachten verzonken, aan zijn vermout. Hij keek de jongen met een vragende blik aan. Toen begreep hij dat die iets wilde. Het zesde zintuig van de zakenman maakte dat hij de ziel van anderen kon lezen. Tenminste, dat dacht hij. Hij ontspande zich op de stoel en klikte een paar keer met zijn Amerikaanse aansteker. De rook van de sigaret kringelde omhoog boven de glimmende, kale kop.

Pierre bleef ernstig, hij was daar niet om aanstekers te kopen.

Hij zei: 'Als je er met iemand over praat kom ik persoonlijk allebei je benen breken.'

Gas glimlachte en blies een paar rookkringels uit. 'Ik moet me houden aan mijn beroepsgeheim, dat zou je moeten weten. Zonder discretie geen vertrouwen. Zonder vertrouwen geen zaken. Dan zou ik de zaak binnen de kortste keren kunnen opdoeken.' Hij was altijd blij als hij zijn stelregels over het zakenleven kon spuien.

Ze bleven elkaar nog een minuut lang strak aankijken.

Toen vroeg Pierre: 'Hoe kom je in Joegoslavië?'

Gas knikte wat, nadenkend, terwijl hij nog een paar trekjes nam, alsof hem een existentieel vraagstuk was voorgelegd.

'Als tussenhandelaar kan ik je wel naar de juiste personen verwijzen. Maar ik moet je waarschuwen dat het vooraanstaande lui zijn. Mensen die je niet kunt belazeren, als je begrijpt wat ik bedoel.'

'Ik meen het serieus.'

De kale kop glansde onder het neonlicht.

'Overmorgen staat Cavicchi in de ring. In de Beurszaal. Ga erheen en vraag naar Ettore. Zeg dat ik je heb gestuurd. Als iemand je kan helpen is hij het wel, maar ik garandeer niets.'

Pierre stond op. 'De vermout is voor mijn rekening. En dat het maar veel mag opleveren.'

*Uit het gesprek van Salvatore Pagano met zijn
toegewezen advocaat, benoemd door het Parket van de
Arrondissementsrechtbank te Napels, mr Carlo Ercolino,
d.d. 10 maart 1954.*

Maar goed ook, meneer! Maar goed ook, laat me dat zeggen, want ik begon al te denken dat ze me hier in deze hel lieten stikken!

Hoe doe ik het, meneer, hoe doe ik het om kalm te blijven, dit is de hel, het duurt al meer dan twee maanden, u hebt geen idee hoe het leven hierbinnen is. Meneer de advocaat, er zijn meer rioolratten in deze bajes dan in de hele volkswijk La Sanità, en u weet hoeveel rioolratten er in La Sanità zijn, praat me er niet van, met alle respect, meneer, ze geven ons stront waarvan de honden geen brood lusten, en volgens mij zelfs de rioolratten van La Sanità niet, toestanden, meneer!

En dan zo onschuldig als een baby voor het altaar: begrijpt u meneer, realiseert u zich dat?

Ja, ja, goed, goed, neem me niet kwalijk, meneer, ik snap het al, ik zal rustig blijven, maar hier vergeet je hoe je je moet gedragen, en dan die kou, die ijzige kou, met een totaal versleten deken, half opgevreten door de ratten, lievegod wat een toestand, maar nu ben ik rustiger, pardon, maar ik wou nog wat zeggen. U bent vast en zeker een groot man, ja, een groot man, nee, nee, haal uzelf niet naar beneden, want alleen een groot man zou iets willen doen voor een arme sloeber die geen lire te makken heeft als Salvatore Pagano. Want laat dat duidelijk zijn, meneer, ik heb geen lire te makken, hoort u dat?

U zegt dat het uw taak is? Dat u bent toegewezen? En wat wil dat zeggen, dat doet er niets toe, evengoed bent u een groot man, mensen zoals u moeten honderd jaar leven, en zonder tegenslagen.

U zegt dat we moeten opschieten, dat u het druk hebt? Natuurlijk,

jazeker, neemt u me niet kwalijk maar ik begrijp er niets meer van, want voor mij is hierbinnen tijd het enige wat me niet ontbreekt, waar ik juist te veel van heb, wat nooit voorbijgaat.

Ja, goed, u zegt dat u op de hoogte bent van die idiote toestanden met dat televisietoestel, maar ik zou graag weten waarom juist ik, wat had ik moeten beginnen met zo'n ding, geloof me, ik heb het hem al uitgelegd, heb gehuild in het Chinees, meneer, maar hij gelooft me niet.

Wie? Hoezo wie?

Meneer, ik bedoel commissaris Cinquegrana, wie anders, die heeft de pik op me, heeft besloten me hier weg te laten rotten, om een of andere klootzak te gehoorzamen, ik weet niet welke hoerenzoen, met alle respect, kortom, om een of andere lamlul te gehoorzamen die mij de dampen wil aandoen. Want ik ben nu helemaal geruïneerd, dat is duidelijk, advocaat. Ik heb alles uitgelegd, ik heb alles verteld aan de commissaris, maar dan ook alles, zelfs het verhaal over de madonna van '48, nee, verstop uw gezicht maar niet in uw handen, meneer, ik zal het u niet vertellen, maakt u zich maar geen zorgen. Ik heb hem verteld dat ik bij de zusters in Santa Teresa was, om snoepjes uit te delen aan die ongelukkige schepsels, en daarna een paar uurtjes met mijn Lisetta, want meneer, ik ben gek op mijn Lisetta, ook al stuurt ze me af en toe naar het gekkenhuis, en nu weet ik niet eens waar ze is, ze kwam een maand geleden bij me en sindsdien heb ik niets meer van haar gehoord. Maar geeft niet, zand erover, wat ik zeg gaat z'n ene oor in en het andere uit, wat ik zeg. Commissaris Cinquegrana, bedoel ik.

Wat moest ik met een televisietoestel? En als dat nou alles was, maar dan ook nog die vragen over don Luciano, met alle respect, en die ander, wie dat dan ook mag zijn, die vermoord is, wat weet ik daarvan?

U zegt dat we moeten nadenken over het televisietoestel, nou goed, laten we daar dan over nadenken. U zegt dat ze bij de politie volhouden dat ik die dag ben gezien op de Amerikaanse basis van Agnano, dat ze dat zeker weten? Verdorie, meneer, verdorie, ik ben een arme sloeber!

Waarom? Hoe kan ik u dat nu uitleggen, dat het ongeluk het altijd gemunt heeft op arme sloebers, zoals ze zeggen, de hond bijt de Zot.

U zegt dat ik duidelijker moet zijn, dat er geen touw aan vast te knopen is. Nou goed dan, verdorie!

Mijn ongeluk is dat ik op die dag daar in de buurt ben geweest om mijn Lisetta— nee, nee, meneer, niet weer uw handen voor uw gezicht slaan, niet boos worden. Ik moet het u toch vertellen? Ik bracht haar van I Vergini met mijn bakfiets, vermoeiend, meneer, dat wilt u niet weten, maar voor Lisetta doe ik alles, en misschien is dat wel mijn pech. Lisetta moest precies daar zijn, op de Amerikaanse basis, en ik heb haar met mijn kar gebracht, punt uit.

Om wat te doen? Maar dat heb ik toch net verteld? O, u bedoelt Lisetta. Maar wat zijn dat voor vragen, meneer?

Met al dat glazen afwassen, de kraan repareren en koffie malen, was het laat geworden voor Pierre.

Hij graaide in zijn zakken om te controleren of hij het kaartje had, pakte zijn fiets en scheurde weg in de richting van Via Ugo Bassi. Niet alleen om een goede plaats te krijgen. Bij de vorige wedstrijd van Cavicchi was het zo'n gedrang dat de oproerpolitie ook mensen die hadden betaald buiten liet staan.

Een opgewonden menigte duwde tegen de ingang van het oude beursgebouw. Pierre zette zijn fiets tegen de muur en stortte zich in de mensenmassa, vastbesloten tegen elke prijs binnen te komen.

Franco Cavicchi, bijgenaamd Checco, de kolos van Pieve di Cento, was een idool voor Pierre. Zijn favoriete bokser. Groot als een berg, vastberaden en gul. Hij fietste elke dag zestig kilometer naar Bologna om te trainen bij het legendarische Sempre Avanti in Via Maggia, een club met een roemrijk socialistisch verleden.

Drie agenten van de oproerpolitie begonnen te zeuren dat de zaal vol was, dat ze niet zo moesten duwen.

Hij duwde zijn ellebogen in de ribben van de persoon vóór hem en met twee schopbewegingen drong hij, onder algemeen protest, een heel eind voor.

Hij was alleen. De andere musketiers hadden ervan afgezien vanwege de toegangsprijs. Pierre zou voor geen goud de Grote Cavicchi willen missen. En Ettore zou bij de wedstrijd zijn, die van de vrachtwagens, die hem wat tips kon geven over hoe hij in Joegoslavië moest komen. Nu was hij bij de deur. De agenten, zes inmiddels, duwden als een schaar van opzij tegen de menigte om de laatste toeschouwers af te knippen. Juist toen Pierre zeker was dat hij het had gehaald, stelden ze zich voor de ingang op.

‘Genoeg, ga terug naar huis, niemand komt er meer in.’

Geschreeuw en getier van de tientallen buitengesloten en. Pierre herkende de agent die hem bij de demonstratie voor de slachtoffers van Mussomeli stokslagen had gegeven. Hij hoefde niet twee keer na te denken, leunde met zijn bovenlichaam tegen de mensen achter hem om een aanloop te nemen, en stoof met ingetrokken hoofd naar voren om door de blokkade heen te breken. Verrast probeerden de anderen hem vast te grijpen, maar het was al te laat. Iemand kreeg een kniestoot, een ander een klap in zijn gezicht en toen lukte het Pierre zich te laten opslokken door de entree, terwijl achter hem de hel losbarstte.

Hij vond een zitplaats op een van de hoogste tribunes. De kerel naast hem at onophoudelijk pinda's. Rondom zijn voeten lag een tapijt van schilletjes.

Tussen twee pinda's door richtte de man het woord tot hem. ‘Heb je gezien hoeveel mensen er zijn? Nog eens wat anders dan basketbal! Ze hebben gelijk dat ze het snel willen bouwen, dat nieuwe sportpaleis, maar voor Cavicchi, niet voor Virtus.’

‘Als het zo doorgaat,’ voegde Pierre eraan toe, ‘is het gemeentestadion niet groot genoeg meer. Over twee jaar wordt hij Europees kampioen.’

De eerste twee van de avond kwamen de ring in. Bernardi kwam uit Ferrara en nam een fluitconcert van de chauvinisten in ontvangst, in navolging van de voetbalhaat tussen Bologna en Spal. Malvasi was daarentegen binnen de stadsmuren geboren, maar velen herinnerden zich hem als lid van de divisie van de Zwarte Brigade. De beledigingen van de kameraden waren allemaal voor hem bedoeld. Scheidsrechter bij dit treffen was de heer Cinti uit Ancona.

Treffen? Zo heet dat.

Na de eerste twee ronden begon Pindadop zich bij Pierre te beklagen. ‘Wat is dit voor onzin, boksen? Ze zijn walgelijk, die twee.’

Geduw, omhelzingen, geruk, maar niet één vuistslag.

Bij de vierde ronde, na twee waarschuwingen van de scheidsrechter wegens incorrect gedrag, begon het publiek te fluiten. Sommigen schreeuwden dat de Ferrarees maar beter palingen kond gaan kweken,

anderen stelden voor zelf in de ring te stappen om de fascist een lesje te leren. Zo kwijnde de bokssport weg in de ring, maar ontvlamde op de tribunes.

Een kleine, gedrongen kerel met een gezicht zo rood als de billen van een baviaan, kwam dreigend op Pierre aflopen.

‘En jij, ventje, ga jij maar aan die lui in jouw bar vertellen dat Malvasi heeft geprobeerd te vechten en die ander niet.’

‘Hoezo vechten!’ zei iemand op handlengte afstand van zijn neus. ‘Jullie fascist zijn alleen maar goed voor kogels.’

De hoekstoot kwam als een bliksemschicht neer op het jukbeen van de Pinda. Hij had niets gezegd, maar iemand met twee van zulke schouders, die was te groot voor die fascistische prutser. Pierre dook op de provocateur en plaatste een salvo van elleboogstoten op diens onderkaak. Hij viel achterover en Pierre erbovenop, terwijl om hen heen het handgemeen losbarstte.

Aan de overkant schorste de scheidsrechter de wedstrijd. Renato Torri van Sempre Avanti pakte de microfoon om het publiek tot kalmte te manen en dreigde dat hij de avond anders onmiddellijk zou afbreken.

Bij de gedachte dat hij Cavicchi zou missen liet Pierre zijn tegenstander los en gaf zich over aan de vele armen die hem probeerden los te krijgen. Juist toen hij wegliep kreeg hij een gemene schop in zijn maag. Hij beantwoordde die met een fluim, die hij midden op de kale knikker van het kleine mannetje richtte, vervolgens werd ook die in de houdgreep genomen en weggedragen terwijl hij bleef briesen.

‘Jij bent toch Pierre van bar Aurora? De broer van Nicola Capponi?’

De kerel die de fascist had bedreigd stond achter hem. Pierre stond op en antwoordde: ‘Ja, dat ben ik. En wie ben jij?’

‘Ik heet Ettore. Ik hoorde dat je me wilde spreken.’

Cavicchi werd met een ovatie verwelkomd. Pierre vergat te applaudiseren. ‘Zullen we het nu doen, of zullen we wachten tot ze klaar zijn?’

‘We wachten,’ zei de ander. ‘Laten we kijken wat Checco ervan maakt, daarna drinken we er een paar.’

De eerste ronde werd afgesloten met de Duitser Wiese in de touwen. Cavicchi bedolf hem onder een lawine van vuistslagen, terwijl hij het juiste moment zocht om zijn beroemde linkse hoek uit te delen. Pierre keek vol bewondering naar de vloeiende en overweldigende acties, en probeerde intussen een verhaal voor te bereiden, zijn hoofd vol van sportfanatisme en vuiststoten.

In de pauze tussen de vierde en de vijfde ronde draaide hij zich om om iets tegen Ettore te zeggen, maar die zat al een paar meter verderop druk te praten met twee personen.

Bij de bel richtte hij zijn blik weer op de ring. De opwinding nam toe. Niet vanwege de bokswedstrijd, die gedomineerd werd door Cavicchi, maar vanwege dat met Ettore, en de gevolgen daarvan. Zou hij een manier vinden om naar Joegoslavië te komen? En waar zou hij het geld vandaan halen om de reis te betalen? Zou het erg riskant zijn? En Angela? Als hij een tijdje weg was, zou dat haar dichterbij brengen of haar er juist van overtuigen dat het goed was om uit elkaar te gaan? En Nicola? Wat zou hij die vertellen?

De trainer van Wiese stelde zichzelf heel wat minder vragen en gooide in de zesde ronde de handdoek in de ring.

Pierre begreep dat hij iets had gemist. Hij keek om zich heen. Ettore wenkte hem met een handgebaar. Er ontstond een opening in de menigte en Pierre liep naar hem toe.

***

Onderweg wisselden ze weinig woorden, net genoeg om te kiezen waar ze heen zouden gaan.

Het eethuisje onder de stadswallen was nogal afgeladen, hoewel het al laat was. Ze vonden een tafeltje in een hoek, piepklein en afgezonderd, gingen zitten en bestelden twee cognac.

Ettore zakte tegen de rugleuning, stak een sigaret op en nam twee trekjes.

Pierre schraapte zijn keel en besloot meteen ter zake te komen. 'Ik wil graag naar Joegoslavië, en Gas, Castelvetti, zegt—'

'Rustig, rustig,' onderbrak Ettore hem. 'Ik houd er niet van zaken te doen met iemand die ik niet ken. Eerst wordt er altijd een beetje gebabbeld, en als je oké bent, win je daar alleen maar bij, en dan help ik je met des te meer plezier.'

Een paar tafeltjes verderop lachte een meisje zo hard dat het boven het geroezemoes uit klonk.

De komst van de ober verlostte Pierre van de gênante situatie. Hij pakte het glas, draaide het rond op zijn handpalm, snoof de cognac op en nam een slok.

Ettore sprak verder. 'Jouw broer zat in het Zesendertigste, nietwaar?' 'Precies, in de compagnie van Kaki.'

'En jij?'

'Ik niet,' antwoordde Pierre met een keel die in brand stond. 'Ik was nog maar een kind. Nu ben ik tweeëntwintig, maar als ik in '44 zeventien was geweest, was ik zeker gegaan, want dat is een familiekwaa.'

'Heb ik ook gehad, maar het is een nare kwaal, als je zo jong bent. Met zeventien jaar loont het de moeite niet om je leven te riskeren.'

Pierre keek Ettore recht in het gezicht. Heel even meende hij dat ze alleen waren in het eethuisje. Hij leunde naar voren en sloeg zijn blik neer. 'Mijn vader zei dat je niet altijd kunt blijven toekijken.'

Vanaf de tafeltjes ernaast werden steelse blikken geworpen.

Pierre tilde zijn ellebogen op van de tafel en liet de stoel tegen de muur leunen.

'Jouw vader is toch ook in de bergen geweest?' vroeg Ettore.

'Ja en nee. Hij is uiteindelijk met het Italiaanse leger in Kroatië gaan vechten. Vervolgens is zijn compagnie gaan muiten en zijn ze overgelopen naar Tito. Mijn vader heeft daar in het verzet gezeten, tussen Zagreb en de kust, en toen heeft hij besloten om er te blijven omdat het socialisme daar heeft gewonnen, ze hebben hem zelfs belangrijke opdrachten gegeven.'

Zonder al te veel behoedzaamheid sprak hij die zin uit. Maar Ettore was er niet zo een die uitvoerige verhandelingen gaat houden over de vraag of Tito nu een fascist of een kameraad was, een verrader of niet. Hij zweeg, dronk in één teug zijn cognac op en stak nog een sigaret op.

Pierre deed hetzelfde. Een half uur lang spraken ze over andere dingen. Over de illusies van de partizanen en de richtlijnen van Togliatti, over het voetbalteam van Bologna en over Cavicchi. Toen Ettore opnieuw over Pierre's vader begon, begreep Pierre dat het tijd was om aan zaken te gaan denken.

'Ik heb hem altijd weer willen terugzien, mijn vader,' begon hij. 'Maar er zijn te veel obstakels: de reis, het geld, de documenten. Jarenlang heb ik mezelf tevredengesteld met brieven. Toen trad de stilte in, maandenlang hoorde ik niets meer, en nu worden de mijne teruggestuurd. Dus heb ik besloten: ik moet gaan, weten wat er gebeurd is, antwoord krijgen op heel veel vragen. Daarom heb ik me tot jou gewend.'

'Een reis, zelfs clandestien.'

'Precies.'

'Dat is riskant. Als ze je pakken beland je een paar jaar in de gevangenis.'

'Alleen stommeriken belanden daarin,' oordeelde Pierre met het hardvochtige air van een harde jongen.

'Dan sta jij misschien op het punt om iets stoms te begaan.'

'Oké.' Pierre probeerde te glimlachen, maar slaagde er slechts in een mondhoek op te trekken. 'Laten we dan zeggen dat het de moeite waard is. Zoals het de moeite waard was dat jij, mijn broer, mijn vader en al die anderen hun plicht deden toen het moment was aangebroken. Soms is het de moeite waard.'

Ettore's gelaatsuitdrukking veranderde weer, een volle glimlach doofde bijna onmiddellijk uit. 'Je zou niet de enige zijn die iets riskeert, en er moet worden betaald voor het risico van de anderen.'

Pierre keek hem aan. Hij had willen vragen of hij de test had doorstaan, maar hield zich in.

'Hoeveel?'

'Laten we dat niet hier bespreken,' antwoordde Ettore kortaf toen hij de ober zag naderen. 'Ik zal je via Gas laten weten wanneer we elkaar weer kunnen ontmoeten om er nog eens goed over te praten. En maak je geen illusies: ik weet niet of het lukt om dit te organiseren. Probeer er niet aan te denken, binnen tien dagen kan ik je meer vertellen.'

De ober kwam naar hen toe en vroeg of ze nog iets wilden. Ettore bestelde nog twee cognac, zag de bezorgde uitdrukking op Pierre's gezicht en zei: 'Deze is voor mijn rekening.' Hij kneep zijn ogen dicht, die geïrriteerd waren door de rook.

Maar misschien was het een teken van verstandhouding.

Vrijdag is in bar Aurora de ‘dag van het totoformulier’. In Bologna, vooral in het centrum, zijn bars waar je bij binnenkomst het formuliertje pakt, een beetje apart aan een tafeltje gaat zitten en de tabellen een-kruisje-twee gaat invullen. Bij ons kan dat niet, dat doen alleen de vreemdelingen, want het formulier gaat iedereen aan, het is een gezamenlijke ceremonie, want om het goed te doen is het geluk van velen en de ervaring van een enkeling nodig.

Geluk, dat weet iedereen, is iets wat je kunt hebben, natuurlijk, maar het kan ook een handje geholpen worden. Er zijn bij voorbeeld lui die alleen naar het stadion gaan met dezelfde stropdas om als de keer dat Bologna Inter had verslagen. En als je ze erop attent maakt dat Roma ons in de laatste thuiswedstrijd tweemaal op de pijnbank heeft gelegd, zeggen ze dat het zonder die stropdas minstens het dubbele zou zijn geweest en dan kun je ze met geen mogelijkheid van die gedachte afbrengen.

Op dezelfde manier wordt op vrijdag om één uur precies het totoformulier ingevuld. Terwijl wij het invullen, kunnen die paar die er niet in geïnteresseerd zijn, biljarten of kletsen zonder ons te storen, maar niemand mag tarok, *tresette* of *scopa* spelen, want dat zijn ook kaartspelen waarbij geluk telt en op het moment van het invullen van het formulier mag de geluksster van bar Aurora niet worden afgeleid. Je zou kunnen zeggen dat wij communisten ook op dit punt tegen particulier eigendom zijn.

‘Wat vind jij, Melega, Triestina-Juve een-twee?’ vraagt Barone, en hij knabbelt aan de dop van de balpen.

De deskundige bladert door het blok en spreekt dan zijn vonnis uit. ‘Juve speelt zonder Hansen, die niet bepaald een flutspeler is, en in Triëst

heeft in de beginronde nog niemand gewonnen. Volgens mij wordt het gelijkspel, hooguit kruisje-twee.’

Barone denkt er even over na en buigt dan zijn hoofd om het te noteren. Anderen knikken en zetten een kruisje naast de wedstrijd. Walterún twijfelt nog. Pierre leunt tegen de bar en probeert de balans op te maken, want ieder vult zijn eigen formulier in en schrijft op wat hij wil, maar het formulier van de bar, dat vult hij in, en als we winnen, nemen we een televisietoestel, en hij vult het pas in nadat iedereen het met elkaar eens is.

‘Wat moet ik doen, zet ik een kruisje?’

‘Ja, doe maar, doe maar,’ spoort Stefanelli, de andere deskundige, hem aan.

En aangezien niemand bezwaar maakt, wordt gelijkspel goedgekeurd.

In bar Aurora heeft elk onderwerp zijn eigen expert. Voor de voetbaltoto zijn er zelfs twee: Melega en Stefanelli. Zij lezen elke dag de voetbalkrant *Lo Stadio* en noteren belangrijk nieuws in een schriftje om er zeker van te zijn dat ze niets vergeten. Ze weten welke spelers het niet zo goed doen en welke het beter vergaat, ze kennen de uitslagen van de wedstrijden van de afgelopen twintig jaar en kunnen je vertellen hoe lang die ene ploeg niet heeft kunnen winnen van die andere. Gewoonlijk zijn ze het redelijk met elkaar eens, maar de keren dat ze er anders over denken, weten ze van geen ophouden. Een paar maanden geleden gebeurde het dat we elkaar zo’n beetje in de haren zijn gevlogen, degenen die de een gelijk gaven tegen degenen die partij kozen voor de ander, en om de gemoederen te kalmeren, besloot Capponi toen een extra kolom in te vullen. We hadden we er maar acht van de dertien goed en konden het wel schudden.

‘Zijn jullie al klaar met dat formulier?’ vraagt La Gaggia, die zijn hoofd om de deur steekt met de kruk nog in zijn hand.

‘We moeten nog de reservewedstrijden en de c-divisie.’ Melega, blik op het notitieboekje, wuift de stem weg.

‘Kom op, die zal ik jullie vertellen, jullie winnen toch nooit niets. Het wordt twee-één, ik voel het.’

‘Ga toch weg, Gaggia, moet jij niet naar je winkel toe?’ protesteert

Bottone, aangezien La Gaggia zich op vrijdag nooit vóór twee uur vertoont, met als excuus dat hij het gereedschap en de schoenen in de schoenmakerij moet opruimen, maar de ware reden is dat hij eigenlijk niet van voetbal houdt, er niets van begrijpt, en sommigen zeggen zelfs dat het is omdat hij ongeluk brengt, dat hij wel graag zou willen komen, maar dat de anderen hem er niet bij willen hebben, en misschien is het allemáál wel waar.

‘Ik wed dat jullie de krant nog niet hebben geopend, varkens!’ Een blik om zich heen, niemand protesteert. Hij probeert door te gaan. ‘Er is groot nieuws over Montesi: er is een parlementaire onderzoekscommissie ingesteld naar de zeden van de afgevaardigden.’

‘O, en wat heeft dat te maken met Montesi?’ vraagt Garibaldi, nadat hij Sanbenedettese-Arstaranto met een kruisje heeft geliquideerd. ‘Waarom laten ze dat arme meisje niet met rust!’

‘Vind ik ook,’ steunt iemand anders hem, maar hij heeft nog niet de tijd om zichzelf nader te verklaren, of La Gaggia maant ons allen tot zwijgen met een ongedurige blik, alsof we een stel onnozele schoolkinderen zijn.

‘Wat dat ermee te maken heeft? Proberen jullie soms grappig te zijn? Dat meisje schijnen ze met z’n tweeën te hebben vermoord, met drugs, een van hen, Montagna, is een halve dealer en dik bevriend met politici, de ander, Piccioni, is de zoon van de christen-democratische minister. En heel toevallig heeft de politie alles in de doofpot gestopt, meteen al, en geprobeerd te doen voorkomen dat het een ongeluk was. En dus is het nu genoeg, de maat is vol, de bezem moet erdoor, ditmaal komen de vuile trucjes van de politici allemaal aan het licht.’

La Gaggia onderbreekt zichzelf met een tevreden gezicht en verwacht dat wij zijn enthousiasme delen. Maar wij krabben ons met z’n allen op het hoofd, totdat Walterún zegt: ‘Ik begrijp er niets van. Voor mij is het een grote chaos. Wie heeft dat arme meisje vermoord?’

‘Luister je nou of niet? Zij hebben dat gedaan, Montagna en Piccioni, ze hebben haar drugs gegeven om haar te kunnen neuken, en de leiders van de christen-democratische partij hebben geprobeerd alles verborgen te houden, maar dat is ze niet gelukt, en nu zal je zien

dat de vuile zaakjes van die heren allemaal in één keer boven water komen!’

‘Nou, dat werd tijd ook,’ luidt Bottone’s commentaar. ‘En jij, Garibaldi, wat zeg jij van die toestand van Montesi? Krijgen we ze ditmaal te pakken?’

De oude Garibaldi heeft zijn formulier al opzij gelegd en zit aan tafel de krant door te bladeren, alsof die hele Montesi hem geen ene moer kan schelen.

‘Jullie maken heibel om een paar perverse rijkaards, en intussen gebeuren er in de wereld veel belangrijkere dingen. Dingen die de loop van de geschiedenis veranderen. Heel wat anders dan Montesi.’

‘Wat is er gebeurd?’ vraagt Pierre van achter de bar.

‘Ho Chi Minh heeft besloten de Fransen voor eens en voor altijd naar huis te sturen!’

‘Wat zeg je nou?’ vraagt Bottone ongelovig, terwijl hij zijn bril opzet om de microscopisch kleine lettertjes van de krant te lezen. Zelfs de meest verstokte totoliefhebbers kijken op en luisteren nieuwsgierig, want op vrijdag heeft niemand op dit tijdstip nog de krant gelezen.

Garibaldi knikt kalm. ‘Jawel, heren. De Vietnamezen hebben het hoofdkwartier van de Franse strijdmacht aangevallen.’

Bottone leest voor: ‘“Op 10 maart hebben Vietnamese troepen een begin gemaakt met de belegering van het versterkte legerkamp van Di Ben—”’

‘Dien Bien Phu, stommeling! Dat is waar de Fransen hun leger hebben gestationneerd,’ corrigeert Garibaldi hem. ‘Ditmaal sturen we ze met de staart tussen de benen naar huis. Generaal Gia is toch niet gek, dat is iemand die wel weet hoe hij oorlog moet voeren, een held van het volk.’

Walterún probeert nog steeds het artikel mee te lezen over de schouders van Bottone, die uitbarst: ‘Die Vietnamezen mogen dan wel klein zijn, maar ze zijn wel gemeen, hè? Ze zien er misschien wel uit als kabouters, maar ze laten niet met zich sollen. Goed zo!’

De trambestuurder Lorini wil ook zijn zegje doen terwijl hij zijn koffie afrekent. ‘Juist omdat ze zo klein zijn glippen ze overal binnen zonder

dat je het merkt. Terwijl die grote, zware Fransen een gemakkelijk doelwit zijn.'

Garibaldi heft zijn ogen ten hemel en schudt zijn hoofd. 'Wat een onzin moet ik toch aanhoren! Wat doet het er nou toe hoe groot de Vietnamezen zijn?' Dan zegt hij, alsof hij ons een geschiedenisles geeft: 'De Fransen zijn allemaal huurlingen van het vreemdelingenlegioen, allemaal soldaten die oorlog voeren voor geld. De Vietnamezen daarentegen vechten voor hun land, om zich te bevrijden van het kolonialisme, net zoals hier is gevochten tegen de Duitsers. Wat waren wij? Toch ook kleine kereltjes?'

Pierre stopt met het opruimen van de kopjes op de bar. 'Laten we dan een koffie drinken op de gezondheid van kameraad Ho Chi Minh.'

'Op Ho Chi Minh!' zegt Bottone, terwijl hij zijn kopje in de lucht houdt.

'Als de communisten daar ook winnen,' stelt Garibaldi nadat hij heeft gedronken, 'hebben we heel Azië. De Sovjet-Unie, China en Indochina.'

We knikken nadrukkelijk.

'En wij?' vraagt Walterún.

'En wij daarna. Niet alles tegelijk, verdomme!'

Met dit gedecideerde antwoord van Bottone wordt het politieke onderwerp afgesloten. Op vrijdag houdt geen enkel onderwerp stand, de Amerikanen kunnen een atoombom afvuren, maar na een paar opmerkingen wordt er toch weer over voetbal gepraat.

En inderdaad, Melega en Stefanelli zijn alweer bij het biljart en het geluid van de ballen overstemt de discussie over het lot van Bologna, dat zich met Atalanta tegen Palermo met drie-één moet revancheren. Capponi trekt voor de eigenaar van de bar de rekeningen van de week van de muur, Pierre controleert het niveau van de drank in de flessen en de tarokspelers twisten om een slag.

'Ik kan Odoacre niet verlaten.'

Angela verbrak de stilte waarin ze waren gehuld nadat ze de liefde hadden bedreven. Een paar minuten lang had geen van beiden gesproken. Ze lagen in gedachten verzonken, zonder de behoefte om iets te zeggen.

Pierre schudde zijn hoofd. Hij had haar nooit gevraagd een beslissing te nemen, maar zij wist dat het stiekeme karakter van hun verhouding zwaar op hem begon te wegen. Hoe lang al? Vijf, zes maanden. Ja, het begon zwaar te wegen, voor haar was het niet makkelijk, het was waanzin, maar ook een teug frisse lucht, vreugde en hartstocht. Odoacre had geen idee wat dat was, hartstocht. Hij was goed, attent en oud. Het was niet alleen zijn leeftijd, het was zijn karakter, toen hij jong was kon hij niet anders zijn geweest. Royaal, altruïstisch, serieus, altijd bezig met de goede zaak, altijd zeker van wat hij moest doen.

'Angela, ik ben verliefd op je.' Pierre's stem klonk vermoeid.

Zij had de moed niet hem in het gezicht te kijken.

'Ik ben verliefd op je en ik ben dit alles zat.'

'Dat weet ik, het is alsof we een verborgen leven leiden.'

'Nee, het gaat niet alleen om ons tweeën. Het is dat ik niets voor me zie. Voor ons. Vroeg of laat zullen we moeten stoppen elkaar te zien, voordat we te verliefd worden, voordat we te veel het gemis voelen als we niet bij elkaar zijn. Het is een wedstrijd die bij voorbaat verloren is. Maar ik vraag me af of het juist is.'

Pierre's ogen staarden in het niets. Hij haalde een hand door zijn haar.

Zij stak een sigaret op en gaf die aan hem. 'Het leven is niet juist, het is geen polka, het is hard. Voor mij is het hard geweest en als ik Odoacre niet was tegengekomen, weet ik niet waar ik nu zou zijn.'

Godallemachtig, hoe vaak had ze dat al niet herhaald, dat gejack? De berusting van Angela maakte hem kwaad, maar hij had geen antwoorden. Hij zei: 'Is dit dan echt alles? Is er niet meer? Moeten we het hiermee doen? Werken en wachten tot het zondag is?'

'Wat denk je wel?' viel Angela uit op een toon alsof ze een kleuter bestrafte. 'Zijn we soms rijk? Die Renato Fanti vertelt je een hoop mooie dingen, maar voor hem is het makkelijk, hij komt uit een goede familie, heeft gereisd, is in het buitenland geweest, spreekt vreemde talen. En wij? Wat zijn wij, Pierre?'

'Stumpers, dat zijn we. We vinden alles best. We vinden de rijken best, we vinden de armen best, we vinden het best om te werken als paarden, we vinden de oproerpolitie best, die ons de kop inslaat als we de straat opgaan, we vinden het best dat twee jonge mensen van elkaar houden maar dat aan niemand kunnen vertellen.'

'Jij en ik kunnen de wereld niet veranderen, Pierre. Alga ik bij Odoacre weg, al spuug ik op alles wat hij voor mij en mijn broer heeft gedaan, wat zouden we daarna dan doen? Dan moeten we weg uit Bologna, want hier zouden we door iedereen gestenigd worden, dat weet je. En mij zouden ze een hoer noemen omdat ik dokter Odoacre Montroni heb verlaten voor de koning van de filuzzi. Een armoedzaaiër die achter de bar staat. Waar zouden we heen moeten?' Angela realiseerde zich dat ze harder was gaan praten en hield ineens haar mond. Ze streelde Pierre's hoofd, maar hij bleef onbeweeglijk. 'Je hebt iets vreemds. Iets wat ik niet begrijp. We moeten genieten van deze momenten, niet aan nare dingen denken. Ik weet dat we vroeg of laat moeten stoppen elkaar te zien, maar hou me nu nog stevig vast en laten we proberen gelukkig te zijn. Alsjeblieft.'

Pierre drukte zijn sigaret uit en omhelsde haar, hij voelde haar warme adem tegen zijn borst, hij kustte haar gezicht en zag toen de tranen. 'Niet huilen. Als het tijd is, verdwijnt ik geruisloos. Misschien ga ik weg.'

'Waarheen?' vroeg ze, terwijl ze haar neus ophaalde.

'Dat weet ik nog niet. Misschien naar Joegoslavië, naar mijn vader.'

Angela zocht zijn blik. 'Wil je echt weggaan?'

'Het gaat om mijn vader, alle brieven worden teruggestuurd. Al sinds

mijn dertiende wil ik hem terugzien en een ander land bezoeken, een socialistisch land, waar we hebben gewonnen.'

'Odoacre zegt dat Joegoslavië een sociaal-fascistisch land is.'

Pierre kon de naam van Montroni niet meer horen.

'Ach, ik weet het niet, de revolutie is daar in elk geval geslaagd. En daarbij vertrouw ik geen woord van wat Odoacre, Benfenati en al die anderen zeggen. Voor hen is iets waar als de Partij het zegt. Maar om te oordelen moet je iets met eigen ogen zien. Mijn vader is echt geen fascist, maar hij is wel daar gebleven. Daar zal toch wel een reden voor zijn?'

Angela knikte moedeloos. 'Dat zijn de dingen die Fanti je vertelt, hè?'

'Nee, verdomme, dat zijn de dingen die ik denk!' Hij sprong op, hield zich toen in en bleef midden in de kamer staan, bedrukt door zijn gedachten. Hij liep naar het raam en gluurde door de halfgesloten luiken.

Zij keek naar de magere schaduw die zich aftekende tegen de sabel van licht dat door het luik scheen.

Hij sprak met zijn rug naar haar toe: 'Ik wil iets anders zien, Angela. Als ik eraan denk dat mijn leven zich afspeelt tussen de danszaal en bar Aurora, voelt het alsof ik doodga. Als ik bij betogingen klappen oploop, voel ik me geen held. Mijn vader, mijn broer en al die anderen hebben gestreden voor een goede zaak, maar aan de jongens van mijn leeftijd hebben ze alleen de verhalen over de partizanen achtergelaten, en de wapens weg laten roesten in de kelders, om te dromen van een revolutie die nooit zal komen. Wat moeten we doen? Een goede baan vinden, een aardig meisje om mee te trouwen, kinderen krijgen, wachten tot zij de leeftijd hebben om naar onze verhalen te luisteren, over toen de oproerpolitie en wij elkaar aftuigden? Ik zie mezelf niet op mijn zeventigste kaarten met Brando en Sticleina. Het spijt me. Ik wil niet eindigen als die mannen in de bar.'

Angela voelde een plons binnen in haar, alsof er iets brak, de tranen kwamen terug en maakten haar blik wazig.

Pierre vervolgde: 'Denken aan de revolutie. De wapens opnemen. Al die dingen hebben anderen al gedaan, tijdens en voor de oorlog, toen wij nog kinderen waren. Maar wanneer ze de stoere binken uithangen

bij hun vrienden, weten ze dat ze hebben verloren. Ik heb ook een lidmaatschapskaart, maar ik wil de wereld niet zien door de ogen van Montroni of de hoofdredacteur van *L'Unità*.' Hij draaide zich naar haar om. 'Ik wil het zélf zien en zélf oordelen. Ik wil iets anders.'

Angela droogde haar ogen. 'Ik leed honger voor ik met Odoacre trouwde, en Ferruccio... dat weet je. Het leven is geen film, je komt in de trein niet Cary Grant tegen die verliefd op je wordt en je meeneemt naar Amerika. Ga maar naar Joegoslavië als je wilt, en kom me dan vertellen of het daar zo veel beter is dan hier.'

Pierre liep naar haar toe om haar te omhelzen en drukte haar stevig tegen zich aan. Ze gingen op de bank liggen en hij wiegde haar zachtjes om haar in slaap te sussen. 'Ssst... We doen of we twee konijntjes waren in hun holletje en buiten sneeuwde het en het was heel koud en we hadden een grote wintervoorraad en we hielden elkaar om beurten warm met onze vachtjes.' Terwijl hij praatte en met zijn hand door haar haar streelde, hoorde hij haar adem zwaarder worden.

Ze had gelijk, er was iets vreemds aan hem. En dat was zeker niet makkelijk te begrijpen.

Zijn vader, Joegoslavië, de titofascisten.

De slaap kwam en doofde zijn gedachten uit.

Jean-Jacques Bondurant spande zich in om naar het doek te kijken.

Met moeite kon hij zijn ogen openhouden, en hij zweette, *nom de Dieu!* Als hij alleen al zijn wenkbrauw had opgetrokken, zou zijn toupetje over zijn ogen vallen. Het was warm daarbinnen.

Nu veegde hij met de vingertoppen van zijn rechterhand over zijn voorhoofd, waarbij hij zijn duim op de holte van zijn slaap hield om een opkomende hoofdpijn te voorkomen. Even daarvoor zocht hij met zijn wijsvinger het vochtige gebied boven zijn neus. Tot aan de vorige dag had hij nog een plukje haar tussen zijn wenkbrauwen gehad. 'Epileren! Epileren! Hier is simpelweg uitdunnen niet genoeg!' had de schoonheidsspecialiste gezegd.

Nog vreemder was het gladde oppervlak dat was overgebleven na de verwijdering van zijn moedervlek. Hij zou er maar moeilijk aan kunnen wennen.

Wat nog meer? Zijn tanden witgepolijst, zijn gouden ring (met moeite) van zijn vinger...

Als iemand hen nu kon zien, terwijl ze zo naast elkaar zaten, twee replica's van hetzelfde gezicht in het trillende licht. Bondurant uitgeput door de eindeloze matinee van Grantiaanse *comedies*; Grant zeer oplettend, armen ontspannen op zijn bovenbenen, billen op de rand van de stoel. Maar er was verder niemand in het zaaltje.

Op dat moment zat er in de zwart-witfilm een derde (jongere) versie van Cary Grant met zijn armen en benen over elkaar geslagen, op zijn gezicht een gelukzalige glimlach, de glimlach van een man die ten volle geniet van de verrukking over zijn eigen triomf.

'Stop!' schreeuwde een van de twee-kleurenversies, die ene die niet zweette, met opgeheven arm.

Still, een van de hoogtepunten van *The Awful Truth*, 1937.

‘Probeert u dat nu eens!’ beval Cary aan zijn dubbelganger. ‘Maar zorg eerst dat u er behoorlijk uitziet, lieve hemel! U bent doorweekt van het zweet!’

Bondurant droogde zich af met een zakdoek en bracht het toupetje boven op zijn schedel in orde.

‘U hoeft niet zo opgewonden te zijn, ik zei al dat u vooruitgang boekt! Toe, ik wil u in die pose zien, dezelfde glimlach, dezelfde voldane blik.’

Bondurant sloeg zijn benen over elkaar, pakte zijn ellebogen in zijn handen, boog zijn rug naar achteren en probeerde de glimlach na te bootsen.

‘We zijn er nog niet, mister Bondurant. De hele houding mist nog. Ik zal nog iets zeggen: het gevoel ontbreekt nog. Ik zal proberen u in de juiste gemoedstoestand te brengen. U bent drieënveertig, nietwaar?’

Bondurant knikte te enthousiast en moest zijn pruikje weer rechtzetten. Grant zag dat en viel uit: ‘Verdikkeme, waar hebben ze die pruik vandaan die almaar wegglijdt? Uit een feestartikelenwinkel?’

Hij haalde een in zwart leer gebonden notitieboekje uit zijn zak, maakte daarin een aantekening en ging toen verder: ‘Terug naar ons: is er in die drieënveertig jaar een moment geweest waarop u tegen uzelf zei: “Het ergste is achter de rug”?’

‘Hoe bed—O! Natuurlijk! “*Le plus gros est fait*”!’ Hij had het begrepen. Grant bedoelde een moment van voldoening, waarop *il se la coula douce*.

‘Jazeker, toen de oorlog voorbij was en ik terugkeerde van het Italiaanse front.’

‘Goed, mister Bondurant. Toen u terugkwam in Montreal hebben ze u zeker feestelijk binnengehaald, of vergis ik me?’

‘Jazeker, en daar was ik heel blij mee. Na bijna vijf jaar zag ik Charlotte, mijn verloofde, terug.’

‘Heel goed. Sluit uw ogen.’

Bondurant gehoorzaamde.

‘Stelt u zich voor dat u op dat feest bent. U hebt zojuist gedanst met uw Charlotte. U gaat zitten aan de kant van de dansvloer. In uw hart voelt u de warmte van de gemeenschap die u feliciteert. U hebt uw plicht

gedaan. U kunt eindelijk ontspannen. Na al die jaren waar geen einde aan leek te komen, denkt u nu aan de dagen die zullen komen. Uw hele lichaam wordt doordrongen van verwachting en de hoop op een gelukkig leven.’

Terwijl Grant praatte, ademde de dubbelganger diep. Er begon zich een nieuwe glimlach te vormen.

‘Goed, mister Bondurant. Denk nu vanuit deze krachtige positie aan Hitler!’

‘Pardon?’ Bondurant opende zijn ogen.

‘Ja, aan Hitler. U hebt de oorlog gewonnen, mister Bondurant, en de nazi’s hebben verloren. U leeft, terwijl die hoerenzoon met dat snorretje dood is. De goeden hebben gewonnen en u hebt daartoe bijgedragen. U en Charlotte zien een blauwe hemel, maar Hitler en Eva Braun liggen twee meter onder de grond. U staat aan de kant van de toekomst, u hebt de vijand een lesje geleerd en u bent gelukkig, ja, mister Bondurant, u bent gelukkig, u kunt de hemel met uw vinger aanraken. De oorlog is voorbij. De slechten zijn verslagen. Ik wil u zien glimlachen, want u hebt er recht op! Wie meer dan u? U bent op dat feest, en u glimlacht!’

Oui, je suis aux anges! Zut! Je suis aux anges, et je souris!

Bondurant opende triomfantelijk zijn ogen. De oorlog was voorbij. Hitler was er niet meer.

Grant keek naar hem.

Helemaal niet slecht.

‘Goed, mister Bondurant. Zoals mijn vrouw al zei, u hebt de gave snel te leren. En nu lijkt het me geschikt u een stukje te laten zien uit *I Was a Male War Bride*, waarin...

Bondurant plofte terug in zijn stoel. Hoe lang ging dit nog duren?

Hij koos een bar aan de andere kant van de stad. Het kon een zinloze voorzorgsmaatregel zijn, maar het was geen goede gewoonte details over het hoofd te zien. De ervaring leert dat het juist de onbelangrijke dingen zijn die je de das omdoen. Hij had zo veel bovenste beste kerels gekend die geruïneerd waren door onbenulligheden. Een woord te veel tegen een hoer, een wip die uitgesteld had kunnen worden, een vergeten briefje in een jaszak, een versleten band die op het hoogtepunt geklapt was. Je zou voor honderd procent op ze gewed hebben, maar ze hadden een kleine vergissing begaan. En dan zagen ze blauwe zwaailichten, of de vissen op de bodem van de baai. Sommigen had hij zelf moeten betrappen, waarbij hij tot zijn eigen verbazing waardering had voor de nauwgezetheid en de listigheid van hun goed doordachte plannen. Erin worden geluisd door een detail. Misschien was dat een universele wet van het toeval, die opging voor iedereen die al zijn geluk in één keer op het spel zet terwijl hij weet dat hij ook kan verliezen. Dat er geen volgend spel zal zijn.

Zollo ging naar binnen en bestelde een koffie. Toen vroeg hij waar de telefoon was.

De barkeeper wees naar het toestel.

Hij pakte de hoorn van de haak en draaide het nummer van de inlichtingen.

De stem van een jonge vrouw vroeg: 'Zegt u het maar?'

'Ik moet internationaal bellen.'

'Waarheen?'

'Parijs.'

'Mag ik het nummer, alstublieft?'

Zollo dreunde de cijfers op, waarbij hij haar de tijd gunde om ze op te schrijven.

In een kroeg in de Rue des Abesses in Parijs rinkelde de telefoon driemaal alvorens een dikke, bezwete man de hoorn oppakte.

'Allô?'

De heldere stem van de juffrouw van de telefooncentrale zei: 'Telefoon uit Italië. Een ogenblik, alstublieft.'

Er klonk een Italo-Amerikaans accent. 'Toni de Lyonees, *please*.'

'Toni? *Attendez, monsieur*.'

De dikke man legde de hoorn neer op de bar en liep de in schemering gehulde ruimte door terwijl hij zijn nek masseerde. Hij ging door de deur die uitkwam op het achterhuis en liep een kamer vol rook binnen. Vier mannen zaten aan een ronde tafel. Het groene tafelkleed was bedekt met fiches en brandgaten van sigaretten. De peuken puilden uit de glazen asbakken.

De dikzak wendde zich tot een van de spelers. 'Toni. *Téléphone*.'

Een schriel, uitgemergeld ventje, sigaret scheef tussen zijn lippen en de ogen halfgesloten, antwoordde met een gebrom. Hij keek naar zijn kaarten: twee azen en twee achten. De kaarten van de dood. *Merde*. Een blik op het stapeltje fiches. Hij was al tienduizend down en hij was aan de beurt. Hij pakte alles wat hij voor zich had liggen en legde dat in het midden van de tafel neer. Hij sloot zijn kaarten en stond op. Zijn verstijfde spieren reageerden vertraagd – het moest ongeveer tien uur 's ochtends zijn. Ze waren al twaalf uur aan het pokeren.

Terwijl hij naar de telefoon liep, kreeg hij een hoestbui waardoor hij geen adem meer kon krijgen. Hij spuugde in zijn zakdoek en toen hij die openvouwde zag hij dat er bloed in zat. Hij hoorde dat de anderen in het kamertje nutteloos commentaar met elkaar uitwisselden. 'Die dwaas zou zich moeten laten nakijken.' 'Als hij zo doorgaat moet hij het met de dood bekopen.' 'Hij rookt als een schoorsteen, hij zou ermee moeten stoppen.' Hypocriete klootzakken. Eerst troggelen ze hem een zak vol geld af en vervolgens maken ze zich zorgen over zijn gezondheid.

Hij liep naar achter de bar, schonk zichzelf een flinke dosis cognac in en pakte de hoorn op.

'Ouais?'

'Toni de Lyonees?'

‘*C’est moi.*’

‘Zollo.’

‘Zollò, het werd tijd dat je van je laat horen.’

Behalve zijn accent was zijn Italiaans goed. Hij had meer immigranten gezien dan een Belgische hoer.

‘Ben je nog steeds geïnteresseerd in de zaak?’

Toni klokte de cognac naar binnen en voelde zijn ingewanden branden als gloeiend ijzer. ‘Jazeker. Als ik zie hoe het pokersen gaat, kan ik wel wat extra’s gebruiken.’

‘Wat zeg je?’

‘*Rien*, niets. Wanneer denk je dat je klaar bent?’

‘Twee maanden. Al het geld moet er zijn. Schoon.’

‘*Pas possible. Non.* Ik heb niet al het geld. Maar als ik een monster heb, kan ik het laten taxeren door een kennis die belangstelling heeft voor de hele partij. Hij is bereid het bedrag dat jij vraagt te betalen.’

Aan de andere kant van de lijn bleef het stil. Toni meende Zollo te kunnen horen nadenken.

‘Zollò, niemand koopt iets ongezien, dat weet je. Die persoon vertrouwt me. Stuur me een monster en ik zorg dat je je geld krijgt.’

‘Over ongeveer twee maanden ben ik in Marseille voor Luciano. Dan heb ik het monster bij me.’

‘Niet in Marseille, veel te riskant, daar hebben zelfs de muren oren.’

‘Waar dan?’

‘Cannes.’

Opnieuw stilte.

Toen: ‘Goed, over twee maanden in Cannes. Maar zeg tegen je vriend dat de prijs dezelfde blijft. Ik wil geen gedoe.’

‘Maak je geen zorgen. Ik zei je al: hij bulkt van het geld. Als het goed spul is, betaalt hij.’

‘Ik bel je over precies twintig dagen op ditzelfde nummer.’

‘*Bon*, ik zal er zijn.’

De verbinding werd verbroken.

Toni de Lyonees sloeg nog een glas achterover en ging terug naar de pokertafel.

Iemand had zijn kaarten gezien.

Hij legde zijn *two pairs* open.

De ander speelde een tris van tien. Natuurlijk.

Toni onderdrukte zijn hoest en proefde de smaak van bloed in zijn mond. Zijn asgrijs gezicht bekeek de kaarten zonder enige speciale uitdrukking. Hij herinnerde zich waarom ze dat ‘de kaarten van de dood’ noemden. Op een keer schoot een jongen die op zoek was naar roem de befaamde wildwest gunman Bill Hickock in de rug, die aan de groene tafel zat en twee azen en een acht in handen had. Wie weet waarom hij sindsdien met zijn rug naar de deur ging zitten.

Hij stond op, trok zijn jasje aan, legde het geld op tafel en liep weg zonder iemand te groeten. Terwijl hij het rolluik omhoogtrok en het ochtendlicht in zijn ogen brandde, hoorde hij ze zachtjes praten.

‘Die heeft niet lang meer te leven.’ ‘Hij zou zich moeten laten opnemen.’ ‘Zo kan hij niet doorgaan.’

Kloterige onheilsbodes. Hij liep de straat door, sloeg de eerste hoek om en verdween.

Het pakhuis stond pal naast de bouwplaats voor het nieuwe ziekenhuis. Eenmaal klaar, zou het het grootste ziekenhuis van Europa zijn.

De ingang werd geblokkeerd door de laadbak van een vrachtwagen. Pierre wrong zich door de nauwe doorgang tussen de laadbak en de muur. Het was warm binnen, een geur van vocht en benzine. Twee jongens, iets ouder dan hij, losten grote fusten en plaatsten die tegen de wand.

‘Hallo,’ groette Pierre. ‘Ik zou Ettore graag willen spreken.’

‘Ettore? Die is tien minuten geleden weggegaan, maar hij zal zo wel weer terug komen.’

‘Kan ik hier op hem wachten?’

‘Ga je gang,’ antwoordde de jongste en zonder te stoppen met zijn werk wees hij naar een stoel achter in de loods.

Naast de stoel stonden twee mannen met documenten in hun hand te praten. Pierre wilde hen liever niet storen en leunde tegen de muur. Om de tijd te doden stak hij een sigaret op, maar vond zichzelf een rund toen een van de lossers hem erop wees dat de fusten brandstof bevatten en het niet zo’n goed idee was om daar in de buurt te roken.

Hij drukte de sigaret uit tegen de muur en stopte hem terug in het pakje. Hij kon niet te lang wegblijven, hij had de bar verlaten voor een onnozele boodschap en Nicola was die ochtend toch al met zijn verkeerde been uit bed gestapt.

De jongens leken onvermoeibaar en bleven maar bezig bij de vrachtwagen. Voor zover hij had begrepen, had iedereen die voor Ettore werkte een partizanenverleden, en die twee moesten de wapens hebben opgenomen toen ze nog geen achttien waren. De allerhardsten kwamen van de ‘Rode Ster’, de overigen hadden zich daar later bijgevoegd. Gas

zei dat er in totaal zo’n vijftien waren. De baas heette Bianco, maar hij was ziek, hij volgde de zaken nu op afstand en liet zich in het ‘veld’ vervangen door Ettore.

De twee die de documenten bestudeerden verhieven hun stem. Ruzieachtige toon en woorden. De lossers bleven halverwege de vrachtwagen en de muur staan, terwijl ze een blik op de ruziënde mannen wierpen. Een van hen had de ander bij zijn jasje gepakt en schreeuwde in zijn gezicht: ‘Jij betaalt me, klootzak, jij betaalt alles en wel meteen!’

De fusten rolden over de grond, het geluid galmde door de hele ruimte.

Degene die bij zijn jasje was gegrepen maakte zich los. De jongens gingen naast hem staan. De andere man trok een pistool.

‘Zeg tegen jullie vriend dat hij ook hier moet komen,’ hoorde Pierre hem zeggen. Maar zonder hem de tijd te gunnen zijn zin af te maken, rende hij naar de vrachtwagen, glipte eronder en kroop op zijn ellebogen naar de uitgang.

Toen hij zich weer oprichtte, zich vastklampend aan het voorspatbord, zag hij twee benen en een op hem gericht pistool voor zich. Hij voelde iets als een loodzware vuistslag ter hoogte van zijn hart en verborg zijn hoofd onder zijn armen.

‘Kom heel langzaam te voorschijn,’ fluisterde een stem. ‘Geen streken.’

Stijf als een plank gehoorzaamde Pierre. Opnieuw sprak de stem. Hij begreep het bevel niet, maar hij meende het timbre te herkennen en hief zijn gezicht op.

‘O, ben jij het,’ zei Ettore toen. Toen kromde hij zijn wijsvinger als gebaar dat hij dichterbij moest komen. ‘Wat is er daarbinnen aan de hand?’

‘Ik weet het niet,’ antwoordde Pierre hijgend. ‘Er is iemand die betaald wil worden en die heeft een pistool getrokken.’

‘Is hij alleen?’

‘Ja, alleen.’

‘Waar is hij?’

‘Aan de andere kant, achterin.’

Ettore richtte zijn handpalm naar beneden, ten teken dat Pierre daar moest wachten, en verdween om de hoek. Nog geen twee minuten later hoorde Pierre de stem galmen in de loods, gevolgd door een schot. Twee.

Een ogenblik later zag hij een hoofd onder de vrachtwagen uitkomen. Het was Ettore noch een van de jongens, en de persoon had een pistool in de hand. Er was geen tijd voor fysionomie. Hij gaf hem een schop vol in het gezicht, en met zo veel kracht dat hij zelf bijna op de grond viel. Opnieuw hoorde hij de stem van Ettore, ditmaal achter hem, kalm als altijd.

‘Goed zo, Pierre. Laten we hopen dat je hem niet om zeep hebt geholpen.’

Hij gaf het pistool aan Pierre en knielde neer onder de vrachtwagen. Het gezicht van de kerel die zich wilde laten betalen leek wel een gebarsten watermeloen. Uit een van zijn wenkbrauwen en uit zijn mond kwam bloed, zijn neus was verschoven naar zijn rechterwang. Zijn andere jukbeen was donkerpaars gekleurd. Hij ademde.

‘Palmo, Beppe, haal hem weg,’ beval Ettore toen hij weer rechtop stond. ‘Wacht tot hij bijkomt en maak hem duidelijk dat hij bij ons klaar is, dat ik hem niet meer wil zien.’ Toen richtte hij zich tot Pierre en glimlachte. ‘Nou, je bent op een goed moment gekomen. Kom, we gaan een ritje in de auto maken.’

De 1400 stond dwars geparkeerd onder een acacia. Ze stapten in. Ettore startte de motor en slipte een beetje door op het grind terwijl hij wegreed. Hij reed naar een deel van de stad dat werd gedomineerd door treinrails, kazernes, loodsen en moestuinen. Daar leek het of de stedelijke expansie in de richting van de vlakte was geblokkeerd en in twee riviertjes van asfalt en straatstenen verderstroomde aan weerszijden van de spoorlijn, langs de Via Emilia aan de ene kant en voorbij Porta Lama aan de andere kant.

‘Goed nieuws,’ begon Ettore met een sigaret bungelend tussen de lippen. ‘Ik heb iemand gevonden die je naar Joegoslavië kan brengen. Er is een vracht die tegen het eind van de maand vanuit Ravenna moet vertrekken.’

‘Vanuit Ravenna?’ Pierre’s blik verplaatste zich naar de chauffeur. ‘Over zee?’

‘Ja, per boot, dat is veiliger en duurt korter.’

‘De reden?’

‘Over land is het te riskant geworden, de relaties tussen de Italiaanse grensbewakers en de Sloveense douane zijn niet meer wat ze vlak na de oorlog waren, toen daar ook communisten waren, of in elk geval vrienden van communisten van hier.’ Hij onderbrak zichzelf om het raampje open te draaien. ‘Per boot is dat anders, degene die op de lading moet letten, let ook op jou, alsof je een kist bent, hij lost je op een veilige plek, misschien geeft hij je wel een lift naar het dichtstbijzijnde dorp, en verder moet je het zelf uitzoeken.’

‘En wat gaat me dat kosten?’

‘Zonder korting bijna tweehonderdduizend lire. Maar zoals de zaken er nu voor staan kan ik het regelen dat je de helft betaalt, inclusief documenten.’

Pierre ademde sissend door zijn tanden en keek weer naar buiten. Een Lambretta die geparkeerd stond tegen een haag, midden in de leegte, verklaarde het seizoen van de vrijages in het gras voor geopend. Als hij ook zo’n scooter had gehad, hadden Angela en hij zich echt kunnen vermaken, zonder alles fluisterend te hoeven doen uit angst voor voorbijgangers en burens. Maar hij kon zich geen Lambretta veroorloven, en zo’n dure reis evenmin.

Hij bracht een hand naar zijn mond. ‘Hoe kom ik aan honderdduizend lire?’ mompelde hij in zichzelf.

‘Wat zeg je?’

‘Honderdduizend lire is te veel: al schraap ik de bodem van mijn portemonnee leeg, dan nog kom ik misschien maar tot vijftigduizend.’

‘Vijftigduizend?’ Ettore sperde zijn ogen open en wuifde de gedachte met een nerveus gebaar weg. ‘En jij dacht dat je de Adriatische Zee voor zo weinig geld kon oversteken? Wie heeft je dat wijsgemaakt, die stomkop van een Gas?’

‘Nee, Gas heeft er niets mee te maken, ik dacht alleen...’

Hij proefde een bittere smaak in zijn mond, net als toen hij als klein

jongetje die walgelijke levertraan moest drinken, en daarna was er behalve honing geen enkele manier om de smaak van je tong en, erger nog, de geur uit je neus weg te krijgen. De stilte gonsde als een vliegtuig in zijn hoofd. Na een paar minuten begon Ettore weer te spreken.

‘Luister, er is een manier om de prijs te drukken.’

‘Laat maar horen.’

‘Jouw bar heeft een ruime kelder, nietwaar? Mooi. Laten we zeggen dat jij mij die zes maanden verhuurt. Wacht, laat me uitpraten. Dat betekent niet dat je hem niet kunt gebruiken. Ik heb alleen maar plaats nodig voor een paar kisten, ergens waar niemand rondsnuift. Meer niet. Wat vind je?’

‘Hangt ervan af. Als we dat zouden doen, hoeveel zou ik dan moeten betalen?’

‘Laten we zeggen dat jouw vijftigduizend lire dan wel genoeg zouden zijn.’

‘En wat zit er in die kisten?’

Ettore schakelde terug en keek aandachtig naar Pierre om te beslissen of die het recht had deze vraag te stellen.

‘Sigaretten,’ antwoordde hij ten slotte.

‘Goed. Als mijn broer erachter komt, vermoordt hij me, maar ik zal ervoor zorgen, oké.’

De stilte die volgde was heel anders dan de vorige stilte. Pierre leunde met zijn elleboog op de rand van het geopende raampje, liet zich op zijn billen naar voren glijden en sloot zijn ogen om zich te concentreren. Als hij het deed, moest hij het zo doen dat Nicola niets zou vermoeden. Nooit. Anders: dag Joegoslavië, dag geld, dag alles. Een passerende trein belette hem om nog langer na te denken.

‘Maken we een ritje alleen maar om te praten, of gaan we ergens heen?’ vroeg hij toen het weer stil was.

‘Ik breng je naar Ghigo, die zorgt voor je documenten. Hij geeft je een vals paspoort met een stempel van de Joegoslavische douane. Hij is in orde, houdt zich bezig met horloges.’

‘Horloges?’

‘Geen mooie spullen. Prullen.’ Hij nam een trekje en knipte zijn sigaret

naar buiten. De laatste slag die Ghigo had geslagen verdiende het om te worden verteld. ‘Hij is de prullenkoning,’ vervolgde Ettore grijnzend. ‘Vorige week heeft hij iemand uit Vergato een loer gedraaid met een geniale techniek.’

Pierre’s aandacht was al volop getrokken. ‘Hij houdt die sukkel aan op straat en zegt: “Sorry, ik heb hier een koffer met zeer waardevolle horloges die niet helemaal in orde zijn voor de douane. Weet u misschien waar ik moet zijn voor de formaliteiten?” Die ander trekt een stompzinnige smoel terwijl een handlanger van Ghigo erbij komt staan en zegt: “Ik hoorde dat jullie het over horloges hadden. Ik zou er wel een willen kopen, mag ik ze zien?” Dan opent Ghigo het koffertje en laat ze zien, en zijn vriend doet alsof hij er verstand van heeft, alsof dat echt waardevolle horloges zijn. “Die zijn een vermogen waard,” zegt Ghigo, “maar omdat ik geen invoerbelasting heb betaald kan ik de prijs laag houden: vijftigduizend.” Die ander wil meteen betalen maar heeft niet genoeg geld bij zich. Dan draait hij zich om naar die sukkel: “Kunt u mij dertigduizend lire lenen? Dan ga ik even met deze meneer naar de bank en kom ik meteen terug. Als onderpand geef ik u het horloge, dat vijftigduizend waard is. Oké?” De vrouw van die sukkel probeert hem nog tegen te houden, maar hij zegt dat je kunt zien dat die meneer betrouwbaar is. Hij leent hem dertigduizend, die andere twee gaan ervandoor en komen niet terug.’

‘En hoeveel was dat horloge echt waard?’ vroeg Pierre geamuseerd.

‘Niet meer dan duizend lire. Ik geloof dat ze gemaakt worden in Bulgarije, of ergens verderop.’

Pierre glimlachte. In het ergste geval wist hij nu een manier om die vijftigduizend lire bij elkaar te krijgen.

Generaal Ivan Aleksandrovitsj Serov probeerde de fauteuil van het grote kantoor. Het middaglicht scheen zacht gefilterd door het raam, de Moskouse lente kon met moeite de vrieskou de baas: het was een strenge winter geweest.

Hij voelde zich nog niet op zijn gemak. Bovenal zag hij de noodzaak niet in van zo'n groot kantoor voor een enkel persoon. Een stijlvolle ruimte. Te stijlvol, dacht hij bij zichzelf. Hij zou wat tierlantijnen laten weghalen. De zware gordijnen konden de mannen warm houden, in plaats van stof weren van het raam. Verder zouden de snuisterijen als eerste verdwijnen, die had hij altijd gehaat, nutteloze voorwerpen die alleen maar ruimte in beslag namen. Al dat ijzer kon worden omgesmeed tot wapens ter verdediging van de Revolutie, en het hout kon branden in de bivakken van de soldaten. En de porseleinen vazen? Ook het porselein kon een betere bestemming krijgen.

Eigenlijk was dat de reden waarom ze hem hadden overgeplaatst. Orde herstellen en schoonmaak houden. Hij zou beginnen bij de kleine dingen. Snuisterijen en prullaria.

Zijn 'economische' visie op de dingen was het sterke punt van zijn carrière en politieke vorming. Groot pragmatisme ten dienste van het hoogste ideaal. Als het ideaal het dynamiet was, was het praktisch inzicht de lont. Tijdens zijn jaren op het ministerie had hij nooit kunnen wennen aan 'stapsgewijs' werken.

Opgegroeid op de slagvelden, kende hij de Wit-Russische en Poolse kou en het lood van de nazi's. Hij had geen opsmuk nodig om de deportaties uit de Kaukasus te leiden, de verzetshaarden van de Witten in Polen de kop in te drukken, de activiteiten van het ministerie in Oost-Duitsland te coördineren.

Hij bekeek de schilderijen aan de wand. Lenin staarde naar een onbestemd punt aan de horizon. De vastberaden blik straalde een diep vertrouwen uit in het Lot. Hij had de Kleine Vader slechts eenmaal gezien, toen hij achttien was had hij met zijn regiment op het Rode Plein gemarcheerd.

1 mei 1922: samen met zijn kompanen draaide hij zijn hoofd naar het podium en zag hem zitten. Klein, met een kolbak ter bescherming van zijn kale hoofd, geflankeerd door verrader Trotski en kameraad Stalin.

Nu keek Stalin met een 'geamuseerde' uitdrukking op zijn gezicht op hem neer vanaf de wand tegenover hem. Zijn snor verborg zijn mond, je kon onmogelijk weten of hij glimlachte, maar hij dacht van wel: de vredige, wijze glimlach van iemand die alles al heeft begrepen. Hij moest weer denken aan de dag van de begrafenis, de schreeuwende menigte, de vrouwen die hun kleren scheurden en zich op het hoofd sloegen.

Hij hilde ook. Voor het eerst sinds jaren. Zelfs in het voorjaar van '45 in Berlijn, bij de aanblik van de Rode Vlag die gehesen werd op de Rijksdag, had hij geen traan gelaten. Toch was hij ontroerd. De overwinning was de kroon op jaren van ontberingen, honger en dood. Hij zou dat moment, de grote vlag die wapperde in de wind, altijd met zich meedragen, tot aan het einde van zijn dagen. Evenals de begrafenis van Stalin. Gevoel van oneindig groot verlies, vaag gevoel van paniek: de Leider was er niet meer. Die dag steeg uit het diepst van zijn ziel de vraag op, dezelfde vraag die de leden van het Centraal Comité stelden: *Wat nu?*

'Nu.' Generaal Serov begreep meteen wat er zou gebeuren. Alleen de sterksten overleven. En de geduldigen. Een les die hij had geleerd toen hij tegen Hitler vocht: een goede generaal moet weten wanneer hij zich moet terugtrekken, zorgen dat de vijand naderbij komt, moe wordt, en hem dan meedogenloos treffen, totdat hij is vernietigd. Die dag, starend naar de baar van Stalin, verjoeg hij de tranen en begon hij na te denken.

Sindsdien was er slechts een jaar voorbijgegaan, nodig om rekeningen te vereffen en te beslissen wie verder zou gaan en wie zou blijven steken.

De successiestrijd was binnen een paar maanden beslecht. 'Stalin's opvolger', Malenkov, tegen 'Stalin's grote vriend', Berisa. Hijzelf had

kunnen wachten om op het juiste moment te kiezen. Wie zichzelf naar voren had geschoven om de tegenstanders te verslaan en onderhands te winnen, werd door de modder verzwolgen. Dezelfde fout als Hitler: *Blitzkrieg*. Een strategie die op den lange duur niets oplevert. Elke zichzelf respecterende Rus zou dat moeten weten.

Als minister van Binnenlandse Zaken dacht Berisa alles te kunnen veranderen en vertrapte hij daarbij het nog warme lijk van Stalin. De vervloekte dwaas. Vanaf het eerste moment, toen hij werd opgeroepen om zijn nieuwe consignes te ontvangen ('Geen zuivering meer van joden uit de Partij, geen processen meer, alles moet hier van voren af aan worden vernieuwd...'), begreep de generaal dat die onnozele hals het niet ver zou schoppen. Hij deed een stap opzij om te kijken hoe de wolven hem verscheurden. In de leider van het wolvenroedel vond hij zijn man, de sluwste, degene die alle anderen aan stukken zou scheuren: de toekomstige partijsecretaris Nikita Chroesjtsjov. De generaal bedacht zich niet tweemaal om mee te doen aan de samenzwering die Berisa en de 'Kaukasische' kern van mafiosi uit de weg moest ruimen. Een kwestie van overleven.

Goed denkbaar dat de onderminister van Berisa op Binnenlandse Zaken, Sergej Kroeglov, zich voor een paar roebel zou verkopen om de plaats van zijn chef in te kunnen nemen. Maar de generaal verliet zich niet op hem om in het zadel te blijven. Hij wist zeker dat Chroesjtsjov, alvorens in actie te komen, zich zou verzekeren van de steun van het leger. Dus stuurde hij een duidelijk signaal naar maarschalk Zoekov, onderminister van Defensie en oude bondgenoot uit de Berlijnse tijd. Zo kwam hij bij de club van samenzweerder.

In juni verwierf Chroesjtsjov de steun van Malenkov. Het einde van de Kaukasiër was nabij.

Toen Chroesjtsjov bevel gaf Lavrenti Pavlovitsj Berisa te arresteren op beschuldiging van 'moreel verval' en 'spionage in dienst van buitenlandse mogendheden', kwam de Moskouse politie hem te hulp. Maarschalk Zoekov stuurde tanks naar de stad om de orde te herstellen. Die dag brak er bijna een burgeroorlog uit. De generaal bleek in zijn kantoor op het ministerie de loop der dingen af te wachten.

De verrader Berisa werd berecht, en voor de generaal was het duidelijk dat Chroesjtsjov binnen een paar maanden het hele bord zou leegeten. De dag na de eliminatie van Berisa gaf Chroesjtsjov het ministerie aan Kroeglov: als beloning voor het verlinken van zijn chef.

Kroeglov was een omhooggeklommen bureaucraat, daar neergezet om de dienst uit te schakelen terwijl de kaarten opnieuw werden geschud. De generaal begreep dat dit zijn grote kans was. Pas negen- enveertig was hij, en de top was binnen handbereik. Graag of niet, hij moest de gok wagen.

Kroeglov in diskrediet brengen was de meest riskante manoeuvre van zijn hele carrière.

Als rechterhand had de generaal toegang tot inlichtingen over het netwerk van buitenlandse gezanten. Hij hoefde alleen maar het bericht van een naderende zuivering te verspreiden onder de in de 'hete' landen gedetacheerde agenten. De yankees, kordaat als altijd, deden de rest.

In januari deserteerde de gezant van Tokio; in februari die van Wenen; in diezelfde maand gaf de agent die belast was met een belangrijke missie in West-Duitsland zich aan bij de CIA zodra hij de grens van de Sovjetzone was gepasseerd.

Kroeglov was met pensioen en realiseerde zich niet wat er was gebeurd. De rest ging vanzelf. Recente geschiedenis.

Begin maart, na de herdenking van Stalin's dood een jaar daarvoor, had Malenkov de dienst losgekoppeld van het ministerie van Binnenlandse Zaken en omgevormd tot een onafhankelijk organisme dat rechtstreeks onder de ministerraad ressorteerde. Het Comité voor Staatsveiligheid. Onder leiding van de trouwe en onomkoopbare generaal Serov.

Hij had de top bereikt.

Gezeten aan zijn bureau, in absolute eenzaamheid, durfde hij te wedden dat die lompe boer, die *mugik* van een Chroesjtsjov, ook Malenkov een loer zou draaien.

Hij kon zich maar beter concentreren op zijn werk. Hij opende het dossier: het briefhoofd op de documenten was net gedrukt. Het wapen sprong duidelijk in het oog: het schild om de Revolutie te beschermen,

en het zwaard om de vijanden van het land te treffen. De drie letters boven aan elke pagina, stevige, strakke hoofdletters, in volmaakte harmonie met zijn visie op de dingen.

KGB

De foto toonde een jongeman, bijna helemaal kaal, scherpe kin en geprononceerde kaak. De generaal las de gegevens aandachtig.

Andrej Vassiljevitsj Zjoelianov; geboren te Kiev in 1924, uit een middenstandsfamilie; op de middelbare school opgevangen als leerling met bijzondere aanleg voor talen en doorgestuurd naar de faculteit Vreemde Talen te Kiev; van 1942 tot 1954 in militaire dienst bij de Tweede Divisie Desanniki; rang van sergeant-majoor behaald; eremedaille wegens verdiensten op het slagveld; sinds 1945 lid van de Communistische Sovjet Partij; van 1945 tot 1948 onderdeel van de militaire inlichtingendienst in de rang van kapitein; bijzondere vermelding in drie operaties onder dekmantel in West-Berlijn tussen 1946 en 1948; in 1948 toegelaten tot de hogeschool voor de dienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken; perfecte kennis van Engels, Duits, Frans en Servo-Kroatisch; redelijke kennis van Italiaans; in 1953 in dienst getreden van het ministerie van Staatsveiligheid. Persoonlijke kenmerken: meer dan gemiddelde intelligentie; uitzonderlijke toewijding aan de Partij; goede algemene ontwikkeling; uitmuntende kennis van de klassieken van het wetenschappelijk socialisme; ongehuwd; doet aan judo, vrij worstelen en pistoolschieten.

Zonder enige twijfel een interessante kandidaat.

***

Andrej Vassiljevitsj Zjoelianov bekeek zichzelf in de spiegel van de wc om elk detail te controleren. Eén meter vijftachtig, negentig kilo, vierkante schouders, brede borst. Hij controleerde of zijn nagels schoon waren. Hij droeg een wollen jasje en een bijpassende das. Ze hadden hem verteld dat de generaal een nauwgezet observator was, alles moest in orde zijn en niets mocht overbodig zijn. Het enige detail dat hij zichzelf had toegestaan was de speld van de Partij in het knoopsgat van zijn jasje. Met zijn mouw wreef hij de hamer en sikkel goudglanzend, slaakte een diepe zucht en liep de gang op.

Het gebeurde niet elke dag dat je bij het hoofd van de kersverse KGB werd geroepen. Er hadden de afgelopen weken heel wat veranderingen aan de top plaatsgevonden en er waaide voor iedereen een wind van vernieuwing. Sommigen waren al verdwenen, die zaten nu enveloppen te vouwen in sombere kantoren in de buitenwijken. Anderen kregen daarentegen de kans om vele jaren studie in praktijk te brengen. De paar vrouwen die op het ministerie werkten, waren uitgesloten van elke operationele taak. Dat was het eerste bevel geweest van de leider van het comité. De actie van de vrouwen zou beperkt blijven tot de rol van 'lokaas' om inlichtingen te verkrijgen en infiltranten of dubbelspionnen te ontmaskeren. Maar geen enkel netwerk zou vertrouwen hebben in agenten van het vrouwelijke geslacht. Het wantrouwen van de generaal jegens vrouwen was algemeen bekend. De joden was hetzelfde lot beschoren.

Terwijl hij de trap van het gebouw op liep, kwamen er banale zinnen in hem op, die hij onmiddellijk verdrong: *Als mijn moeder me nu eens zou zien...*

Iedereen op het ministerie wist dat een persoonlijke oproep van de voorzitter van het Comité een belangrijke opdracht in het vooruitzicht betekende. De directeur van het departement had hem te verstaan gegeven: *Er hangt promotie in de lucht.*

Na de oorlog waren er weinig kansen geweest om op te vallen. Hij had ze zo goed mogelijk benut. In Berlijn, toen de faam van generaal

Serov al eerbiedige vrees inboezemde, had hij de lof van zijn kolonel verdiend. De militaire contraspionage was tevreden over de manier waarop hij zich had gedragen in ten minste een aantal situaties. Maar zijn aanleg voor talen had hem ver van de actieve dienst gehouden en hij was overgeplaatst naar de hogeschool van het ministerie. Er waren zes jaren voorbijgegaan en al die tijd had hij vooral gestudeerd, zijn talenkennis geperfectioneerd en zijn geheugen gescherpt.

Zijn gebeugen. Zoals hij pas had kunnen begrijpen toen hij daarheen was overgeplaatst, was het merendeel van de activiteiten van het ministerie gericht op het verzamelen van inlichtingen. Honderdduizenden dossiers, kaarten, profielen, persoonsgegevens. Inlichtingen verkrijgen en achterhouden, dat was de ware macht van het ministerie, tegenwoordig de KGB.

De secretaris ontving hem zonder glimlach, controleerde zijn pasje en zei dat hij in het voorvertrek moest wachten, waarna hij zich terugtrok achter een deur en hem alleen liet.

Hij wachtte vijf minuten, tot de secretaris weer naar buiten kwam en zei dat hij verder mocht komen.

Een ruime, schemerige kamer. Zware gordijnen beletten het licht binnen te komen. Een moment kon hij alleen een donker silhouet onderscheiden achter het zwarte, mahoniehouten bureau. Een tafellamp bescheen de handen van een man.

Generaal Serov zei: 'Kom verder, kameraad.'

Zjoelianov liep naar het bureau, sloeg zijn hakken tegen elkaar en maakte de militaire groet als eerbetoon aan de Berlijnse tijden van weleer.

De generaal groette niet terug: 'Ga zitten.'

Van dichtbij boezemde hij angst in. Hij zag er goed uit voor zijn vijftig jaren, strak lichaam, haren waar amper wat grijs doorheen scheen, harde gelaatsstreken, als gehouwen in steen. Maar het waren vooral zijn ogen. Hij voelde ze uitdrukkeloos op zijn gezicht rusten. Hij herinnerde zich het advies van het departementshoofd en sloeg zijn blik niet neer.

Een paar lange seconden bleven de twee mannen zwijgen. Zjoelianov onbeweeglijk, geen enkel gebaar om de spanning te breken, hij vermeed zelfs te slikken. Het examen was begonnen.

Toen zei de generaal: 'Kameraad Zjoelianov, vanaf dit moment ben je overgeplaatst naar het Eerste Centrale Directoraat, sub-directoraat S.'

De 'illegalen', dacht Zjoelianov terwijl hij zijn emoties bedwong.

'Je bent uitgekozen voor een missie op niveau vier. Op grond van je curriculum denk ik dat jij de meest aangewezen persoon bent voor het soort inzet dat vereist is. Het gaat om een extreem riskante en belangrijke opdracht. Je bent niet verplicht om te accepteren, maar je toewijding aan de Partij en aan het land doen mij vermoeden dat je je niet zult terugtrekken.'

Zjoelianov nam de informatie in zich op en probeerde kalm te blijven. De grote kans was gekomen.

De generaal ging verder zonder zijn blik van hem los te maken, elke reactie zou worden opgemerkt: 'Niveau vier betekent de mogelijkheid dat je je vrijheid en je leven verliest. Dezelfde risico's die je ook al hebt gelopen toen je tegen de Duitse binnendringers vocht en toen je na de oorlog infiltreerde in West-Berlijn. Het succes van de missie zal bijdragen aan het behoud van de vrede en aan de verdediging van de Sovjet-Unie tegen haar vijanden.' Pauze. 'Ik denk niet dat je meer inlichtingen nodig hebt om een beslissing te nemen.'

Opnieuw stilte. Zjoelianov wachtte.

De gelaatsuitdrukking van de generaal veranderde niet. Hij voegde toe: 'Je hebt vierentwintig uur om te beslissen.'

Zjoelianov wist wat hij moest zeggen. 'Dat is niet nodig, kameraad generaal. Ik accepteer zonder voorbehoud de opdracht die u mij wilt geven, in het belang van de Sovjet-Unie.'

'Heel goed. De details van de opdracht staan in het dossier dat je aan het eind van dit onderhoud zult krijgen. Je moet ze uit je hoofd leren. Je mag alvast weten dat je naar een vijandig land zult gaan om iemand tegen zijn wil mee te nemen. De veiligheid van het subject dient te worden gewaarborgd met risico voor je eigen leven. Wanneer de bijkomstige omstandigheden te riskant blijken te zijn voor de veiligheid van het subject, moet je de opdracht beschouwen als geschorst. Maar het Comité zal ervoor zorgen dat dat niet gebeurt.'

Opnieuw stilte. Zjoelianov voelde zijn borst zwellen van trots, maar deed zijn best om dat niet te laten merken.

De voorzitter van de KGB overhandigde hem een blauwe dossiermap. 'Volgende week woensdag zullen we elkaar weer zien. Dan moet je de inhoud van het dossier uit je hoofd kennen.' Niet één gebaar van afscheid. 'Het Comité heeft vertrouwen in je, kameraad Zjoelianov. Je kunt gaan.'

Bologna, 2 april

De grijze *crombie* kwam tot iets onder de knieën en onderscheidde hem van alle Bolognezen die uit wandelen gingen met lange, wijde overjassen of double-breasted regenjassen met strak aangesnoerde ceintuurs. Er waren ook oude mannen met zwarte soldatenmanteltjes, maar die telden niet mee.

Fanti droeg zwarte leren handschoenen en een karakteristieke, heel erg Britse *bowler hat*. Grijze broek van dik velours, en aan zijn voeten een paar lage laarsjes. Niemand in de stad kleepte zich als de professor, hetgeen niet voldoende was om hem excentriek te maken, tenminste in de ogen van degene die zijn *way of life* niet kende. Je zou hem hebben aangezien voor een gedistingeerde buitenlander op doorreis, of misschien een geallieerde officier in burgerkleden. Maar wanneer hij helemaal opgedoft naar zijn duiventil op zolder klom en je zag vanaf de straat of het gebouw aan de overkant hoe hij op het dak de duiventil binnenging met zijn Engelse mantel, waarbij hij de kostbare jas blootstelde aan de duivenpoep, hoe hij zijn hand met die handschoenen van minstens vijfduizend lire uitstreekte naar de kist met duivenvoer, dan zou je denken dat hij *an odd geezer* was – een rare gozer.

De winter was voorbij, er hoefde geen ijslaag meer gebroken te worden om de duiven te laten drinken. De professor liet de dieren van het slaaphok naar de kooi verhuizen, opende het luikje, liet hen vrij en begon aan de windwijzer te draaien om ze de hoogte in te jagen, met bewegingen als van een dirigent bij het *andante maestoso*.

Wat een schouwspel! Bij het wenden toont elke duif eerst zijn rug en dan zijn buik, die totaal verschillend van kleur zijn. Het effect wordt versterkt door vele tientallen exemplaren en je ziet een luchtige golf van changeantkleuren waarop het licht wordt gebroken en de scherven in

duizenden richtingen worden weerkaatst. De vlucht bevatte pluimages in allerlei kleuren, witte en groenblauwe, zwarte, rode, steendonker, marmer, *sgurafossi*, *brodoceci*...

Fanti was duivenhouder, een van de meer dan drieduizend in Emilia Romagna. Hij had vijftig exemplaren, waaronder *triganini modenese*, duiven van uitverkoren families (*manicardi*- en *corradini*-selecties) en postduiven. Elke dag voerde hij ze een kilo wikke vermengd met tarwe, maïs en gierst.

Als jongen was hij al duivenliefhebber. Toen hij naar Engeland was verhuisd, had hij zijn hobby niet opgegeven, integendeel, hij was een vooraanstaand lid van de in 1881 opgerichte Internationale Postduivenvereniging geworden.

Bij de laatste beurs in Bologna had hij een heuse dwaasheid begaan door driehonderd lire uit te geven voor een tener vrouwje met een lichtgrijze, naar indigo neigende rug, een soort *sgurafossi*-kleur. Elegant. Ze heette Eloisa en had het traject Indochina-Italië in twee maanden tijd afgelegd. Tweehonderd kilometer per dag, *a remarkable accomplishment*. Dat was gebeurd op 6 februari – dat wil zeggen, de aanschaf, niet de vlucht, die had een paar maanden eerder plaatsgevonden. Per *homing pigeon* voerde Fanti correspondentie met verschillende vrienden in Engeland, Frankrijk en Ierland, maar Eloisa had hij nog niet uitgeprobeerd.

Als hij in zijn duiventil was, raakt Fanti in een soort trance. Naast hem op het dak stond Robespierre Capponi. Veelbelovende, rusteloze leerling... Hij was bezig iets te vertellen... *Zadar... fiets...* Per fiets naar Zadar? Nee, stel je voor... *het horloge... tien mijl...* Nee, tien mille. Fanti knikte, bracht nu en dan een 'hmm' uit, maar dacht aan iets anders: met iets geopende ogen staarde hij naar een zwart puntje in het noordwesten, midden in een stukje hemel dat niet werd bedekt door de vlucht duiven. Een klein, bolvormig voorwerp dat groter en krommer werd naarmate het dichterbij kwam. *Mij lenen...* Het naderende voorwerp was Bertram, een van zijn postduiven. Pierre onderbrak zichzelf. Fanti strekte zijn handen uit, het beestje liet zich vastpakken.

Hoe doen die duiven dat, weer thuiskomen? Veel mensen denken dat

ze zich op een of andere manier richten op de zon, maar ook op mistige of bewolkte dagen weten ze probleemloos hun huis terug te vinden. Volgens sommigen zijn duiven gevoelig voor aardmagnetische velden en vertrouwen ze daarop om zich te oriënteren wanneer de hemel bedekt is. Een interessante hypothese. Waarschijnlijk was het een combinatie van magnetisme, positie van de zon en bekende landschappen. *Pretty impressive for such a small bird, don't you think?*

Een bericht van zijn vriend McCulloch, die hem uitnodigt om de zomer door te brengen in diens woning in Arklow, Ierland, aan het Saint-George kanaal.

Pierre begon weer te praten, twee zinnen, opnieuw stilte. Fanti merkte dat Pierre's vraagteken als een haak vastklonk aan de Keltische dagdromerijen waarin hij dreigde weg te zinken.

'Pardon?'

'Ik zei: wilt u mij, aangezien u het ermee eens bent en me zelf aanspoort om weg te gaan, die dertigduizend lire lenen? Ik betaal u in gedeelten terug, *little by little*, maar ik betaal u terug.'

'Ik heb je aangespoord om wat te doen?' Fanti dacht dat hij hardop had gepraat en misschien had Pierre zijn *stream of consciousness* verkeerd begrepen en gedacht dat die verband hield met wat hij zelf vertelde.

'Hoezo om wat te doen, professor? Om naar Joegoslavië te gaan en mijn vader te zoeken! Dat zei u net, dat het belangrijk is te durven, te gaan, mezelf te bevrijden, zo nodig "de mist met mijn hals open te breken" om mijn bestemming te bereiken. Ik heb mijn fiets en het horloge verkocht, ik heb tienduizend lire gespaard. Ik kom nog dertigduizend te kort om aan de overkant van de Adriatische Zee te komen. Maar hebt u eigenlijk wel gehoord wat ik zei?'

Fanti zuchtte, zette zijn bolhoedje af en haalde zijn hand door zijn haar, draaide zich om naar Pierre, zijn handen in zijn zakken en zijn blik peinzend. 'Niets aan te doen, jongen. Je zult me alles opnieuw moeten vertellen. Laten we naar binnen gaan. *Fancy a cup of tea?*'

*Moskou, hoofdkwartier van het Eerste Centrale
Directoraat van de KGB, 3 april*

Inlichtingen aan de minister kwamen altijd uit de eerste hand. Het Comité had het hele netwerk geërfd.

Een paar jaar eerder waren de mollen ontdekt die sinds de jaren dertig binnen de Britse geheime dienst opereerden. In de wandelgangen werd gezegd dat sommigen van hen weer waren ‘binnengekomen’ in Moskou en dat degenen die ‘buiten’ waren gebleven voorzorgsmaatregelen hadden genomen, hun eigen activiteiten hadden aangepast. Hoe dan ook, het waren flinke kerels, die binnen de vijandige gelederen carrière hadden gemaakt en hun vaderlandsliefde hadden opgegeven om de zaak van het socialisme te dienen. Niemand, behalve de hoge chefs, wist wie ze waren, maar Zjoelianov koesterde grote bewondering voor hen. Nu had hij zelf ook een rol in het verfijnde raderwerk.

Het materiaal dat hij in handen had was afkomstig uit Londen. Tien dossiermappen vol getypte stukken met de informatie die hij nodig had.

Het ging niet om het ontvoeren van een vijandige agent, een wetenschapper die wilde overlopen of een gezant die moest terugkomen. Niets van dat alles.

De persoon die hij moest weghalen was een van de beroemdste Amerikaanse acteurs, eigenlijk een genaturaliseerde Engelsman. Zjoelianov herinnerde zich alle films die ze hem hadden laten zien om zijn accent te perfectioneren: tientallen, honderden films waarin de Amerikaanse bourgeoisie schaamteloos haar eigen decadentie en morele corruptie in scène zette. Familiedrama's, verraad, grappen over misverstanden, ostentatieve luxe. En de platvloerse oorlogsfilms waarin de Russen nooit voorkwamen. Alsof zij niet de eersten waren die Hitler tegen hadden gehouden, terwijl de Anglo-Amerikanen zeeslagje

speelden. De eersten die Berlijn binnentrokken toen de Geallieerden nog in de modderpoelen van de Rijn rondploeterden.

Het was echter niet de schuld van de acteurs. Onderdelen van de grote Amerikaanse propagandamachine, luxe werknemers die hun waardigheid verruilden voor roem en geld. In de Sovjet-Unie stond de film in dienst van het volk. In de kapitalistische landen stond het volk in dienst van de film. Miljoenen arbeiders verdoofd door de Hollywood-komedies, om ze te laten vergeten dat ze werden uitgebuit en ze zo snel mogelijk hun geld te laten uitgeven bij de loketten.

Boven op de dossiers lag de foto van Cary Grant, samen met een beschrijving van zijn lichamelijke en specifieke kenmerken. De richtlijnen waren duidelijk: hij zou het bevel voeren over een team, samengesteld uit vier elementen: goed voorbereide en gemotiveerde militairen. Het ging erom het subject te traceren, te onderscheppen, vervolgens over te brengen op een Bulgaars handelsschip op weg naar Malta. De gijzelaar moest tweeënzeventig uur aan boord van het schip blijven. Vervolgens worden vrijgelaten voor de commandopost van de Military Intelligence bij La Valetta.

Andrej Zjoelianov dacht aan zijn oude moeder in Kiev. Ze zou trots op hem zijn.

***

Moskou, gebouw van de Loebjanka

De generaal keek uit het grote raam. De auto's reden door een fijne regen over het plein tegenover het gebouw.

Die missie betekende weer een stap vooruit in zijn carrière. Het vertrouwen van Chroesjtsjov was goed geworteld. Hij begon te begrijpen hoe die gedrongen Oekraïener dacht: er vonden veel veranderingen plaats, en de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie zou niet meer dezelfde zijn. Er was behoefte aan praktische en betrouwbare mensen. Mensen zoals hij. Hij gunde zichzelf een glimlachje terwijl hij de straatlantaarns zag schitteren in de Moskouse avond.

Chroesjtsjov wilde de banden met Tito aanhalen. Joegoslavië was een strategisch land, het hart van de Balkan, grenzend aan het Oosten, met honderden kilometers kust. Maar Chroesjtsjov wist ook dat Tito bereid was in te gaan op de hoogste bieder. Het ging erom dat hem duidelijk werd gemaakt waar het voordeel voor Joegoslavië lag: bij de Sovjet-Unie en de broederlanden. De ondergang van Djilas, nog kritischer ten aanzien van Moskou dan Tito, leek een eerste teken van toenadering. Ze moesten volhouden.

Nadat hij het rapport uit Londen had gelezen, had generaal Serov zich er onmiddellijk op toegelegd dat de secretaris en de minister-president er niet mee te maken zouden krijgen. M16 haalde een van de grootste acteurs van Hollywood erbij om die hoer van een Tito over te halen vriendjes met het Westen te worden. Er werd zelfs een film geïmproviseerd: een film over de Joegoslavische vrijheidstrijd! Ze zouden de kont van hun moeder nog verkopen om de USSR een stap voor te blijven. Maar ze hielden geen rekening met Nikita Chroesjtsjov, de wolf in schaapskleren, en evenmin met generaal Ivan Serov.

De verdwijning van Cary Grant zal op de Westerse geheime diensten de uitwerking van een aardbeving hebben en de Joegoslaven in diskrediet brengen, zodat de idylle omslaat in een nachtmerrie. Wie weet wat een gezichten ze zullen trekken wanneer ze het contact verliezen met hun 'artistieke ambassadeur'. Wederzijdse beschuldigingen, beledigingen, rollende koppen, misschien zelfs oorlogsdreigingen. Tweeënzeventig uur pure paniek. Wie weet wat ze zullen verzinnen. Misschien niets: het ambassadeursschap van Cary Grant is een geheime operatie, die onbenullen krijgen niet eens de kans om zich te rechtvaardigen. En dan, plotseling, duikt mister Grant weer springlevend op Malta op, met de hartelijke groeten van de KGB. Sterke en duidelijke boodschap voor M16 en de CIA. Waag het niet nog eens.

De oude maarschalk Tito zal niet anders kunnen dan zijn beste glimlach te voorschijn toveren en Nikita Chroesjtsjov de hand schudden.

Laat de vijand dichterbij komen, en tref hem dan meedogenloos, totdat hij vernietigd is.

Lieve Nicola,

Ik ben vertrokken. Ik ga naar Joegoslavië om papa te zoeken.

Ik weet wat je denkt. Papa heeft zijn eigen leven en wij moeten het onze leiden. Niet dat hij de kant van Tito heeft gekozen is wat jij hem niet kunt vergeven. Jij verwijt hem dat hij is weggegaan toen ik dertien en jij eenentwintig was. Je weet ook wel dat hij een zware veroordeling riskeert als hij terugkomt. Daarbij vind je het ook niet leuk dat hij hertrouwd is, dat heb je maar één keer gezegd, maar ik weet het nog goed – 'Het is alsof mama opnieuw is doodgegaan.'

Ik vind het ook niet fijn dat papa daar is gebleven. Dat hij hertrouwd is, is zijn zaak, daar hebben wij niets mee te maken, en ik denk ook dat, als hij niet meer is teruggekomen, die Tito geen misdadiger kan zijn, want onze vader was ook geen misdadiger. Ik mis hem, al heb ik hem in veertien jaar maar een keer gezien. Sterker nog, juist daarom mis ik hem. We luisterden samen naar de nieuwsberichten van het Slavische front op de krakkemikkige radio van tante Iolanda. Toen ben jij op een dag ook vertrokken, en bleef ik bij tante wachten op jullie allebei. Ik wil hem vinden, dat doe ik ook voor jou, want ik weet dat jij onder je ruwe bolster ook ongerust bent. Maak je geen zorgen. Ik heb de benodigde papieren,

het stempel van de douane staat er al op, ik ben met mensen die weten wat ze doen. Als alles goed gaat, ben ik over een maand weer thuis.

Je broer,
Pierre

35

Naaldbos bij Ravenna, 15 april

De hut werd verlicht door een petroleumlamp. Pierre vond de geur niet onaangenaam, dezelfde geur van de benzinepompen, vermengd met zeelucht die het naaldbos doordrengde.

Hij had de weg te voet moeten afleggen en hoopte dat dit de goede plek was, want zijn benen deden pijn en de avond was koud.

Door het stadsleven was hij de geluiden van het platteland ontwend. Hij merkte dat hij opschrok van het geritsel van de dieren die rondscharrelden onder de zeedennen. Maar het kwam ook door de spanning.

Het kanaal stroomde zwart en kalm. De schijnwerpers staken keurig in een rij boven de dijk uit als dikke buiken, vooruitgestoken in het niets. Hij haalde zijn schone hemd uit zijn reistas en wikkelde dat om zijn hoofd om niet levend te worden opgegeten door de muggen, die om hem heen bleven zwermen op zoek naar een opening.

Zijn voetstappen weerklonken op het grind van het pad.

De deur ging piepend open en er verscheen een donkere figuur, nauwelijks verlicht door de lantaarn. Hij leek op een stok te leunen.

‘Wie daar?’ De toon was niet vriendelijk.

Pierre stond stil: ‘Goed volk.’

‘Wat wilt u?’

‘Ik zoek Robinson.’

‘Ga in het licht staan.’

Pierre haalde het hemd van zijn gezicht en liep naar de deur.

De man was klein en schriel, met zwarte ogen en een kromme neus. Hij droeg een gescheurde vilthoed en een jagersjack. Hij leunde niet op een stok, maar op een dubbelloopsgeweer.

‘Ben jij degene uit Bologna?’

Pierre probeerde tevergeefs de zwerm muggen die hem belaagde van zich af te houden. 'Ja, dat ben ik. Ben jij Robinson?'

De man stootte een grom uit, die Pierre vertaalde als bevestiging.

'Ik had je twee uur geleden al verwacht.'

'Ik wist niet dat het zo ver was. Ik ben komen lopen vanuit Ravenna.'

De man blies tussen zijn tanden en zei: 'Makkelijk leventje daar bij jullie met die trams.'

Pierre merkte dat de man volkomen immuun was voor de muggen. 'Waarom prikken ze jou niet?'

De man vertrok geen spier. 'Bitter bloed, uit de vallei. Ze houden van zoet stadsbloed.'

'Mag ik binnenkomen? Ze vreten me haast op.'

Robinson nam hem nog even op en gebaarde toen dat hij hem moest volgen.

Het interieur was kaal: veldbed, tafeltje, drie stoelen, kookpot op het vuur en opgerolde visnetten in de hoeken.

'Het geld.'

'Ettore had me niet verteld dat ik van tevoren moest betalen.'

De uitdrukking op het gezicht van de man bleef onveranderd. 'Jij bent degene die weg wil.'

Pierre bedacht dat hij niet veel keus had. Hij opende zijn tas en overhandigde het geld.

Toen de smokkelaar klaar was met tellen, stopte hij het geld in de zak van zijn jack.

Pierre voelde krampen in zijn maag. 'Heb je niet iets te eten? Ik sterf van de honger.'

De man keek Pierre aan alsof hij stond te raaskallen en reikte hem toen een bord aan dat er alles van weg had dat het enige was dat tot de uitrusting behoorde.

Pierre schepte op uit de kookpot: stukken van iets ondefinieerbaar donkers. 'Wat is dit?'

'Paling.'

Het smaakte naar moeraswater, maar hij had te veel honger om niet te eten.

Robinson begon zich te wapenen met een paar jerrycans en negeerde hem volkomen.

Toen Pierre de paling op had, pakte Robinson het bord en zei: 'We vertrekken over twee uur.' Hij wees naar het veldbed. 'Je kunt wat slapen. Vannacht wordt het feest.'

'Hoe lang doen we erover?'

Hij trok zijn schouders op. 'We komen morgenavond aan. Overdag is het gevaarlijk. Als we er eerder zijn, wachten we tot het donker is.'

De langste zin die hij had uitgesproken. Hij leek geërgerd dat hij zo veel woorden had moeten gebruiken.

Pierre strekte zich uit op het veldbed en voelde zijn beenspieren zo trekken dat het hem een kreun ontlokte. Maar hij wist dat hij niet zou slapen, hij was te opgewonden, zijn hart bonkte.

Ook zijn vader was die zee overgestoken, vele jaren daarvoor, om nooit meer terug te keren. Hij ging hem zoeken.

Hij was opgewonden maar tevreden. Hij begon aan de meest gewaagde onderneming van zijn leven. Het land verlaten, naar een onbekende plek gaan, tussen onbekende mensen, maar met een doel. Hoe het ook zou aflopen, die reis zou iets betekenen. Fanti zei dat elke reis een verandering inhoudt. En als hij het zei, hij die zo veel had gereisd...

Hij voelde zich anders, daar tussen die dennenbomen en die muggen, samen met Robinson met zijn grimmige gedrag. Ettore had verteld dat hij smokkelde tussen Italië en Joegoslavië. Wat smokkelde? Sigaretten? Benzine? Misschien stak hij zich in nesten waar hij nooit meer uit zou komen. Deed er niet toe. Hij voelde zich levend, voor het eerst weg van de bar, van de danszaal, van het leven dat ze hem hadden opgelegd.

Hij had iedereen om wie hij gaf gegroet. Angela had gezegd dat hij niet moest gaan – 'Je bent gek, Pierre, als ze je daar in de cel gooien, laten ze je er nooit meer uit.' Ze had hem herinnerd aan het congres van Odoacre, die twee weken voor hen alleen, eind april – 'Juist nu moest je besluiten om te vertrekken!' Maar ze was niet in staat geweest hem een echte reden te noemen om te blijven. Dat kon ze niet, klem als ze zat in het leven: haar man aan de ene kant, haar broer aan de andere. En hij ertussenin. 'Ik hou van je, Pierre. Ik zal altijd van je houden. Ook

als je besluit dat je me niet meer wilt zien.' *Haar niet meer zien*. Hij was verliefd op Angela. Telkens wanneer hij had gedacht te stoppen met de relatie was zijn maag ineengekrompen en had hij niets kunnen doen.

'Jullie mannen zijn naïeve dromers, en omwille van jullie dromen maken jullie alles kapot. Ik kan mijn man niet verlaten, dat weet je. Liefde is een luxe die rijkelui zich kunnen permitteren. En jij en ik zijn niet rijk, Pierre.' Maar misschien zou alles nu anders worden. Zou hij na zijn reis een ander mens zijn. Sterker. Misschien zou hij ook de kracht vinden om Angela vaarwel te zeggen. Terwijl hij lag te woelen op dat bezwete veldbed, bedacht Pierre dat die reis hem de kracht zou geven de situatie te doorbreken.

Het was geen vlucht. Het was als de *Odyssee* die zijn vader hem als kind vertelde tijdens de lange avonden voor de haard. Zijn vader was Odysseus, vele jaren eerder vertrokken om mee te vechten in een oorlog die de zijne niet was, en nooit meer teruggekeerd. En hij was Tele-machos. Zo begon dat verhaal: een zoon ging op zoek naar zijn vader die hij nooit had gekend.

Er werd aan hem geschud en hij schrok wakker.

'Tijd om te gaan.'

Robinson droeg twee geweren om zijn schouders: een dubbelloops-geweer en een Thompson-mitrailleur, dezelfde als Nicola in de kelder bewaarde.

Pierre sprong op en pakte zijn bagage.

Robinson tilde een van de twee jerrycans op. 'Pak jij de andere.'

Hij was zwaar, maar Pierre liet niets merken. Hij volgde Robinson naar buiten.

Ze liepen in het pikkedonker over een pad door het dennenbos.

Toen Robinson stilstond, botste Pierre bijna vanachter tegen hem op met al dat gewicht. Hij bewaarde zijn evenwicht en kon een kleine inham in het kanaal onderscheiden, juist waar het breder werd bij de monding in zee.

De boot was kleiner dan hij zich had voorgesteld. Hij was bang en stond op het punt te bekennen dat hij niet kon zwemmen. Hij hield zich

in. Dit was niet het moment om je angst te tonen. Ze stapten aan boord. Terwijl Robinson de motor startte, keek Pierre naar de zee. De nacht maakte dat er niets te zien was.

Niets.

Het kokhalzen verscheurde zijn maag en keel, maar er kwam niets naar buiten.

Robinson, stabiel boven op de motor, gaf geen krimp, de spetters spoelden over hem heen terwijl hij op en neer ging op het ritme van de golven, maar hij bleef het roer stevig vasthouden. Nu en dan keek hij op zijn kompas, vervolgens staarde hij weer voor zich uit, alsof hij de route kon zien.

Pierre droogde zijn mond af met de mouw van zijn jas en bedacht dat, als hij deze oversteek zou doorstaan, al het andere maar kinderspel zou zijn. Hij klemde zijn tanden op elkaar en verankerde zich stevig aan zijn zitplaats.

Hij had graag met iemand willen praten, om maar niet te denken aan zijn misselijkheid, maar de gids was niet de juiste persoon voor een babbeltje.

Hij besloot het toch te proberen en trachtte het geluid van de wind te overstemmen: 'Waarom word je Robinson genoemd?'

Stilte.

Hij dacht dat hij het niet had verstaan, maar toen hij zijn stem wilde verheffen, kwam er vanaf de boeg een antwoord: 'Omdat ik op mezelf ben, net als Robinson Crusoë.' De toon was minder kortaf dan daarvoor. Misschien voelde Robinson ook de verveling van de reis.

Pierre besloot het nog eens te proberen: 'Ettore vertelde me dat je ook partizaan bent geweest. Was jij in het Achtentwintigste?'

'Nee. Maar ik heb Bulow een handje geholpen.'

'Heb jij gevochten in de Slag om de Valleien?'

Het antwoord klonk kortaf. 'Ik heb ze naar de valleien gebracht.'

'Serieus? En heb je een medaille gekregen?'

De wind overstemde het antwoord.

'Wat?'

Robinson verhief zijn stem. 'Wat kan mij een medaille schelen?'

Pierre wist daar niets aan toe te voegen. Hij zei: 'Mijn broer is ook partizaan geweest. Boven Imola, in het Zesendertigste. Hij heeft een medaille gekregen, van zilver.'

Stilte.

'Heb jij ook Duitsers omgebracht?'

Robinson hief zijn hand op met vier gestrekte vingers.

Praten deed hem goed, zijn misselijkheid was tot bedaren gekomen.

'En hoe was dat?'

Nog steeds stilte. Even dacht Pierre dat hij de verkeerde vraag had gesteld.

Maar de ander zei: 'Ze hadden mijn broer gedood.'

'En heb je ze daarmee afgeschoten?' Hij wees op de Thompson die in zeildoek gewikkeld op de bodem van de boot lag.

Robinson schudde zijn hoofd. Hij rommelde onder zijn jack en gooide vervolgens iets tussen hen in wat zich naast Pierre in het bankje boorde. 'Daarmee,' zei Robinson terwijl hij zijn duim langs zijn keel bewoog.

Pierre huiverde en haalde het mes met geveinsde onverschilligheid uit het hout: zijn maag kromp ineen, maar niet van misselijkheid. Zo'n mes om vis mee schoon te maken en open te snijden.

In koelen bloede een man doden. Als jongetje had hij ooit gezien hoe een varken werd geslacht. Het brulde als een menselijk wezen en ze moesten het met vijf man vasthouden. Het indrukwekkendste schouwspel dat hij ooit had gezien. Misschien was de dood het verschil tussen hem en de leeftijdgenoten van Robinson en van zijn broer: moeten doden en zien doodgaan.

Hij trok zijn overjas dichter om zich heen en spande zich tot het uiterste in om het beeld te verjagen van die vier Duitsers brullend als varkens terwijl Robinson ze een voor een de keel doorsnijdt. Hij besloot zich op zijn eigen maag te concentreren.

***

‘Zie je die lichten?’

‘Ja. Is dat een dorp?’

Robinson knikte.

Het was pikdonker. Pierre bedacht dat, als er rotsen waren, de boot te pletter zou varen.

Op een zeker moment kon hij iets onderscheiden. Het was de kustlijn, daar, op een paar tientallen meters afstand.

Robinson zette de motor af en roeide verder.

Toen de lichtjes van het dorp tamelijk ver weg waren, startte hij de motor weer en zette koers in zuidelijke richting.

De motor werd opnieuw uitgezet. Pierre zag een lichtere streep langs de kust, misschien een strand. Er knipperde een licht op het strand, het ging twee keer aan en uit.

Robinson antwoordde met zijn zaklantaarn, waarna hij de riemen op de dollen legde en uit alle macht begon te roeien, tot de kiel op het zand schuurde.

Het was een tussen rotsen ingeklemd strandje. Een bergwand zonk loodrecht in de zee. Pierre voelde zich piepklein.

Hij trok de rubberlaarzen aan die Robinson hem gaf en sprong uit de boot, hij stond tot aan zijn kuit in het water.

Drie mannen kwamen aanlopen om de boot op het droge te trekken.

Toen ze aan land waren, wisselde Robinson wat opmerkingen uit met de smokkelaars zonder dat Pierre er iets van kon verstaan. Toen zag hij dat ze een kist openden en de inhoud ervan verlichtten met hun lantaarns: sigaretten. Sloffen van allerlei merken.

Terwijl ze de kisten in de boot laadden, siste Robinson: ‘Help eens mee.’

Pierre pakte een kist, geholpen door een van de Slaven, en laadde die aan boord.

Toen ze klaar waren, gooide Robinson de tas van Pierre op het droge zand. Hij gaf een envelop aan de Slaven, draaide vervolgens de dop van de jerrycan en vulde de tank.

Een van de mannen gaf Pierre een sigaret, die hij aannam. Heel sterke smaak van zwarte tabak.

De stem van Robinson dwong hem om te kijken. ‘Zij brengen je naar boven, naar het dorp. Als je Italiaans tegen ze praat, verstaan ze je. Ik kom over precies een maand terug. Als je me niet ziet, zoek dan een plek hier in de buurt en kom drie nachten achter elkaar naar het strand. Als ik er op de derde nacht nog niet ben, ga je weg en kom je de maand daarop op precies dezelfde dag terug.’

‘Ik heb niet genoeg geld om hier twee maanden te blijven!’

Robinson haalde zijn schouders op. ‘Je hebt me niet genoeg gegeven om mijn leven te wagen.’

Hij wist niet wat hij daarop moest terugzeggen. Maar nu was hij hier. Nemen of laten.

Hij hielp de boot weer in zee te trekken.

Hij zag hem naar open water roeien. De nacht slokte hem beetje bij beetje op, als een inktvlek.

De haven van Napels was een immense parkeerplaats van militaire schepen. Het NAVO-commando van Zuid-Europa: vandaar gingen de bevelen naar de Geallieerden-bases, van Portugal tot Turkije.

Zollo zag hoe de stad zich achter de achtersteven verwijderde. Luciano had het goed bekeken, die stad kiezen als uitvalsbasis. Wie zou ooit hebben gedacht dat het centrum van de grootste drugshandel ter wereld zich midden in het hart van de geallieerde strijdmacht bevond? En het mooie was dat er nog geen grammetje heroïne in Napels zelf terecht kwam. Tenminste, niet in het groot. Het werd aangevoerd vanuit het Midden-Oosten, via de Balkan. Vandaar ging het naar Sicilië en Marseille voor de raffinage en de eerste versnijding. Daarna naar New York, Amerika.

Luciano, het brein, de grote *capo*, raakte niets aan en zag niets. Hij incasseerde, en ontving nu en dan de afgezanten van de Amerikaanse families. De renbaan fungeerde als public relations-kantoor en een leger van loopjongens stond op de loonlijst.

Daarnaast was er de *scene* van het gokken en de sigaretten, maar dat was kleingeld. Opvulling. Luciano verkocht huishoudelijke apparaten.

Ver weg waren de New Yorkse tijden, toen een opgedofte dandy met een hondje op schoot het snoepjes liet regenen op de arme kinderen van de wijk. De tijden van de illegaliteit en van de bordelen: hoeren voor elke beurs, van de arme sloeber tot de beurshandelaar van Wall Street. "Lucky", de geluksvogel die in een enkele nacht de concurrentie met mitrailleurssalvo's had uitgeschakeld. Maar verbanning omzetten in een van de meest winstgevende handels van de wereld, was een magistrale zet geweest. Misschien wel de slimste van zijn hele carrière. Zollo kon niet anders dan die oude vos bewonderen.

Pech omzetten in winst. Opkrabbelen. Dat was het voorbeeld dat hij moest volgen.

De veerboot manoeuvreerde tussen torpedojagers en pantserschepen door naar open zee.

De reis naar Sicilië zou leerzaam zijn, ook al beloofde het een uitstapje naar de dierentuin te worden. Het geboorte-eiland van zijn ouders werd bevolkt door holbewoners maar had de meest efficiënte raffinaderijen van de markt. Hij ging ze inspecteren. De reis ging verder naar Joegoslavië: handel inkopen. Ten slotte Marseille.

Het plan begon vaste vormen aan te nemen. Luciano had hem opdracht gegeven de Siciliaanse bases kritisch te bekijken en de in- en verkoop van de heroïne te verzorgen. Daar rekende Zollo op, om zich te verzekeren van een riant pensioen.

Terwijl hij zich gereedmaakte om benedendeks te gaan, nam hij de details van het plan nog eens door. Een kwestie van tijden en hoeveelheden. Bij zijn vorige reizen had hij al twaalf kilo apartgehouden. Hij had een veilige plek gevonden om die te verstoppert. Mocht iemand het toch ontdekken, dan kon het spoor nooit terugvoeren naar hem. Anders zouden zijn ingewanden bij Luciano op het menu komen te staan. De kans had zich bij toeval voorgedaan: niemand zou de pakketjes ontdekken. Keurig afgepast achterovergedrukt: ongeveer één op elke vijftig kilo. Hij had alles zorgvuldig geregeld. Nog één vracht, de laatste, de grootste, en dan zou hij zich tot het eind van zijn levensdagen hebben verzekerd van whisky, zon en vrouwen. Hij zou iedereen in de steek laten en helemaal verdwijnen, met de groeten aan Steve Cement. Hij had er ook over gedacht om te doen alsof hij dood was: een flinke klap met zijn auto. Genoeg plekken om zich te verstoppert.

Hij had contact opgenomen met de afnemers in Frankrijk. Bij die laatste reis zouden ze vijftien kilo nemen. Een kundige hand zou dat kunnen verdubbelen en omzetten in een smak geld.

Wie zou hem ooit verdenken? Steve, manasje van alles van don Salvatore Lucania, alias Lucky Luciano. Steve de Onberispelijke. Steve van het Opgeruimd Staat Netjes. Nee, niemand kan zich voorstellen dat iemand Luciano naait waar hij bij staat terwijl de slang zich om hem

heen kronkelt. Als ze al iets zouden vermoeden, dan zou de schuld vallen op die Slavische schapenhoeders.

Hij ging naar beneden en kwam bij het restaurant. Terwijl de barkeeper hem een whisky inschonk, bekeek hij zichzelf in de spiegel achter de bar. Zijn ogen waren zwarte gaten in het bleke gezicht: zijn blik zei dat niemand hem kon tegenhouden. Hij hief zijn glas en toastte in zijn eentje op een betere toekomst.

38

Gramovac (Split), 17 april

Gramovac. Miniaturdorp in de heuvels tegen Split, acht kilometer van de hoofdstad van de provincie, de weg die Vittorio Capponi elke ochtend per fiets aflegde. Pierre had de weg te voet afgelegd, anderhalf uur door weilanden, wijngaarden en tussen grillige olijfbomen door.

Precies zoals zijn vader het hem had beschreven. Povere maar nette huizen, hoogstens een stuk of twintig, rode dakpannen en donker olijfgroen op de raamlijsten. De minuscule kerk van lichte steen met een eenvoudige boog als ondersteuning van twee klokken boven op de voorgevel. Aan de overkant van het pleintje het enige teken van leven, twee oude mannen die naast de deur zitten. Flarden van stemmen rollen de straat op. De kroeg lijkt een woonhuis, een kruising tussen bar en dorpswinkel. Boven de deur een rood opschrift.

Pierre had zich graag willen oprollen onder de eik die het pleintje in schaduw hulde en urenlang achtereen slapen, uitgeput van de reis, met die slapeloze nacht, zijn maag nog dronken van zee en bochten. Maar zijn spanning gunde hem geen wapenstilstand.

Intussen namen de oudjes waar. Een man liep naar de deur terwijl hij zijn pet rechtzette. De juiste muziek eronder, een paar revolvers erbij en je had *High Noon*. Maar de noen was al een tijdje voorbij en de enige reden waarom Pierre aarzelde was de taal, want professor Fanti had hem weliswaar verzekerd dat iedereen in Split Italiaans verstaat, maar het leek hem toch raar om zich tot die mensen te wenden als tot een willekeurige voorbijganger onder de arcades van Il Pavaglione in Bologna. Niet dat zij iets raars hadden: overhemd, broek, schoenen, allemaal normaal, hooguit van een snit die in Bologna een glimlach tweeweg zou brengen. Maar de hemel leek van een andere kleur blauw, en het was alsof de lucht allerlei onbekende geuren meevoerde.

‘Gegroet,’ zei hij ten slotte, nadat hij het pleintje was overgestoken. ‘Ik ben op zoek naar Vittorio Capponi...’

De rimpels in het gebruinde gezicht van de man werden dieper. Wenkbrauwen, hoofd, schouders en armen: zijn hele lichaam zei dat die naam, nee, die zei hem niets.

‘Wat zegt u?’ vroeg een van de oude mannen.

Pierre glimlachte, Fanti had zich niet vergist. ‘Ik zoek Vittorio Capponi. Weet u waar die woont?’

‘Cappone? Weet niet, kent ik niet.’

Kent ik niet? Een dorp van twintig huizen en ze kennen elkaar niet? De oude man sprak weliswaar Italiaans, maar was zeker een beetje de kluts kwijt. Of misschien kwam hij uit een naburig gehucht, waar niet eens een bar was en kwam hij hier om een praatje te maken en had hij Vittorio Capponi nooit gezien, hij werkte in Split, zijn vader, hij ging heus niet naar de bar om te lummelen. Pierre grabbelde in zijn jasje en haalde het kaartje met het adres eruit.

‘Waar? *Where?* Waar?’ vroeg Pierre, terwijl hij met zijn hand op het briefje sloeg en het aan de man met de pet liet zien. Die gebaarde dat hij hem moest volgen en ze gingen op weg, de zon in. Een kudde geiten – een snelstromende witte beek – sneed de hoofdstraat af, voortgedreven door de kreten van twee bezwete jongetjes, en sloeg een smal zijstraatje in. De man met de pet bleef bij het volgende kruispunt staan en wees naar een huis halverwege het steegje. Pierre bedankte hem met zijn stem en zijn blik, de oude man mompelde iets, stak zijn handen diep in zijn zakken en keerde terug naar het winkeltje.

Er was niemand in het huis. Natuurlijk: iedereen was aan het werk op dat tijdstip. Niet zo erg, hij zou wachten, hij wilde graag gaan zitten, eindelijk zitten, grond of steen of wat dan ook, alleen maar stil en onbeweeglijk.

Hij leunde met zijn rug tegen de muur, zijn knieën tussen zijn armen. Binnen een paar minuten viel zijn voorhoofd een paar keer op zijn borst, ogen dicht en gedachten gesmoord.

Sinds de avond daarvoor had hij niet gegeten. De Slavische smokkelaars hadden wat geld gewisseld, maar Pierre had alleen gedacht aan de snelste

manier om hier te komen, te voet, dan een paar bussen, dan opnieuw te voet. Hij had nog een beetje geld over, ongeveer twee-, drieduizend lire, en zijn maag protesteerde, niet langer afgeleid door braaksel, misselijkheid en spanning. In het winkeltje verkochten ze vast en zeker wel iets eetbaars, maar hij wilde hier liever niet weggaan, hij was er nu eenmaal, daar, voor het huis van zijn vader, en hij wilde liever wachten. Nog even en hij zou hem op zijn fiets op het kruispunt zien verschijnen.

Er ging een uur voorbij, langer misschien. Een zonsondergang vol wolken en lichte mist. De schaduw aan het eind van het steegje kon van iedereen zijn. Geen fiets, maar dat was een te verwaarlozen detail. Pierre sprong overeind, meer uit onvermogen om zich te beheersen dan om zich te laten zien. De man droeg een grote zadeltas over zijn schouder en hield een sleutelbos in zijn hand. Hij keek vluchtig naar de vreemdeling, liep hem voorbij en bleef bij de volgende deur staan.

‘Pardon.’ Pierre liep twee stappen dichterbij. ‘Pardon, spreekt u Italiaans? Ik ben op zoek naar Vittorio Capponi, die woont hier, kent u hem?’

‘Capponi? Nee, weet niet, sorry,’ antwoordde de man met een vreemde verwarring. ‘Ik is hier kort, weinig kennen.’

Pierre wees met beide handen naar het huis. ‘Hier zijn huis. Vittorio Capponi.’

‘Nee, sorry, weet niet.’ De man met de zadeltas duwde tegen de deur en glipte naar binnen. Pierre was niet op tijd om zijn voet uit te steken en de deur ging dicht. Hij klopte twee, drie keer aan. ‘Hé, neem me niet kwalijk, heel even maar...’

In het zwakke licht van de enige lantaarn verschenen drie gezichten voor evenveel vensters. Een trok zich meteen terug toen Pierre opkeek. De andere bleven.

‘Pardon, weet u waar Vittorio Capponi is? *Where is Vittorio Capponi?* Woont hij hier?’

De hoofden deinden in harmonie, als de poppetjes van een tot leven gekomen klok. Toen kroop ook het tweede hoofd in zijn hol. Pierre richtte zich tot de laatste die overbleef, die van een vrouw.

‘Vittorio...’

Nog voordat hij was uitgesproken schudde de vrouw opnieuw haar hoofd.

Pierre voelde zijn woede vanbinnen aanzwellen, hij draaide zich met een ruk om en sloeg met zijn vuist tegen de deur. Hij vloekte. Hij ging weer zitten, moedeloos, maar kon niet blijven stilzitten, hij begon rond te lopen als een gekooid dier. Zijn knokkels bloedden. Elke minuut woog tonnen.

Er kwam duisternis, kou en weer een schaduw. Ook die wierp een blik op hem en daarna op het einde van het steegje.

Pierre liep naar de schaduw toe en tikte die op de rug.

De vrouw draaide zich angstig om.

‘Pardon, mevrouw, ik ben op zoek naar Vittorio Capponi, woont die hier?’

‘Niet hier,’ antwoordde de vrouw. ‘Hij vertrokken.’

‘Vertrokken? Waarheen?’

De vrouw liep met vlugge stappen verder. ‘Weet niet waar. Hij vertrokken.’

‘Wanneer? Wanneer is hij vertrokken?’ Pierre realiseerde zich dat hij haar aan een arm trok om haar tegen te houden en verslapte zijn greep.

‘Twee, drie maand.’

‘Waarom, wat is er gebeurd?’

De vrouw bleef staan en kruiste haar handen voor haar borst. ‘Sorry, weet ik niet.’ Toen liep ze verder en Pierre gaf de achtervolging op.

Hij keerde terug naar het huis, terwijl een golf van gedachten zijn geest schoonspoelde.

Vertrokken.

Pierre dwong zichzelf zijn gedachten te ordenen, alle informatie aan elkaar te koppelen, te bedenken wat er moest gebeuren. Hij rolde zich weer op, om zichzelf te kalmeren, maar hield het niet lang vol. Weer opstaan, heen en weer voor de deur, zijn botten ijskoud en zijn hoofd in vlammen. Een brief die terugkeert naar de afzender, het vertrek uit het dorp, de veelzeggende zwijgzaamheid van de burens. *Twee maanden geleden vertrokken.* Januari: de uitzetting van Kijlas uit de Liga van de

Joegoslavische Communisten. De berekening klopte. Maar Vittorio had al sinds lang daarvoor niet van zich laten horen, sinds maart, en ook toen slechts twee regels over de dood van Milena, daarna niets meer. Wat was er gebeurd? De manier om daarachter te komen: in Gramovac blijven, blijven vragen, hier en daar stukjes van de puzzel verzamelen, een maas in het net van terughoudendheid vinden door vragen te stellen, te smeken, te dreigen zelfs. Hij kon proberen het huis binnen te gaan, de deur te forceren, of een raam, iets zoeken wat hem zou helpen alles beter te begrijpen, een adres dat ergens op was gekrabbeld, welke aanwijzing dan ook. Maar hij moest op zijn hoede blijven. Als zijn vader problemen had met de politie, was er grote oplettendheid geboden. Hij mocht niet overdrijven, geen scène maken, te lang voor de deur blijven zitten of iemand bang maken. De aandacht trekken was een groot risico voor een Italiaan met een vals paspoort en een nagemaakt douanestempel.

Die avond was hij al genoeg opgevallen. Proberen meteen het huis binnen te gaan was geen goed idee. Door de vensters schemerden te veel blikken. Het leek of hij ze kon voelen. Hij besloot daar te gaan liggen en proberen te slapen, de laatste keer was zesendertig uur geleden geweest en vermoeidheid was nergens goed voor. Hij ging zitten, strekte zijn benen op de straatstenen, zijn reistas geklemd tussen rug en muur. Hij deed zijn best om steeds dieper te ademen.

‘Wat is er?’

Zijn ogen onmiddellijk wijdopen, zijn mond ook. Hij werd gewekt door een hand die aan zijn jasje trok.

‘Ik ben vriend van Vittorio Capponi. Wie ben jij?’ fluisterde de schaduw met het witte haar.

Pierre wreef een paar keer met zijn hand over zijn gezicht, haast alsof hij het met denkbeeldig water waste. ‘Ik ben zijn zoon,’ zei hij ten slotte.

‘Zijn zoon? Echt waar? Ben jij Nicola?’

‘Nee, ik ben Robespierre.’

‘Ach, Robespierre, natuurlijk. Mooi, Robespierre. Het is groot genoeg om je te leren kennen. Kom, kom.’

Hij sleurde Pierre haast mee onder zijn jas, naar het lemmet van licht dat een paar meter verderop door het plaveisel sneed.

‘Ga binnen, snel. Dit mijn huis. Kom binnen.’ Hij gaf hem een stoel en liet hem zitten. Een zwak lampje verlichtte de tafel. De kamer was klein en schemerig: een dressoir, een wasbak, de gascilinder, het bed.

‘Hier. Pak aan.’ De man zette een glas op tafel en duwde het in Pierre’s richting. ‘Drink, dat is goed tegen de kou.’

Het was een sterke en enigszins bittere grappa. Pierre dronk het glas in een teug leeg en het werd opnieuw gevuld. De man was ouder dan zijn vader, was zeker de zestig gepasseerd. Toen hij zich omdraaide om zichzelf een glas grappa in te schenken, zag Pierre dat de helft van zijn gezicht verminkt was door verbranding.

‘Herinnering aan de oorlog,’ zei hij, terwijl hij met zijn vingers over zijn littekens streek. ‘Nare herinnering. Ik ben Darko, kent je vader goed, wij grote vrienden, kijk.’

Hij opende een la achter zich, rommelde er even in en haalde een foto te voorschijn. Degene zonder litteken, gearmd met Darko voor het karkas van een hert, was zijn vader.

‘Kun je me zeggen waar hij is, waarom hij is vertrokken?’ vroeg Pierre om de brok in zijn keel te verjagen.

‘Hij weg moeten gaan. Probleem van politieke ideeën, snap je?’

‘Ja, ja, dat snap ik, maar waar is hij nu? Hoe kan ik hem vinden?’

‘Rustig, Robespierre, ik legt alles uit. Hij nu in Šipan, bij Dubrovnik, tweehonderd kilometer hiervandaan.’

‘En hoe kom ik daar? Is er een bus, een veerboot?’

Darko schonk het derde glas in, draaide zich vervolgens nog eens om en op tafel verscheen een stuk kaas, een half brood en zwarte olijven.

‘*Uzmi jedi, moj sine*. Eet!’

Pierre liet zich niet smeken, strekte zijn hand uit naar het brood en herhaalde zijn vraag. ‘Hoe kom ik in Šipan?’

‘Wacht, Robespierre, laat denken.’ Hij nipte rustig van zijn grappa alsof hij er inspiratie uit wilde opdoen. ‘Luister. Deze nacht jij kan hier slapen, goed? Morgenochtend heel vroeg moet ik naar Split met mijn kar. Ik kan je meenemen, maar we moeten heel goed opletten. Op de

markt van Split vragen we een vriend met een vrachtwagen of hij naar Dubrovnik gaat, dat veel beter dan bus. In Dubrovnik vraag jij aan iemand, een visser of zo, om je naar Šipan te brengen, boot is er niet, snap je?’

‘Ik snap het,’ zei Pierre en zijn maag protesteerde bij de gedachte alleen al aan nog een oversteek. ‘Dank je, Darko. Ik weet niet hoe ik je moet bedanken. Alle anderen hier waren bang om te praten. Jij niet. Waarom?’

‘Als iemand mij zocht, zou Vittorio hetzelfde doen. Ik heb je zien vragen en wist dat je vriend was. Toen je zoon zei, moest ik je helpen.’

Pierre nam een hap kaas en een paar olijven. Hij vroeg zich af of Šipan het einddoel zou zijn of slechts een etappe van de reis. Hij verorberde alles tot aan de laatste kruimel en vroeg: ‘Wat weet je nog meer over mijn vader? Ik heb al maandenlang niets van hem gehoord. Hij schrijft al sinds een jaar niet meer, en mijn laatste brief is teruggekomen.’

Darko stond opnieuw op, verdween door de deur achter in de kamer en kwam even later terug met een houten doos in zijn handen. Hij opende die op de tafel en haalde er een paar krantenknipsels uit, die hij als een waaier voor Pierre neerlegde. Pierre hielp hem een handje. Het was geschreven in het Italiaans. Ondertekend door Vittorio Capponi.

‘Artikel van je vader voor Italiaanse krant van Zadar. Deze twee ook van je vader, voor andere krant, in Slavisch. En die daar zijn van Milovan Djilas, voor de *Borba*, partijkrant. Jij kent Milovan Djilas?’

Pierre hief zijn blik op van het artikel. ‘Ik weet dat hij een dissident is, dat hij eruit is gezet door Tito.’

‘Precies,’ ging Darko verder. ‘In oktober van vorig jaar begint hij deze artikelen te schrijven. Twee weken later begint proces tegen hem. Niet uitgezet, dat zijn dingen voor Stalin en Tito wil niet, maar gedwongen tot zelfkritiek.’

‘En mijn vader?’

‘Je vader geschreven dat Djilas heel ware dingen zegt. Sommige niet, maar veel juist. Dus tegen eind januari komen ze en brengen hem naar Split. Geen proces voor hem: zeggen dat hij is uitgezet, niet meer werken, mag niet meer ideeën verkondigen, beter als hij gaat, ver weg,

waar niemand kent. Zij Djilas beter behandeld want minder belangrijk. Djilas te beroemd, moest oppassen. Gelukkig hij heeft zelfkritiek gedaan, anders veel erger voor zijn kameraden.'

Pierre las weer een paar regels. Een vertaling in het Italiaans van het artikel van Djilas, getiteld *Nieuwe inhoud*, met een kort commentaar erbij. Hij las het artikel uit, terwijl Darko nog een stuk kaas en brood op tafel zette.

'Wat is er daarna gebeurd?' vroeg Pierre toen hij klaar was met lezen.

'Daarna? Je vader was alleen, de mensen groeten niet meer. Geen werk en in Split wilde niemand hem. Hij was bang dat ze hem naar Goli Otok brengen, het gevangenenkamp voor vrienden van Stalin. Een keer gezegd tegen mij dat dood wilde. Maar nee, hij vertrokken. Hij vist, heeft schapen en kan leven van partizanenpensioen. Maar ik weet niet veel, hij een keer gebeld, verder niet.'

Darko boog zijn hoofd en wreef met de rug van zijn hand over een oog. 'Hij was mijn enige vriend,' zei hij in een adem. Hij probeerde verder te praten, maar het enige wat hij uitbracht was: 'Sorry.'

Toen pakte hij de artikelen, stopte ze snel in de doos en verdween weer door de achterdeur.

Wandelen over straat, in het licht van de zon, tussen het geroezemoes van de mensen en de elleboogstoten en het geschreeuw, was een opluchting. Na drie maanden gevangenis had Salvatore Pagano, alias Kociss, alleen nog maar zin om te rennen. Drie maanden lang hadden ze hem daar opgesloten! In die smerige, walgelijk bajes vol stinkende gevangenen, en commissaris Cinquegrana, die hem bestookte met vragen, en het televisietoestel, en het geld, en don Luciano, en dit en dat. Nu kon hij eindelijk ademhalen, naar de lucht kijken, en naar de vrouwen. Hij dacht aan alles wat hij zou gaan doen. Drie maanden om in te halen. Geld had hij, dat hadden ze hem niet kunnen afnemen. Eerlijk verdiend. Daarmee kon hij aan een cadeau voor Lisetta komen, een mooi cadeau, want dan zou ze het zeker met hem doen en zich zelfs op een zilveren blaadje aanbieden. Want hij had haar niet eens genoemd tegen de commissaris, nee. Niks namen. De smeris die Kociss erin liet luizen moest nog geboren worden. Maar hij was bang geworden in dat riool. Behoorlijk bang. Het leek of ze alles van hem wilden weten, alsof hij een kopstuk was, alsof hij alles wist. Mond gehouden. Niets had hij gezegd. Want als de commissaris eens wist dat hij die avond allesbehalve bezig was geweest met nonnen en liefdadigheid... God, ja, hij was ook snoepjes gaan brengen aan de weesjes, daarna had hij de fiets gepakt, die met het draagrek voorop, en was naar Lisetta gegaan. Wat een wijf was dat!

Hij bleef staan voor de etalages van een kledingzaak en zag een prachtige rode jurk. Daarin zou ze eruitzien als een toverfee. Hij zag zichzelf weerspiegeld in de ruit: hij kon zelf ook wel nieuwe kleren gebruiken, die voddens die hij nu aanhad... Maar dat kwam later wel. Eerst moest hij het allerbelangrijkste regelen, anders was alles voor niets

geweest. Maar de gedachte aan Lisetta liet hem geen ogenblik los, hij zou het liefst iemand op straat willen aanhouden en vertellen hoe ze eruitzag, en als diegene dan geïrriteerd raakte zou hij, tsjak, een van don Luciano's bankbiljetten voor diens neus houden, rustig aan, vriend, ik betaal je voor je tijd.

Ach, Lisetta. Hij vond haar erg leuk. Alleen haar beroep niet, maar ja, wat wil je, niemand is volmaakt. Als ze hem om een gunst vroeg, met haar groene ogen en die haren, en die mond, enzovoorts, kon hij geen nee zeggen. Zoals op die avond toen het zo koud was en ze had gevraagd of hij haar naar de Amerikaanse basis wilde brengen. En dan laat je dus de weesjes in de steek, pak je je fiets en ga je Lisetta ophalen. En dan trap je hard, met al die parfum en die haren die in je gezicht wapperen, dan trap je zo hard dat je je bijna doodrijdt in een bocht, en haar rok glijdt omhoog en haar been bungelt van het frame. Hij ging echt helemaal uit zijn dak. Hij kon er niets aan doen. Lisetta was Lisetta.

Hij stak zonder te kijken de straat over en er toeterde iemand, Pagano antwoordde met een luide, bevrijdende vloek en stapte stevig door.

Die avond had hij meteen begrepen wat ze ging doen. Vrijen met die Amerikaanse officier, want ze hoefde maar met haar ogen te knipperen of die vent strooide met zijn dollars alsof hij de koning van Catalonië was. Hij mocht er ook wat van hebben, voor de fietstocht en de moeite. Maar hij had de vergoeding aangenomen voor zijn eigen zaakjes. Want toen hij bij de basis was aangekomen, na die hele fietstocht en al dat parfum en al die benen en haren, en met alles wat Lisetta ging doen, had hij tegen zichzelf gezegd: Kociss, je moet een onderpand hebben voor de moeite en ook voor je gebroken hart. En terwijl hij dat allemaal bedacht, was het onderpand voor hem verschenen, alsof de Madonna zijn gedachten had gelezen.

Het was een bakbeest waar geen einde aan kwam, paste hij wel op het voorframe? Zou hij niet met fiets en al op de grond vallen? En was de deken groot genoeg om hem helemaal te bedekken? En als de *Militarpolies* kwam? Knalden ze hem dan neer? Geen dwaasheden begaan. Hij moest zich haasten. Er zou iemand kunnen komen. Dan zouden ze hem helemaal verrot slaan.

Ten slotte was zijn angst weggenomen door een meneer in generaalsuniform die voor hem stond, op een foto die tegen de muur was geplakt. Hij glimlachte. En hij maakte een gebaar met zijn duim om te zeggen: 'Oké, je kunt rustig je gang gaan!' Hij had gelijk, hij moest betaald worden. Hij had hem gestolen. Voor Lisetta.

De stank van stront was nog steeds dezelfde. Maar hij was blij die te ruiken. De paardenstallen van Agnano waren zijn thuis. Hij hoorde de stemmen van de stalknechten die hem groetten. 'Kociss, je bent weer terug!' 'Hé jongen, waar ben jij geweest?' 'Wat heb jij uitgespookt?' Maar hij hoorde ze niet echt. Hij groette terug, maar zijn hoofd en zijn benen gingen rechtstreeks naar het einde van de stallen, naar de opslag van de tuigage. Een enkele gedachte: de vergoeding. Hij liep de stallen door, ging door een kleine achterdeur naar buiten en kwam op een dienstweggetje. De barak was overwoekerd door klimplanten en de deur was haast niet te zien. Hij zag dat hij was afgesloten met een stalen hangslotje en schrok hevig. Bij de gedachte dat iemand zijn vergoeding had gejat brak het zweet hem uit. Hij begon om het gebouwtje heen te lopen op zoek naar een ingang: wie had daar verdomme kunnen binnenkomen? Er was daar niets anders dan rommel en spinnenwebben!

Niets, zelfs geen raampje. Er bleef niets anders over dan het hangslotje open te breken. Hij ging terug naar het magazijn, pakte een houweel en een hamer en ging bij de ingang van de barak staan. Een blik om zich heen: niemand. Toe maar. Vier korte, nauwkeurige tikken. Het viel met een plof op de grond.

Hij ging binnen en liet net genoeg licht binnen om de voorwerpen te herkennen.

Hij zag dat de hoop oude zadels nog intact was. Hij voelde zich weer opleven. Hij haalde de berg van leer uit elkaar. Iemand had het zeildoek verplaatst. Maar daaronder, de Madonna zij dank, was het televisietoestel, nog helemaal compleet. Precies zoals hij het had achtergelaten.

Hij hoefde het alleen maar schoon te maken en het was weer spiksplinternieuw.

Daarmee maakte hij geld. Echt geld. De pot op met Cinquegrana en het Amerikaanse leger.

Het was een hele onderneming geweest om het ding te vervoeren. Wie weet wat er van de fiets was geworden. Een verroeste kruiwagen, die in het verleden tonnen stront had vervoerd, was het enige beschikbare vervoermiddel. Hij legde het zeildoek erop en pakte het televisietoestel. Het woog een ton! Het leek wel twee maal zo zwaar als toen hij het had gestolen. De bajes had hem zwak gemaakt, walgelijk! Maar nu kwam alles goed. Hij moest het meteen verkopen. Hij had al te veel ellende moeten doorstaan. Maar de vergoeding was gekomen. Hij hoefde nog maar een laatste keer te lijden: de kilometers die hij het bakbeest moest voortduwen tot bij Gino in de Vico Vasto.

40

Slano, Dalmatië, 18 april

In de lichte mist van de vroege middag onderscheidde Pierre een donkerder stuk horizon.

Hij wees met zijn vinger en vroeg: 'Šipan?'

De man keek op van de wirwar van het visnet en knikte.

's Ochtends had Darko hem gewekt toen het nog donker was. Op de tafel stond een dampende kop melk met honing. Pierre had zijn slaap weggespoeld met het koude water uit het teiltje en zich haastig aangekleed.

De vracht was al geladen, overdekt met een oude militaire doek. Kazen, te oordelen naar de geur.

Het gehobbel had Pierre gedurende het hele traject in slaap gewiegd. In Split aangekomen, had Darko hem opnieuw gewekt.

De reis had minder dan een uur geduurd.

Pierre kneep zijn ogen dicht en keek vervolgens weer. De weerspiegeling van de zon in het water was verblindend. Het speet hem dat hij nooit had leren zwemmen, want het eiland leek dichtbij. Maar misschien was dat maar schijn.

Hij boog zich over naar de visser en tikte op diens schouder. 'Spreek je Italiaans?'

Het hoofd van de man schommelde van rechts naar links. Hij boog zijn romp naar voren en wees naar iemand die iets verderop op de pier zat.

De vrachtwagenchauffeur heette Stjepan en ging naar Mostar met een lading vis. De splitsing naar Mostar was op de kustweg, negentig kilometer ten noorden van Dubrovnik.

Darko had het alternatief voorgesteld: 'Jij wacht morgen en ga met Milos, hij geen probleem, hij moet naar Albanië, of je vertrekt meteen met Stjepan, daarna zoek je ander.'

Pierre wilde niet wachten – hij had Darko omhelsd en was in de vrachtwagen gestapt.

Gedurende het volgende halfuur had hij zijn ogen niet van het raampje afgehouden. De weg liep parallel aan de kust, tussen een indrukwekkende bergketen, loodrecht boven zee, en het iets nevelige profiel van een eiland. Hij had nog nooit zoiets gezien.

'Komt je uit Italië?' De stem van Stjepan had de stilte doorbroken. Hij sprak min of meer hetzelfde Italiaans als Darko. 'Geleerd in oorlog,' had hij eraan toegevoegd.

In zijn partizanenbataljon waren twaalf Italiaanse deserteurs actief geweest.

'Vittorio Capponi?' Een pauze om in zijn geheugen te wroeten. 'Nee, herinner ik niet.'

Ook de tweede visser was in de weer met een net.

'Spreek je Italiaans?' vroeg Pierre weer.

Het antwoord was meer dan bevestigend.

'Ik bén Italiaans, uit Rovigno.'

Pierre glimlachte. 'O, mooi zo. Ik kom uit Bologna, ik heet Robespierre. Ik ben op zoek naar een oversteek naar het eiland Šipan.'

'Ben je toerist?' De blik was wantrouwend.

'Nee, ik moet een familielid ontmoeten dat ik al jaren niet meer heb gezien.' Hij wilde niet al te expliciet zijn over zijn vader, maar een vaag 'ver familielid' verzachtte het gemoed.

De visser bestudeerde hem een ogenblik, stond toen met moeite op terwijl hij met een hand op de grond steunde. 'Kom. Ik breng je naar iemand die daar woont.'

De plek deed denken aan de valleien van Comacchio, maar dan woester, en dichtbegroeid met bomen. Een labyrint van water en grond. Meren, kanalen, verborgen inhammen. Brak moeras en rivier.

Daartegenover nog steeds de zee, en het zoveelste eiland dat de horizon in beweging bracht.

'*Neretva rijeka*, de rivier de Neretva,' had Stjepan geantwoord op Pierre's blik. 'Ik vlakbij geboren, dorp Bacina. Je weet, in oorlog was hier fascisten. Zij wil mijn familie in kamp stoppen. Een Italiaan ons redden.'

Pierre had niet hoeven aandringen om zich te laten vertellen over de 'Duivel', soldaat in Abessinië, Albanië, Griekenland en ten slotte in Bacina, in de militaire zone van het Italiaanse leger.

'Hij hielp iedereen. Hij spioneerde voor onze partizanen. Hij zei als je in leger moest gaan. Hij droeg bommen en wapens.'

Uiteindelijk hadden ze hem ontmaskerd en gevangengenomen. Toen hadden Stjepan en anderen de bewakers dronken gevoerd en was hij blootsvoets ontsnapt, polsen aan elkaar gebonden, en voegde zich de volgende ochtend bij de rebellen.

'*Smrt fašizmu... Sloboda narodu!*' had de vrachtwagenchauffeur tot besluit gezegd terwijl hij zijn wagen aan de rechterkant tot stilstand bracht.

De weg splitste zich. Op de borden stond *Dubrovnik 94, Mostar 57, Sarajevo 193*.

De reis had een paar uur geduurd.

De twee mompelden iets tegen elkaar.

De Istriër zei: 'Frane vertrekt om acht uur naar Šipanaka Luka. Hij kan je meenemen. Heb je geld?'

Pierre rommelde in zijn zak. 'Niet veel,' antwoordde hij en hij haalde de rol dinars te voorschijn, nog onaangeraakt sinds de vorige dag.

'De helft daarvan is genoeg,' zei de Istriër.

Ongeveer duizend lire.

'Goed.'

Na een uur was Pierre gaan lopen.

De vrachtwagens hadden haast, ze maakten geen aanstalten om te stoppen en drie van de vijf waren de weg naar Mostar ingeslagen. Er

waren maar twee auto's langsgekomen, een van de politie en gelukkig had Pierre dat op tijd gezien, zijn arm naar beneden gehaald en was onverschillig in de berm gaan zitten. Zelfs geen schaduw van motoren. Fietsen waren beladen als ezels, overvolle manden opgehangen aan het stuur en vaak een passagier die schrijlings op de stang zat. Sommigen verplaatsten zich te voet.

Lopend legde Pierre vijf of zes kilometer per uur af. Jaren daarvoor had hij de tijden gegokt op het traject Bologna-Imola, over de Via Emilia. Een weddenschap met de musketiers verloren en die dertig kilometer als onderpand om te betalen. Zij erachter, in de auto van een vriend, om de nieuwe Zatopek in de zeik te nemen.

Binnen een paar dagen kon hij zelfs tot Dubrovnik komen.

Het moest minstens tien uur zijn. De zon, net opgekomen boven de bergen, begon al warm te worden.

Om kwart voor acht keerde Pierre terug naar de pier. Hij had gegeten en geslapen, in het grasland vlak buiten het dorp.

Frane zag hem en zwaaide met zijn arm. Hij werkte aan zijn laatste knopen en hees het anker. Het groenblauwe vissersbootje was klaar om te vertrekken.

Er waren nog twee uren, drie vrachtwagens, twee tractoren en een motorkarretje van een zak die niet wilde stoppen, voorbijgegaan. Pierre's gebaren werden steeds lustelozer en minder enthousiast.

De derde auto van die ochtend was toch gestopt.

'*Grüß Gott,*' had de vrouw gegroet. '*Wohin gehst du denn?*'

Pierre kende geen woord Duits, maar antwoordde: 'Dubrovnik.' Dat had hem helemaal niet slecht geleken.

'*Wartest du hier schon lange?*' had de echtgenoot met een brede glimlach gevraagd. Waarop Pierre zich verplicht had gevoeld te preciseren: '*Sorry, I don't speak German.*'

De Oostenrijkers spraken echter wel Engels.

Toeristen op huwelijksreis. Van Wenen naar Griekenland. Twee even aardige als excentrieke types.

Pierre had het verhaal over zijn verre familielid verteld, met toevoeging van enkele details, en de twee pasgehuwden waren enthousiast geworden. Ook omdat Pierre in de verwarring van het moment had gesproken over *parents*, ouders dus.

Toen ze bij het dorp Slano waren aangekomen, had de vrouw een kaart uitgevouwen en aan Pierre laten zien dat het eiland Šipan op een steenworp afstand lag, veel dichterbij dan vanuit Dubrovnik. Als hij een oversteek wilde zoeken kon hij het beter hier proberen dan elders.

Pierre had zich laten overtuigen, hoewel Darko had gesproken over Dubrovnik. Hij had gevraagd of ze op hem wilden wachten en was rechtstreeks op een oude visser afgestapt die zijn netten opruimde.

De klokken van een kerk hadden eenmaal geslagen.

De reis had een half uur geduurd.

Pierre hoorde de motor starten. Hij volgde met zijn blik het kielzog van de boot tot aan de kust, die zich langzaam verwijderde.

Halverwege de oversteek had hij de indruk dat er een paar uur voorbij was gegaan. Ze waren vijftien minuten op zee.

Het gevoel werd meteen daarna verbroken. Het schijnsel van enkele huizen baande zich een weg door de duisternis van de zee en de hemel. Even vergat hij alles, Gramovac, Darko, Stjepan en de twee Oostenrijkers. Hij vergat de beelden van water en land die hem tot daar hadden begeleid. Hij vergat Frane.

Telemachos ging Odysseus tegemoet.

De kaasverkoper had geglimlacht. Achter hem had de visboer het begrip kracht bijgezet door met een handbeweging door de lucht te snijden: *‘Ab, talijanski drug!’* De vrouw van de groentekraam had met een vreemde uitdrukking op haar gezicht tegen haar slaap getikt. Ten slotte had een klant ja geknikt, haastig betaald en hem een geplaveid steegje aangewezen dat omhoogliep naar de kerk en de heuvel die de baai domineerde. Hij had een paar keer zijn hand op en neer bewogen, alsof hij de top van de berg streelde. Pierre maakte daaruit op dat ‘de Italiaan’ op de helling aan de andere kant woonde. Met een zelfde soort gebaar, een vinger die over een obstakel springt, wist hij zeker dat hij het goed had begrepen. De man knikte en herhaalde zijn aanwijzingen van voren af aan.

Na de eerste bocht werd het steegje al een pad. Het liep steil omhoog tussen de laatste huizen van lichtgekleurde steen, ging verder langs de gestapelde muurtjes van piepkleine moestuintjes en dook weg in het donkergroen van de bremstruiken.

Pierre begon te zweten. De reistas was niet de makkelijkste bagage om mee omhoog te slepen. De op de pier doorgebrachte nacht had een klef aandenken achtergelaten op zijn hele lichaam. Hij had genoeg geslapen om meteen na zijn aankomst de tocht te beginnen, maar het verlaten dorp had hem tot uitstel gedwongen.

Zijn hoofd was leeg. Hij keek zonder te genieten van het uitzicht op de zee. Zijn ogen zochten een huis tussen wildwest-cactussen en mastiekstruiken. Hij hoorde geen geluiden, in zijn oren één enkele bastoon, een dissonant akkoord van vogels, krekels en wind. Hij wisselde weer van hand. Hij ademde diep in. Hij rook geen geuren. Alleen het gewicht van de tas in zijn vingers, zweet in stroompjes achter zijn oren en pijn aan zijn door het leer verwrongen voeten.

Het pad bereikte de top. Pierre zag het groen van de bosschage ononderbroken afdalen tot aan de zee. Hij zag de ruïnes van een bouwwerk dat een kerk was geweest. Hij zag kalere gebieden, gespikkeld door het wit van de geiten. Hij zag een lichter lapje grond tussen de struiken en de steeneiken, en aan de rand van het lapje een stenen huis.

Hij wisselde van hand en begon omlaag te rennen.

Hij hoorde niet dat iemand schreeuwde: *‘Stoj!’*

Hij hoorde alleen een plotselinge knal, als een schot. Een wolk van stof steeg voor hem op.

‘Stoj!’

Pierre richtte zijn blik op de ruïne, op de kudde, op het huis. Hij zag niemand. Even bleef hij onbeweeglijk staan. Toen pakte hij zijn tas, zette een paar stappen, zwaaide met zijn arm boven zijn hoofd en brulde: ‘Niet schieten, niet schieten!’

Het stof verhief zich een handbreed hoog rechts van zijn been en uit een bosje schoten stukjes schors weg.

‘Ik heet Robespierre Capponi, ik ben de zoon van Vittorio Capponi, niet schieten! Ik ben op zoek naar Vittorio Capponi!’

Hij greep zijn tas en liep verder naar beneden. Niemand schoot.

De stem bereikte hem een minuut later van achteren, samen met de loop van de Mauser die zijn komst had begroet.

‘Handen omhoog. Niet omdraaien.’

Pierre gehoorzaamde ademloos.

Een hand pakte zijn tas af. Hij hoorde een scharnier opengaan, de loop van de Mauser nog steeds op dezelfde plaats.

‘Wat doe je hier?’ sprak de stem opnieuw.

‘Ik ben op zoek naar Vittorio Capponi,’ scandeerde Pierre. ‘Ik ben zijn zoon.’

‘Denk maar niet dat je slim bent, mijn zoon is in Italië, vertel wat je hier doet.’ De loop van het geweer tegen zijn rug onderstreepte het belang van zijn antwoord.

Zo had Pierre het zich niet voorgesteld, de ontmoeting tussen Telemachos en Odysseus.

‘Ik ben het, papa,’ zei hij ten slotte op wanhopige toon. ‘Ik ben

Robespierre, echt waar.' Hij wilde zich omdraaien, maar de Mauser antwoordde dat het niet het geschikte moment was. 'Ik ben gekomen om je te zoeken, ik wist niet waar je was, ik maakte me zorgen over je, echt waar, als je me niet gelooft stel me dan maar vragen, iets wat alleen jij en ik kunnen weten, wat je maar wilt.'

'Ik heb geen zin in spelletjes. Wie weet wat jullie allemaal over mij hebben geleerd. Niet waar?'

'Nee, toe, papa, alsjeblieft... Luister...'

'Goed,' onderbrak Vittorio hem. 'Ons liedje. Dat ik altijd voor je zong voor het slapen gaan.'

Pierre zong vals als geen ander. Fanti zei dat hij geen muzikaal gehoor had, maar het was slechts een kwestie van oefening. Angela stopte altijd haar vingers in haar oren.

Hij begon te zingen. Een simpel deuntje, een kinderwijsje, met woorden in dialect.

Na de eerste twee coupletten wist hij dat hij zich kon omdraaien.

Vittorio Capponi hield de mitrailleur met twee handen vast. Hij boorde zijn ogen in die van Pierre en verzette geen stap. De grijze baard stak af tegen het gebruiende gezicht. Hij had lang haar, tot op zijn schouders. Hij had een harde blik en glanzende ogen. Hij leek wel een kluizenaar, de *Re Pastore* van een of andere Balkanstam.

Pierre stopte met zingen.

Zo had hij ze zich niet voorgesteld, Odysseus en Telemachos.

Hij spreidde zijn armen wijd uit, stortte zich naar voren en drukte zich tegen zijn vader aan in een negen jaar durende omhelzing.

Vittorio Capponi haalde zijn hand van de loop van de Mauser, tilde die omhoog over de schouder van zijn zoon en bleef zo staan, zonder te weten waar hij zijn hand moest neerleggen.

***

'...toen heeft een visser me een lift gegeven tot hier, ik heb geslapen onder de overkapping van de markt en zodra ik wakker werd heb ik rondgevraagd of iemand wist waar je woonde.'

Pierre had de hele reis in een paar minuten overgedaan. De herinneringen snelden voort als een film, van Ravenna naar Šipan, de afspraken met Ettore, de brief aan Nicola, de ontmoeting met Darko. Alles.

De vader luisterde zonder hem te onderbreken, kauwend op wilde venkel, met zijn blik op de geiten. In een hand hield hij de Mauser vast, met de ander streek hij langs zijn baard.

Ze waren gaan zitten, niet ver van het pad onder een zeeden met een verwrongen stam. Er hing een geur van hars en dor gras. Pierre verwachtte dat hij in het huis zou worden binnen gelaten. Een tafel, een stoel, iets te eten, maar na de knallen verbaasde hij zich nergens meer over. Kunnen omgaan met anderen is ook een kwestie van oefening. Bezoekjes kwamen zeker niet veel voor in deze contreien. Vittorio Capponi leefde sinds bijna drie maanden in Šipan. Hij moest iets van vertrouwelijkheid hebben verloren.

Pierre probeerde de stilte op te vullen en zijn gedachten tot stilstand te brengen. 'Ik heb opeens besloten, ja, nou ja, ik had er al lang over nagedacht, maar er waren altijd wel problemen. Die leken me onoverkomelijk, en misschien waren ze dat ook wel gebleven, ware het niet dat die brief nooit kwam, en die laatste, die ik naar je oude adres had gestuurd, werd geretourneerd.'

Pierre keek weer naar zijn vader, alsof hij een antwoord verwachtte op een onuitgesproken vraag. Hij voelde die vraag achter in zijn keel, een zojuist verworven bewustzijn, tot dan toe verstikt door het vuur van de zoektocht. *Waarom heb je niet meer geschreven, papa? Waarom heb ik al meer dan een jaar niets van je gehoord? Waarom?*

Zijn gedachten flitsten sneller door zijn hoofd dan het tikken van de seconden. Hij zag de ogen van zijn vader terug precies zoals hij ze had gezien de laatste keer. Trots, vastberaden, tot alles bereid. Donkerder van kleur door de schaduw van de baret. In staat om te zeggen: vaarwel. En om voorgoed in je te blijven.

Hij zag Nicola terug, ook zijn ogen waren veranderd. Nu was het, de weinige keren dat hij over hun vader sprak, niet meer mogelijk om te weten welk licht ze opnamen. Hij liet zijn blik afdwalen en staarde naar de grond, een beetje steels.

Hij strekte een hand uit naar de schouder van zijn vader en koos de makkelijkste uit duizend vragen. 'Wat is er, papa, voel je je niet goed? Ben je niet blij om me te zien? Wat is er, is er iets gebeurd?'

Vittorio Capponi liet zijn hoofd hangen, haalde diep adem en keek Pierre ten slotte recht in het gezicht.

Na negen jaar, op een afgelegen eiland van Dalmatië, vond hij die ogen terug.

Gevuld met ballingschap en berusting.

'Natuurlijk ben ik blij om je te zien, Robespierre,' begon Vittorio zonder te glimlachen. 'Maar ik had liever gewild dat je was thuisgebleven en jezelf dit alles had bespaard.'

'Hoezo "dit alles"?', drong Pierre aan.

Vittorio zocht naar woorden. De manier waarop hij zich uitdrukte en zijn uitspraak verraadden de langdurige gewenning aan een vreemde taal. 'Deze klerezooi,' zei hij ten slotte. 'Deze rots waarop ik gedwongen ben te leven, dit ding waarmee ik schiet op de eerste de beste die langskomt, deze arme sloeber die ik ben geworden.'

'Maar papa, wat is er met je gebeurd, wil je me dat vertellen? Waarom heb je ons zo lang niets laten horen?'

'En wat moest ik jullie dan nog laten horen?' Vittorio's blik werd steeds somberder. 'Vorig jaar heb ik mijn tweede levensgezellin begraven, ze is onder mijn ogen gestorven, heel langzaam... Moet ik nog meer zeggen?'

Pierre stond op, om niet meteen te hoeven antwoorden.

'Je had ten minste een paar regels kunnen schrijven,' zei hij in een adem. 'Meer niet, gewoon een paar regels. Na de dood van Milena heb ik je twee keer geschreven: je hebt nooit geantwoord.'

'Heb ik niet al genoeg kwaad gedaan? Ik ben ver weg van jullie gaan leven, ik kan niet meer terugkomen, ik het twee keer per jaar geschreven en dan moest ik jullie ook nog gaan belasten met mijn ellende? Iets wist je toch wel? Met de politiek ging het slecht, met het leven ging het slecht, in mijn hoofd ging het slecht, maar een vader huilt niet uit op de schouders van zijn zoon.'

'Maar moest je dan een jaar lang niets van je laten horen?' vroeg Pierre. Hij had daar meteen spijt van. Maar hij kon niet meer terug.

‘Het is net alsof ik niet meer leef, Robespierre. Wil je dat ik je alles vertel? Goed. Ik ben als een dode. Ik dacht toen dat het beter voor je was mij te vergeten. De dood is besmettelijk, de brieven van een dode doen je vanbinnen sterven.’

Pierre incasseerde de klap. Hij spuugde op de grond om zijn tranen terug te dringen, maar geen van beide operaties lukte goed. Vittorio leek hetzelfde te doen en begon toen weer te praten. Pierre luisterde zwijgend, zonder te stoppen met lopen, langzaam, om een witte steen heen, die net boven het gras uitstak.

Aan het begin van de jaren vijftig, met de eerste verkiezingen van de arbeidersraden in de fabrieken, begonnen de dingen zich ten kwade te keren. Voor zover Pierre kon begrijpen, ging het nog om een experiment, maar in wezen bood de staat de arbeiders de mogelijkheid de teugels van de bedrijven waar ze werkten in handen te nemen. Zijn vader was enthousiast over het plan. Hij zei dat zelfbestuur de enige weg naar het ware socialisme was. Daarom had hij, als vakbondslid, zich kandidaat willen stellen voor de arbeidersraad van zijn fabriek.

‘Ze wisten goed dat ik het graag wilde, maar ze speelden een vuil spelletje: ze gaven me promotie, een baantje dat me niet interesseerde, op een kantoor in Split. Ik moest dat aannemen en afzien van de verkiezing. Dat was het begin.’

Sindsdien een aaneenschakeling van kleine signalen. De ‘Italiaanse kameraad’ begon lastig te worden: op zijn landgenoten rustte de verdenking dat ze spionnen waren van de Kominform, de verhouding met Italië werd steeds gespannener vanwege Triëst, en een gezonde dosis racisme vervulde het plaatje. De partizanenoorlog was een vage herinnering. De ‘volksheld’ Vittorio Capponi werd weer een buitenlander, terwijl het arbeidersinternationalisme zich liet zegenen.

‘Nee, Djilas heeft me niet erg geholpen. Vrienden? Had ik je geschreven dat we vrienden waren? Nou, niet echt, dat was alleen maar om het je te laten begrijpen. In feite vond ik sommige van zijn ideeën niet slecht, vooral wanneer hij de bureaucraten van de partij aanviel en het Centraal Comité ervan beschuldigde weinig democratisch te zijn en

erg, hoe zeg je dat, mafioos, ja? Het probleem is dat hij een van de vier belangrijkste mannen van het dorp was, hij reed in een Mercedes met chauffeur, bezocht mooie salons, jachtpartijen, grote ceremoniële festiviteiten. Hij droomde ervan zich alleen nog bezig te houden met theorie en literatuur, maar hij had belangrijke politieke taken en in de krantenartikelen was het alsof hij ook zichzelf aanviel.’

Milena was in maart het jaar daarvoor overleden. Een langzame dood, een naar einde. Pierre begreep dat de ziekte ook voor zijn vader fataal was geweest. Hij had gedacht dat hij er weer bovenop zou komen als hij zich van voren af aan in de politiek zou storten. Milovan Djilas schreef zijn kritische artikelen voor de partijkrant en Vittorio was hem gevolgd in enkele lokale dagbladen of in de Italiaanse. Het waren dagen van hoop en enthousiasme geweest. Toen, bliksemsnel, kwam de grote klap. Djilas werd ontslagen van alle taken en gedwongen tot zelfkritiek. Zijn volgelingen hadden in het beste geval hun werk en de politiek moeten verlaten. In de meeste gevallen waren ze uit hun dorpen weggehaald, weg van hun vrienden, van hun familieleden.

‘En het is niet gezegd dat dat voldoende voor ze is. Ze houden ons op de agenda. Het gerucht gaat dat ze ons vroeg of laat, zodra de Westerse pers geen belangstelling meer heeft, naar de concentratiekampen voor conformisten brengen, of ze maken ons zonder veel omhaal af. Daarom laat ik de Mauser de eerste groet brengen aan wie daarginds over het pad aankomt. Ik wacht tot ze komen. Elke dag. Maar zo kun je niet leven. Altijd met angst. Maar zie je, ik kan niemand meer vertrouwen en ik heb alle banden met mijn vrienden moeten verbreken om niet ook hen in de problemen te brengen—’

‘Ook met Darko, nietwaar?’ onderbrak Pierre hem terwijl hij tegen een dennenappel schopte.

‘Ook met hem. Ik ben alleen. In het dorp denken ze dat ik gek ben. Ze zijn onnozel genoeg om niet te weten wat mij hier heeft gebracht. Ze kopen mijn kaas, vrezende de Mauser en de honden. Zo liggen de verhoudingen. Niet anders.’

Vittorio stond op. Hij bracht een hand naar zijn heup en rechte zijn rug. ‘De vochtigheid sloopt me,’ luidde zijn berustende commentaar.

Vervolgens stak hij twee vingers tussen zijn lippen en floot hard. Uit een laag struikgewas sprong een herdershond te voorschijn die Pierre nog niet had gezien. Hij rende met grote sprongen de heuvel af en bleef voor Vittorio staan om zich op zijn snuit te laten aaien. De baas stelde hem tevreden, hield zijn arm voor de bek en liet de hond speels bijten. Hij pakte een leren tas op en hing die om zijn schouders. Zodra hij de hond de rug toekeerde, rende deze terug naar de kudde, blaffend tegen de geiten om ze bijeen te drijven..

‘Hoe heet hij?’ vroeg Pierre, gefascineerd door de kundigheid waarmee de hond de kudde leidde.

‘Radko,’ antwoordde zijn vader terwijl hij in zijn handen klapte om een rossige ram rechtsomkeert te laten maken.

Radko leek te begrijpen dat ze het over hem hadden en kwam de nieuwkomer besnuffelen.

‘Hij lijkt vriendelijker tegen vreemdelingen dan jij,’ zei Pierre bij het vrolijke gekwispel van de hond.

‘Inderdaad. Maar je moet eens zien hoe hij is als je probeert zelfs maar je stem te verheffen tegen ondergetekende.’

Pierre deed een test. Radko begon meteen te grommen, met opgetrokken lippen, gebogen op zijn poten en klaar om aan te vallen.

‘Braaf, braaf, ik maakte maar een geintje.’ Hij hief zijn armen in de lucht om zijn onschuld te bewijzen.

Radko ging naar zijn baasje, dat verderliep door het stof van het pad. Hij ging naast hem lopen, om slechts nu en dan heel even naar voren te stuiven.

Pierre keek hoe ze naderbij kwamen, in het licht van het midden van de dag, tegen de achtergrond van een woelige zee.

43

Napels, 19 april

Er was iets veranderd, vanbinnen. Hij was van streek, diepbedroefd, zonder perspectief. Blind. En ook stom. Doof niet, hij hoorde nog goed. Misschien was het het vocht dat zich verzameld had in dat stoffige varkenskot, of het stof zelf, of de ijzeren handen van die kerel die hem flink door elkaar hadden geschud. Misschien de gevolgen van een depressie, veroorzaakt door de geringe achting van zijn omgeving. Maar als hij zijn zaakjes op orde bracht, zou hij weer goed functioneren. Aan dat ongezonde oord, hem onwaardig, te zijn ontkomen: dat was het belangrijkste. Hij moest vertrouwen hebben. Punt uit.

Wat zei de president altijd tegen zijn mannen? ‘Op de vleugels van onze producten en van de vooruitgang van de techniek zullen de grenzen worden weggevaagd: de hele wereld zal jullie thuis zijn!’

Inderdaad. Zo zou het gaan. Ook als hij, logisch, de aanvankelijke achterlijkheid van de volkeren die door de nieuwe modellen bereikt werden moest verdisconteren. Kwestie van tijd, gewoonte.

Hij voelde zich een pionier. De route van de Pilgrim Fathers achterstevoren afgelegd om een nieuw werkwoord aan te bieden, het nieuwe wonder te tonen. Iets van je eigen veiligheid riskeren voor de onvoorzichtige handen van vier holbewoners was het minste voor zo’n belangrijke partij.

De gezant zei het goed: ‘Wanneer jullie de wereld rondreizen, wees er dan trots op dat jullie Westerlingen zijn. Draag fier de boodschap van jullie land. Jullie zullen je plek vinden.’

Hij was een McGuffin. Hij had een missie.

‘Gigino, Ciro Stecchino is langs geweest, hij zegt dat zijn verloofde sterft van verlangen naar zo’n ding, hij komt morgen over geld praten, hou er een apart, hou er een apart, hij wil hem absoluut hebben.’

Zie je wel?

44

Omgeving van Colchester, Essex, UK, 24 april

Hij had een pesthumeur.

Hij had geen minuut geslapen. Het militaire vliegtuig dat hem had opgehaald in de Verenigde Staten was de meest oncomfortabele rammelkast waarmee hij ooit had gereisd: slecht geregelde luchtdruk, lawaaiig, ijskoud. Na de landing op het militaire vliegveld bij Londen net genoeg tijd om te pissen en meteen de reis moeten voortzetten. Ditmaal in een Bentley, voorzien van alle comfort, naar het hart van Essex, naar het landhuis van Sir Charles Tilston Bright. Hij hoopte dat hij ten minste kon douchen.

Het Engelse landschap maakte slaperig. Cary kon het niet eens zijn met degenen die het saai noemden. Natuurlijk, het had niet die verscheidenheid van een berglandschap en ook niet de romantische *touch* van een kust boven zee, maar als je wilde, ontdekte je zelfs een aantrekkingskracht in steeds dezelfde opeenvolging van geploegde akkers, cottages en bomenrijen. Je ademde er de lucht in van de kans dat al het mogelijke kon gebeuren, vooral wanneer de mist neerdaalde als de damp van droog ijs dat goochelaars gebruiken om hun nummers nog spectaculairder te maken. Uit de hoge hoed kon alles te voorschijn komen, inclusief de geheime ontmoeting tussen een beroemde Hollywood-acteur en een hoofd van de Engelse *intelligence* met belangstelling voor een film over maarschalk Tito.

Hij werd gewekt door het getik van de richtingaanwijzer en zag hoe de neus van de Bentley zich op een metalen hek richtte en een binnenplaats opreed van een kleine villa in Victoriaanse stijl.

Een moordende wind blies over het landschap en beet zich vast aan de portieren van de auto en aan de hoed die Cary hem toevertrouwde: hij kon de verleiding niet weerstaan en veinsde het incident alleen maar

om zich van die hoed te kunnen ontdoen. Hij zette de kraag van zijn jas op en volgde de chauffeur naar de achterzijde van het gebouw. De voordeur was vergrendeld.

Ze liepen door een paar kamers waar geen straaltje licht binnen scheen, totdat de chauffeur een deur opende en de gast aankondigde terwijl hij parmantig op de drempel bleef staan.

‘Mister Kaplan is gearriveerd, sir Charles.’

Cary zette enkele stappen naar voren. De kamer was smaakvol ingericht en werd gevuld door een aangename geur van hout en tabak. Degene die sir Tilston Bright moest zijn, liep hem met uitgestoken hand tegemoet. Cary nam hem van top tot teen op en moest toegeven dat de man een zekere stijl bezat. Soepele tred, eerlijke glimlach, heldere en diepe ogen, hij droeg het klassieke weekendje-buiten-pak, zonder afstand te doen van een choker die elegant uit de pullover opbolde.

‘Welkom in Wilford, mister Grant. En welkom thuis in Engeland. Bent u hier lang niet geweest?’

‘Sinds de laatste keer dat ik mijn moeder bezocht,’ antwoordde Cary kortaf. Hij was niet in de stemming voor nostalgische beschouwingen over het oude eiland. Gesprekken voor gepensioneerde kolonels.

Terwijl ze plaatsnamen op de bankjes hoestte sir Charles even. ‘Pardon, maar we hebben uw identiteit niet onthuld aan de chauffeur. Behalve ikzelf en mijn naaste medewerkers denkt iedereen te maken te hebben met George Kaplan, een agent die uit de Verenigde Staten terugkomt met belangrijke berichten.’

‘Terechte voorzorgsmaatregel,’ antwoordde Cary, ‘en complimenten voor het huis, sir Charles, werkelijk betoverend. Om eerlijk te zijn, zou ik na die tien uur in dat helse vliegtuig zelfs de garage gezelliger gevonden hebben.’

Sir Charles lachte luid, misschien uit verlegenheid, of omdat hij nauwelijks gewend was aan humor.

‘Dank u, mister Grant, de cottage behoort al meer dan honderd jaar aan mijn familie en ik doe mijn best hem gezellig te houden. Nu laat ik u de keus: ik kan me voorstellen dat u erg vermoeid bent van de reis. Als u naar uw kamer wilt hoeft u dat maar te zeggen, anders zouden we

nu meteen kunnen spreken over wat ons aangaat en het rusten uitstellen tot later.’

Cary observeerde de man tegenover hem nog eens goed. Hij streek met een hand over zijn ruwe kin en maakte de knoop van zijn stropdas los. Hij kon maar beter meteen horen welke dood hij moest sterven.

‘Nu we hier toch zijn, sir Charles, zou ik graag nadere details over de reis horen. Als ik die eenmaal ken, zal ik makkelijker kunnen slapen.’

Sir Charles schonk drie vingers scotch in twee verfijnde glazen en gaf er een aan de acteur.

‘Goed, mister Grant,’ zei hij vervolgens, terwijl hij aan de whisky rook. ‘Ik weet dat u uw moeder in Bristol wilt bezoeken, maar ik kan me voorstellen dat u nog andere behoeftes heeft, waarvan ik niet op de hoogte ben. Ik zou dus het volgende willen voorstellen. Eerst vertel ik u de details over de reis, dan zullen we zien hoe we uw verzoeken kunnen inwilligen.’

Met een hoofdknikje nodigde Cary hem uit verder te gaan.

‘Wat uw bezoek aan uw moeder betreft, moeten we grote voorzichtigheid betrachten. U bent bekend in Bristol, uw moeder ook, en de provinciale journalisten zijn altijd op jacht naar nieuws.’

‘Wat dat betreft,’ onderbrak Cary hem, ‘wil ik u graag geruststellen. Om een stormloop te voorkomen heb ik een overeenkomst gesloten met de lokale pers. Zij laten mij met rust en in ruil daarvoor roep ik, alvorens terug te keren naar Amerika, de betrokken journalisten bijeen. Natuurlijk heb ik niet de bedoeling dat ook bij deze gelegenheid te doen, maar in elk geval zal mijn moeders huis niet worden belegerd door fotografen.’

‘Dat maakt alles een stuk simpeler, mister Grant. Ik had gedacht de ontmoeting te organiseren in een hotel, maar naar ik begriip zal dat niet nodig zijn.’

‘Alstublieft, mijn moeder zou het niet kunnen verdragen mij op een vreemde plek te ontmoeten, ze zou mateloos nerveus worden.’

Sir Charles stak zijn pijp opnieuw op, nam een paar lange trekken en bood Cary een sigaar aan. Dat Betsy ver weg was, was meteen merkbaar. De kettingroker die drie pakjes per dag rookte maar met hulp van zijn

vrouw gestopt was, bezweek onmiddellijk voor de verleiding. Op zijn tong vermengde de scherpe smaak van de sigaar zich met het aroma van de drank.

‘Helaas kunnen we u een autorit naar Bristol niet besparen. Wij kunnen het ons niet permitteren een civiele luchthaven te gebruiken, terwijl het militaire vliegveld niet erg dichtbij is. Denkt u dat het mogelijk is uw moeder zonder te veel in details te treden te vragen met niemand te spreken over het bezoek?’

‘Ik geloof niet dat dat een probleem zal zijn. Als ik zou beginnen te praten over maarschalk Tito en de Anglo-Amerikaanse belangen in Joegoslavië, zou zij degene zijn die mij na de eerste drie woorden zou stoppen. Ik zal een manier vinden om haar nieuwsgierigheid te bevredigen zonder iets van de missie te onthullen.’

‘Goed,’ glimlachte sir Charles enthousiast. ‘Heel goed. Laten we dan nu overgaan tot de rest. Het belangrijkste is, mister Grant, dat u aan het eind van de maand in Triëst aankomt. Dat vooropgesteld, kunt u uw tijd naar eigen believen indelen, met de bindende bepaling dat u ons altijd op de hoogte stelt van uw plannen en openbare gelegenheden en vervoersmiddelen mijdt. Gedurende de komende dagen zult u worden geïnformeerd over de details van de missie. U zult naar Triëst vertrekken vanaf hetzelfde vliegveld als waar u vanochtend bent geland. In Triëst aangekomen, zult u per auto naar de grens worden gebracht, waar u zult worden opgewacht door een van onze functionarissen, die u naar Dubrovnik zal begeleiden. Vandaar zullen de Joegoslaven u naar Tito’s geheime gezantie brengen, waarover ik niet veel berichten heb: een aangename plek, beslist een eiland, in het zuiden van het land. Natuurlijk zal een van onze agenten steeds bij u blijven, onze beste man, u zult morgen kennis met hem maken. En dat was alles.’

‘Goed, sir Charles,’ antwoordde Cary. ‘Als u het niet erg vindt, zou ik graag morgen naar Bristol gaan. Ik wil daar een nacht blijven en de dag daarop terugkomen.’

Misschien was het Archie die had gesproken. Misschien was het de nadering van het avontuur, het onbekende. Archie Leach, zo dicht bij huis, stond te trappelen om naar buiten te gaan.

‘Als er verder niets is,’ vervolgde Cary terwijl hij opstond, ‘zou ik nu echt graag willen rusten.’

Hij strekte zijn hand uit naar sir Charles, die de zijne schudde. De chauffeur, die weer in de deuropening was verschenen, vroeg aan Cary welke koffers moesten worden uitgeladen.

Ze gingen naar buiten, de wind was gaan liggen en ter compensatie was de gebruikelijke mist aan het opkomen. Cary liet een kleine reistas uitladen, net genoeg om een ander pak aan te trekken. Daarna strekte hij zich uit naar de passagiersstoel, waar hij de leren map met het script van Hitch had laten liggen.

Terwijl hij dat deed zag hij op het dashboard een vreemd boek liggen. Negen bloedende harten omringden de titel, gouden letters op kastanjebruin kartonpapier. *Casino Royale* van Ian Fleming. Hij pakte het boek en sloot het portier.

‘Is dit boek van u?’ vroeg hij aan de chauffeur.

‘Ja, interesseert het u? Neemt u het maar mee, ik heb het uitgelezen terwijl ik op het vliegveld op u wachtte.’

‘Dank u, ik heb niets te lezen meegenomen, behalve voor mijn werk. Is het een goed boek?’

De chauffeur trok zijn schouders op. ‘Het maakte me kwaad. Was ons leven maar zo goed: mooie vrouwen, slimme snufjes en veel knokken. En dan zeggen ze dat de schrijver een van ons is. Commandant van het Naval Intelligence Department, staat er in het boek. Maar ja, om de tijd te doden...’

Cary glimlachte. De roman van een voormalig geheim agent. De meest geschikte lectuur die hij had kunnen vinden.

Generaal Serov en ik hebben samen gevochten, wist je dat, kameraad Zjoelianov? Breng hem mijn groeten over als je terug bent in Moskou. Sigaret? Alsjeblieft.

Het hoofd van de geheime militaire dienst in Wenen bleef praten op vriendelijke toon, als een façade, juist voldoende om niet te detoneren.

Als verantwoordelijke voor de oostelijke sector van de stad moet ik je afraden naar buiten te gaan. We zijn hier nog steeds aan het front, overal zijn spionnen, de Amerikanen proberen steeds te infiltreren. Voor jouw eigen veiligheid en voor de geheimhouding van je opdracht is het beter dat je in het hotel blijft, kameraad Zjoelianov.

Hij merkte onmiddellijk dat de ogen werden neergeslagen wanneer hij voorbijkwam, om te veranderen in heimelijke blikken achter zijn rug. Iedereen keek naar hem, maar het was de schaduw van generaal Serov die ze tegen de muur weerkaatst zagen.

Ik zal ervoor zorgen dat het je nergens aan ontbreekt. Mijn assistent zal tot je beschikking staan voor alles wat je maar wilt.

Het hotel was een oud Jugendstilgebouw dat was gevorderd door het leger. Op de verdieping waar hij verbleef woonden de officiers en het corps diplomatieque.

Veiligheidsmaatregelen, kameraad, zoals je goed zult begrijpen.

Hij kon die behoedzaamheid niet laken, maar tegelijkertijd voelde hij zich niet op zijn gemak, hij stelde zich voor hoe ze allemaal met hun oren tegen de muren van de aangrenzende kamer geplakt zaten. En misschien stond dat niet eens zo ver af van de waarheid, gezien het feit dat de nieuwe gezant een afspraak met hem wilde laten plaatsvinden in een café aan de Schwindsüchtigstrasse. Hij herinnerde zich het motto van zijn leraar bij de opleiding voor de inlichtingendienst: *Alleen vrienden hebben grotere oren dan vijanden.*

Hij legde zijn paar kleren in de kast, trok een schoon overhemd aan en liep naar beneden.

Hij zag dat hij al op hem zat te wachten. Ze schudden elkaar de hand. De ander stelde zich voor als Kaminsky. Ze bestelden twee koffie.

Hij zag eruit als een postbeambte. Dikkig, kalend, een te zwaar montuur voor zijn ogen. Zo waren geheim agenten. Hoe minder je in dat beroep opviel, hoe beter het voor iedereen was. Zjoelianov had er heel wat ontmoet in Berlijn. ‘Vage vlekken in een stedelijk landschap,’ zo noemde zijn kolonel hen. Op het oog nutteloze grijze muizen, die nooit argwaan zouden wekken. Geen enkele gevoelsband, geen enkele relatie, behalve als goede buur, wandelingen in het park, opgewarmde avondmaaltijden en een vuilnisbak vol blikjes.

Kaminsky sprak met zachte stem, waarbij hij de woorden scandeerde en zijn blik niet een keer van het dampende kopje liet afdwalen.

‘Ik heb de taak u de gecodeerde opdrachten te overhandigen.’ Van onder de tafel overhandigde hij een grote, gele, verzegelde envelop. ‘Daarin vindt u ook uw nieuwe paspoort, een treinticket en een instapkaart. U moet per trein naar Venetië. Daar scheept u zich in als eenvoudige matroos op de Varna, een Bulgaars koopvaardissschip. Hebben ze u in Moskou een wachtwoord gegeven?’

‘Ja.’

‘Dat moet u alleen gebruiken op het moment dat u aan boord gaat, tegen de commandant van het schip. Hij zal u naar het wachtwoord vragen terwijl hij u de tweede envelop overhandigt. Als iemand anders het doet, wie het ook is, moet u hem doden en de missie beschouwen als opgeheven.’

Hij zei het met absolute kalmte, onverschilligheid bijna.

‘Is alles duidelijk?’

Zjoelianov knikte.

‘Heel goed. Hier eindigt mijn taak. Tot ziens en veel geluk.’

Hij stond op, schudde hem de hand en liep met korte, snelle stapjes weg.

Hij had zijn koffie niet eens aangeraakt.

Zjoelianov bracht de avond op zijn kamer door met studeren. Alles uit zijn hoofd leren: nieuwe naam, geboortedatum, korte biografie, reisdetails. Het duurde twee uur. Op het Bulgaarse schip zou hij de andere deelnemers aan de missie ontmoeten: drie Joegoslavische vluchtelingen die het gebied goed kenden. Harde jongens, in '49 gevlucht van Goli Otok, waar ze waren opgesloten omdat ze Kominformisten waren. Om zijn biografie uit het hoofd te leren had hij nog twee uur nodig. De jaren van training op de school voor de inlichtingendienst vergemakkelijkten de taak.

De details van de actie zelf ontbraken nog. Die zaten ongetwijfeld in de envelop die de commandant van het schip hem zou overhandigen.

Hij pakte alle documentatie bijeen en verbrandde die, vel na vel, in de kleine open haard.

Toen kleepte hij zich uit, maakte drie series van vijftig kniebuigingen op het kleed, en ging slapen.

De volgende dag wachtte hem een lange, lange treinreis.

46

Bristol, 25 april

De hoogste dichtheid follikels per vierkante centimeter bevindt zich boven de bovenlip. De laagste op de wangen. Het soort baardgroei en de scheerfrequentie is deels afhankelijk van antropometrische factoren. Simpel gezegd: sommige rassen zijn meer behaard dan andere. Kaukasiërs, in gewone taal 'blanken', zijn het meest behaard. Bij hen bereikt de baardgroei zijn maximale dichtheid rond het vijfendertigste jaar.

Zolang het publiek zich kon herinneren had Cary Grant nooit een baard van meer dan twee millimeter gehad. Van de bijna zestig films waarin hij speelde, waren degene waarin hij niet perfect geschoren te zien was op de vingers van een hand te tellen. Elk daarvan viel samen met een terugkeer van Archie Leach en diens vlijmscherpe proletarische sarcasme. Moeilijk te hanteren trauma's terwijl men bezig is de nazi's in Hollywood te bespioneren.

In *The Talk of the Town*, uit 1942, speelde de Kaukasiër Grant – op de top van zijn eigen beharingsproductie – Leopold Dilg, vakbondsleider en in de val gelokt, onterecht beschuldigd van moord, uitgebroken en ondergedoken in het huis van een Oostenrijkse rechtendocent.

En *None but the Lonely Heart*, uit 1944, bijna een zelftherapeutische sessie. Frontale botsing tussen Cary en Archie, regie van Clifford Odets. Het verhaal over de werkloze cockneu Ernie Mott en de bittere, te laat gekomen verzoening met diens moeder na jaren van verwijdering. ('Hield je van mijn vader?' 'Liefde is niet voor de armen, jongen. Daar hebben ze geen tijd voor.')

En nu, in de weinig vriendelijke stad Bristol, geëscorteerd door dienaars van Hare Majesteit in grijze pakken, zijn jullie opnieuw met z'n tweeën.

Met z'n tweeën, want jij, 'mister Grant', bent degene die gedwongen is zich te vermommen zodat niemand hem herkent, maar jij, Archibald Alexander Leach, bent degene die paradoxaal genoeg vrij is van vermommingen, het vergund is te ademen, jij bent degene die met een innerlijk stemmetje 'Anything Goes' loopt te zingen:

*The world has gone mad today
and good's bad today
and black's white today
and day's night today...*

Jij bent degene die door de straten van zijn geboortestad rijdt, op het punt Elsie te ontmoeten.

Jullie moeder.

Elsie, die jullie nog steeds 'Archie' noemt.

Elsie, die in zichzelf praatte, haar handen honderden keren per dag waste, zichzelf hele lagen opperhuid afschuurde met een harde borstel, aan iedereen en niemand vroeg waar haar dansschoentjes waren.

Elsie, die jullie vader Elias had laten opnemen in een psychiatrische kliniek zonder dat jij het wist. The Country Home for Mental Defectives, in het bouwvallige gehucht Fishponds, eindhalte van een van Bristol's tramlijnen.

Je was negen jaar. 'Ze is een paar dagen naar Weston-super-Mare, voor een paar daagjes vakantie.'

Wanneer begreep je dat ze niet meer zou terugkomen? Wanneer concludeerde je dat je ouders uit elkaar waren, dat je moeder je in de steek had gelaten...? Archie...?

Elsie, slechts een pond per jaar om haar in een vuilnisbelt te houden, geen enkele hygiëne, norse verpleegsters.

Elsie, eenentwintig pond in totaal, tot aan de dood van haar man en de door een Engelse advocaat geschreven brief.

Elsie, levend. Zevenenvijftig jaar oud.

December 1935.

Hoofdpijnen, nachtmerries, de schim van jullie vader die zich onhan-

dig tracht te rechtvaardigen. Klootzak. Stinkende adem, wormen in de keel van de aan levercirrose overledene. 'Je kunt niet van anderen vragen transparant te zijn, Archie. Jij bent dat ook niet.'

De journalisten ontwijken. Een paar maanden daarvoor, bij de begrafenis van jullie vader, zijn jullie slaags geraakt met enkele verslaggevers. Daarna de ontmoeting: 'Moeder. Ik ben het.'

Ze herinnert je in korte broek, Archie.

Ze herkent je niet, Cary. Ze weet niet dat jij een beroemd acteur bent. Een rusteloosheid van twintig jaar samenvatten voor iemand die levend begraven is.

'Archie, jongen... Ben jij het echt? Heb je je mama gemist?'

Een lijfrente. Geld beheerd door het kantoor Davies, Kirby & Karath in Londen. Een heel huis voor Elsie alleen, waar je haar gaat opzoeken. Maar geen bedienden.

'Ik red me heel goed alleen, lieverd, ik wil niet dat er iemand om me heen gonst om te zeggen wat ik moet doen, en zie je, bezig zijn houdt me in leven, lieverd.'

En hier zijn jullie dan, 1954, in Bristol, in de vreemdste dagen van jullie leven, en jullie doen de deur open en zien het vrouwtje aan het eind van de gang zitten. Zal ze jullie herkennen, onder die acht millimeter lange baard, weggedoken in een grijze montycoat? Wanneer jullie je hoed afzetten (Cary haat hoeden) licht het gezicht van de oude moeder op van verrassing. Ze staat met een kort rukje op, heft haar armen en gilt: 'Archie! Kind! Wat ben ik blij je te zien!'

The world has gone mad today.

***

Een paar uur na het afscheid van zijn oude moeder probeerde Cary – onder de naam 'George Kaplan' ingecheckt in een hotelletje in Swindon, de kamers van de lijfwachten op dezelfde verdieping – in slaap te vallen bij het romannetje van die Fleming. De hoofdpersoon was een vlerkerige, arrogante geheim agent op missie in het Franse stadje Royale-les-Eaux. MI6 had hem een onbeperkt budget ter beschikking

gesteld: astronomische inzetten bij baccarat, buitengewoon gulle fooien aan de portiers van de hotels, liters peperdure alcoholica die nonchalant naar binnen werden gewerkt.

Bond keek een paar seconden onbeweeglijk uit het raam naar de donkere uitgestrektheid van de zee, toen verstopte hij het bundeltje bankbiljetten onder het hoofdkussen van het eenpersoonsbed, poetste zijn tanden, deed het licht uit en gleed gelukzalig tussen de ruwe Franse lakens. Een kleine tien minuten bleef hij op zijn linkerzij liggen en dacht hij aan de gebeurtenissen van die dag. Vervolgens veranderde hij van houding en liet zijn gedachten afdwalen naar de tunnel van de slaap.

Cary keek op: om hem heen slecht geplakt, vergeeld behang. Opbollende lucht vertekende vliegtuigen en glimlachende vrouwtjes. In het kussen zat een scheurtje. Af en toe kwam er een veertje uit. Het licht van de lamp was te zwak. Het enige venster keek uit op een steegje zonder enig onderscheidend kenmerk. Het regende.

De plot had te maken met spionage en gokspelen. Het ging erom een verdachte communistische agent, Le Chiffre, te pakken te krijgen door een val voor hem uit te zetten in het casino van Royale.

Bond ontbeet altijd zeer overvloedig... hij nipte van een groot glas ijskoud sinaasappelsap, gevolgd door drie eieren met ham en twee forse koppen zwarte koffie zonder suiker. Ten slotte stak hij zijn eerste sigaret van de dag op, een mengsel van Turkse en Griekse tabak, die speciaal voor hem gemaakt werden door Morland in Grosvenor Street...

Hele alinea's vol nutteloze details om een levensstijl af te schilderen die Cary opzichtig en geveinsd elegant voorkwam:

Bond's auto was zijn enige persoonlijke hobby... Het was een van de nieuwste Bentley's van één en een kwart *gallon*, voorzien van een Amherst Villiers compressor... Het was een enorme, donkergrijze cabriolet – maar dan echt convertible – die met gemak een snelheid kon bereiken van...

Cary sloeg het boek dicht, deed het licht uit en 'liet zijn gedachten afdwalen naar de tunnel van de slaap'.

Frances Farmer bezocht hem om twee uur 's nachts. Archie en Cary droomden dat ze zat opgesloten in het gekkenhuis van Fishponds, maar verkracht was door Amerikaanse paramedici, honderd procent *rednecks*, zonder zelfs te schreeuwen, daarna alleen, haar knieën in een plas urine waarin vlekken speeksel en sigarettenpeuken dreven.

'Archie, jongen... Heb je je mama gemist?'

Uit één enkele keel klonk het geschreeuw van een grote mensenmenigte: een negenjarig jongetje thuisgekomen zonder zijn mama aan te treffen, een beroemde acteur die zijn moeder terugzag na een scheiding van eenentwintig jaar, een Engelse proletariër, gevangen in het lichaam en de mythe van de meest stijlvolle man ter wereld, een voormalig acteur verscheurd door twijfels over de toekomst, de dubbelganger van ene Jean-Jacques Bondurant, een Kaukasiër die de uitvinding van King C. Gillette betreurde, een geheim agent verwickeld in een bizarre diplomatieke onderneming, een paranoïde schizofreen achtervolgd door spookbeelden, ten slotte ene 'George Kaplan'—

Het hotelletje vulde zich met stemmen en tumult. De lijfwachten, in hemdsmouwen, gooiden de deur open terwijl ze zelf buiten de kamer bleven, wierpen zich op de grond met revolvers in de aanslag, zagen toen dat Cary (kennelijk) alleen was, en stonden weer op.

Een van hen vroeg: 'Is alles in orde, mister Kaplan?'

Cary, in een donkerblauwe zijden pyjama waartegen twee, drie witte veertjes afstaken, een baard van bijna tien millimeter, keek hen aan en antwoordde: 'Ja... Ik had alleen maar een nare droom. Neem me niet kwalijk.'

Toen de lijfwachten weer weg waren, stond Cary op, veegde zijn pyjama schoon, pakte naald en draad uit de zak van zijn jasje en naaide de scheur in het kussen dicht. Hij ging op het bed zitten en sloeg het boek van Fleming weer open. Het zesde hoofdstuk was getiteld: 'Twee mannen met strohoed'.

De communistische agenten waren omschreven als volmaakte imbecielen, incompetent door hun louche gedrag, herkenbaar op honderd meter afstand.

James Bond loopt op het trottoir. Aan de overkant van de met bomen omzoomde laan staan twee vreemde figuren tegen een plataan geleund. Ze dragen dezelfde kleren: donker pak 'van zware stof' (hoe zou een dergelijk detail niet opvallen op slechts honderd meter afstand?) en strohoed met een zwart lint. Beiden dragen een fototoestel om de nek, hoewel dat van de een in een rood hoesje zit en dat van de ander in een blauw. Bond loopt op ze af terwijl hij zich afvraagt tegen welk soort aanval hij zich zal moeten verdedigen. Rode hoes geeft een teken aan blauwe hoes, die zijn fototoestel te voorschijn haalt, op zijn knieën gaat zitten... en uiteen wordt gereten door een verschrikkelijke explosie. Door de klap valt Bond om, de twee dichtstbijzijnde bomen vallen om, de andere komen er met verschroeide bladeren van af. Overal de stank van 'geroosterd schaap'. Van de twee figuren is niet meer over dan bloederige flarden. Een paar hoofdstukken later komt de uitleg: twee Bulgaarse huurmoordenaars. Hun instructies: uit het blauwe hoesje zou een rookgordijn vrijkomen, het rode was een bom die naar Bond gegooid moest worden. Door de rook beschermd, zouden de moordenaars probleemloos kunnen vluchten. In werkelijkheid waren beide hoezen bommen, het doel was Bond te elimineren met de zekerheid dat er geen getuigen meer zouden rondlopen.

Vol ongeloof de volle baardgroei op zijn wangen krabbend, had Cary het hele stuk nog eens gelezen, maar dan hardop, ten gunste van zijn escorte.

'Denkt Fleming nou echt dat iemand dat gelooft? Ten eerste is er in

West-Europa geen bevestiging van feitelijk door sovjetagenten uitgevoerde bomaanslagen; ten tweede is een dergelijke dynamiek onwaarschijnlijk; ten slotte zou er niet eens een vijand zijn als elke vijandige operatie zou eindigen met de eliminatie van de uitvoerders ervan!’

‘Helemaal waar. En trouwens, de sovjetagenten zijn niet zo, en die van Hare Majesteit’s service ook niet: Bond is een dandy, en zijn gedrag tijdens de missie is volkomen laakbaar. En daarbij zou MI6 nooit het budget van zo’n bizarre missie, die zich helemaal afspeelt binnen de wereld van het gokspel, op de schatkist van het Gemenebest laten drukken.’

Zijn gezelschap was saai als een congres van Vlaamse podologen.

Dat was gebeurd in het bestelbusje dat hen naar het kleine militaire vliegveld bracht vanwaar het vliegtuig was vertrokken naar het Vrije Territorium van Triëst.

In het vliegtuig legde Cary het romannetje weg en concentreerde zich op de dossiers.

Een compendium over de Joegoslavische vrijheidsoorlog bleef vele mappen lang stilstaan bij het Vijfde Duitse Offensief tegen het leger van Tito (omsingeling van de bevrijde gebieden Montenegro en Herzegovina, mei-juni 1943).

De troepen van de As omvatten acht divisies, met in totaal honderdtwintigduizend goed uitgeruste manschappen, waaronder artillerie-eenheden en pantserdivisies, plus een squadron bommenwerpers van de Luftwaffe. Tito kan rekenen op vijftienduizend slecht bewapende, uitgeputte en ondervoede mannen, plus vijfenveertig-honderd gewonden in de veldhospitaals, van wie er velen het moeten zien te redden met open wonden omdat er niet genoeg verband is. De partizanen – zelfs de gewonde – vechten wanhopig, altijd man tegen man, rennen met kapotte schoenen over onbegaanbare bergpaadjes. Ten slotte breken ze met wat er over is van twee divisies door de linies, waarbij bijna tweederde van de formatie wordt opgeofferd, waaronder enkele van de beste officiers.

Het Vijfde Offensief was mislukt. Een van de meest heroïsche en

ongelooflijke gebeurtenissen van de hele oorlog. Het was niet verwonderlijk dat ze daar een film over wilden maken, maar Cary was wel verbaasd over de rol die hij moest spelen.

Het compendium sprak van de ‘inzet van Brits personeel aan de doorbraak van de vijandelijke linies. Cary vond dat die ‘inzet’ niet veel voorstelde, tenminste, vanuit militair oogpunt bezien. De Engelse missie bestond uit zes personen, onder wie majoor William Stuart en majoor W.F. Deakin (er stonden alleen initialen). Ze waren in de nacht van 27 op 28 mei met een parachute neergekomen op Tito’s hoofdkwartier.

Op Stuart’s vraag ‘Waar is het front?’ had Tito geantwoord: ‘Overal waar de Duitsers zijn.’ Waarop Stuart had gevraagd: ‘En waar zijn de Duitsers?’ Tito’s antwoord luidde: ‘Overal.’

Op 1 juni werd Stuart bij een Duits bombardement gedood en Deakin gewond aan een voet. Bij diezelfde gelegenheid was Tito door een granaatscherf gewond geraakt aan zijn linkerarm, en had een andere scherf zijn hond Lux gedood.

Wie moest hij spelen, Stuart of Deakin? In beide gevallen kon hij niet veel kanten op, tenzij de scenarioschrijvers hun fantasie zouden gebruiken. Wie weet, misschien zouden ze een denkbeeldig personage toevoegen om de ‘inzet van Brits personeel’ op te blazen en te verfraaien. Het leek hem een verstandig idee...

...Totdat hij belandde bij het lange historisch-biografische verslag over Josip Broz, ook bekend als ‘Walter’, ‘Zagorac’, ‘Novak’, ‘Rudi’, ‘Kostanjsek’, ‘Slavko Babic’, ‘Spiridon Mekas’ en vooral als... Tito. Pseudoniemen en schuilnamen die hij gebruikte tijdens de lange ondergrondse periodes.

De zeventig mappen werden afgesloten met verschillende foto’s. Op de foto’s die tijdens de oorlog waren genomen, was Tito steeds in uniform te zien. Harde blik, gelaatstreken in marmer gehouwen. Parmantig opgaand in zijn rol. Met een arm in het verband. In gedachten verzonken en een smalle, kromme *bent army*-pijp rokend. Met zonnebril op een landkaart bestuderend. In vergadering met zijn generale staf. Met Winston Churchill in Napels, in 1944. Met Stalin, het jaar daarop.

De foto’s van na de Revolutie waren heel anders: Tito stond daarop

bijna steeds afgebeeld in de rustige omgeving van een van zijn over het hele land verspreide residenties.

Op het eiland Brioni, juni 1952: portret van hoofd en schouders. Licht pak (beige misschien, vermoedelijk linnen) met smalle revers, zeer waarschijnlijk met twee knopen. Lichter overhemd met *tab collar*, stropdas met grote stippen in een smalle, rechthoekige knoop (beslist zonder lusje, aangezien hij een metalen dasspeld droeg). Op zijn hoofd een onmiskenbare panama. Sardonische glimlach, voldane blik in de lens. Sigaret gerookt met een lange trek. Hij zag er een beetje uit als een gangster, maar toonde een zekere stijl.

Wat er in het document stond: de leider van het Joegoslavische communisme was er trots op dat het hem in z'n eentje was gelukt. Hij zou nooit toestemming geven voor listige narratieve vondsten die ook maar ietsje zouden afdoen aan de merites van hemzelf en zijn soldaten.

Wat Cary na het lezen dacht: hij mocht die Josip Broz wel.

Wat hij concludeerde na een uur lang vrij associëren: Tito en hij hadden veel met elkaar gemeen.

Voor alles de duidelijke belangstelling voor stijl- en kleermakerszaken. Volgens het dossier had Tito persoonlijk het uniform van het nationale Joegoslavische leger ontworpen. Er was ook nog een anekdote: op 25 mei 1944, kort voor de landing in Normandië, had het Duitse *Oberkommando* de laatste aanval uitgevoerd op Tito's generale staf, ingekwartierd in Drvar in Bosnië. De generale staf had zich in veiligheid weten te brengen, maar de Duitsers hadden een elegant uniform gestolen, voor Tito gemaakt om te dragen op de dag van de overwinning. De hoge rangen van het Reich waren waarschijnlijk op de hoogte van het dandyisme van hun aartsvijand, aangezien ze het uniform als oorlogstroeffer hadden tentoongesteld in een zaal in Wenen.

Verder waren ze allebei beroemd geworden onder een andere naam dan hun doopnaam. Beiden hadden verschillende identiteiten doorgemaakt. Cary door zijn werk, Tito... om dezelfde reden. Was hij niet een 'beroepsrevolutionair'?

En ook stonden ze allebei bekend om hun ondefinieerbare accent.

Cary was geboren in Bristol, had in zijn puberteit heel Engeland

doorkruist, was per boot naar New York gegaan (waar hij was omgegaan met mensen van allerlei verschillende komaf), had met lange theatertournees door de States gereisd en zich uiteindelijk gevestigd in Hollywood, centrum van een multiculturele gemeenschap van ontwortelde, gevluchte artiesten met een onafhankelijke levenshouding. Dat alles nog voor zijn dertigste. De cadans waarmee hij Engels sprak was een synthese van al die ervaringen.

Tito was twaalf jaar ouder en van Kroatische afkomst, maar was officier geweest in het Oostenrijks-Hongaarse leger aan het Russische front, en in 1915 krijgsgevangene gemaakt. Na de Revolutie, waarin hij aan de kant stond van de bolsjewieken, had hij gevochten tegen de Wit-Russische troepen. Na in 1920 te zijn teruggekeerd in Kroatië, had hij ondergrondse politiek bedreven. Van 1928 tot 1934 had hij in de gevangenis gezeten. De daaropvolgende jaren had hij vooral in Moskou doorgebracht, tijdens de grote 'zuiveringen', die hij op het nippertje had overleefd. Vervolgens zijn terugkeer naar Joegoslavië, de vrijheidsoorlog en de machtsovername. Dientengevolge sprak hij een vreemd mélange van Kroatisch, Servisch en Russisch. Hij sprak zeer goed Duits en wist zich te redden in het Frans en Engels.

Maar de eigenschap die Cary het meest fascineerde was Tito's voortdurende streven naar onafhankelijkheid, zowel persoonlijk als nationaal. In de dagen van het Vijfde Offensief, toen majoor Stuart hem had aangekondigd dat geen enkel vliegtuig van de RAF de doorbraak zou dekken, had Tito geantwoord: 'Dat is maar beter ook. We zullen het alleen wel opknappen, en na de overwinning zullen we niemand iets verschuldigd zijn.' Daarna had hij gebroken met Stalin en de Sovjet-Unie, waarmee hij een waar schisma veroorzaakte in het communistische kamp.

Cary was van zijn kant de eerste freelance acteur van Hollywood geweest. Sinds de jaren dertig had hij zich bevrijd van de oppermacht van de studio's. Hij was de eerste acteur die tien procent van de opbrengst kreeg. Cary besprak persoonlijk de contracten, ook al had hij een agent en een advocaat-manager.

Dit alles zat hij te overdenken op de achterbank van een dienstauto

van de Geallieerde Militaire Regering, terwijl de nieuwe escorte (de wisseling van de wacht had plaatsgevonden na de landing op het minuscule vliegveld) hem de stad Triëst liet zien, als enig toegestane verzetje alvorens de grens over te gaan en hem over te dragen aan een zekere majoor Alexander Dyle. In de envelop zat ook een kaart over hem, maar die had hij nog niet...

‘Een ogenblik, heren!’ riep Cary uit, terwijl hij in een krantenkop zijn eigen naam las. De krant was de *Daily Telegraph*, die werd doorgebladerd door de lijfwacht die naast de chauffeur zat.

‘Is er iets niet in orde, sir?’

‘Mag ik uw krant even lenen?’

Exclusief interview met CARY GRANT: ‘Nu ben ik een gelukkig man!’ luidde de kop. De verschillende ondertitels vormden samen het volgende bericht:

Een jaar nadat hij zich heeft teruggetrokken uit de filmwereld, hebben we de beroemdste Britse acteur ter wereld een aantal vragen gesteld – In zijn woning in Palm Springs: ‘Ik wijd me aan mijn vrouw’ – Maar sommigen weten zeker: hij zal spoedig weer acteren.

Een paar fracties van een seconde vreesde Cary het ergste: Bondurant in de weer met een journalist! Hadden Raymond en Betsy zoiets toegestaan? Al lezende realiseerde hij zich dat het artikel en het zogenaamde ‘exclusieve interview’ een samenraapsel waren van oude verklaringen, inclusief de onjuistheden die hij indertijd had gecorrigeerd. De journalist, ene Paul Moorish, was niet bij hem thuis geweest (hij gaf geen beschrijvingen) en had ook niet zijn dubbelganger ontmoet. Een afleidingsmanoeuvre die van de eerste tot de laatste regel ‘MIG’ schreeuwde. Er was ook een foto—

‘Mijn God! Verbind me onmiddellijk door met uw superieuren!’ barstte hij uit op de achterbank toen hij constateerde dat het een foto was van Bondurant, bereidwillig en met een foute stropdas.

Een *regimental* stropdas! Men dient nóóit regimental stropdassen te

dragen, tenzij men behoort tot de club of instelling die door die kleuren worden ‘verklaard’. Het was een zwartwitfoto, maar de das leek een Royal Pioneer Corps. Een typische blunder van een gemakzuchtige yankee. In een Engels dagblad. ‘Zijn’ gezicht!

Zo kwam het dat Cary heel even niet meer aan Tito dacht en zich toeleigde op een telefonische uitbrander aan de dienaars van Hare Majesteit, waarbij hij de hiërarchische trap met drie treden tegelijk beklom totdat hij sir Lewis in eigen persoon te spreken kreeg en hem dreigde uit de missie te stappen als er nog één zo’n stijlfout zou worden gemaakt.

Buiten regent het al uren.

Hij is dol op de geur van nat gras, aarde, vochtige lucht en glimmend asfalt, waarin je je op de gladste stukken kunt spiegelen. Dol: als een menigte vampiers dragen de mensen hun paraplu's laag boven hun hoofd, het water gutst door de goot en het licht van de lantaarns druppelt op straat.

Hij zou nu graag willen opstaan, het raam openen, al die heerlijke lucht binnenlaten en de lysol eruit laten, bah, vreselijk, je snuift er twee druppels van op en je hebt het gevoel alsof je twee liter in je maag hebt.

Daarbij doet lysol je aan nare dingen denken, dingen die je nooit zou moeten denken, nee, je kunt er maar beter niet aan denken, kom, laten we een ommetje maken. Ja, ja, een ommetje. Wil je een sigaret? Want toen je een klein jongetje was gebruikte je arme mama dat, lysol, hup in je mond, om het monster te verzuipen dat te voorschijn springt om je piemel af te bijten. Sterven zul je, nare ellendeling!

Het raam zou nu echt open moeten, om de monsters eruit te laten. Maar sorry hoor, als lysol ze doet oplossen, die monsters, dan kunnen ze echt niet hier zijn, in deze kamer vol lysol. Dus waar zijn ze? Ach, laat maar zitten, hij heeft zijn monsters hier vanbinnen, laten we het er maar verder niet over hebben.

Je zou willen opstaan, maar je kan niet. Waarom niet? Ach, dat weet je toch, als je opgewonden bent moet je in bed blijven. Maar er is toch niets gebeurd? Zeg het dan, zeg het dan: *Er is niets gebeurd*. Néé, wat zou er gebeurd moeten zijn? Hij heeft zich gewoon een beetje opgewonden, soms heeft hij dat, maar we geven hem nu dit speciale medicijn en dan gaat het weer over.

Hij windt zich soms op, weet je? Maar hij heeft nog nooit een verpleger

zijn neus gebroken. Denk je? Sinds hij dat medicijn niet meer krijgt is hij niet meer zo rustig.

Mag je de neus van een verpleger breken? Mag je 's nachts ontbijten? Wat zegt een vriend van me als ik zijn vieruurtje weggris? Wat gebeurt er als ik een driftaanval krijg? Geef eens een voorbeeld. Nou, je weet toch dat je Giorgio's vieruurtje niet mag weggrissen, dat weet je.

Wil je een sigaret?

Je grist geen vieruurtjes van anderen weg. Nooit. 's Nachts slaap je en sta je niet op en ga je niet naar de keuken om koffie te zetten, wat je trouwens toch niet kunt. Aan Davide hoeft je geen sigaretten te geven, aan alle anderen kun je ze geven maar niet aan Davide, nooit. Van te veel koud water word je ziek en als je het nog eens zo snel opdrinkt geef ik het je nooit meer.

Goed, goed, de regels, er is niets gebeurd. Maar mag ik dan nu van jullie opstaan, zodat ik de monsters kan wegsturen?

De verpleger liep snel, aangespoord door het nerveuze getik van hakken achter hem.

Na een gesprek van drie kwartier met de plaatsvervanger van haar echtgenoot, was Angela er helemaal niet gerust op en nog minder was ze tevreden over de summiere samenvatting die ze had moeten aanhoren. 'Iets plotselings, wat we werkelijk niet hadden verwacht, tot eergisteren ging alles nog van een leien dakje...'

Ze had graag met Marco gepraat, die Fefe al zo lang kende en zijn reacties beter dan wie ook begreep. Maar Marco was met huwelijksverlof en zou pas over een week terugkomen.

Terwijl ze door de gang liepen, probeerde Angela zichzelf een onmogelijke kalmte op te leggen, haar nagels in het leer van haar handtasje gepriemd, lysol met grote teugen inademend.

Ze hadden Ferruccio in een andere kamer gelegd, op de derde verdieping, een kamer voor hem alleen. Angela wist goed wat dat betekende. Odoacre had haar er aan de telefoon vanuit Rome aan herinnerd om nare verrassingen te voorkomen. 'Alleen voor vandaag, dat hebben ze me verzekerd. Vooral om te voorkomen dat hij zichzelf pijn doet als hij alleen is...'

Juist Odoacre had haar het bericht gegeven, en ook het feit dat ze hem eerst hadden gewaarschuwd zinde haar niet, maakte dat ze zich nutteloos voelde. Goed, hij was de chef de clinique, hij volgde Ferruccio's therapie persoonlijk, hij was het hoofd van de familie enzovoorts, maar wat kon haar dat schelen, een zus heeft toch het recht om het als eerste te horen, of niet soms?

Daarom had Angela een opwelling van trots gevoeld toen haar man haar beloofde dat hij het congres en zijn illustere collega's in de steek zou laten en nog diezelfde dag zou thuiskomen: 'Blijf maar in Rome,' had ze aangedrongen, 'je hoeft niet al die moeite te doen, ik ben heel goed in staat zelf voor mijn broer te zorgen.'

Vervolgens had ze zich bedacht. Ze kende Odoacre, ze wist hoe belangrijk hij zijn werk vond en met Fefe ging het nou ook weer niet zo slecht. Als hij thuiskwam, was dat om bij haar te zijn. Voor haar, niet voor Ferruccio.

'Dag mevrouw Montroni. Komt u alstublieft verder.' De bejaarde schoonmaker wrong de dwiel uit, liet die in de emmer vallen en maakte een buiginkje.

'Dag Sante,' antwoordde Angela op afwezige toon.

'Ik heb het gehoord van uw broer. Ik vind het toch zó naar...'

'Ja, vervelend, laten we hopen dat het snel weer over is.' Angela haatte beleefdheidsgesprekken, maar Sante was altijd aardig tegen Fefe, altijd beschikbaar en geduldig, en zijn betrokkenheid was oprecht.

'Tja, laten we dat maar hopen, ik vond dat hij al een tijdje vreemd deed, maandag heeft hij ons zelfs geen sigaretten gebracht.'

'Dan moet hij echt een crisis hebben gehad!' probeerde Angela grappig te zijn, maar het lukte haar niet zo goed.

Vlak voor de laatste deur draaide de verpleger zich naar haar om. 'Mevrouw...' zei hij op medelevende toon.

Angela knikte, een overdreven, nadrukkelijk gebaar, om zichzelf het vervolg te besparen: *Laat verder maar, dank je, ik ken de procedure*. Toen verborg ze haar gezicht in haar handen, want 'de procedure kennen' bood haar geen enkele troost.

De deur ging open. Ferruccio lag languit op het bed, starre blik, deken

stevig ingestopt. De drie gordels waren amper te zien: over de borst, om het middel en om de enkels. Angela dwong zichzelf er niet aan te denken, haar geest vrij te maken van de nare herinneringen en glimlachend op hem toe te lopen.

'Ha, Fefe, ik heb roombroodjes voor je meebracht.'

'Ja, goed. Kun je het raam een beetje opendoen? De monsters moeten naar buiten.'

'Welke monsters, Fefe?'

'Ach, laat maar zitten, hij heeft monsters hierbinnenin zitten, wist je dat? Laat maar.' Hij sprak altijd in de derde persoon over zichzelf wanneer het niet goed met hem ging, en dan herhaalde hij als een papegaai de zinnen die hij had gehoord die over hem gingen.

Angela snoof de lucht op en wist meteen wat er mis was. 'Heb je het niet koud met het raam open?'

'Nee, nee!' schreeuwde Ferruccio, terwijl hij al zijn lichaamskracht concentreerde op het schudden van zijn hoofd. 'Hoezo koud? Het moet open. Het moet open.'

'Goed,' gaf Angela toe en ze liep door de pas schoongemaakte kamer naar het raam.

'Er is toch niets gebeurd, hè?' vroeg Ferruccio weer, en zonder het antwoord af te wachten praatte hij verder: 'Nee, nee, stel je voor, helemaal niets! Hij is alleen maar een beetje opgewonden, dat gebeurt nu en dan, maar de neus van een verpleger— Denk je? Sinds ze zijn gestopt met die medicijnen is hij niet meer zo rustig. Helemaal niet.'

Het banketbakkerszakje lag nog onaangeroerd op het nachtkastje.

'Eet je geen roombroodje, Fefe? Die heb ik speciaal voor jou gekocht!'

Ferruccio draaide zich om en keek ernaar, Angela noemde zichzelf duizendmaal een rund en liep naar het bed om hem het gebakje te voeren.

'Rustig aan, hè? Niet zo haastig!'

'Wat zegt Marco tegen me als ik te haastig eet? Hé, Ferruccio, je weet dat dat niet goed is, je zwelt ervan op, als je zo doorgaat breng ik je weg.'

In weerwil van de regel verorberde Fefe het roombroodje in drie happen.

Angela keek op haar horloge. Bijna twaalf uur. Ze gaf zichzelf nog vijf minuten. Ferruccio mocht zich niet te zeer vermoeien.

In de taxi probeerde ze haar tranen in te houden. Maar ze kon niet verhinderen dat haar gedachten als slangen door haar hoofd kronkelden. Ze vermande zich nog meer, een diepe zucht. Pierre omhelzen zou haar goed hebben gedaan, of desnoods alleen maar met hem aan de telefoon praten. Laat hij 't heen-en-weer maar krijgen, met die bevestiging van hem om naar Joegoslavië te gaan, zijn vader op te zoeken, de wereld te zien! Dit hadden de befaamde 'twee weken zonder Odoacre' moeten zijn. Twee weken voor hen alleen. Nu, met die terugval van Ferruccio, had Pierre dicht bij haar moeten zijn. Maar hij zou het ongeluk vervloeken, hij zou schelden op zijn eigen onmacht, de armoede, hun toekomstloze geschiedenis. Nee, nu ze er over nadacht zou hij geen grote hulp voor haar zijn geweest, behalve dan om een keer 's nachts de droefheid die ze in zich droeg, te ontladen.

Ze merkte dat ze aan hem dacht als aan een kleine jongen. Hij was aantrekkelijk, knap, ze herinnerde zich nog de eerste keer dat hun blikken elkaar hadden gekruist, in de danszaal. Hij had die nauwelijks zichtbare glimlach, als van een filmster, zijn hand in zijn broekzak, de gekrulde spuuglok vol brillantines die golfde tijdens de draaiingen op de dansvloer. De koning van de filuzzi. Plotseling vond ze alles belachelijk. Zinloos.

Het zwarte gat van haar gedachten werd een afgrond. Ze voelde zich oud, alsof ze twee keer zo lang had geleefd. Ze was de moeder van Ferruccio, noodgedwongen. Ze was de moeder van Pierre, ook hij een wees, op jacht naar avontuur om zichzelf te laten zien dat hij zich kon meten met een mysterieuze vader. Misschien was ze ouder dan Odoacre, die geen honger en ellende had gekend, geen krankzinnige broer had opgevoed zonder een cent op zak, zonder wat dan ook. Daarom had hij haar uit de goot gehaald en haar een fatsoenlijke toekomst geschonken. Ze had meteen spijt dat ze zoiets had gedacht. Odoacre had het congres verlaten en kwam terug om bij haar te zijn. Hij hield echt van haar, zij was degene die hem bedroog. Ze voelde zich slecht, de wroeging deed

haar maag ineenkrimpen, een huivering deed haar opschrikken. Met haar laatste adem verzocht ze de chauffeur te stoppen. Ze opende het portier en braakte op het plaveisel.

Ter hoogte van Jablanac wist Cary het zeker: majoor Dyle was een imbeciel.

Natuurlijk, wat hij over hem had gelezen in het dossier van m16 had zijn enthousiasme voor hem niet bepaald gewekt. Alleen een imbeciel kon zo'n curriculum verdragen zonder in te storten. Maar er waren nog meer factoren bijgekomen, allereerst zijn kleding, vervolgens zijn geaffecteerde, dandyachtige manier van spreken, zijn mond getuit tot kippenkontje en zware arbeid van de keelholte. Ondraaglijk.

Aan de andere kant was het niet alleen de majoor die Cary in die aprildagen het bloed onder zijn nagels vandaan haalde. Hij was vertrokken in de hoop dat Archibald Leach en Frances Farmer hem even met rust zouden laten.

Nog meer lastposten spanden samen in de schaduw.

Op het korte traject van Triëst naar de grens had de auto die door het de GMB ter beschikking was gesteld, een lekke band gekregen, bijna een fietser aangereden en als een wonder een frontale botsing met een vrachtwagen weten te vermijden. Op de belabberde Italiaanse wegen had Cary, op de leeftijd van vijftig jaar, ontdekt dat hij moest overgeven van lezen in de auto. Hij had zijn maag omgekeerd in een stinkende sloot zonder zijn schoenen te kunnen sparen voor modder en braaksel.

Precies op dat moment was al het bloed onder zijn nagels verdwenen.

Hij was de dag daarvoor begonnen met het lezen van het dossier-Dyle, in de gemoedelijke rust van een Triëstijns café, achter een kop dampende zwarte thee. Hij had zijn lijfwachten overgehaald hem een paar uur alleen te laten, dan hadden zij tijd om eens wat rond te kijken, dat ze zich geen zorgen hoefden te maken, zo toegetakeld als hij eruitzag kon niemand

hem herkennen. Ze waren een discrete bewaking op afstand overeen gekomen. Maar op niet al te grote afstand. De geraffineerde spiegel maakte het beeld van de twee Engelsen, die de opdracht hadden hem overal te volgen en die bezig waren een biertje achterover te slaan om drie uur 's middags, piepklein.

In 1947, ten tijde van een communistische opstand in Griekenland, had majoor Alexander Dyle de taak op zich genomen ervoor te zorgen dat maarschalk Tito de Macedonische grens sloot. Geen enkele communist mocht aan de repressie ontkomen. Een slachtpartij, massa-executies op bevel van Churchill. Het soort oplossingen dat Cary weerzinwekkend vond. Je hoefde geen communist te zijn om dat een schoftenstreek te vinden. Als je hebt gewonnen, heb je gewonnen, dan heeft tekeergaan geen zin. Hoe zeiden de Romeinen het ook alweer? *Est modus in rebus*, of iets dergelijks.

Terwijl hij zijn assam blend dronk, besloot hij die mening persoonlijk aan de majoor kenbaar te maken wanneer hij die zou ontmoeten. Dat gebeurde de volgende dag, aan de grens tussen zone A en B van het Vrije Territorium van Triëst. Majoor Dyle, Brits functionaris op Joegoslavisch grondgebied, kwam Cary ophalen om hem naar Dubrovnik te brengen.

Hij had een erbarmelijke *headcoat* op zijn hoofd, klep voor en achter, van muisgrijze tweed.

Hij had een belachelijke snor.

Hij rookte gewichtig aan een kromme pijp die leek op een saxofoon.

Hij praatte tien minuten achtereen, en, met minieme onderbrekingen, de resterende drie uur.

Cary had geen verstand van fysiognomie. Dat gelaatstrekken iets zeggen over het karakter van de persoon, leek hem een overdreven hypothese, geschraagd door veel idioten met het gezicht van een idioot en ontkracht door te veel delinquenten met het voorkomen van van een gentleman. Niettemin had hij een eigen techniek ontwikkeld om imbecielen te herkennen. Meer dan een techniek, een zesde zintuig. Gebaseerd op een iets breder begrip van 'uiterlijke verschijning', dat wil zeggen, een begrip dat zich niet beperkte tot het gelaat, maar ook de

wijze van praten, de keuze van de kleding en de manier van lopen omvatte. Alleen uit mildheid jegens zijn naasten vermeed hij het zijn diagnose voor honderd procent waarde toe te kennen.

Bij Dyle beperkte hij zich tot zeventig procent.

De informatie uit het dossier kreeg twintig procent.

Honderdvijftig kilometer, honderdtachtig minuten en duizenden woorden waren meer dan voldoende voor de resterende tien procent.

Gelukkig wist Cary, dank zij dat talent, intuïtief meteen welke verschrikkelijke vergissing hij zou maken als hij over de Griekse communisten, Tito en de stijl van de overwinnaars zou beginnen.

Bij kilometer honderdzes, voorbij Jablanac, deed Cary of hij in slaap viel, maar die al te infantiele list werkte niet om de majoor tot zwijgen te brengen. Hij verplaatste alleen maar zijn praatzucht naar de chauffeur, onschuldig slachtoffer van bombastische redeneringen over internationale politiek.

Harder en harder ging het in de achtbaan, en hij voelde zijn ballen in zijn strot.

Cary betreurde het dat hij nooit naar de meditatielessen was gegaan die Betsy hem had aangeraden, afgezien dan van de proefles. Dan zou hij nu ook zonder in slaap te vallen zijn ogen sluiten, diep in- en uitademen, zijn lichaam ontspannen. En door zijn aandacht te richten op een punt boven zijn lippen waar zijn ademhaling bij het uitademen zijn huid zachtjes raakte, zou hij voorkomen dat hij verdronk in de blubberige stroom van gelul die uit de mond van de majoor ontsnapte.

Dat gebied van het lichaam net boven de lip, raakpunt enzovoorts, was op dat moment bedekt met hinderlijke stekelhaartjes. Raymond had het gewaagd hem een nepbaard voor te stellen ('Mister Raymond, ik ben dertig jaar geleden gestopt de clown uit te hangen en ik ben niet van plan er nu weer mee te beginnen.')

Hij zou alle bankbiljetten uit zijn portemonnee ervoor overhebben om zich te midden van de wanorde te kunnen concentreren.

In een reflex strekte Cary een slaapwandelande hand uit om zijn montycoat te voelen, de zak te zoeken waarin—

Leeg. Geen enkele geruststellende bolling.

Zijn hand verplaatste zich sprongsgewijs naar de andere zak en grabbelde daarin. Zijn vingers grepen een stukje papier.

Verschrikt sperde Cary zijn ogen open en ontvouwde het papiertje voor zijn neus.

Majoor Dyle onderbrak zichzelf.

Cary draaide het papiertje om en las het. Een onbegrijpelijke taal. Italiaans. In het midden een titel in grote hoofdletters. Daaronder, regels onder elkaar, als een gedicht, een paar krabbeltjes, met een pennenstreek doorgehaalde woorden.

'Waar gaat het over, Mister Kaplan? U ziet er onthutst uit.'

'Dat ben ik ook, majoor. Dit is klaarblijkelijk niet mijn montycoat.'

'Is die niet van u?' riep Dyle uit met een interpretatie die veel weg had van de Verbaasde Domoor. 'Van wie dan wel?'

'Daar heb ik geen idee van. Zegt dit briefje u iets?'

De majoor zette een pince-nez op en concentreerde zich op de hanenpoten. Hij was zo iemand die elke willekeurige houding accentueert, zoals acteurs in B-series doen. Als de situatie verbazing vereiste, was Dyle de meest verbaasde man ter wereld – als je verwachtte dat hij zich concentreerde, plooiden de rimpels in zijn voorhoofd zich onmiddellijk tot vijf of zes rolletjes, de enige manier om die zoetsappige glimlach te inactiveren was hem zijn tanden door zijn strot te slaan.

'Je zou zeggen Italiaans,' zei hij na langdurige inspanningen. 'De titel luidt: "Arm Vaderland", *Poor Fatherland*. Doet dat geen belletje bij u rinkelen?'

'Het doet het belletje rinkelen dat iemand mijn montycoat heeft verwisseld met de mijne, en dat moet gebeurd zijn in Triëst, in dat café in het centrum, hoe heette dat ook alweer?'

Cary wist nog heel goed dat hij het café binnen was gegaan, thee had besteld en meteen had betaald, ja, en dat hij de jas, die eerst over de stoel hing, aan de ober had overhandigd zodat die hem aan de kapstok kon hangen. Daarna? Daarna niets, hij had de portefeuille niet meer nodig gehad: geen andere betalingen, de douane gepasseerd in een auto van het corps diplomatique.

‘Howard, je moet in het eerstvolgende dorp stoppen,’ beval majoor Dyle, ‘en een telefoon zoeken.’

Vervolgens wendde hij zich tot Cary, die hij altijd Kaplan noemde vanwege de chauffeur. ‘Zou u mij een beschrijving kunnen geven van uw montycoat, mister Kaplan?’

Cary kneep zijn lippen samen, de achtbaan van de ballen in zijn strot draaide op volle toeren. ‘Mijn montycoat is pre-cies als deze, majoor, de verwisseling is juist veroorzaakt door die gelijkenis, denkt u niet?’

‘O, zeker, mister Kaplan, heel *basic*.’ Sherlock Holmes mompelde iets, ging vervolgens verder. ‘En uw portefeuille? Zou u die kunnen omschrijven? Weet u nog wat erin zat?’

‘Een simpele, leren portefeuille, lang en plat. Daarin mijn paspoort, twee biljetten van honderd dollar, wat kleingeld in lire, en... verder weet ik het niet, majoor.’

‘Goed, mister Kaplan, vergeet het incident. Met behulp van onze agenten in Triëst zal het lijken of u die portefeuille nooit bent kwijtgeraakt, dat zeg ik niet uit nationale trots of om u zinloos gerust te stellen, ziet u...’

‘Wilt u mij dat briefje even geven?’ vroeg Cary met een goed gevoel voor timing. Als hij hem over dat onderwerp zijn gang liet gaan, was alles verloren, dan zou er een tirade van minstens een half uur volgen over de efficiëntie van Hare Majesteit’s agenten. Daarbij was hem iets opgevallen. Op de achterkant had iemand tientallen keren een handtekening nagemaakt. Het handschrift leek hetzelfde als dat van het gedicht. De handtekeningen waren bijna identiek, met hier en daar kleine varianten, bijna om te proberen welke de elegantste was.

Cary kneep zijn ogen samen en probeerde de krul te ontcijferen. Daarna vroeg hij bevestiging.

‘Dit is een interessant gegeven, majoor. Uw vrienden zouden het zeker geen bezwaar vinden om een naam te krijgen om van uit te gaan? Wat leest u daar?’

‘Mmm, eens kijken, Carlo... Carlo Alberto Rizzi, zou ik zeggen, ja, precies, Carlo Alberto Rizzi. Geen twijfel mogelijk. Alles keert zich weer ten goede, mister Kaplan. Nog voor de avond zullen we de portefeuille terugvinden.’

Intussen zou de Triëstijnse dichter Carlo Alberto Rizzi tevergeefs in de zakken van zijn montycoat zoeken naar een patriottistisch gedicht en in plaats daarvan een leren portefeuille vinden met tweehonderd dollar en het Engelse paspoort van de heer George Kaplan.

Een mengsel van vis, dieselolie en zweet. De geur van havens. Daarin was hij opgegroeid sinds hij op de *docks* had kunnen lopen om wat centen te bietsen en de zeelui hun fantasierijke onzin te horen vertellen. Geur van grimmige, opschepperige mannen, vissersboten, schelpdieren die zich vastklampten aan de pijlers van de brug. Toen had hij voor het eerst geneukt, de jongste hoer die hij zich kon veroorloven. En die geur was er ook nog toen hij de voeten van die lummels van ballast voorzag, doof voor hun smeekbeden en de beloftes van alle rijkdom van de wereld.

Met een misselijk gevoel ging hij van boord. Het was geen zeeziekte, maar walging voor alle vuile klussen die hij in zijn leven had opgeknapt. Om er uiteindelijk achter te komen wat hij het beste kon: het vereffenen van rekeningen die anderen hadden geopend, in ruil voor een goede betaling, een schoon pak en een bijpassende stropdas. Een ronde langs de Siciliaanse raffinaderijen was voldoende geweest om de rancune in zijn maag te doen gisten: nu moest hij een vies haventje vol luizen aandoen, bevolkt door de smerigste stront die het poepgat van de wereld kon uitkakken. Weer een klusje voor Steve Cement.

Slechts een ding hield hem scherp: zijn vastberadenheid. De laatste vracht, en dan was het gedaan. Toni de Lyonees wachtte hem op in Cannes, om zijn drugs af te zetten.

Terwijl hij naar de drie silhouetten aan het eind van de kade liep, dacht hij terug aan de woorden van Luciano: 'Denk erom, Steve, alles net als de vorige keren. En als ze proberen de prijs te verhogen, dan zeg je dat ze kunnen opsodemieteren en hun moeders daarbij. *And take care, okay?*'

De drie gezichten waren een complete verzameling van wat een steekwapen op een menselijk gezicht kan produceren. Alleen de afhangende snor verhulde gedeeltelijk de slachtpartij. Ze droegen

stinkende jacks en visserspetten van verrotte wol. Ze verspreidden *die geur*.

Hij bleef voor ze staan en keek ze aan zonder met zijn ogen te knippen.

'Bulatovic.'

De middelste gebaarde dat hij moest volgen. Zollo liep achter ze aan.

Ze loodsten hem mee naar een obscure kroeg vanwaaruit muziek en gelach klonk. Binnen zat een dertigtal mannen samengepropt, in de hoek achterin riedelde een oude man op een trekharmonica. Sommige klanten waren militair, lange baarden en uniformen losgeknoopt vanwege de warmte. De rook van sigaretten en waterpijp veroorzaakte een dichte mist, waardoorheen Zollo vaag degene kon onderscheiden die zijn man moest zijn. Bij zijn voorgaande reizen had hij te maken gehad met tussenpersonen, maar ditmaal ging het om een erg grote partij heroïne: de baas had de moeite genomen hem persoonlijk te ontvangen.

Mikhail Mehmet Bulatovic zat aan een van de in rook gehulde tafeltjes. Achter hem stonden twee Neanderthalers. Vergeleken daarbij waren die drie kerels van zoëven schatjes.

Bulatovic droeg een ouderwets pak van minstens twintig jaar geleden en was slecht geschoren, alsof zijn taaie huid dapper weerstand had geboden aan het mes. Het soort sujet dat Zollo tot in zijn tenen verafschuwde. Een megalomane pummel die dacht dat hij de tsaar van heel Rusland was, alleen omdat hij een paar officiers in zijn zak had en drugs verhandelde aan de leider van een bende kelensnijders. Geen enkele regel.

Het was dat soort mensen dat het wiel van de wereldwijde handel in verdovende middelen liet draaien. Tientallen, misschien honderden kleine, provinciale caesartjes op jacht naar geld en roem. Hij hield de neiging om op de grond te spugen in.

Bulatovic gebaarde dat hij tegenover hem moest plaatsnemen. Moordenaarsogen, grijs en uitdrukingsloos. Zollo had er heel wat gezien. Hij drukte een ruwe hand en nam plaats. Ze gaven hem een glas aquavit, waarvan hij nauwelijks dronk.

Een van de mannen van de haven zei: 'Mikhail spreekt geen Italiaans, hij zegt dat is fascistentaal. Ik wel, ik oorlog gevoerd tegen Talianen. Jij praat en ik vertaal.'

'Ik wil weten waar ik het spul moet ophalen en het geld moet afleveren.'

Er volgde een snelle vertaling.

Bulatovic zei weinig woorden.

'Hij zegt overmorgen in Dubrovnik. In de haven. Jij controleert het spul, dan betaal je.'

Zollo knikte.

'Hij zegt ook dat jij veel gevaar hier. Mikhail heeft veel vijanden, mensen die hand willen leggen op zijn zaken. *Capisce?* Hij moet iedereen op zijn plaats houden. Hij geeft geld uit om soldaten betalen en jouw leven beschermen. Als hij niet alles controleert, vermoorden zijn vrienden jou om zijn zaken te ruïneren.'

Het gebruikelijke zeikverhaal. De stammenaanvoerder had zich alleen maar aangeboden om het touw strakker aan te trekken.

Zollo stond op.

'Zeg hem dat de prijs dezelfde blijft als de vorige keren. Voor mijn veiligheid zorg ik zelf wel. Oké?'

De man vertaalde en Bulatovic bleef hem een paar seconden aankijken, alsof hij iets taxeerde.

Zollo voelde zich een blauwjass die zijn scalp verdedigt tegen de indianen.

Hij draaide zich om op zijn hakken, ook het idee die lui de rug toe te keren maakte hem weinig enthousiast. Voordat hij naar buiten liep spuugde hij op de grond.

Terwijl hij naar het schip liep, vroeg hij zich af hoelang ze erover zouden doen om hem te volgen. De deur van de kroeg sloeg achter hem dicht.

Daar waren ze.

Hij bleef staan en stak in alle rust een sigaret op.

Het waren de twee lijfwachten.

Rokend keek hij hoe ze naderbij kwamen.

Ze hadden elk een Luger uit '45 in hun hand. Goed schroot om ijzervijsel van te maken.

Hij hield niet van krachtmetingen. Dat waren slechts retorische gebaren om te laten zien wie de hardste lul had. Maar zo waren die mensen, die spraken een oeroude taal.

Hij haalde zijn Smith & Wesson met geluiddemper te voorschijn en voordat ze tijd hadden om te richten, raakte hij beiden in de linker knieschijf.

De rest deed hij met schoppen en met het knipmes dat hij in zijn zak had.

Toen hij de kroeg weer binnenging, droeg hij een gekreukt jasje met een bloedvlek op zijn mouw. Bulatovic en de tolk zaten als versteend aan het tafeltje en hadden dezelfde kleur, alsof ze deel uitmaakten van een enkel houten beeldhouwwerk.

Zollo liep op ze af, dezelfde gelaatsuitdrukking als toen hij naar buiten was gegaan.

De handelaar hoorde een 'ploef' in het glas dat voor hem stond.

Terwijl de aquavit rood kleurde zag hij twee oren drijven.

Zollo mompelde: 'Nu weet je wie de slechtste is van ons tweeën.'

Hij wendde zich tot de tolk: 'Tot ziens in Dubrovnik.'

Ditmaal keek hij om toen hij naar buiten liep.

Het gebeurde vijf jaar geleden. Kardelj, die die avond samen met mij had gegeten, beweerde dat het nodig was de balans over de leninistische theorie in Joegoslavië op te maken en de Moskouse beschuldigingen van ‘trotskisme’ te weerleggen. Vanaf het eind van de gang werden wij bespioneerd door de spiegel, de *Doppelgänger* volgden onze bewegingen en stonden misschien wel klaar om ons een standje te geven. Je had ons moeten zien: weldoorvoed en opgedoft, zo anders dan in de dagen van de *konspiracija*. Was het alleen ijdelheid dat ons het standpunt dicteerde dat ons aan de geschiedenis overleverde? We ontdekten (diep in de nacht is dat onvermijdelijk) dat spiegels iets monsterachtigs hebben. Kardelj zei dat een spiegel een helse machine is omdat die het individu scheidt van de gemeenschap en het kleinburgerlijk narcisme van het individu prikkelt. Ik antwoordde daarop: ‘En hoe hou jij je snor dan bij? Buig je je soms over modderplassen?’ En ik voegde daaraan toe dat de spiegel juist het individu met de gemeenschap verbindt en dat de komst van spiegels in de huizen van de proletariërs de klassentrots heeft verstevigd, dat gevoel voor decorum dat de meesters in het gezicht werd gesmeten: ‘Wij zijn niet niks, en wij willen alles zijn! Wij kunnen eleganter zijn dan jullie en dat zijn we ook!’ Het is dank zij dat decorum, die fierheid, dat de oorlog gewonnen is.

Moet je mij nu zien. Over een week word ik tweeënzestig. Grijzend aan de slapen, licht begin van een onderkin, maar ik red het nog best, ik heb een jonge, mooie vrouw. Stalin is dood, ik leef. En ik ben niet langer een *ilegalac*. Als ik in de spiegel kijk, mis ik die tijd niet. Hou zou ik kunnen? Twee oorlogen, gevangenisstraffen, afranselingen, onderduiking en ontberingen. Lepoglava, Maribor... Ik heb nooit meer zo veel tijd gehad om te lezen. Ik herinner me nog de geur van elk boek,

het papier van verschillende kleur en gewicht, elke afzonderlijke kopie die ik de cel liet binnenkomen. Wanneer ik las, droeg ik een pince-nez die mij er deed uitzien als een intellectueel. Ik, arbeider, zoon van straatarme boeren.

Nu bestuur ik het nieuwe Joegoslavië, pronk ik met een nieuwe panamahoed en zal ik over twintig minuten Cary Grant ontvangen. Zou het zo’n type zijn dat zijn pink omhooghoudt als hij zijn kopje vastpakt? En als hij thee wil? Nee, hij is nu Amerikaan, Amerikanen drinken koffie. In het Lux, onder de douche, bijna dertig jaar geleden. Hem erover vertellen?

Wit pak, lichtblauw overhemd, indigoblauwe stropdas in dezelfde kleur als de sokken.

Dat interview in *Life*, toen we toetraden tot de Verenigde Naties. Mooie foto’s, maar Bebler en Djilas zeiden dat ik wel op een Zuid-Amerikaanse dictator leek, dat ik minder moest pronken, anders zou ik de Westerse publieke opinie tegen me in het harnas jagen. Curieus: slechts een paar weken eerder had ik met Kardelj over spiegels gesproken.

Stijfkoppen, ze willen het niet begrijpen. Zij hebben nooit gespaard om de met veren getooide hoed van de gymnastiekvereniging te kunnen kopen. In Kamnik (wat was het, 1911?) en in Wenen, de dansschool, de scherm school, skiën. Ik lette op elk detail, steeds mijn manier van doen verbeteren. In ’13 werd ik schermkampioen van het regiment, ik werd toegelaten tot dat grote toernooi, eindigde als tweede en maakte zo veel indruk dat ze me naar de opleiding voor onderofficiers stuurden. Kleine stapjes op de weg die me naar de Oktoberrevolutie voerde en bolsjewiek van me maakte. Had ik ónze revolutie kunnen leiden zonder gelijke tred te houden met mijn opdracht? Kleine stapjes, ook die hoed.

Op een dag zal ook Djilas dat begrijpen: de Liga van Joegoslavische Communisten regeert deze republiek met goedkeuring van de volkeren die haar hebben opgericht, een mozaïek van rassen, godsdiensten en tradities. Aan de top is er behoefte aan rituelen en vastgelegde rollen. Zonder rituelen en gemeenschappelijke symbolen, zonder een waarborg voor de cohesie van de gemeenschap zouden we verloren zijn. Elk detail

van mijn publieke persoon is een symbool, moet de boodschap overbrengen: 'Ik ben alles en jullie allemaal samen zijn van mij!' De perfecte snit van mijn uniformen geeft een concrete vorm aan de trots van de arbeiders.

Stalin zag eruit of hij gewurgd werd door de boord van zijn jasje. De eerste keer dat ik hem zag, maakte hij op mij een erbarmelijk lompe indruk. Ik heb een goed figuur geslagen in Buckingham Palace, een echte man tussen bloedeloze dandy's en aftandse oudjes. Een zweem van revolutie en nieuwe wereld in Buckingham Palace brengen, is dat niet ook een titanenonderneming?

Stalin. Ik ben de enige die kan zeggen dat ik hem herhaalde malen in het openbaar heb tegengesproken. Zeker, anderen hebben dat ook gedaan. Maar die kunnen dat niet meer navertellen. 'En hoe moet het nu verder?' vraagt iedereen. Uit Moskou komen al lange tijd voorzichtige signalen. Djilas strooit met zand. Hoogstwaarschijnlijk spionnen van Serov in alle hoeken. De Engelsen stellen me een film voor. Werkelijk grappig. Een bizarre manier om het Westen bekend te maken met ons socialisme. En dus zeg ik: breng Cary Grant maar bij me.

Nog tien minuten.

Zou hij last hebben van de rook?

Enter Cary. Gladgeschoren, eindelijk, en een speciaal voor de gelegenheid uit Palm Springs opgestuurd pak. Het is de Cary Grant die iedereen kent, die Tito zich voorstelt te kennen, stalen zenuwen bedoeld om een netwerk van nazi's op te rollen in *Notorious*. Tito drukt zich uit in redelijk Engels, behalve de valse vriend: hij zegt *anemic* in plaats van *enemy*. Cary corrigeert hem niet. Zoals de gewoonte is wanneer hij de gulle gastheer speelt, zet Tito hoogstpersoonlijk koffie. Cary observeert hem geamuseerd. Een woordje over Triëst, de overjas die in no time was teruggevonden door de ГМБ-agenten. En die Rizzi, wie is dat? Een dichter. O. Tito vertelt over zijn eerste bezoek aan Triëst. Hij was achttien, was te voet gekomen, tachtig kilometer vanaf Lubljana. Hij voelde zich nietig bij de afmetingen van de haven. Hij voelde zich verloren.

Grant vraagt Tito over de breuk met Stalin, en voegt eraan toe: 'Daar was heel wat moed voor nodig, Stalin leek wel een slechterik uit een Walt Disney-film!' Tito grinnikt en denkt aan de boze koningin uit *Sneeuwwitje* die de spiegel uithoort. Hij denkt aan Kardelj, aan Djilas, aan beslissingen die zo moeilijk zijn om te nemen. Hij denkt aan Moskou, aan de zuiveringen, aan de leeglopende verdiepingen van hotel Lux. Dan belooft hij de gast met enkele anekdotes. Vlak na de oorlog kwam hier een Russische filmploeg, die wilde ook een film maken over ons verzet. In werkelijkheid was het een bende ploeten, zuiplappen en snollen van het ergste soort, ze bezatten zich de hele dag, maakten ruzie om elk wissewasje, elke keer moest onze politie de problemen oplossen die zij hadden veroorzaakt. De film was pulp. Onze oorlog kwam eruit als een secundair conflict, een afleidingsmanoeuvre om de As bezig te houden terwijl het Rode Leger zijn werk deed. Maar wij hebben hier daarentegen wel eerst de ruggengraat van de Duce en daarna van de Duitsers gebroken. Uw Churchill begreep dat na het Vijfde Offensief, ook al had hij het eerder kunnen begrijpen en zouden er dan nog veel kameraden in leven zijn. Ach, dat is waar ook, u bent niet meer Engels, dat wil zeggen, ik bedoel dat u wel Engels bent maar genationaliseerd Amerikaan bent geworden. Hij had 'genaturaliseerd' moeten zeggen, maar Cary corrigeert hem niet. Hij voelt zich goed.

Nu hebben we aanwijzingen dat in er in die filmploeg spionnen van Stalin zaten. Het was een eerste poging tot destabilisatie. Ze zijn altijd bang voor ons geweest. Tito concludeert om zo te zeggen met een toespeling dat hij het in zijn eentje kan redden, ook wanneer dat niet nodig lijkt. Beter niets aan niemand verschuldigd te zijn. Grant drinkt zijn koffie, heerlijk, en verschaft zijn toehoorder genot met details over de verovering van de artistieke en financiële onafhankelijkheid. Tito wordt bewonderd, werkelijk waar. En die film? Tito glimlacht, steekt een sigaret op, trekt vragend zijn wenkbrauwen op. Nee, dat stoort me niet. Weet u, ik ben gestopt dank zij mijn vrouw. Vroeger rookte ik ook, en hoe. Dank zij uw vrouw? En wat heeft die dan gedaan, als u mij toestaat? Heeft ze gedreigd dat ze niet meer...? Beide mannen lachen. Nee, nee, ze heeft me gehypnotiseerd. Werkelijk? Maar werkt dat dan?

Ik garandeer het u. Is uw vrouw hypnotiseuse? Ach, ze heeft het geprobeerd en het is haar gelukt. Weet u, ze is aanhangster van die oosterse leren die in Californië in de mode zijn, ik denk dat dat in Joegoslavië niet zo sterk ontwikkeld is. Tito blaast een kringetje rook uit. Ik zal een commissie van artsen aanstellen. Als die bevestigen dat het werkt, zal hypnose ooit worden bestudeerd in het plan voor de openbare gezondheid. Als het bestaat, heeft het volk er recht op. Cary trekt een wenkbrauw op. Uiteindelijk zijn we in het Oosten.

Weet u waar ik voor het eerst een inwoner van de Verenigde Staten heb ontmoet? In Moskou, onder de douche. In hotel Lux, waar de buitenlandse communisten resideerden. Er was niet op elk uur van de dag warm water, en als het er was, was het bijna meteen weer op. Moskou is Palm Springs niet, het was er bitter koud. Om ons te kunnen wassen gingen we met z'n tweeën onder de douche. Zo leerde ik Earl Browder kennen, de grote leider van het Amerikaanse communisme. Hij had zich kandidaat gesteld voor het gezantschap, als ik me niet vergis. Ik weet niet wat er van hem terecht is gekomen, maar hij maakt het beslist niet goed, met die hufter van een McCarthy. O, Stalin heeft zich over hem ontfermd. Wat? Hebben ze hem uitgeschakeld? Niet fysiek, maar in '44 verklaarde hij dat kapitalisme en communisme niet samen konden leven en werd hij uit het ambt van partijsecretaris ontzet. Twee jaar na de Kominform noemde hij hem 'deviationist' en zette hem eruit. Ik weet niet waar hij nu van leeft. Ik beschouw hem als een wegbereider van wat wij nu proberen. Browder pleitte voor een Amerikaanse weg naar het socialisme.

Ik heb u gezien in die film waarin u zich als vrouw verkleedt. Welke, die met het luipaard of met de oorlogsechtgenoot? De oorlogsechtgenoot. Zeer amusant. En die met de nazi-kelder. *Notorious*. Angstaanjagend. Weet u, mijn geheime dienst heeft mij een dossier over u gegeven. U hoeft niet bang te zijn, niets compromitterends in mijn ogen, integendeel. U hebt uw land en de anti-fascistische zaak gediend binnen een sector van kapitaal belang als de vrijtijdsbesteding. Cary

houdt zijn adem in. Wat hij wilde zeggen is: op de foto's draagt u pakken van uitzonderlijk goede snit. Daar hecht ik ook zo aan, weet u. Wij kinderen van proletariërs moeten het zelf veroveren, de elegantie. Met volhardendheid. Altijd alert, alsof we aan het front zijn. Tenslotte is dat ook een oorlog. Cary is bijna ontroerd. Hij denkt aan zijn jeugd in Bristol. Hij denkt aan zijn moeder die doodgewaand was en uit het graf der levenden was opgestaan. Hij denkt aan toen hij in New York sandwichman op stelten was. Om maar te zeggen dat dit niet zo maar een futiele vraag van me is. U draagt geen ceintuur. U draagt geen bretels. U hebt geen buik. Hoe blijft uw broek in godsnaam op zijn plaats? Cary lacht. Tito lacht.

Ze hebben het terloops over het Italiaanse modehuis dat de naam van het eiland Brioni draagt. Curieus, nietwaar? Ik weet niet waarom. Weet u, ik geloof dat wij veel gemeen hebben. Ik weet dat het vreemd is, we hebben twee heel verschillende levens geleid, maar toch... Cary zet zijn standpunt uiteen. Tito verrast hem: de *konspiracija* en de film verplichten tot het aannemen van verschillende identiteiten. Zullen we eens proberen ze te tellen? Ik was Josip Broz, Georgijevic, Rudi, John Alexander Carlson, Oto, Viktor, Timo, Jiricek, Tomanek, Ivan Kostanjsek, Slavko Babic, Spiridon Mekas, Walter en ten slotte Tito. Ik was, om er slechts een paar te noemen: Archibald Alexander Leach, 'Rubber Legs', de tovenaar Knowall Leach, Max Grunewald, Cary Lockwood, Jimmy Monkley, Jerry Warriner, de paleontholoog David Huxley, sergeant Archibald Cutter, piloot Jeff Carter, krantendirecteur Walter Burns, Leopold Dilg, Ernie Mott, Joe Adams, de miljardair C.K. Dexter Haven, Johnnie Aysgarth, Mortimer Brewster, Cole Porter, agent Devlin in *Notorious*, meneer Blandings die een huis wilde bouwen... Om hier te komen heb ik de identiteit aangenomen van 'George Kaplan'. Wat ik niet weet is wie ik zou moeten gaan spelen in de eventuele film. Waarom hebt u besloten de cinema de rug toe te keren, mister Grant?

Ze praten als oude vrienden. Bent u ook gestopt met drinken? Nee, beslist niet. Dan laat ik u een aquavit van deze eilanden brengen, een aperitief. Vanavond blijft u hier bij mij eten, hebben ze u dat verteld?

Cary realiseert zich dat Tito niet de minste belangstelling heeft voor het bizarre voorstel van m16. Zijn tactiek is afwachten, kijken wat ze in Moskou doen, zijn voeten in twee stijgbeugels houden. Dineren met Hare Majesteit, en de ketterse Djilas geofferd op het altaar van Moskou. Strateeg, politiek dier dat de geurvlag volgt, de dood ruikt: telkens wanneer Stalin wordt genoemd, dwaalt zijn blik een halve seconde af. Hij hoort iets. Geroffel van voeten die dansen op het graf van de tiran? In elk geval is het idee van die film flauwekul. Tito en Cary Grant converseren beminlijk met elkaar. Kan men zich een surrealistischer scène voorstellen? Niets heeft betekenis, behalve het feit dat ik hier ben en me goed voel. Wat? O, pardon, ik zat hardop te denken.

Verradersogen volgen glimlachjes en schouderklopjes. Wie kan weten dat de film niet zal worden gemaakt? Elders wacht men op rapporten.

Twee uur 's nachts. Nog geen vier uur geleden heeft president Tito Mljet verlaten. De tuin van de villa is zo stil dat het geluid van de branding in de verte hoorbaar lijkt.

De schim verlaat heimelijk de achteringang. Loopt langs buks- en palmstruiken om neer te hurken tussen het struikgewas en het met klimop overgroeide beeld van Hermes.

Op de knieën een koffertje. Hij opent het voorzichtig. Hij pakt er een koptelefoon uit en zet die op. Behendige vingers betasten druk- en draaiknopjes. Uit de koptelefoon een zwak geruis. Oplettende ogen fixeren trillende metertjes en ontcijferen elke schommeling daarvan. Een hand richt met verfijnde aandacht de boog- en de telescoopantenne. De andere hand pakt een hoorn en brengt die naar de mond.

‘Visrijke zee, Varna, visrijke zee...’

De hoge toon van de lange golven perforeert de trommelvliezen. De schim herhaalt: ‘Visrijke zee, Varna.’

Verbrokkelde woorden. Gefluit. Geluid als van wind in een microfoon. De hand stelt de ronde antenne bij. Onverstaanbare zinnen. Duim en wijsvinger strelen een draaiknop.

De schim fluistert in de hoorn: ‘De vissersboot hoeft niet hier te komen. De zee is bij Šipan visrijker, ik herhaal: Šipan, zuidelijk deel, onbewoond, kust tegenover vasteland. Morgenochtend, tijd onbekend, ten minste drie zwaardvissen, misschien vier. De tonijn is weggetrokken, alleen baars en zwaardvis. Over en sluiten.’

De schim gooit zijn hoofd achterover en blaast naar de sterren een wolk spanning uit.

Hij trekt de koptelefoon los, sluit het koffertje en loopt met lichte tred terug door de tuin.

De voorsteven van de rubberboot glijdt, voortgeduwd door de laatste roeislag, op het zand. Vier mannen springen in het water en tillen de boot iets op om hem helemaal op het strand te trekken.

Andrej Zjoelianov kijkt nerveus om zich heen. Plannen *in extremis* wijzigen heeft hij nooit prettig gevonden. Ook als de veranderingen alles makkelijker lijken te maken. Hij prefereert een groot risico dat tot in de kleinste details is berekend boven een rechtlijnige actie vol onzekerheden. Mljet was een groot risico. Šipan lijkt eenvoudiger, maar volkomen onvoorspelbaar.

De kaart van de plaats, gevonden in de Varna, is geen grote hulp. Een zeekaart van Zuid-Dalmatië. Alsof je een restaurant zoekt in de planisfeer.

Zjoelianov werpt een blik op zijn horloge. Vier uur. Het is beter maar meteen over te gaan tot actie.

Allereerst de rubberboot uitladen.

Die vervolgens laten verdwijnen.

Ten slotte een goed uitkijkpunt zoeken om het jacht, afkomstig uit Mljet, in het oog te houden.

‘Geen rommel maken van die spullen. Alle duikspullen in één rugzak. In de andere rugzak de verrekijkers en telescopen. In de derde de wapenuitrusting. Niets vergeten. Ik zoek een plek om de rubberboot te verstoppert.’

Drie uur later, enkele tientallen meters boven het strand en iets oostelijker, zal Pierre na een onrustige nacht wakker worden in het bed van zijn vader. De eerste ochtendzon zal de kamer vullen met de belofte van een warme dag, ideaal om te gaan zwemmen.

Pierre zal op blote voeten naar het raam lopen. Hij zal het niet kunnen laten aan Bologna, aan de dag van zijn vertrek te denken. Bologna, nog koud, vochtig, gehuld in de laatste nevels, nat van motregen, grijswitte hemel die de zon verbergt.

Hij zal de geluiden horen van zijn vader in de andere kamer en hij zal op de drempel leunen tegen de deurpost.

‘Over het klimaat en het landschap heb je niets te klagen, papa. Eind

april en het lijkt al zomer. Thuis sta ik op, doe het raam open en zie ik elke ochtend de stoep, twee of drie fietsen en wat oude vrouwtjes met een boodschappenmand. Jij hebt hier rotsen, de zee, de eilanden...’

‘Ja, dat is waar,’ zal Vittorio met een glimlachje antwoorden. ‘Maar dat is toch juist slechter? Kleine genoegens in plaats van grote dromen. Mooi uitzicht, zon en de lekkerste ricotta ter wereld.’

‘Ik wilde het alleen maar van de goede kant bekijken.’

‘De goede kant? Die is er, dat weet ik. Het is hier goed, als je wilt. Maar ik wil niet. Ik wil iets anders, snap je?’

Pierre zal zijn hoofd schudden en zich zwijgend omdraaien, vastbesloten niet in een slecht humeur te raken. Er bestaat geen onneembaarder fort dan moedwillig pessimisme.

Het is maar beter er geen acht op te slaan en snel naar het strand te gaan.

Het privé-jacht van president Tito glijdt met een constante snelheid over het water. Cary, gezeten op de boeg, laat een hand buitenboord bungelen om spetters te verzamelen waarmee hij zijn hoofd nat kan maken, dat gevuld is met gedachten als de hemel met wolken.

De enige ergernis: de drie lijfwachten die op elke beweging letten, altijd alert, altijd gewapend. Nooit een moment om te ontspannen.

Ontspannen. Zwemmen, lezen, zonnebaden, wandelen over het strand. Het dagprogramma ligt vast, een panacee voor de vermoeienissen van een nieuwe, lange reis. Alvorens terug te keren naar Palm Springs en zich bij Hitch en Grace Kelly te voegen aan de Côte d’Azur. Hij had beter thuis kunnen blijven, luxe pensioentrekker, yoga, Indiase massages en de geestige oneliners van David Niven.

Tot dan toe had Cary echter besloten daar niet aan te denken, en hij wil zich aan zijn woord houden.

Hij zet zijn zonnebril op, gaat lekker zitten en opent het boek bij hoofdstuk drieëntwintig.

De lens van de telescoop richt zich op de scène.

Zjoelianov focust en ziet dat het jacht het anker uitgooit op zo’n

honderd meter van het strand. De sloep wordt te water gelaten met drie mannen aan boord. De lijfwachten zijn in militair tenue. Grant draagt een donkerblauw poloshirt en een zwembroek in dezelfde kleur. Hij heeft een zonnebril op en houdt iets in zijn hand. Misschien een boek.

Ze heten de Elafieten, een tiental eilandjes tussen het uiterste oosten van Mljet en de haven van Dubrovnik. De naam heeft te maken met herten, maar het is niet duidelijk of die te danken is aan de aanwezigheid van die dieren, die nu helemaal zijn verdwenen, of aan vorm van de eilandengroep, die als een sterrenbeeld doet denken aan een hertenkop.

Šipan, Lopud en Koločep zijn de enige bewoonde eilanden. Op Šipan, het grootste eiland, zijn twee nederzettingen, Šipanaka Luka en aan de andere kant Sudurad.

Halverwege tussen de twee dorpen, verscholen tussen rotsen en bremstruiken, beheerst een gammelhuisje van bovenaf een onbewoonde en onherbergzame kuststrook.

Misschien komt het daardoor dat Vittorio Capponi, die daar sinds ongeveer twee maanden woont, er nog nooit iemand een anker heeft zien uitgooien. Hooguit een passerende sloep in de vroege ochtend, of 's nachts, op open zee, om met een lantaarn te vissen op pijlinktvis. Maar nooit een jacht van die afmetingen. Zo groot, dat het een motorsloep bij zich had, aan twee katrollen opgehesen op de achtersteven en groot genoeg voor vier personen.

Toeristen? Bijna onmogelijk. Denk je dat iemand met zo'n boot daar, op het meest verlaten punt van het hele eiland, gaat zwemmen? Dat jacht is iets voor dure meneren, sterker nog, om mee te pronken in modieuze badplaatsen, op de gerenommeerde stranden, niet halverwege Šipanaka Luka en Sudurad, midden tussen de geiten en de vissers die pijlinktvis vangen.

Maar toch. Vittorio knijpt zijn ogen samen, brengt een hand naar zijn voorhoofd om zich te beschermen tegen de zon. Maar toch, kijk, Radko. Ze laten de sloep in zee, ze varen naar het strand.

Zijn dat geen militaire uniforms?

Jezus Christus! Ze komen me halen!

Pierre ligt in het zand en geniet van de voorjaarszon, blote bast en broek tot aan de knieën opgerold. Hij denkt aan Angela, aan wat ze op dat moment zou doen, aan wat hij tegen haar zal zeggen als hij weer in Italië is. Haar geur, haar haren en oneindig veel details van haar lichaam dwarrelen plotseling door zijn hoofd. Een soort huivering gaat van top tot teen door hem heen. Hij denkt aan wat hij zou willen zeggen tegen zijn vader, aan de knoop die hij voor eens en voor altijd zou willen ontwarren.

Hij besluit op te staan voordat hij verbrandt. Benen zwaar van de warmte en stoom in zijn brein. Hij slaat het zand van zich af en loopt met wankele passen naar de branding.

Hij laat zijn billen zakken in het heldere water en heeft er spijt van dat hij nooit heeft leren zwemmen. Tante Iolanda had heel wat keren geprobeerd hem over te halen, maar nee, hij wilde niet. Hij begreep niet waarom al die moeite nodig was alleen maar om de lol om de Santerno over te steken vanaf de poel waar ze 's avonds gingen zwemmen. Het water was koud, ook bij de oever, en als je ging zitten, was je al tot je nek onder.

Maar de zee was heel wat anders. Daar krijg je wel zin van om te gaan zwemmen, het strand zien vanuit een ander perspectief, ver weg gaan, tegen de golven in, tegen de meeuwen in.

Wanneer hij het geluid van een motor hoort, schrikt hij hevig. Hij loopt naar de rotsen die hem scheiden van het andere strand en gluurt over de stenen. Drie mannen trekken een grote sloep op het droge. De vierde is een slungelige meneer die om zich heen kijkt alsof hij het landschap bewondert, vervolgens op het zand gaat zitten en een boek openslaat.

Een toerist zou gefascineerd zijn door de rotsachtige achtergrond, overgroeid met anemonen en posidonia.

Met één slag met zijn zwemvliezen zou hij een school kleine vissen in hun gelijktijdige en onverwachte wendingen volgen.

Misschien zou hij zelfs doordringen in de diepte om een zeester te zoeken, of het oog van een inktvis dat uit het zand steekt.

Hij zou het mes, dat vastgebonden zit aan zijn enkel, lostrekken om zeeslakken van de rotsen te snijden.

Een toerist zou in vervoering raken bij de aanblik van de zeeschildpad, zeldzaam in deze wateren.

Maar Ivo Radelek is geen toerist.

Het enige wat hij de moeite waardt vindt om te zien ligt voor hem: de witte romp van het privé-jacht van president Tito. Terwijl hij dichterbij komt probeert hij niet te denken aan de maanden die hij heeft doorgebracht in Goli Otok, de hel van de conformisten, waar Tito hem had opgesloten opdat zelfs zijn herinnering verloren zou gaan. Nu is hij hier om hem dat betaald te zetten, en moet hij helder en doeltreffend zijn.

Hij klampt zich vast aan de opgeklapte loopbrug en trekt zichzelf langzaam op de achtersteven. Hij richt kalm, en pas als hij zeker weet dat hij het doel in de roos zal raken, blaast hij in de blaaspijp.

De bewaker brengt zijn hand naar zijn nek en heeft nauwelijks tijd om iets te rochelen voordat het narcoticum zijn hersenen bereikt en hem languit op het dek doet neervallen.

De duiker trekt zijn pak uit, kleedt de bewaker uit en trekt diens uniform aan. Ten slotte haalt hij een walkietalkie uit zijn waterdichte tas.

‘Zoiest uitgeworpen. Ik herhaal: zoïest uitgeworpen. Verdergaan.’

‘We gaan,’ fluistert Zjoelianov tegen de andere twee.

Bestudeerd traject. Ze kunnen het strand bereiken zonder gezien te worden.

De twee lijfwachten blijven op afstand van Grant. Uit de zon, in hun uniformen, vlak onder de steile kustwand.

Drie hagedismannen glijden zwijgend voort, bedekt door de struiken. Ze blijven roerloos liggen.

Twintig meter van het doel verwijderd.

Hij liep langs de branding over het schone, harde zand, totdat het hotel uit zijn blikveld was verdwenen.

Toen trok hij zijn pyjamajasje uit, begon te rennen en

dook snel in de nauwelijks gerimpelde zee. Het strand liep steil af. Bond bleef onder water...

Cary hoort rechts naast zich ‘plof’ en laat het boek zakken. Een van de bewakers ligt op de grond, beslist niet om bruin te worden. Geconditioneerde reflex van duizenden tsjaks: een gelaatsuitdrukking die het publiek over de hele wereld tientallen keren heeft bewonderd.

Fracties van seconden. De ander werpt zich boven op hem als menselijk schild, maar ook voor hem is er een pijltje. Cary wordt verpletterd onder het dode gewicht van de wildeman en laat zich een vloek ontglippen.

Hij slaagt erin zich los te maken en met een Archie Leach waardige sprong staat hij op en rent naar de rotsen.

Nauwelijks tijd om een blik achterom te werpen: drie mannen in donker tenue achtervolgen hem.

Het zijn er vier.

Een voorop, een in het midden, daarachter de twee anderen.

Niks uniformen nu, maar toeristen zijn het in elk geval ook niet. Ze rennen. Naar de barrière van rotsen die de twee inhammen scheidt. De inham waar ze zijn geland en de inham waar Robespierre zich bevindt.

Vittorio klemt zijn kaken opeen. Bedekt met zweet, behalve zijn hand die de Mauser vastklemt, en de vinger die op de trekker rust.

Hij laat zijn hoofd zakken, in rechte lijn met de loop, en richt.

De slungelige meneer komt als eerste tussen de rotsen te voorschijn. Hij rent met grote passen, als een hardloper. De andere drie kunnen hem nauwelijks bijhouden.

Naarmate ze dichterbij komen, kan Pierre zijn blik beter zien. Gespannen, angstig. Hij ziet er niet uit als een sportman die traint. Of eerder: een die vlucht. En zijn gezicht komt hem uiterst bekend voor.

Het schot heeft op hem de uitwerking van het startschot voor de honderd meter.

Hij springt naar de helling en laat een zandwolk achter zich.

De tweede kogel raakt de Slaaf juist boven zijn enkel. Hij stort neer als een geveld hert. Het derde schot mist op een paar centimeter na fluitend het rechteroor van Zjoelianov, die vloekt. Dat hoorde niet bij de plannen. Hij kruipt naar de gewonde en helpt die op te staan, terwijl hij hem wegsleurt om hem te beschermen tegen de geweerschoten. Hij zet de walkietalkie aan en praat snel: 'We laten het net los! Ik herhaal: We laten het net los! Storm op zee, onmiddellijk terugkeren.'

Hij laat de nog slapende lichamen van Grant's lijfwachten liggen en helpt de Slaaf op te staan. Ze slaan het paadje tussen de rotsen in.

Het opium van het falen en de adrenaline van de vlucht strijden om het zenuwstelsel.

Onderschat je vijand nooit.

Aan de rand van het strand is een soort grot, niet heel diep, eigenlijk een inham tussen de rotsen. Die was Pierre al opgevallen toen hij naar het strand liep, en nu wringt hij zich erin, zijn hoofd eerst.

De slungelige man is vlak achter hem. Hij kruipt naast hem in de grot en zakt met zijn rug tegen de wand om op adem te komen.

Pierre draait zich om, nog steeds opgewonden van het rennen.

Ze kijken elkaar aan.

Pierre denkt geen moment dat hij waanbeelden heeft. Te vaak heeft hij die gelaatsrekken op foto's en het witte doek, centimeter voor centimeter, bestudeerd om het geheim van de volmaakte stijl te doorgronden.

'Jezus! Cary Grant!'

De emotie stompt zijn brein af, hij roept zijn Engels op appèl. Zijn kaken weigeren te sluiten.

Wat moet ik zeggen? Wat moet ik zeggen!

'*This is a film... isn't it?*' En filmster uit Hollywood op een verlaten strandje in Dalmatië, achtervolgd door drie louche figuren. Dit moet toch een film zijn?

Grant gluurt langs de rotsen. '*I'm afraid not.*'

Not? Wat dan wel in hemelsnaam?

Nog een poging, terwijl hij hem blijft aankijken.

'What's... happening, mister Grant?'

Een uitdrukking op zijn gezicht die het midden houdt tussen bezorgdheid en zelfkritiek: '*Believe me, I don't have a clue!*'

Glue? Lijm? Wat heeft dat er verdomme mee te maken? Nog een keer proberen.

'You don't know... who are... these men?'

Als Fanti dit eens kon zien! Engels praten met Cary Grant!

'Absolutely not. And you? Where have you sprung from? Who are you?'

Hoewel hij maar de helft begrijpt van die laatste vraag, peurt Pierre nog iets van Fanti's eerste les uit zijn geheugen en antwoordt: '*Nice to meet you. My name is Robespierre Capponi. I'm twentytwo and I'm from Bologna, Italy.*'

De meest stijlvolle man ter wereld kijkt met een zweem van verwarring naar de uitgestrekte hand van de jongen. Dan drukt hij die haastig en werpt opnieuw blikken op het strand.

'Robespierre... We might as well call Napoleon and Lafayette to save our hide.'

'Hè? What?'

De stemmen komen uit de grot.

De schoten hebben er drie op de vlucht doen slaan. Robespierre moet de vierde hebben gepakt. Hij is hem nu aan het ondervragen.

Vittorio nadert op blote voeten, past op dat hij geen geluid maakt. Hij gaat met zijn rug tegen de wand staan die toegang geeft tot de grot, op een meter van de opening. Even concentreert hij zich en dan springt hij te voorschijn, zijn Mauser naar voren gericht, klaar om te schieten.

'Stoj!'

De kreet weergalmt en de echo vermengt zich met de stem van Robespierre: 'Niet schieten, papa, ik ben met Cary Grant, niet schieten!'

Als ze bij het andere strandje komen, zien ze dat de lijfwachten daar nog steeds liggen.

Cary luistert geduldig naar de vragen van de Italiaan met de Franse

naam, een sympathieke jongeman die een hoop van zijn films heeft gezien en graag zou willen glimlachen als hij.

De vader, bars en sjofel, dringt erop aan dat een vraag van hem wordt vertaald, maar de jongen is daar niet zo gevoelig voor.

Hoe dan ook, sjofel of niet, hij is degene die de schoten heeft gelost waardoor zijn achtervolgers op de vlucht zijn geslagen.

Cary is de eerste die zijn hand uitsteekt als teken van dankbaarheid. De jongen smeekt hem niets tegen zijn bewakers te vertellen over hun aanwezigheid op het eiland.

‘*Cross my heart!*’ antwoordt Cary, terwijl hij met een vinger over zijn hart strijkt.

Achter hem probeert een *bodyguard* wakker te worden.

Zware armen, wazige ogen. Kapitein Franko Spiliak probeert op te staan, maar zijn spieren reageren niet goed. Stemmen. Drie mannen, maar misschien is het er slechts één, vermenigvuldigd door de hallucinatie van de verdoving.

Wanneer hij eindelijk op twee benen staat en de kristallens richt, ziet hij dat er inderdaad maar één man is.

Cary Grant, kerngezond, zittend in ongeveer dezelfde houding als daarvoor, zelfde zonnebril, zelfde poloshirt en geen boek in zijn hand.

Zeven uur later zal Pierre, nog steeds erg verward, afdalen naar het strand voor een onderzoek ter plaatse.

‘Goed.’ Zijn vader zal hem op de hielen zitten. ‘Hij wist niet wie die kerels waren. Maar heb je ook gevraagd wat hij daar eigenlijk deed?’

‘Tuurlijk, papa, dat heb ik je toch gezegd. Ze willen een film maken over Tito en Cary Grant is hier gekomen om Tito te ontmoeten. Dat is alles. Niets gek aan.’

‘En die kerels dan? Die komen eraan, leggen de lijfwachten plat, achtervolgen die Amerikaan en vluchten na drie schoten weg. Dat is alles, en hij is hier alleen maar voor die film. Nee, Robespierre, er klopt iets niet.’

‘Hoe dan ook, je hoeft je geen zorgen te maken. Ze zijn toch niet voor jou gekomen, of wel soms?’

‘Je weet maar nooit. Zoiets als dit trekt aandacht. Misschien zijn hier morgen al soldaten. We moeten goed nadenken wat we gaan doen.’

Op een paar passen van de grot zal de hond zijn neus in het zand steken en beginnen te graven.

‘Radko, laat eens zien, wat heb je daar gevonden?’ Pierre zal zijn hand uitstrekken onder de snuit van de hond.

Een boek. Negen bloedende harten rondom een titel, gouden letters op kastanjebruin kaft. *Casino Royale*, van ene Ian Fleming. In het Engels.

Hij zal het boek vol verering in zijn handen ronddraaien. Hij zal de snelheid van de gebeurtenissen en de taalverwarring die hebben verhinderd dat de ontmoeting langer kon duren, vervloeken.

Zoiets als de lotto winnen en het briefje met het lotnummer kwijtraken.

Hij zal door het boek bladeren in de hoop een spoor te vinden van de eigenaar, als surrogaat, hoe klein ook, van een echte handtekening.

Maar Cary Grant zal er niets in hebben geschreven: noch op het kaft, noch binnenin of waar dan ook.

‘Ik heb zitten denken: op dit verlaten eiland heb ik mijn favoriete acteur ontmoet en jij hebt zijn leven gered. Wat vind je daarvan?’

‘Hij mag dan misschien wel beroemd zijn, maar hij zag er niet zo snugger uit. Denk jij dat hij in de smaak valt bij de vrouwen?’

‘Wat dacht je! Bij alle vrouwen! En ik heb niet eens zijn handtekening gevraagd! Dit zal niemand geloven!’

‘Dat is maar goed ook, Robespierre. Hij had je verrot gescholden. In het Engels weliswaar, maar hij had je verrot gescholden als je zijn handtekening had gevraagd.’

Ze lachten en de spanning van het afscheid werd even doorbroken.

Vittorio gaf een leren zak aan Pierre. ‘Hier heb ik kaas en brood in gedaan. Voor onderweg.’

Nadat hij zo veel jaren geen Italiaans had gesproken, was zijn moedertaal in de weken die hij samen met zijn zoon had doorgebracht weer verbeterd.

‘Dank je.’

Pierre deed de reistas dicht. De opgaande zon gleed juist over de heuvel en aan de hemel waren de sterren nog zichtbaar.

‘Dus alles is duidelijk? Je gaat met de bus naar Dubrovnik. Dan ga je naar de haven, naar de tavernen van Petar. Er hangt een bord, het is beroemd, iedereen kent het, met een... hoe noem je dat? Een duif. Een postduif, toch?’ Pierre knikte. ‘Daar moet je vragen naar Dragan Petroviè, onthoud het goed. Dragan is lang, heel sterk en mist twee vingers aan zijn rechterhand. Die heeft hij verloren in de oorlog, toen we samen vochten. Zeg hem dat ik je heb gestuurd, dat je mijn zoon bent en dat je terug moet naar Italië. Duidelijk?’

‘Weet je zeker dat hij me niet zal aangeven?’

Vittorio schudde zijn hoofd. ‘Ik heb ooit, tijdens de oorlog, zijn leven gered. Luister: je kunt me via hem een berichtje sturen.’

‘Hoe dan?’

‘Dragan heeft postduiven.’

‘Een duivenmelker!’

Vittorio deed zijn best om de betekenis van dat woord te begrijpen en toen hij meende daarin geslaagd te zijn, knikte hij. ‘Hij kan je een duif in een kooi geven. Die neem jij mee naar Italië en als je hem loslaat, keert hij terug. Vervolgens vertelt Drago het aan mij. Zo weet ik dat je thuis bent gekomen en alles goed is.’

Het uitzonderlijke toeval ontrok een glimlach aan Pierre, terwijl hij terugdacht aan Renato Fanti, gehurkt tussen de duiventillen op het dak van zijn huis.

Hij zei: ‘Perfect. Maar wat ga jij doen?’

Vittorio streelde even de loop van de Mauser die tegen de deurstijl leunde. ‘Wat denk je? Ik ga ook weg. Na wat er gebeurd is, zullen ze op het eiland komen en ontdekken dat ik hier ben, ze zullen een voorwendsel vinden om me naar Goli Otok te sturen.’

‘Ga dan met mij mee naar Dubrovnik.’

‘Nee. Ik ga de bergen in.’ Hij wierp een blik op de roze gekleurde horizon. ‘Ik ken de bergen. Ik heb er gevochten. Ik zeg tegen Dragan waar ik naar toe ga, hem vertrouw ik, zodat hij me kan vertellen dat je bericht is aangekomen.’

‘Maar je kunt toch zo niet doorgaan. Steeds maar verborgen, steeds met het risico dat ze je zullen komen halen. Je moet iets doen, je moet weggaan!’

‘En waarheen? In Italië stoppen ze me in de gevangenis. Daarbij willen ze niet iemand die bevriend is geweest met Tito. Wat moet ik daar doen? Hetzelfde als wat ik hier doe. Ik ben te oud, Pierre, en de nederlagen zijn als een last die je in je meedraagt en die je omlaagsleurt.’

Ze zwegen, elk ondergedompeld in zijn eigen gedachten, zoekend naar woorden.

Pierre begreep dat de nederlaag die zijn vader voelde niet alleen het verlies was van de zaak waarin hij geloofde.

Hij had er die weken lang over nagedacht. Vele malen had hij op het punt gestaan er met hem over te praten, om de knoop te ontwarren die hij die in zijn maag voelde. Maar telkens was hij bang. Bang om niet in staat te zijn zich duidelijk te maken. Bang dat zijn vader niet wilde praten. Hij realiseerde zich dat hij zo niet kon weggaan, zonder iets te zeggen. Hij had niet die hele reis gemaakt alleen maar om te weten wat er was gebeurd. Niet alleen vanwege het avontuur.

Hij opende zijn mond, nog zoekend naar de beste woorden, maar het was Vittorio die begon, alsof er tussen vader en zoon een telepathie was ontstaan.

‘Ik ben geen goede vader voor jullie geweest. Een goede vader zou bij zijn kinderen blijven, ook als hij de gevangenis in moest. Die ging terug naar Italië en onderging het proces. Maar wat moet ik zeggen, Robespierre? Ik heb gedaan wat ik dacht dat juist was. Dit volk helpen met de opbouw van het socialisme. Dáár heb ik voor gevochten. En nu denk ik dat het misschien niet de moeite waard was. Alles stort nu in. Ik ben zo goed als verbannen. Milena is er niet meer en ik blijf alleen als een hond achter, zonder kinderen, zonder vriendin, zonder land en zonder socialisme. En weet je wat ik nog het ergste vind?’ Het was een oprechte vraag, vervuld van verbazing. ‘Dat ik maar geen berouw kan hebben. Het lukt me niet om te denken dat het verkeerd was. Het was goed dat ik het geprobeerd heb, en als je wilt dat ik echt eerlijk ben, dan zeg ik dat het zelfs nu niet verkeerd is, nu Tito net zo is als Stalin. Misschien vergis ik me, Robespierre. Ik weet dat het niet goed is geweest voor jou en Nicola, ik weet dat jullie een gewonere vader hadden verdiend, die zich voor jullie opofferde. Maar hier heb ik Milena ontmoet, heb ik samen met haar gevochten, hebben we van elkaar gehouden. Hier was een land dat moest worden opgebouwd, het socialisme, de revolutie, begrijp je? Een nieuwe samenleving. En in Italië niet. Als ik was teruggegaan, had ik er mijn leven lang spijt van gehad dat ik niet mijn aandeel hier had geleverd. Kijk, dit zeg ik je in alle oprechtheid en misschien haat je me nu nog meer dan Nicola. Als ik het nog eens mocht overdoen, zou ik dezelfde keuze maken.’

Pierre zag zichzelf in de kelder van Italo, op zijn dertiende, naast

Nicola, een spichtige, hoekige twintiger. Zijn vader was een donker, vaag silhouet en een diepe stem. Tijdens de oorlogsjaren was hij voor hem een sprookjesfiguur geweest, een aanwezigheid die hem ’s avonds voor het slapen gaan kwam opzoeken in de verhalen van tante Iolanda en in zijn eigen kinderfantasieën. Hij verbeelde zich dat zijn vader vocht tegen grote aantallen meedogenloze vijanden op de bergen van een vreemd land, als een krijger uit de Oudheid. De laatste zintuiglijke herinnering was de geur van zijn leren jack, die nacht. Geur van bouwstenen. ‘Nicola, Robespierre, luister goed wat ik zeg. Ik kan niet bij jullie blijven. Ik ben hier stiekem teruggekomen, begrijpen jullie dat? Stiekem. Want als ze ontdekken dat ik terug ben in Italië, stoppen ze me in de gevangenis. Ik moet weer weg. Maar tante Iolanda zal voor jullie zorgen, die houdt van jullie alsof jullie haar eigen kinderen waren. Ik zal steeds schrijven. En op een dag komen jullie naar Joegoslavië, in een beter land, waar de mensen vrij en gelukkig zijn. Maar nu niet, nu kan dat niet, nu is het daar te gevaarlijk. Ik ben teruggekomen om jullie dat te vertellen. Nicola, pas goed op je broertje, begrepen? Jij bent nu het hoofd van de familie.’

Pierre werd wakker als uit een droom en had duidelijk voor ogen wat hij wilde zeggen, wat hij dagenlang met zich had meegedragen zonder ter zake te komen. Hij keek naar Vittorio, die op het veldbed zat, gehuld in dezelfde schaduw als toen. Maar nu was er geen mythisch aura meer dat hem omhulde. Nu was hij slechts een man. En die man was zijn vader.

‘Nicola haat je niet, papa. De teleurstelling heeft hem zo gemaakt. Hij bewonderde je te erg en voelde zich verraden. Begrijp je? Hij is de bergen in gegaan met de partizanen omdat jij hem geleerd had anti-fascist te zijn. Jij hebt ons zo opgevoed. Hij is ook voor jou bij de Brigade gegaan. En hij wilde dat jij dat kon zien, dat jij hem kon bewonderen. Maar toen kreeg hij die kogel in zijn been en toen de oorlog was afgelopen heb jij besloten hier te blijven. Hij wilde dat je hem liet zien dat je trots was op wat hij had gedaan. Jij was onze held. Jij was degene die nooit het hoofd had gebogen voor de fascistten. Degene die was gedeserteerd om geen onschuldige mensen te hoeven vermoorden. Maar je was ook onze vader,

verdomme! En je mocht dan wel geslaagd zijn als held, als vader had je ons in de steek gelaten. Het zijn harde jaren geweest, wat denk je. Tante Iolanda moest alles op alles zetten om het te kunnen redden. Gelukkig deed zich de kans van de bar voor. De partij heeft ons uit de stront gehaald, niet jij. Jij was ver weg. Even ver als Odysseus. We kunnen onze vaders niet kiezen. En we kunnen niet niet van ze houden. Of ze haten als ze ons in de steek laten.'

Vittorio keek naar zijn zoon. Hij zocht een les, een levensles van een man die nog niet voor de helft zo oud was als hij en die hij op een dag had verlaten om zijn vechtersnatuur te volgen. Op dat moment had hij alles geaccepteerd, alle haat van de wereld. Hij was klaar, misschien was hij dat al tien jaar.

Pierre's gezicht was verkramppt, hij spande zich in, maar wist dat hij de woordenvloed moest laten stromen.

'Toch zijn vaders, voordat ze vaders zijn, mensen. Dat is wat ik denk, ik heb er lang over gedaan om dat te denken. Misschien ben ik speciaal hier gekomen om je dat te zeggen. Jarenlang heb ik een vader willen hebben als alle andere vaders. Een die ons hielp, die voor ons zorgde, ook met het risico in de gevangenis te belanden. Maar de waarheid is dat als jij die keus had gemaakt, je niet meer jezelf zou zijn geweest. Dan zou je alles waarin je geloofde hebben afgezworen. En dan zou je mislukt zijn. Mislukt als mens, bedoel ik. Door de keuze te maken die je hebt gemaakt, ben je mislukt als vader, maar heb je je ideeën en je gevoel gevolgd. Zo heb je ons geleerd dat leven betekent: geloven in rechtvaardigheid en je eigen lot bouwen, dat niet laten onderbreken door anderen. En daarom ben je, ondanks alles, een beter mens dan zo veel mensen die ik in de bar zie, die een huis en een brommer hebben, *L'Unità* op zak, de praatjes met hun vrienden, en die geen keuzes meer willen maken. Misschien zijn hun kinderen nu diplomaat en afgestudeerd, en hebben ze een goede baan, maar ze zullen nooit weten wat ik weet.'

Er kleefden twee tranen aan zijn wimpers. Die bleven daar, in balans, ze dropen niet omlaag en droogden niet op. Zijn vader bleef roerloos zitten, misschien voelde hij dezelfde brok in zijn keel.

Pierre ging verder: 'Kijk, dat is wat ik je ben komen zeggen. Want

wat er gebeurd is, kan niet meer ongedaan gemaakt worden, en het is te laat om je te haten, en jij moet je niet schuldig blijven voelen. Daar heeft niemand wat aan.'

Hij klemde zijn kaken op elkaar, Pierre haatte sentimenteel gedoe, alleen tegen vrouwen kon je sentimenteel zijn, niet met mannen onder elkaar, niet tussen vader en zoon.

Hij stond op, pakte de reistas en opende de huisdeur. Radko sprong naar buiten, enthousiast over de ochtendlucht.

Op de drempel keken de twee mannen elkaar een moment aan, gegeneerd door de intimiteit van de woorden.

'Je hebt belangrijke dingen gezegd, Robespierre.'

'Ik heb de waarheid gezegd, papa.'

Vittorio haalde twee enveloppen uit de zak van zijn overhemd en overhandigde die aan zijn zoon.

'Een brief voor Nicola en een voor tante Iolanda. Schrijven in het Italiaans gaat me erg moeilijk af, maar ik denk dat ze het desondanks wel kunnen lezen. Praat met je broer en zeg hem dat ik van hem houd.'

Pierre knikte, zonder woorden.

Ze drukten elkaar de hand als oude vrienden.

'Veel geluk.'

'Jij ook.'

Ten slotte omhelsden ze elkaar.

Toen hij op de top van de heuvel boven het huis was, werd Radko, die hem tot daar had begeleid, teruggefloten door zijn vader.

Pierre draaide zich om en zag hem staan in de deuropening, een oude, communistische partizaan, door het leven eronder gekregen. Wat hij voelde was geen medelijden. Dat zou niet juist zijn geweest, Vittorio had zelf gekozen en had geen spijt. Hij wist dat hij niet alles had gezegd, dat hij iets voor zich had gehouden, en heel even voelde hij de opwelling om terug te rennen.

Je hebt mij besmet met dezelfde ziekte. Ik heb valse papieren laten maken om hier te komen. Ook ik kan het lot niet aanvaarden dat ze me willen opleggen. Ik heb een baan, aanleg voor dansen, een geliefde, en

geen enkel perspectief. Ik kan doorgaan met barkeeper zijn, met dansen zolang ik genoeg adem heb, met de heimelijke ontmoetingen met mijn vriendin zolang zij dat nog wil. Is dat alles? Is er verder niets? Moet ik daar genoeg mee nemen? Nee, papa, daar neem ik geen genoeg mee, er moet meer zijn, misschien elders, misschien in een andere wereld, net zoals het voor jou was. Misschien is dat ook een reden waarom ik je nooit heb kunnen haten. Misschien ben ik wel net als jij. Ook ik kan geen genoeg nemen met de gesprekken in de bar.

Hij kneep in het hengsel van de reistas, hief zijn arm op ten teken van groet en sloeg het pad in.

54

Bologna, 1 mei, Dag van de Arbeid

De klassieke oude-mannenfluim belandde pal in het oog van parlementariër Giorgio Almirante. Een meter verderop was het gezicht van zijn tweelingbroer door een monsterachtige scheur in tweeën gespleten.

‘Daar is veel lef voor nodig,’ schold Garibaldi terwijl hij zijn keel schraapte en nieuwe munitie verzamelde. ‘Een fascist als hij, die hier bij ons in Bologna komt spreken op de Dag van de Arbeid. Dat kan toch niet?’

‘Moet je horen,’ zei zijn vriend. ‘Ze hebben een grote mond, dat wij tegen de atoombom en al die bevelen zijn, maar als ze die nu aan mij geven, zo’n mooi bommetje, en ze zeggen dat ik die moet afschieten op Washington, dan worden die Amerikanen heus wel bang, de sukkels, en dan laten ze het wel uit hun hoofd om ons te zeggen wat we moeten doen, je kunt er donder op zeggen dat ik op die knop druk, ik heb schijt aan vrouwen en kinderen, ik mep er gewoon op los, want als je moet kiezen tussen twee kwaden, moet je het minst erge kiezen.’

‘Hou op, schei uit, we hebben ’t er niet meer over, we zijn al laat.’

‘Ja, oké, je hebt gelijk, we hebben ’t er niet meer over: de laatste keer zei de dokter nare dingen over mijn lever en het is beter dat ik mijn humeur niet laat vergallen.’

‘Je had me niet verteld dat je last hebt van je lever!’ antwoordde Garibaldi verbaasd. ‘Zullen we je een stukje Chinese paddestoel geven?’

‘Gadverdamme.’ Bottone’s hele gezicht krulde alsof hij een drol onder zijn neus had uitgesmeerd. ‘Die rotzooi wil ik niet eens zien.’

‘Maar het helpt goed, wist je dat? Je hebt er helemaal geen last van. Je laat hem daar gewoon zitten, in de thee, hij groeit heel langzaam, maakt zijn voedingsbodem, je drinkt er drie kopjes per dag van en alles is weer in orde.’

‘Volgens mij is dat allemaal onzin, laat dat gezegd zijn. Dat soort medicijnen die voor alles en niets helpen.’

‘Maar als de Chinezen het drinken, dan zal daar toch wel een reden voor zijn?’

‘Ach, Chinezen!’ antwoordde Bottone tegen de zoveelste Almirante. ‘Dat zijn rare snuiters, wat voor hen goed is, hoeft nog niet voor ons goed te zijn. En daarbij, luister, als die rotzooi uit China komt dan heet ik zekel Castel San Pietlo, plovincie Shanghai, wist je dat niet, eelwaalde Italiaanse kamelaad?’

Bottone glimlachte onnozel terwijl hij zijn hoofd heen en weer liet schudden, en Garibaldi zei dat hij kon opsodemieteren.

Het rumoer was al te horen op het kruispunt tussen Via Irnerio en Via Indipendenza, en onder de arcades verplaatste de mensenstroom zich in een richting, naar Piazza dei Martiri, vanwaar de optocht zou vertrekken naar de Giardini Margherita.

Aan de kop van de menigte wapperden de rode vlaggen van de vakbond, die daar vlakbij was gevestigd en het hele feest organiseerde, met kraampjes met eten, kermis in de Giardini en ’s middags een toespraak van kameraad Montagnana.

Onderweg doemden naast de vlaggen steeds meer borden en spandoeken op.

‘Garibaldi, jouw ogen zijn nog goed, kan jij lezen wat daar staat, daarboven?’

Garibaldi trok met zijn vingers aan de randen van zijn ogen om beter te kunnen focussen.

‘Helaas, eelwaalde kamelaad, ik Chinees, ik niet begrijpen.’

Bottone nodigde hem zonder enige omhaal uit om zich te gaan wijden aan sodomie.

‘Er staat: “Nee tegen Italië in de Europese Defensie Commissie, EDS = SS, Dollars & Bommen: recept voor nieuwe nazi’s.”’

‘O, mooi zo.’ Bottone wreef zich vol enthousiasme in de handen. ‘Laten we de anderen snel proberen te vinden, want nog even en het feest gaat beginnen.’

‘Hé, Bottone, wat bedoel je?’

‘Weet je dat dan niet? De politie heeft alle borden tegen de regering, de atoombom en aanverwante zaken verboden. Het is de Dag van de Arbeid, zeiden ze, praten jullie maar over arbeid en ga niet zeiken over andere dingen. Nou, nog even en de pleuris breekt uit.’

Bottone had heel wat betogingen op het plein meegemaakt. De eerste keer was geweest in 1911, een demonstratie tegen Giolitti en de oorlog in Libië. De klap met het musketgeweer had hij echter pas acht jaar later mogen proeven, in de dagen van de opstand tegen de prijsstijgingen en van de plunderingen van de winkels. Hij was in het ziekenhuis beland met een snee in zijn hoofd, en was er bijna een week gebleven, maar het litteken onder zijn haar was nooit meer weggegaan.

Door die ervaring was hij kundig geworden in het aanvoelen van de stemmingen van de menigte en de smerissen, wist hij wanneer en waar de vonk zou overslaan. Hij pakte Garibaldi bij een arm en sleurde hem mee de straat op, terwijl hij zich met zijn ellebogen een weg baande naar de andere kant van het plein.

Aan de kop van de stoet, op Via dei Mille, liepen de grote jongens van de vakbond, een paar gemeenteraadsleden en zelfs senator Zanardi. Daar zou de politie nooit op schieten. Ook aan de kant van Via Marconi konden ze zich dat veroorloven, want daar was het hoofdkantoor van de vakbond en riskeerden ze een flink pak slaag. Bottone schatte in dat de aanval daarom moest komen van de kant van het station, of in de rug. Deze laatste mogelijkheid sloot hij echter uit, omdat er daarginds maar weinig gewraakte borden waren en de oproerpolitie wel een voorwendsel nodig had om een charge uit te voeren.

Inderdaad troffen ze op het daartoe aangewezen kruispunt de klassieke scène aan: musketgeweren aan de ene kant, rode vlaggen aan de andere, en daartussenin een onzichtbare, magnetische greppel, zoals wanneer je probeert de gelijke polen van twee magneten bij elkaar te brengen.

‘Dit is de laatste waarschuwing. Lever de verboden borden in of we zullen ons genoodzaakt zien deze manifestatie met geweld te beëindigen!’

Als antwoord klonk er een unanieme schreeuw en gingen er

honderden gebalde vuisten de lucht in: ‘Scelba, vuil zwijn, we krijgen je wel klein!’

Toen zette iemand zelfs de Internationale in, terwijl Bottone en Garibaldi zich lieten meezuigen naar de voorste rijen.

Op dat moment gebeurde er iets onverwachts. Volgens het draaiboek moest de weerstand nog een of twee minuten duren en dan zou de maarschalk het bevel tot charge geven en konden de eerste opnamen gemaakt worden. Maar nee: bij de laatste tonen van de ‘hymne der arbeiders’ maakte een eenzame figuur, onmiddellijk door sommige deskundigen geïdentificeerd als Giuseppe Zanasi, voormalig amateur-bokser, zich los uit het kordon van kameraden, zette een paar stappen naar voren en plantte zichzelf pal in het midden van het magnetische veld.

Even was er een moment van aarzeling in de gelederen van de oproerpolitie, toen liep een van hen met zijn geweer in de aanslag op Zanasi toe en gebod hem die plek te verlaten.

Maar Zanasi verzette geen stap, zijn armen hingen langs zijn lichaam, zijn blik was gericht op zijn schoenen. De oproeragent kwam nog dichterbij en duwde tegen zijn schouder om hem ervan te overtuigen dat hij echt moest oprotten. De ex-bokser greep de loop van het geweer en dwong de smeris het te laten zakken. De twee keken elkaar een lang moment aan. Zanasi zei iets wat velen later zwoeren in z’n geheel te hebben gehoord.

‘Hij zei: “Doe dit ding weg, het is walgelijke rommel!” heus, geloof me maar.’

‘Nee, nee, ik heb het heel goed gehoord, ik, hij zei: “En wat ga je nou doen? Ga je op me schieten?”’

‘Welnee, dat is helemaal niet waar, hij zei: “Stop die maar in je reet.” Dat was precies wat hij zei. Zeker weten.’

Bottone en Garibaldi stonden niet dichtbij genoeg om hun mening te kunnen geven. Ze hoorden ook het signaal van de charge niet, maar dat was omdat men in de verwarring van het moment vergat dat signaal te geven. Bottone zag ook de vuistslag niet neerkomen. Garibaldi wel: die was langer en kon beter zien. Zanasi keek nauwelijks op, alsof zijn

bokstersinstinct hem zei waar hij moest raken. De agent stortte als een bouwval neer. Toen werden ze meegesleurd in de botsing.

Zanasi werd gearresteerd, samen met iemand anders die alleen maar klappen had opgelopen, twee smerissen belandden in het ziekenhuis en er werden vijf borden in beslag genomen.

Bottone bereikte de Giardini hinkend vanwege een schop tegen zijn scheenbeen die volgens hem van de maarschalk persoonlijk afkomstig was, Garibaldi’s hemd scheurde te midden van de chaos en Walterún bood hem als troost een glas aan bij het kraampje van de wijnwinkel. Maar er was niets aan te doen, hij kon zich er niet bij neerleggen en hij zei dat bang was dat zijn vrouw hem die avond een uitbrander van jewelste zou geven.

Eigenlijk vond hij de zee niet onaangenaam. Zonder overdrijven, alsjeblieft niet, maar op een bepaalde manier was hij eraan gehecht geraakt. Zeker, hij moest kokhalzen van de geur van havens, hij haatte het zout op zijn huid en de salonmiljardairs met hun voorliefde voor zeilen – desondanks zag hij zichzelf, wanneer hij fantaseerde over de plek waar hij zijn laatste jaren zou doorbrengen, altijd daar, met zijn billen in de warmte en de zee in zijn ogen. Het was geen bewuste keus: veel belangrijker criteria domineerden de selectie.

Ten eerste, een plek waar Luciano geen contacten had. Daarmee werd een groot deel van de planeet uitgesloten: minstens de hele Verenigde Staten, een groot deel van Midden-Amerika en de meest geciviliseerde landen van de Oude Wereld.

Ten tweede, geen heethoofden om hem heen, politieke rust en zeer begrijpelijke wetten, met inwoners die toegewijd waren aan alcohol, gokken en overspel. Moslimlanden, sovjetlanden en ontwikkelingslanden werden er zonder pardon uit gegooid.

Ten derde, ten minste één kroeg binnen een straal van vijf kilometer met een barkeeper die geen bourbon in plaats van scotch schonk en een lekkere Manhattan kon shaken. Dus niet Centraal-Afrika, India evenmin, en misschien zelfs niet Japan.

Ten vierde, in de koudste periode van het jaar moest een wollen trui voldoende zijn om elke willekeurige dag mee door te komen. Waarmee dus Scandinavië, Canada en Engeland als kandidaten afvielen.

Zoals duidelijk mag zijn stond de zee niet op de lijst van noodzakelijke vereisten. Niettemin dook die steeds op. Misschien omdat Steve zijn aardrijkskunde had geleerd van scheepsjongens en bootslieden en niet één stad kende die niet op z'n minst aan een oceaan lag.

Of misschien omdat hij altijd in steden aan zee had gewoond, ook al zijn er in New York kindjes uit Queens die nog nooit op Coney Island of Orchard Beach zijn geweest en zelfs niet weten dat voorbij het Nauw van Verrazzano de oceaan begint. Want welbeschouwd doet de Hudson Bay veel denken aan een meer, en zou de kerel die het veer naar Staten Island bedient op volle zee beslist geen motorbootje kunnen besturen.

Dus, recapitulerend: Montevideo? Italianen te over, alsof ze met bakken uit de hemel kwamen vallen. Maar 's winters zou het wel erg koud zijn, daarginds. De Bahama's? Te veel shit-Amerikanen. Liever Sydney. Nee, Steve, ook in Sydney te veel Italianen, dan nog liever Nieuw-Zeeland, aan de andere kant van de wereld. Misschien iets te veel aan de andere kant, daar zal het ook wel koud zijn af en toe. Hongkong? Singapore? Konden ze daar een goede Manhattan shaken, in Singapore?

De matroos had hem gezegd dat hij braaf binnen moest blijven en zich niet mocht vertonen. Niet dat de kapitein er enig belang bij had om hem bij aankomst aan te geven, maar het was toch beter om hem niet in de verleiding te brengen. Hij was geen begripvol type.

De eerste twee uur van de reis hield Pierre zich aan het dienstvoorschrift. Ineengedoken in zijn hol, met het kooitje tussen zijn knieën en de leren tas onder zijn arm, deed hij zijn best om in slaap te vallen, de enige manier om zijn maag rust te gunnen. Maar onder die omstandigheden had zelfs een fakir niet kunnen slapen. Het was er hels warm, de lucht was bedompt, een kompres van zout en smeerolie op zijn huid, rotte vis in zijn mond en neus. Met zijn kin op zijn knieën verloor Pierre zijn reisgenoot geen seconde uit het oog, bang dat hij van het ene op het andere moment zou stikken.

Hij wist dat hij het niet lang meer zou kunnen inhouden.

Het moest eruit. Twee vingers in zijn keel steken en dat was dat. Maar het risico bestond dat het er daar zo maar ineens uit zou komen en de duif erin zou verdrinken. Treurig einde.

Het silhouet van de bergen loste op tegen de horizon, overal om hem heen niets dan water. Zollo begaf zich naar het ruim voor de gebruikelijke controle halverwege. Met een vracht als deze kon je niet voorzichtig genoeg zijn. Hij knipte zijn peuk weg over de reling en liep het trapje naar het onderste dek af.

Toen hij beneden was en voor het luikgat stond, werd zijn aandacht getrokken door een geluid rechts van hem. Als het een menselijk geluid was, had het veel weg van de laatste oproep van J.J. Clancy Frongillo aan de wereld alvorens te sterven met een door de duimen van Steve Cement ingedrukte luchtpijp. Zollo boog zich naar voren, over de vloer van een enorme goederenlift, en zag iemand op de rug die dubbelgevouwen op de grond zat met een hand tegen de wand en in de andere een reistas. Tussen zijn gespreide benen keek een duif hem vanachter de tralies van een kooi aan.

‘Wie ben jij eigenlijk?’ vroeg Zollo aan de duif zodra het gekokhals werd onderbroken.

De onbekende draaide alleen zijn hoofd om, zonder van houding te veranderen. Een jongen. Hij prevelde iets onverstaanbaars en slaagde er vervolgens in om te zeggen: *‘Wh-what?’*

Bij de verkeersagenten in Bologna werkte de truc met het Engels altijd. Je kon er twee minuten mee winnen, net genoeg tijd om een uitvlucht te verzinnen. Pierre had dat nu ongetwijfeld nodig. De kerel met het Siciliaanse accent die voor hem stond was behoorlijk groot en te oordelen naar zijn kleding ging het niet om de eerste de beste boerenlul.

‘You’re not in the crew, ain’t you? Who are you?’

Net als daarvoor met Cary Grant, slaagde Pierre er alleen in het laatste gedeelte van de vraag te begrijpen. De kerel sprak veel beter Engels dan hij. Bij de verkeersagenten in Bologna was hem dat nog nooit gebeurd. Hij kon het maar beter kort houden.

‘Ik heet Robespierre Capponi, meneer. Ik ben ingescheept in Dubrovnik.’

‘O ja? En hoe ben jij dan verdomme aan boord gekomen?’

De matroos had hem duidelijk gezegd: als ze je ontdekken, noem dan

niet mijn naam. Jou zullen ze niets doen, ze willen geen gedoe met de douane. Maar ik raak mijn baan kwijt.

Hij had zijn antwoord al klaar: ‘Gisternacht, toen ze aan het laden waren, heb ik me verstoep tussen de kisten en ben ik aan boord gekomen.’

‘Je hebt een stommitieit begaan. Reden?’

‘Ik zou teruggaan met een vriend, maar ik had een onverwacht oponthoud, toen moest ik meteen vertrekken...’

‘Wat voor soort onverwacht oponthoud?’

Pierre schudde zijn hoofd. ‘Als ik u dat vertel gelooft u me toch niet.’

Zollo liep op de jongen toe met een blik die een wolf in zijn broek zou doen schijten.

‘Hoor eens hier, jongen. Het kan me geen reet schelen wat er met jou is gebeurd. Jij vertelt me alles, en zonder lulkoek, oké?’ Het was een van de langste zinnen die hij ooit tot een vreemdeling had gesproken.

‘Goed,’ antwoordde Pierre met ijsbergen in zijn bloed. ‘Ik zal bij het begin beginnen: ik was op een eiland om mijn vader te bezoeken en toen wij daar gewoon met onze dingen bezig waren probeerde iemand Cary Grant te ontvoeren, want die was ook op het eiland, ik weet dat het ongelooflijk lijkt maar het is zo, ik zweer het, en toen heeft mijn vader geschoten en zijn de gijzelaars gevlucht—’

‘*Bullshit!*’ onderbrak Zollo hem. ‘Wat heeft Cary Grant ermee te maken? Gisteren vertrok de *ferry* naar Bari. Je had toch zo’n haast, dan had je die kunnen nemen.’

‘Hoe dan? Waar haal ik het geld vandaan?’

‘Ik begrijp het. Geld is het probleem.’

‘Ja... dat wil zeggen, nou ja, wat ik al zei: dat wat er gebeurd is...’ Pierre noemde niet de naam van de acteur, want hij wilde niet dat de ander nerveus zou worden. ‘Wacht, kijk, hier heb ik het bewijs.’ Hij rommelde in zijn zak en haalde het exemplaar van *Casino Royale* eruit. ‘Ziet u dit boek? In het Engels? Dat vind je echt niet in Italië. Hij heeft het me persoonlijk gegeven, dat wil zeggen, hij is het vergeten op het strand en ik—’

Zollo had opeens het boek van Ian Fleming in zijn handen en begon er instinctief in te bladeren.

‘Helaas,’ ging Pierre verder terwijl hij naast hem kwam staan, ‘is er niets dat bewijst dat het boek echt van hem is. De onderstrepingen met potlood zijn allemaal van mij, woorden die ik moet nakijken in het woordenboek, snapt u?’

‘*Shut the fuck up.*’ barstte Zollo uit. ‘Bid maar dat er geen smeris komt om je te zoeken en ik laat je met rust. Maar als ik je zie rondscharrelen op het schip, als je herrie gaat schoppen, dan gooi ik je overboord met een anker aan je poten.’

‘Goed,’ slikte Pierre. ‘Ik zal je niet in de problemen brengen.’

Zollo keek hem een lang moment aan, draaide zich vervolgens om, klom over de laadlift en toen hij zich weer omdraaide om te vragen wat die duif in godsnaam te betekenen had, waren de jongen en het kooitje verdwenen.

Hij ging terug naar het bovendeck. De frisse avondlucht deed hem goed. De jongen met het kooitje was een willekeurige sloeber, waarschijnlijk een gek. Wat was dat gelul over Cary Grant? Je kwam tegenwoordig de gekste mensen tegen. Maar hoe dan ook, niets om je over op te winden. Niet nu alles juist goed leek te gaan. Op de laatste vracht had hij drie kilo achterovergedrukt. Opgeteld bij wat hij al apart had gezet betekende dat een vroegtijdig pensioen voor Steve ‘*son-of-a-bitch*’ Cement. Eenmaal in Napels, zou hij die drie kilo in veiligheid brengen samen met de rest, in afwachting van de afspraak met Toni de Lyonees. Hij moest op zijn hoede zijn. Luciano zou hem naar Marseille sturen om te onderhandelen over de grootste partij. Geen streken uithalen. Steve ‘behoedzaamheid’ Cement in actie. De kopers ontmoeten voor zijn drugs. De reis naar Frankrijk voor Luciano was de beste dekking ter wereld. Steve de Plichtsgetrouwe verkoopt de heroïne van de slang, en verkoopt, zonder dat iemand het merkt, ook zijn eigen heroïne. Geen enkel spoor. Alles volgens de regels. Hij moest alleen nog beslissen waarheen hij zou verdwijnen.

Zollo zag de brandende peuk buiten boord rondtollen en uitdoven tussen de golven. Hij haalde het flesje uit zijn zak en stond zichzelf een slok troost toe.

56

Napels, 2 mei

Heen en weer geslingerd in een anoniem bestelbusje, kwam hij na een allesbehalve aangename reis aan. Hij was vast en zeker beschadigd door al dat gehobbel en geschok, maar hij kon niet van die Bosjesmannen verwachten dat ze de voorzorgsmaatregelen in acht namen die hij verdiende. Die kerel met die grote handen en die baret voor zijn ogen zette hem met amper een kreun op zijn schouder. De voordeur vloog open: ze konden er nauwelijks door.

Een grote, stevige donkere man met een peuk in zijn mond wees naar de uitsparing in een dressoir, misschien net groot genoeg voor het basismodel. Maar met wie dachten die holbewoners verdomme te maken te hebben? Een McGuffin Electric Deluxe is geen simpel accessoire maar een onlosmakelijk onderdeel van de inrichting van een modern huis: achtentwintig hele inches breed en vierentwintig hoog, met een rechthoekig beeldscherm van zeventien inch. Verkrijgbaar in verschillende kleuren voor een optimale aanpassing aan de kleur van uw meubilair. Grote Handen moest hard duwen, daarbij in de rug gesteund door Bonenstaak, maar het was duidelijk dat er niets aan te doen was, en gelukkig merkten ze dat, tien vloeken later, voordat ze krassen maakten op de fineerafwerking die uitstekend paste bij een wortelhouten buffet, maar volkomen uit de toon viel bij het donkerblauwe formica.

Ten slotte zetten ze hem neer op naast elkaar geplaatste stoelen. Bonenstaak liep drie stappen achteruit, keek er met gebogen hoofd peinzend naar alsof hij de laatste hand had gelegd aan een kunstwerk, liep weer terug om de stekker in het stopcontact te steken, schreeuwde toen twee-, driemaal een naam die leek op Concetta, totdat er in de kamer een dikke vrouw met een schort voor verscheen die onmiddellijk

een oneindige reeks kritische commentaren ten beste gaf over de afmetingen van de nieuwkomer. Christus, wat een domheid!

Bonenstaak keek met een schuin oog naar de vloer in een wanhopige poging zich te beheersen, een titaneninspanning die geen succes had. 'Hou je mond,' ontplofte hij een paar minuten later. 'Jezusallemachtig-nogantoe, bek houden!'

Toen het stil was, wreef de man zich een paar keer in zijn handen alsof hij ze wilde opladen met een miraculeus vermogen. Hij liep plechtig naderbij, richtte zijn vinger op de verschillende knoppen en koos er een uit. Bijna op een holletje voegde hij zich weer naast zijn vrouw, hield zijn kin vast, boog zijn hoofd opzij, en wachtte. McGuffin gaf geen teken van leven. Hij herhaalde alles van voren af aan, inclusief het handenwrijven. Hij koos de knop naast de vorige, maar door een elektrische faseverschuiving ging niet het televisietoestel aan, maar zijn vrouw.

'Ze hebben je mooi belazerd,' kraste de heks.

Bonenstaak liet de moed niet zakken. Hij probeerde alles, sloeg de arme McGuffin zelfs als een ongehoorzaam kind. Terwijl haar echtgenoot met zijn vuist voor het scherm zwaaide en dreigende woorden uitriep, liep de vrouw naar het kostbare toestel in de overtuiging dat zij een wezenlijke bijdrage kon leveren.

Maar helaas, er was niets aan te doen. Ze hadden hem beschadigd, dat was overduidelijk. Heen en weer gesmakt van links naar rechts en van rechts naar links in een bestelbusje, zonder zelfs een deken eromheen, op een oneffen parcours vol gaten. Wat kon je anders verwachten? Hij was stevig, maar niet onverwoestbaar. En de reparatie zou een lieve duit kosten.

De neus van de heks snuffelde aan het rooster van de luidspreker. Ze had iets opgemerkt.

'Daar,' zei ze stralend. 'Nu is alles duidelijk.'

'Wat zeg je?' vroeg Bonenstaak, ingeklemd tussen televisie en muur.

'Kijk hier eens even: zie je wat daar staat? Dat is Amerikaans, zie je wel?'

'Ja goed, en dus? Wat betekent het dan?'

'En dus? Dus is het duidelijk, of niet soms? Dit toestel ontvangt alleen Amerikaanse uitzendingen, die zijn hier in Italië nog niet. En herinner je je Maria niet meer, toen ze die Amerikaanse ijskast had gekocht die het hier niet deed? Hetzelfde probleem. We zijn hier in Italië, dus we moeten een Italiaans toestel hebben.'

De verbaasde blik van Bonenstaak pendelde twee, drie keer heen en weer tussen het gezicht van zijn vrouw en het levenloze scherm van McGuffin. Hij las en herlas wat er geschreven stond, haalde de stekker eruit en stopte die er weer in, draaide zich in duizend bochten om zich te rechtvaardigen, probeerde de resterende knoppen en moest zich ten slotte neerleggen bij de gedachte dat je misschien niet alleen je vrouw en koeien, maar ook je televisietoestel beter kon uitkiezen onder landgenoten.

Ze was een mooie vrouw, Marisa. Verspild aan een type als hij die zelfs voor een kus zijn tandenstoker niet uitspuugde. Er moest een goede reden zijn dat ze haar man met zo'n armzalig individu de hoorns opzette. Natuurlijk, cadeautjes als een McGuffin Electric Deluxe, handelswaarde tweehonderdvijftigduizend lire, waren zelfs voor de allersluwsten al voldoende reden. Maar als je goed keek, leek er iets anders aan de hand te zijn.

Marisa boog zich voorover om de bank netjes te maken, waarbij haar royale décolleté gespiegeld werd in het scherm. Vervolgens draaide ze zich om en deed hetzelfde met haar achterste. Haar dijen waren wel wat fors, maar voor de rest kon ze het heel best opnemen tegen de sportieve figuurtjes van sommige Amerikaanse vrouwen. Het was moeilijk te schatten hoe oud ze was, misschien een jaar of dertig, maar dan zag ze er goed uit voor haar leeftijd.

Toen haar man thuiskwam, rende ze naar de deur om hem te verwelkomen en onmiddellijk bewusteloos te slaan met een aaneenschakeling van nonsens over het nieuwe snufje dat in de woonkamer op hem wachtte.

'Weet je nog die loterij bij de slager waarbij je een televisietoestel kon winnen? Herinner je je nog dat jij me de huid vol schold omdat je vond

dat tien lootjes weggegooid geld was? Nou, kom eens mee, kijk eens wat ik heb gewonnen! En jij wilde honderdzesigduizend lire betalen voor dat misbaksel dat we een paar dagen geleden hebben gezien!’

De echtgenoot kwam de woonkamer binnen en sperde mond en ogen open voor McGuffin. Als je hem zo zag staan, een suffe kluns met een afgestompte blik, de afhangende schouders in het nauwe grijze jasje en een tas van kunstleer in zijn hand, was het niet moeilijk te raden wat de extra reden was van Marisa’s overspel, want hoe grof Bonenstaak ook was, hij had tenminste nog een greintje viriele aantrekkingskracht.

‘Schat,’ luidde het commentaar van de mozzarella, terwijl hij zijn bril opzette. ‘Ik neem alles terug wat ik heb gezegd over weggegooid geld. Als jij het eten klaarmaakt, ga ik proberen of hij het doet.’

De vrouw smakte een judaskus op de bleke wang en verdween. Mozzarella trok zijn stropdas los, deed zijn jasje uit, stroopte zijn mouwen op en met het gevoel dat hij een echte Einstein was ging hij het man-tegen-man-gevecht met de technologie aan.

Tien minuten later, terwijl de inktvissen pruttelden in de witte wijn, hoorde Marisa de eerste voltreffers rondvliegen. Op het moment dat ze de erwtjes erbij gooide, regende het al godverdommes. Giuliano was geen geduldig type: zijn zenuwen stonden altijd op scherp en daarna werd hij onhandelbaar, vulgair en kreeg hij losse handjes. En dat was beslist de belangrijkste reden waarom zijn vrouw hem niet kon verdragen en de voorkeur gaf aan die Hulk, die tenminste zijn handen thuis liet en als hij boos werd geen schril homostemmetje opzette.

Terwijl de tomaten bij de overige ingrediënten in de pan werden gevoegd, hoorde Marisa dat ze op woeste toon werd geroepen: ‘Godverdomme, Marisa, je hebt je alweer laten naaien!’

De vrouw schrok hevig. Inktvissen en toebehoren gutsten over het fornuis. Hoe had hij het ontdekt? Waren de kussens van de bank niet netjes opgeklopt? Waren er compromitterende sporen achtergebleven? Zou dat televisietoestel soms ook werken als filmcamera? Of had de Hulk het misschien verteld aan de foute mensen, mensen die bij de tv werkten?

‘Marisa, dit is toch geen lot uit de loterij!’ gilde de stem steeds schriller. ‘Dat kloteding doet het niet eens!’

‘Wat zeg je nou? Doet ie het niet?’ De vrouw bracht een hand naar haar hart, sloot haar ogen en slaakte een diepe zucht. Dat viel weer mee.

Even bleef ze zo staan, om vervolgens fluisterend de inktvissen in vertrouwen te nemen, terwijl ze ze met de houten soeplepel dwong om terug te gaan in de pan.

Vincenzo Donadio liet het rolluik van de werkplaats pas na zevenen neer. Hij had meer dan uur verdaan met een poging om een kapotte telefoon te repareren en had geen tijd meer gehad om iets te doen aan die dikhuid van een televisietoestel. Aan de andere kant had hij er ook niet zo veel verstand van, van die toestellen. Het was nieuw spul, ingewikkeld, vooral voor iemand zoals hij, die gespecialiseerd was in scooters. Maar de Vespa en de Lambretta waren pas uit, je zag ze nog niet zo veel op straat, en als je wilde werken, moest je je terrein uitbreiden: radio’s, televisietoestellen, platenspelers, Vincenzo vond alles best.

Hij sloot het grote hangslot om de ijzeren ring en liep *Viale d’autunno* fluitend weg.

Nog geen zes uur later, in de donkere, verlaten straat, die alleen bezielde werd door de vechtende katten, boog een profiel, gewapend met een sleutelbos, zich heimelijk over datzelfde hangslot. Hij probeerde er een stuk of tien, tot hij de juiste had gevonden. Hij trok het rolluik net genoeg op om naar binnen te kunnen glijden, terwijl aan het eind van de straat de koplampen van een kleine vrachtwagen verschenen.

McGuffin stond op de werktafel. Het was geen toeval dat de inbraak juist die avond plaatsvond. Zijn komst was niet onopgemerkt gebleven.

Nadat hij een behoorlijk aantal kleine radio’s de straat op had laten glijden, schoof de man zijn hoofd onder het rolluik door, controleerde of alles rustig was, wisselde een paar woorden met iemand buiten en tilde het luik uiterst voorzichtig op tot halverwege.

Hij voerde de eerste Lambretta bij zijn hoorns naar buiten en laadde die samen met zijn maat in. Hij ging weer naar binnen om een tweede scooter op te pakken en laadde ook die in. Als hij zijn shirt zou uitknijpen,

zou hij er een glas mee kunnen vullen. Toen hij zijn handen uitstreekte waren die nat van het zweet. Maar hij mocht niet kieskeurig zijn: deze gelukkige bijkomstigheid redde McGuffin van Donadio's moeilijk te verwezenlijken ambities van reparateur, die zijn verfijnde technieken er voorgoed mee in een kwaad daglicht zou hebben gesteld.

'Jezus, een Amerikaanse tv!' riep de chauffeur uit zodra hij hem zag. 'Misschien zijn daarop wel Amerikaanse programma's te zien, denk je ook niet, Nené?'

'Lul niet zo stom, Peppino. Pak de deken, vooruit.'

Ze wikkelden hem goed in en wrongen hem tussen de Lambretta en een draagbare radio om eventuele breuken te voorkomen.

Eindelijk kreeg hij een gepaste behandeling. Eindelijk leek iemand de grote waarde te onderkennen van een, zij het enigszins beschadigde, McGuffin Electric Deluxe, uitgevoerd in imitatie wortelhoutfineer en met scherm van zeventien inch.

De achterklep ging dicht. De vrachtwagen reed met piepende banden weg over het porfier, joeg daarmee twee katten de stuipen op het lijf, en verdween vervolgens als een zuchtje in de Napolitaanse nacht.

Generaal Serov legde de documentatie op zijn werktafel, de papieren in een loodrechte stapel boven op elkaar. Het dossier-Leach-Grant bedroeg inmiddels een aanzienlijk aantal getypte pagina's. Het rapport van Zjoelianov was nauwkeurig. Evenals de interne memo's van m16, die kersvers uit Londen waren binnengekomen.

De Engelse geheime dienst had zijn zwaarste kwartier beleefd sinds de Stuka's van Hitler boven Westminster hadden gevlogen. De ontvoering van Cary Grant was mislukt, maar het resultaat was bereikt. Tito had zijn gezicht tegenover de Engelsen verloren – de Engelsen hadden hun gezicht tegenover Grant en de Amerikanen verloren. De bronnen vermeldde dat het eindcommentaar van de acteur, eenmaal weer in contact met m16, had geluid: 'Heren, sodemietert u toch allemaal op.' Het dossier vermeldde ook de gegeneerde opmerking van Dyle: 'Ik schaam me diep. Is er iets wat we voor u kunnen doen, mister Grant?' Waarop het laconieke antwoord luidde: 'Jazeker. Een taxi bellen om me naar het vliegveld te brengen.'

De generaal grinnikte toen hij zich de scène probeerde voor te stellen.

Nog voordat het filmproject van m16 het licht had gezien, eindigde het op de vuilnishoop van de geschiedenis.

Hij kon tevreden zijn.

Misschien zouden ze opnieuw in de aanval gaan, maar als het karakterprofiel van Cary Grant klopte, zou hij er zijn rangen om verwedden dat de acteur zich niet nog eens door die charlatans zou laten overhalen.

Grant's volgende bewegingen moesten worden gevolgd. Hij noteerde dat op een papiertje en concentreerde zich weer op de cruciale kwesties van die dagen.

Negen dreigingen hingen de wereld boven het hoofd. De Sovjet-Unie moest haar verantwoordelijkheden nemen. En hij was daar om zijn steentje bij te dragen.

In Indochina hadden de communistische Vietnamezen de Franse kolonisten het mes op de keel gezet. Generaal Giap had de beslissende dreun uitgedeeld bij het beleg van Dien Bien Phu: de dagen van het op de hoogvlakte ingesloten contingent van het Vreemdelingenlegioen waren geteld. De Amerikanen stonden te trappelen om in het hele gebied de plaats in te nemen van dat verwaande fascistische schroot. Ze zouden nooit accepteren dat Indochina rood zou worden.

Aan de andere kant stonden de Chinezen te trappelen om mee te spelen in het spel om het leiderschap van de Aziatische communistische landen. Ze hadden ervaring opgedaan en in Korea hun sporen verdiend en wilden nu graag hun zegje doen.

De Chinezen. Voor de Chinezen moest je oppassen, dat had hij ook tegen Chroestsjov gezegd toen die hem had gevraagd wat hij ervan vond. Er waren er veel, te veel, met een leider die niet minder charismatisch was dan Stalin. Daarbij begreep je nooit hoe ze redeneerden. Als je aan Chinezen dacht, moest je in een omgekeerde ideeëvolgorde denken. De generaal was nergens bang voor, niet na alles wat hij in zijn leven had gezien. De Fransen waren paljassen. Die dachten dat ze nog steeds een imperium bezaten, maar moesten geld lenen van de Amerikanen om dat imperium op de been te houden. Ze deden hem denken aan in armoede vervallen aristocraten die geen kleren meer aan hun lijf hadden en dingen briesten als “Weten jullie wel wie ik ben!” De Engelsen. Goede soldaten, zeker, maar met al die domme gewoontes, zoals thee drinken tijdens de bombardementen. Zonder de Amerikanen en de Russen hadden ze thee moeten schenken aan Himmler, terwijl die maniak van een Goebbels in de aangrenzende kamer hun afzichtelijke prinses verkrachtte. Walgelijk.

En dan de Amerikanen. De landing in Normandië was een van de meest verkwistende en absurde oorlogshandelingen uit de geschiedenis geweest. Allemaal om eerder in Berlijn te komen dan zij. Ze hadden er geen benul van hoe een oorlog gevoerd moest worden. Alleen

vuurkracht. Dat was hun enige wapen, met open trompetten de aanval blazen, atoombommen, helikopters, en nu die nieuwe uitvinding, dat napalm... Als ze zo doorgingen, zou het net zo met ze aflopen als met generaal Custer, die door mensen met pijl en boog in de pan was gehakt.

Nee, het waren de Chinezen voor wie je bang moest zijn. Zeshonderd miljoen mensen geschaard op dezelfde vuurlinie. Ze waren erin geslaagd toe te treden tot de onderhandelingstafel van Genève om te praten over het lot van Indochina. Chroestsjov had de oude Molotov bij zich geroepen, het stof van diens pak geklopt en hem naar Zwitserland gestuurd om daar te doen wat hij kon. Hij was er niet zeker van of die modieuze en seniele revolutionair voldoende ervaring had om de situatie tot een voor de Sovjet-Unie gunstige oplossing te brengen. Waarschijnlijk niet.

Intussen manoeuvreerden de Amerikanen in de schemering. Ze hadden zich tot Bao Dai, de keizer van Vietnam, gericht en hem overladen met geld om hem over te halen terug te keren naar zijn vaderland en hun marionet te worden. Honderdduizenden dollars van de Amerikaanse belastingbetalers weggegeven aan een decadente Indochinese aristocraat die dat geld even hard weer uitspuugde in het casino van Evian. Want hij had besloten daar de uitslag van de conferentie van Genève af te wachten. En zij foerageerden hem en zijn hofhouding van dwergen en danseresjes om hem als joker te gebruiken en hem opnieuw in Vietnam te installeren. De Amerikanen waren het minst sobere volk uit de geschiedenis.

De generaal sidderde van woede. Hij begon aantekeningen te maken op een van de papieren. De Zwitserse en de Franse resident moesten geactiveerd worden: elk half woord dat in de wandelgangen van Genève werd geuit, moest binnen een uur op zijn bureau belanden. Niet minder belangrijk: zo veel mogelijk ogen gericht houden op Bao Dai. Als de Amerikanen werkelijk van plan waren die afzichtelijke alcoholist terug te zetten op de troon, dan moest hij er onmiddellijk van op de hoogte worden gesteld.

Ten slotte stond hij op, liet zijn halswervels en schoudergewrichten kraken en liep de tien stappen die hem scheidden van het raam.

Gordijnen waren er niet meer. Hij keek door het glas en voelde weer die sensatie deel uit te maken van een groot raderwerk. Deel van de geschiedenis.

Terwijl het vliegtuig de landing inzette boven Los Angeles, voelde Cary nog steeds die energie. Het was slechts een trillinkje achter zijn oren geweest, toen ze hem thuis in zijn woonkamer de missie naar Joegoslavië voorstelden. Vervolgens was het emotie geworden, gemaskeerd door het aplomb op het moment dat hij Tito ontmoette. Op het eiland Šipan was die emotie veranderd in angst toen ze op hem hadden geschoten en hij plotseling had moeten doen of hij hardloper op de honderd meter was. En die twee rare Italianen die hem hadden geholpen... Hij had niet goed begrepen wat ze daar eigenlijk deden, maar ze waren aardig geweest, voor zover die bizarre situatie dat toestond.

Hij keek uit het raampje om naar de heuvels te kijken, maar kon zich niet oriënteren. Ze zouden landen op het militaire vliegveld vanwaar hij ook was vertrokken. Meer hadden ze niet gezegd, misschien omdat niemand het echt wist (het was nog steeds een geheime operatie), en zeker omdat degene die het wist zich schaamde. Niet alleen Hare Majesteit's geheime dienst, maar ook de Amerikanen die de operatie hadden ondersteund.

Hoe zou Bondurant het er in zijn plaats van af hebben gebracht? Toen hij eindelijk na veel moeite Betsy aan de telefoon gekregen op de privélijn die hem door de militairen ter beschikking was gesteld, had hij slechts vage aanwijzingen gekregen. Zand over het verhaal van de *regimental* stropdas, daar kon hij nu bijna om lachen. Hij had werkelijk weer een goed humeur gekregen. Het enthousiasme over de dingen die hij meende te hebben verloren, waar hij zelfs niet meer op durfde te hopen, het enthousiasme dat Betsy had gehad om hem weer de wereld in te laten gaan, zonder daarin te slagen, was als klimop in hem omhooggegroeid.

Hij kon niet zeggen waarom, maar terwijl hij terugkeerde naar huis, voelde hij zich als herboren.

Hij was opnieuw een rijpe acteur met heimwee naar zichzelf, maar vooral naar de anderen, gretig om op de proef te worden gesteld, om te laten zien dat het publiek, die afgegrensde vlakke van anonieme ogen, hem nog wilde.

Hij was opnieuw Archie Leach, een jongetje dat zijn eerste applaus kreeg en zich naar de oude Pender haastte met een uitdrukking die zei: 'Het is me gelukt, heb je het gezien? Ze klappen voor mij, voor mij!'

Archie eiste dat. Het was zijn aard. Aan zichzelf laten zien dat hij nog ontroerd kon raken en kon ontroeren. Uit zijn schulp kruipen en de wereld uitdagen om, als die de moed had, hem recht in zijn gezicht te zeggen dat hij niet meer op zijn handen kon lopen of de kegels kon laten vliegen. Hij wilde ze tegemoet treden met de grijns van wie een hoge prijs heeft moeten betalen voor het leven en het dicht bij zich wil houden.

Cary zou hem volgen. Ook al was het voor hem vooral een kwestie van narcisme.

Tussen de scheuren in de wolken doken een aantal huizenblokken van de buitenwijken op. De jonge vliegenier die ze hem hadden toegewezen meldde dat ze over zeven minuten zouden landen.

Cary maakte de veiligheidsgordel vast en ontspande zich op zijn stoel. Hij kon zich zonder rancune concentreren op de voorbije jaren. Natuurlijk, de tijd van Cary Grant liep ten einde. Marlon Brando en James Dean veroverden nu de blikken en de harten. Mooi en introvert, problematisch, een beetje opschepperig en een beetje onzeker. Cary wist dat de ouderwetse fascinatie van zijn generatie plaats zou maken voor de nieuwe schare van sterren met hun poses van rebellen met een klein hartje. Maar dat betekende niets. Hij was er nog steeds, met op zijn schouders de last van de ervaring, en met zijn verzorgde manier van kleden. Hij zou nooit een hemd of een leren jack dragen, en desondanks kon hij ze nog wat leren. Ja, er was nog steeds behoefte aan hem. Aan zijn geruststellende glimlach van de man die de deur openhoudt voor een vrouw om haar de slaapkamer binnen te laten gaan. Aan zijn promptte antwoorden en aan zijn toespelingen. Aan de zelfverzekerde en ontspan-

nen uitdrukking op zijn gezicht, voor elke man die zich aan hem wilde spiegelen en dacht dat die aantrekkingskracht onbereikbaar was. Aan die ideale minnaar en vriend, die iedereen wel zou willen tegenkomen in de trein, die net een goed boek las maar bereid was beminnelijk te converseren over elk willekeurig onderwerp.

Hij knikte zichzelf toe. Hij wilde nog steeds de vrouwen veroveren. Dat zou hij natuurlijk nooit tegen Betsy zeggen. Maar toen hij Hitch had opgebeld om te zeggen dat hij het deed en hij te horen had gekregen dat Grace Kelly zijn tegenspeelster zou zijn, had hij geweten dat ook dat een uitdaging voor hem was. De oude Hitch wist hoe hij hem moest bewerken, kende hem beter dan wie ook, ze hadden elkaar vanaf het eerste moment begrepen: Engelsen op Amerikaanse bodem, verliefd op Hollywood, maar gefascineerd door de eindeloze mogelijkheden van de film, helemaal vergroeid daarmee, en op een bepaalde manier al bijna vijftien jaar lang onafscheidelijk.

Grace Kelly was de mooiste vrouw van dat moment. Met onderhuids sex-appeal, niet aan de oppervlakte. Zoals Hitch mooi vond. Het sex-appeal moest deel zijn van het mysterie, onuitgesproken blijven, impliciet aanwezig zijn in een blik, in de juiste tekst van het script, in een detail. Sex was een subtiele verwijzing die het midden hield tussen romantiek en ironie. Iets wat Cary Grant op het lijf was geschreven.

Opnieuw met Hitchcock werken was precies wat hij nodig had voor een comeback. Met de enige kerel die in staat was zijn passie voor details te begrijpen urenlang discussiëren over het waterniveau in een glas en tegelijkertijd hem met een enkele blik kunnen begrijpen.

De vliegenier leunde achterover van achter het gordijntje en produceerde zijn beste glimlach: 'Mister Kaplan, we zijn er. We gaan landen.'

Nog steeds dat belachelijke pseudoniem. Alsof de piloten hem niet zouden hebben herkend. De militaire werkwijze was werkelijk bijzonder onnozel.

Hij realiseerde zich dat hij vijftig was en vroeg zich af hoe lang hij nog zou meegaan. Vijf, tien jaar?

Hij glimlachte tegen zijn spiegelbeeld in het glas van het raampje.

Wat deed het ertoe? Zolang hij kon ademen zou hij het spel meespelen. Zonder excessen, zonder de pretentie dat hij gelijke tred kon houden met de jonge jongens, maar ook zonder zich in een hoek te laten drukken. In plaats van te rennen zou hij lopen, maar wel op dezelfde weg en met dezelfde onberispelijke elegantie. Zoals altijd. Op de dag dat hij 'genoeg' zou zeggen moest iedereen de adem inhouden. Hij zou ze hunkerend achterlaten, reken maar.

Het vliegtuig daalde snel en raakte de grond met een licht sprongetje dat Cary een scheut in zijn maag bezorgde. Ten slotte stond het stil en werden de motoren uitgezet.

Toen de deur van het militaire vliegtuig openging en het daglicht zichtbaar werd, kneep Cary zijn ogen samen terwijl hij zijn hoofd afwendde. Toen verscheen er een glimlach die miljoenen mensen bekend was en als gedrukt op zijn mond bleef staan. Hij zette zijn zonnebril op, pakte zijn koffer en trad het licht tegemoet.

In zijn hart echoden de woorden: *Hoera, ik ben terug!*

Il Resto del Carlino, 19/4/1954

Eerste Paasdag, Rome

ATOOMBOMMEN VEROORDEELD IN BOODSCHAP VAN PAUS

Il Resto del Carlino, 26/4/1954

COMMUNISTISCHE DRUK OP DIEN BIEN PHU NEEM TOE
Proclamatie van Giap aan de troepen van Viet Minh:
'Het uur van de overwinning is gekomen'

VANDAAG BEGINT IN GENÈVE DE AZIATISCHE
CONFERENTIE
Lot van Korea en Indochina onzeker

Il Resto del Carlino, 27/4/1954

LOT VAN INDOCHINA DOMINEERT ONDERHANDELINGEN
OP DE CONFERENTIE VAN GENÈVE

Il Resto del Carlino, 28/4/1954

ONVERZETTELJKHEID VAN TITO BEMOEILIJKT
OPLOSSING VAN TRIËST

L'Unità, 29/4/1954

STOFFELIJK OVERSCHOT VAN WILMA MONTESI
OPGEGRAVEN

L'Unità, 3/5/1954

Aziatische Premiers willen vrede in Indochina
ERKENNING VAN CHINA EN AFSCHAFFING VAN
ATOOMWAPENS

L'Unità, 5/5/1954

AFGEVAARDIGDEN VAN HO CHI MINH AANGEKOMEN IN
GENÈVE OM VREDESONDERHANDELINGEN OVER VIETNAM
TE BEGINNEN

Il Resto del Carlino, 8/5/1954

DIEN BIEN PHU GEVALLEN NA STRIJD VAN TWINTIG UUR

Twee
McGuffin Electric

I

Napels, renbaan van Agnano, 3 mei

Het leven is stront. De dood ook. Sterven met je smoel in de paardenstront. Ik doe het in mijn broek. Wat doe ik wat doe ik wat doe ik? Ik begin te schreeuwen, ik doe het in mijn broek, ik roep de heilige Anna aan, die me heeft verlaten, de madonna's die ik heb laten huilen en die nu wraak op me nemen, ik vraag vergeving, ja, ik pis in mijn broek, vergeving vergeving vergeving aan de Maagd Maria en aan Steve Cement.

Hij zal me pijn laten lijden, *mamma mia*, waarom? Hij zal me laten terugverlangen naar die ijskoude klotecel. Maar wat heb ik dan gedaan dat hij plotseling zo van me walgt, wat heb ik gedaan?

Hij heeft me een klap gegeven en ik kan niet meer horen met mijn linkeroor, mijn oog doet pijn en mijn wang is rood als het vuur van de Heilige Antonius. Hij heeft me op deze stoel vastgebonden, loopt heen en weer, een beest, hij briest als de paarden hiernaast, Christus, hij is aan het bedenken hoe hij mij aan mijn einde zal laten komen.

Wat een ellende, wat een klotedood! Salvatore Pagano, alias Kociss, die geen woord heeft gezegd, ik zweer het op het graf van mijn moeder en op alle heiligen, wat zouden ze hem verteld hebben, wie zou de klootzak zijn geweest, niet een woord, wat wist ik ervan, het is vast die smeerlap van een commissaris Cinquegrana geweest die me heeft verneukt, hij was het, mogen zijn kinderen tot in de zevende generatie vervloekt worden! Al die vragen over don Luciano, Cement, die zullen ze allemaal wel gehoord hebben, hij heeft me verneukt, die vuile hond. Maar ik heb niets gezegd! Iedereen weet dat Kociss niets zegt, niet tegen bewakers en niet tegen klootzakken en niet tegen doodgravers.

Ik zou het graag zeggen tegen zuster Titina, juist nu, want zij zei altijd dat ik minstens honderd zou worden, want 'een bedroefde ziel gaat niet

naar Christus', hè, zuster Titina, en nou? Zegt dat maar eens tegen Steve Cement, of laat hem maar naar Jezus Christus opstijgen, maar dan ook nu meteen, zuster Titina, nu meteen.

Was ik soms gek? Zou ik soms gaan praten om don Luciano te verlinken? Ik? Waarom doen jullie me dit aan, ik weet niets, lieve Lisetta, ik heb niets gezegd, gelukkig heb ik die jurk voor je gekocht, wat een ellende, en die kousen van zuivere zijde, je was blij, niet huilen, jouw geur, die me het hoofd op hol bracht, zal ik niet meer ruiken, Jezus, ik zal de krullenbol van Lisetta die helemaal beweegt als ze lacht, nooit meer zien, niet huilen, dat hertensnuitje dat zegt 'Salvatore, je bent leip'.

En als het eens niet zo zou gaan?

Waarom hebben ze me nog niet koud gemaakt? Heeft een of andere eikel, een of andere klootzak, misschien mijn naam genoemd toen ik in de gevangenis zat, maar zonder 'hij heeft gepraat' te zeggen, nee, onbedoeld misschien. Of hij heeft nog niet besloten waar hij mijn lijk zal dumpen, *mamma mia*, nee toch!

Nee, nee, het is nog niet gezegd dat hij je gaat ombrengen, denk eens goed na, Salvatore, hij is nijdig als een spin, hij briest als een motorboot, maar het lijkt of hij aan andere dingen denkt, aan andere zaken.

Jij moet nu ook nadenken, Salvatore, nadenken, snel, bedenk iets wat je je leven kan redden, maak hem iets wijs, het geeft niet wat, want anders kan je Lisetta en dit hele kloteleven wel vergeten.

Kom op. Ik moet sterk zijn, en praten. Praten en zeggen: Meneer Cement, het is allemaal een vergissing. Salvatore Pagano alias Kociss is een bewonderaar en toegewijd dienaar van don Luciano en u, en nooit, nooit maar dan ook helemaal nooit zou er een onvertogen woord over u over zijn lippen komen...

Ja, ik moet nu sterk zijn, mijn keel is droog, mijn oog doet pijn, sterk zijn, kom op, en ik stink ook nog.

'Uhum, mister Cement, *lissentoe mie...*'

'*Shut up*, klootzak! Waar is die verdomde tv?'

Het televisietoestel?

'*Mistestief*, daar hoeft u zich geen zorgen over te maken, ik ga hem meteen halen, *sjoer*, *doonwurrie*, als dat het enige is, breng ik die binnen een halve dag terug, *sjoer*!'

Het televisietoestel.

Hoe is het mogelijk dat dat van hem was?

De rij mensen die naar de danstent ging begon op Piazza VII Agosto. De ‘Zevende Hemel’ zou wel afgeladen zijn.

De musketiers lieten zich niet afschrikken en beklommen de helling als Coppi in de laatste etappe van de Gavia, Brando aan kop, Sticleina en Gigi naast elkaar in de eindsprint en Pierre achteraan, in de bolide die hij van Bortolotti had geleend.

‘Wat hebben ze in Joegoslavië met je gedaan? Gehersenspoeld? Je bent jezelf niet meer!’ had Brando een paar dagen na zijn terugkeer opgemerkt.

Al fietsend bedacht Pierre dat zijn vriend gelijk had. Er was iets raars: Bologna leek niet meer hetzelfde. Maar wat kon er in een paar weken tijd dan gebeurd zijn? Niets – hetzelfde zootje: een beetje knokken op 1 mei, de coureur van de Duizend Mijl die een hond overrijdt in Via Murri, een mooi moment voor het voetbalteam van Bologna... Nee, hij hoefde zichzelf niets wijs te maken, hij was zelf degene die was veranderd. Zei Fanti ook niet altijd dat het zien van nieuwe plekken je ogen vernieuwt?

Hij dacht terug aan het eten die dag bij tante Iolanda, samen met Nicola. Na de gebraden rosbief was zijn broer van tafel opgestaan met de smoes dat hij een ommetje ging maken voor de spijsvertering. Maar eigenlijk wilde hij Pierre’s verhalen over de reis naar Joegoslavië niet horen. Hij had alles verteld aan tante Iolanda, zelfs de vreemde absolutie waarmee hij afscheid had genomen van zijn vader. Ze was een toffe vrouw, Iolanda, bijna een moeder voor hem. Hij had zich nooit gerealiseerd hoeveel ze op haar broer Vittorio leek, dezelfde ogen, dezelfde vorm kin. Ze was maar een paar jaar jonger, maar bezat een eeuwenoude wijsheid. Geen bekrompen boerenwijsheid, nee, maar een

soort verstandige wijsheid die door de jaren heen was verworven, de wijsheid die de oorlog, het kwaad van de mensen heeft gezien, de wijsheid van iemand die verliefd is geweest maar nooit getrouwd. Als hij terugkeek op zijn jeugd, zag Pierre haar als een rots. De enige die hen nooit had verlaten, die altijd elke situatie aankon, al was die nog zo kritiek.

Nicola daarentegen hield zijn kritiek nooit voor zich.

Toen ze in het bestelwagentje terugreden naar Bologna, had hij zijn mening willen geven.

‘Benassi vindt het maar niks, dat gedoe met Joegoslavië.’

‘Wat heeft Benassi er nou mee te maken?’

‘Als Benassi iets tegen me zegt betekent het dat de Partij dat zo heeft beslist. En dat jij daarheen bent gegaan bevalt ze helemaal niet.’

‘Ik ben papa gaan opzoeken. Dat had ik ook gedaan als hij in Zweden had gezeten. Was Zweden beter geweest?’

‘Je hebt weinig reden om grappig te zijn, weet je dat? Iedereen weet inmiddels dat je vreemde capriolen hebt uitgehaald.’

‘Er was geen andere manier. En als ze me iets te zeggen hebben, waarom doen ze dat dan niet recht in mijn gezicht, in plaats van Benassi vooruit te sturen?’

‘Je bent echt niet goed wijs. Wees maar blij dat ze je iets zeggen, want anders raak je nog van het rechte pad. Als je wat vaker naar de sectie ging en wat minder ging dansen, zouden de radertjes van je brein beter functioneren en zou je zelfs nog iets leren. Maar nee, het heertje neemt Engelse privé-lessen bij meneer Fanti.’

‘Je hebt gelijk, ik had Russisch moeten leren, dan kan ik tolken wanneer het Rode Leger komt.’

‘Je maakt maar gekheid en je kletst maar wat. Maar intussen kom je met dat lanterfanteren niet bepaald vooruit. En die Fanti is niet eens een kameraad. Die is waarschijnlijk liberaal, of nog lager.’

‘Misschien. En ik ben communist. Nou en? Zeg maar duidelijk tegen Benassi dat hij zich met zijn eigen zaken moet bemoeien, dat ik nog nooit gezien heb dat hij stokslagen heeft gekregen van de oproerpolitie

en ik de laatste keer drie klappen op mijn kop heb gekregen. Gek dat ik op die momenten opeens weer oké ben.'

Zo eindigde het gesprek. Nicola had alleen maar zijn hoofd geschud terwijl hij verderreed.

Ze bonden de fietsen vast aan de lantaarns, trokken hun kleren recht en gingen naar binnen.

'In Joegoslavië zijn vast niet zulke danstenten! Toch, Pierre?'

'Weet ik niet, ik heb ze niet gezien.'

'Ach kom, ach kom,' plaagde Gigi hem terwijl hij zijn jas overhandigde, en toen, zachtjes: 'Heb je die tietten van die garderobejuffrouw gezien?'

Pierre bleef achter om sigaretten te kopen, Brando profiteerde daarvan om even alleen met hem te zijn: 'Heb je Angela gesproken?'

'Nee, hoe had dat gekund?'

'Nou, als niemand je het verteld heeft, doe ik het wel. Toen jij weg was heeft haar broer een aanval gehad. Hij werd zo maar ineens gek, ging helemaal uit zijn bol, hij heeft een verpleger in elkaar geslagen en ik geloof dat hij zich ook heeft bezeerd. Een akelige toestand.'

Pierre wilde liever meteen weggaan, wat deed hij hier in godsnaam nog? Hij ging dansen terwijl Angela misschien behoefte had om te praten, haar hart uit te storten. Zijn hart kromp van wroeging ineen, maar Sticleina pakte hem al bij een arm vast en sleurde hem mee naar de tafeltjes.

Ze gingen zitten met een karaf wijn, Pierre met zijn ogen op zijn schoenen gericht, de andere drie keken stiekem rondloerend naar aas.

Ferruccio had een aanval gehad. Verdomme. En Angela?

'Nou? En? We zijn hier toch niet gekomen om de rozenkrans te bidden! Gigi en ik gaan dansen. Komen jullie ook?'

Pierre maakte een ongeïnteresseerd gebaar en stak een sigaret op.

De twee vrienden mengden zich tussen de menigte terwijl ze hem toeschreeuwden: 'Sufkop!'

'Je weet al lang hoe ze over jou en Angela denken,' begon Brando. 'Jezus, zoek toch een verloofde, kijk eens hoeveel meisjes hier zijn!'

Maar Pierre's hoofd was elders. De woorden van zijn tante kwamen

terug. 'Het is alsof je hier toevallig bent. Alsof alles je zwaar valt.' Hij kon zijn gedachten niet stopzetten, de muziek van het orkest trok ze onder hem vandaan en voerde ze mee.

'Hé, jongen, niet omdraaien, maar de Rooie kijkt naar je.'

'Wie?'

Brando schudde zijn hoofd. 'Je weet wel, Gilda de Rooie. Gilda Stanzani, ken je die niet? Die lust er wel pap van, dat weet iedereen. Ze lijkt op Rita Hayworth en ze heet ook nog Gilda. Een vriend van mij heeft haar in de auto gepakt. Tenminste, dat zegt hij. In elk geval is ze geen maagd meer. Ze staat naar je te kijken, echt waar. Wat wil je nog meer?'

Pierre keek op.

Midden tussen een groepje meisjes stond een opvallend typje naar hem te glimlachen.

'Weelderig,' luidde Pierre's commentaar zonder dat hij erbij nadacht.

'Weelderig? Wat zijn dat voor woorden? Twee zulke tietten! Dat is heel wat anders!'

'Ze kijkt helemaal niet naar mij.'

'O jawel, dit is al de derde keer dat ze zich omdraait! Jij gaat nu naar haar toe en vraagt haar ten dans.'

'Ik heb geen zin.'

Brando sperde zijn ogen open. 'Pardon? Wil je dat herhalen? Heb ik zojuist de koning van de filuzzi horen zeggen dat hij geen zin heeft om te dansen?' Hij gaf Pierre een schop onder de tafel. 'Jij gaat er nu op af en als ze ja zegt, stort ik me op een van haar vriendinnen. En waag het niet om het niet te doen want anders...'

Pierre zuchtte diep. Hij keek naar zijn goeie pak, zijn glimmende schoenen. En ten slotte liet hij zijn blik rusten op de ogen van het meisje. Rode meisjes hebben hazelnootbruine of groene ogen. Hij gokte op vlammen hazelnootbruin. Hij stond op, kreeg het bemoedigende schouderklapje van Brando en ging over tot de aanval, een hand in zijn zak en een soepele tred.

Terwijl hij dichterbij kwam merkte hij iets bijzonders op. Niet haar tietten. Maar de nonchalante houding waarmee ze daar bleef staan kijken

hoe hij zijn Cary Grant-nummer ten beste gaf. Alsof ze hem in de maling nam na hem te hebben geprovoceerd, om te genieten van de scène.

Hij moest zijn best doen om zijn gezicht in de plooi te houden.

Hij glimlachte. ‘Goedenavond, mag ik je vragen waarom je al een half uur lang naar me kijkt en lacht?’

‘Omdat je knap bent.’

Ze zei het heel vanzelfsprekend en Pierre plooidde zijn voorhoofd, alsof ze hem een slecht bericht had medegedeeld. Hij wist niets terug te zeggen, instinctief zou hij zijn gaan zitten na misschien een ‘dank je voor de informatie’ te hebben gemompeld.

Hij concentreerde zich, riep Sint-Cary aan en zei: ‘Jij ook. Zullen we dansen?’

Zonder iets te zeggen knikte ze en samen liepen ze naar de dansvloer, aan elkaar vastgekleefd vanwege het gedrang.

Vlammend hazelnootbruin. Pierre voelde haar borsten tegen zijn maag drukken en leverde een strijd om zijn bewegingen te coördineren en zijn kalmte te bewaren.

Ze kon goed dansen. En als hij haar tegen zich aandrukte klaagde ze niet.

‘Jij bent toch Robespierre Capponi?’

‘Ja, en jij bent Gilda Stanzani.’

‘Ze zeggen dat jij de beste danser van Bologna bent.’

‘Dat zeggen ze. En jij, kom jij hier vaak dansen?’

‘Af en toe. Jij werkt toch in bar Aurora, in San Donato?’

‘Ben jij soms een geheim agent, dat je alles zo goed weet?’

Ze lachte, witte tanden. Pierre’s maag trok samen.

‘We hebben je een tijd lang niet gezien hier in de danstent.’

‘Ik ben weg geweest, naar Joegoslavië. Om mijn vader op te zoeken.’

Ze stonden stil om te applaudisseren voor het orkest dat het stuk had beëindigd.

‘Ik heb dorst.’

‘Ik ook, laten we naar de bar gaan.’

Ze slaagden erin zich een weg te banen tussen de mensen die samendromden tegen de bar en bestelden.

‘En hoe is Joegoslavië?’

‘Net als Italië. Ze praten er zelfs Italiaans.’

‘En waarom ben je teruggekomen?’

Pierre glimlachte verlegen. ‘Waarom zou ik daar blijven?’

Rooie Gilda wierp een blik om zich heen. ‘Vind je het hier zo fijn?’

‘Hoezo, wil jij weggaan?’

‘Ik zou een rijke man moeten vinden die me de wereld laat zien. Dat zou ik leuk vinden. Er zijn zo veel plekken die ik wil zien. Maar ik knip de kaartjes op de renbaan. En met mijn salaris kom ik ook niet zo ver.’

Pierre dacht aan zijn paar lire, aan zijn schuld bij Fanti en aan die bij Ettore. Opnieuw trok zijn maag samen. Hij zei: ‘Je moet met twee benen op de grond blijven.’

‘Over benen gesproken. Kun je me een lift naar huis geven? Ik woon in Mazzini. Gewoonlijk kom ik hier met mijn kamergenote die een fiets heeft, maar die is naar haar ouders in Molinella.’

Het was niet moeilijk te raden waar ze heen wilde. Dat was Pierre nog nooit overkomen, zo snel. En daarbij, een meisje dat alleen woonde, met een vriendin... Brando had gelijk, ze was inderdaad erg ‘makkelijk’. Voor hem uit de hemel komen vallen. Opeens moest hij weer denken aan Angela, Ferruccio die door het lint was gegaan, en wie weet hoe zij zich voelde. Hij kon geen slok meer door zijn keel krijgen, hij had het gevoel alsof hij wegzakte in zijn pak.

‘Het spijt me. Echt waar. Maar ik ben ook lopend.’

Het bittere glimlachje van Gilda was veelzeggend: ‘Dan bewaren we dat voor een andere keer.’

‘Ja, zeker.’

Op dat moment dook Gigi uit de massa op en trok Pierre aan zijn jasje. ‘Pierre, ze spelen de *frullone*! De *frullone*! Kom mee!’

Terwijl hij naar de dansvloer werd meegesleurd hoorde hij dat Gilda hem riep.

‘Pierre!’ Ze keek slim. ‘Pas op dat je niet te veel met twee benen op de grond blijft staan, want anders stoot je ook nog je hoofd.’

Half versuft was hij aan het dansen en probeerde hij het steeds snellere

ritme van het orkest te volgen. Hij moest zich inspannen, hij voelde dat hij steeds te laat was, maar hij probeerde zijn uiterste best te doen. Naarmate de muziek luider werd, kreeg hij meer moed, hij liet zich gaan, zijn voeten bewogen razendsnel, ja, verdomme, hij was nog steeds de beste! Hij liet zich meeslepen door het ritme, lossen dan ooit, snel en gecoördineerd, licht als een veertje, de mensen applaudisseerden...

Het gebeurde in een fractie van een seconde. Waarschijnlijk had iemand iets op de dansvloer gemorst. Zijn standbeen ging een eigen weg, instinctief probeerde hij zijn evenwicht te bewaren met een draai van zijn heupen, hij zwenkte naar voren maar kon niet meer stoppen.

Toen hij zijn gezicht optilde van de vloer zag hij een paar bloeddruppels op de vloertegels. Zijn neus deed een helse pijn.

Gigi en Sticleina hielpen hem opstaan, het orkest was gestopt, de harmonicaspeler hing bezorgd voorover vanaf het podium. 'Hé, jongen, gaat het weer?'

'Niets ergs, ik ben alleen maar gevallen,' zei Pierre terwijl hij zijn neus droogdepte.

Hij keek om zich heen, iedereen staaarde hem aan. Dat was nog nooit gebeurd. Hij kon een vreemde, angstige spanning in hun ogen lezen. Ze voelden zich teleurgesteld en verraden: de vorst was van zijn troon gevallen zonder dat iemand hem had geduwd.

'En maak die dansvloer goed schoon!' gromde Gigi, terwijl hij Pierre naar de wc duwde.

Hij vroeg aan zijn vrienden om hem even alleen te laten, en als trouwe vazallen sloegen zij discreet hun ogen neer en stapten opzij. Als een erewacht stelden ze zich op voor de deur.

Hij waste zijn gezicht met het ijskoude water en keek naar zichzelf in de spiegel, zijn mond en kin vol bloedstrepen.

Wat was er verdomme met hem aan de hand? Werd hij gestraft omdat hij Angela alleen had gelaten? Omdat hij Gilda niet naar huis had gebracht?

Terwijl hij zich afdroogde met zijn zakdoek, mompelde hij in zichzelf: 'Dit zou Cary Grant nooit zijn overkomen.'

Toen voelde hij dat er iemand achter hem stond, hij keek op in de

spiegel en zag hem uit een van de wc's komen. Hij was elegant, haast nuffig in zijn goede pak.

'Kennelijk heeft de koning zijn beste tijd gehad.'

Ettore's stem klonk zacht en vriendelijk spottend.

Hij waste zijn handen, droogde ze zorgvuldig, streek zijn dunne snorretje glad en trok zijn kraag recht.

'Je bent eerder terug dan voorzien. Moeilijkheden?'

'Mijn geld was op. Ik ben per boot teruggekomen.'

Ettore knikte.

'Jij en ik hebben een afspraak. Ik hoop dat je die niet bent vergeten.'

Pierre leunde op de wastafel. 'Ik weet het. Maak je geen zorgen.'

'Goed. Kom dan een dezer dagen langs in de loods, dan kunnen we praten.' Hij was al bij de deur toen hij zich omdraaide en eraan toevoegde: 'Ach, Pierre, een advies: laat de Rooie met rust, die brengt ellende. Meer dan één man heeft zijn kop al aan haar gestoten. Hou je goed.'

Hij liep naar buiten en sloot de deur.

Pierre bleef naar de vloer staren en bedacht hoe ingewikkeld het leven van de ene op de andere dag kon worden.

Ettore fietste niet. Hij liep liever. 'Ik fietste toen ik bij de partizanen zat,' zei hij, 'en nu fiets ik niet meer.'

Hij woonde vlak bij Porta San Felice, ook naar zijn werk ging hij te voet. Om te dansen of naar de bioscoop te gaan trok hij een net pak aan en een overhemd met een goed gesteven boord, de juiste das en glimmende schoenen, hij liep het liefst onder de arcades, om de loodrechte plooi van zijn broek te laten zien.

Ook met een vrouw: waarom zou je haar meenemen op de stang van je fiets, met dat ijzer dat pijn doet aan haar kont, in plaats van je arm door de hare te steken? Wandelen, alsof er op de wereld niets was waarvoor je je hoefde te haasten, zelfs niet de liefde bedrijven.

Het was een reactie op het 'beroep' dat hij uitoefende: altijd heen en weer, heen en terug, nooit een afspraak missen, de goederen op tijd afleveren, gas geven, zo groot mogelijke afstanden afleggen voordat de slaap je overmant.

Toen hij vrij was, wilde hij niets weten van wielersport en racen.

En hij woonde toch in het centrum, alleen, en bovendien had hij een tweepersoonsbed. Vrouwen nam hij op zijn gemak mee naar huis.

Die nacht, toen hij de Zevende Hemel verliet, was Ettore alleen en in gedachten verzonken. Hij was vierendertig en had een vage maar gegronde reputatie 'nergens voor te deugen'. In '49 was hij uit de partij en de ANPI, de Nationale Vereniging van Italiaanse Partizanen, gezet wegens 'morele tekortkomingen'. Sommigen spraken over drugs, anderen over prostitutie en weer anderen over nog veel meer.

Het moge duidelijk zijn dat ze dat zeiden waar hij niet bij was, om geen aframmeling op te lopen.

Ettore Bergamini was partizaan geweest op de Monte Sole, in de Apennijnen, bij de 'Rode Sterbrigade' van majoor Mario Musolesi, de legendarische Lupo, 'wolf'.

Hij had meegedaan aan de hevigste, eindeloos durende vuurgevechten.

Hij had explosieven gebruikt, hinderlagen gelegd, vijanden terechtgesteld, zij aan zij gevochten met Engelsen, Tsjechoslowaken, een Indiër uit India, met een tulband op zijn hoofd.

Hij had Ettore 'Vliegtuig' Ventura Duitsers op de rug van een schimmel zien laden.

Hij had gezien hoe de moeder van Fonso midden in een gevecht terecht was gekomen, onbekommerd over de kogels, een expeditie van kilometers om haar zoon een kom *zabaglione* te brengen.

'Arme stakker, je bent nu al uren aan het vechten en je hebt nog niets gegeten!'

Fonso kon zijn ogen niet geloven en had haar verbluft aangekeken. Vervolgens had hij de *zabaglione* opgelepeld en gezegd: 'Dankje, mama. Maar nu moet je ergens gaan schuilen!'

Op 27 juni had Sugano Melchiorri, wegens hevige strategische en politieke meningsverschillen met Lupo, een nieuw bataljon van zesenvestig partizanen gevormd. Onder hen bevond zich ook Ettore.

Na vele tegenslagen was de Sugano-Rode Ster naar de vlakte afgedaald en had zich gevoegd bij de Zevende Actiegroep Partizanen, detachement Anzola. De laatste keren dat Ettore een fiets had gebruikt. Daar had hij 'de Witte' (omdat hij al wit haar had), Amleto Beni, leren kennen, die hem later een baan zou bezorgen. Die baan.

In oktober '44 hadden ze meegevochten in de strijd bij Porta Lama, drie onvoorstelbare dagen, het enige openlijke treffen tussen Duitsers en partizanen in een Europese stad.

Op 21 april '45 had Ettore zij aan zij met andere kameraden Bologna bevrijd.

Mooi, maar van wie hadden ze Bologna bevrijd?

De fascistten: amnestie gekregen.

De partizanen: eruit gemept door de politie en vervolgd door de rechterlijke macht.

Sugano, slachtoffer van een gerechtelijke val: gedwongen om naar Tsjecho-Slowakije te vluchten, net als zo veel andere kameraden.

Ook Ettore was bij een aantal gerechtelijke onderzoeken betrokken geweest. Stelde niet veel voor, vermeende afpersing en diefstal. Hij was steeds vrijgesproken, maar er waren nog een paar lopende strafzaken tegen hem.

En *Il Carlino*? Twee keer van naam veranderd, maar het schreef nog steeds leugens, zoals toen het op 11 oktober '44 de slachting bij Marzabotto had ontkend. Ettore had het korte bericht bewaard. Doordat hij het steeds had herlezen, kende hij hele passages ervan uit zijn hoofd:

De gebruikelijke onbeheerste stemmen, het typische product van op hol geslagen fantasieën in oorlogstijd, beweerden tot gisteren dat er in de gemeente Marzabotto tijdens een politieoptreden tegen een groep criminelen, zeker honderdvijftig personen, onder wie vrouwen, oude mannen en kinderen, gefusilleerd waren door Duitse razziatropen... We hebben hier dus te maken met een nieuwe manoeuvre van de gebruikelijke onverantwoordelijke lieden, een manoeuvre die gedoemd is belachelijk te worden, omdat eenieder die de hulp had willen invoeren van welke deugdzaam inwoner van Marzabotto dan ook, of op z'n minst van iemand ter plaatse, de ware versie van die feiten zou hebben vernomen.

Gelul.

Pijn, tranen, angst, haat. Maar ook euforie, de wil om een einde te maken aan de oorlog en het fascisme, de behoefte om een nieuw Italië op te bouwen. In die dagen had het leven zin, was het niet slechts een voortschieten van uur tot uur, jezelf van de ene dag naar de andere slepen.

Waarom ontkennen? Ettore wist: die maanden in de bergen waren de mooiste van zijn leven geweest. Daarna was niets meer écht van belang geweest.

Hij ging niet naar huis. Hij sloeg Via Lame in en kwam bij de stadspoort. De hemel was vol met sterren, honderden sterren, duizenden misschien.

Hij had het al duizend keer gedaan, hij deed het weer.

Hij herinnerde zich de strijd, elk schot.

Er hing mist en iemand riep: 'Garibaldi vecht terug!'

Hij had uit volle borst geschreeuwd: 'De Rode Ster wint!'

*Vertrouwelijk rapport aan de Italiaanse autoriteiten van
Charles Siragusa, District Supervisor, US Bureau of
Narcotics
de dato 6 mei 1954.*

Naar mijn mening voldoet Salvatore Lucania, alias Charles 'Lucky' Luciano, aan het bepaalde in hoofdstuk v van het reglement van de Italiaanse Openbare Veiligheid met betrekking tot verbanning en zou hij in aanmerking kunnen komen voor de strafkolonie te Ustica.

Hij zou vallen onder categorie 3 van artikel 181, betreffende personen die criminele activiteiten uitoefenen en beramen welke de nationale belangen van Italië schaden.

Sinds zijn uitzetting van de Verenigde Staten naar Italië heeft hij dusdanige activiteiten ontplooid dat de politie van de Italiaanse Openbare Veiligheid en de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst zich genoodzaakt zien een nauwgezet onderzoek naar hem in te stellen.

Lucania heeft op verschillende manieren contacten onderhouden met de belangrijkste Amerikaanse criminelen, in het bijzonder door middel van bezoeken aan onderwereldfiguren. Er zijn bewijzen dat Lucania van deze figuren grote geldbedragen heeft ontvangen, die hem persoonlijk werden overhandigd door gangsters die met dit specifieke doel naar Italië kwamen.

Hij is reeds eerder beschuldigd en beboet wegens illegale invoer van Amerikaanse dollars en een Amerikaanse automobiel. Zijn naam is genoemd in verschillende belangrijke onderzoeken die zijn uitgevoerd in Italië met betrekking tot handel in verdovende middelen en het verhandelen van grote hoeveelheden heroïne in de Verenigde Staten. Hij is zelfs onderwerp van gesprek in de Commissie Verdovende Middelen van de Verenigde Naties.

Helaas zouden de bij deze onderzoeken betrokken handelaren nooit verklaringen afleggen die schadelijk kunnen zijn voor Lucania. Hetgeen begrijpelijk is, gegeven de angst die hij de Italiaanse onderwereld inboezemt. Lucania is niet beschuldigd van dergelijke misdaden betreffende illegale handel in verdovende middelen maar dat wil niet zeggen dat hij niet is betrokken bij de handel. Het laat zich overigens onmogelijk verklaren hoe hij een luxueuze levensstijl kan blijven voeren zonder duidelijke inkomsten.

Iemand met zijn beroepservaring opereert niet zodanig dat hij zich laat arresteren door een willekeurige politieagent voor misdrijven aangaande drugs of dergelijke. Hij bezit een uitermate grote behendigheid en omringt zich uitsluitend met hoogst betrouwbare medewerkers. Dit bemoeilijkt een onderzoek naar hem.

De aanwezigheid van Lucania schaadt het prestige van Italië. Zelfs de communistische pers heeft zich hier laatdunkend over uitgelaten. Door hem te verbannen zou de Italiaanse regering Lucania en zijn laaghartige internationale criminele activiteiten kunnen neutraliseren. Er zou de voorkeur moeten worden gegeven aan een verbanning van maximale duur, zijnde vijf jaren.

Varia

Het algemeen secretariaat van Interpol in Frankrijk heeft onder vijftig landen die bij Interpol zijn aangesloten een gedrukte circulaire doen toekomen inzake Lucania, zijnde verdachte van internationaal belang van handel in narcotica (zie bijlage D).

Op 5 mei 1951 en 15 mei 1951 is Lucania gehoord door de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst met betrekking tot het proces Frank Callace-Joe Pici wegens handel in verdovende middelen.

Ook werd hij door de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst gehoord wegens het illegaal invoeren van een automobiel Sedan Oldsmobile model 1948, die hem was geleverd door een gangster uit New York, Pasquale Matranga, koerier van een zekere Willie Moretti, een bekende gangster uit New Jersey die later vermoord is. Lucania

heeft dit verteld aan een van mijn informanten. Op 7 juni 1951 vond in Napels het proces plaats met betrekking tot deze automobiel, waarbij de auto in beslag werd genomen en Lucania werd veroordeeld tot een boete van 32.000 lire. Hij werd nogmaals door de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst gehoord wegens illegale invoer van 57.000 dollar. Op 27 maart 1952 werd hij bij besluit nr. 4621 28853/228/7212 schuldig bevonden door de rechtbank te Napels en veroordeeld tot een geldboete van 2.500.000 lire.

De politieautoriteiten zijn van mening dat twee ‘luitenanten’ van Lucania betrokken zijn bij de moord op Umberto Chiofano, een kleine figuur uit de onderwereld, die Lucania in januari in het openbaar op de renbaan van Agnano zou hebben geslagen. Het betreft:

Victor Trimane, 43 jaar, in 1949 de vs uitgezet na te zijn veroordeeld wegens *menslaught* (moord met voorbedachten rade door middel van slagen) tot vier jaar gevangenisstraf, die hij heeft uitgezeten op Riker’s Island, in de staat New York.

Stefano Francis Zollo, alias ‘Steve Concrete’, alias ‘Steve Cement’, 35 jaar, afkomstig uit New York, stond voorheen dicht bij de criminele familie Anastasia. Bevindt zich in Italië sinds 1951. Geen maatregelen tot uitzetting tegen hem getroffen.

Uit talloze vertrouwelijke bronnen is vernomen dat Lucania knoeit met de uitslagen van de paardenrennen in Napels door betaling van grote geldbedragen. Een jockey, Vittorio Rosa, zou met Lucania dubbelspel hebben gespeeld tijdens een paardenrace. Lucania had Rosa betaald om een bepaald paard te laten winnen. Rosa daarentegen liet het paard verliezen. Lucania zou toen hebben gedreigd Rosa te laten vermoorden. Rosa ging naar Mexico. Na zijn terugkeer werd hij op 20 september 1951 ondervraagd door eerste luitenant Oliva.

Onder de personen die Rosa heeft genoemd als zijnde betrokken bij de zwendelpraktijken bevindt zich Gennaro Iovene, 41 jaar, dierenarts van de renbaan.

Lucania bezit een gebouw in Via Tasso 484, Vomero, Napels, zonder vermeld te staan als eigenaar. Lucania betaalde voor het onroerend goed honderd miljoen lire. Het beslaat een van de twee appartementen op de bovenste verdieping, luxueus ingericht. De eigenaar lijkt een zekere Carlo Scarpaio te zijn, maar in werkelijkheid is hij dat niet. Lucania woont hier sinds juni 1952.

In maart 1952 is uit absoluut betrouwbare bron vernomen dat Lucania in een koffer in zijn huis 100.000 dollar bewaarde.

Lucania bezit ook een eigendom op nr. 184 van de Via Aurelia te Santa Marinella, bestaande uit tweeduizend vierkante meter. Tevens bezit hij tienduizend vierkante meter grond en een kleine villa naast de spoorlijn ten zuiden van de Via Aurelia.

Lucania ontvangt geheime telefoontjes uit Italië en de Verenigde Staten op nummer 20738, dat correspondeert met Salvatore Scarpati, Via Grandi Grafici, Napels. Daar was een tapijthandel gevestigd, die thans gesloten is.

Men zegt dat Lucania tevens verwickeld is in sigarettensmokkel van Tanger naar Italië, of dat hij deze activiteit heeft gefinancierd. In april 1951 was hij samen met gravin Iolanda Adorni Campagnoli bij deze laatstgenoemde in hotel London te Napels. De vrouw was compagnon van de bekende sigarettenhandelaars Sol Charles Mirenda, Amerikaans staatsburger, en Alvey Sheldon, Brits onderdaan en eigenaar van het zeer bekende smokkelschip Sayon-Miami-Flo.

Lucania blijkt een regelmatige roker van opium te zijn.

Dizzy Gillespie vulde de kamer met blauwe vlammetjes als van een Bunsen-lamp, die halverwege bleven hangen en vervolgens opstegen naar het plafond, aan minuscule parachutes opgehangen muzieknoden. ‘Good Bait’, meeslepende melodie, korte solo’s die elkaar afwisselden op de herhaling van het thema, *and you can’t help snapping your fingers*.

Robespierre Capponi had zijn verhaal beëindigd. Een kleine Dalmatische Odyssee, verrijkt met scènes, Tom Mix of Roy Rogers waardig, en de kant noch wal rakende verschijning van Cary Grant. Fanti draaide een Engels boek in zijn hand, *frontcover* in schreeuwende kleuren, *Casino Royale*. De eerste vijf pagina’s vol met onderstreepte termen, alsof iemand er een gecodeerde boodschap in had willen ontcijferen.

‘Dat zijn de woorden die ik moest opzoeken in het woordenboek. U ziet wel dat ik niet alles zelf heb verzonnen, waar vind ik anders zo’n boek? In Bologna bestaat dat niet, en ook niet in Joegoslavië.’

‘Ik geloof je, Robespierre. Dat verhaal is te onsamenhangend en te ingewikkeld om het zelf te verzinnen. Je Engelse lessen beginnen vruchten af te werpen, zie ik.’

‘I guess they do.’

Cary Grant in Joegoslavië voor een film over Tito. Werkelijk curieus. Hij zou erover nadenken.

‘Laat me die kleine duif eens zien, Pierre.’

De jonge Capponi tilde het kooitje op dat hij tussen zijn benen hield. Erin zat een beestje met donkergrijs vederdek. Een beetje mager en kaal, maar een mooi exemplaar.

‘Heb je die al die tijd in dat kooitje gehouden nadat je terug was?’

‘Ik was bang dat hij meteen naar zijn huis zou terugvliegen, zonder

bericht. Ziet u, ik heb er geen verstand van. Ik weet al wat ik aan mijn vader wil schrijven, maar ik weet niet hoe groot het papier mag zijn of hoe je dat aan zijn poot bevestigt, ik zou het met een veiligheidsspeld vastmaken en dan zou het eraf vallen. U bent duivenhouder, dus—’

‘Goed dan, ik zal het je straks laten zien. Excuseer me, ik moet de plaat omdraaien.’

Gillespie en zijn combo waren klaar met de uitvoering, de naald draaide door in de laatste groef. Fanti tilde de arm op, hield de draaitafel stil en deed de plaat in de hoes. De leegte werd opgevuld door een recenter stuk, *23° North and 82° West* van het orkest van Stan Kenton. Breedte- en lengtegraad van Havanna, hoofdstad van Cuba, kondigden de ontdekking van het Caribisch gebied en hun exotische ritmes aan, kruising tussen Spanje en Afrika. 23 graden noorderbreedte en 82 graden westerlengte: volgens Kenton de coördinaten van de toekomst.

‘Meneer, ik had verwacht dat ik meer mensen zou tegenkomen die Italiaans spraken.’

‘Ik denk dat veel mensen het wel spreken, maar het niet willen. Tenslotte was Italiaans voor de Slaven de taal van hun bezetters, die hen verplichtten Italiaans te spreken tijdens het racistische programma van de ‘italianisering’: andere achternamen, schoolkinderen die moesten antwoorden in het Italiaans en anders stokslagen kregen van de fascistische leraren. Het verbaast me niet dat ze er niets meer van willen weten. Om te begrijpen hoezeer ze hebben geleden hoeft u maar te kijken hoe ze zich hier in Istrië hebben gewroken, door de mensen in de zogeheten dolinen te gooien.’

‘O ja, die Italianen die vermoord werden en in diepe gaten werden gegooid.’

Fanti gaf geen antwoord en kéék naar de muziek. Op het bonken van de bas ijlden gecompliceerde *riffs* in hoog tempo voort tot de eerste overgang. Het was of je ze vanaf een rots in zee zag duiken. De trompetsolo naderde als een vlam langs het lont, tot de explosie volgde die de sax deed opstijgen, net als die vuurpijlen van het bioscoopjournaal. Weer een overgang, voltallige blazerssectie, furieuze frasering tot de finale apotheose, het hele orkest één enkel geheel, kolossale moker

waarvan de slagen het lied neersloegen als een beest dat geofferd werd. De roffel van de drums was de laatste stuip trekking voordat de genadeslag viel. Einde.

‘Werkelijk duivels! Hoe vind jij het, Pierre?’

‘Prachtig. Het lijkt een mambo maar het is gecompliceerder. Heel moeilijk om op te dansen.’

‘Om terug te komen op die dolinen: het was niet zo dat ze iets tegen de Italianen als zodanig hadden, Pierre. Natuurlijk, er zijn ook veel onschuldigen in die gaten terechtgekomen, maar een groot deel ervan waren fascisten, collaborateurs, verklikkers, mensen die de Duitsers hadden toegestaan de partizanen gevangen te nemen en te martelen, bloedbaden aan te richten, hele dorpen in brand te steken. Na 8 september werd het hele gebied feitelijk geannexeerd door het Derde Rijk, en ging het niet langer om het weghalen van de κ’s en de j’s van de achternamen of met een stokje op de knokkels van de schoolkinderen te slaan. Er brak een onzegbare onderdrukking uit. Wie collaboreert bij een slachting mag niet verwachten dat de familieleden van de slachtoffers clementie hebben wanneer ze zo’n collaborateur te pakken weten te krijgen. Ook waar jij vandaan komt, bij Imola, werden de verantwoordelijken van het bloedbad bij Pozzo Becca door de menigte gelyncht.’

‘Ja, dat weet ik. Mijn broer was die dag ook de straat op.’

Fanti nam een grote slok Lung Ching – Drakenput – het had zoete nasmaak van drop. Ze spraken even over Tito, over Djilas, over Triëst, over de lijn van de Communistische Partij ten aanzien van Joegoslavië, en toen keek Fanti naar de duif en verloor zich in mijmeringen over reizen die hij gemaakt had en nog wilde maken, doorspekt met herinneringen aan het leven met zijn vrouw, aan de jaren die hij in Engeland had doorgebracht. De geest landde aan de andere kant van het Kanaal, de drums op de Antillen.

Pierre schudde hem niet los uit zijn gemijmer en dronk zijn thee, terwijl hij op zijn linkerbovenbeen het ritme van Stan Kenton trommelde, tot de muziek zweeg.

Fanti kwam weer tot zichzelf, mompelde iets van een excuus, stond op en zette een andere plaat op. Het geraffineerde ‘Sure Thing’ van Bud

Powell begeleidde hem terwijl hij zijn kamerjas uitdeed en zijn colbert aantrok.

‘Kom, laten we naar de duiventil gaan. Ik zal je laten zien hoe de wonderbaarlijke correspondentie per duif werkt.’

En zo kwam het dat Josip III, telg uit een geslacht van onverschrokkenen, kleinzoon van een heldhaftige koerier uit de partizanenoorlog, de terugreis naar Dubrovnik aanvaardde.

Cary had alles verteld, inclusief de verwisseling van de regenjas. Retrospectieve ongerustheid voor Betsy. Ongepelde rijst en macrobiotische gerechten, welkom thuis. Schat, je had wel gewond kunnen zijn, je had wel dood kunnen zijn... Maar ik leef nog en het gaat goed met me. Als ik dat had geweten... Wat had je dan gedaan? Had ik niet gezegd dat je... Het is allemaal voorbij, Betsy, en het gaat goed met me. Ik heb Hitch gebeld. Ik ga de film draaien. Ik voel me raar, schat... Ik weet het, ik weet het, ik zou me ook zo voelen als ik wist dat jij ternaauwernood was ontsnapt aan... Ik weet niet waaraan ik ternaauwernood ben ontsnapt. Maar als jij betrokken was geweest bij een treinongeluk, of een scheepsramp... Zeg zulke dingen toch niet. Dat brengt ongeluk. Even wat anders: wat heeft mister Bondurant uitgespookt tijdens mijn afwezigheid? Betsy vertelt Cary over de foto's die naar de kranten werden gestuurd. Een 'uitglijder'. Mister Raymond dacht de geloofwaardigheid te vergroten... Maar die *regimental* stropdas? Die heeft mister Bondurant gekocht, de stakker... Hij vond hem zo mooi. Hij was helemaal *down* toen hij hoorde dat jij boos was. Ik zal hem een telegram sturen met excuses en dank. Doe je dat echt? Natuurlijk! Weet je, hij is een goed mens, eenvoudig en eerlijk. Hij zal nu wel weer zijn gewone leventje leiden. Hij is Cary Grant geweest en mag het aan niemand vertellen. Denk je eens in, hij zal materiaal hebben voor zijn imitaties, puur materiaal, niet als die imitators die 'Judy, Judy, Judy...' zeggen op dat afschuwelijke toontje. Jij hebt dat nooit gezegd. In geen enkele film. In geen enkel radiohoorspel.

Laat ze maar begaan. Ik ben Cary Grant, zij niet.

***

Dear mister Bondurant,

Graag wil ik u mijn excuses aanbieden (ik ben misschien wat streng tegen u geweest) en u bedanken voor uw inspanningen. U hebt mijn volledige dankbaarheid en achting en ik twijfel er niet aan dat anderen, die veel belangrijker zijn dan ik, hun waardering daarvoor zullen uiten.

De twee maatpakken die zijn gemaakt door Quintino zijn nog steeds bij mij thuis. Ze zijn volledig de uwe, geschenk van het Gemeenebest. Ik zal ze u door mister Raymond laten toesturen.

In de hoop u nog eens te zullen ontmoeten,
au revoir.

Cary Grant

***

Aan de rand van het zwembad genieten ze van de zonsondergang, Cary en zijn oude vriend.

James David Graham Niven. Verzorgd snorretje, aplomb van vergane glorie, jarenlang bij de infanterie van Hare Majesteit gediend. De *British* acteur bij uitstek. Zijn succes. Zijn vervloeking. Stereotype rollen. Accent dat betovert en onderscheidt. Zijn werk bestaat uit de rollen die Cary heeft geweigerd omdat ze te *damned* Engels waren.

Wat heeft Cary waar David jaloers op kan zijn? Cary is Engelsman, Amerikaan én wereldburger. David kan dat niet: hij verschijnt en je hoort de doedelzakken, echo's van de romans van Kipling, de 'last van de blanke man', de wisseling van de wacht bij Buckingham Palace. Het middelpunt van feesten. Scherpzinnige en verrassende opmerkingen op het juiste moment. Voor altijd: de Engelsman.

Wat heeft David waar Cary jaloers op is (*was?*): medailles en onderscheidingen. Iedereen weet dat hij heeft gevochten. Bij zijn terugkeer

in de States is hij door Ike persoonlijk benoemd tot legionair in de *Order of Merit*, de hoogste onderscheiding die een buitenlandse inwoner kan krijgen.

Ik heb een aanbod voor de rol van Phileas Fogg in *Around the World in Eighty Days*. Weer een perfecte rol voor een Engelse gentleman. Doe je het? Ik doe het altijd. Je accepteert te veel rollen. Luister naar de critici. De koeien worden mager, beste vriend. Nog even en ik zal me moeten verlagen tot de televisie. Cary denkt aan zijn reis om de wereld. Wat heb je nu eigenlijk gedaan, de afgelopen maanden? Ik zag je in een krant en ik vond dat je er vreemd uitzag, er klopte iets niet. Cary verzint een makkelijke versie, ik ben bezig geweest, ik bereid me voor op een comeback enzovoorts. Ik sta op het punt om naar de Côte d'Azur te vertrekken. De plot van *To Catch a Thief*. Het verhaal is niet slecht. Een beetje luchtig voor Hitchcock. Inderdaad. Over verhalen gesproken, ik heb een belachelijk, weezinwekkend boek gelezen van een zekere Fleming. De hoofdpersoon is een MI6-agent genaamd 'James Bond'. Korte toespelingen. Onsamenvattend. Onwerkelijk. Echt een boek dat nooit verfilmd zal worden! Gelach.

Het is de werkelijkheid die onsamenvattend is, mijn vriend. Elke avond Joe McCarthy op tv, die zijn vinger opheft tegen van alles en nog wat! Volgens mij overdrijft hij, hij mikt altijd hoger, iemand zal wel reageren. Moet wel reageren. Hebben wij gereageerd? Wij zijn slechts acteurs. Herinner je je Frances Farmer nog? Niet alleen herinner ik me haar, ik heb een tijd geleden een artikel over haar gelezen. Wat? Ogenblikken van verbazing. En wat is er van haar terechtgekomen? Ze is naar Seattle teruggegaan. Ze werkt nu als caissière in een bioscoop, als ik me goed herinner. Gek, het ging over haar, maar alleen haar moeder was aan het woord. Ze gaat binnenkort trouwen. Het zal wel een complot zijn. Die moeder heeft boter op haar hoofd. We hebben allemaal boter op ons hoofd. Weet je wat ze met haar hebben gedaan? Ja, er doen geruchten de ronde. Elektroshocks, hydrotherapie... Ze dwingen je om in een bad met ijswater te zitten. Naakt. Ik heb horen zeggen dat de verplegers haar lieten prostitueren bij soldaten met verlof. Zou dat waar zijn? Ze zeggen dat ze een lobotomie heeft ondergaan. Ze

ziet er niet uit alsof ze een lobotomie heeft ondergaan. Ze had natuurlijk wel het gezicht van iemand die veel heeft meegemaakt, maar... Jarenlang in het gekkenhuis. Net als mijn moeder. Soms vind ik dit land angstaanjagend: het schept schoonheid, verspreidt vrijheidsidealen... en roept iemand als McCarthy op het podium. Het schijnt dat Ike hem verafschuwt. We moeten onze hoop maar op hem vestigen. Jou kan ik dat wel zeggen: ik heb op hem gestemd. En jij? Ik ben Brits staatsburger, stomkop! Waar zit McCarthy nu weer op te vitten? Op het leger. Ongelooflijk. Hij zat te vitten op het radioprogramma van Drew Pearson en trof de sponsor door te zeggen: 'Iedereen die die hoeden koopt draagt bij aan de zaak van het communisme.' Het bedrijf heeft de sponsoring onmiddellijk ingetrokken. En het geld dat hij van de burgers krijgt? Sommigen sturen hem biljetten van vijf of tien, maar ik heb gehoord dat anderen hem vijf-, tienduizend dollar sturen. Het gerucht ging dat hij iedereen persoonlijk bedankt, dus toen heb ik hem een biljet van vijf dollar gestuurd met als afzender mijn werkster. Hij schreef terug en vroeg nog meer geld om 'de harde en kostbare strijd tegen het communisme' te steunen. Waar komt dat geld terecht? Uit betrouwbare bron heb ik vernomen dat hij het uitgeeft aan paardenrennen. De verdomde charlatan! En hoe vind jij dat hij zich kleedt? Slonzig. Het lijkt wel of hij erin geslapen heeft, in die pakken van slechte snit. Hij komt op de tv met een stropdas vol jusvlekken, dat heb ik met eigen ogen gezien.

Stemmen vanuit het huis, het dienstmeisje, u mag hier niet binnenkomen, wat verbeeldt u zich wel? Sodemieter op, ik ben een FBI-agent, ik ben verdomme een *G-man*! Waar is meneer? U bent dronken, u hebt het recht niet... Hij verschijnt in de tuin. Het dienstmeisje verontschuldigt zich: meneer, ik heb geprobeerd hem tegen te houden maar... Cary en David staan op van hun ligstoelen. Cary herkent hem: Bill Brown. FBI-agent. Laveloos. Zwart pak, witte sokken, wit overhemd, zwarte das. Zonder hoed. Lul, ik had gehoord dat je weer in de stad was. Je zou me toch een schop onder mijn hol geven? Hoe haal je het in je kop om te zeggen dat mister Hoover een flikker is? Wie trap jij nou onder zijn hol, hè? David, mag ik je voorstellen: William

Brown, agent van de Federal Bureau of Investigations. Dat kan ik niet geloven: hij hier? Hebt u een mandaat, Brown? Dit is huisvredebreuk. Communistenvriend, je bent niet eens Amerikaan! Mister Brown, wat u hier doet schendt alle gedragsregels van het bureau. Ik begin er zelfs aan te twijfelen of u wel echt een FBI-agent bent. Ik gebied u mijn eigendom te verlaten, of ik zweer dat ik ditmaal zonder enige verdere waarschuwing de daad bij het woord voeg. Wat wil jij nou eigenlijk? De rechterhoek van Cary verbrijzelt de kaak van Brown. Brown struikelt, glijdt uit, valt in het zwembad. Hij is bewusteloos, kan verdrinken. David duikt achter hem aan. Tien minuten later arriveert de ambulance. Ik ben getuige van het feit dat je je hebt verdedigd, vriend. Nee, David. Ik heb als eerste geslagen. Wat geeft dat? Daar heb je goed aan gedaan. Hij heeft een kaak van porselein, deze *G-man*. Verdomme, ik had mijn hand wel kunnen breken, juist aan de vooravond van mijn comeback! Laten we hem maar in de ijsemmer stoppen. Dit voorval zal Hoover razend maken. Wie weet wat de kranten morgen zullen koppen! Nee, er komt niets naar buiten. Hoover zal de journalisten een muilkorf voorbinden. In elk geval zou het voor iedereen het beste zijn als je nu naar de Côte d'Azur vertrekt. Ooit zal ik een boek schrijven. Al deze vreemde verhalen over Hollywood zal ik daarin zetten. De maan is al zichtbaar. Kijk eens, Cary. De maan is een ballon. Dit is alleen maar een groot toneel. Zeg dat maar eens tegen Frances Farmer. Zucht van David. Je hebt gelijk. De maan lijkt een ballon.

Cary denkt aan iets anders, zijn hand in de emmer naast de fles champagne.

Wat vind jij van Grace Kelly?

7

Bologna, bar Aurora, 8 mei

Begrijp me goed: wij van bar Aurora zijn niet van die ouwe wijven die altijd naar het bord van de buurman kijken omdat er op ons eigen bord alleen nog maar botjes liggen. Goed, we hebben elkaar geen sterke verhalen te vertellen over neukpartijen, maar ook zonder dat valt er genoeg te zeggen, wat dacht je, dat dit een klotetijd is vanwege de nucleaire experimenten en dat de voetbalclub Bologna klote is omdat Viani betonvoetbal speelt bij Legnano en dat Italië klote is omdat de geestelijken er de baas zijn.

Iedereen heeft wel eens een vriend die in de problemen zit, en als dat gebeurt, is het normaal dat daarover gepraat wordt, misschien duikt er ook wel eens roddel op, maar meestal doet iedereen zijn best om een manier te vinden om hem te helpen. Als die vriend dan ook nog degene is die de toon zet van de avondjes, of die het voor elkaar krijgt dat iedereen een rothumeur krijgt als hij een rothumeur heeft, dan worden zijn sores een gemeenschappelijke zaak die we samen moeten oplossen.

Wie geen kroegganger is kan dit misschien niet helemaal begrijpen, maar er is niets erger dan een kroegbaas die de bokkenpruik op heeft. Dan kan je nergens een grap over maken, mag je niet drinken op de pof, moet je een hele reeks van onderwerpen vermijden, en lijkt zelfs de espresso naar surrogaatkoffie te smaken.

Kortom, het is nu bijna een maand dat Capponi zich gedraagt als een vlieg op de bodem van een fles. Hij is altijd aan het brommen, en sinds zijn broer terug is, is het nog erger geworden, die twee praten bijna niet met elkaar, behalve om te zeggen geef me dit of dat even aan. Het vervelende is wel dat je over dit probleem niet zo maar kunt praten alsof er niets aan de hand is, je moet je niet laten horen en aangezien je in hun bar bent, is dat ingewikkeld. De enige manier is om met z'n allen

om een tafel te gaan zitten met *L'Unità* in het midden, en doen alsof je die leest en van commentaar voorziet. Bottone leest nu en dan een kop voor, en zodra Capponi onze kant op komt, begint Garibaldi over Indochina te praten.

‘Hé, moet je dit horen: “In Dien Bien Phu wappert de vlag van het vrije Vietnam. De laatste aanval heeft een paar uur geduurd...”’

De periscope Walterún duikt op boven de zeespiegel van grijze en kale hoofden. Niemand te zien.

La Gaggia schiet als eerste: ‘Volgens mij is het Pierre’s schuld. Hij pakt zijn boeltje en vertrekt, en doet alsof hij alleen op de wereld is!’

‘Nou en?’ bespringt Bottone hem meteen. ‘Heeft jouw zoon niet precies hetzelfde gedaan? Toen die naar zijn moedertje ging om te zeggen: ik ga op de nazi’s schieten op de Cansiglio, lag moedertje zeker te genieten in haar bed, of niet?’

‘Sorry jongens,’ mengt Garibaldi zich erin, ‘maar wat kan ons het schelen wie de schuldige is? Ik heb genoeg van allebei: laten we ze nu bij ons roepen en dan vertellen we gewoon dat ze elkaar voor eens en voor altijd maar eens de waarheid moeten zeggen, dat ze elkaar desnoods verrot schelden, maar dat ze moeten ophouden met al dat gemopper.’

“Plechtige uitvaart van de zevenendertig mijnwerkers die uit de mijn van Montecatini zijn gehaald. Vijftigduizend Italianen bij de begrafenis van de slachtoffers van Ribolla...”’

‘Want volgens mij heeft Pierre ons niet alles verteld. Denkt hij soms dat wij niet zien dat hij gebukt gaat onder een zware last? Als het werkelijk goed ging met zijn vader, zoals hij beweert, zou hij heus niet met zo’n smoel rondlopen.’

Bottone likt aan een vinger en draait de bladzijde om. ‘Ach kom, ach kom, wat heeft zijn vader ermee te maken! Dit is gewoon een zaak tussen broers, wij kunnen er niets aan doen, je zal zien dat het vroeg of laat weer overgaat.’

‘Ja, ja, overgaat! Dan ken jij Nicola Capponi bijgenaamd ‘de Beer’ niet.’

‘Nou, inderdaad! Je kunt geen ijzer met handen breken!’

Garibaldi brengt zijn hand tot stilstand en Bottone zet zich schrap om verder te lezen.

“Asti, 7. Rond 16.00 uur vandaag is in zijn woning in de Via Cavour 200 van onze stad overleden de zeer populaire voormalig wielerkampioen Giovanni Gerbi, onder zijn aanhangers bekend als de Rode Duivel.”’

‘O? Echt waar? Hoe oud was hij dan?’

‘Hij was helemaal nog niet oud. Wanneer is hij gestopt met wielrennen, zal dat in 1910 zijn geweest? Ik weet het nog goed.’

‘Moet je nou eens horen. Over wielrennen gesproken: “Giro d’Italia, rechtstreeks televisieverslag van de etappefinales in de steden van waaruit tv-verbinding mogelijk is.”’

De mededeling ontlokt meer verzuchtingen en gemopper dan de droeve gebeurtenissen bij Montecatini. Het zit namelijk zo. In bar Franco, hiernaast, hebben ze pas een televisietoestel gekocht en tot een paar dagen geleden werden ze door iedereen geplaagd, omdat de televisie misschien wel een wonder is, maar er nooit iets te zien is, en daardoor sloegen de jongens van bar Franco een modderfiguur in een gouden badkuip, want ze gooien een hoop geld weg alleen om te laten zien dat zij mooier zijn dan de anderen. Vervolgens gebeurde het dat Bortolotti op de dag van de etappe Milaan-Sanremo zich niet hier heeft vertoond om naar de radio te luisteren, en de volgende dag kwam vertellen dat de eindsprint daar op het scherm werkelijk opwindend is. En hij heeft er ook op gewezen dat in juni de wereldcup begint en de wedstrijden op de televisie worden uitgezonden, en dat Franco hem had verteld dat hij alleen al in die maand uit de kosten van het toestel denkt te komen, door tien lire extra voor de koffie en vijftig voor alcoholische dranken te vragen.

Nicola bromde iets achter de bar en dat was voldoende om ons duidelijk te maken dat hij geen woord wilde vuilmaken aan dit verhaal. Trouwens, zoals hij nu is zou je hem zelfs kunnen vertellen dat het Rode Leger zich heeft verschanst bij Budrio en dan nog zou hij geen spier vertrekken.

‘En als we nu eens een collecte hielden?’ veert Walterún plotseling op.

‘Een collecte?’

‘Ja, ieder voor zich, want als we wachten tot we de toto winnen blijft

die radio hier tot sint-juttemis. Maar als we allemaal meedoen kunnen we wel honderdvijftigduizend lire binnenhalen, of niet soms?’

‘Ja, vast wel,’ luidt het fluisterende antwoord van Bottone. ‘Mooie communistische strategie, Walterún, maar het probleem is dat er geld nodig is voor de antenne en het abonnement, en alles bij elkaar komt dat neer op meer dan driehonderdduizend.’

‘Weet je wat ik denk? Helemaal geen collecte: het ware communisme is het geld van de baas weten los te kloppen. Laat Benassi die televisie maar betalen. Is hij niet degene die er uiteindelijk aan verdient?’

“‘Is de vierde waterstofbom al ontploft op de Bikini-eilanden?’” Gaggia, dit interesseert jou: “Piero Piccioni en Montagna zullen spoedig worden ondervraagd door Sepe. Vandaag in Genève conferentie over Indochina.”’

Zodra Capponi uit de buurt is, barst groep los. De een kant zich tegen het particulier eigendom, de ander wil een loterij organiseren, weer een ander roept op tot een bittertjesstaking zolang Benassi niet door de knieën gaat, en weer een ander stelt voor om aan Gas te vragen of die niet een toestel in voorraad heeft.

‘Wat?’ windt Garibaldi zich op. ‘Neeneenee! Als jullie je door hem willen laten afzetten, dan kunnen jullie mijn geld wel vergeten.’

‘Kom op, Garibaldi, denk je nou echt dat hij iedereen prullen aansmeert? Sorry hoor, maar weten we soms niet waar hij woont?’

‘Het is een principekwestie, ik—’

Pierre scheert rakelings langs Bottone’s rug met een dienblad in zijn hand en zijn kin die de grond afspeurt.

‘Sodeju, Pierre ook al, kijk toch eens wat een smoel die trekt!’

Terwijl Pierre in de andere kamer is, laat Bortolotti het biljart in de steek en komt bij ons aan tafel zitten.

‘Hebben jullie gezien hoe slecht Pierre het maakt? Ik heb gehoord dat het gisteren in de Zevende Hemel niet zo goed ging als anders.’

‘Kijk, het is duidelijk dat hij in Joegoslavië vergeten is hoe je de frullone danst! Maar dat is helemaal niet zo erg, roep hem maar, toe, dan kunnen we proberen hem weer in een goed humeur te brengen.’

‘Laat toch zitten, Walterún, volgens mij is het vandaag Sint-Mopperpot, daar is niets aan te doen.’

Bortolotti heeft gelijk, op dit moment kunnen we ze maar beter in hun sop laten gaarkoken, die twee, en maar liever nadenken over dat televisietoestel, want de wereldcup komt steeds dichterbij en Italië stelt misschien niet veel voor, maar heeft intussen wel met 3-1 van de Fransen gewonnen en Cappelli speelt ook mee, dat is een van onze besten, het is beslist de moeite waard, en daarbij laten die twee azijnpissers van broers zich door de verrassing van de tv wel meeslepen in de euforie.

Tenminste, dat hopen we.

‘Nou, in elk geval vond ik het helemaal niks. Die Napolitanen uit het diepe zuiden schreeuwen altijd, waarom moeten ze zo veel schreeuwen? En de kinderen? Over die koters wil ik het niet eens hebben, dat zijn beesten: krijg de kanker, sodemieter op of ik schop je tanden uit je bek, stel je toch voor, je tanden uit je bek! Verder zijn de straten belabberd, een en al gaten... Ik heb zelfs blauwe plekken! Eentje is zo groot als een biljartbal, gigantisch, kijk, zie je dat ik altijd mijn crème bij me heb? Kijk eens hoe vet die is, en zoals die stinkt!’

‘Palmo, als je nog een keer je vingers onder mijn neus duwt terwijl ik rij, stuur ik je terug naar je ouwelui in Portomaggiore, maar dan wel met een paar schoppen onder je kont. En als ik erachter kom dat je eerst die biljartbal hebt aangeraakt voordat je je vingers in mijn gezicht duwt, dan ruk ik die bal er ter plekke af!’

‘Nou, daar zou je me een plezier mee doen. Dan zou ik doodbloeden en denk ik er tenminste niet meer aan! Elke maand heen en weer en op en neer, en dat is niet erg als we een kamer vinden, maar als ik in de vrachtwagen moeten slapen, krijg ik toch een pijn in mijn rug! Ik ben drieëndertig en als ik niet oppas kan ik voor mijn vierendertigste bij het grofvuil gezet worden. Kunnen we niet aan Bianco vragen of we een andere route mogen rijden? We rijden nu al maandenlang van Napels op en neer, een lange weg, en altijd weer met het risico dat de carabinieri of die lui van de FIOD ruiken dat de kisten een dubbele bodem hebben, dat er een halve meter tussen de wand en de cabine is. Waarom gaan we niet heen en weer naar Frankrijk? We ruilen gewoon met Spanézz!’

‘Palmo, ik heb niet de juiste papieren om naar het buitenland te gaan, ik heb lopende zaken. Die route zou nog veel riskanter zijn. Spanézz heeft die niet, lopende zaken.’

‘O, hoezo? Hij vervoert toch dezelfde spullen als wij, horloges, sigaretten, aanstekers...?’

‘Palmo, jij begrijpt er ook niks van! Je zegt ‘lopende zaken’ wanneer er processen tegen je gaande zijn maar ze je nog niet veroordeeld hebben. Ik heb nog twee of drie dingetjes die de rechter-commissaris niet wil laten vallen, geen zicht dus op ontsnapping, tenminste niet zolang advocaat Martelloni de situatie niet heeft opgelost.’

‘En ik, heb ik ook lopende zaken?’

‘Nee, wat heeft dat er nou mee te maken, jij bent toch geen partizaan geweest! En jij hoeft je geen zorgen te maken over deze smokkelzaakjes zolang Bianco de juiste wielen blijft smeren.’

‘Goed, en hoe komt het dan dat Spanézz niet in de problemen zit? Hij was toch ook partizaan?’

‘Wat zijn dat allemaal voor vragen? Altijd als ik rij zwijg je als de nacht zodat ik steeds bijna in slaap val, en nu lijkt je de officier van justitie wel!’

‘Toe, Ettore, ik weet dat jij het ook zat bent om altijd naar Zuid-Italië te gaan. Laten we aan Bianco vragen of we een ander traject kunnen krijgen, dat is toch niet zo moeilijk?’

‘Wat het moeilijk maakt is, dat ik voor de zaken in Napels zorgen moet, ja? De anderen worden ongeduldig, en die zuiderlingen zijn makkelijk, iemand die ongeduldig wordt kan heel makkelijk zo maar zijn mes trekken, *kaputt*, dan kun je voor Gods rechterstoel verschijnen, dan ben je mordsdood!’ En daarbij zat Spanézz bij de brigade met de socialisten, hij heeft misschien hooguit één schot gelost. Ik zat bij commandant Lupo in de echte oorlog, begrijp je? Als jij liever met Spanézz verder wilt, moet je dat vooral doen, niemand houdt je tegen.’

‘Spanézz is een zeikerd en een vreselijke muggenzifter, hij corrigeert me telkens wanneer ik mijn mond opendoet, als ik iets serieus zeg begint hij te lachen en zegt: “Jij bent echt iemand uit Ferrara!” Binnenkort sla ik hem nog eens de hersens in.’

‘Hou er dan nu over op, káppen. Spanézz gaat zijn eigen weg, en wij de onze.’

‘Gelijk heb je, laat ie de klere krijgen! Maar hoe zijn we eigenlijk op Spanézz gekomen?’

‘Jij bent erover begonnen, jij klaagde dat je niet van zuiderlingen houdt.’

‘Hoezo, jij wel dan?’

‘Er zijn ook serieuze. Die Amerikaan, Trimane, die is serieus.’

‘Van hem gaan mijn haren rechtovoreind staan! Serieus, ja: serieus als de dood! En die andere, die ene die hij soms noemt als hij wil zeggen: “Als je niet in het gareel loopt roep ik hem erbij?”’

‘“Cement”, zo noemen ze hem. Ik heb hem nooit gezien. Misschien bestaat hij niet eens. Misschien is hij wel zoiets als de boeman voor kinderen.’

‘Luister, wat hebben we vandaag voor vracht?’

‘Medicijnenspullen, een soort pijnstillers, ik weet niet hoeveel kisten. Tien, twaalf kratten *Vilkinson*-scheermessen. Aanstekers. Franse sigaretten. Die lui uit Frosinone zeiden dat er ook zo’n ingewikkeld apparaat bij zit, een televisietoestel.’

‘Geen idee wat dat voor dingen zijn, ze zeggen dat het lijkt op de bioscoop, maar dan klein en het past in je huis. Weet je al aan wie je dat gaat verkopen?’

‘Wij gaan het niet verkopen, en we brengen het ook niet naar Bologna, we laten het achter bij iemand in de buurt van Rome die ons betaalt voor de moeite.’

‘Ons betaalt wil zeggen dat het geld voor ons is, of moeten we het aan Bianco geven?’

‘Nee, dat is van ons. Vijftienduizend geeft hij ons. Dat delen we door de helft, ook al heb ik me vandaag suf aan je geërgerd.’

‘Het zal wel een gestolen televisietoestel zijn.’

‘Dat gaat ons geen zak aan.’

‘Nee, dat is zo.’

‘Zo is dat.’

‘Waar gaan ze eigenlijk over, die lopende zaken van jou?’

‘Smeer jij maar heel snel die blauwe plek van je in.’

9

Napels, 9 mei

‘Don Viciè, u moet ons alles haarfijn vertellen, begrepen? Dit is een belangrijke zaak, don Vincenzo, er zijn fouten gemaakt die niet hadden mogen gebeuren.’

Vincenzo Donadio, handen op de toonbank, luisterde met onderzoekende blik naar de bedachtzame stem van Salvatore Pagano. Verontrustend, die meer dan honderd kilo bij weinig meer dan een meter zeventig van don Vincenzo, maar daar dacht de dikke man naast de jongen wel aan, zwijgend, met een naar voren bollende dasknoop en zijn handen gevouwen ter hoogte van zijn schouders.

‘Jongeman, weet u wel hoeveel dingen niet hadden moeten gebeuren sinds de oorlog tot nu? Te veel om op te noemen! En weet u waarom? Omdat er hier, in dit vervloekte, godvergeten land altijd gebeurt wat niet had moeten gebeuren. Te veel om op te noemen! Het heeft geen zin om ’s ochtends op te staan, je werkplaats te openen, je uit te sloven, de dag zwetend door te komen, iedereen heeft er lak aan, met alle respect, alleen de zeelui willen wel wat doen, en achter de vrouwen aanzitten, nog steeds met alle respect.’

‘Don Vincenzo, het televisietoestel...’

‘Wat heb ik nou net gezegd? U hebt geen idee wat ik me op de hals heb gehaald! Pure ellende! En het was niet eens voor mijzelf, die woog een ongeluk, daar hebt u geen idee van, het was een cadeau voor een maat van mijn kleinzoon, weet u, ze zeggen dat er voetbalwedstrijden op te zien zijn, maar ja, dat ding deed het niet en ik had me voorgenomen om ernaar te kijken, het open te maken om te zien of het weer gemaakt kon worden, zo niet, ook goed, dan zou ik het mijn maat laten doen. Daarom had ik het dus op de werktafel gezet, ja, precies hier naast me, dat ding woog wel een ton, daar hebt u geen idee van!’

‘Hmm... En hebt u hem gemaakt?’ De stomme had gesproken.

Domme vraag volgens Vincenzo, maar de toon en de verschijning van de spreker vereisten maximaal respect.

‘Natuurlijk niet, natuurlijk niet, meneer. Het was zaterdagavond en ik had hem expres daarbovenop neergezet zodat ik er zondag, de rustdag dus, aan kon gaan werken. En zondagochtend vroeg word ik gebeld: Don Viciè, kom snel, er is ingebroken in de zaak, het rolluik is opengebroken, en ik ben erheen gerend, voor zover deze benen kunnen rennen met alles wat ze moeten torsen, dat is duidelijk, maar ze hadden het toestel al meegenomen, die smeerlappen! Misschien had ik er een beter een briefje op moeten leggen met “kapot” erop!’

‘Don Vincenzo, hebt u helemaal geen idee wie het geweest kan zijn? Ik weet niet, iemand die een hekel aan u heeft, of bij voorbeeld een schurk in geldnood, denk eens heel goed na, don Viciè, alstublieft!’

Salvatore Pagano spoorde aan. Salvatore Pagano vroeg. Salvatore Pagano smeekte.

‘Ach... wat zal ik zeggen. Vincenzo Donadio heeft geen vijanden, geen grote en geen kleine. Wie respect geeft, krijgt respect terug. Je nooit ergens mee bemoeien. Nooit de politie erbij halen. Dat zijn de geboden van Vincenzo Donadio. Dit vooropgesteld, zijn er hier evenveel kruimeldieven en boeven als sprinkhanen in de Bijbel! Alleen al in deze straat zijn er vier of vijf: Domkop, de Koreaan, Peppino Zakkenwasser...’

Salvatore Pagano glimlachte hoopvol.

Tegen de avond veegde Vincenzo Donadio aan tafel zijn zweet af met een grote blauwe zakdoek die hij in zijn handpalm gevouwen had. Nu en dan pufte hij, om vervolgens nog een slok Gragnano naar binnen te werken. Hij kon het beslist niet helpen dat hij dacht dat die stier met zijn double-breasted colbertje, die door de jongen ‘Mistestief’ werd genoemd, een echte duivel was, maar die gedachte hielp geen lor. En dat toonde alleen maar aan dat hij gelijk had. In nog geen halve dag tijd waren echter alle boeven uit de straat als paddestoelen uit de grond geschoten en was de hele wijk uitgekamd. Die schurk van een Peppino Zakkenwasser te zien huilen, vergiffenis vragen en zweren bij zijn moedertje die hem al lang geleden de deur uit had geschopt, was een

groot genot geweest. Maar het televisietoestel was nergens te bekennen. Peppino had een andere schavuit verraden, een maat van hem, Nené, en nog een ander, van wie het onduidelijk was wat die ermee te maken had. Mistestief, de Amerikaan, had ze de stuipen op het lijf gejaagd, maar er kwam niets uit. Omdat ze het in hun broek hadden gedaan van angst, hadden ze het televisietoestel al voor een paar duizend lire van de hand gedaan bij een benzinestation in de buurt van San Giovanni a Tuduccio. Naar Latina, Formia, Frosinone, misschien wel naar Rome of nóg verder. Daar gingen de vrachtwagenchauffeurs naar toe, of misschien wel nog verder. Niets aan te doen. Dag televisietoestel. Erover piekeren loonde de moeite niet. En als ze het vonden, dacht don Vincenzo bij zichzelf, wat zou er dan gebeuren? Nee, niets, want hij had het gekocht, tweedehands... ach, laat toch zitten. Nog maar een klein slokje Gragnano. Hij meende nog steeds de stem van Mistestief te horen die, voordat ze wegscheurden in die Amerikaanse luxeslee, tegen de jongen zei: ‘Instappen, *piece of shit*!’

Hij moest zich met zijn eigen zaken bemoeien.

Wist ze het zeker? Nee, maar dat deed er niet toe. Hun geschiedenis was ten einde. Ze hadden het altijd al geweten. Misschien was het daarom wel zo mooi geweest. Ze hadden genoten aan elke minuut die ze aan het normale leven hadden ontstolen, aan wat ze zouden moeten zijn: de koning van de filuzzi en mevrouw Montroni. De prinses en de danser. Nu was het moment gekomen om het tegen elkaar te zeggen. De race stop te zetten.

Ze zag Pierre bij het bergstation van de kabelbaan op haar wachten.

Angela wachtte tot iedereen was uitgestapt. Toen zette zij haar voet op de grond.

Pierre begreep het meteen. Uit haar blik. Uit haar houding. Hij probeerde haar niet eens te omhelzen.

Hij zei: 'Ze hebben me verteld over je broer. Het spijt me.' Zijn toon klonk gegeneerd.

Zij bleef een beetje terzijde staan, sloeg haar blik neer. 'Het gaat nu beter met hem. En hoe was het in Joegoslavië? Heb je je vader gezien?'

'Ja.'

Ze zwegen. Ze wisten het allebei, maar hadden niet de moed erover te praten.

Ten slotte stotterde Pierre met zachte stem: 'Het is voorbij, hè?'

Angela knikte, een harde uitdrukking op haar gezicht. 'Van mooie sprookjes kun je niet leven, Pierre.'

'Ook niet als die je gelukkig maken?'

Zij zocht naar woorden. 'We zijn gelukkig geweest, natuurlijk. Maar het leven bestaat ook nog uit andere dingen.'

'Je man, je zoon. Is dat wat je bedoelt? Je hebt zo vaak tegen me gezegd dat...'

'Dat is niet het enige.'

Een blad dat met de wind werd meegedragen raakte verstrikt in haar haren en Pierre haalde het er als vanzelfsprekend uit. Ze voelden zacht aan. 'Wat is het dan?'

'Jij bent tweeëntwintig en wat je hebt bevalt je niet, is niet genoeg voor je. Je bent naar Joegoslavië gegaan, je hebt je avontuur gehad, je hebt je vader teruggezien. Zelfs dat zal niet genoeg voor je zijn. Je bent net een kind, Pierre. Je moet je eigen weg vinden. Ik heb de mijne al gevonden.'

Pierre had haar willen tegenspreken, maar Angela ging verder: 'Misschien heeft het lot me mijn weg met geweld opgedrongen, maar we moeten ook onze tanden op elkaar kunnen zetten. Ik ben geen meisje meer, ik ben bijna dertig. Ik was arm, maar nu ontbreekt het me aan niets. Mijn broer was niets meer, afgeschreven. Nu wordt er voor hem gezorgd. Vind je eigen weg, Pierre. Al het geluk van de wereld helpt je daarbij. We moeten het hierbij laten.'

Hij wist niets terug te zeggen. Vroeg of laat moest dit gebeuren. Zijn reis en de terugval van haar broer hadden waarschijnlijk iets in haar losgemaakt. Misschien had hij boos of wanhopig moeten worden, maar hij kon zich alleen maar verdoofd voelen, overrompeld door die woorden, door die kalmte. Later zou hij pijn lijden als een hond. Zou hij met zijn hoofd tegen de muur bonken. Maar niet nu, niet hier.

Zijn blik vertroebelde. Hij voelde haar kus op zijn wang en toen hij erin slaagde weer scherp te zien, liep Angela al weg.

Kijk, het was voorbij. Zo maar. In één enkele klap. Alsof je in één teug een glas grappa leegdrinkt op je nuchtere maag.

Bologna sluimerde aan de voet van de heuvels.

Hij probeerde een stap te zetten, hij moest weggaan, hij kon deze plek, dit uitzicht niet meer verdragen, hij zou het voor altijd haten. Hij kon zich niet bewegen. Hij ging zitten, zijn hoofd tussen zijn knieën. Zijn brein uitsluitend gevuld met een opeenvolging van vloeken.

I I

Rome, 9 mei

Zelfs na harde klappen werkte het televisietoestel niet, maar nu kon het hem geen moer meer schelen.

Nu. Eerst was hij zenuwachtig geworden. Hij had meteen naar Frosinone gebeld, dat ze hem ofwel het geld moesten terugbetalen, al het geld, ofwel een manier moesten vinden om het toestel te repareren.

Zoals te verwachten, speelden ze de onschuld zelve: het was niet de schuld van het toestel, Amerikaans spul van eerste kwaliteit, gecontroleerd door de enige in heel Napels die er verstand van had, en het was oké, precies zoals het uit de fabriek was gekomen.

Gelul.

Maar wacht eens even, was er wel een antenne? Was er een abonnement? Logisch dat hij geen goed beeld kreeg. De beelden waren niet overal even goed te ontvangen, en tot half zes 's middags was er niets, dan waren er geen programma's. Voordat je kon zeggen dat de tv het niet deed, moest je zeker weten dat de antenne goed was geïnstalleerd, het abonnement in orde was, het signaal in dat gebied kon worden ontvangen en de uitzendingen al waren begonnen. Hij kon wachten tot hij een ons woog, het kon wel een maand duren en intussen was de kans, dat fenomenale Amerikaanse merktoestel, 17-inchscherm met natuurlijke helderheid, mooi verkeken. Hij kon hem maar beter goed bij zich houden, naar het advies luisteren, en als dan alsnog zou blijken dat het toestel kapot was, betaalden ze hem het geld plus rente wel terug.

Rente, ja, maar mezelf nog meer gezeur besparen zou al genoeg zijn, had Carmine bij zichzelf gedacht.

Terwijl hij ophing was het idee plotseling in hem opgekomen.

En of dat televisietoestel het nou wel of niet deed, was toen niet langer een probleem.

Hij ging haar opwachten bij de uitgang van school. Gepoetst en geboend als voor een avondje in de nachtclub. Bij elke halve sigaret ging de kam zorgvuldig over zijn van brillantine glimmende slapen. Hij zou haar een lift op de scooter geven en het plan ten uitvoer brengen.

Hij keek om zich heen om er zeker van te zijn dat die sloeber van een Nosé zich niet vertoonde. Dat kwam nu niet goed uit. Later zou hij zich wel om hem bekommeren.

Giuseppe Orlandi, alias Nosé, was een zak, portier van een appartementencomplex in Garbatella, altijd slecht gekleed, 's winters met zijn overjas binnenstebuiten, 's zomers met opgenaaide lappen op zijn canvas schoenen. Hij had geen cent te makken, waste zich zelden, en toch achtte Marisa hem hoog, omdat hij een existentialist was en zijn tijd doorbracht door aan het tafeltje van bar Le Rose en deed of hij nadacht en las. In werkelijkheid daalde het niveau van de wijn in de fles zienderogen, terwijl er aan het boek, altijd hetzelfde boek, geen einde leek te komen. Het zei dat het *La nozee van Sjanpolsart* heette, maar op het omslag stond *De walging*, en misschien wekte het dat ook wel op.

De ouders van Marisa waren nette mensen, echt waar, haar vader liet het zijn vrouwen aan niets ontbreken en haar moeder was een uitstekende huisvrouw. Ze kenden Carmine en spuugden beslist niet op hem. Maar ze kenden ook dat uilskuiken van een Nosé, en hoewel ze wisten dat hij platzak was, stonden ze toch toe dat hun dochter vaak met hem uitging, veel vaker dan met Carmine. Marisa's moeder vond hem 'ongevaarlijk', haar vader verdacht hem ervan dat hij homo was. In feite waren uitgaan met Carmine, in zijn Fiat 1100 stappen, zich de toegangskaartjes voor de danszalen laten betalen, 'deftige' voor een 'juffroi', voor een hoer die poen rook, die opgewonden werd van de afmetingen van portefeuilles. Verboden. Laat staan de gedachte alleen al aan een huwelijk. Een ijsje eten met Nosé en zijn luizige vrienden, naar de Villa Borghese gaan om naar de sterren te kijken, zelfs met hem mee naar boven gaan om hem het laatste boek van de laatste lamlul terug te geven, dat was allemaal goed, op voorwaarde dat ze haar lippenstift afveegde voordat ze thuiskwam en die armoedzaaier nooit zou voorstellen als toekomstige schoonzoon. Nee, dan Carmine, die was zo keurig...

De pot op met het huwelijk en die vrouwelijke senator die de bordelen wilde sluiten.

De conciërge deed de voordeur wijd open. Carmine gooide zijn sigaret ver weg, trok zijn das recht en repeteerde met halfopen mond de dodelijke woorden.

De ouders gaven hun zegen.

Nosé was verbaasd over de uitnodiging.

Zij accepteerde blij.

Na tafel bij Carmine thuis om naar *Alstublieft, zegt u het maar* te kijken. Wat vrienden, de juiste muziek, Nosé die langskomt om Marisa op te halen, Nosé die haar naar huis brengt.

Carmine's plan voorzag in champagne en tabak voor de existentialist. Drie, vier glazen. Voor Marisa een lichtere dosis, zij moest bij haar positieven blijven. De genodigden, allemaal vrienden, klaar om weg te gaan op het juiste moment of discreet aanwezig te zijn. De lamlul binnen een uur onschadelijk gemaakt. Proberen het televisietoestel aan de praat te krijgen. Briljante frase om het terrein te verkennen: 'Marisa, trek niet zo'n gezicht, ik had je toch uitgenodigd om televisie te komen kijken? Daar is hij, kijk maar zo lang je wilt, dan kan je niet zeggen dat ik me niet aan mijn woord heb gehouden, hè?' Een frase met een knipoog, om de aanval in te leiden: 'Wat jammer nou, en vanmiddag deed ie het nog zo goed! Oké, Marisa, we laten ons niet van de wijs brengen, dat rot ding zal onze avond niet verpesten.'

Allemaal berekend. Het kon niet misgaan.

En verder zou hij het toestel alvorens het terug te brengen naar Frosinone, eerst cadeau doen aan zijn zus om die hongerlijder van een zwager te vernederen. En als die zak zou gaan zeuren, zou hij hem helemaal in zijn hemd doen staan: *Heb je een antenne? Heb je het abonnement betaald? Heb je hem aangezet om half zes? Heb je gecontroleerd of er ontvangst is? En jij denkt dat ie het dan doet? Alleen een Zoeloe denkt dat je alleen maar de stekker in het stopcontact hoeft te steken!*

Die lapzwans zou beledigd zijn en het cadeau teruggeven. En hij zou het terugbrengen naar Frosinone en het geld in ontvangst nemen. Zijn

zus zou voor de zoveelste keer merken met wat voor een ongelooflijke zak ze was getrouwd.

En dat alles zonder een lire uit te geven.

‘Vandaag is je vriendin Teresa ook al niet gekomen,’ zei Ferruccio op afkeurende toon.

Hij zat op zijn bed met twee kussens in zijn rug en droeg de hemelsblauwe pyjama die zij hem met Kerstmis had gegeven.

Angela streek zijn verwarde haren recht. ‘Misschien komt ze een tijdje niet meer.’

Hij fronste zijn voorhoofd, een nauwelijks zichtbare tic gleed over zijn hals.

‘Hebben jullie ruzie gehad?’

‘Nee, Fefe, maak je geen zorgen, ze heeft het alleen maar druk.’

‘En jij, wat doe jij? Jij blijft alleen.’

‘Ik kom jou opzoeken.’

Hij schudde heftig zijn hoofd. ‘Nee, nee, jij blijft alleen.’

Angela glimlachte naar hem en streelde hem opnieuw. Ferruccio had begrepen dat er iets was voorgevallen tussen haar en Pierre en wilde niet in die gedachte berusten.

‘Nee, Fefe, ik ben niet alleen. Ik heb jou en Odoacre. En jullie houden van me.’

Ferruccio hijgde, keek om zich heen, toen keek hij haar weer aan.

‘Nee, nee.’

‘Wat nee? Hou jij niet van me?’

‘Ik wel,’ zei haar broer, zonder er iets aan toe te voegen.

‘Odoacre ook. En hij houdt ook van jou. Toen je ziek was, is hij zo snel als hij kon uit Rome hierheen gekomen – omdat hij bezorgd was. Hij is ook behoorlijk geschrokken, weet je dat? Hij zal altijd bij ons zijn.’

Ferruccio klemde zijn kaken open en balde zijn vuisten op het laken. ‘Waarom is Teresa niet gekomen?’

Odoacre zei dat moest worden voorkomen dat Ferruccio zich te veel fixeerde op dingen, dat was niet goed voor hem, dan werd hij obsessief. ‘Vertel eens, hoe bevalt het nieuwe medicijn? Volgens mij gaat het beter met je.’

‘Ik krijg er een slechte adem van.’

‘Dan moet je ook je tanden poetsen. Hoe vaak moet ik je nu nog zeggen dat je je tanden moet poetsen. De tandarts gaat ons nog een hoop geld kosten.’

Ferruccio knikte terwijl hij ergens anders naar keek. ‘Ik ben bang. Er komen monsters uit het gat.’

Angela sloeg haar armen om hem heen. ‘Wat zeg je nu? Jij altijd met je monsters.’

Op dat moment werd er aan de deur geklopt en kwam Marco, de verpleger, binnen met een beminnelijke glimlach op zijn ronde gezicht. ‘Hier ben ik, dag mevrouw.’

‘Dag Marco.’

‘Het is tijd voor het medicijn.’

Ferruccio zat nog steeds te mokken. Toen draaide hij zich om naar de verpleger en viel uit: ‘Waarom was jij weggegaan?’

Marco sorteerde de pillen en vulde het glas met water. ‘Ik had huwelijksverlof, Fefe, ik ben getrouwd.’

‘Echt waar? En hoe is het met de jonge bruid?’ vroeg Angela.

‘Het gaat goed met ons, dank u. We hebben een huisje gevonden in Corticella. En uw man is zo vriendelijk geweest mijn verlof met een week te verlengen. Wilt u hem daarvoor bedanken namens mij? Helaas heb ik pas van Ferruccio’s terugval gehoord toen ik weer terug was. Hier, Fefe, slik alles maar in een keer door.’

Ferruccio gehoorzaamde en droogde daarna zijn mond af aan het laken. ‘Toen jij er niet was, was het beter.’

Angela berispte hem: ‘Fefe, wat zeg je nou?’

Marco schudde zijn hoofd. ‘Het was niet beter. Je hebt de gek uitgehangen, weet je nog?’

‘Ik hoefde mijn tanden niet te poetsen. Geen medicijnen, geen gat in de wastafel.’

‘Hou op met die onzin,’ zei Angela terwijl ze hem hielp zijn hemd aan te trekken. ‘En kleed je nu aan, dan gaan we een tochtje maken.’

***

Angela wierp een nerveuze blik op de telefoon.

Ze kon niet besluiten. Alleen op haar nagels bijten, en twee woorden. Geen medicijnen.

Merkwaardig, het brein: eerst nul komma nul. Dan obsessie. Stroop uitgesmeerd over elk gebaar. Je hangt je hoed op, geen medicijnen. Je legt de sleutels neer, geen medicijnen. Je loopt de gang in, geen medicijnen.

Van sommige vragen houdt Odoacre niet. Hij zegt altijd: jij bent geen arts. Hij zegt: bepaalde dingen lijken vreemd voor een leek, maar de dokter weet wat hij doet. Ze moest hem in zijn werk met rust laten.

Wantrouwen jegens de dokter is niet bevorderlijk voor de genezing. De Bijbel volgens Odoacre Montroni.

Van sommige vragen houdt hij niet: hij voorkomt ze. Hij vertelt alles. Nooit een leemte, nooit een misverstand.

Vertrouwen. Odoacre in Rome. Marco met verlof. Eén vergissing, en Fefe raakt buiten zinnen.

Dus nu pak je die hoorn van de telefoon en bel je Marco op.

Herinner je je nog wat Fefe vanochtend zei, dat hij dat nieuwe medicijn niet innam toen jij er niet was? Nou, zie je, ik heb met mijn man gesproken. Belachelijk. Heel slecht idee. Je hebt met het hoofd van de afdeling gepraat: wat wil je nog meer?

Een vergissing? Onmogelijk, zei ik toch. Dat zou ik hebben gehoord. Zo niet onmiddellijk, dan bij mijn terugkeer.

Inderdaad. Exact. Bij je terugkeer was het leed al geschied en de plaatsvervanger had geen zin om je alles te vertellen. Natuurlijk niet.

Jezus Christus Montroni sprak in parabelen. Als je zout op het tafelkleed morst, hoef je het alleen maar over je schouder te gooien om ongeluk te voorkomen. Geen schade, geen kwalen. Maar niet in de kliniek. Als je de schade verbergt, verergeren de kwalen. Gaat in tegen

de beroepsethiek. Mijn plaatsvervanger is een uitstekend arts. Hij geniet mijn volste vertrouwen.

Jij kent die plaatsvervanger niet eens. Kun je iemand via een tussenpersoon vertrouwen?

Goed. Dan zal Fefe zich wel vergist hebben. Wat wil je, hij is gehandicapt. Hij denkt dat er monsters uit de wastafel kruipen, onwaarschijnlijk dat hij zich herinnert welke medicijnen hij heeft ingenomen. Je hebt gelijk, Odoacre, wat ben ik toch dom, om die stommeling van een broer van mij te geloven.

Het gebruikelijke antwoord: niemand heeft gezegd dat jouw broer een stommeling is. Maar hij is ook geen dokter. Zet de feiten eens op een rijtje: slechte adem en het medicijn. Maar in zijn behandeling is er niets wat een slechte adem veroorzaakt. Tenzij in combinatie met iets anders. Koffie bij voorbeeld. Marco is een prima kerel, maar hij laat altijd een bodempje koffie over voor Fefe en dat zou hij niet moeten doen. Dus het juiste verband is: geen Marco, geen koffie, geen slechte adem. Dat kan Fefe niet weten. Hij kijkt niet welke tabletten ze hem geven. Hij slikt ze door en meer niet. Geloof me. Geen twijfel mogelijk dat het zo is gegaan. Ik zal het morgen controleren.

Geruststellend.

Overtuigend.

Waarom ben je nu dan niet rustig? Vertrouw je dokter Montroni niet? Vertrouw je je man niet? Integendeel, ik vertrouw hem, natuurlijk heeft hij gelijk. Maar Fefe is mijn broer. Het gaat slecht met hem en ze waarschuwen Odoacre. Ik neem hem een week mee naar zee en Odoacre is verantwoordelijk. Hij zegt iets vreemds en Odoacre legt het me uit.

Geen twijfel mogelijk dat het zo is gegaan. Ik zal het morgen controleren.

Angela liet haar blik los van de hoorn.

Geen medicijnen.

Van wachten kreeg hij de zenuwen.

Als kind al. Hij deed niets zonder te vragen wat er daarna kwam.

Je moet geduld hebben in het leven, zei tante Iolanda altijd. Je moet leren wachten.

Geduld of niet, hij had het geleerd.

Rituele sigaret, donker hoekje van een binnenplaats, blik op de straat aan de andere kant van het geopende hek.

Perfekte ceremonie. Alleen het horloge ontbrak. Het gebaar bleef over. Schudden met de pols, vinger op het manchet, blik omlaag. Vierduizend lire voor een Lorenz. Gekregen, volgens Sticleina.

Wachten.

Filuzzi-zweet, voorjaarswarmte en kilometers in stevige wandelpas. Geen fiets, ook die verkocht.

Hij drukte de peuk in het stof, kwam bij het hek, maakte rechtsomkeert. Heldere nacht. Overal sterren en het krijsen van een krolse poes.

Haast een race, van de Florida naar bar Aurora. Om twee uur precies, hadden ze gezegd. Een halfuur later zag hij nog niemand. Het vlammetje van de aansteker verlichtte de sleutelbos. Uit bijgeloof probeerde hij het hek. Die ene keer dat je niet goed oplet wordt je noodlottig. Hij moest het een beetje naar achteren trekken, maar toen ging het open.

Weer een blik op de straat, weer een sigaret. De laatste. Het kleingeld van die ochtend was net genoeg geweest om er zes te kopen.

Wachten. Hij had het wel moeten leren.

Hij had niet anders gedaan.

Op zijn vader, de brieven, Angela. En bij de Rooie, die er wel pap van lustte? Idem. De Revolutie? Hé, jongen, we moeten wachten, dit is niet

het juiste moment, het eindigt net als in Griekenland. Hij kende dat antwoord uit zijn hoofd. De helft van degenen die het uitspraken had geen idee wat er in Griekenland gebeurd was, maar in elk geval was het een grote puinhoop, vraag het maar aan Benfenati als je me niet gelooft.

Toen kameraad Benfenati sprak over de strijd binnen de organisaties, was Garibaldi de enige die zijn mening gaf. Net als in '21, toen de leiders waarschuwden dat ze niet moesten ingaan op provocaties, zich niet moesten laten meeslepen door het geweld, en intussen sloegen de fascistische eskaders, en zij niet alleen, erop los en had het uiteindelijk twintig jaar gekost om ze naar huis te sturen. 'Wij streken binnen de organisaties,' reageerde hij, 'en intussen gingen zij hun gang.'

De poes miauwde harder. Het klonk weemoedig, maar ze zag eruit alsof ze zich goed vermaakte. Geen twijfels. Geen alternatieven. Alleen het juiste instinct. Fanti zei dat de intelligentie van de mens gekenmerkt wordt door de alternatieven voor het instinct. Maar als niemand je overtuigt, of je ziet geen alternatieven, waarom dan doen alsof wachten een strategie is? Gelul, een smoes om niet verder te hoeven zoeken. Een bokser die groggy is kan zichzelf een groot strateeg vinden, maar zal onvermijdelijk op de mat terechtkomen. En wanneer je op de radio hoort dat Mitri op de tegenstander wacht, stel je je hem niet voor dat hij niet op zijn hoede is en aan zijn mokkeltje denkt maar geconcentreerd op de minste geringste afleiding, klaar om te exploderen.

Bij de zoveelste blik op de weg zag Pierre het licht aan de overkant van de straat. Verdomme, de bakker. Nu had hij een probleem. De bakker bemoeide zich nooit met zijn eigen zaken, stond altijd op de drempel van zijn deur om iedereen in de gaten te houden, was altijd op de hoogte, altijd vragen stellen aan voorbijgangers terwijl hij deed alsof hij hartelijk was.

Plotseling zweeg de poes.

Autogeluid vulde de stilte.

Drie keer geknipper van koplampen. Pierre zwaaide met zijn armen boven het hek. De bestelbus reed achteruit door het hek de binnenplaats op. De deur van de bakkerij was dicht.

Palmo zette de motor af en stapte uit.

‘Je bent laat,’ zei Pierre.

‘Het belangrijkste is dat jij er bent,’ antwoordde Palmo zonder zich van zijn stuk te laten brengen. ‘Toe, jij gaat voorop.’

Het waren zes kisten. Palmo pakte er drie. Op de trap verloor hij bijna zijn evenwicht, terwijl Pierre de treden bijlichtte met de kaars. Hij had achter de houtskoolzakken een ruimte vrijgemaakt. Tot aan de volgende winter zou niemand ze aanraken.

De kisten zouden eens in de maand aankomen. Niet meer dan vijf of zes, twintig slossen elk. Het merendeel van de vracht werd binnen een paar dagen verkocht, allemaal bestellingen, maar er bleef altijd iets over en het was niet verstandig dat in de loods te bewaren. Sommigen gebruikten de truc om ze per post te versturen, zogenaamd als relatiegeschenk. Daarna moest je echter het adres in de gaten houden en tien minuten nadat het pakket was bezorgd je voorstellen als postbode, met de smoes dat er een vergissing was begaan en het pakket terugvragen. Te riskant, met die methode waren er al een paar tegen de lamp gelopen.

Palmo bevrijdde zich van de tweede vracht en wilde de bergplaats controleren. Ettore moest hem hebben gewaarschuwd. De zakken houtskool leken hem te overtuigen.

Bij de bakker was alles rustig. En trouwens, klaagden de oude vrouwtjes in de wijk niet altijd dat het brood niet meer hetzelfde was sinds Gino niet meer ’s nachts opstond en de bakkerij had overgedragen aan zijn zoons? Gualtiero en Lorenzo vormden geen probleem.

Pierre groette met zijn hand en liep weg over de trap. Hij deed zijn best geen geluid te maken, zoals altijd, om Nicola niet wakker te maken. De motor van de bestelbus maakte heel wat meer geluid dan zijn schoenen.

‘Wie heeft je thuisgebracht?’ vroeg zijn broer, terwijl hij zich omdraaide onder zijn deken.

‘Hè? Niemand, hoezo?’

‘Ben je niet met een auto thuisgekomen?’

‘Nee.’

‘Ik hoorde een auto...’

‘Ik ben komen lopen.’

‘Hou toch op, zonder fiets is dat niet te doen. Maar jij wilde die verkopen, en nu moet je bedelen bij anderen die een auto hebben, nou zie je waar dat toe leidt.’

Pierre beet op zijn tong en hield zijn mond. Een sodemieter-op explodeerde in zijn brein. Hij vouwde zijn kleren over de stoel, veroverde een meter laken en dacht zonder veel overtuiging aan Angela.

Het park wemelde van de grootmoeders en kindermeisjes die rondreden met broekplassertjes van nul tot acht jaar.

Eenden en zwanen poetsten zorgvuldig hun veren aan de oever van de vijver.

De man opende de papieren zak en gooide een handjevol maïskorrels over de omheining.

Een paar solitaire oude mannen, hooguit vergezeld van hun hond, zodat ze iets van de wereld konden zien en zich nog konden interesseren voor de weersomstandigheden van die middag.

De man prees het geduld van die beesten. Ooit zou hij ook een hond nemen. Een dier dat wil dat je naar hem kijkt terwijl hij poept.

De man was lang, slungelig, had blondgrijs haar en blauwe ogen.

De man was vijfenveertig jaar. Hij droeg een beige regenjas. Hij zat op een houten bankje, zijn benen over elkaar geslagen.

Nog een handvol vogelvoer. Geclapwiek en gepik om een plekje in de voorste gelederen te veroveren.

De zwanen strekten hun hals. De eenden drongen van onderaf. De duiven sprongen rond aan de randen op zoek naar open plekken.

De gevederden waren dik en lomp.

***

Het ganzenkuiken peddelde naar de oever. Het was een gele stip tussen het brakke groen van de vijver. Een grijze schaduw tekende zich onder het kuiken uit af en even verdween het onder water. Het kwam weer boven, doorweekt en uitgeput.

‘Hij redt het niet.’

‘Volgens mij wel. Hij is te groot, die ander kan hem niet doorslikken.’

‘Heus wel, die beesten daaronder zijn flinke jongens. Ik weet niet eens wat het zijn.’

Het kleintje zwom naar het midden van de vijver, van angst kon het zich niet meer oriënteren. De schaduw achtervolgde hem en trok hem opnieuw naar beneden.

Ditmaal bleef hij langer onder. Weer kwam hij boven.

‘Hij houdt het niet vol.’

‘Vijfhonderd francs dat hij het redt.’

‘Deal. Hoe laat is het?’

‘Kwart voor vijf.’

‘Als hij om vijf voor vijf nog drijft, heb jij gewonnen.’

‘Goed, tien minuten dus.’

Het kuiken bleef doorzwemmen maar begon moe te worden.

De vis trok hem voor de derde keer onder.

De twee toeschouwers op het bruggetje hielden hun adem in.

Het kuiken dook weer op.

Het kuiken was buiten adem.

‘Nou kan hij niet meer.’

‘Hij is een te grote hap, hij kan hem niet opeten.’

‘Doet er niet toe. Hij trekt hem toch onder, laat hem verdrinken en vreet hem in stukjes op.’

‘Het is niet zo simpel als je denkt.’

‘Dat weet ik, maar die vis weet dat niet. Die heeft alleen maar honger. Ik gok op zijn onwetendheid. En daarbij is hij enorm, zie je die schaduw niet?’

‘Water vervormt de afmetingen, alles lijkt groter. En de tijd dringt.’

‘Over tijd gesproken, hoe laat hadden we afgesproken?’

‘Vijf uur.’

‘Bankje?’

‘Bankje.’

Het ganzenkuiken was aan het eind van zijn krachten.

Het begon nu te moe te worden om te zwemmen.

De vis trok hem weer onder, ditmaal duurde het wat langer voordat

het kuiken boven kwam. Het had meer water binnengekreken dan de Titanic.

Het kuiken braakte, probeerde te snateren, maar er kwam geen geluid. Een pootje was half opgegeten.

Het kuiken begon te moe te worden om te leven.

‘Nog een minuut, en dan heb je verloren.’

‘Wacht.’

Een reusachtige schaduw, veel groter dan de andere, kwam als een inktvlek te voorschijn vanuit de diepte van de vijver. Een indrukwekkende bek ging wijd open onder de vogel en slokte hem met een sinistere smak op.

‘Gewonnen!’

‘Helemaal niet, mijn beste.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Ik bedoel dat jij had gewed op een andere vis.’

‘Wat is dat voor een onzin!? Jij had gewed op het kuiken en het kuiken is *kaputt*, gepakt en gezonken. Hier met dat geld.’

‘Ik had gewed op het kuiken. Jij had gewed op de vis. Je zei zelf dat je op de onwetendheid gokte. Jouw vis heeft verloren, net als mijn kuiken. Dus staan we quitte. Niemand heeft gewonnen.’

‘Je speelt vals.’

‘Ik heb een goede leermeester gehad. Het is al laat! Laten we gaan, anders gaat hij weg.’

De man zag de twee kerels naderbij komen.

Hij herkende ze aan de strohoeden. Daarbij zag hij de opzichtige pakken, de orchidee in de knoopsgaten, de gekleurde vlinderdasjes. Aanstellerigheid à la Wilde, goedkope literaire citaten. Ze hadden het hem gezegd, het was de stijl van twee Italiaanse Fransen.

Ze gingen naast hem op het bankje zitten en keken naar de zwanen.

‘Goedemiddag. Hebt u deze kleren gekozen om niet op te vallen?’

‘Integendeel, monsieur Verne, dat is om ons herkenbaar te maken.’

‘U bent zeker monsieur Azzoni.’

‘In levenden lijve.’

‘En u monsieur Mariani.’

‘Hoe raadt u het. Mooie naam, Verne, had u een bepaald werk in gedachten toen u die naam koos? *Twintigduizend mijl onder de zeespiegel? Van de aarde naar de maan?* Denkt u dat wij daar ooit zullen komen, op de maan? Wie zal er eerder zijn, wij of zij? En in het centrum van de aarde?’

‘Ik zou het graag willen hebben over werk, niet over literatuur, als u het niet erg vindt.’

‘Natuurlijk, daar ben ik ook mee bezig, monsieur Verne. Kent u *Wachten op Godot*, van dat Ierse genie, Samuel Beckett? Jean en ik hebben het toneelstuk twee jaar geleden in Parijs gezien. Een meesterwerk!’

De man bleef naar de vijver kijken. ‘Ik kan u niet volgen, monsieur Mariani.’

‘U niet en niemand niet, gelukkig. Kijk, ziet u, in weerwil van onze Italiaanse afkomst lijken mijn maat en ik een beetje op die twee personages, Vladimir en Estragon, die maar wachten, en wachten, op iemand die nooit komt.’

‘Ze hadden mij verteld over uw excentrieke manieren, monsieur Mariani.’

‘En hebben ze u ook verteld over de prijs van onze diensten?’ onderbrak de ander.

‘Op deze manier doet u het voorkomen als keiharde prostitutie, monsieur Azzoni.’

‘En is het dat dan niet?’

‘Ze hebben me verzekerd dat het jullie niet ontbreekt aan ideële motieven.’

‘Ziet u, monsieur Verne, wat mijn vriend Lucien daarmee bedoelde, is dat u ons te lang hebt laten wachten en onze hoop op een wereld van gelijken enigszins, hoe zal ik het zeggen? is ingedommeld. Weliswaar is hoop altijd het laatste wat sterft, maar intussen moet men het toch zien te rooien. En je kunt het maar beter goed rooien. Dus is het, op dit punt waarop wij nu zijn beland, makkelijker te handelen voor geld dan uit passie. Dat biedt onder meer betere garanties voor u. Een huursoldaat kan zichzelf geen illusies ontnemen, want hij heeft geen illusies. U zult

zichzelf nooit illusies kunnen ontnemen, daar heeft Stalin al voor gezorgd. Wat mijn vriend en ik gaan doen, doen we alleen voor het geld. Dat wilden we u graag even uitleggen.'

'Mooi gezegd, Jean.'

'Dank je, Lucien.'

De man hoonlachte en gooide nog een handje voer naar de eenden.

'Het is goed om alle misverstanden uit het slagveld te ruimen, monsieur Azzoni. U zult punctueel betaald worden.'

Mariani overhandigde hem een briefje.

'Op deze bankrekening in Genève, alstublieft.'

'Heel goed. Hoe zien uw verdere plannen eruit?'

Mariani maakte een overduidelijk gebaar om het woord aan zijn vriend te geven.

'Wij hebben de keizer al in onze greep. We hebben hem benaderd in het casino en dat ging makkelijker dan met een vierderangs hoer, als u mij de uitdrukking toestaat. De keizer speelt sterk. De keizer verliest sterk, heel sterk. Het geld is toch niet van hem. Geld van Amerikaanse belastingbetalers dat over de groene tafel rolt. Hij heeft een hofhouding van prostituees die hij onderhoudt op kosten van de CIA, die het op de balans opvoert onder de post "keizerlijke filmploeg". En verder – laat me even denken – twee dwergen, een stel honden dat overal piest en poept, vier lijfwachten die lijken op sumoworstelaars, drie koks, een voorproever voor eventueel gif, twee chauffeurs, een butler, een kleder, een kleermaker... Ben ik nog iemand vergeten, Lucien?'

'De masseuse en de Gemaskerde Man.'

'Inderdaad. En nu dus ook wij tweeën.'

De man veegde de kruimels van zijn regenjas. 'En zou u kunnen zeggen dat hij u sympathiek vindt?'

'Sympathiek? Hij is helemaal dol op ons. Wij zijn zijn lievelings-humoristen. Hij laat ons geen moment alleen. Hij denkt zelfs dat Lucien hem geluk brengt bij de *chemin de fer*.'

'En Jean bij de roulette.'

'En wat denkt de keizer over de Geneefse conferentie?'

'De keizer staat om twee uur 's middags op, gaat ontbijten, laat zich

de krantenkoppen voorlezen, gaat in bad, doet van drie tot vijf aan sex, laat de honden uit om te piesen, komt om half zeven weer binnen, speelt een potje schaak met een van zijn hoeren, dineert om half negen, verschijnt om tien uur precies in het casino en blijft daar tot zonsopgang. Waar haalt hij de tijd vandaan om aan de conferentie te denken?'

'Zijn u vreemde bewegingen rondom hem opgevallen? Hebben de Amerikanen geprobeerd hem te benaderen?'

'Tot nu toe niet. Ze beperken zich tot het storten van geld op zijn bankrekening in Bern.'

'Elke informatie zou zeer waardevol zijn.'

Azzoni wreef zijn duim in wijsvinger tegen elkaar. 'U betaalt, wij informeren. Het eerste nieuwtje is dat de keizer uit Evian zal vertrekken.'

De man bewoog ongewild zijn hoofd. 'Het was niet voorzien dat hij de stad zou verlaten voordat de conferentie ten einde zou zijn.'

'Dat weten we. Maar Bao stierf van verlangen om de casino's van de Côte d'Azur te gaan verrijken. Hij vertrekt over een paar dagen en wij zullen met hem meegaan.'

'Hoe denkt u contact met mij te houden?'

Mariani antwoordde: 'Wat zou u denken van postduiven, monsieur Verne? Ik heb het altijd fascinerend gevonden hoe die zich weten te oriënteren. Ik heb me altijd afgevraagd of ze alleen maar kunnen terugvliegen naar huis, of dat ze ook een ander traject kunnen afleggen.'

Azzoni legde hem het zwijgen op. 'Wij zullen u onze verplaatsingen telefonisch doorgeven, met de code die u hebt gebruikt om met ons in contact te komen. Na controle van de betalingen op onze bankrekening natuurlijk.'

'Natuurlijk,' herhaalde de man.

Mariani maakte een soort militaire groet door zijn hand naar zijn strohoed te brengen. 'Agenten Vladimir en Estragon, kundig en tot uw dienst.'

De man glimlachte, het zou niet makkelijk zijn te rapporteren over deze twee kerels.

Generaal Serov zou het afkeuren.

Hij stond op, veegde zijn regenjas schoon, maakte een prop van het

zakje. ‘Het is jammer dat u niet meer in de geschiedenis gelooft, heren. Want u strijdt aan de goede kant. Als u zich daarvan bewust was, zou u het beter doen en zou de zaak u met trots vervullen.’

Azzoni zette zijn hoed af en bracht die naar zijn hart. ‘Heb je dat gehoord, Lucien, ik wil dat er op mijn grafsteen komt te staan: “Hier rust een trots man, die streed aan de goede kant zonder dat ooit te hebben geweten.”’

Zijn vriend deed hetzelfde en zei met een berouwvol gezicht, bijna huilend: ‘Arme Jean, wachtend op Godot verdiende hij handenvol geld en hij heeft nooit geweten waarom. Hij stierf bedroefd en vol verdriet, zonder een zaak om voor te strijden. En niettemin werd hij begraven in het Kremlin.’

De man wist niet of hij moest lachen of ze naar de verdoemenis moest sturen.

‘Tot ziens, heren. Een goede dag nog.’

De twee kerels zwaaiden eenstemmig met hun strohoeden.

Mariani zei met geaffecteerde stem: ‘Brengt u onze groeten over aan het Centraal Comité en beveel alle kameraden een schrijver aan die ze niet mogen missen, hij heet *Charles Marx*, vergeet het niet!’

De man draaide zich niet om.

Generaal Serov zou het afkeuren.

15

KGB-archieef, rapport nr. 22227

Kwalificatie: niveau 1

Decodering: 43

Van: gezant 4, ‘Jules Verne’, Genève, Zwitserland

Datum: 22/5/54

Betreft: rekrutering informanten

Hierbij deel ik mede dat de rekrutering van de informanten ten behoeve van operatie ‘Indochina’ heeft plaatsgevonden volgens de ontvangen opdrachten.

Het betreft twee personen.

JEAN AZZONI, geboren te Lyon op 14/2/1920, van Franse moeder en Italiaanse vader, hoger onderwijs gevolgd, ongehuwd, aangegeven beroep: acteur.

Afkomstig uit een communistisch gezin, heeft hij zichzelf altijd communist genoemd, maar hij is nooit lid geweest van de Franse Communistische Partij, noch van andere linkse organisaties. Heeft meermalen zijn afkeuring laten blijken over de politiek van de Sovjet-Unie. Heeft drie jaar gestudeerd aan de toneelschool te Parijs (1937-1940). Op het moment van de Duitse invasie is hij naar het zuiden gevlucht en is op allerlei manieren aan de kost gekomen, totdat hij zich aansloot bij de partizanenformaties. Tussen 1942 en 1944 was hij hoofdpersoon van enkele spionageoperaties voor rekening van het Verzet. Die kwaliteiten heeft hij benut toen hij werkte als acteur bij een Parijs volkstoneelgezelschap tussen 1947 en 1953. Zijn hardnekkige weersin tegen de Franse koloniale bezetting van Indochina is oprecht en bewezen. Hij zegt dat hij bewonderaar is van Ho Chi Minh en vergelijkt het vreemdelingenlegioen met Hitler’s ss. In 1952 is hij

benaderd door de Franse gezant nr. 3, en toonde zich geïnteresseerd om voor ons te werken. Hij heeft op handige wijze gebruik gemaakt van de verliefdheid van een jonge bewonderaarster, ambtenares bij het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken, om inlichtingen in te winnen die hij vervolgens doorspeelde aan onze resident in ruil voor een overeengekomen bedrag. Op dit moment leeft hij van smokkel en oplichterij ten koste van rijke Parijse handelaars en ondernemers.

LUCIEN MARIANI, geboren te Nantes op 22/5/1921, van Italiaanse ouders, autodidact, ongehuwd, aangegeven beroep: acteur.

Heeft libertijnse neigingen en bestempelt zichzelf als 'communist en libertair'. Heeft achttien maanden in een opvoedingsgesticht doorgebracht wegens diefstal (1937-1938). Heeft zich in 1940 aangemeld bij het Franse leger. Gedeserteerd tijdens de verpletterende nederlaag aan de Maginot-linie en is vervolgens ondergedoken. Heeft onder de Duitse bezetting enkele maanden weten te overleven door verkopers van de zwarte markt te beroven. Heeft zich vervolgens naar het zuiden verplaatst en aangesloten bij het Verzet in de gelederen van de *maquis*, waar hij J. A. heeft leren kennen. Samen hebben ze enkele sabotageacties uitgevoerd ten nadele van het Duitse leger, waarbij zij bezieling en sluwheid toonden. Met zijn geringe verstand van explosieven en zijn beruchte losse, rappe tong en excentrieke manieren, wist hij de eindjes aan elkaar te knopen door op te treden als acteur in een uitgaansgelegenheid van twijfelachtige reputatie in de Franse hoofdstad, bezocht door decadente intellectuelen en artiesten. Zijn oneerbiedige imitatie van generaal De Gaulle heeft hem een aanklacht opgeleverd. Is sinds 1952 geassocieerd met J. A. in dezelfde semi-legale activiteiten. Ook L. M. koestert een diepe haat jegens de Franse politiek in Indochina.

Beiden zijn recentelijk aangewezen als hoofdschuldigen in een sabotageactie tegen het vreemdelingenlegioen in Marseille, door een partij bedorven bonen in blik te verkopen aan een militair transportschip op weg naar Saigon. De dysenterie heeft de bemanning ernstig uitgedund, waardoor het vrachtschip genoodzaakt was een groot deel van

de manschappen in Suez aan wal te laten gaan om hen in een ziekenhuis te laten opnemen.

Het staat buiten kijf dat het gaat om dubbelzinnige figuren, mooipraters zonder enig ethisch principe. Niettemin is men van mening dat zij juist daardoor de perfecte mannen zijn voor de opdracht die zij moeten uitvoeren. Bewijs daarvan is het grote gemak waarmee zij erin geslaagd zijn toegang te krijgen tot de entourage van keizer Bao Dai. Voorts zou de persoonlijke ervaring van beide subjecten een waarborg zijn voor de operationele capaciteit en ons in staat stellen de keizer voortdurend, constant en volledig te observeren, ten minste voor de duur van de conferentie.

J. A. (in de volgende berichten 'Vladimir') en L. M. (in de volgende berichten 'Estragon') zullen Bao Dai bij elke beweging volgen en wekelijks aan ondergetekende rapporteren. De betalingen zullen worden gestort op een anonieme bankrekening bij een Geneefse bank (zie Bijlage 1).

‘Vooruit dan, we beginnen.’ Het lepeltje tikt tegen de fles en de rauwe stem van Capponi schraapt alle commentaren weg. Hongarije-Engeland: 7-1, laatste nieuws van de radio. Moeilijk om aan iets anders te denken.

‘Ik heb vanochtend gesproken met Benassi en dit is het voorstel: hij betaalt het abonnement, wij het toestel en de antenne.’ Hij steekt snel een hand op en houdt de protesten tegen. ‘Stilte! We zijn hier niet op de markt! Luister allemaal goed: op aanraden van kameraad Bortolotti zal de prijs van de consumpties bij belangrijke gelegenheden worden verhoogd. Benassi stelt voor dat dit geld gebruikt wordt om de inzameling te dekken totdat iedereen zijn eigen aandeel terug heeft gekregen.’

Zondag. Extra openingsuren. Afwezig zonder opgaaf van redenen: niemand. Van zulke vergaderingen hebben er in bar Aurora hoogstens twee plaatsgevonden. De eerste in ‘45, om te besluiten of de bar de oude roemvolle naam moest behouden of een nieuwe, modernere naam moest krijgen. En de tweede ten tijde van de aanslag op Togliatti, vanwege ietwat delicatesse kwesties.

De boycot van de koffie, uitgeroepen door Garibaldi en min of meer door iedereen gevolgd, heeft de eerste resultaten afgeworpen. Plenaire vergadering van de stamgasten en een eerste verzoeningsaanbod van kameraad Benassi.

Melega laat zich echter niet bedotten. ‘Sorry, Capponi, maar wat lul je nou? Wij betalen het televisietoestel uit eigen zak. Als wij ernaar komen kijken, betalen we de meerprijs voor de koffie en met die meerprijs, die nog steeds ons geld is, dekt Benassi de kosten? Volgens mij is dat oplichterij, ik weet niet hoe de anderen daarover denken.’

Een tiental hoofden knikt overtuigd. ‘Melega heeft gelijk!’

‘Dat is verlakkerij!’

‘Wie denkt die Benassi voor de gek te kunnen houden?’

Opgewonden door de steunbetuigingen neemt Melega met gespreide benen dezelfde houding aan als Pecos Bill. ‘Het is van tweeën een: of hij betaalt, en dan rekent hij een meerprijs om uit de kosten te komen, of wij betalen en dan helemaal geen meerprijs.’

Capponi slaat met de fles alsof het een hamer was. Het tegenvoorstel van Bottoni liet niet lang op zich wachten. ‘Ik zeg: goed. Wij betalen zelf. Maar,’ en hij telt op zijn vingers, ‘geen meerprijs voor wie heeft ingezameld, en de extra winst voor ten minste drie jaar in een algemene pot, want als we over de kosten heen gaan, ik weet niet, dan huren we een tafelfuotbalspel of kopen kaartjes voor het stadion.’

Overtuigde blikken.

Iemand dringt aan op termijnbetalingen. ‘Jongens, als jullie mij nu vijfduizend lire vragen, alles in een keer, dan moet ik me terugtrekken want in augustus ga ik met vakantie met mijn gezin, tien dagen naar Torre Pedrera en dat alleen al kost veertigduizend lire voor een derderangs pension. Waar haal ik dat geld voor de inzameling vandaan? Ik heb nauwelijks een cent om mijn kont te krabben.’

‘Hou toch op, Marmiroli,’ luidt het zure commentaar van iemand anders. ‘Trek jij het hele jaar de broekriem aan om naar de Rivièra te kunnen? Geef je kinderen eens wat meer te eten, want die zijn zo mager als latten.’

Nicola heeft zich genoeg schor gepraat en laat zijn broer antwoorden: ‘Het idee van afbetaling zou niet slecht zijn, maar misschien is het beter om het voorstel van Gas over te nemen: eenmalige betaling en besparing van bijna tachtigduizend lire voor een super-de-luxe model.’

De hoofdhuid van Gas, pas geschoren, glimt meer dan ooit. De meeste blikken zijn echter op Garibaldi gericht, die mistroostig zijn armen spreidt en een slok neemt om zich een houding te geven.

‘Goed, goed, wat valt er zo te staren?’ Dan, met een uitbarsting van trots, springt hij op en richt zijn wijsvinger op de kale. ‘Maar jij moet oppassen, begrepen?’

Hij moet wel heel zeker van zijn zaak zijn, onze zaakbezorger. Hij zegt geen woord. Traag neemt hij een trekje van zijn sigaar en blaast een wolk rook uit. Hij heeft de uitdaging aangenomen.

‘Goed dan,’ vervolgt Pierre. ‘Het bedrag is ongeveer tweehonderdvijftig duizend. Met de inzameling kunnen we heel goed tot tweehonderd komen. We moeten weten wat de andere initiatieven kunnen opleveren. De tijd dringt, want half juni beginnen de wedstrijden voor de wereldcup. Bottone, jullie taroktoernooi?’

‘Dat gaan we winnen, geen zorgen. Eerste prijs: een mooie Langhirano-ham, we hebben al iemand gevonden die die van ons wil kopen, daar verdienen we zeven-, achtduizend lire mee. Laten we liever eens horen wat Benfenati te zeggen heeft over de bijdrage van de sectie.’

De stilte valt zonder dat de fles daarvoor nodig is. Ten eerste omdat er een deelname van minstens twintigduizend lire op het spel staat, ten tweede omdat bekend is dat het probleem uitvoerig besproken is in de sectie, vooral om ideologische redenen, en wij allemaal een definitief politiek oordeel verwachten, ten derde omdat Benfenati zo’n type is dat in zijn bed plast en dan zegt dat hij heeft gezweet en over dit optreden van hem, hoe je het ook bekijkt, nog dagenlang zal worden gesproken.

‘Het doet me veel genoegen te horen dat Benassi persoonlijk de omroepbijdrage zal betalen. Wij zouden dat zonder enige twijfel hebben geweigerd.’ Hij verheft zijn stem om boven het verbaasde geroezemoes uit te komen. ‘Weten jullie wat we hebben ontdekt toen we met de andere kameraden de tekst van de overeenkomst eens goed lazen?’ Hij rommelt in de zak van zijn overhemd en haalt een papiertje te voorschijn. ‘“Clausule 16: In geval van inlichtingen van financiële of economische aard van buitengewoon belang, en van belangrijke berichten van algemene aard, zal de toekennende instantie de aanwijzingen van de voorzitter van de raad volgen.” Leuk toch? Weten we tenminste wie we voor ons hebben.’

De onverwachte voordracht doet de commentaren losbarsten. Boven het ‘sodeju’, ‘hoorde je die vuile onzin?’, ‘fascisten!’ uit klinkt de stem van Walterún, die tegen zijn buurman zegt: ‘Garibaldi, ik begrijp het niet: betalen ze?’

Als goede onderwijzer hoort Benfenati alles en hij praat verder zonder een spier te vertrekken: ‘Terecht vraagt kameraad Santagata zich af of we zullen betalen. Laten we dus ter zake komen. Op dit moment weten we niet veel van televisie, maar we weten wel dat het, net als elke technische noviteit, nuttig zal zijn als het verstandig wordt gebruikt, en anders schadelijk zal zijn. Neem nou de radio. Heel nuttig, daar is iedereen het over eens. Maar hebben jullie de radio wel eens op dinsdagavond aangezet? Hebben jullie die *made in USA*-kwast gehoord die luistert naar de naam Mike Bongiorno? “Hoe oud bent u? Bent u getrouwd? Wat voor werk doet u? Goed, meneer Grimaldi, vertel eens, voor vierhonderdvijftigduizend lire: over welke vloeistof gaat het in deze reclame?”’

‘Ja, inderdaad!’ valt La Gaggia uit. ‘Als hij ons zou opbellen, was ons probleem in een keer opgelost.’

‘Kameraad, wat zeg je nou! Dat is nou juist wat ze je willen laten geloven: dat je nergens meer moeite voor hoeft te doen, dat het leven een grapje is als je maar het juiste belang toekent aan de dingen, als je de tekst van *Vola colomba* uit je hoofd leert, als je het leven van een of andere prinses tot op de bodem bestudeert, of je interesseert voor de fantastische eigenschappen van Colgate-brillantine. Als hij mij zou opbellen, zou ik hem juist vragen: “Vertel mij eens, meneer Bongiorno, voor vierhonderdduizend lire: hoe komt het dat mijn broer zijn rug heeft gebroken op het land en hij nu moet rondkomen van een minimumpensioen van vierduizend lire? Hoe moet hij dat volgens u doen?” Dat zijn de vragen die gesteld moeten worden. Maar om het kort te houden: juist vanwege de tweeslachtigheid van het nieuwe toestel hebben wij geen eensluidend standpunt willen innemen en hebben we besloten dat we naar eigen eer en geweten betalen. Ieder voor zich, ieder zijn eigen deel.’

Hij gaat zitten. Hij is klaar. Salomonsoordeel? Niemand wil als eerste reageren.

‘Er komt een dominee langs!’ merkt Garibaldi op met het cliché dat een plotselinge stilte aanduidt. De spanning is gebroken, en in de bar bezinken een voor een weer rook, praatjes en de stank van zweetvoeten.

‘Nou, ik ga,’ groet Brando. ‘Morgen kom ik niet, geen tijd. We zien elkaar dinsdag.’

‘Als we dan nog op de wereld zijn,’ antwoordt Pierre met een grijns. ‘Hè?’

‘Weet je dat niet? Een stel praatjesmakers zegt dat de wereld op 24 mei om middernacht zal vergaan. Ook pater Pio, die priester die Macario heeft bekeerd. Het staat vast: de aarde zal door het vuur vergaan.’

‘Hé, zeg, hou eens op, zeg maar dat hij moet zorgen dat hij zelf niet vergaat. Door een fikse aframmeling. Tot ziens.’

I 7

Bologna, Villa Azzurra, 31 mei

Moe en roestig knarste de schommelbank naast de put. Zelfs geen liter olie zou de artrose hebben verzacht. Een hond in de kerk op een bed van rozen en petunia's. Bezoekende familieleden vroegen vaak wat voor nut dat stuk schroot had, iemand had zelfs zijn portefeuille getrokken, of ervoor moest worden betaald. Dat was het punt niet.

Zolang hij er is, mevrouw, kunnen we het niet weghalen. We hebben het heus wel geprobeerd. Toch, Fefe? U had eens moeten horen hoe hard hij begon te schreeuwen. Mag je 's nachts schreeuwen? Nee, je weet dat niet kan. Geef eens een voorbeeld. Wat zegt Marco als ik 's nachts begin te schreeuwen? Hé, Fefe, hoe vaak heb ik je al niet gezegd dat je beneden moet komen als je me nodig hebt!

Hij is dol op deze schommelbank. Het kan hem niets schelen dat die oud en kapot is. Hij knirst-knarst heen en weer en houdt je gezelschap. De stoel onder de cipressen is ook erg oké, maar die zegt niets, die zwijgt, die is goed voor een dutje. Het is toch waar dat een middagdutje goed voor hem is? Zeg het, zeg het dan: Fefe, ga een middagdutje doen op de stoel.

Wil je een sigaret? Nee, nee, geen sigaretten, die zijn heel slecht voor Davide, die mag je echt niet geven. Waarom wilde hij vandaag naakt naar buiten? Leg eens uit. Mag je naakt naar buiten gaan? Absoluut niet! Pas op, want anders mis je de taart. Mimma heeft die heerlijke worteltaart gebakken. Hup, trek je broek aan of je krijgt niet één stukje.

Maar er is niets gebeurd. Wat bedoel je met naakt?

Hij wilde zo naar buiten, snapt u? Dus at hij geen worteltaart, maar toen is Giorgio naar de keuken gegaan en heeft hem helemaal soldaat

gemaakt. Mag je de hele taart opeten? Nee, Fefe, dat mag niet, en Giorgio krijgt nu een week lang geen koffie.

Toen hij zag dat er geen taart meer was, was hij eerst erg teleurgesteld. Vervolgens is hij naar zijn kamer gegaan, heeft alles uitgetrokken en is naar buiten gegaan. Met die klepel van hem liet hij mevrouw Maffei bijna flauwvallen. Toestanden! Is er iets gebeurd? Nee, er is helemaal niets gebeurd. Zeg het, zeg het dan. Wat zegt Marco als ik weer zoiets doe? Dan wordt hij boos.

Dan wordt hij heel erg boos!

‘Fefe, waarom schreeuw je?’ Angela, achter hem, zwijgzaam op het gras. ‘Je mag geen vieze woorden zeggen.’

‘Nee, nee. Ga weg. Waarom ben je gekomen?’

‘O, leuke ontvangst. Ik geloof dat we in een vriendelijke stemming zijn.’

Ze ging tegenover hem op de schommelbank zitten, haar arm uitgestrekt om zijn hoofd te strelen. Hij had de bokkenpruik op.

‘Je vriendin komt niet meer. Ik vond haar heel leuk maar ze komt niet meer.’

‘Heb geduld, Fefe. Ze heeft het in deze periode heel druk, maar ik verzeker je dat ze terugkomt.’

‘Als Giorgio de taart niet had gegeten, was ik niet naar buiten gegaan. Wat betekent naakt?’

Angela glimlachte en zocht in haar tas naar de gebruikelijke chocoladepasta.

‘Heel goed, je speelt weer de onschuld zelve. Marco heeft het me verteld. Je hebt je toneelstukje weer opgevoerd.’

‘Heb ik die chocopasta verdiend? Er was geen taart meer en ik ben naar buiten gegaan.’

‘En moest dat echt naakt?’

‘Maar er was geen taart meer! Het is jouw schuld dat je vriendin niet meer komt. Jij moet niet meer komen. Jij hebt je eigen dingen te doen, je hebt zo veel verplichtingen. Zeg maar dat zij moet komen.’

Je hebt zo veel verplichtingen. Angela wist dat Fefe wist. Ze richtte haar

blik snel op de baldakijn van de schommelbank. Wolken vol onweer buitelden over elkaar heen.

‘Hoe is het met je tanden? Je poetst ze toch wel?’

‘Marco zegt dat het door de koffie komt, dat hij me geen koffie meer mag geven. Ik zorg nu wel goed voor mijn tanden, dan geeft Marco me tenminste weer koffie. Net als met de taart.’

‘Toe, Fefe, daar moet je geen grapjes over maken.’

‘En dan moet jij niet meer komen. Je moet je vriendin sturen.’

Bingo, Fefe was weer gefixeerd. ‘Zullen we van onderwerp veranderen? Alsjeblieft?’

In een plotselinge uitbarsting begon Fefe zichzelf tegen het hoofd te slaan.

‘Nee! Je mag niet meer komen, nooit meer!’

‘Rustig, Fefe, genoeg nu.’

Hij werd niet rustig. Angela probeerde zijn arm tegen te houden. Hij ontworstelde zich aan haar greep met een geïrriteerde kreet. Hij sprong op, twee stappen achteruit. Terwijl hij bleef slaan keek hij zijn zus strak aan: ‘We moeten hem weggooien, die schommelbank. Hij is lelijk en oud en hij knirst-knarst de hele dag. Hij heeft me besodemieterd! Als er taart is mag je niet naar buiten. Maar zonder taart mag je verdomme doen wat je wilt. Zeg het!’

Het was geen goed teken wanneer Fefe scheldwoorden begon te gebruiken. Dan moest je meteen op de rem trappen, anders bestond het risico dat hij een woedeaanval kreeg.

‘Die woorden mag je niet zeggen.’ Angela kreeg een boze blik in haar ogen, als bij een ernstig verwijt. Meestal was dat voldoende.

‘Waarom mag je die niet zeggen? Geef me een voorbeeld.’

‘Geen voorbeelden. Het zijn lelijke woorden en ik word nu heel boos.’

‘Word dan maar boos, dan stuur je de volgende keer tenminste je vriendin.’

‘Integendeel. Als jij je zo blijft gedragen, blijft Teresa liever thuis.’

‘Nou, de groeten dan aan haar. *Ciao ciao*, Teresa. *Ciao ciao*, Angela. *Ciao ciao*, oude schommelbank. Laten we hem weggooien: hij is kapot en niemand vindt hem fijn. *Ciao ciao*, Fefe.’

Hij draaide zich vastberaden om en liep weg over het grindpad. Angela volgde hem met haar blik en ging hem vervolgens achterna, op een paar meter afstand. Eenmaal gekalmeerd, moest ze hem maar even met rust laten.

Marco had gezegd: van onbestendig weer raakt hij altijd opgewonden.

Odoacre had gezegd: het zijn de naweeën van de crisis, dat is normaal.

Buiten bereidde zich een typische zomerstorm voor, en Fefe haatte die. Onweer deed hem denken aan de bombardementen, de dood van zijn moeder, de angst.

Maar de toestand van Fefe was niet als eerst. Nerveuzer, gefixeerder, minder vredig.

Dat was niet het enige wat haar zorgen baarde.

Fefe sprak een rare taal, maar er was een betekenis in die woorden die in zijn hoofd bleef hangen. Angela was eraan gewend de geur ervan op te snuiven, verborgen verwijzingen en inlichtingen op te vangen. Ook wanneer er geen verband was en de collage toevallig leek. Een vage indruk kwam altijd aan de oppervlakte.

Zoals Odoacre zei: in de meeste gevallen spiegelen wij onszelf aan het onbegrijpelijke. Maar voorbij de spitsvondigheden en magnetismen begreep Angela Fefe beter dan wie ook.

Het bezoek van die middag had haar meer van haar stuk gebracht dan gewoonlijk.

‘Ga weg, ga weg,’ zei hij haar vaak. Dat betekende: ‘Maak je over mij geen zorgen.’

Zichzelf tegen het hoofd slaan, dat was niet voor het eerst. Odoacre noemde het automutilatie.

Dat hij het leuk vond om naakt naar buiten te gaan, was niets nieuws. Afen toe probeerde hij het, maar lokmiddelen als die van de taart waren voldoende om hem tegen te houden.

Alles al eens eerder meegemaakt. Waarom werd nu haar adem dan afgeknepen? Wat hij zei over de schommelbank?

De eerste donderslag deed de ramen schudden.

Druppels zo groot als knikkers stuiterden op de vensterbank. Het

vuilwit van de hemel verpletterde daken en heuvels. Angela haastte zich om de was binnen te halen en in de kelder op te hangen. Ze bracht een hand naar haar hart, alsof ze wilde zorgen dat het niet weg zou schieten. Een bliksemschicht.

Hoe zou het met Fefe gaan? Al bij de eerste donderslagen zette hij in zijn hoofd dat hij naar buiten moest, weg, in de open lucht. Hij was altijd bang dat het plafond op hem zou neervallen. Slecht weer op zich deed hem helemaal niets. Integendeel, hij zei dat hij van regen hield, de geur van nat gras, de ‘schone wereld’, zoals hij het noemde. Ze sloten hem op in zijn kamer, officieel ‘om te voorkomen dat hij ziek wordt’. In werkelijkheid bestond er gedurende de warme maanden weinig risico op longontsteking en zou het hem helemaal geen kwaad doen om zich even uit te leven in een regenbui. Maar dan moest hij daarna worden uitgekleet, afgedroogd, weer aangekleed. Ook Marco vermeed deze procedure liever door de sleutel stevig om te draaien. Arme Fefe.

Het beeld van haar broer opgerold onder zijn bed met het kussen tegen zijn oren drukte zwaar op Angela’s gemoed.

Een stortvloed van regen en hagel beukte tegen de ramen. Nog vijf minuten, en dan zou de regen binnensijpelen. Aan de andere kant betekende naar buiten leunen om de luiken te sluiten dat ze tot op haar schouders doorweekt zou zijn.

Een nieuwe donderslag klonk tegelijk met het gerinkel van de telefoon.

Toen ze Odoacre’s stem hoorde, werd haar adem afgesneden door misselijkheid. Hij belde vanuit de kliniek.

Fefe. Iets verschrikkelijks. Een ramp.

Een donderdagavond, *that's right*, toen zag ik haar voor het eerst in de club, het moet een donderdagavond zijn geweest. Dat weet ik nog omdat Frankie 'The Cockroach' Pistocchio altijd op donderdag de nieuwe vrouwen meebracht om zich te laten bekijken en te vragen of ze mochten werken. Hij stelde ze op in een rij, bekeek ze, betastte hun kont en tieten. Zij vonden dat niet leuk: Frankie was walgelijk en hij dacht met zijn pik, die altijd stijf was, een beest, en als hij geen verre neef van Joe Bananas was geweest, had hij geen voet in de club mogen zetten, laat staan er werken. 'Kakkerlak' had zijn moeder hem genoemd, want als hij als jochie na het voetballen thuiskwam, was hij altijd pikzwart en dan leek het of hij bedekt was met stront en pis. Als jochie, en ook als man. Een beest. Maar dat gegeven, dat hij met zijn pikkie dacht, bleek nuttig te zijn, het leek wel alsof hij een antenne op zijn kop had, hij was als een radio die opving of een vrouw in bed een hoer was of een bezemsteel. Eén blik en hij wist meteen of iemand goed was in neuken of niet, of ze haar achterdeur openliet, of ze afzuigen lekker vond of niet. Een genie, Frankie.

Ze was een schoonheid: bruin haar, lang, donkere ogen en lippen die je een kwartier lang als verlamd deden blijven staan. Tieten, kont, dijen, alles erop en eraan. Ik weet niet meer wat voor kleren ze droeg omdat ik erdoorheen keek, net als Superman. Ik stond achter het gordijn en gluurde door het kiertje. Ze kon mij niet zien, maar keek wel mijn kant op. Ze wist dat ik er stond en was niet bang. Frankie betastte haar tieten met die handen als kolenschoppen en zij glimlachte, als om hem uit te dagen. Frankie trok haar rok omhoog om te zien hoe ze daaronder was, en zij giechelde even. Frankie was helemaal bezweet en vuil, hij leek echt op een kakkerlak, en vroeg waarom ze eigenlijk lachte. Toen pakte

hij een hand van haar en drukte die op zijn kruis. Zij hield haar hand daar, slaakte weer een lachje dat klonk als een mug die vol bloed wegvliegt na te hebben gestoken, en zei toen met luide stem: '*Is that it?*' terwijl ze naar mijn oog tussen de kier keek, ook al wilde ze dat niet zien.

Frankie stond op het punt haar te slaan, maar voordat hij die rotstreek uithaalde, de beste hoer die hij ooit in handen had gekregen in het gezicht meppen, schreeuwde ik: 'Stop!' om vervolgens te voorschijn te komen en me tot het meisje te wenden: 'Neemt u me alstublieft niet kwalijk, *miss*, maar soms vraag ik me af wat er in dat hoofd van mijn werknemer hier zit.' Met een handgebaar liet ik Frankie, die eruitzag of hij hem had gekregen, die klap, weggaan, en zei toen: 'Hoor eens, *miss*, u bent geknipt om in onze branche te werken. Hoe heet u?'

Zij keek naar mijn litteken en mijn rechteroog, dat lager zit dan mijn linkeroog, en toen deed ze iets wat niemand ooit deed. Sterker nog: twee dingen. Een: ze gaf niet meteen antwoord op mijn vraag. Twee: ze vroeg: '*What happened to your right cheek, sir?*'

Mijn rechterwang. Ik deed iets wat ik ook nog nooit had gedaan, ik vertelde over dat ik was aangevallen, in '29. Daarna vroeg ik weer hoe ze heette.

Ze heette Mona, wat in de Veneto precies dat ene betekent. Maar geen enkele vader in de Veneto zou zijn dochter die naam geven: zij had een Ierse vader en half Italiaanse moeder uit de Abruzzes. Ik zei dat ze de volgende avond moest terugkomen, dat *Friday night* de avond is dat er geneukt wordt, want dan hebben ze hun loon gekregen en brengen ze er een klein deel van naar huis en de rest geven ze uit aan vrouwen en drank. Nou ja, ik zei het niet precies in die woorden, ik zei alleen dat ze de volgende avond moest terugkomen. Maar ik bedacht meteen dat Mona een parel was die niet zes nachten per week voor de zwijnen van het bordeel gegooid mocht worden. En een parel was ze, een luxeartikel voor de hoge heren. En precies zo gebeurde. Ze was een vulkaan die alle klanten in vuur en vlam zette.

Gek dat ik vannacht van Mona heb gedroomd. Christus, wat mis ik dat meisje. Mooie tijden, goed werk bij de paardenrennen, gokken, en vooral de hoeren. Ik neukte twee keer per dag met twee verschillende

meiden, mijn ogen vielen bijna dicht maar mijn lul stond rechtovereind. Nu nog, nu ik niet zo jong meer ben, ben ik nog steeds in alle opzichten een *cocksman*. Ik maak nog steeds een keer per dag een lekkere wip, en die duurt heus geen drie minuten.

Mooie tijden ja, maar toen kwam die smeerlap en *cocksucker* van een Officier van Justitie Dewey op de proppen, 'Eerlijke Tom'. En wat gebeurt er? De hoeren zweren in de rechtbank dat ik grootste oplichter van heel Amerika ben en overal een vinger in de pap heb, God moge ze straffen, en tussen die hoeren zie ik Mona, die ik altijd op handen heb gedragen en een hoop geld heb gegeven en alleen liet neuken met mannen die geen ziektes hadden. Maar het kan me niets schelen, in je hart zijn alle vrouwen hoeren, niet alleen in je paal.

Gek dat ik vannacht van Mona heb gedroomd. Het lijkt ondenkbaar dat je in de cel kan belanden vanwege je paal.

Gek dat ik daarentegen niet van de inscheping heb gedroomd. In '46 zijn mijn advocaten bezig aan te tonen dat Eerlijke Tom de getuigen heeft gecorrumpeerd, bedreigd en afgeperst, en dan word ik opeens vrijgelaten en sturen ze me naar Italië om me niet tussen de klootzakken te hebben. Eerlijke Tom wil zich kandidaat stellen voor het presidentschap, het is voor iedereen beter dat ik opsodemieter. Omdat het raar is dat 'de boss der bosses' zo maar in het holst van de nacht wordt vrijgelaten, verspreiden ze het gerucht dat ik het land heb gediend door te praten met de plaatselijke jochies ten behoeve van de landing van de Geallieerden op Sicilië, en ik daarvoor word beloond met vrijheid en repatriëring. *Bullshit* waar de Amerikaanse admiraals me nog steeds om vervloeken.

Nu wil Siragusa, die boerenpummel, dat ze me naar de grens sturen, hij zeurt zelfs over de auto, maar de auto heeft er toch geen kloot mee te maken? Zou ik soms als een oude vent moeten rondrijden in zo'n klein karretje, zo'n 'rugzakje'? Heel wat anders dan handtekeningen: gehoon zou ik van twee kanten van de weg te horen krijgen! Door hem blijft de politie me op m'n nek zitten, die klootzak!

En die andere, die journalist die vorige herfst kwam, die een boek over me wil schrijven. Zonder mijn toestemming.

Persvrijheid is iets moois, maar het zou beter zijn als ze niet bestond.

Nu vertrekt Steve Cement naar Marseille, zo maken we ook deze klus af en kunnen we er een beetje over nadenken, of hier de zaken misschien kunnen veranderen. Hij lijkt de laatste tijd een beetje moe. Dat begrijp ik wel, hij is *homesick*, die jongen, hij mist Manhattan en Brooklyn, en misschien mist hij ook wel de schoenmakersklusjes die hij op de pier deed. Hier hooguit een Engelse sleutel op het hoofd van de laatste schurk. Iemand met zijn vermogens kan zich op geen enkele manier onderscheiden. Brave knul, maar vreemd, hij praat bijna niet meer, en ik hoorde dat hij altijd samen is met dat mannetje dat Kociss wordt genoemd.

Verder gebeuren er dingen die ik niet begrijp, maar later wel zal begrijpen want ik zit hier ondergedoken, ik leef er lekker op los, als een echte gepensioneerde, maar ik heb overal ogen en oren, ook op mijn pik.

Te veel *damned* vergissingen. Steve ‘met de pik’ Zollo.

Je weet hoe het afloopt wanneer er stront aan de knikker is. Niks geen begrafenis.

Overweg. Colleferro 10 km. Weer een dorp van boerenpummels en schapenhoeders, net als dat vorige dorp, Frosinone, een gat in de oceaan. Opnieuw het balletje laten draaien. Nul.

Twee weken lang een spoor volgen dat moest leiden naar de klootzak die de tv te pakken heeft gekregen, terwijl de baas zich opwond over de zaken en de hoerenkasten. De jongens uit Marseille, de smeerlap Siragusa, Sicilië. Don Luciano, bezorgd en op bepaalde momenten onuitstaanbaar. Nog een bom onder mijn billen, die toch al verbrand zijn.

Het laatste spoor: Antonio Cammarota, groothandelaar in wijn, Frosinone. Hij moet de koper zijn geweest, en is het ook, maar het televisietoestel is er niet. Thuis was hij niet. Er was niemand, ook de televisie was er niet. In het wijnmagazijn kreeg hij het slechte nieuws te horen van de maat van Cammarota, een kerel die Paride heet. Antonio is weg voor leveringen en komt niet voor middernacht terug. Het is waar dat hij een belangrijk televisietoestel heeft gekocht, tweedehands. Hij moest het verkopen aan iemand in Rome, buiten Rome, nou ja, in de buurt van Rome, hij wist het niet meer zo goed.

Het toestel is echt niet in Frosinone geweest, want Antonio kent de kerels die het meenamen met de vrachtwagen en zij brachten het voor hem naar Rome.

De chauffeurs heetten misschien Ernesto, of Ettore, hij wist het niet meer zo goed, en de ander Palmiro, maar met hem was Antonio meer vertrouwd.

Nul. Colleferro 10 km. Kutoverweg.

‘Toch weet ik zeker dat we hem vinden, Stief. Zo’n bullebak kan niet zo maar verdwijnen.’

‘Mond houden! Je moet je mond houden, begrepen? Ben je van plan de hele rit zo door te gaan? Ik ben aan het nadenken!’

Het kan niet waar zijn.

Ik ben op weg naar Frankrijk, de Côte d’Azur.

Om de Marseillanen te ontmoeten, voor de organisatie, voor don Luciano. Don Luciano denkt dat ik al uren verder ben. Don Luciano staat te trappelen.

Om Toni de Lyonees te ontmoeten. Voor rekening van Steve ‘met de pik’ Zollo en zijn nieuwe maat, Strontkop, de koning van Agnano. Ik zal kleren moeten kopen. Ik kon hem niet gewoon laten rondlopen. Hij zit aan me vastgeplakt.

Het laatste balletje dat draait verziekt je pensioen, Steve. Sorry, Toni, ik ben twaalf kilo heroïne in een televisietoestel kwijtgeraakt, maar ik vind het wel terug, maak je geen zorgen. Strontkop, de koning van Agnano, helpt me.

Nee.

Ik heb het monster. Drie kilo meteen. De rest over een maand, Toni. De rest wanneer je wilt, *oui, avec plaisir*. De rest in de hel, Toni, *I’m sorry*. Jij brengt het geld mee, het spul is er. Over een maand, *oui*. Mijn pensioen. Het spul is er. Geen begrafenis. In de hel, Toni.

Sinds hij bij de Italianen was, had McGuffin geen rust meer.

Naar links en naar rechts en heen en weer geslingerd door lomperiken, geslagen en uitgescholden, blootgesteld aan toegesmeten voorwerpen, gedwongen tot het spiegelen van ruzies en schandaligheden, urenlang achtergelaten in een vochtige kelder, vervolgens het pikdonker van de vrachtwagen met zeildoek, hobbelen over draaikolken van asfalt, grind, geschroeiende aarde, klinkers en platen van oude wegen, op en neer, steeds maar verder, je zou haast die eerste reis gaan missen, met die bakfiets van die jongeman. Het kokendhete zeildoek en de stank van stallen en leer.

Nu alweer op weg, al minstens een uur. Ze gingen zeker Rome uit.

Wreed noodlot! Gewend om het publiek te vermaken met geruststellende beelden, zich zwijgzame getuige te weten van miezerigheid en gewelddadigheden. Zonder er iets tegen in te kunnen brengen. Leegte voor de leegte.

Het nutteloze 17-inchscherf leek de laatste scènes nog te weerkaatsen, schaamteloos geconsumeerd voor zijn opengesperde oog.

De man had zijn geduld verloren. Maar dan ook meteen. Eerder dan verwacht. Voordat hij het had geprobeerd. Voor alles. Zodra hij zijn huis binnen was, had hij naar McGuffin gewezen en was hij ontploft: 'Wat is dat verdomme voor een ding?'

Zijn vrouw had niet kunnen antwoorden, was al door de tweede vraag tot zwijgen gebracht: 'Wie heeft dat verdomme hier gebracht?'

Liederlijk lot! Gewend aan de hartelijkste verwelkomingen, joelende kindjes met uitgestrekte handjes, opgewonden vrouwen, familiebezoek om eer te betonen aan de nieuwe aanwinst, en wat was nu zijn deel? Minachting, ijzeren voorwerpen die in intieme delen werden ingebracht, vuistslagen, zelfs fluimen.

'Het is een cadeau van Carmine,' had het vonnis van de vrouw geluid.

De man was grijs geworden van woede. 'Een televisietoestel? We hebben niet eens stromend water en hij geeft ons een televisietoestel! Geweldig!'

Ook dat nog! Sorry hoor, maar wat is daar verkeerd aan? Moet iemand die geen stromend water heeft altijd denken aan zijn ellende? Hij kan maar liever wat afleiding zoeken dan gaan zitten kniezen. En wat is beter om je zinnen te verzetten dan een mooie McGuffin Electric Deluxe-televisietoestel, dat met zijn fysiologisch glanzend scherm nooit de ogen vermoeit?

De auto hield met een schok stil. De trillingen van de motor deden McGuffin schudden als bij een aanval van *delirium tremens*.

'Hij wil zeker dat ik mijn hersens erop moet pijnigen, zoals altijd, zodat ik me een stomme zak voel, hè? Moge de ziel van zijn dooie ouders branden in de hel! Hij had ons beter wat geld kunnen geven voor de huur van dit gat, in plaats van het uit te geven aan zulke rommel.'

De discussie had beslist niet de juiste start gehad. Niettemin was er nog een geringe marge voor redeneren te vinden. Oude volkswijsheid, veel grond-grond-geschut, zoiets als een gegeven paard niet in de bek kijken. Maar het was zeker oud roest, dat tussen die twee. In de vorige afleveringen was zeker iets gebeurd en een goeie samenvatting zou niet overbodig zijn geweest. De timing van de woordenwisseling was echter helemaal verkeerd.

Het ratelen van een trein overstemde elk ander geluid. Met een schok reed de auto weer verder.

'En wie zijn die dooie ouders, hè? Zeg dat nog eens, van wie zijn die?'

'Daag me niet uit, Giulia! We brengen dit toestel nu terug en dan houden we erover op.'

'Wie zijn die dooie ouders? Nou, zeg op, de dooie ouders van wie?' Een trotse meid, dat moet gezegd worden. Enigszins verstoken van inhoud, maar trots.

'Luister Giulia, dit gaat niet goed, ik waarschuw je. Dwing me niet om het te herhalen. Zeg tegen je broer dat hij dat ding weer ophaalt, anders ga ik naar Porta Portese en verkoop ik het.'

De appel had hem midden in het oog getroffen, tegelijk met de verwensingen.

'De dooie ouders van Carmine zijn ook de mijne!'

Het zag er slecht uit voor McGuffin. Twee vechtende honden, maar in de verste verte geen mogelijkheid voor het spreekwoordelijke heengaan. Aan de andere kant, tussen man en vrouw is een vinger te veel, laat staan zeventien duimen televisie. Hij had hem geschopt, terwijl zij naar de deur rende. Te laat.

Wat toen volgde zou geen enkel Amerikaans televisiekanaal volledig uitzenden, ze zouden er niet over piekeren. Laat het voldoende zijn te zeggen dat aan het eind vier handen McGuffin vastpakten en hem optilden uit een centimeter hoge laag scherven en gebroken borden die als granaten om hem heen hadden gefloten.

Hij had een blauw oog, zij veel meer dan een oog.

Een bespottelijk einde! Ze gaven hem terug zonder zelfs te weten dat hij het niet deed.

‘Gadverdamme! Je hebt een stuk long uitgehoest!’

‘Wat zit je te zwetsen, Zweed? Uche! Uche! Zeg het me maar meteen als je van plan bent de hele reis onzin uit te kramen, dan laat ik je hier achter en ga je maar met de touringcar terug naar Parijs.’

‘Ik zit geen onzin uit te kramen. Daar, op het dashboard, daar zit een klodder, zie je wel? Er zit ook een druppeltje bloed in.’

‘Dat daar? Dat is niets, uche! Dat is slijm met wat bloed. Even met de zakdoek erover en weg is het, zie je wel?’

‘Ja, maar niet met jouw zakdoek, kijk eens, die zit vol met rode vlekken! Maak er geen kliederboel van, straks gaat het er niet meer af. Komen we zo bij de Rivièra?’

‘Hoezo gaat het er niet meer af, dat is zo gebeurd, zie je wel?’

‘Niet met je mouw! Wil jij het casino van Cannes binnenkomen met een bloederig pak? Willen we meteen herkend worden? Zo laten ze ons niet eens binnen!’

‘Zweed, jij bent nog erger dan een vinger in m’n kont. Rustig maar, uche! want we hebben nog heel wat uren te gaan. Er wordt al maandenlang door iedereen aan mijn kop gezeurd dat ik naar het zuiden moet gaan, naar zee, naar de bergen, dat dat goed is voor mijn, uche! uche! uche! goed is voor mijn, uche! GOED IS VOOR MIJN VERDOMDE LONGEN enzovoorts, maar als ik ook nog onderweg preken moet aanhoren, dan had ik beter in Parijs kunnen blijven.’

‘Toni, ik maak me zorgen. Eén: dat je doodgaat. Twee: dat je nú doodgaat, want die Zollo heb ik nog nooit gezien. Drie: dat iedereen ons meteen ziet als een stervende met zijn vriend die bij hem blijft om een priester te laten komen. Als Marseille hierachter komt, dan krijgen we ongelooflijk op ons sodemieter, maar dan ook echt ongelooflijk. En

die Sicilianen zijn nog erger, en die klootzak die wasmachines verkoopt in Napels al helemaal. Met die moorkoppen hebben we al genoeg gelazer, laten we nou proberen niet al te veel op te vallen, oké? Stijl moeten we hebben! Zoals Jean Gabin in *Touchez pas au grisbi*.’

‘Zeg, hou op over die film. Hoe vaak heb je die gezien?’

‘Wat doet dat er nou toe? Heb je gehoord wat ik zei of niet?’

‘Ja, ja, wat wil je nou, dat ik het zweer op God, onze Vader, en de hele bende?’

‘Toni, je moet jezelf niet laten gaan. Probeer weer gezond te worden, dat zeggen we al maanden tegen je. Met tbc moet je niet spotten.’

‘Na deze klus slaan we die slag met de juwelen, en daarna ga ik uitrusten.’

‘Ja, en dan laat je je ook opereren.’

‘Die nieuwe long? Mijn reet! Ik laat mijn ribben niet doorzagen om de rest van mijn leven kreupel rond te lopen. Die professor Blafard, die heeft “alternatieve” behandelingen. Ik heb al een afspraak.’

‘Laten we het beste ervan hopen. Heb je intussen met die informant gesproken?’

‘Ja, geniaal plan, er valt niets op hem aan te merken. Alleen is hij een beetje te dol op hoeren, dat is riskant als je een slag aan het voorbereiden bent, uche! uche! Hoeren praten en laten je praten.’

‘Zeg hem dan dat hij het vogeltje in het kooitje laat. We lopen al te veel risico’s. Trouwens, hoe is die Zollo? Is die te vertrouwen? Zit hij ons niet te belazeren?’

‘Nee, ik weet wanneer iemand in orde is, en die smeerlap is een mastodont, sterker nog, hij is de mammoet onder de smeerlappen, groot en koud als een blok ijs.’

‘Weet je dat “mammoet” in het Mongools “kind van de aarde” betekent?’

‘...? Zou mij dat iets moeten kunnen schelen?’

‘Ik wou het alleen maar even zeggen.’

‘O, dankjewel! Ik zou niet weten wat ik zonder jou moest beginnen met al je gel— Uche! Uche! Uche! Uche!’

‘Nou, probeer me dan eerst maar eens duidelijk te maken dat dat geen stukje long is!’

2 I

Marseille, 1 juni

De jongen had vertrouwde lucht geroken. De lucht van respect en gevaar. Hij had geen vragen meer gesteld. Hij leek geconcentreerd, op zijn gemak. Hij leek de woorden en de onverstaanbare uitroepen die vanuit de straat weerklonken, te begrijpen. Hij had begrepen dat hij niet moest doorslaan.

Eindelijk kon Zollo zichzelf een kop slappe, hete koffie gunnen. Hoe lang had hij gereden zonder te stoppen?

Zijn voeten brandden, zijn benen waren van marmer.

Onbelangrijke details. Voor wat hij moest doen. Voor wie hij moest ontmoeten. Voor waar hij zich bevond. De *taverne* was in de Rue du Refuge. De waard zei dat hij Dedé heette. Hij had onmiddellijk het pakje sigaretten gegeven waarop de plaats van de ontmoeting geschreven stond. Het was in de wijk Le Panier, de rioolput van Guerinitown. Het paradijs van *nabos, babis*, koersen en ander droesem, samengesteld uit de rest van de aangrenzende wijken, liefdevol verbonden door één enkel doel: controle over de haven en de handel van Marseille. Ten dienste van Antoine en Barthélemy Guerini, heren en meesters van het *milieu*, en met de aardse zegening van Gaston Defferre, de socialistische burgemeester van de stad. Harde jongens. Grote zaken in alle uithoeken van de wereld. Solide politieke relaties. Duidelijke overeenkomsten en carte blanche. Een godsgeschenk voor Luciano. De spin weefde zonder zelf ooit moe te worden. Het web omvatte de hele wereld. Vanuit Marseille was een rechte draad van bijna twintigduizend kilometer gesponnen naar Saigon, Laos, Thailand. Indochina: de route van opium, kruit, wapens. De Fransen baadden al een eeuw lang in weelde. Nu was de verloedering totaal. Moord en doodslag, kelen doorsnijden, neuken. Ideale omstandigheden om te floreren.

De Guerini's hadden glasheldere ideeën.

De tussenpersoon van hun kant was ene Jean-Philippe Mesplède, een legionair die ook samenwerkte met de Amerikanen. Het scheen dat hij slaven, plantages en allianties had met plaatselijke stammen. Al het noodzakelijke voor een winstgevende bedrijfsuitoefening en zekere vooruitzichten. Vandaaruit vertrok het onbeperkt beschikbare ruwe materiaal, of het halffabrikaat, dat echter in kwantiteit en in kwaliteit minder was. Dat was het probleem. Te vochtig klimaat. Te oude instrumenten en chemicaliën. Te weinig gemotiveerd personeel. Nu en dan probeerde er iemand te ontsnappen. Die moest worden gedood. Of ze stierven van honger of vermoeidheid. Die moesten worden vervangen door familieleden.

Luciano en de Guerini's waren bezig het probleem op te lossen. Moderne, efficiënte laboratoria op Sicilië en in Marseille. Uitmuntend basismateriaal. Betrouwbare chemicaliën. Stalen vaten. Wit en bruin poeder van uitstekende kwaliteit kon vertrekken naar de Oriënt, terug naar de bordelen van het front; naar het Westen, Amerika.

De hoeren hielden ervan.

De gelen hielden ervan.

De negers hielden ervan.

Ook wie verdorvenen was, de flikkers, kunstenaars, musici en communisten hielden ervan.

Kortom, men hield ervan. Men betaalde ervoor. Men betaalde goed. Men wilde het elke dag.

Zollo dronk de laatste slok koffie op en haalde een Gauloise uit het pakje dat de waard hem had gegeven. De jongen drukte zijn gezicht tegen de ruit en keek naar de straat. Er stond een licht glimlachje op zijn gezicht gedrukt.

Zollo stond op. Het was tijd. De Guerini's hielden niet van wachten. De routine van de dag bepaalde: bezoek aan de gloednieuwe wasserij, plichtplegingen, bevestiging van afspraken. Daarna: zijn eigen zaken.

'Salvatore. Ik ga naar de oude haven. Ik ga alleen. De mensen die ik moet spreken houden niet van nieuwe gezichten.'

'Je moet zeker belangrijke mensen spreken, hè, Stief?'

‘Ja.’
‘En zijn dat vrienden van ons?’
‘Het zijn vrienden van don Luciano.’
‘Mamma mia, Stief! Wat zou ik graag met je meegaan. Maar ik heb het begrepen: ze houden niet van nieuwe gezichten.’

***

De loods was oud, groot en bouwvallig. Zelfs uit zijn kontgat steeg de misselijkmakende stank van vis op.

Zijn *chaperon* heette Charles Zucca. Hij droeg een donkerblauw pak met een opzichtige gele das en glimmendzwarte schoenen. Ongeveer dertig jaar oud, boekhouder en advocaat van de organisatie, zoon van Pascal Zucca, beroemd advocaat, verdienstelijk lid van het Franse verzet en strategisch adviseur van de lichtzinnige operaties van burgemeester Deferre.

Conserveren en inblikken van sardientjes.

Charles Zucca ging Zollo zwijgend en met ingehouden tred voor, terwijl hij een zakdoek tegen zijn mond en neus gedrukt hield. Achter in het gebouw was een deurtje, half verborgen achter opgestapelde kratten van verrot hout. Het deurtje kwam uit op een smalle metalen wenteltrap. Terwijl ze naar boven liepen, werd de muffe visgeur langzaam vervangen door een andere stank, niet minder intens, het resultaat van een mengsel van verschillende chemicaliën, zoetig, benauwd, doordringend.

Welkom bij Guerini Farmaceutische Industrie.

‘Het is voor ons van het grootste belang dat m’sieur Luciano op de hoogte is van de grote kwaliteitssprong die de nieuwe apparatuur mogelijk maakt. In het Verre Oosten, m’sieur Zollo, verlopen de zaken voor onze heroïsche legers niet zo voorspoedig. Maar voor goede zaken is altijd ruimte te vinden. Men moet investeren, moderniseren, onafhankelijk zijn. We hebben eersteklas chemicaliën. We produceren heroïne en basismorfine van uitmuntende kwaliteit. We kunnen grote partijen verhandelen. De aanvoerbases bevinden zich in Laos, vlak bij

de grens met Vietnam. De velden van Ba Na Key. Het gaat om een kalkrijk gebied, wat absoluut noodzakelijk is voor de papaverteelt. Vele tientallen grote plantages. We hebben er nog meer, in Saravan, meer naar het zuiden en verder weg van de problemen. We transporteren het ruwe materiaal op vrachtschepen direct naar Europa. Het is duidelijk dat dat meer ruimte in beslag neemt dan geraffineerd materiaal, en misschien is het ook riskanter, maar de kwaliteit en de opbrengst zijn meer dan verdubbeld.’

Zollo keek om zich heen: zakken vol kalk, oventjes, vaten, filters, reageerbuisjes. Alles was bedekt met kalkpoeder. Stank van bezinksels en bijtende stoffen. Tientallen, misschien honderden opgestapelde en geëtiketteerde potten: ammoniak, chloroform, zoutzuur, chloorzuur, sulfaat-zouten. Dat alles diende voor de raffinering van het papaversap om de basismorfine te verkrijgen. Dat alles diende voor de raffinering van de basismorfine om heroïne te verkrijgen.

Het paradijs van de verslaafden. Zollo kreeg een misselijk gevoel.

Zollo zei: ‘Don Luciano zal het door de organisatie bereikte niveau zeer waarderen. Op Sicilië gaat het net zo. Hij heeft het ook altijd over onafhankelijkheid en investeringen in moderne apparatuur. Het geheim van zaken en succes, zegt hij altijd. Hij zendt de familie Guerini zijn eerbetuiging en garantie en vraagt of dat verbod voor uw steden van kracht blijft.’

Het antwoord van Zucca liet niet op zich wachten. ‘Absoluut. Op dat punt is de Guerini-familie absoluut onwrikbaar. Wij kennen de effecten en de gevolgen van dit spul goed. Antoine en Meme Guerini hechten eraan er steeds op te wijzen dat er, zolang zij er zijn, geen levende doden door de straten van Marseille en de rest van Frankrijk lopen. Zaken vóór alles, maar het poeder mag het brein en de spieren van onze jongeren niet doen verweken. Ik hoop dat m’sieur Luciano dat begrijpt en het niet verkeerd opvat.’

‘Geen enkel probleem. Don Luciano zal het begrijpen. Hij kan de aanblik van verslaafden ook niet verdragen, hij wilde er zeker van zijn dat de regels van de Franse vrienden nog steeds dezelfde waren. Wanneer komt de volgende lading?’

‘Voor het einde van de zomer.’ Zucca schraapte zijn keel. ‘Een grote lading. Twee schepen. Een daarvan zal verdergaan naar Palermo. Alle details zullen tijdig worden doorgegeven. De Guerini-familie wil graag laten weten dat zaken met hen doen synoniem is voor absolute garantie en gewaarborgde winst. Met betrekking hiertoe willen wij aan m’sieur Luciano bevestigen dat er een half miljoen francs onderweg is naar Genève. Uiterlijk morgen, erewoord, zullen we het geld storten op de aan ons opgegeven bankrekening, met de beste wensen en de erkentelijkheid van de gebroeders Guerini.’

‘Don Luciano zal u op zijn beurt bijzonder erkentelijk zijn.’

‘M’sieur Zollo, ik hoop dat u ook mijn groeten wilt overbrengen aan hem, die ik beschouw als een van de beste en intelligentste mannen op deze aardbol.’

‘U hoeft daaraan niet te twijfelen, mister Zucca. Het zal gebeuren.’

Bologna, 2 juni

Zwart.

Donker.

Een donkere hoek. Om in te verdwijnen.

Zich alleen maar op de voetstappen concentreren, de ene voet voor de andere. Verder niets.

Het is niet mogelijk verdriet te overleven. Het is onrechtvaardig. Blijven om te lijden.

Blijven.

De draaikolk zuigt gebaren, gedachten, ademhalingen op.

Ademhalen. Bijna onmogelijk.

Denken. Denken dat Fefe er niet meer is. Dat kún je niet geloven. Dat kan niet het leven zijn. Je kunt niet eens denken.

Zwart. Donker. De ene voet voor de andere.

Het beest verscheurt vanbinnen, verscheurt het hart, stukje bij beetje. Om je vervolgens op adem te laten komen, zodat je kunt lopen.

Je die laatste ogenblikken voorstellen. Toen hij het raam kapot heeft geslagen.

Denken aan de angst voor het onweer, aan de ijzige kou die hem moet hebben bevangen.

Denken aan het moment daarvóór. Denken wat hij dacht. Vóór de leegte, vóór het plaveisel. Angst. Je moest naar buiten, Fefe, je moest uitbreken, naar buiten, waar het plafond niet op je hoofd zou neerstorten, zoals op die dag jaren geleden, vastgeklampt aan het lijk van onze moeder, urenlang, onder het puin.

Het beest bijt dieper. Je moet stoppen. Tegenstribbelen. Wachten tot het voorbijgaat, tot de greep verzwakt. Weer een stuk afgescheurd.

Zwart. De hel is een donkere hoek van het hart.

Er is niets meer. Niets helpt meer.

Je zakken zijn gevuld met zijn dingen. Nutteloze dingen. Prulletjes. Relikwieën. Je mag niets kwijtraken, zelfs niet het kleinste stukje stof, zelfs niet een zakdoek of een borsteltje. Je moet alles bewaren.

Je moet hém bewaren. Wat hij heeft achtergelaten. Wat overblijft.

Dood. Hij is dood. Hij is er niet meer.

Je knieën willen knikken. Maar je zal niet vallen. Niemand mag je aanraken. Je wilt niemand. De handen die jouw lichaam aanraken, die het je teruggeven en je zeggen dat je leeft. Ze herinneren je eraan dat je moet eten, drinken, je wassen. Opnieuw. Ook nu. Ook morgen. Nee. Je kán het niet geloven. Je kan niet leven met een gat waar eerst je hart was en een maag, kleiner dan een vuist.

Zwart. Doof alles. Doof de dag. Doof de kaarsen in de kerk. Doof mijn ogen. Gun me de duisternis.

Ik ben hier en ik loop. Maar ik ben niet ik.

Ik lééf niet meer. Ik zal niet zijn.

Fefe, toe, sta op. Blijf daar niet liggen. Alsjeblieft, sta op. Sta op en laten we weggaan.

Wat moet je tegen haar zeggen? Wat moet je doen? Je kunt haar niet omhelzen, je kunt haar niet tegen je aandrukken. Je kunt niet doen wat spontaan in je op zou komen. Je zou niet eens naar haar mogen kijken, maar wat kan het je schelen, je kijkt toch naar haar. Je zoekt haar ogen, zwarte ogen die vanbinnen gloeiden sinds je ze voor het eerst zag, en die nu verdwijnen achter de donkere glazen. Angela, hier ben ik, zie je me? Ik ben het, Pierre. Angela, kijk naar me. Laat me je vasthouden, laat me je wiegen, strelen. Ook al wil je me niet meer, ook al is het voorbij, een omhelzing is een omhelzing. En een omhelzing mag je niemand ontzeggen. Mag je jezelf niet ontzeggen. Laat het gebeuren, alsjeblieft. Al was het voor de laatste keer, ik ben nog steeds ik, ik ben Pierre. We hebben van elkaar gehouden, misschien houden we nog steeds van elkaar.

Maar jij bent niet hier, jij bent ergens anders, ook jij bent dood.

Ik haat begrafenissen. Ik wilde dat ik er nooit naar toe hoefde. Ik wilde

dat ik nooit een rouwkamer binnen hoefde te gaan. Hem daar te zien, in een kist. Is dit het laatste beeld dat je met je wilt meedragen? Het is niet goed. Je had niet moeten komen, Angela.

Kijk hem daar, je man, de grote Odoacre Montroni. Onomkoopbaar, onkreukbaar. Condoléances, processie van zwarte silhouetten met gebogen schouders. Hij lijdt in stilte, beheerst, zwaar leed van een man uit één stuk. Ze staan in de rij om hem een hand te geven, alsof hij een broer heeft verloren, en niet jij. Jij bent een vrouw, jij kunt lijden en je overgeven aan het verdriet. Jij moet met rust gelaten worden, de omhelzing van Teresa is al te veel, je weert die af zonder wrok, niemand mag jou aanraken.

Hij heeft gemerkt dat ik naar je kijk, heel goed zelfs, maar het kan hem niets schelen. Angela, ik wil dat je je omdraait, dat je me in de ogen kijkt, dat je ziet hoe graag ik bij je wil zijn.

Hij ziet hoe ik naar je kijk.

Hij voelt hoe ik popel van ongeduld om bij je te zijn.

Hij kruisigt me met zijn ogen.

Hij zegt: kom niet dichterbij. Niet doen. Je kúnt het niet doen.

Hij haat me.

Hij heeft het begrepen.

Hij weet het.

‘Mevrouw... Mevrouw Montroni...’

Angela draaide amper haar hoofd om. Het was Marco, de verpleger, Fefe’s vriend. Met zijn gebroken, rode ogen en zijn getekend gezicht leek hij tien jaar ouder. Hij droeg iets bij zich, dat kon je zien, hij ging gebukt onder een last die hij kwijt moest zonder te weten waar.

Angela zei niets.

‘Mevrouw, ik moet u zeggen—’ Marco slikte lucht en snikken door. ‘Misschien is het niet belangrijk, maar ik moet het u zeggen, ik wil u niet nog meer verdriet doen, maar als ik het voor me houd, kan ik niet verder.’

Zij wachtte tot hij de kracht had gevonden om te spreken. Het leek haar niet mogelijk iemand te kunnen aanhoren, in haar hoofd welke informatie dan ook op te nemen, behalve de afwezigheid van Fefe voor

de rest van haar leven. Marco hield zijn blik naar beneden en sprak. 'Een maand geleden is er een fout gemaakt, een verschrikkelijke fout. Dat nieuwe medicijn dat Ferruccio innam mag niet plotseling worden gestaakt. De dosis moet geleidelijk worden afgebouwd, anders kan de patiënt van slag raken. Daarom kreeg Ferruccio die terugval en moest uw man halsoverkop terugkomen uit Rome. Het was een fout.' Hij haalde zijn hand over zijn gezicht, alsof hij zich schuldig voelde. 'Het spijt me, ik was er niet, ik was met verlof. Als ik er wel was geweest, misschien—' Hij kon de zin niet afmaken, zijn snikken snoerden hem de mond.

Angela hoorde haar eigen stem mompelen: 'Dan was het dus waar, Fefe sprak de waarheid. Ze hadden de behandeling gestaakt.'

'Ja, Sante heeft me verteld dat hij Dall'Oglio opdracht hoorde geven om de medicatie te staken. Ik weet niet waarom, misschien is het niet belangrijk, ik bedoel, het is alweer een tijdje geleden, de behandeling zou weer hervat worden. Maar ik moest het u zeggen, ik kon niet—'

Angela raakte zijn gezicht aan: 'Hoe kan dat nu nog belangrijk zijn, Marco? Jij hebt er niets mee te maken. Hij hield van je.'

Ze slaagde erin hem te omhelzen, alsof hij degene was die moest worden getroost.

Ze liep weg, liet hem daar staan, een wrak, vastgelopen tussen de graven.

Terwijl hij La Certosa verliet en wegreed door de Via Andrea Costa, kon Pierre Montroni's blik niet uit zijn hoofd krijgen. Een beangstigende blik. IJzig, ja, hij moest denken aan ijs, een ijsblokje dat langs je rug omlaagglijdt. Niemand had hem ooit zo aangekeken. Verdomme! De smeerlap wist het. Hij wist van Angela en hem, hij had het in zijn ogen gelezen. Maar hoe was hij er dan in godsnaam achter gekomen? Toch wist hij het zeker, hij durfde zijn hand ervoor in het vuur te steken. Het was niet de blik geweest van iemand die zich afvroeg waaróm hij naar zijn vrouw stond te kijken. Het was de blik geweest van iemand die wist waarom.

Verdomde Montroni. Zijn zwager was dood en de smeerlap dacht alleen maar aan het overspel van zijn vrouw!

Arme Fefe. En arme Angela. Haar wereld stortte in. Haar broer had zelfmoord gepleegd en haar man had haar overspel waarschijnlijk ontdekt. Ze zat diep in de problemen. Het was afgelopen met haar. En hij kon er niets aan doen.

Hij balde zijn vuisten aan het stuur, woede en spanning deden zijn spieren zwellen, hij slipte, hervond de controle, een auto toeterde, zatlap!

Hij trapte harder, hoofd gebogen, net als Coppi, hij wilde zichzelf uitputten, doodmoe thuiskomen en neerstorten op bed om te slapen. Slapen was het enige. Bewusteloos zijn. Niet denken. Hij wilde niets anders. Zijn ellende was een lachertje vergeleken bij die van Angela. Maar ook hij was aan het derailleren. Op het rechte stuk probeerde hij instinctief de remmen. Alsof hij vaart moest minderen aan de rand van het ravijn.

Het Casino Municipal baadde in een zee van lichtjes.

Cary droeg een blauwe smoking. Zwarter dan zwart. Effect van het kunstlicht. De eerste die het opmerkte was de elegantste man van de wereld (samen met Cary en Fred Astaire), een man van wie Cary onderdaan was.

De hertog van Windsor. Voormalig koning van het Britse Rijk onder de naam Edward VIII. Iemand die zich écht had teruggetrokken.

Cary daarentegen was het niet gelukt af te treden. Hij wilde het niet écht. Nu wist hij het. Hij glimlachte.

Ontspannen. Zoals altijd wanneer hij werkte met Alfred Hitchcock. Hitch.

Tijdens de opnames van *Suspicion* en *Notorious* kwam Cary fluitend de set op lopen. De verstandhouding met Hitch was volmaakt. Telepathisch. Ook ditmaal zou het zo zijn.

Hij was teruggekomen.

Een keer was Cary, toen hij een interview met Hitch las, in lachen uitgebarsten toen hij las: *Denkt u dat ik, als ik had mogen kiezen in welk lichaam ik geboren had mogen worden, dit lichaam had gekozen? Als het aan mij had gelegen, zou ik nu Cary Grant zijn!*

Nee, Hitch. Dan zou je nu Archibald Alexander Leach zijn. Je wordt niet geboren als Cary Grant. Je wordt Cary Grant. Cary Grant is een geschenk voor de wereld. Ik ben terug.

Hitch stond naast hem. Wereldberoemd silhouet, vooruitstekende buik, kaal hoofd. Blik die overloopt van sarcasme, elke vierkante centimeter van zijn lichaam bezig met het verteren van de maaltijd. Hitch heeft een trage antropomorfe maag. Zijn sarcasme was zoutzuur, zijn verbeelding een samenspel van enzymen, Hitch verteerde de

vormen van de omringende levens, eiwitten en vitaminen voor het corpus van zijn werk.

Grace was er ook. Donkerblauwe avondjurk, zwarter dan zwart.

Cary kende haar pas een paar dagen. Hij had haar op afstand bewonderd, nu bewonderde hij haar van dichtbij. Geconcentreerd, zonder aan luchtigheid in te boeten. Provocerend, zonder agressief te zijn. Mooi en blond, zonder opvallend te zijn. Mooi en blond.

Een gevoel van *déjà vu*. Slechts een moment.

Hij kon niet wachten tot de opnames zouden beginnen.

Drie ruggen gericht naar de bar van het casino, drie glimlachen en zes ogen, de menselijke verscheidenheid die begon te krioelen.

Eenentwintig uur. Wijzers op negentig graden.

Met precies even diepe buigingen begroetten de portiers in livrei de binnenkomst van de keizerlijke stoet.

Aan kop zes meisjes van rond de twintig, décolletés en splitten die elkaar leken te raken en pasjes als in een defilé, ondanks de hoge naaldhakken. Tientallen mannenblikken streden in de zaal met elkaar om op de mooiste te kunnen rusten. Niet die van mister Hitchcock, in de ban van bosvruchten met slagroom. Ook niet die van mister Grant, of misschien terloops, om Grace Kelly niet te beledigen.

Even zovele dames, alleen nog opvallend door hun juwelen, volgden de baanbreeksters met minder ferme tred.

Vlak daarachter liepen vijf elegante jongemannen in krijtstreep pak met hoed en sigaar, aan de lijn van even zoveel kampioenen van een hondenras. Een champagnekleurige afghaanse windhond, een dalmatiër, een rookzwarte deense dog, een dobermann met de naam Anubis, en een rusteloze labrador.

Volgens de regels van het casino waren honden verboden. Zodra ze over de drempel waren, werden ze dan ook in beslag genomen door een paar bedienden die speciaal betaald werden om zich te wijden aan het uitlaten van de honden. Het was verstandiger en goedkoper geweest ze te laten rennen in het Parc du Château de Torenc, maar de keizer was niet dezelfde mening toegedaan.

Toen de hondendivisie was gepasseerd, deden vier lijfwachten naast elkaar hun best om door de deur te komen. Achter de muur van hun schouders naderden drie druk babbelende excentrieke mannen. Die met de azuurblauwe *tight* en een orchidee in het knoopsgat waren de buitengewone adviseurs van de keizer. Te midden van hen allemaal strooide Bao Dai met begroetingen, glimlachjes en bankbiljetten van honderd franc. Het Koreaanse jasje verschaftte hem het air van ernstig staatsman, een beetje zoals Nehru, maar gecombineerd met de paarsblauwe *cache-col* die bij de bovenste knooppjes te voorschijn kwam, leek het eerder een laatste vondst van een Parijse flaneur.

Na dit trio herhaalde de reeks zich symmetrisch, afgezien van de honden dan. Indrukwekkende gorilla's, elegante jongemannen, met juwelen behangen dames, halfnaakte fotomodellen. Zodra de deur van het casino het laatste marmeren kontje had opgeslokt, klaptentwintig portieren van verschillende auto's, die allemaal tot de keizerlijke collectie behoorden, tegelijk dicht en startten de chauffeurs de motoren.

Luid uitgesproken woorden, gemompelde roddels, onzegbare gedachten en welsprekende blikken kolkten als frituurolie om de stoet. Elke avond probeerde keizer Bao Dai een zin uit dat boekje te plukken, daarin bijgestaan door zijn buitengewone adviseurs Azzoni en Mariani. Al die aandacht vond hij verrukkelijk, maar meer nog hield hij ervan boosaardige commentaren van repliek te dienen.

Een man van begin veertig die aan een stuk door had zitten kwijlen op de bruine benen van een meisje, vergiste zich in zijn stemvolume toen hij tegen een vriend zei: 'Mooie meiden, Henri, maar allemaal hoeren.'

Mariani plaatste zijn elleboog in de ribben van de keizer. Bijna iedereen had de opmerking gehoord. Binnen een seconde had het bericht ook de rest bereikt.

Bao Dai bleef staan, spreidde zijn armen, richtte de langwerpige spleten van zijn ogen op degene die had gesproken. Bao Dai boog het hoofd en hief zijn kin. Bao Dai zei: 'U vergist zich, meneer.' Met één gebaar streelde hij al zijn begeleiders. 'Wat u hier ziet, mijn beste, zijn beslist geen hoeren.' Hij klopte met zijn hand op zijn borst. 'De hoer, dat ben ik.'

Cary glimlachte. Mooie timing. Mooie oneliner. Iemand applauddisseerde heel even.

De stoet kwam aan bij de *chemin*-tafel. Bao Dai nam plaats. De lippen van Azzoni en Mariani kleefden aan de oren van de keizer. Achter hen verrees een muur van hoofden, halzen en borstspieren van lijfwachten. Bao Dai krabbelde een cheque uit en overhandigde die aan de bediende van het casino. Een kruiwagen vol fiches stond op het punt te worden geleegd op de groene tafel.

'Heb je dat gehoord, Stief? Vijftien!'

Woorden die werden uitgesproken door Salvatore Pagano, juist op het moment dat hij, dank zij zijn fabuleuze maar, och arme, puntige en stugge schoenen, over een stuk tapijt struikelde in de grote zaal van het casino en een duikvlucht nam die een kort variétéprogramma waardig was, als persoonlijk visitekaartje.

Zijn 'kleding' was beslist niet het probleem. Kociss zag er zelfs schitterend uit: twintig jaar, olijfkleurige teint, glanzende amandelvorimige ogen boven de voorgeschreven smoking die Zollo gehuurd had met alle bijbehorende toeters en bellen. Als Lisetta, die Libanese prinses, hem had gezien, zou ze hem ter plekke hebben besprongen. Steve had de details niet verwaarloosd. Toen hij de smoking huurde, had hij meteen nette pakken aangeschaft, plus een indrukwekkende hoeveelheid feitenkennis van korte, onaffe zinnen en vooral bevelen tot zwijgen, zwijgen, zwijgen.

Nee, het probleem was de 'houding', de pose, het al dan niet gewend zijn controle te hebben over de gebaren. Net als het zadelen van een ongetemd paard. Veel moeite, weinig voldoening.

De sketch à la Laurel & Hardy trok ieders aandacht. Zollo, twijfelend of hij hem meteen ter plekke zou vermoorden of beter later in alle rust, opteerde voor de derde oplossing, die hem zonder twijfel de meest riskante leek.

Een ouwe-jongens-krentenbrood-glimlach te voorschijn toveren, op de eikel toelopen die languit gestrekt lag midden in de grote hal, verlicht als Times Square op oudejaarsavond, hem helpen opstaan, blijven

glimlachen, schouderklopjes geven – ‘Sal, wat doe je nu? Je hebt nog niets gedronken en je ligt nu al op de grond? Laten we naar de bar gaan, kom!’ – zijn linkerarm verbrijzelen met de greep van zijn hand.

‘Salvatore. Hou op met die flauwekul.’

‘Sorry, Stief, het spijt me, maar ik heb het gevoel of ik zwemvliezen aan mijn voe—’

‘*Shut up!* Hou met die flauwekul, zei ik. Begrepen?’

‘Ja, Stief,’ mompelde Kociss, terwijl hij zijn arm masseerde.

‘Ik moet werken. Ik moet belangrijke mensen zien. Dat heb ik je gezegd. Geen domme dingen doen. Jij blijft hier in de buurt. Bij de bar. Je verliest wat muntjes bij de automaten. Je mag niet naar de speeltafels gaan. Begrepen? Geen speeltafels. Zorg dat ik geen spijt krijg. Het duurt hooguit een uur. Blijf hier op me wachten.’

‘Ja, Stief, maak je geen zorgen.’

‘Salvatore. Geen lullige dingen uithalen.’

En zo was Salvatore Pagano, alias Kociss, met een gevoel in zijn linkerarm alsof hij die zojuist in een termietennest had gestopt, alleen op die ongelooflijke plek.

Waanzinnige vrouwen. Absurde jurken. Zo veel licht dat de kerk van Piedigrotta in Napels tijdens het gelijknamige feest een lachertje was. Maar die daar, was die van goud? Hij kon het niet geloven. En wat hij nog meer had gezien, hij had er geen woorden voor! Het was hun schuld dat hij was gestruikeld. Christus, wat een vrouwen! En dan die menigte rare snuiters, met een dierentuin van honden waar geen einde aan kwam, vijftien, hij had het gevraagd, met die Chinees in het midden die links en rechts groette alsof hij de paus zelf was maar dan omringd door al die buitengewone vrouwen van wie de paus hoofdpijn zou krijgen.

Vol van beelden, licht en kleuren dwaalde Kociss een paar minuten rond in de eerste grote zaal, waarvan het middelste gedeelte in beslag werd genomen door vier grote roulettetafels, ten noorden en zuiden daarvan de blackjacktafels, en langs de wanden een lange rij glimmende chromen fruitautomaten.

Die beroving van de zintuigen, die verdoving van elk dierlijk instinct,

werd onderbroken bij een van de roulettetafels waar het niet zo druk was.

Hij had Stief's muntjes in zijn hand. Geen speeltafels. Alleen de automaten.

Maar waar waren de mensen? Een paar buitengewone meiden. Wil je naar de gokautomaten?

Wat zei de chef die het balletje opgooide? *Rien ne va plus?*

Weg met de gokautomaten.

Eén muntje. De honden van de Chinees. Vijftien.

Het zal duidelijk zijn dat Kociss een kreet van vreugde en verbazing niet kon onderdrukken toen de croupier in die taal die hij niet verstond maar wel begreep, aangaf dat het balletje in het vakje van 15, zwart, oneven, was blijven steken.

Dezelfde croupier, de chef, legde naast zijn winnende muntje op het vakje met nummer een flinke stapel fiches neer.

Dat was van hem, hij kon het pakken, sterker nog, hij móest het pakken. Maar je moest wel een kaffer zijn als je het allemaal pakte, daar tussen als die rijke stinkerds, die zo veel geld hadden dat ze erop spuugden. Kociss maakte het grote gebaar: hij liet iets minder dan de helft liggen als fooi, weg met de gierigheid, als Kociss wint, wint iedereen, wat kan het verdommen. Maar die debiel van een chef liet ze op nummer vijftien liggen zonder ze aan te raken en gooide het balletje opnieuw op.

Vijftien.

‘*Pas mal, le garçon!*’

‘Oh là là!’

Op dat moment ontstond er wat geroezemoes, er klonk duidelijk een ‘wat een mazzel’, want het stond buiten kijf dat de jongen een goeie slag had geslagen. Twee opeenvolgende *pleins*. Met hetzelfde nummer. En een verdubbelde inzet bij de tweede poging.

Kociss werd donkerpaars toen hij zag dat de chef ditmaal vlak voor hem een ware berg van munten neerlegde, terwijl iedereen hem schouderklopjes gaf en naar hem glimlachte.

Maar wat waren die munten waard? Ze waren van hem. Nog eens wat anders dan die automaten, Stief!

Terwijl twee mannen hem hielpen om al die gekleurde gods-
geschenken in stoffen zakjes te stoppen, kwam de openbaring.

‘Fortuinlijk Italiaans kereltje,’ zei ze met een accent dat hij niet kon
thuisbrengen. Ze was beeldschoon. Haar huid leek wel van goud. Haar
haren waren rood als die van Lisetta. Ze glimlachte en raakte zijn
linkerarm aan, waar de termieten niet meer rondkrioelden.

Zonder aarzeling volgde hij haar.

Ze waren met z’n tweeën.

Zollo ging aan de tafel zitten en richtte zijn blik op die van Toni.

‘Ik dacht dat je alleen zou komen.’

De Lyonees drukte rustig zijn sigaret uit in de asbak en wees vervolgens
op zijn vriend naast hem.

‘Jo, mag ik je voorstellen, Stefano Zollo, ofte wel Steve “Cement”.
Zollo, dit is Jo, alias “de Zweed”, *mon associé*. Jo en ik zijn te oud om ons
te herinneren wanneer we elkaar hebben leren kennen.’

Jo maakte een hoofdgebaar dat Zollo niet beantwoordde. Toni de
Lyonees was nog magerder dan de laatste keer dat hij hem had gezien,
in Marseille, een dun laagje vel over een stapel beenderen. Hij maakte
indruk, en zijn blik had iets huiveringwekkends, iets dat veel leek op de
dood.

Zijn vriend was een blonde, potige kerel, die zijn pak met een bepaalde
klasse droeg, en met een jeugdige uitstraling, hoewel hij de veertig
waarschijnlijk al was gepasseerd.

Een tussenschot scheidde de gereserveerde tafel van de rest van de
zaal. Niemand kon horen wat ze elkaar te zeggen hadden.

‘Alles goed?’ vroeg Toni, terwijl hij een nieuwe sigaret opstak.

Zollo had zijn rol voorbereid.

‘Zeker. Je hoeft me alleen te vertellen wanneer en waar ik de kopers
moet ontmoeten.’

‘*Garçon, s’il vous plaît,*’ zei Toni terwijl hij de ober onderschepte. ‘Wat
drink je?’

‘Jack Daniel’s. *On the rocks, please.*’

Toni sprak tegen de ober, die in de richting van de bar verdween.

‘Morgen. Op het strand,’ zei de Lyonees. ‘Er is daar een kleine bistro,
Le Grisbi heet die. Niet moeilijk te vinden, iedereen kent hem.’

Zijn vriend zei iets in het Frans. Toni glimlachte en Zollo wachtte op
de vertaling.

‘Jo vraagt of je die film met Jean Gabin hebt gezien, *Touchez pas au
grisbi.*’

‘Ik ken alleen Amerikaanse films.’

‘Jammer. We zijn hier in de hoofdstad van de filmwereld. Zelfs
Hitchcock is bezig een film op te nemen in Cannes.’

Zollo vertrok geen spier, hij was niet gekomen om te converseren.

Toni begreep het en hield het kort: ‘De afspraak is om elf uur
’s ochtends, dan zijn er meer mensen.’

De blonde zei weer iets.

‘Jo vraagt of je een zwembroek hebt. In avondkleding zou je nogal in
het oog springen.’

Zollo wierp een uitdruktingsloze blik op de blonde.

Toen zei hij: ‘Zeg maar dat ik geen zwembroek heb. Ik zal gekleed
gaan als de keizer van Japan.’

Toni vertaalde en Jo moest smakelijk lachen.

‘Je hebt het monster, neem ik aan?’ vroeg Toni.

‘De eerste drie kilo.’

‘Het is niet dat ik je niet vertrouw, *mon ami*, maar ik ben in deze zaak
de tussenpersoon en ik zou graag de kwaliteit willen controleren. Begrijp
je wel?’

De ober onderbrak het gesprek door de glazen op de tafel neer te zetten.

Zollo pakte dat van Toni, legde er iets onder en schoof het weg.

De Lyonees pakte het enveloppe, proefde met een vinger en gaf het
door aan zijn maat, die hetzelfde deed.

‘*Ça va.* Als ze tevreden zijn, zullen ze je voor die drie kilo betalen.
Over de hele partij moeten jullie een afspraak maken.’

‘Ik wil ook een garantie.’

Toni had een vermoeden: ‘*Pas d’problèmes, Zollò.* Je kunt ongewapend
komen. We zijn allemaal zakenlieden en Cannes is *trop belle* om kwaad
bloed te zetten.’

‘Met hoeveel zijn ze?’

‘Eén. Monsieur Alain.’

‘Hoe kan ik die herkennen?’

‘Een dikzak in een wit pak. Wij zitten aan een tafeltje ernaast.’

‘Hoe verloopt de ontmoeting?’

‘Zeg maar of je het goed vindt: jullie spreken onder vier ogen, als jullie klaar zijn sta je op en loop je terug naar de boulevard, je slaat rechtsaf en na honderd meter ga je restaurant *La Provençale* binnen. Ik kan je de eend aanbevelen, dat is de specialiteit van het huis. Daar voeg ik me bij je en jij vertelt me hoe het is gegaan.’

Zollo knikte. Hij dronk de whisky in een teug leeg en stond op.

‘Wie is de jongen?’ vroeg Toni.

‘Welke?’

‘Met wie je bent binnengekomen.’

‘Dat is niemand.’

Toni keek hem knikkend aan.

Zollo groette beiden met een knik en keerde terug naar de zaal.

‘Justine, jij prachtvrouw! Ik wist niet dat er onder de vele giften waarmee de natuur jou zo rijkelijk heeft bedeeld ook nog zo’n scherp inzicht schuilging! Ik zou tussen de massa een succesvolle parvenu zo herkennen. En dan nog een Italiaan, en ook nog met een aanzienlijke lading fiches! Ik buig nederig voor wie verborgen talenten weet te ontdekken. Stel me onverwijld voor!’

Jean Azzoni had geen tijd verloren laten gaan. Binnen een paar minuten, en ondanks zijn aanvankelijke weerzin, had hij eerst de nog door de grote winst en de hemelse geuren van de sirene met de gouden huid verdoofde, verblufte en opgewonden Salvatore Pagano bestookt, vervolgens meegesleurd, ten slotte misleid en aan zijn plannen onderworpen. Aan de overkant van de groene tafel had Lucien Mariani geknipoogd, terwijl hij Bao Dai in een wolk van flauwekulpraatjes hulde.

Mede door zijn afkomst en zijn perfecte kennis van de Italiaanse taal had Azzoni een makkelijk spel gespeeld, maar zonder twijfel grensde

zijn vermogen om hoofdpersonen voor explosieve *pièces de théâtre* op te sporen aan het sublieme.

De jongen kon de avond on-ver-ge-te-lijk maken. Op voorwaarde dat de ceremoniemeesters Azzoni & Mariani op gepaste wijze de mis zouden opdragen.

Dat was geen probleem. Daarvoor waren ze hier. En om de kostbare sovjetkaviaar te verdienen om hun toast mee te besmeren.

Onmiddellijk wijdde hij de jongen in de spelregels van ‘spoorweg’ in: je speelt één tegen één, je krijgt twee kaarten, je mag er nog een vragen, doel van het spel is acht of negen, de hoogste punten, te behalen, of in elk geval meer dan je tegenspeler, als je wint krijg je behalve de inzet ook de bank, wat je nodig hebt is koelbloedigheid, mazzel, geheugen en intuïtie.

‘Het lijkt op “zevenenhalf”, dat ken ik!’ merkte Kociss overmoedig op.

Jean Azzoni had niets in te brengen tegen de enige, onwrikbare clause die Salvatore had vastgesteld voor de kersverse verbintenis: dat Justine, die godin, aan zijn zijde bleef, kop en schotel, zo niet dan ging het niet door, dan hoefden ze er niet eens meer over te praten.

‘Wanneer Justine haar prooi herkent, laat ze die zeker niet ontsnappen,’ fluisterde Jean ‘knipoog’ Azzoni hem toe.

Hij ruilde de poet van de roulette om voor een gelijkwaardig bedrag aan veel duurdere fiches van de chemintafel, waardoor het volume aanzienlijk werd gereduceerd. Hij wachtte het juiste moment af om in het spel te stappen. Een moment van stagnatie aan de tafel, een matig begeerde bank. Bao Dai gewikkeld in zeemansverhalen, verzonnen citaten, onderbuikverzinsels en deuntjes in *fake*-Engels.

De jongen stelde niet teleur. Acht bij de eerste slag. Winst, en bank uitbetaald.

De jongen wasemde vertrouwen uit.

Azzoni was de schaduw achter zijn rug die raad gaf. Justine de fee die de kikvors deed veranderen in een prins. Mariani de python die de prooi verlamde.

Bij de vierde achtereenvolgende winnende slag werd de inzet interessant. Voor Azzoni begon het spektakel op dat moment.

Lucien Mariani beëindigde een zwetsverhaal over de verborgen betekenis van de Italiaanse bezwerende gebaren, met bijzondere verwijzing naar het aanraken van de ballen. Het Italiaanse straatschoffie won heftig. Hij kruiste zijn wijs- en middelvinger. Hij liet zich de handen opleggen door Justine. Hij wapperde met horens. Hij beschermde zijn scrotum tegen de pijlen van het boze oog.

Een keizerlijk handje sloeg zachtjes op de groene tafel: Bao Dai nam de uitdaging aan.

De veelbesproken, bespote, gehoonde, gezette, gehate, onderhouden, misleide Aziatische nabob tegen het Italiaanse jochie met onthutsende mazzel.

Alle ogen waren snel en gelijktijdig gericht op de tafel en het spel. Kniel neer voor het talent en de deskundige regie van Jean Azzoni & Lucien Mariani.

‘Maar jij kent die Chinees zeker, is het niet?’

Vier winnende slagen, twee achten en twee negens, later had iedereen begrepen dat de keizerlijke hand die van de jongen was.

Bij de negende slag was er op de tafel van het Muncipal genoeg geld om niet alleen de problemen van Kociss op te lossen, maar van de hele Napolitaanse achterbuurtwijk La Sanità.

Bao Dai gaf natuurlijk geen krimp. Hij vroeg bank.

Mariani glunderde. Azzoni glimlachte. Justine streelde de hals van Kociss, die in trance was.

Om hen heen een heuse mensenmassa die geen seconde wilde missen van de opwindendste partij van de afgelopen maanden.

De croupier trok twee kaarten uit de *sabot*. Hij deelde ze aan de keizer. Twee andere aan Pagano.

Bao Dai keek, een lichte trilling van zijn rechterwenkbrauw, en na een paar seconden legde hij de twee kaarten dicht op tafel. Kaart.

De croupier gaf hem een schoppen negen. Pagano was aan de beurt. Hij keek en legde zijn kaarten open. Ruiten koning en harten drie. Achter hem lispelde Azzoni: ‘Moeilijke kaarten. We moeten wel kaart vragen.’

‘Tot nu toe was dat niet nodig,’ luidde het antwoord, en voordat Jean

Azzoni ook maar iets kon doen, klonk opnieuw de stem van Kociss, die een dwaas woord van slechts drie letters uitsprak. ‘Pas.’

De doodse stilte om hen heen veranderde in verbaasd en afkeurend gemompel. De wenkbrauw van Bao Dai trilde opnieuw, terwijl hij zijn twee kaarten omdraaide. Klaver vrouw en schoppen twee. Met de negen die er al lag, had de keizer een punt.

De drie van Pagano was meer dan goed.

‘Bank wint.’ De croupier kon een glimlach van verbazing, of misschien van oprechte waardering, niet helemaal onderdrukken.

Pagano schreeuwde.

Het publiek applaudisseerde.

Justine tikte eerst op de billen van Kociss en toen op die van een ongelovige, verblufte, dolgelukkige Jean Azzoni.

Lucien Mariani barstte uit in een dagenlang opgespaarde lofzang.

‘Zoals Napoleon zei,’ begon hij, ‘begaan alleen grote mannen grote vergissingen. Ik voeg daaraan toe: aan die grote vergissingen herkent men de grote mannen. Tegenwoordig kan men veel te veel dingen kopen. Een plebejer kan zich laten vergezellen door een keizerlijke stoet als hij maar geld heeft om die te betalen. Een boerenpummel kan een keizerlijk paleis kopen. Zelfs de keizerlijke troon en titel zijn voorwerp van een allesbehalve nobele handel. Waarin herkennen wij dan de ware keizer? Wat is het dat geld niet kan kopen en geen enkele huis-onderwijzer kan leren? Niet de keizerlijke manier van voortschrijden, noch die van praten, hoe moeilijk die ook zijn. Niet het hofceremonieel. Nee. Zelfs niet de ziel, die, zoals Faust ons leert, gekocht kan worden van de sluwste makelaar die er is.’ Hij pauzeerde even en schudde zijn hoofd. Hij keek om zich heen en liet zijn blik rusten op Bao Dai. ‘Ik zeg jullie: de manier van verliezen, die niet alleen afhangt van het kapitaal van het individu maar ook van de kalmte waarmee hij daarvan afstand doet, al was het zijn laatste kleingeld, juist omdat een rijk man zonder geld slechts een arm man is, maar een keizer zonder geld nog altijd een keizer is. Ja, dames en heren: ik zeg dat Waterloo Napoleon meer gesterkt heeft dan al zijn overwinningen, waarvan ik me inderdaad de data en de plaatsen niet meer kan herinneren. Wat u betreft, majesteit,

u hebt aangetoond dat uw manier van verliezen zonder enige twijfel waarlijk keizerlijk is.'

Cary, Hitch en Grace zagen het geroezemoes en het gelach opklinken als golven van een woeste zee, de salon doorkruisen, elke zacht gesproken conversatie wegvagen, de hoofden dwingen zich op hun hals om te draaien, en ten slotte stukslaan tegen de muren van het casino. Iedereen, maar dan ook iedereen, keek naar de chemintafels.

'Het is de keizer! Bij hem zit een al-ler-ver-ma-ke-lijk-ste Italiaanse jongen!' zei een kalende heer, waarbij hij de laatste twee lettergrepen uitstootte met een belachelijke falsetstem en de hele zin vergezeld liet gaan met gebaren als van een dirigent.

'Bao Dai?' vroeg Cary.

'Inderdaad,' antwoordde Hitch.

'Laten we gaan kijken hoe hij bezig is, die keizer!' zei Grace glimlachend, en ze liep naar de tafel waar het rumoer vandaan kwam.

Cary keek naar de betoverende *leading lady*, haar manier van lopen, haar hoofd dat elegant wiegde op een magnifieke hals... En opnieuw dat déjà vu, als een steekvlam. Hij zette de ene voet voor de ander, hij volgde haar, en intussen vroeg hij zich af wat...

'Hij is eerder een interessant typetje dan een keizer,' bromde Hitch. 'En zijn begeleiders zul je wel hebben gezien. Al even bizar als hij, en zelfs nog opzichtiger.'

'Die twee dandy's? Helemaal mee eens,' antwoordde Cary. 'En toch hebben ze een zekere sarcastische, coherente elegantie.'

De Italiaanse jongen daarentegen leek andermans stijl te hebben. Iemand (zijn verloofde? zijn ouders?) had hem aangekleed en opgedoft, zijn pak leek een prothese, meer met enthousiasme gedragen dan met nonchalance. Hij pufte, juichte, maakte rare bezwerende gebaren, veegde met een zakdoek over zijn voorhoofd en liet de opmerkingen van de omstanders vertalen door een van Bao Dai's begeleiders, die hij 'meneer Azzoni' noemde.

Azzoni pufte, juichte, maakte rare bezwerende gebaren en veegde met een zakdoek over zijn voorhoofd.

De keizer pufte, maakte exotische bezwerende gebaren, veegde met een zakdoek over zijn voorhoofd en liet de opmerkingen van de jongen vertalen door de tweede begeleider, die hij 'monsieur Mariani' noemde.

Mariani pufte, lachte om de bezwerende gebaren van Azzoni en veegde met een zakdoek over zijn voorhoofd.

De jongen won en lachte en wreef zich de ogen uit. De keizer verloor en deelde beleefde glimlachjes uit.

De hoeren gaven nu eens de een, dan de ander kusjes.

Telkens wanneer de jongen won, stond hij op en omhelsde de hoeren, die hem adoreerden. Azzoni trok hem terug naar de tafel.

Salvatore Pagano, alias Kociss, alias Totore La Madonna, alias Strontkop, boog zich naar Jean Azzoni en vroeg: 'Is die vent daar niet een Amerikaanse acteur? Is dat niet Cary Cooper?'

'Nee, sufferd... Dat is de grootste, ik zweer het je. Dat is Cary Grant, en iedereen zou zijn mond met zeep moeten wassen alvorens zijn naam te mogen noemen.'

'En die blondine, wie is dat? Marilyn Monroe?'

'Nee, domme, lompe vriend: dat is Grace Kelly. Er wordt veel over haar gesproken.'

'En dat gedrongen mannetje? Is dat Winston Churchill?'

Azzoni bleef twee seconden zwijgen.

'Ja, inderdaad.'

'Ongelooflijk, wat een geluk heeft die Italiaan. Hoelang zal hij nog blijven winnen?' vroeg Cary aan Hitch.

'Ik denk de hele avond.'

'Maar dat is onmogelijk...'

'Wedden dat hij niet een keer verliest zolang de keizer zich niet terugtrekt?'

'Ach kom, stel je voor.'

'Nee, ik meen het. Als ik win, zal ik hem een rolletje geven in de film en dan moet jij in die scène een hoed dragen. Goed?'

'Goed. Een rolletje in welke scène?'

‘De bloemenmarkt.’

‘Briljant. En de hoed?’

‘John Robie, voortvluchtig, zit op de pier. Doet alsof hij visser is.’

‘Mooie vondst. Maar bereid je je er maar alvast op voor dat hij niet gaat winnen, kwestie van kansberekening, en trouwens, God wil mij niet zien met een hoed op, hij weet dat die me niet staat!’

Na een half uur waren Azzoni en Mariani nagenoeg dronken en werden ze steeds ongemanierder. Ze spoorden de spelers aan alsof ze een stierengevecht bijwoonden, ze schreeuwden commentaren in een onverstaanbaar *argot*, en wekten de hilariteit van de omstanders.

Azzoni gaf zijn protégé harde schouderklappen.

Mariani troostte de keizer door te zeggen dat het toch niet zijn eigen geld was.

De keizer lachte en zei: ‘*J’en ai rien à foutre! J’en ai rien à foutre!*’

Cary en Grace lachten. Hitch regisseerde de scène.

Cary boog zich over naar Hitch en vroeg: ‘Wat zegt de keizer?’

‘Zijn adviseur maakt hem erop attent dat het niet zijn eigen geld is, ik weet niet goed waar hij op zinspeelt. De keizer bevestigt dat en zegt steeds: het kan me geen ruk schelen.’

‘Let op je woorden, beste vriend! Wat zou Hare Majesteit daarvan zeggen?’

‘Maar kan hij werkelijk zoiets zeggen?’ vroeg Grace met een iets te luide stem.

‘*He’s the fucking emperor, madam, and he may say whatever the fuck he pleases, if you’ll excuse my saying so!*’ schreeuwde Mariani in plat maar redelijk Engels, zijn ogen door een onbedwingbaar glimlachje gereduceerd tot kleine spleetjes.

Grace bloosde en glimlachte. Azzoni en de Italiaans jongen gaven haar een applausje.

Cary barstte in lachen uit en moedigde hen aan door zijn glas te heffen bij wijze van toast.

De jongen beantwoordde het gebaar en brulde: ‘*I washing my mouth with the soap, mister Krent!*’

‘Wat bedoelt hij?’ vroeg Cary aan Hitch.

‘Ik heb werkelijk geen idee.’

Zollo kwam terug in de zaal en hoorde duidelijk het woord ‘fuck’.

Op zo’n plaats? Kon dat waar zijn? Vervolgens applaus, onbedaarlijk gelach. En de stem van Pagano! Je zal zien dat die stomkop...

‘Stieieieief!’ hoorde hij schreeuwen. Het kwam van de chemintafel. Hij voelde zijn bloed kolken en hoorde zijn oren fluiten als een hogedrukpan.

Niet naar de speeltafels gaan. Begrepen? Geen speeltafels. Zorg dat ik geen spijt krijg. Het duurt hooguit een uur.

‘Stieieieief! Kom eens kijken hoeveel geld ik heb gewonnen!’ En opnieuw applaus.

Hij zette een paar stappen naar de *chemin de fer*-tafel.

Cary Grant. In eigen persoon.

En Alfred Hitchcock.

En de blondine uit *Rear Window*.

Zittend, omringd door zijn hofhouding van snollen en lakeien, die Oosterse dwerg.

Staand, vuisten boven het hoofd ten teken van triomf, Strontkop. Voor hem een berg fiches.

‘Kijk hier eens, Stief! Ik heb een schip vol geld gewonnen! De Chinees geeft zich gewonnen en Winston Churchill wil me in zijn film!’

Winston Churchill? Waar lult ie over?

***

‘Wat denk je van de Italiaan, Jo?’

‘Ik weet het niet. Hij heeft lef. We zullen zien.’

‘Wat zit je te denken?’

‘Ik voel me een beetje droevig, Toni. Dat heb ik altijd als ik vuurwerk zie. Kijk eens wat prachtig, daar op zee.’

‘Ik hou er ook van, uche! uche! uche! Het vliegt omhoog, niemand kan het tegenhouden, dan explodeert het en kleurt het de hemel,

iedereen kijkt ernaar. Een mooie manier om te eindigen: omhoogvliegen en de hemel kleuren. Zal ik je eens iets zeggen, Jo?’

‘Wat?’

‘Ik wil niet doodgaan aan tuberculose.’

‘Wat zeg je nou? Je hebt alleen maar een behandeling en rust nodig.’

‘Sodemieter op met je rust. We hoeven toch niemand voor de gek te houden? Ik heb bijna geen longen meer over en mijn mond zit altijd vol bloed. De ziekte teert me uit en ik wil niet zo sterven. Ik wil sterven in het harnas.’

‘In het harnas?’

‘Ja, Jezus Christus, in het harnas. Vechtend tegen de *flics*, tegen de Marokkanen, tegen de Marseillanen of de Italianen, tegen wie dan ook, wat doet het ertoe? Maar ik wil sterven als een verdomd stuk vuurwerk, vriend. Ik heb dit leven niet gekozen om vervolgens uit te gaan als een kaarsje, ik heb niet jarenlang in de cel gezeten om te sterven als een lul.’

‘Wil je dan sterven als Jean Fraiger? Een politiebureau bestormen, in je eentje een muur van flikken bestormen?’

‘Jezus, Jean Fraiger! Uche! Uche! Dat was pas een grote overvaller. Ik heb zijn naam al een tijd niet meer horen noemen. Wanneer was dat, in ’49?’

‘Ja, hij drong in zijn eentje een politiebureau binnen en opende het vuur op de flikken, terwijl hij schreeuwde: “Schiet dan op deze lul!” En dat deden ze, ze schoten op zijn lul, twee of drie keer.’

‘Maar waarom drong hij daar binnen?’

‘Iets met een vrouw, een lang en ingewikkeld verhaal. Ik heb het tot in de kleinste details gehoord, maar ik ben het vergeten. Hé, maar Toni, wil jij in je lul geschoten worden, net als Fraiger?’

‘Nou, niet echt in mijn lul, nee! Maar ik wil sterven als vuurwerk.’

***

Die sensatie van déjà vu... Die gedachte die je ontglipte. Frances. Frances Stevens. Het personage dat Grace speelde. Een blondine met de naam Frances. Frances Farmer. Het spookbeeld kwelt jou en Archie. Je vriend

Clifford. Joe McCarthy. De Koude Oorlog. Een missie. Je moeder. Je moeder in het gekkenhuis. Frances Farmer in het gekkenhuis. Bristol. Op doorreis in Bristol. Op weg naar Joegoslavië. Tito. Het eiland. De schietpartij. *The world has gone mad today*. Stel jezelf niet te veel vragen, Cary. Stel jezelf niet te veel vragen, Archie. Niet gaan piekeren. Je bent teruggekomen, Cary. De slaap zal alles toedekken en morgen is er de film. Je zult fluitend op de set komen. Deze Frances is niet die Frances. Deze Cary is niet die Cary. Deze wereld is aan het veranderen maar wil dat jij erbij bent. De knallen van het laatste vuurwerk, ver weg, gedempt. De slaap dekt alles toe. Je bent terug.

Hij werd bij zonsopgang gewekt, zoals het hoort voor een lange reis. De zon gaapte in het oosten. Hij draaide zijn hoofd om en liet het licht over zich heen glijden.

Een wind, vuil van zand, had de wolken weggevaagd. Het rook naar verschroeid gras en klei. Duizend andere geuren vulden de neusgaten maar sommige, van pollen en fruit, waren niet nieuw. Dezelfde die thuis in de vroege ochtend werden rondgeblazen door de zon.

Gulliver wist dat hij moest vertrekken. De hemel was helder.

Hij snoof nog een keer de lucht op en voelde dat hij het kon.

***

Toen Garibaldi hem de eerste keer door elkaar schudde, merkte hij het bijna niet. Pas bij de tweede keer tilde hij zijn hoofd op en keek hem versuft aan.

‘Hé, jongen, wat is dat voor een smoel, je laatste oortje versnoept?’

‘Hè?’

‘Ik zei: wat is dat voor een gezicht? Heb je je laatste oortje versnoept?’

Pierre maakte een vaag handgebaar dat alles kon betekenen.

Garibaldi ging langzaam zitten terwijl hij het glas wijn aanreikte, dat hij voorzichtig vasthield.

‘Als iemand zo’n gezicht trekt kan het maar om één ding gaan: vrouwen.’

Pierre glimlachte stijfjes, meer had hij niet te bieden.

‘Wil je me oude en wijze raad geven?’

Garibaldi spreidde zijn armen. ‘Alsjeblieft niet! Ik denk er niet over! Ik, op mijn leeftijd, begrijp nog steeds niets van vrouwen, laat staan dat ik jou raad kan geven.’

‘Een hele troost.’

‘Maar dat zegt wel wat, nietwaar?’

Pierre liet zijn hoofd weer in zijn hand steunen. ‘Wat dan?’

Garibaldi dempte zijn stem en boog zich over de tafel, alsof hij een geheim moest opbiechten. ‘Dat wij niet zo intelligent zijn.’

Ditmaal glimlachte Pierre echt. ‘Hoe krijg je een vrouw uit je hoofd, Garibaldi?’

De oude man zuchtte diep en knikte ernstig. ‘Wil je dat echt weten?’

‘Als jij het weet, zeg het me dan.’

De oude man zocht naar woorden. ‘Tijd. Tijd is de enige genezing. Op jouw leeftijd geloof je niet dat het kan, omdat je alles snel wilt doen, alles meteen, anders ontglipt het je. Maar gaandeweg begin je het te begrijpen. Dat tijd inderdaad alle wonden heelt. En er is zo veel tijd, jongen, dat kun je je nu niet voorstellen, maar als je zo oud bent als ik en je kijkt terug, dan zie je hoeveel tijd er verstreken is en hoeveel er gebeurd is en dan begrijp je het. Dat tijd het enige kapitaal is dat we hebben.’

Pierre fronste en tilde zijn hoofd een beetje op. ‘Ik voel me nu slecht, hoe weet ik wat er morgen met me gebeurt?’

‘O, ik geloof echt wel dat je je nu slecht voelt. En ik denk dat dat nog wel even zo zal blijven, want een medicijn ertegen is nog niet uitgevonden. Maar ik wil je wel één raad geven: zorg dat je niet in ademnood komt.’

‘Ademnood?’ vroeg Pierre niet begrijpend.

De oude man knikte. ‘Ja. Er zijn twee dingen op de wereld waarvoor geen oplossing bestaat: de dood en de vrouwen. Het enige geluk is dat ze niet samen kunnen komen. Als je dood bent, maken de vrouwen je niet langer het leven zuur. Dus moet je leren om de tijd de tijd te gunnen. Als je in ademnood komt, als je voor alles een oplossing zoekt omdat je je te slecht voelt, dan zak je nog dieper weg in het moeras en dan kun je het verder wel schudden.’

‘Ik kan niets meer hebben. Ik ben bang dat ik alles kwijtraak, ik ben bang dat ik alles verkeerd doe, ik kan niet meer denken,’ zei Pierre met schorre stem.

De man leunde achterover in zijn stoel. 'Jij moet helemaal niets doen. Weet je wat Mao Tse Toeng zegt? Er zijn momenten dat een revolutionair aan de oever van de rivier moet gaan zitten en wachten tot het lijk van de vijand voorbij komt drijven.'

'O, mooi, als voorzitter Mao het zegt...'

'Weet wel dat er met hem niet te spotten valt: allereerst is hij communist, en daarbij is hij ook nog Chinees. En Chinezen zijn het meest wijze volk ter wereld, dat is bekend.'

Pierre kon weer lachen. Hij was terneergeslagen en verward, maar van één ding was hij ten minste zeker. Hij zou zich niet laten gaan, hij zou zijn uiterlijk niet verwaarlozen, hij zou zich niet gaan bezatten. Als de ontmoeting met Cary Grant één betekenis had gehad, was dat het wel. Hij stelde zich voor hoe Cary een hand op zijn schouder zou leggen en zeggen: 'Niet opgeven, Robespierre. Het belangrijkste is niet te winnen of te verliezen, maar onaantastbaar te blijven. En dat is moeilijk, omdat je om te leven je handen vuil moet maken.'

Pierre klemde zijn kaken opeen, trok het revers van zijn jasje recht en liet zijn halswervels kraken. Te moeilijk?

'Stijl betekent: jezelf laten zien dat je overal tegen opgewassen bent.'

Hij glimlachte verkramp, de zuurste glimlach die hij ooit in de spiegel had gezien.

***

Na een reis van tien uur was Gulliver uitgeput. Nooit eerder had hij zich zo moe gevoeld. Hij had te kampen gehad met een sterke tegenwind. Het was misschien de zwaarste onderneming in zijn leven geweest.

Maar nu begon hij plaatsen te herkennen, hij kon niet opgeven. Hij was daar tijdens zijn trainingen al in de buurt geweest. Hij herinnerde zich de loop van de rivier goed, de geometrie van de cipressen, de ruïne op de top van de heuvel. Elke meter kostte hem een pijnscheut in zijn rug, maar hij had het gehaald. Hij keerde terug naar huis.

Hij zag de witte toren tussen het vlammeende grijs van de weilanden.

Hij zag de over de rivier gespannen bruggen.

Hij zag de daken en de schoorstenen van de huizen. Hij kende elke dakpan vanaf dat punt.

Hij zag Tommaso, zwaaiend met de vlag in zijn hand. Met zijn laatste krachten kromde hij zijn vleugels en landde op de duiventil.

Ze ontvingen hem met een mengeling van vreugde en verbazing, waarbij ze tegen elkaar lachten en elkaar op de schouders sloegen.

'Zie je wel dat hij is teruggekomen? Er is er niet een zoals Gulliver!'

'Morgen laten we Sasha vertrekken, hè?'

'Jammer, de laatste. Het zal wel even duren voor we weer nieuwtjes kunnen uitwisselen met Dubrovnik.'

Tommaso bevrijdde het pootje van de postduif van het kokertje en las iedereen de boodschap hardop voor:

Lieve vrienden,

We hopen dat Gulliver veilig thuis is gekomen. Onze Pale is zonder problemen teruggekomen. Het is voor het eerst dat een duif van ons meer dan zevenhonderd kilometer aflegt. Zijn heel blij. Bijgaand zenden we een boodschap die jullie moeten doorsturen naar ROBESPIERRE CAPPONI, p/a bar Aurora, San Donato, Bologna. Vertel deze persoon dat hij via Sasha kan antwoorden. Laat die dus nog niet vertrekken. Wacht tot het eind van de maand.

Tot spoedig,

Stane en alle vrienden van de 'Brez Meja' Club,
Dubrovnik

Op de wegen vol haarspeldbochten tussen Cannes en Nice bracht Zollo de laatste achtenveertig uur in berusting door.

Het was net alsof hij in de botsautootjes op de kermis zat, gedwongen te rijden en ondertussen ringen te gooien om de halzen van de eendjes.

Het was moeilijk te begrijpen welke bochten het lot in petto had. Slechts twee dagen daarvoor hadden ze de sprint getrokken tot aan Marseille, voor rekening van Luciano. Vervolgens het zwaarste gedeelte: de afspraak met Toni de Lyonees in het casino van Cannes. Onderhandelen over zijn partij drugs. De drugs van Stefano Zollo, die door Italië zwierven in een televisietoestel. Roekeloze bluf. Alles op alles.

Strontkop had een mooi kunstje met die Chinees uitgehaald. En een smak geld gewonnen, dat nu veilig in de reserveband zat weggeborgen. Die idioot van een Pagano. Alle ogen op hen gericht, zelfs die van Cary Grant, Alfred Hitchcock en die van dat fantastische mokkel, Grace Kelly. Om maar niet op te vallen. Jezus, zulke blondines had hij maar heel zelden gezien. Twee ogen als bliksemschichten. Als het hem lukte de heroïne terug te vinden, zou hij er een zoals zij nemen. Het zou haar aan niets ontbreken, hij zou haar verwennen met de allermooiste spullen. Hij zou haar op handen dragen en haar tot waanzin toe beminnen. Geen bestellingen of klookzakken meer meenemen in de wagen, geen gezeik meer aan zijn hoofd, alleen maar goede restaurants en zon op de huid. Het pensioen van Steve Cement. Een nieuwe naam, een nieuw leven, een nieuw gezicht als het moest. Met geld kun je alles doen. Hij moest dat televisietoestel vinden.

De bocht hield op, hij kwam met twee wielen op het grind terecht, stuurde tegen en bleef op de weg. Hij had haast. Strontkop moest zo

snel mogelijk worden opgehaald en meegenomen, voordat hij nog meer streken uithaalde.

Hij had het aanbod van die opnames goed gevonden, alleen maar omdat hij die ochtend monsieur Alain moest ontmoeten en Strontkop niet in de buurt wilde hebben.

De koper van zijn drugs was een belangrijke vetzak. Een bezwete walvis in een wit pak. 'Moby Dick', zo werd hij genoemd. Dat had Toni hem verteld. Aanstellerige rijkeluismanieren van iemand met veel geld. Oprecht geïnteresseerd. Hij had geproefd. Hij had geknikt. *C'est bon*, we doen het. Zollo had gezegd: 'Een maand.'

Niet langer. Hij moest die tv terugvinden. Hij moest werken voor Luciano. Nog een maand en dan zou hij terugkomen met de hele partij.

Hij had een bezwete hand geschud. Hij was naar het restaurant gegaan. Hij had Toni ontmoet en onderhandeld over de commissie.

Daarna weg, naar Nice, om de veelbelovende nieuwe filmster op te halen.

'Wil je alsjeblieft aan die jongen uitleggen dat hij niet echt moet slaan?'

De opnameleider depte de neus van de acteur en bracht hem naar de mevrouw van de schmink om de rode kleur te laten verdwijnen.

'De jongen zegt dat hij zich alleen maar verdedigd heeft,' zei de tolk.

'Verdedigd? Hij heeft hem een kopstoot tegen zijn neus gegeven! Leg hem uit dat de scène realistisch moet zijn, niet echt!'

'Dat heb ik al gezegd, chef, maar de jongen zegt dat hij gewurgd werd en dat hij hem moest slaan om zich te bevrijden.'

De opnameleider veegde zich het zweet onder zijn hoed af en wierp een blik in de richting van Hitchcock, die vredig en geamuseerd op zijn stoel achter de camera zat.

Viel er soms iets te lachen?

Hij liep naar hem toe. 'Mister Hitchcock, die Italiaan is een wildeman, hij heeft bijna een van de acteurs neergeslagen.'

'Goed, goed. De scène was perfect.'

'Hoezo? Doen we het niet over?'

'Natuurlijk, het is beter om er een paar te hebben, maar voor mij was

deze geweldig. Die jongen is zo lenig! Zag je hoe hij sprong? Buitengewoon!’

‘Maar—’

Hitchcock legde de opnameleider met een minzaam gebaartje het zwijgen op. Hij gaf een teken aan de hoofdrolspeler, wiens haar werd bijgewerkt.

Grant stond op en liep naar hem toe.

‘Wel? Wat vind je? Moet het over?’

‘Waarom niet? Het is grappigste scène van de hele film.’

Hitchcock draaide zich om naar de opnameleider. ‘Meer bloemen, ik wil meer bloemen, ze moeten verdrinken in de bloemen, begrepen? En zeg tegen die oude vrouw dat ze met veel energie moet slaan. Ze is buiten zinnen, ze hebben juist haar kraampje omvergegooid.’

Grant keek hem even aan. ‘Wil je soms een baseballknuppel verstoppen in dat boeket bloemen, oude vriend? Als ze mijn schedel inslaan, wie moet die film dan voor je afmaken?’

‘Niet klagen. Je zult zien dat de mensen dubbel liggen van het lachen. Een scène als deze heeft alles in zich: van Laurel en Hardy tot Charlie Chaplin, van Keaton tot Douglas Fairbanks. Maar vooral de Cary Grant van het begin, de acrobaat, zijn clowneske ziel. Het is jouw *rentrée*, we zullen al die groentjes eens laten zien dat wij nog steeds een formidabel koppel zijn.’

‘Ik krijg er tranen van in mijn ogen, oude vriend,’ antwoordde Grant met een spottend glimlachje.

‘Aan het werk, voordat het donker wordt! En zeg tegen die jongen dat hij rustig aan moet doen.’

De scène was hectisch, een ruzie tussen de bloemen waar het hoofd van Cary Grant, streepjesshirt en rode halsdoek, uit te voorschijn stak.

Een oude vrouw begon iets tegen hem te krijsen in het Frans en sloeg hem met een bos bloemen.

Zollo kwam juist op tijd om te zien hoe Salvatore Pagano, alias Kociss, zich samen met twee andere kerels in een *scrum* stortten.

Pagano ranselde zijn tegenstander meedogenloos af.

‘Stop! Perfect. Genoeg zo, laat iemand tegen die Italiaan zeggen dat hij moet ophouden, hé, jij daar, ophouden! De scène is klaar! Wil je nu stoppen of niet? Jezus Christus, roep de tolk!’

Zollo liep naar de opnameleider. ‘Mag ik hem meenemen?’

‘U móet hem meenemen, vriend. Hij heeft bijna een van mijn acteurs gemolesteerd. Weet u wel hoe hoog de verzekeringspremie is?’

Zollo bleef niet staan om het te horen, liep naar Pagano en legde een hand op diens schouder.

‘We gaan.’

‘Stief! Je had me moeten zien, Stief! Dat beest wilde me wurgen, ik heb hem een flinke opdonder gegeven.’

‘Ja, ja, pak nu je spullen maar en snel een beetje.’

‘Ik moet mijn loon nog krijgen. Ik word bijna gewurgd en dan zou ik me niet laten uitbetalen? Wacht...’

Zollo begon zijn geduld te verliezen. Hij moest in één ruk terug naar Napels. Hoeveel kilometer had hij in die twee dagen afgelegd? Rijden. Verdomme, het eerste wat hij zou doen als hij geld had, was zijn rijbewijs verscheuren. Hij wilde zijn hele leven geen stuur meer zien.

Hij stak een sigaret op en keek hoe Grant het script doornam.

Die was klasse. Je hoefde maar te kijken naar de plooi in zijn broek. En die was niet eens gekreukeld. En hij droeg geen riem, die broek bleef vanzelf op zijn plaats. Het leek of niets hem enige moeite kostte. Hij had bij de kapper in een tijdschrift iets gelezen over de film die Hitchcock nu opnam. Het verhaal van een gepensioneerde dief die opnieuw in actie moet komen omdat iemand hem erin wil luizen door bij zijn inbraken zijn techniek te gebruiken. Een mooie metafoor voor Cary Grant’s comeback op het witte doek.

Hij liep naar hem toe.

‘Mag ik u mijn complimenten geven, mister Grant?’

Cary keek op van zijn script en schudde Zollo de hand.

‘Ach, u bent de begeleider van die sympathieke Italiaanse jongen. Jullie waren gisteren in het casino.’

‘Stefano Zollo, een genoeg kennis met u te maken. Goed te zien dat u hebt besloten er niet mee te stoppen.’

‘Pardon?’

‘Te zien dat u weer in de running bent. Het gerucht ging dat u de film de rug had toegekeerd.’

Grant vergunde hem een glimlach. ‘Daar heb ik inderdaad een ogenblik aan gedacht.’

‘Goed dat u zich hebt bedacht. Zonder u zou Hollywood niet meer hetzelfde zijn, geloof me. U houdt het niveau hoog.’

‘O, dankuwel, zoiets hoor ik graag.’

‘Ik wilde u dat graag zeggen. Laat u niet gek maken door die derderangs patzers die de meisjes in extase brengen. Zelfs op de schouders van hun vader zouden Dean en Brando uw kont nog niet eens kunnen kussen, met alle respect.’

Grant bloosde en lachte smakelijk.

‘Het beeld is overduidelijk, mister Zollo. Ik had er geen betere woorden voor kunnen vinden. Niettemin kan ik geen kwaad spreken van mijn collega’s.’

‘Natuurlijk, daarvoor hebt u ook te veel stijl. Maar wij weten allebei dat Dean aan de drugs is. En Brando een vetzak is. Als die zo oud is als u nu, zal hij wel meer dan een ton wegen.’

Grant lachte opnieuw.

‘U bent werkelijk een ongelooflijk type, vriend.’

‘Mag ik u iets vragen?’

‘Jazeker.’

‘Bent u ooit in Joegoslavië geweest?’

De acteur schrok even, kuchte en wierp hem een vreemde blik toe.

‘Joegoslavië? Nee, ik geloof het niet. Hoezo?’

‘Dat wist ik wel. Ik ken iemand die beweerde dat hij u had gezien op een eiland voor de kust van Joegoslavië. Hij probeerde me wijs te maken dat u hem zelfs een boek had gegeven. Hij was zeker gek.’

Grant kreeg zijn verlegenheid onder controle. ‘Of gewoon een fantasierijk type dat een grap wilde uithalen. Vertrekt u zo dadelijk?’

‘Ja, we gaan terug naar Italië. Ik zal u niet langer ophouden, mister Grant. Het was een genoegen kennis met u te maken. En vergeet niet wat ik u heb gezegd: niet stoppen.’

Ze schudden elkaar de hand.

Grant keek hoe Zollo wegliep naar de jongen die in geïmproviseerd Engels met de opnameleider discussieerde over zijn gage, hem bij een arm pakte en meesleurde.

De stem van Hitch rukte hem weg uit zijn overpeinzingen over de absurde toevalligheden van het leven.

‘Cary, ben je zover? We wachten op je!’

L'Unità, 2/6/1954

VANDAAG IN GENÈVE DE EERSTE ONDERHANDELINGEN
OVER BESTAND IN INDOCHINA

Il Resto del Carlino, 4/6/1954

Boeren staken in Carzerano
POLITIEAGENTEN VERWOND DOOR DEMONSTRANTEN
Blokades, drinkwater vergiftigd en hooibergen in
brand gestoken

Il Resto del Carlino, 6/6/1954

verbittering en ongerustheid bij vakbonden
AGENTEN VAN OPROERPOLITIE VERWOND DOOR STAKERS
IN OMGEVING VAN FERRARA
Poging tot intimidatieacties om de toestroom van
vrije arbeiders in de fabrieken tegen te houden
Aangiften en arrestaties

L'Unità, 9/9/1954

De drie punten van de schandelijke koehandel ten
nadele van de bevolking van Istrië

ENGELAND EN AMERIKA MAKEN PLAN BEKEND VOOR
VERDELING VAN HET VRIJE TERRITORIUM VAN TRIËST
Verklaring dat de Geneefse controverses al te lang
hebben geduurd

AMERIKAANSE STAATSSECRETARIS DREIGT MET OORLOG IN
AZIË EN WIL 'KORTE METTEN' MAKEN MET GUATEMALA
Amerikaanse mariniers op volle zee voor Midden-
Amerika zijn klaar om te landen in Honduras om de
staking te onderdrukken die al drie dagen gaande is
tegen de United Fruit Company en om een coup
tegen Guatamala te steunen

L'Unità, 16/6/1954

DONDERWOLKEN PAKKEN ZICH SAMEN BOVEN
GUATEMALA

Hoe een groot Amerikaans bedrijf het lot van een
klein land kan beïnvloeden

De plafondschilderingen waren angstaanjagend. Dikke, onwaarschijnlijke *putti*. Achter hun glimlachjes leek wreedheid schuil te gaan.

Onmogelijk om zich op haar zij te draaien. Noch haar ogen te sluiten. Fefe's gezicht dook op uit de diepe duisternis. Elke centimeter van haar lichaam, in contact met het bed, leek te zweven in de kamer. Haar lichaam, jong nog, was nu al uitgeteerd, haar kinderloze lichaam.

Geen tranen meer. Uitgedroogd.

Odoacre was een vreemdeling die van de kliniek bijna zonder een woord te zeggen rechtstreeks naar zijn werkkamer aan het eind van de gang liep. Ze wist niet of hij dat deed uit respect voor haar verdriet of uit vrees dat verdriet niet op dezelfde manier te kunnen delen.

Verdriet kun je met niemand delen. Verdriet is iets van jou. Je kunt gehecht raken aan je eigen verdriet. Je kunt het vervormen, het een drijfveer laten worden.

Fefe had het begrepen. Hij wist dat zij en Pierre uit elkaar waren.

Fefe voelde zich schuldig.

Fefe voelde zich de oorzaak.

Er was iets in hem geknapt. Hij had tegen hem gezegd: Trek je terug en zij zal vrij zijn.

Het schuldgevoel had zich jarenlang opgestapeld, was in hem gegroeid als een kankergezwell. Het schuldgevoel was angst geworden. Angst voor onweer en ongeluk.

Fefe kon het niet verdragen.

Fefe had besloten het te doen.

Ze verdrong de gedachte met geweld.

De blik van Sante was een mengsel van pijn en verlegenheid. De verlegenheid die je voelt als je getuige bent van een verdriet dat te groot is om te kunnen bevatten. Angst voor het onbekende, bezwering, gêne voor het 'jij liever dan ik' dat de toeschouwers van een tragedie intuïtief verbindt.

Hij had zijn ogen de hele tijd neergeslagen gehouden, alsof hij zich schaamde voor die onvrijwillige gedachte.

'Mevrouw, ik stond achter die deur daar. Dokter Dall'Oglio praatte met de verantwoordelijke en zei dat Fefe's medicatie tien dagen lang gestaakt moest worden. Dat was toen uw man naar Rome vertrok.'

Dall'Oglio was er met zijn dikke brillenglazen wel in geslaagd haar aan te kijken. Hij was arts, gewend aan leed. Hij wist zonder gêne om te gaan met het verdriet van anderen. Hij had haar ontvangen zoals men een vluchteling ontvangt, met al het begrip waartoe hij in staat was en met het air van iemand die het overduidelijke uitlegt aan de slachtoffers van hun eigen onwetendheid.

'Ik heb de verantwoordelijke geen opdracht gegeven de medicatie van het ene moment op het andere te staken, maar de dosering langzaam af te bouwen. Ziet u, mevrouw Montroni, het medicijn dat de arme Fefe kreeg is heel zwaar en werkt verslavend. Het moet nu en dan worden afgebouwd, anders is het schadelijk voor het organisme en kunnen er zeer onaangename bijwerkingen optreden, zoals geheugenverlies, oorsuizingen en duizeligheid. Het risico voor uw broer was vergiftiging. Ik heb voorgeschreven dat de dosering langzaam moest worden afgebouwd.'

Dall'Oglio had geknikt: 'Natuurlijk was uw man op de hoogte. We hebben samen de dosering van het medicijn besproken.'

Dall'Oglio had gezucht. 'Probeer erin te berusten, mevrouw. De daad van uw broer staat op geen enkele wijze in verband met de afbouw van de medicatie.'

In de taxi die haar naar huis bracht had ze behoefte gekregen om te huilen. Maar haar tranen waren op. Ze was leeg. Volkomen leeg.

De putti op het plafond hadden lak aan haar verdriet. Ze spotten met die onhandige pogingen van haar om een andere verklaring te vinden. Een toevallig motief zoeken voor Fefe's zelfmoord was alleen maar een manier om zichzelf te rechtvaardigen. Om de gedachte te verdringen dat hij het voor haar had gedaan. Omdat hij zich te veel had gevoeld, om haar te bevrijden van de last die haar belette te leven, te kiezen.

Van dát schuldgevoel kon hij zich niet ontdoen. Hij wilde het niet. De obsessie was het enige waaraan ze zich kon vastklampen om helder te blijven. Háár gekte in ruil voor die van Fefe. En háár gekte zou haar door iedereen vergeven worden. De zus van een gek, gek van verdriet.

Marco had gezegd dat er niet gesjoemeld kon worden met de dosering omdat het een zwaar medicijn was.

Met argwaan kun je niet leven. Een laatste poging om zin te geven aan wat er was gebeurd.

De telefoon ging.

Ze bewoog niet. Het gerinkel herhaalde zich obsessief, totdat het haar lukte als een robot op te staan.

De wandkast.

De deur.

De gang.

De telefoon.

'Hallo?'

Een schorre stem: 'Angela, met Pierre.'

'Hallo.'

'Ik weet dat Odoacre op zijn werk is. Ik moet je spreken. Ik wil je graag zien, al is het maar vijf minuten, alsjeblieft.'

'Nee. Ik wil het niet, sorry. Ik kan niemand zien.'

'Angela, ik—' Ze hoorde dat hij zichzelf zachtjes vervloekte. 'Ik heb duizend dingen die ik je moet zeggen.'

'Ik wil ze niet horen, Pierre. Ik kan het niet opbrengen.'

'Je hebt gelijk, de waarheid is dat ik je tegen me aan wil drukken en—'

'En wat, Pierre? Me troosten?' Ze voelde de verlegen stilte aan de

andere kant van de lijn. 'Ik moet ophangen, Pierre. Misschien kunnen we elkaar over een tijd wel zien.'

'Wacht. Er is iets wat je moet weten.' Zijn ademhaling werd bijna heftig. 'Ik denk dat je man van ons weet. Op Fefe's begrafenis keek hij me zo vreemd aan, Angela, ik voel het, ik weet het. Hij heeft alles begrepen, het stond op zijn voorhoofd geschreven als op een vel wit papier.'

Ze smiet de hoorn neer.

De telefoon rinkelde opnieuw.

Angela balde haar vuisten en drukte haar nagels in haar vlees.

Napels, 5 juni

Verbaal van het verhoor van Stefano Zollo, Amerikaans staatsburger, geboren te New York op 20 april 1919, wonende te Napels, Corso Vittorio Emanuele 250, afgenomen door agent Francesco Di Gennaro. Verhoorde heeft geen verzoek ingediend tot de aanwezigheid van een functionaris van de Amerikaanse ambassade.

‘Meneer Zollo, u staat ook bekend onder de bijnaam “Steve Cement”, nietwaar?’

‘Om u te dienen.’

‘En waar dankt u die naam aan?’

‘Commissaris, met alle respect, dat zijn uw zaken niet.’

‘Is het waar dat u de chauffeur bent van Salvatore Lucania, beter bekend als Charles “Lucky” Luciano?’

‘Ja.’

‘Waaruit bestond uw taak als chauffeur?’

‘Ik rijd de auto. Ik rijd meneer Luciano rond.’

‘En staat u de hele dag tot zijn beschikking?’

‘Behalve woensdag, dat is mijn vrije dag.’

‘Zou u mij de activiteiten van de heer Luciano kunnen beschrijven?’

‘Hij heeft een zaak in huishoudelijke apparaten.’

‘Kent u de heer Victor Trimane?’

‘Ja, dat is een vriend van mij, een Amerikaan.’

‘Meneer Zollo, waar was u op 3 januari jongstleden?’

‘Op de renbaan.’

‘Een goed geheugen. Hoe komt het dat u dat nog zo goed weet?’

‘Het was de grote prijs.’

‘En was u daar in gezelschap van de heer Luciano?’

‘Inderdaad.’

‘Een aantal getuigen beweert dat ze hebben gezien dat een jongeman van gemiddeld postuur, goed gekleed, hoed, sjaal en overjas, naar Luciano ging en hem een klap gaf. Was u bij dat voorval aanwezig?’

‘Ja, ik was daar.’

‘En heeft u niet ingrepen?’

‘Om wat te doen?’

‘Om te verhinderen dat Luciano werd geslagen.’

‘Ik had geen tijd.’

‘En heeft u enig idee waarom die persoon Luciano heeft geslagen?’

‘Nee.’

‘Ik zal het u zeggen. Het was een uitdaging. Het schijnt dat hij met een andere vriend had gewed dat hij het lef had om “don Luciano” in het openbaar te slaan. Wilt u niet weten hoe dat heethoofd heet?’

‘Nee.’

‘Ik vertel het u toch. Umberto Chiofano. Een maand later is hij met ingeslagen schedel teruggevonden voor de ingang van de polikliniek. Het schijnt dat hij daar is achtergelaten door een auto met open dak. Hij ligt nu op het kerkhof. Waar was u op 30 januari jongstleden?’

‘Dat weet ik niet meer.’

‘Bevond u zich toen niet in de buurt van de fokkerij van Marcianise, tussen Napels en Caserta?’

‘Nee.’

‘Meneer Zollo, kunnen we stellen dat u alle personen ziet die meneer Luciano op de renbaan ontmoet?’

‘Ik let niet op iedereen.’

‘Heeft Luciano een paar maanden geleden bezoek gekregen van een aantal Amerikanen uit New York?’

‘Ja. Ik heb ze meegenomen voor een uitstapje naar Pompeï.’

‘U zat aan het stuur die dag?’

‘Ja.’

‘Waarover heeft Luciano met deze Amerikanen gesproken?’

‘Over koetjes en kalfjes.’

‘Kunt u iets preciezer zijn?’
 ‘Over vrouwen. Over Italië en over Amerika. Over zo veel dingen.’
 ‘Kunt u zich verder niets herinneren?’
 ‘Ik luister niet naar andermans gesprekken.’
 ‘Meneer Zollo, hebt u in april jongstleden een reis gemaakt naar Sicilië?’
 ‘Ja.’
 ‘Voor werk of voor uw plezier?’
 ‘Plezier.’
 ‘Hoezo?’
 ‘Ik ben op bezoek gegaan bij de familie van mijn moeder, die is afkomstig uit Prizzi, in de provincie Palermo.’
 ‘En bent u gedurende uw hele verblijf op het eiland in Prizzi gebleven?’
 ‘Nee. Ik was nog nooit op Sicilië geweest. Ik heb rondgereisd.’
 ‘En heeft u geen andere mensen ontmoet behalve de familieleden van uw moeder?’
 ‘Nee.’
 ‘Hebt u het vasteland van Italië verder nog verlaten nadat u uit Sicilië was teruggekeerd?’
 ‘Nee.’
 ‘Meneer Zollo, heeft u ooit de Dalmatische kust bezocht?’
 ‘Hoe zei u?’
 ‘Dalmatische. Dalmatië, meneer Zollo, de Joegoslavische kust.’
 ‘Ik ben nooit in Joegoslavië geweest.’
 ‘En in Marseille? Bent u ooit in Marseille geweest?’
 ‘Ook niet.’
 ‘Meneer Zollo, leest u de krant? Weet u wie Charles Siragusa is?’
 ‘Een Italiaans-Amerikaanse politiemann die in de publiciteit wil komen. Hij zegt dat Luciano een drugshandelaar is.’
 ‘Hij zegt ook dat iemand zijn handen vuilmaakt voor Luciano. En dat als die iemand gevonden wordt, de top van de organisatie kan worden ontmanteld. Ofte wel Luciano zelf.’
 ‘Er zijn ook mensen die in vliegende schotels geloven.’
 ‘Weet u dat er iemand is die beweert dat Luciano in 1943 contact heeft

gezocht met de mafia om de landing van de Geallieerden op Sicilië goed te laten verlopen?’

‘Bij ons weet iedereen dat dat verhaal om politieke redenen is verzonnen door een New Yorkse officier van Justitie.’

‘Zou u iets nauwkeuriger kunnen zijn?’

‘Het spijt me, ik ken het verhaal niet zo goed.’

‘Maar u lijkt wel met zekerheid uit te sluiten dat Luciano betrokken is bij enige soort van illegale handel.’

‘Luciano goed, Luciano slecht. Luciano dienaar van Amerika, Luciano gangster. Allemaal politiek. De mensen geloven wat ze willen geloven. Zegt Interpol drugs? De mensen geloven het. Meer heb ik niet te zeggen.’

‘Een interessante opmerking. Die zal ik doorgeven aan Siragusa, wanneer ik hem een kopie stuur van het proces-verbaal van deze ondervraging.’

‘Als u klaar bent met uw vragen, zou ik nu graag willen gaan.’

‘Het spijt me, meneer Zollo, maar ik vrees dat u nog een tijdje bij ons zult moeten blijven.’

‘U maakt zeker een grap, commissaris. Ik heb erg veel haast.’

‘Dit is helemaal geen grap: ik heb hier een aantal getuigenverklaringen van mensen die ene Victor Trimane hebben horen beweren dat ‘het klusje van mij en mijn maat Steve Cement iedereen zal leren het uit zijn hoofd te laten om don Luciano te slaan’. U zult wel begrijpen dat we, alvorens u vrij te laten, de beschuldigingen nauwkeurig moeten nagaan.’

‘Dat kunt u niet doen, ik ben Amerikaans staatsburger, u kunt mij niet vasthouden zonder exacte beschuldiging.’

‘U wordt verdacht van moord, meneer Zollo. En u werkt voor iemand op wie zware verdenkingen rusten. Ik denk dat het Amerikaanse consulaat heel graag een uitzondering maakt voor een geval als het uwe.’

Op de lege momenten dacht Angela aan niets anders.

De lege momenten leken zich te hebben vermenigvuldigd sinds Fefe er niet meer was. Angela wist niet of de houtworm het gat had gegraven door het zachte hout van haar dagen weg te vreten, of dat die dagen al een holle stam waren, die was omgevallen onder een te zware last.

Ze verwachtte dat Odoacre haar gesprek met Dall'Oglio zou aankaarten. Het was zeker dat hij ervan op de hoogte was gebracht. Ze verwachtte de preek over vertrouwen. Maar er gebeurde niets. Ze verwachtte verhelderende uitspraken over de relatie arts-patiënt. Geen woord.

Ze verwachtte niet dat zij erover zou praten.

Ik heb Dall'Oglio gezien, eergisteren. Je hebt gelijk dat je hem vertrouwt, jij kent hem, maar ik wilde hem recht in het gezicht kijken, ik wilde het hem horen zeggen: ik heb de behandeling van Ferruccio niet gestaakt. Ik heb je niets gezegd omdat ik wist dat je het er niet mee eens zou zijn, maar ik had het nodig, Odoacre, als ik niet met hem zou praten, zou ik gek worden. Hij zei dat de medicatie alleen maar is afgebouwd, hij zei dat jij ervan op de hoogte was. En ik? Waarom wist ik nergens van? Je hebt me altijd alles over Ferruccio verteld, soms zelfs hoe vaak hij naar de wc ging. Waarom dit dan niet? Is het waar dat jij het wist?

Hij legde de laatste hand aan de sladressing. Kalm. Scheutje olie, snufje zout, mespuntje mosterd. Je hebt er goed aan gedaan om met hem te gaan praten. Ik had je helemaal niet tegengehouden, als het je zou helpen je beter te voelen. Heeft het je geholpen je beter te voelen? Hoe dan ook, wat Dall'Oglio zei is waar. We zijn samen overeengekomen dat we de dosering langzaam zouden afbouwen. Dat is gebruikelijk bij dat medicijn. Je begint met een enigszins hoge dosering, dan zak je totdat

je de juiste hoeveelheid hebt gevonden, die effect heeft zonder het organisme te schaden. Ik dacht dat ik je dat had uitgelegd toen we met de behandeling begonnen. Daarom heb ik het er later niet meer met je over gehad. Het was geen bericht, het was niets nieuws en het was ook niets vreemds. Zo doen ze dat gewoon. Dat is het protocol.

Het protocol. En Sante dan? Sante stond achter de deur en had geluisterd. Kon hij zich hebben vergist? Kon er een misverstand in het spel zijn? Fefe had geen medicijnen. Ook een fout? Het delirium van een arme gek?

Angela stapelde de vaat op in de gootsteen. Het water was warm en vol schuim.

Waarom was Odoacre zo kalm? Waarom sloot hij een fout van Dall'Oglio of een verpleger uit? Om haar niet ongerust te maken? Het protocol van de arts ten aanzien van de familieleden van een gestorven patiënt?

Haar vingers klemde de rand van het bord vast. Het sop deed de wrijving verdwijnen. Het water verzachtte de val. Gered. Er ging geen dag voorbij zonder dat Angela iets kapotmaakte. Gebroken snuisterijen, in haar vingers geprikt met naalden, lichtblauw of roze wasgoed, sneeën in haar handen, verbrande zakdoeken. Ze pakte een kopje en ging verder met de afwas.

Dokter Montroni had gewonnen van Odoacre.

Hij kwam de wc uit en ging de werkkamer in. Angela voelde een huivering onder haar schouderbladen. Sinds een paar dagen rommelde hij tussen zijn papieren en opende lades, de afgesloten lades wist hij zelfs met een haarspeld te openen. Hij keek achter de schilderijen, in de kaartenbakken, hij bladerde door de boeken, verplaatste ze. Ze draaide de kraan dicht, de koekenpan in haar handen, en luisterde. Ting. Piepklein geluidje van een bel. Odoacre aan de telefoon, het toestel in de werkkamer.

Ze had geleerd dat geluid te herkennen. Stil door de gang te lopen, blootsvoets. Haar oor tegen de deur van donker hout te leggen. Haar adem in te houden, geluidloos uit te ademen. Onbeweeglijk te blijven staan.

‘Hoeveel kisten zei je? Nee, luister, laten we niet langer wachten, waarschuw de politie. Wat? Ja, ja, ik weet dat hoe langer we wachten... natuurlijk, de beschuldiging wordt verzwaard, maar we kunnen niet langer wachten. Luister, heb jij nog gedacht aan die broer? Ja, absoluut, hij mag er niet bij betrokken raken, hij is een goede kameraad, alles moet ten laste van die delinquent komen. Ja, ik weet het, die krijgt vervolgens alle schuld, maar de politie kan hem niet geloven, in feite is de oudere broer verantwoordelijk voor de tent. Maar de eigenaar moet erbuiten blijven, denk erom, ja, ook een kameraad. Foto's maken? Hoe lang duurt het om... Nee. Nee. Te lang. Zo doen we het en daarmee uit. Morgen ga jij naar de politie... hooguit vinden ze iemand die hem heeft gezien, iemand die in de buurt van de bar woont, of we halen dat verhaal over Joegoslavië uit de kast, we vinden er wel iets op... Oké, goed. Tot morgen.’

Nog steeds gebogen, sloop Angela op haar tenen naar de wc. Ze draaide het slot om en ging zitten op de rand van de pot. Ze moest voor zichzelf herhalen wat ze had gehoord. Ze moest het beter begrijpen, elk woord ontleden. Ze moest alles onthouden.

De politie.

De broer en de eigenaar moesten erbuiten blijven. Alles moest ten laste komen van die delinquent.

De verantwoordelijke van de tent is de oudste broer.

Verder, ja, de kisten. Kisten met wat?

En Joegoslavië. We halen het verhaal over Joegoslavië uit de kast.

Of iemand die in de buurt van de bar woont.

Er flitste een licht op in haar hoofd: Pierre was in gevaar.

Zijn telefoontje, de rozenkrans van de afgelopen dagen: ‘Ik denk dat je man het weet van ons. Hij heeft alles begrepen, het stond op zijn voorhoofd geschreven...’

29

Bologna, 8 juni

De bar van de roden stond boven aan de lijst. 's Ochtends vroeg, voordat het druk werd.

De roofoverval bij de slager had de hele dag in de war geschopt. Een achtervolging van ruim twee uur, toen was de vrachtwagen in de buurt van Castel Guelfo uit de bocht gevlogen. Stukken rund her en der verspreid op het asfalt en dode kippen die rondscharrelden op het gras. De overvaller was met zijn gezicht door de voorruit geslagen. Op slag dood.

De koeien van de rijweg verwijderen, een rapport in elkaar draaien, wachten op de takelwagen, alles overdragen aan de wegenpolitie. Een roedel honden ontbeet met een karkas. Uitgehongerde vliegen becommenten zich om de rest. De roedel mensen rooide de kippen alsof het aardappels waren.

Even na elfen terug in Bologna.

‘Weet je waar het is, bar Aurora?’ vroeg Sacchetti.

‘Ja, hier rechts, dat is sneller.’

Tagliavini rook aan zijn vingers. De geur van bloed. Twintig jaar bij de politie, de oorlog, en nog kon hij die geur niet verdragen.

‘Nou, Sacchetti,’ vroeg hij vaderlijk, ‘de dood is altijd indrukwekkend, hè? Nare zaak.’

De ander knikte.

‘Nou en of. In de oorlog werd het een gewoonte, maar nu is het anders, nietwaar? Denk je eens in dat over een paar jaar je collega's nog nooit een dode zullen hebben gezien. Geen bombardementen, fusilleringen, mijnen, aanslagen. Ik denk dat het voor hen nog erger zal zijn.’

Hij was geen spraakzaam type, Sacchetti. Eigenlijk zei hij bijna niets. Ideaal wanneer je je moet ontladen na een achtervolging. Hij wilde niet

gespannen overkomen, Tagliavini. Bovenal wilde hij er zeker van zijn dat de jongen rustig was. Met de rooien wist je maar nooit.

‘Hier is het toch?’ vroeg Sacchetti.

‘Ja, parkeer hier maar.’

Het zag er niet al te druk uit. De stoelen op de stoep waren leeg. Tagliavini gluurde naar binnen. Oudjes met kaarten in hun hand, een kerel aan de bar. Nauwelijks voldoende om verzet te kunnen plegen. Ze staken de straat over. Een ogenblik voordat ze de deur aanraakten, keken gerimpelde gezichten op van het kaartspel, een koffiekopje bleef in de lucht steken, de vaatdoek bleef steken in het glas.

Je reinste Wilde Westen. De premiejager van ver weg gaat de saloon binnen om inlichtingen in te winnen. De muziek stopt en de klokken ook.

‘Bent u Nicola Capponi?’ vroeg de agent in de doodse stilte.

‘Wat wilt u?’

Tagliavini koos voor de informele toon. ‘We moeten een blik werpen in uw kelder, meneer Capponi.’

De man nam ze een voor een van top tot teen op. Hij likte met zijn tong over zijn lippen. Tagliavini meende zijn gedachten te kunnen lezen. Hij schatte de strijdkrachten in. Hij bepaalde zijn strategieën.

Een stuk of tien zeventigers stond op van de tafeltjes om neer te strijken aan de bar. Niemand veinsde andere bezigheden. Niemand luisterde terloops. Ogen en oren gericht op de uniforms.

De stem van de eigenaar klonk als een oude, stoffige plaat: ‘Ik heb vandaag veel te doen. Kom morgen maar terug, goed?’

Sacchetti verkrampte even. ‘Hé, moet jij je niet—’ Een hand kneep in zijn ballen: stil.

‘Het is noodzakelijk dat wij het nú doen, meneer Capponi, maar als u meewerkt zal het een kwestie van een half uur zijn.’ Onbuigzaam en verzoenend in een en dezelfde zin. Meesterlijk.

Uit een achterkamer kwam een jongeman te voorschijn. Hij keek de menigte met een vragende blik aan. Hij wendde zich tot de kroegbaas.

‘Wat is er, Nicola?’

Tagliavini maakte van de gelegenheid gebruik. ‘We hebben het

vermoeden dat de kelder van deze bar gebruikt wordt als opslag van illegale handelswaar. Wij moeten een inspectie uitvoeren.’ Een bureaucratische toon nu. Het publiek liet zich het eerste gemompel ontvallen.

De jongeman mengde zich zelfverzekerd in het gesprek. ‘Laten we dat dan maar doen. We hebben niets te verbergen, toch, Nicola?’

Een scheve blik was het enige antwoord.

‘Heel goed dan.’ Tagliavini glimlachte breed. Ze maakten de indruk dat ze niet uit waren op gesodemieter. ‘Hoe eerder u ons voorgaat, hoe sneller we klaar zijn.’

Terwijl Nicola Capponi achter de bar vandaan kwam, liep een van de gepensioneerden de deur uit, op de voet gevolgd door twee anderen.

Tagliavini pakte een papieren tafelkleedje. Hij veegde het zweet van zijn voorhoofd en wreef er toen mee over zijn vingers. De geur van rauwe biefstuk maakte hongerig.

La Gaggia sloeg een spijkertje in de hak van een schoen. Bottone kwam buiten adem binnen. Garibaldi en Walterún er vlak achteraan.

Aan hun gezichten kon hij zien dat ze daar niet waren gekomen om een kaartje te leggen.

‘Capponi is in de problemen.’

‘Twee smerissen in bar Aurora.’

‘Ze willen de kelder doorzoeken.’

Het kostte hem een ogenblik om de situatie te overzien. De kelder van bar Aurora. De nis achter de servieskast. De kist die daar na juli ’48 was verstopt.

‘Zeker weten?’ vroeg hij, terwijl hij zijn bakkebaarden gladstreek.

‘We stonden ernaast en we hebben het heel goed gehoord.’

‘Ze hebben de smoes dat ze een controle moeten uitvoeren vanwege illegale waar.’

‘Allemaal onzin. Het is duidelijk wat ze zoeken.’

La Gaggia legde schoen en gereedschap neer. Een spijkertje bleef hangen tussen zijn lippen. Kon iemand iets hebben gezegd? Alleen zij vijven of zessen wisten toch van de nis achter de kast?

‘Hoe reageerde Capponi?’

‘Geïrriteerd, zoals gewoonlijk. Maar uiteindelijk zal hij ze wel mee naar beneden nemen.’

‘Volgens mij had hij niet moeten toegeven,’ mengde Garibaldi zich in het gesprek. ‘Hij had alleen maar wat mensen hoeven roepen.’

‘Nee, hij heeft er goed aan gedaan,’ zei La Gaggia. ‘Ik zou me geen zorgen maken: de kast staat er, die is heel zwaar, om die te verplaatsen moet je alles eruit halen, verder is er de multiplex tafel die vastgespijkerd zit aan de muur, met de oude radio erbovenop. We hebben alles goed geregeld, echt waar. Of ze weten waar ze moeten zoeken, wat me onwaarschijnlijk lijkt, of ze vinden helemaal niets.’

‘Ik vind dat we Benfenati moeten roepen,’ stelde Walterún voor.

‘Benfenati? Wat heeft Benfenati ermee te maken?’

‘Nou, de Partij helpt toch altijd een handje in dit soort situaties? Als Benfenati er niet was geweest, zouden we Anselmo Lunardi nu kunnen opzoeken in de bajes.’

‘Ja, maar die had drie of vier volle in de lotto, dat is wat anders. Luister nou maar naar mij: we waarschuwen Benfenati alleen als de pleuris echt uitbreekt. Anders is het maar beter dat hij nergens van weet en we morgen alles opruimen.’

‘Moeten we intussen niet eens gaan kijken hoe het daar is?’ vroeg Bottone.

‘Laten we gaan.’

Ze liepen naar buiten en lieten de stank van leer en lijm achter zich. La Gaggia liet het rolluik zakken. De bar was leeg. Uit de binnenplaats aan de achterkant steeg een lawaai van stemmen op. Mening en commentaren sprongen over volle waslijnen, klommen tegen huizen en balkons, galmden door de straat, gingen de keldertrap op en af, vlogen op de benen van de kinderen van de ene voordeur naar de andere, besproeiden bloemkolen en meloenen op de buurtmarkt.

Wie pas op dat moment was binnengekomen, had gedacht dat Capponi gearresteerd was, dat ze hem goed te grazen hadden genomen, dat het duidelijk was, ze hadden hem tegelijk met de gebruikelijke leveringen een louché vrachtje in de maag gesplitst, alleen maar om hem erin te luizen, om modder te gooien naar een echte kameraad, een held

van het Zesendertigste en Monte Battaglia, niet waar, van Ca’ di Malanca. Of misschien van Purocielo. Het was een provocatie. Het was een regelrechte belediging. De klassieke stijl van premier Scelba. Je kon niet blijven toekijken zonder iets te doen.

Het viertal van de tarok baande zich met hun ellebogen en leeftijd een weg over de trap. Door de spleetjes naast het plafond sijpelde een beetje licht. Een paar kaarsen droegen het hunne eraan bij.

Voor wie Nicola goed kende, zag hij er behoorlijk gespannen uit. De gebruikelijke harde uitdrukking, maar verkrampde kaakspieren en vingers die trommelden op zijn bovenbeen.

Pierre maakte een kalmere indruk. Hij liep met danspassen door de ruimte. Hij lichtte doeken op, opende lades, verlichtte verborgen hoekjes.

‘Wilt u hier achter kijken, agent? Kijkt u gerust, hier, alleen maar spinnenwebben, ziet u?’

La Gaggia herinnerde het zich.

Pierre wist van niets.

La Gaggia begreep het.

Daarom maakte Capponi zich zorgen. Niet om de bergplaats, die was veilig als de aas bij *briscola*. Als de smerissen die niet meteen hadden gevonden, wilde dat zeggen dat ze geen idee hadden waar ze moesten zoeken. En als ze geen idee hadden, gegarandeerd dat ze die niet zouden vinden. Tenzij Pierre, met zijn mooie danspasjes, die beleefde manieren van een hoerenzoon, alles in het honderd zou laten lopen. Maar toegegeven, hij wist wat hij moest doen, was rustig, onaantastbaar, zelfs bereid tot medewerking. De beste manier om iemand te bedonderen. Ongetwijfeld genoot hij ervan. En evenzeer genoot het merendeel van de aanwezigen ervan, tevreden gemompel begeleidde elke geaffecteerde vriendelijkheid, elke ‘mag ik u verzoeken, agent, zal ik u even helpen? en deze kist hier, moeten we die niet bekijken? laten we het goed doen, nu u er toch bent kunt u beter uw gang gaan, laten we alles ondersteboven halen, misschien blijft u anders nog twijfelen’.

Nicola vuurde blikken op hem af. Pierre sloeg er geen acht op: een beetje door het halfduister, een beetje door de opwindings. En als hij het had gemerkt...

La Gaggia keek naar de anderen.

Garibaldi droop van het zweet, ondanks de koelte van de kelder. Bottone was zo ongeveer hollend naar boven gegaan. Walterún herhaalde obsessief dat het beter was Benfenati te roepen.

De oudste agent hield de kaars omhoog en boog zich over een stapel tafels en stoelen. Hij verplaatste er een paar, richtte zich op, hij leek er genoeg van te hebben.

Pierre deed de kast wijd open. Pierre wees naar de dozen op de planken. Pierre zei: 'Dit is het serviesgoed: glazen, kopjes, bestek, borden. Twee reserveserviezen. Zullen we kijken of er iets verdachts tussen zit?'

Bottone stond op de trap te duwen om zijn positie te heroveren. La Gaggia leek verlamd. Garibaldi dacht aan de schat: twee Brens, drie mitrailleurs met doorboorde loop, tien kogelladers, acht handgranaten. Walterún vroeg of het geen tijd werd om Benfenati te waarschuwen.

'Toe maar,' drong Pierre aan. 'Wat zoekt u? Cocaïne? Opium?'

De jongste agent liep rood aan. 'Spaar je adem maar voor als je op het bureau moet komen,' siste hij.

Het publiek stond op. De voorste gelederen informeerden de achterste op de trap, vervolgens degenen die op de binnenplaats waren, de jochies uit de wijk en ten slotte de fruitverkopers. Smeerlap! Schoft! Ze hebben niets gevonden en lokken nu een vechtpartij uit!

Tot ieders verbazing schaarde Capponi zich achter de politieman. 'Hij heeft gelijk. Hou nu eens even je mond.'

Pierre kreeg geen tijd om te protesteren. De oude agent stak zijn hand uit om afscheid te nemen. 'Heel goed. We hebben het gezien. Excuses voor de overlast.'

De menigte week uiteen als een kleine Rode Zee. Niet voldoende om de sterke arm der wet te verzekeren van een snelle en pijnloze manier om het toneel te verlaten. Duwtjes, elleboogstoten, op tenen trappen en binnensmondse beledigingen.

Garibaldi sloeg Walterún op de schouder met het spasme van geweken gevaar. Capponi keek Pierre aan met ijs in zijn ogen en de belofte van de zoveelste woede-uitbarsting. Bottone en La Gaggia liepen naar de trap, in het kielzog van de agenten.

'Hé, Gaggia,' mompelde Bottone terwijl hij zijn neus aanraakte. 'Het is echt waar dat ze stinken naar lijken, hè?'

*Vertrouwelijk document, opgemaakt door Charles Siragusa, District Supervisor, US Bureau of Narcotics, d.d. 13 juni 1954.
Ter attentie van commissaris van politie Pasquale Cinquegrana, betreffende de aanhouding en het verhoor van Stefano Zollo.*

Geachte commissaris,

Van het Amerikaanse consulaat heb ik bijgaand stuk ontvangen, waarin ik gewaarschuwd word dat de autoriteiten van de Verenigde Staten ten aanzien van de situatie van Stefano Zollo niet langer kunnen wachten en dat, indien de onderzoeken naar de moord-Chiofano vóór 16 juni geen nieuwe feiten opleveren, ze zich genoodzaakt zien in te grijpen en voornoemde persoon vrij te laten, conform het herhaaldelijke verzoek van advocaat Schifanoia, aangezien de getuigenverklaringen tegen zijn cliënt ongegrond blijken te zijn.

Niettemin zouden nieuwe feiten, aangevoerd ten laste van Zollo, de aanhouding kunnen doen verlengen, hetgeen mijns inziens van essentieel belang is voor de huidige fase van Operatie Luciano.

Met dit oogmerk heb ik aandachtig de verklaringen bestudeerd die zijn afgegeven door de vijfentachtigjarige aanbrengrer Gennaro Abbatemaggio met betrekking tot het zogenaamde 'geval-Montesi', met bijzondere verwijzing naar de

Napolitaanse contacten van verdachte Ugo Montagna en naar de banden met de Napolitaanse onderwereld en de handel in verdovende middelen.

Van de namen die door Abbatemaggio zijn genoemd, is er niet één die in verband kan worden gebracht met Luciano.

Dit komt mij uitermate vreemd voor, en daarom heb ik gisteren van de autoriteiten van Openbare Veiligheid toestemming gekregen om Abbatemaggio te ondervragen.

Het was me meteen al opgevallen dat de 'lacune' in voormelde verklaring te wijten was aan terughoudendheid, en in het bijzonder aan de vrees die Luciano iedereen inboezemt.

Gerustgesteld door de bescherming die hem zal worden gewaarborgd, nog meer zelfs dan ten tijde van het proces-Cuocolo, alsmede en door de voordelen die de samenwerking hem oplevert, heeft Abbatemaggio waardevolle informatie gegeven over de banden die de plaatsvervangers van Luciano onderhouden in de hoofdstad, en in het bijzonder met 'markies' Montagna (zie 'bijlage 2').

Abbatemaggio heeft gezegd dat hij bereid is een officiële verklaring hierover af te geven.

Derhalve ben ik van mening dat er uiterlijk morgen moet worden overgegaan tot het verhoren van Abbatemaggio, om zodoende vóór 16 juni nieuwe beschuldigingen te kunnen aanvoeren tegen Stefano Zollo en hem hierover te ondervragen.

Hoogachtend,

Charles Siragusa

Na vijftig meter zweten voor niets had hij de tram gemist.

Hij besloot te lopen tot de volgende halte. De afspraak met Ettore was om zeven uur. Hij had de tijd.

Ettore. Hoe zou hij de schuld moeten aflossen?

Montroni had de politie op zijn dak gestuurd. Angela had hem gewaarschuwd. Palmo had de kisten op tijd teruggehaald.

Montroni had hem willen naaien. Angela had gezegd: hij weet zelfs van Joegoslavië. Nicola zei geen woord meer tegen hem: de show in de kelder had hem razend gemaakt.

Montroni wist het.

Tot overmaat van ramp was er die ochtend een brief uit Pisa gekomen. Afzender: Duivensportvereniging 'De vleugels van de Thyrreense Zee'. Inhoud: twee regels met uitleg en een bericht van Vittorio Capponi.

Zijn vader. Ondergedoken in een verlaten schaapskooi in de bergen aan de grens met Albanië. Zijn vader, een paar woorden. *Met Joegoslavië ben ik klaar. Informeer naar omstandigheden voor terugkeer naar Italië. Ik ombels je. Vittorio.*

Pierre keek op het horloge van een voorbijganger hoe laat het was. Benauwde, drukkende hitte. De zon spreidde zich uit over Via Emilia, klopte op Porta San Felice.

Hij moest zijn schuld aflossen bij Ettore.

Hij moest nadenken over de terugkeer van zijn vader.

Hij moest Angela een wederdienst bewijzen omdat ze zijn leven had gered.

Hij moest te veel. Te veel schulden bij te veel mensen.

Angela had een verdenking geopperd. *Ik denk dat Fefe's dood te maken heeft met een medicijn. Ze moesten de dosering afbouwen maar hebben die*

daarentegen gestopt. Ik heb het aan Odoacre gevraagd: hij zegt dat het niet waar is, maar hij heeft me niet overtuigd. Ik denk dat hij bang is. Bang om toe te geven dat Fefe misschien daardoor gestorven is. Bang dat ik hem voor de rest van mijn leven zal haten. Bang dat jij en ik elkaar weer zullen gaan zien.

De pneumatische hamer deed zijn trommelvliezen schudden. De werkzaamheden aan het nieuwe ziekenhuis gingen door. Oorverdovend lawaai: de tram reed voorbij zonder zich te laten horen. Hij zag ervan af erachteraan te rennen.

Wie kon zijn vader helpen? Gewoonlijk bekommerde de Partij zich om dit soort gevallen. Maar Vittorio Capponi had voor Tito gekozen toen Moskou en de andere kameraden hem in de steek lieten. En nu Tito en de Sovjet-Unie weer nader tot elkaar kwamen, stond hij aan de kant van Djilas. Dus restte hem niets anders dan zijn zoon Pierre om hulp te vragen, die geen cent te makken had, die geld moest terugbetalen en niet wist hoe, die door zijn vriendin was verlaten, die het doelwit was geworden van haar echtgenoot, een kopstuk van de Bolognese Federatie. Wat ging hij eigenlijk doen in Italië? Vijftig jaar voorbij, twee maal weduwnaar, met de bajes in het vooruitzicht, zonder werk, bestempeld als 'tifofascist'. Mooi vooruitzicht.

Pierre stak de tramrails over en sloeg het paadje tussen de stoppels in. De loods werd aan het zicht onttrokken door de bomen. Hij zag een vrachtwagen. Ze waren aan het lossen.

Hij klom over een rommelige stapel oude bakstenen en autobanden. Hij haalde een hand door zijn haar en liep het stoffige terrein op. Ettore kwam te voorschijn van achter de laadbak en gebaarde hem binnen te komen. Een oven van vierhonderd vierkante meter.

Ettore streek zijn snor glad en sloeg de beleefdheden over. 'Nou, vertel eens over die kelder.'

'Niets, Ettore, ze hebben ons erin geluisd.'

'Dat weet ik. Hoe?'

Hij spreidde zijn armen. 'Ik zou het niet weten. Een tip?'

'Iemand die jullie heeft zien lossen.'

'Waarschijnlijk.'

‘Wij kunnen gerust zijn. Hier heeft niemand ons gezien.’

Pierre stak een sigaret op en gaf het pakje aan Ettore. ‘Ik geloof niet dat het een grote zaak is. Ik denk dat het zich beperkt tot bar Aurora.’

‘Dat denk ik ook,’ glimlachte Ettore. ‘En ik denk dat jij me niet alles vertelt.’

‘Hoezo?’

‘Dat begrijp je heel goed.’

Pierre hief zijn handen boven zijn hoofd, handpalmen naar voren. ‘Goed, goed: de bakker aan de overkant van de straat. Een oude vete over vrouwen. Ik dacht dat het voorbij was, maar kennelijk heeft hij het nog steeds op mij gemunt.’

Uit de stilte die volgde maakte Pierre op dat hij opnieuw aan de beurt was. ‘Nou, Ettore, wat doen we nu?’

‘Tja. Wat doen we nu?’

‘Ik zit in de problemen, zie je: ik weet niet waar ik het vandaan moet halen, al dat geld.’

‘Heb je er ooit over gedacht om te gaan stelen?’

‘Ik geloof niet dat ik dat zou kunnen, maar nog even en er zit niets anders op.’

‘Er is nog een andere mogelijkheid. We krijgen in deze periode veel verzoeken. Drie of vier reizen voor een bedrijf in omgebouwde landbouwbrandstof, plus de gebruikelijke handel. Aan die jongens van de brandstof moeten we nee verkopen, maar met een extra schouder eronder kunnen we het wel aannemen. Wat denk je?’

Smokkelaar worden, dat ontbrak er nog aan. Maar aan de andere kant was het de moeite waard om te accepteren: erger dan dat... Hij antwoordde dat hij erover zou nadenken. Toen voegde hij eraan toe: ‘Zijn vier reizen niet wat veel? Om naar Joegoslavië te gaan heb ik er maar één gemaakt.’

Ettore glimlachte.

Pierre drukte hem de hand.

Proces-verbaal van het verhoor van Stefano Zollo, uitgevoerd door commissaris van politie Pasquale Cinquegrana d.d. 15 juni, opgemaakt door agent Francesco Di Gennaro voor uitsluitend gebruik van Charles Siragusa, US Bureau of Narcotics.

‘Meneer Zollo, antwoordt u de waarheid—’

‘Een ogenblikje, commissaris, u begint nu al met de vragen! Advocaat Schifanoia zei dat de beschuldigingen van de moord op hoe die ook heten mag ongegrond zijn en dat er echter nieuwe, zwaardere beschuldigingen zijn. Wilt u mij vertellen waarover dat gaat?’

‘Alles op zijn tijd, meneer Zollo. Beantwoordt u eerst de vragen, daarna zult u worden ingelicht. Kan ik nu verdergaan?’

‘Ik geef alleen antwoord in aanwezigheid van mijn advocaat.’

‘Meneer Zollo, bent u dit jaar ooit in Rome geweest?’

‘Ik zei dat ik niet van plan ben—’

‘Hebt u ooit in Napels of elders de heer Ugo Montagna ontmoet?’

‘Maar commissaris, wat—’

‘Meneer Zollo, behoort het dealen in drugs ook tot uw taken van chauffeur voor de heer Luciano?’

‘Luister eens, commissaris—’

‘Nee, ú moet luisteren, meneer Zollo. Uw situatie is helemaal niet zo florissant, als ik u was zou ik mijn best doen om mee te werken: de beschuldigingen van de moord op Chiofano hebben weliswaar geen bevestiging gevonden, maar ik ben er behoorlijk van overtuigd dat u die sloeber hebt omgebracht, en als dat zo is, dan verzeker ik u dat ik al het mogelijke zal doen om u achter de tralies te krijgen. Daarbij wordt u ervan beschuldigd tussen februari en april 1953 grote partijen heroïne te hebben geleverd aan de nepmarkies Ugo Montagna. Welnu: wij weten

heel goed dat het brein achter de handel uw werkgever is, de heer Luciano. U kunt er zeker van zijn dat we die vroeg of laat te pakken krijgen. Op dit moment hebben we echter niet voldoende bewijzen, en we zouden een redelijk persoon, die zich uit een lastig parket wil redden en ons daarom opheldering zou verschaffen met betrekking tot een aantal situaties, bijzonder dankbaar zijn.'

'Ik weet niet over wie u het hebt. Ga die persoon maar zoeken, maar laat mij verder met rust.'

'Maar waarom dringt het niet tot u door, meneer Zollo? Het schip is zinkende: spring in deze reddingssloep nu het nog kan, laat de admiraal over aan zijn lot. In feite bent u niet meer dan een simpele matroos.'

'Simpele matroos? Uw grootvader zeker! Ik zei al dat ik pas morgen antwoord geef op uw vragen, als mijn advocaat erbij is. Ik wil alleen weten waarvan ik beschuldigd wordt. Heroïne verkocht aan Montagna? Ga er maar alvast van uit dat u me moet laten gaan, commissaris.'

33

Bologna, 17 juni

Toen hij haar zag, bonkte zijn hart in zijn keel.

Hij stond aan de overkant van de straat op haar te wachten. Zwarte rok, wit bloesje en donkere zonnebril.

Ze was beeldschoon. Pierre sloot het hangslot van het rolluik van de bar af en liep haar tegemoet.

'Angela...'

'Hallo.'

Ze nam een groot risico door zich daar te vertonen. Hij wist niet wat hij tegen haar moest zeggen. Een simpel "Hoe gaat het met je?" zou stompzinnig, provocerend klinken. Hoe kon het met haar gaan?

Gelukkig was zij degene die sprak.

'Ik moet je om een gunst vragen. Ik zou niet weten aan wie ik het anders kon vragen.'

'Natuurlijk,' mompelde Pierre. 'Zullen we ergens gaan zitten?'

***

Hij sprong in het duister en belandde op het vochtige grasveld. De sproeiers waren zojuist gestopt. Het gazon van Villa Azzura werd altijd goed onderhouden, op z'n Engels: zo groen dat het nep leek.

Pierre gleed langs de muur om uit het licht van de lantaarns te blijven.

De twee nachtverplegers zaten altijd in het hokje naast de ingang. Ze hadden een thermoskan met koffie, broodjes en tijdschriften in overvloed. Om de twee uur deden ze hun ronde door de zalen om te controleren of de gekken rustig sliepen.

Er was geen andere manier om binnen te komen. Na de zelfmoord van Ferruccio had Montroni alle vensters laten vergrendelen en nu zaten

de gekken in een kooi. Eerlijk gezegd waren er eerst ook al tralies, maar alleen in bepaalde zalen, waar de ergste gekken zaten. Fefe's duikvlucht had alles veranderd. Pierre keek naar het in duisternis gehulde gebouw en huiverde. Het kon net zo goed een gevangenis zijn, of een kazerne.

Hij liep rakelings langs de muur naar de deur en gluurde om de hoek.

Een van de verplegers had zijn hoofd op zijn gekruiste armen gelegd, Pierre meende een zacht gesnurk te horen.

De ander bladerde een krant door.

Pierre kroop op handen en voeten tot onder de balie van de receptie.

Hij ademde zacht en bewoog zich langzaam voort. Er hoefde maar een botje te kraken of hij zou zich verraden.

De kantoren waren aan het eind van de gang, om de hoek. Minstens zes, zeven meter af te leggen zonder dekking.

Pierre dacht eraan hoe hij zich als peuter verstopte voor tante Iolanda, die hem in de wastobbe in bad wilde doen. Ze moesten hem overal zoeken. Hij wist zeker dat zij als hij niet naar hen keek, hem ook niet zouden zien. Hij ging liggen in een hoekje tussen de kippenkorven en hield zijn hoofd naar beneden. Dan wachtte hij, onbeweeglijk. Struisvogelpolitiek.

Hij strekte zich uit op de grond en begon langzaam, centimeter voor centimeter vooruit te schuiven. Als zijn bewegingen onmerkbaar waren, zouden ze misschien niet de aandacht van de krantenlezende bewaker afleiden. Als de blik van de verpleger op de krant gericht bleef, zou hij de donkere massa op de vloer niet opmerken.

Zo schoof hij verder, met zijn neus op het linoleum, als een aardworm.

Hij boog opzij om de hoek om te slaan, zonder te versnellen, wrong zich in een bocht trok pas aan het eind zijn benen in.

Hij was erlangs.

Vol ongeloof stond hij op en hij kwam bij de deur van het kantoor.

Terwijl hij die opende, duwde hij de massa omhoog, zodat de scharnieren niet zouden piepen, net genoeg om naar binnen te glippen, en deed die achter zich dicht.

Hij haalde zijn zaklantaarn te voorschijn en begon te zoeken in de kaartenbak.

Malavasi... Malossi... Mambrini...

Manaresi.

Manaresi Ferruccio.

De lichtbundel verlichtte de status. Een lange lijst van medicijnen, toedieningen en doseringen, met daarnaast de handtekeningen van de artsen.

In zijn hoofd fluisterde Angela's stem: 'Controleer de periode waarin Odoacre naar Rome was. Controleer of hij de medicatie aan Ferruccio heeft gestaakt voordat hij vertrok en wanneer ze weer zijn begonnen het te geven.'

Pierre schrok hevig.

De data klopten.

De handtekeningen van dokter Montroni ook.

Pierre begreep het.

Pierre voelde kippenvel onder zijn kleren.

Pierre voelde zich beroerd voor Angela.

De dag voor zijn vertrek naar Rome had Montroni de behandeling van Ferruccio gestaakt.

De 'terugval' van Fefe.

Montroni verlaat het congres en komt terug om zich te bekommeren om de familie.

De zorgzame huisvader Montroni lost alles op.

De attente echtgenoot redt het jongere broertje van zijn vrouw.

De overspelige echtgenote die hem bedriegt met een filuzzi-danser.

De echtgenote voelt zich schuldig en begrijpt dat ze niet zonder Odoacre de Grote kan.

Weer een huivering. Koud zweet. Druppels op zijn neus.

Fefe had het begrepen.

Het vuile spel van Montroni. Fefe kón het niet zeggen. Fefe was gek. Fefe was niet geloofwaardig. Fefe was erin geluisd. Sterker nog, Angela was erin geluisd. Fefe was het wapen in handen van de bedrogen echtgenoot.

Fefe kon het niet accepteren. Hij hield van zijn zus. Hij wilde niet de oorzaak van haar ongeluk zijn.

Goddomme nog aan toe!

Pierre wankelde, hield een hoestbui in.
Hij voelde misselijkheid opstijgen uit zijn maag.
Hij voelde de walging in zijn keel, en duizelingen.
Fefe wilde niet meedoen.
Fefe had het niet verdragen.
Fefe had besloten zich te wreken op zijn zwager.
Op de enig mogelijke manier.
Door hem het wapen uit handen te nemen.

Lago di San Giovanni Incarico, 18 juni

Ze slaapt.

Ze zegt dat ze heel moe is, dat ze tot laat heeft gewerkt.

Verdorie, wat kan een gewone jongen anders doen?

Je pikt haar op bij haar huis met een speciaal geproduceerd exemplaar dat wel een motorboot lijkt. De auto van Stief, een groots man, speciaal voor de gelegenheid geleend. Dat wil zeggen, natuurlijk niet voor Lisetta, integendeel, als hij erachter komt dat ik iemand heb meegenomen, is de kans groot dat hij me neerschiet. In mijn zak zit nog het briefje dat hij me heeft gegeven, arme Stief, samen met de sleutels, zo weet ik zeker dat ik niets vergeet.

Salvatore, geen geintjes. Dit zijn de sleutels van mijn auto. Hij staat op de binnenplaats van mijn huis aan de Corso Vittorio Emanuele. Je pakt de auto. Je gaat rechtstreeks naar Frosinone, je zoekt Cammarota, je vraagt naar het televisietoestel en je komt meteen terug. Je gaat alleen. Je spreekt er met niemand over. Je zwijgt als het graf. Ik kom over een paar dagen weer buiten. Als je een kras op de auto maakt, kun je het geld van het casino wel vergeten. Geen geintjes, begrepen?

Als Lisetta slaapt is ze werkelijk een schoonheid. *Mamma mia*, ik moet wel mijn hoofd erbij houden, want ik wil Lisetta geen kwaad doen, eerlijk waar.

Hoe dan ook, de auto maakte nauwelijks indruk op haar, alleen de eerste vijf minuten.

‘Totore! Waar gaan we naar toe met deze mooie auto?’

‘Een tochtje maken, dat zei ik al.’

‘Een tochtje? In die kleren?’

Tja. Zelfs het linnen jasje maakte geen indruk, verdomme. Had ik dat pak aangehad dat ik in het casino droeg, toen zelfs de godin met de gouden huid me zag staan, dan had ik haar in mijn zak kunnen steken, dan had ze me niet eens de tijd gegund om iets te zeggen. Maar dat pak had Stief alleen maar gehuurd, dat kan hij ook niet helpen, wie weet hoeveel het kostte, en om het goed te maken heeft hij deze kleren voor me gekocht, duur spul, en eigenlijk kun je wel zeggen dat ik het zelf heb gekocht, van dat beroemde geld. Tja. Lisetta heeft er alleen maar even om gelachen, omdat ik haar, opgedoft als ik was, naar Frosinone meenam.

‘Maar wat gaan we dan doen in Frosinone? Wat is daar dan voor leuks?’

‘Weet ik niet. Dat gaan we nu uitzoeken.’

‘Sorry hoor, Totore, maar waarom gaan we niet naar het strand? Het is zo warm!’

‘Lisetta, ik moet iets regelen in Frosinone, oké? Daarna gaan we doen wat jij wil.’

De auto rijdt als een trein, je hebt hem zelfs gewassen en glimmend gepoetst, en je bent nog mooier gekleed dan op de dag van je eerste communie. Maar zij, Lisetta, denkt alleen maar aan de warmte. Denkt aan het strand. Denkt dat Frosinone te ver is.

Dus begin je te vertellen over die ongelooflijke dagen samen met Stief, een groots man, dat er alleen al door bij hem in de buurt te zijn meer dingen zijn gebeurd dan in een heel leven. Karrenvrachten geld, je zou niet eens kunnen zeggen hoeveel, een vreemd spel, *chemin*, daarbij moet je steeds negen maken, en die Chinees die almaar verloor, zonder een spier te vertrekken, en dat Chinezen zo rijk waren had je nog nooit gehoord, hij moest op z’n minst de koning van Siam zijn.

‘Je hebt een karrenvracht geld gewonnen en je hebt niet eens een cadeau voor me meegebracht?’

‘Hè? Maar nee, Lisetta, dat geld, zie je, daar kan ik nu nog niet aan-

komen. Het is van mij, eerlijk waar, maar mijn vriend Stief heeft het meegenomen, om het te verstoppen, want je weet hoe dat gaat, het gerucht verspreidt zich, Salvatore Pagano heeft een zak vol centen, en meteen krijgt een of andere schurk zin om het te stelen, of erger nog, om Pagano de keel af te snijden, of misschien om iemand die hem dierbaar is te ontvoeren, snap je, je weet hoe die dingen gaan, ik ben wees, ik heb niemand, maar stel je voor dat ze ons een keer samen hadden gezien en dat iemand zou denken dat jij mijn verloofde bent, de gedachte dat ze jou kwaad zouden kunnen doen...’

Je komt in Formia, je slaat de binnenweg in, je trekt je jasje uit, je das, je rolt de mouwen op van je overhemd dat toch alleen maar goed is om het nog warmer te krijgen. Lisetta is nukkig, jullie hebben zojuist de kustweg verlaten en de zee ligt nu achter jullie. Je speelt je laatste troef uit, de film, de scène van het gevecht tussen de bloemen, met die beroemde Amerikaanse acteur, een belangrijke film die in heel Italië te zien zal zijn, in de hele wereld, en dus zijn er misschien ook wel andere regisseurs die die robuuste jongeman zullen zien, die atletische sprong, die realistische meppen. Zo moet je beginnen om een groot acteur te worden, dit zijn de kansen waardoor de poorten van Cinecittà zich voor je openen, jawel, Salvatore Pagano, die man van de worsteling tussen de bloemen, dat ben ik, een document, een onvergetelijke, historische scène.

Nu kijkt ze anders naar je. Je zou denken dat je in de roos geschoten hebt.

‘En hoe heet die beroemde film?’

‘Ach, Lisetta, je weet dat ik geen namen kan onthouden, en daarbij was het een ingewikkelde Amerikaanse naam, en hier in Italië heet hij beslist anders, maar ik heb het op een briefje laten opschrijven, de titel van de film en de naam van de hoofdrolspeler, de grootste van allemaal, je moet je mond spoelen met zeep voordat je zijn naam mag noemen, en die was daar, pal naast me, snap je? En de regisseur, je gelooft het niet, is Winston Churchill, hoe vind je dat—’

‘Churchill? Totore, kom nou... Jaja, en ik heb nog naar je geluisterd ook!’

Lisetta was opnieuw nukkig geworden. Verdomme, misschien had je het helemaal verkeerd aangepakt. Misschien had je alleen naar Frosinone moeten gaan, en haar daarna ophalen en meenemen naar het strand, dan zou het gewerkt hebben, ook al was die mooie, glimmende, luxe wagen niet echt van jou en waren je kleren niet geschikt voor een uitstapje, had Stief het geld van het casino en wist je de titel van de film niet meer en zou die pas volgend jaar uitkomen. Kon jij daar wat aan doen?

Ja, dat was ongetwijfeld beter geweest.

Eenmaal in Frosinone aangekomen, was Lisetta gaan klagen dat ze niet langer in de auto wilde zitten, zelfs geen half uur, en dat er in dat dorp van boerenpummels niets te zien was en dat als je haar niet terugbracht, jij ook een boerenpummel was.

Gelukkig vond je Cammarota bijna meteen en had die je zonder al te veel omhaal alles over het televisietoestel verteld. De Bolognees had hem opgehaald, ene Ettore, dezelfde die hem naar Rome had gebracht, iemand met een vrachtwagen die goederen vervoerde tussen Napels en het noorden. Ja, het kon 2, 3 juni zijn geweest. Hij nam hem graag mee, had hij gezegd, want hij wist ook aan wie hij hem kon verkopen, in Bologna misschien, of in Milaan.

Bravo Cammarota. Bravo Kociss. Ettore de Bolognees. Stief zal tevreden zijn.

‘Wat is dat gedoe met die televisie?’

‘Wat? Die televisie? O, ik weet er net zo weinig van als jij, het is iets belangrijks voor mijn vriend Stief, die het nu heel druk heeft, en mij dus heeft gevraagd of ik het voor hem wil regelen omdat hij weet dat ik te vertrouwen ben.’

‘En jij vindt het normaal dat iemand een vriend helemaal naar Frosinone stuurt om te vragen naar een televisie?’

‘Weet ik veel! Hij heeft me om een gunst gevraagd, en ik doe het gewoon, ik ga niet vragen hoe en wat, anders is het toch ook geen gunst meer?’

‘Salvatore, je bent gek!’

Voorbij Cerpano, een kilometer voor San Giovanni Incarico, zie je

dat meer, de bomen, de schaduw. Je zet je richtingaanwijzer uit, slaat het opgebroken weggetje in, komt bij de oever. Het is bijna zeven uur, het is minder warm, tussen water en wolken bereidt zich een spectaculaire zonsondergang voor.

Je zet de motor af. Lisetta gaapt. Je trekt je schoenen uit en gaat in het water staan. Lisetta gaapt. Je maakt je voorhoofd nat, herhaalt de naam van die kerel met de vrachtwagen, Ettore de Bolognees, die moet je goed onthouden. Lisetta gaapt. Ze is moe. Ze heeft lang gewerkt. Ze valt in slaap.

Ze slaapt.

Ze mist de spectaculaire zonsondergang. Ze draait zich op haar zij, haar benen komen bloot te liggen, een aardbeving van vlees. Ze draagt geen bh. Om gek van te worden.

Je zou Lisetta nooit een haar krenken, nooit. Maar een kus, zo maar, vluchtig, alleen maar om jezelf te kalmeren, om niet iets ergers te doen. Een kusje, piepklein, onbeduidend. Lisetta, je maakt me gek.

Daar. Een kusje.

‘Salvatore, hoe durf je!’

Plotselinge stilte. Magisch bijna.

Harten en adem stokten onder rook en plafond.

De lippen ronden zich, zuchten worden verspild. O, kijk, kijk toch, moet je zien wat een kanjer!

Niks Rocky Marciano tegen Ezzard Charles meer. Die negers zijn altijd beesten, ook als ze oud zijn.

Niks Guatemala, landbouwhervormingen, laffe aanvallen van de vs om de belangen van United Fruit te beschermen.

Niks Ethel Rosenberg, precies een jaar geleden. Een jaar alweer? Christus, wat gaat de tijd snel...

Niks de wielersport is dood, er zou iemand moeten ingrijpen, de 'prima coureurs' zouden moeten worden afgeschaft, de staking op de Bernina, ze krijgen te veel geld, Coppi is afgestompt, volgens de *Carlino* heeft hij een minnares, *L'Unità* zegt nee, het gaat waarschijnlijk om een aanval van de geestelijkheid op een linkse sportman, hoe dan ook, hij is niet meer zichzelf, Bartali is veertig en heeft meer daadkracht, nog eens wat anders dan doping.

Ook Benfenati is gestopt met praten.

Vervoerd door de gebroeders Capponi komt het toestel als een farao de troonzaal binnen.

Bar Aurora is nog nooit zo vol geweest. Iedereen is er. Degenen die al maandenlang niet meer werden gezien. Degenen die altijd door hun vrouw thuisgehouden worden. Degenen die geen fan van Bologna zijn. Degenen die schulden hebben en ja, ja, morgen betalen. Degenen voor wie het in het tijdperk van de motorisering iets voor dwazen is om voor een meubel te gaan zitten. Je zou haast gaan denken dat Lunardi Anselmo, alias Baldo, incognito in Praag, er ook zal zijn, en zelfs de

Oude, de brave ziel, rechtstreeks teruggekeerd van begraafplaats La Certosa, om vervolgens tegen zijn vrouw te zeggen wanneer hij weer bij haar is: 'Argía, je hebt wat gemist!'

Op het moment dat het op de kast wordt gezet, wil iedereen helpen, aanraken, meedoen. 'Ik was erbij!' zullen ze tegen hun kleinkinderen zeggen.

Tillen! Een beetje meer naar rechts, zo ja, iets meer draaien, ja, zo gaat het goed, wat een klus. Sodeju, wat zwaar! Sodeju, wat is ie groot! Sodeju!

Oké, het is groot nieuws, maar misschien is het goed te zeggen dat al deze brave zielen hier niet alleen zijn gekomen om een televisietoestel te zien, mede omdat wij min of meer weten hoe het zover gekomen is. En vele van ons waren vorige week in bar Franco om de aankomst van Coppi in Bolzano te zien, de enige etappe waarin hij zich echt heeft ingespannen, niet zo maar deed alsof, om iedereen te laten zien dat hij, als hij wil, nog steeds de kampioen der kampioenen is. Maar wat wil je, wielrennen is niet zo interessant, je ziet de eindstreep, je ziet de mensen, je ziet Coppi te voorschijn komen, maar je weet niet hoe het gegaan is in de bergen, dat wil zeggen, je weet het wel, maar van de radio, dat is niet hetzelfde. Een voetbalwedstrijd zien is iets heel anders, vooral als Italië de partij van zijn leven speelt in de wereldcup. Van België moeten ze winnen, anders kunnen ze naar huis. En verder maar hopen dat Engeland de Zwitsers uitschakelt, die waardeloze amateurs, die volgens Czeizler nauwelijks zwakker zijn dan de Hongaren. Donderdag zijn er heel wat van ons naar Franco gegaan, want het scheen niet nodig te zijn extra te betalen voor de koffie om Italië-Zwitserland te zien. Maar we hebben ze ingemaakt. De scheidsrechter had weliswaar het doelpunt van Lorenzi afgekeurd vanwege onterecht buitenspel, maar aan het eind telt alleen het resultaat: twee-één en dag met het handje.

'En deze stekker, waar moet die? Wat is dit, de antenne?'

Bovenal zijn wij echter geëmotioneerd door het feit dat wij het televisietoestel zelf gekocht hebben, voor onze bar. Een Amerikaans televisietoestel, lux spul. En vanaf vandaag hoeven we niet meer te emigreren, ergens anders heen te gaan waar een bittertje meer kost, de

koffie niet hetzelfde smaakt en het accent van de mensen je bijna vreemd in de oren klinkt. Ergens anders krijg je het gevoel alsof je bent uitgeleend, het kan gewoon niet. Om een lang verhaal kort te maken, dit is een evenement bij een evenement, de wedstrijd van Italië en het televisietoestel in bar Aurora tussen het ingelijste artikel uit *L'Unità* van toen Stalin was overleden en de medaille van Capponi.

‘Is er ergens een stukje papier? Laten we dat eronder leggen, dan staat hij recht.’

Intussen begint Benfenati een lesje te geven over voetbal. Hij heeft tien minuten zijn mond gehouden, een schande om tijd te verdoen aan de propaganda: ‘Ze betalen die voetballers veel te veel.’

La Gaggia probeert de aandacht te vestigen op de gebeurtenissen rond Montesi. Alida Valli is er nu bij betrokken geraakt, vanwege een telefoontje aan Piero Piccioni.

‘Ik heb er genoeg van!’ luidt het commentaar van Bottone zonder La Gaggia te laten uitpraten. ‘Ik begrijp er geen zak van! Een veel te ingewikkeld verhaal. Als er iets gebeurt wat begrijpelijker is, kom het me dan maar vertellen, goed?’ Hij verheft zijn stem. ‘En laten we nu eens kijken of we dit beestje aan de praat kunnen krijgen, kom op, over tien minuten begint de wedstrijd.’

De plaatsen zijn al gereserveerd. De oudjes vooraan, de jongeren daarachter, sommigen staand. Pierre begint aan de knoppen te draaien.

Nog minder dan tien minuten te gaan. Rechtstreekse verbinding met Lugano. Italië-België, verslaggever Niccolò Carosio. Wereldcup.

‘Help de koning van de filuzzi een handje, want volgens mij is hij niet zo bedreven in het draaien aan knoppen.’

‘Jawel, hij kan het wel, laat hem maar.’

In het stadion van Lugano komt Italië het veld op met Chezzi Magini Giacomazzi, Neri Tognon Nesti, Lorenzi Pandolfini Galli, Cappello – die van Bologna? Jottum! – en Frignani.

Nicola komt erbij staan. Pierre spreidt zijn armen en schudt zijn hoofd.

‘Hadden jullie hem niet eerder kunnen installeren?’ vraagt Bottone.

‘Ik heb het toch gezegd? Zeg niet dat ik het niet gezegd heb,’ prevelt Garibaldi binnensmonds, haast als een gebed.

Vijf minuten. Een blik op *Sport Illustrato* om te spanning te doorbreken. *Strijdlustig en resoluut heeft Nesti al zijn krachten ingezet in de strijd waarbij hij schitterde door continuïteit en doelgerichtheid...*

‘Hé! Ik groet jullie, ik ga naar Franco om naar de eerste helft te kijken, daarna kom ik wel weer terug.’

‘Ik ga met je mee, kom op, misschien is er nog plaats.’

‘Wat had ik jullie gezegd? Kun je die kale vertrouwen?’ Garibaldi’s toon wordt zwaar.

...Hij probeerde vaak mee te gaan in de aanval en speelde veel ballen door aan de voorhoede, waarbij hij heel goede passes maakte ...

‘En?’

‘Ik wil mijn vijfduizend lire terug, wat is dit voor een rotgrap?’

‘Zeg maar niets!’ Garibaldi windt zich op. ‘Het is allemaal de schuld van die oplichter daar.’ Hij wijst naar Gas, die bij de deur staat. ‘Hij is degene die ons heeft belazerd.’

Vier uur precies. Nu. Nu begint het.

‘Wat heb ik ermee te maken? Wat wist ik ervan? Waarom zijn jullie boos op mij?’

Melega grijpt de zaakbezorger aan zijn dasknoop en pint hem vast aan de muur.

Garibaldi brengt zijn gezicht vlak bij het zijne, of beter gezegd: bij zijn kin, en begint te tieren. ‘Altijd hetzelfde liedje! Alleen maar oplichterij, zelfs bij je vrienden, zelfs je moeder zou je nog belazeren. Schoft! Smeerlap!’

Bar Aurora loopt leeg. De een gaat verontwaardigd naar buiten, de ander stiekem, weer een ander rent weg, en sommigen schudden het hoofd. We blijven met een paar man achter, twijfelend wat meer de moeite waard is: Italië-België of Gas die te grazen wordt genomen.

Capponi baant zich een weg langs de stoelen, gevolgd door zijn broer. Groen van woede.

‘Dit, Gas, had je ons niet mogen aandoen. Heb je gezien hoeveel mensen er waren? Ga jij nu praten met Benassi?’

‘Praten?’ onderbrak Bortolotti. ‘Niks praten! Als ik jou was, Capponi, zou ik schadevergoeding eisen. En deze jongen hier zorgt maar dat hij nu meteen een ander toestel vindt.’

‘Een ander?’ protesteert Gas. ‘Waar vind ik die voor deze prijs? Het was een speciale aanbieding, een spotprijstje.’

‘Je vindt er wel een, echt wel.’ Melega’s vinger belandt bijna in een oog van Gas. ‘En anders weten wij jou wel te vinden.’

En na de bedreiging van onze cowboy kondigt de stem van de radio-verslaggever de rust aan.

36

Bologna, 22 juni

‘I regret to be a bad student,’ luidde Pierre’s commentaar na de zoveelste fout.

Fanti glimlachte, nam een slokje thee en corrigeerde de zoveelste-plus-één fout. ‘Zou het niet beter zijn om te zeggen: *I regret I’m a bad student?*’

Pierre verborg zijn gezicht in zijn handen. ‘Een kwestie van coherentie, meneer: ik kan geen goede zin vormen waarin ik zeg dat ik een slechte leerling ben.’

‘Juist. Maar ik zou een slechte leraar zijn als ik niet begreep dat jij je dag niet hebt.’

‘Helaas is het niet een kwestie van dagen, meneer...’

Met zijn gebruikelijke *savoir-vivre* vermeed Fanti rechtstreekse vragen. Hij beperkte zich tot het inschenken van de thee, eraan te ruiken, ervan te nippen met een verre blik. Hij kon je op je gemak stellen met de eenvoudigste en banaalste handelingen, nooit overdreven. Als je wilde praten, stond hij klaar om naar je luisteren. Als je raad nodig had, trok hij zich niet terug. Mits de stilte getemd werd door de fakirs van de jazz en de duiventil niet hoefde te worden schoongemaakt en de duiven niet hoefden te worden verzorgd.

De wulongthee, met zijn notensmaak, leste de dorstige mond. Het swingorkest maakte de oren minder dorstig. Pierre’s gedachten waren uitgedroogd. Zijn vader, Ettore, Montroni, Angela. Hij had met niemand gepraat, zelfs niet met de musketiers, die hem nu niet langer meesleurden naar de balzaal. Hij dacht dat niemand zo’n warrige situatie kon begrijpen, ze zouden er hooguit een barpraatje aan hebben besteed, en de groeten verder. Zij konden hem echt niet helpen. Hij hield er niet van zijn zaken rond te bazuinen, punt uit. Angela zei dat het allemaal

trots was. Pierre noemde het waardigheid. Maar oké, een beetje trots, maar niet alleen. Negentig van de honderd keer wist je al hoe iedereen zou reageren: de een beklaagde je en maakte dat je spijt kreeg dat je je mond niet had gehouden; een ander adviseerde afleiding, vrouwen, wijn, slemppartijen, zonder te begrijpen dat, als je daar aan toe was, het of al beter met je gaat, of je verkeert in het laatste stadium, en dat het juist de middenweg is die ervoor zorgt dat je je slecht voelt; weer een ander begon je te vertellen over zijn eigen problemen, en je hoofd stond er juist niet naar om die aan te horen; de allerergsten waren degenen die zeiden dat het niets voorstelde, of die je een stommeling vonden als je hun adviezen niet geniaal vond.

Desondanks hielp het een beetje als je je hart kon luchten wanneer zich de juiste gelegenheid voordeed bij de juiste persoon. Het probleem was alleen dat je niet wist waar je moest beginnen.

‘Mijn vader wil terugkomen naar Italië,’ zei hij ten slotte tegen het theekopje. ‘En hij heeft gevraagd of ik hem wil helpen, maar dat lijkt me geen goed idee. Wat kan ik voor hem doen? Al twee maanden lang overkomen me de gekste dingen. Ik heb verandering van lucht nodig, ik wilde dat dat kon.’

Hij zweeg een moment, zijn blik op de bloemetjes op het theekopje. Hij had een nieuw beginpunt nodig.

Hij begon bij Angela. Hij vertelde over Fefe en Montroni, zonder iets weg te laten, alsof hij voor een spiegel stond. Alsof Fanti was opgelost tussen de noten van Woody Herman en de dampen van de theepot.

‘En het is nog lang niet klaar, het mooiste komt nog: om degenen terug te betalen die mij naar Joegoslavië hebben gebracht, heb ik me verplicht ze de kelder van de bar te laten gebruiken als opslag van de Amerikaanse sigaretten, snapt u? Dus, ja, eigenlijk smokkelwaar. Angela’s man is daarachter gekomen, want die hield me in de gaten en wilde me erin luizen bij de politie. Maar zij heeft hem gehoord toen hij aan de telefoon was en is me komen waarschuwen. Ik was net op tijd om de spullen in veiligheid te brengen. Vervolgens heeft Angela mij om een grote gunst gevraagd, en toen kon ik natuurlijk geen nee zeggen. Ze wilde dat ik stiekem naar Montroni’s kliniek ging om te kijken of in een

bepaald dossier zijn handtekening stond waar gezegd werd dat Ferruccio moest stoppen met het innemen van dat fameuze medicijn. Dat heb ik gedaan en die handtekening stond er. Nu zal zij wel ruzie hebben met die smeerlap van een man van haar en hij zal wel kwaad zijn op mij, uit jaloezie, en het schijnt dat hij ook weet van Joegoslavië en wie weet wat hij nog meer te voorschijn tovert, hij is een kopstuk van de Partij, ook al kletst hij onzin, de mensen geloven hem.’

Ondanks alles stond Fanti’s gezicht een zekere verbazing te lezen. Een beetje door de dingen die hij had gehoord en een beetje omdat hij niet zeker wist of hij alle overgangen wel goed had gevolgd. Hij bleef zitten met zijn kin in zijn hand, bijna onbeweeglijk, totdat hij er zeker van was dat Pierre niets meer had toe te voegen.

‘Dus jouw vader heeft besloten terug te komen op het slechtste moment.’

‘Dat kun je wel stellen, ja. Hoewel hij genoeg tijd heeft gehad om te beslissen.’

‘Jawel, maar eerst ging alles anders.’

‘Ook voor mij, meneer, dat verzeker ik u. Daarbij is mijn vader niet dom: als hij me zo maar opeens vraagt om hem te helpen terug te komen, wil dat zeggen dat het echt slecht met hem gaat. Hij weet ook wel dat ik hem weinig te bieden heb.’

‘Je zei zoëven dat verandering van lucht je goed zou doen.’

Weer vermeed Fanti rechtstreekse vragen. Liever wierp hij je terug wat je al gezegd had, liet hij je dat uitleggen en diepgaander analyseren.

‘Ja, meneer, als ik kon, zou ik weggaan, weg uit Italië. Hebt u zelf niet gezegd dat reizen verandering betekent? Als je in een doodlopende steeg bent, vind je het altijd jammer dat je niet kunt vliegen.’

‘Waarom kun je dat niet?’

‘Hoe dan, meneer? U bent iemand die heeft gereisd, altijd onderweg, voor u lijkt het normaal dat iemand zijn koffers pakt en vertrekt. Maar ik heb duizend problemen: ik weet niet waar ik heen moet, ik heb geen geld om erheen te gaan en het enige paspoort dat ik heb is vals. Daarbij heb ik een vader die ik moet helpen, ook al zonder een cent op zak en

met een straf die nog moet worden uitgezeten in Italië en met de politieke politie van Tito op zijn hielen. Wat nog meer?’

‘Volgens mij zou verandering van land de oplossing voor jullie allebei kunnen zijn.’

Pierre knikte berustend. Die oplossing was al in hem opgekomen, maar leek uiteindelijk meer problemen te creëren dan op te lossen. Hij kon Ettore vragen om hem in vaste dienst te nemen, zolang als nodig was om geld te verdienen voor een clandestien vertrek naar het buitenland van twee Italianen. Maar hoe lang zou dat allemaal gaan duren? Hoe lang zou Montroni erover doen om hem in de cel te krijgen met een nog zwaardere beschuldiging? Hoe moesten ze zich redden als ze eenmaal in het buitenland waren?

De exploderende trombones overstemden Fanti's woorden.

‘Wat zei u, meneer?’

‘Ik zei: als het van nut kan zijn, familie van mijn vrouw woont in Engeland. Het zijn aardige mensen, ze zouden je graag de eerste maanden helpen.’ Hij glimlachte. ‘Ze zouden van nut kunnen zijn om je uitspraak te verbeteren, nietwaar?’

‘Nou, ik weet niet...’

‘Denk er eens over na. Zonder verplichtingen, heus. Het zijn welvarende mensen, ze hebben een groot huis en zijn gewend aan mensen over de vloer.’

‘Echt waar? Dank u, meneer. Werkelijk bedankt. Ik zal erover denken.’

Pierre had iets zinnigers willen toevoegen, maar dat was niet makkelijk. Er waren geen woorden ter vergoeding van al die uren en uren van gratis lessen, liters thee om de gedachten te verhelderen, kilo's rozijnenbiscuittjes, stapels geraadpleegde en geleende boeken, Stan Kenton en Dizzy Gillespie, de reis van de eerste duif naar Joegoslavië, de nooit terugbetaalde dertigduizend lire, lange discussies over politiek, in de wind geslagen raadgevingen, Kurosawa, de juiste woorden om tegen Cary Grant te zeggen.

En nu Engeland. Familie van zijn vrouw. Gastvrijheid.

Niet de oplossing voor alle problemen, maar genoeg om de deur op een kier te zetten.

Vertrouwelijk rapport aan de Italiaanse autoriteiten van Charles Siragusa, District Supervisor, US Bureau of Narcotics, d.d. 24/6/54. Addendum.

Als toevoeging aan hetgeen reeds is vermeld in het voorgaande rapport, deel ik u hierbij mede dat ik met genoegen kennis heb genomen van het bericht dat gisteren het Italiaanse paspoort is ingetrokken en ongeldig verklaard van Lucania, nr. 3243602, afgegeven te Napels op 10 oktober 1950.

In afwachting van de beschikking tot verbanning voor de duur van vijf jaar, die mijns inziens zeer urgent is, stel ik voor om de bewegingsvrijheid van Lucania steeds meer te beperken, zulks door hem het volgende op te leggen:

- hij dient zich op regelmatige tijdstippen te vervoegen op het politiebureau om zijn verblijfplaats te melden;
- hij dient voor 23 uur binnen te zijn in zijn woning en deze niet te verlaten voor 7 uur;
- hij mag niet meerdere achtereenvolgende avonden openbare ruimten betreden bij wijze van vrijetijdsbesteding, zodat hij dergelijke gelegenheden niet kan kiezen als logistieke zetel van zijn handel.

Voorts deel ik u mede dat de reeds eerder genoemde Stefano Zollo op 6 juni is aangehouden en verhoord door de politieautoriteiten in verband met de moord op Umberto Chiofano. Voor die datum is het enige

weken lang niet mogelijk geweest hem te traceren op zijn gebruikelijke verblijfplaatsen. Vermoed wordt dat hij de stad uit was 'op missie' voor Lucania. Stefano Zollo wordt nog steeds door de politie vastgehouden. De aanhouding is verlengd op grond van nieuwe beschuldigingen die ten aanzien van hem naar voren zijn gekomen en die ditmaal betrekking hebben op de onthullingen van Gennaro Abbatemaggio over de banden van Ugo Montagna en de Napolitaanse onderwereld.

'Steve, Steve, Steve. Kom binnen, vriend, kom, ga zitten in de fauteuil, laten we wat drinken. Wat een geduld moeten we hebben, Steve! Je moet me vergeven, ik hoop dat je dat zult doen, want het is slechts door de vriendschap voor mij, door jouw oprechte toewijding, dat een vrije Amerikaanse staatsburger op geallieerd grondgebied zo behandeld kan worden door armoedige, miserabele smerissen die niets weten en maar wat raaskallen en zich laten opgeilen door de kranten en een paar politici. Hoe hebben ze je behandeld, Steve, in die stinkende cel van Poggio Reale? Heeft iemand je iets aangedaan?'

'Don Luciano, niemand heeft me iets aangedaan, behalve dat ze u groeten en bedanken, maakt u zich geen zorgen, het was niet meer dan een verblijf op kosten van die Italiaanse klotestaat.'

'De Italiaanse staat! Bravo, Steve, dat is een mooi onderwerp. Wat is de Italiaanse staat? Waar is de Italiaanse staat? Ach... Je zei het zelf al: de Italiaanse staat is klote. Maar velen kunnen geen antwoord geven op die vraag, weet je dat? Kijk daar eens, kom hier, Steve, kijk eens naar buiten. Kijk voor je. Napels, de Golf, de Vesuvius, de haven... Zie je de haven? Die ken je goed, hè Steve, de haven? Bijna de *docks* van vroeger, hè, Steve?'

'Met alle respect, don Luciano, vergeleken bij de docks van New York is de haven van Napels een badkuip.'

'Nou en of! Natuurlijk, de badkuip van Steve Cement. Maar laat ik je één ding zeggen. Weet je wie het in deze stad voor het zeggen heeft? Wie is hier de baas, *the mayor*, de burgemeester, de Fiorello La Guardia van Napels? Dat is Achille Lauro, de onderkoning. En weet je wat die doet? Die bouwt schepen, is reder, en verder heeft hij de kranten in handen, de voetbalclub en de stemmen van het volk. Maar zijn vak, zijn

fortuin, dat is de zee, dat zijn de boten, de havens. Weet je waar hij zijn schepen bouwt, waar hij zijn werven heeft, deze koning van Napels? In Genua, in La Spezia. Vind je dat niet gek? Alsof jij burgemeester van New York wordt en een nachtclub met hoeren begint in Chicago, nietwaar? Maar jij wist alles al, hè Steve? De haven van Napels is een badkuip, en weet je wie er in bad moet? De Zesde Vloot van de vs, en wijzelf niet te vergeten. Het wordt een beetje krap, maar we vinden wel een plekje zonder op elkaars tenen te trappen, nietwaar? Er is geen plaats voor de handel, voor passagiersschepen, voor droogdokken, uitbreidingswerkzaamheden. De badkuip kwam ons van pas en komt ons nog steeds van pas. Die Lauro stond aan de kant van Mussolini, en toen wij, de bevrijders, kwamen, werd hij gearresteerd, een paar dagen maar, en don Achille toonde zich een intelligent man, een man van de wereld zoals ze dat noemen. En dat kwam mede door zijn werk. De werven en de schepen zijn in Genua terechtgekomen, don Achille houdt het volk ver van de communisten, en wij gaan samen met de Zesde Vloot elke dag in bad om lekker te blijven ruiken. Zeg me eens, Steve: kun jij de Italiaanse staat van hieruit zien?’

‘Ik heb het begrepen, don Salvatore.’

‘Ja, Steve, voor jou zijn twee woorden al te veel, jij begrijpt alles meteen. Steve Cement, een rots: sterk als een stier en helemaal niet dom, betrouwbaar als geen ander en zwijgzaam als het graf. Maar heb jij ook de ballen van een stier? Sorry, Steve, ik kan me niet beheersen, maar laat me mijn verhaal afmaken en schenk jezelf nog eens in, want de vasten is voorbij! Weten die jochies in Palermo, die schoffies in Alcamo soms wel wat de Italiaanse staat is? Of al die dure heren en arme sloebers die Sicilië willen laten toetreden tot de federatie van de States? Wat is de Italiaanse staat? Iets wat je kunt eten? In Milaan en Palermo, in Turijn en Reggio Calabria praten ze niet eens dezelfde taal, verstaan ze elkaar niet eens, is je dat niet opgevallen? De Italiaanse staat doet, zegt en denkt wat beslist wordt in Washington DC. En omdat het in Washington wemelt van de onbetrouwbare *son-of-a-bitch*-politici en *cocksuckers* van rechters die maar wat lullen en liegen en doen alsof ze de voorvechters van het recht zijn, beginnen de luizen hier nu ook te hoesten, zoals ze

in Napels zeggen, en proberen ze de boel te belazeren. Nu hebben ze verzonnen dat wij drugs gaven aan die perverselingen in Rome om lol te trappen, orgies aan te richten, omdat hun pik misschien niet vanzelf functioneert. Dat er politici en andere belangrijke mensen bij waren, dat de meisjes worden afgeranseld en dood worden achterlaten op het strand. Dat die Montagna naar Napels kwam om drugs te halen. Bij mij! Allemaal verzinsels, leugens, fabeltjes van schoffies, goed voor de kranten. Maar weet je wie ze rondvertelt, die kutverhalen, Steve? Een Amerikaanse cocksucker zoals jij en ik! Die armzalige mislukkeling van een Charlie Siragusa, die zijn loopbaan probeert recht te buigen door de smerissen van hier les te geven. Ken jij de Italiaanse smerissen, Steve? Dik, lui, bezweet, en ze schijten in hun broek. Charlie de cocksucker voert een verloren strijd. Maar ook in een gewonnen strijd sterven er altijd wel een paar soldaten van het sterkste leger. Die Siragusa stelt geen zak voor, Steve. Geen zak. Hij zit ons een beetje dwars, maar hij is een mislukkeling. Alleen met behulp van matennaaiers en aanbengers komen ze verder, maar die moeten ze wel goed uitkiezen, niet zoals die oude dwaas Abbatemaggio. Die is tachtig en is al veertig jaar lang matennaaiër. Niets weet die! Maak je geen zorgen, Steve, ze zullen ons met hun hoed in de hand om vergeving komen smeken, want ze hebben alles aan ons te danken, wij zijn te belangrijk, wij zorgen dat ze modern worden, toch, Steve? Neem een koekje, zo lekker als bij papa thuis. Alle nette, rijke, godvrezende mensen zullen naar mijn winkel blijven komen om een wasmachine te kopen, of het laatste Amerikaanse model tv, toch, Steve? Want nu is iedereen daarnaar op zoek, iedereen wil er een hebben, dat nieuwe wonder van de vooruitgang. Een hebbedingetje waarmee ze hun schulden, hun overspel, hun problemen en het feit dat ze geen zak voorstellen kunnen vergeten, denk je ook niet, Steve? En nu zitten ze allemaal te kwijlen om zo’n tv-toestel, en wie zich er geen kan veroorloven, steekt zich nog dieper in de schulden. Ze zijn zo bezorgd over het communisme, maar het communisme, Steve, zal hier nooit aanslaan, luister naar mijn woorden. Niet alleen omdat wij er zijn, maar omdat de Italianen te lui zijn, ze vinden het veel te fijn om hun toekomst te verkopen zodat ze het heden op orde hebben, hun dagloon te krijgen

en alle vrouwen zwanger te maken die ze aanraken. Nee, Steve, geen communisme hier. Te veel moeite.'

'Geen communisme, don Salvatore.'

'Vertel eens, Steve, want ik ben zo nieuwsgierig: die jongen die altijd bij je is, is die te vertrouwen? Hebben jullie samen wat zaakjes lopen, knijpt zijn moeder elke dag je zwabber uit, vertel eens.'

'Don Luciano, die jongen brengt de weddenschappen rond op de renbaan. Zoals ze hier zeggen: het is een goeie gozer. Pienter ook. Maar hij heeft geen ervaring. Begin dit jaar zat hij in de gevangenis vanwege iets met een diefstal, en terwijl hij daar zat, heeft die verdomde commissaris die achter me aanzit hem allerlei vragen gesteld over onze zaakjes en over mij. Toen hij vrijkwam, was hij bang, hij kwam me opzoeken om me alles te vertellen, dat hij geen schoft was, dat hij tot mijn beschikking stond. Toen dacht ik dat ik hem maar beter een tijdje onder mijn hoede kon nemen, dan kon niemand hem nog meer vreemde vragen stellen of voorstellen doen. Hoe dan ook, don Salvatore, de jongen is mijn verantwoordelijkheid, u hoeft zich geen zorgen te maken.'

'Mooi zo, Steve, kijk, als hij maar geen streken uithaalt, je zit al genoeg in de nesten, nietwaar? Trouwens, nog even dit, Steve: aan het eind van de maand ga ik een paar dagen weg, naar Meta di Sorrento, naar het huis van die ridder in de orde van verdiensten op economisch gebied, om wat frisse lucht in te ademen en te slobberen van die fantastische citroensorbets. Een week, hooguit tien dagen. Ik zou graag willen dat jij in de stad blijft totdat ik terug ben: houd een oogje in het zeil bij mijn huis, ga naar de jongens in de haven, maak wat rondjes om geld te innen, laat je helpen door Vic.'

'Don Luciano, eerlijk waar, ik ben een beetje moe. Ik wilde u juist een paar dagen vrij vragen.'

'Maar natuurlijk, Steve! Natuurlijk, jongen! Zou ik niet begrijpen dat zelfs Steve Cement een man van vlees en bloed is? Het is voor het eerst dat ik je dit hoor zeggen, weet je dat? Maar ik had het zelf ook al bedacht. Wanneer ik terug ben, neem jij een hele maand vrij en dan ga je waar je wilt, Steve, aan een stuk door hoeren naaien. Ik weet dat jij eronder lijdt dat je hier bent, dat je dat niet laat merken uit respect, dat je New

York mist als zuurstof. Ik heb al met Albert Anastasia gesproken: ik heb gezegd dat jij aan het eind van het jaar naar hen mee teruggaat. Ik kan me zijn gezicht al voorstellen! Wie zou niet blij zijn met Cement om voor zijn zaakjes te zorgen?'

'Dank u, don Luciano. Het is een eer voor mij tot uw beschikking te staan. Ook als ik New York niet meer zou terugzien.'

'Nee, Steve, jij verdient alle lof, de gedachte alleen al dat je niet meer bij me bent maakt me somber.'

‘Weet je zeker dat dit de goede richting is?’

‘Ja, heus, ik ben er al eerder geweest.’

Het labirint van steegjes en loodsen gleed eentonig langs het raampje voorbij.

‘Komt er nooit een einde aan deze haven?’

‘Nee, nooit. Daarom is het een goede plek voor smokkel. Hoe kunnen de smerissen de waar ooit vinden in deze chaos!?’

Ze parkeerden de vrachtwagen. Ettore en Pierre stapten uit voor de imposante flanken van de schepen waarop de vlaggen van de halve wereld wapperden.

Pierre liep achter zijn maat aan met de blik omhooggericht. De kranen werkten in een continu ritme, de lossers wierpen elkaar zakken van een halve ton toe als voetballen. Ettore gaf hem een por en spande zijn biceps aan, grinnikend onder zijn snor.

‘Hoe zei je dat het schip heet?’

‘Querida. Het komt uit Venezuela.’

‘Hoe ziet de vlag van Venezuela eruit?’

‘Weet ik veel.’

‘Is die Paolino te vertrouwen?’

‘Blindelings. Hij was partizaan, zo’n harde. Hij is in de oorlog gemarteld door de ss, ze hebben al zijn tanden uit zijn mond geslagen en hij heeft geen boe of bah gezegd.’

Op de grijze flank vielen de zwarte letters op: Querida, en daaronder, kleiner: Caracas.

‘Dit is het.’

Ettore liep op een groepje lossers af, wisselde enkele woorden met hen, ze wezen naar de loopplank.

Die werd geblokkeerd door een enorme man. Hij droeg een gestreept hemd met korte mouwen en een matrozenpet. Zijn armen waren blauw van de tatoeages: sirenes en draken zaten elkaar achterna langs zijn spieren. Tussen zijn lippen hing een gloeiende peuk, als een onlosmakelijk onderdeel van zijn door de zon gekookte gezicht. Zijn leeftijd was onmogelijk te schatten.

Zijn mond verwrong zich in wat een glimlach had moeten zijn: de nazi’s hadden daarbinnen niet veel achtergelaten.

‘Hallo, Ettore. Lange tijd...’

‘Twee jaar, denk ik.’

‘Wie is die jongen?’

‘Iemand van mij.’

Paolino wees naar een van de magazijnen: ‘We hebben de vaten zojuist gelost.’

‘Mooi,’ zei Ettore terwijl hij een sigaret opstak. ‘Vertel eens, hoe is het in Venezuela?’

‘Warm.’

Toen ze klaar waren met het laden van de vaten nafta op de vrachtwagen, wilde Paolino hun iets te drinken aanbieden.

‘Reis je veel?’ vroeg Pierre toen hij de wijn had geproefd.

‘Altijd.’

‘Het zal wel interessant zijn om de hele wereld over te reizen.’

De man keek naar hem zoals je naar een hondendrol op de stoep kijkt. ‘Alle havens zijn hetzelfde. Dezelfde hoeren. Dezelfde schurkenkoppen.’ Hij bezegelde de zin met een zwartige fluim op de vloer van het wijnlokaal.

Geen van de klanten nam er aanstoot aan.

Pierre boog een beetje voorover, maar gaf niet op.

‘Als iemand een baantje op een van deze schepen zou willen vinden?’

De zeeman glimlachte. ‘Om waar naar toe te gaan?’

‘Weg. Geeft niet waarheen.’

De glimlach werd breder. ‘Nu en dan gebeurt het dat er iemand wordt meegenomen die problemen heeft met justitie. Maar het moeten

kameraden zijn en ze moeten kunnen betalen. De contacten zijn er. In Zuid-Amerika ken ik een boel mensen.'

'Wanneer vertrek je weer?' vroeg Ettore in een poging het gesprek te onderbreken.

'Laat me nadenken, eerst zakken we af naar Napels, op de terugweg stoppen we in Civitavecchia en Livorno. Dan komen we weer terug. Over twee, drie weken vertrekken we weer naar Zuid-Amerika. En daar zullen we wel even blijven.'

'De brandstof verkoopt goed. Ik kan zo veel afzetten als je wilt.'

'Dat zal ik onthouden.'

'We kunnen nu maar beter gaan. We moeten vanavond terug zijn in Bologna. Tot ziens, Paolino.'

'Tot ziens, ouwe rukker, tot de volgende keer.'

'Nou? Heb jij je tong soms ingeslikt?' vroeg Ettore toen ze de stad uit reden.

'Wat...'

'Denk je aan je mokkeltje of val je in slaap? Let op de weg!'

De haven opende zich in zijn volle omvang onder hen. Op die afstand leken de schepen wel speelgoed, maar Pierre meende dat hij alle namen nog kon herinneren.

Albatros, Marseille. Fathers Blessing, Monrovia. Saint George, Plymouth. Catarina, Buenos Aires. El Loro, La Habana. Querida, Caracas.

'Ik heb geld nodig, Ettore. Ik bedoel, afgezien van wat ik jou nog schuldig ben.'

Zijn vriend wierp hem een vreemde blik toe. 'Om naar Zuid-Amerika te gaan?'

'Als je toevallig een grote klus krijgt, denk dan aan mij. Ik ben niet bang voor risico's.'

Ettore grijnsde: 'Ook voor jou zal de goede gelegenheid zich voordoen.'

De boog van de Golf van Genua strekte zich uit naar de zee. De schepen waren pijlen, gericht in duizend richtingen.

40

Hollywood, Californië, 28 juni

*If I should suddenly start to sing
or stand on my head or anything
don't think that I've lost my senses
it's just that my happiness finally commences*

George en Ira Gershwin. 'Things Are Looking Up'. Een gunstig voorteken. De stem van Grace vanuit de kleedkamer. Hitch glimlachte.

'Hoe komt het dat niemand het ooit over Lodewijk xv heeft?'

'Sorry hoor, maar waarom zou iemand het daarover moeten hebben?'

'Ik bedoel: men heeft het altijd over Lodewijk xiv, ofte wel de Zonnekoning, of Lodewijk xvi, die door de revolutionairen naar de guillotine werd gestuurd, maar men zegt nooit iets over die Lodewijk ertussenin. Er bestaat geen Louis xv-stijl, voor zover ik weet. Heb ik gelijk?'

'Gelijk waarover?'

'Over de Louis xv-stijl. Heb jij daar ooit van gehoord?'

'Nee, eerlijk gezegd niet.'

'Of hebben ze misschien een nummer overgeslagen?'

'Wie?'

'De Lodewijken.'

'Om welke reden zouden ze dat hebben moeten doen?'

'Uhm... Omdat het getal vijftien in Frankrijk ongeluk brengt?'

'Ik zou het niet weten.'

'Ik heb het! Misschien heette de opvolger van Lodewijk xiv geen Lodewijk! Net als bij de pausen!'

'In welke zin?'

‘In die zin dat de nieuwe paus niet dezelfde naam mag gebruiken als zijn voorganger. Misschien was er tussen de twee Lodewijken wel een Johannes of zo.’

‘Ik moet zeggen dat je me overvalt, schat.’

‘Maar misschien vergis ik me. Lodewijk xvi zou niet zo hebben geheten als hij nummer xv was geweest.’

‘Maar waar hebben we het eigenlijk over?’

‘Als wij een zoon krijgen, wil je hem toch niet Cary noemen, hè?’

‘Vind jij dit het geschikte moment om...’

‘Goed, goed. Het is nog niet zover. Luister, ik ga naar mijn Power Zazen-sessie, tot straks.’

In de Paramount-studio's in Hollywood woonden Cary en Betsy de voorbereidingen bij van de grandioze, schitterende slotscène van *To Catch a Thief*: het bal-masqué, de nacht van de misleidingen. Hitch paradeerde tussen bezoekende bewonderaars en de gigantische pruiken, wervelverbrokkende korsetten en papegaaien op schouders, exotische maskers, draperieën en brokaat... Betsy had gevraagd of de stijl van de kostuums Louis xiv of Louis xvi was. Cary kende het verschil niet, maar het leek hem allemaal erg barok, dus meer xiv dan xvi, volgens hem. Cary dacht aan andere dingen. Hij dacht aan zijn dromen van de afgelopen twee weken. Hij dacht aan senator McCarthy, die, na het Pentagon ervan te hebben beschuldigd een communistenhol te zijn, zich had gerealiseerd dat hij te hoog had gemikt. Politieke waarnemers zeiden dat zijn carrière als heksenjager de Kerst niet zou halen. Ook de FBI leek onverwachts getroffen, zonder woorden noch strategieën: hoe machtig Hoover ook was, het leger was het leger. Het einde van een nachtmerrie, in elke zin.

Frances Farmer was hem komen opzoeken. Ze droeg de kleren van Grace en sprak de woorden van Elsie. Ze noemde hem ‘Archie’. Ze sprak met hem over McCarthy.

Vandaag weet ik niet eens waar ik ben, Archie. Ergens in Amerika. Als mensen me zien, stoten ze hun buurman aan en zeggen: ‘Ze was ooit communiste, kijk

nu eens hoe ze eruitziet!’ Nu zou die buurman kunnen antwoorden: ‘Jij ziet ook overal communisten.’ Het is geen revanche, niemand zal zich ooit op mij wreken. Het is een paradox. De aanvoerders trekken Toledo binnen en vagen de Inquisitie weg, maar voor mij is het te laat: er is geen ruimte meer tussen de ene muur en de andere. De beksenjager zal zijn naam aan dit tijdvak schenken. Maar de herinnering aan mij daarentegen zal zo diep wegzinken, dat geen enkel medium mijn geest nog zal kunnen oproepen. Zelfs jij zal dat niet kunnen.

Ik ben zo vaak naar je toe gegaan, Archie. Ik ben nooit naar Clifford gegaan. Ik ben niet naar mensen gegaan die meer schuld hebben dan jij. Ik ben naar niemand anders toe gegaan. Ik ben naar jou toe gegaan omdat jij me nodig had. Precies daarom. Het lot is een goede, ironische scenarioschrijver, Archie. Ik, de vallende ster, ben uit jouw leven weggegaan juist toen jouw moeder erin terugkwam, als de komeet die de wedergeboorte aankondigt. Voor een doodgewaande vrouw die te voorschijn kwam uit de Onderwereld van het gekkenbuis stortte een andere vrouw erin, en nu denken ze dat ze leeft.

Er is op de wereld niet voor elke Euridice een Orfeus. Maar jij bent Orfeus, jij bent de Acrobaat wiens buitelingen de wilde dieren betoveren, de rivieren en de winden tot stilstaan dwingen. Jij bent de man die aan de plebejers de mysterische riten hebt onthuld, daarom baten de demonen jou en willen de bacchanten je aan stukken snijden. Jij bent door de Onderwereld gegaan op zoek naar mijn spookbeeld, op zoek naar jezelf en je dubbelganger, naar je dubbelganger en naar je moeder. Je hebt je plicht vervuld tegen Kladschilder, je hebt gerend door de woestijnen, de beuvels, verlicht door de brandstapels van de beksenjacht, achternagezeten door de honden, je bent aan hinderlagen ontkomen om de Man van het Oosten te ontmoeten, en je bent niet eens buiten adem.

Jij bent de gulden ezel waarover Apuleius vertelde, Archie. Jij bent de palingenese. Je hoeft je niet schuldig te voelen, noch over mij, noch over jezelf, noch over Cary. Elk mens heeft een andere missie te vervullen. Er zijn meerdere manieren om de beksen te redden. Things Are Looking Up. Laten we toosten op het einde van Inquisiteur.

*Bitter was my cup
but no more will I be the mourner
for I've certainly turned the corner
Oh things are looking up
since love looked up at me*

Grace kwam uit de paskamer, gereed om voor de laatste keer de rol van Frances te spelen, gelukkig, en onwetend van wat er gebeurde, vermeende doden en wedergeboorten, palingeneses en afdalingen naar de Onderwereld.

Het liedje wilde niet uit zijn hoofd en van zijn lippen verdwijnen.

41

Bologna, 29 juni

Italië uitgeschakeld.

Vier tegendoelpunten in de beslissende wedstrijd tegen Zwitserland. Iedereen naar huis.

Gas was teleurgesteld. Afgezien van de wereldcup, bood de televisiezomer niet veel bijzonders. In de herfst moesten ze het er nog maar eens rustig over hebben. Melega en Bortolotti waren bij hem langs geweest. Hij moest zich haasten om een nieuw televisietoestel te vinden. Ze wilden *Morgen is ook vandaag* zien.

Een verachtelijk programma. De kijkers sturen brieven. Vertellen wat hun wensen zijn. Er worden er tien uitgekozen. Hun wensen worden vervuld.

Een man van in de negentig was als kind in Rome geweest. Hij had een muntje in de Trevifontein gegooid. Volgens de legende zou dat de garantie zijn dat je er nog eens terugkomt, maar de oude man was nooit meer in Rome geweest. Kun je de dubbele verleiding weerstaan om een oude legende te redden en de droom van een stervende te verwezenlijken? Nee. *Morgen is ook vandaag* laat de wens in vervulling gaan. De oude man staat lachend voor de fontein. De mensen zijn ontroerd.

Een Italiaanse immigrant, mijnwerker in België, is bij volmacht getrouwd met een Calabrees meisje. Hij heeft haar nooit gezien. Hij heeft geen geld voor de reis. Wie kan de ontmoeting mogelijk maken? Precies.

Een kleuter uit Florence heeft van haar papa een fietsje gekregen. Diezelfde dag is het fietsje gestolen. Nu kan papa geen andere kopen. Rustig maar, meisje: *Morgen is ook vandaag*. Onder de tevreden blik van de camera krijgt het meisje een identiek fietsje terug.

Gas had geprobeerd grappig te zijn: waarom schrijven jullie ook niet?

We hebben al ons spaargeld bijeengelegd om een tv te kopen, maar de antenne is door de bliksem getroffen en nu is de tv kapot. Nu huilen onze kinderen omdat ze niet naar uw programma kunnen kijken. Help ons alstublieft.

Gas had een muilpeer weten te ontwijken. 'Schrijf jij dat briefje zelf maar.'

'Als je onzin schrijft, merken die lui dat,' had Bortolotti gewaarschuwd. 'En daarna geven ze je aan.'

Gas had het beloofd. Hij was eraan begonnen. Hij had iemand gevonden met wie hij de McGuffin Electric kon ruilen voor een Phonola. Minder mooi, maar nog steeds erg luxe.

Op de keukenklok was het vijf uur. Hij moest zich haasten. Hij stopte zijn vingers in de uitsparingen aan de zijkant van het monster en tilde hem met grote moeite van de tafel. Zijn ischias kermde om meer respect.

Hij liep naar de deur.

De kat rende tussen zijn benen door achter het speelgoedballetje aan.

Hij verloor zijn evenwicht. Hij viel. Hij boog zich over de knie die tegen de grond was geslagen.

Hij keek op, en sloot onmiddellijk weer zijn ogen. Hij wilde niet kijken.

Godallemachtig!

Het scherm was kapot. De beschermkap aan de achterkant was losgeraakt. De kat doorzocht de binnenkant om dat verdomde balletje te zoeken.

Hij trapte de kat weg. Hij ging achter het toestel op zijn knieën zitten om te zien of de beschermkap opnieuw kon worden vastgemaakt. Een bijzaak vergeleken bij de toestand van het beeldscherm.

Eerst begreep hij het niet.

Wat deden die witte baksteentjes daar verdomme in het televisietoestel?

Toen begreep hij het voor de helft.

Daarom deed die bullebak het dus niet. Daar zat hem het euvel. Ze hadden het mechanisme eruit gehaald en het opgevuld om het verschil niet te laten voelen. Ingenieur.

Rare baksteentjes. Hadden ze geen gewone stenen kunnen gebruiken?

Hij strekte zijn hand uit. Hij woog een van de steentjes. Hij haalde het cellofaan eraf.

Wit poeder.

Alle sodemieters!

Hij had het begrepen.

Hij wilde zijn handen door zijn haar halen, maar kwam niet verder dan over zijn kale kop wrijven. Wat was dit? Cocaïne, heroïne, morfine? En wie had het in het televisietoestel gestopt? Het baksteentje leek te gloeien.

Hij probeerde te kalmeren. Goed, vriend, daar zit je dan, met hoeveel? Tien kilo? Twintig kilo? Van wat? Heroïne? Cocaïne? Je zou kunnen zeggen dat je in potentie behoorlijk rijk bent.

In potentie: je kent niemand die je kan vertellen wat dit voor spul is. Niemand die je de prijs kan noemen. Niemand die het zou kunnen kopen. Niemand.

Hij probeerde te kalmeren. Eerst moet je het verstoppertje. Dan moet je Fattori opbellen en zeggen dat je het televisietoestel niet meer verkoopt. Vervolgens moet je, als je een nieuw scherm hebt gevonden, er eerst echte bakstenen in leggen en hem dan verkopen. Maar eerst moet je dat spul verstoppertje.

In potentie ben je erg rijk.

*Napels, 30 juni, 13.00 uur, tijdens de gedeeltelijke
zonsverduistering*

Een Napolitaan lijdt schipbreuk en komt terecht op een onbewoond eiland. Op dat eiland zijn ook een Engelsman, een Duitser en een Amerikaan. De eerste die de Napolitaan tegenkomt is de Engelsman, en hij zegt: 'Wat heb jij een raar hoedje op.' Waarop de Engelsman antwoordt: 'Bemoei je met je eigen zaken.' Dan komt hij de Duitser tegen, en zegt: 'Jij bent de tweede die ik hier zie. Moet jij niet thuis je zaken op orde brengen?' En de Duitser antwoordt: 'Bemoei je met je eigen zaken.' Dan ziet hij de Amerikaan, en hij zegt: 'Probeer jij hier nou ook al de baas te spelen? Het wordt wat vol hier. Jij bent al de driede die ik hier tegenkom. Zegt de Amerikaan: 'De derde.' Zegt de Napolitaan: 'Bemoei je met je eigen zaken!'

Een mop die de jongen had verteld. Tijdens de lange terugreis uit Frankrijk. Hij had geen moment zijn mond gehouden, Strontkop. Volkomen geschild. Hij ontbrak er nog maar net aan. Salvatore.

Wat moest hij doen? Zich van hem ontdoen, hem laten verdwijnen? Nee.

Ben je oud geworden, Steve?

De jongen wist bijna alles. In elk geval te veel. Hij had een natuurlijke roeping om zich in de nesten te werken, maar uit elke centimeter van zijn huid spoot energie, leven.

Zijn instinct zei: de jongen is geen probleem. Je hebt andere problemen.

'Want nu is iedereen ernaar op zoek, wil iedereen het hebben, dat nieuwe wonder van de vooruitgang, toch, Steve?'

Verdomme. Wist die ouwe alles? Of bazelde hij alleen maar om zijn verdomde mond wat lucht te geven?

Goed opletten, Steve. Het balletje rolt.

Rien ne va plus.

Het winnende nummer, altijd hetzelfde. Vijftien. Het aantal kilo's gejat van Luciano. Het pensioen. Drie kilo al op plaats van bestemming, plus twaalf in de McGuffin. Het televisietoestel. In Bologna. Verdomme.

'Stieieief! Je hebt geen idee, je kunt je niet voorstellen wat Lisetta en ik hebben gedaan. Dank zij jouw auto natuurlijk. Raad eens, Stief, probeer eens. Nee? Goed, dan zal ik het zeggen: we hebben hem gevonden. Hij is in Bologna.'

Ja, oké, Bologna. Hij kan gelijk hebben. Maar in handen van wie? En zou dat poeder na al die tijd er nog steeds in zitten?

Haast onmogelijk.

Het rendez-vous over de grens was overduidelijk. Toni de pijlstaartvlinder stond te popelen om zijn laatste commissie te incasseren. Monsieur Alain voelde de stinkende adem van zijn Parijse vrienden in zijn nek: zondagsartiesten, hoerenlopers en overjarige muzikanten.

'Ik heb met Albert Anastasia gesproken: aan het eind van het jaar ga jij naar hen terug. Naar New York. Ik word al somber bij de gedachte dat je niet meer bij mij zal zijn.'

Luciano. De schofterigste hufter van de hele wereld. Een blind oog keek. Om hoeken, achter muren. Op renbanen, in televisietoestellen. Daarom leefde hij nog steeds. En nog steeds de baas.

Hoeveel kans gaf hij zichzelf? Zinloze vraag op dit moment. Hij moest weg. *Rien ne va plus.* Proberen. De driedubbele salto mortale van Cement Zollo.

Bologna. De vrachtwagenchauffeur.

De grens over. Alain de vetzak. Met of zonder poeder: ander schema, zelfde resultaat.

Parijs. Vliegveld.

Waarheen? Bestond er een pap waar Luciano zijn gore vingers niet in zou hebben?

‘Tijdens de filmopnames, Stief, waren er twee mannen, ook Italianen, die het hadden over een rijke vent, een soort Chinese keizer, die een enorme diamant had gekocht, zo’n ding dat ik weet niet hoeveel miljoen lire kost. Ze zeiden dat hij Durban heet. De diamant. En dat hij uit Kaapstad komt, in Zuid-Afrika ligt dat. En dat het in Zuid-Afrika, op die plek, vol zit, hoor je Stief, vol zit met die diamanten. En toen zat ik te denken: waarom gaan we daar niet heen, Stief, we gaan ze zoeken, we kopen ze en komen hier terug om ze te verkopen, hè, Stief? Die rijke stinkerds die baden in het geld, houden allemaal erg veel van die dingen. Natuurlijk zouden we wel eerst moeten praten met de baas van die stad. Anders wordt die boos, of niet soms, Stief?’

Durban.

Kaapstad.

Zuid-Afrika. Waarom ook niet?

Ver weg. Warm. Zee. Zaken.

Improviseren kon de oplossing zijn.

Kaapstad. Waarom ook niet?

De jongen had lef. Dat had hij bewezen. Hij wees de weg.

Hij zou hem meenemen. In Napels kon hij niet blijven. Daarna zou hij zelf beslissen.

Het balletje beweegt, Steve.

Een schaduw verduistert de zon.

Je kunt niet je leven lang Cement blijven.

Bologna, 30 juni, kort na de zonsverduistering

La Certosa was bijna leeg. Het was geen dag om doden te bezoeken. ’s Zomers willen de mensen denken aan het leven, en verder was bijna iedereen op straat of in de heuvels om naar de zonsverduistering te kijken.

De graven maakte hem niet treurig. Als hij er wel eens kwam, las hij altijd de namen op de stenen, met de data, de foto’s, de Latijnse spreuken, en vroeg hij zich af wat voor leven schuilging achter elk van de tombes. Hij stelde zich voor hoe zo’n bestaan verbrand was door een onweersflits, of langzaam was weggeteerd, tot de laatste druppel. Hij dacht aan de familieleden en de vrienden die die mensen hadden achtergelaten.

Hij was te vroeg en doodde de tijd door hetzelfde als altijd te doen. Hij dwaalde rond, met de bloemen in zijn hand. Toen zijn hart heftig begon te bonken wist hij dat ze er was. Hij keek op en zag haar.

Hij liep haar niet tegemoet, sloeg een zijpaadje in en kwam bij het graf, waar hij stilstond en op haar wachtte.

Angela had ook bloemen meegenomen. Witte lelies.

Pierre bedacht dat die vrouw meer klasse had dan heel wat burgermeisjes. Misschien was het aangeboren. Of gewoon smaak, oog voor details, met gratie in de wereld staan.

Glimlachend haalde ze Fefe’s foto te voorschijn.

Hij moest het haar zeggen. Hij moest haar zo veel dingen zeggen en wist niet waar hij moest beginnen.

Ze keek hem aan. De trekken op haar gezicht waren gladder en ze had een vreemd licht in haar ogen.

Pierre schrok er een beetje van.

Ze deed de bloemen in de vaas.

‘Ik wilde zeggen dat ik besloten heb weg te gaan.’

De woorden troffen hem als een vuistslag op het borstbeen.
 Er ontsnapte hem een gemompeld ‘waarheen?’
 ‘Dat weet ik nog niet. Ik heb een beetje eigen geld opzij gelegd. Maar ik kan hier niet meer blijven.’
 Hij moest het haar vragen, nu of nooit.
 ‘Ga met mij mee. Ik wil ook weg. Ik kan dit alles niet langer verdragen.’
 Angela schonk hem een zweem van een glimlach, de eerste sinds weken.
 ‘Nee, Pierre. Ik ga alleen weg.’
 De woorden bleven steken in haar mond.
 Pierre merkte dat ze een diepe pijn in zich droeg, iets wat haar voor altijd zou tekenen, een barrière van haat en verdriet, opgeworpen tegen de wereld.
 Ze richtte haar blik op het graf.
 ‘Het is de enige manier om zin te geven aan wat er gebeurd is. Zodat Fefe niet voor niets is gestorven. Hij wilde dat ik vrij zou zijn.’
 ‘Hij wilde ook dat je gelukkig zou zijn, Angela.’
 ‘Toen hij begreep dat ik dat niet kon zijn, heeft hij besloten mij te bevrijden. Hij heeft ons een les geleerd, Pierre, hij heeft ons allemaal een les geleerd. Hij was te zwak om zich te kunnen verzetten. En ik ben nu te verdrietig. Altijd heeft er iemand of iets voor mij gekozen. Noodzaak, pech. Nu ben ik alleen. Ik wil van voren af aan beginnen, ergens anders. Hier zijn alleen maar pijnlijke herinneringen.’
 Pierre wilde huilen, maar hield zich in.
 ‘Ben ik ook een pijnlijke herinnering?’
 Opnieuw dat glimlachje. ‘Nee. Maar ook jij moet voor jezelf beslissen. Je kunt niet blijven balanceren. Wat je hebt is niet genoeg voor je, en wat je wilt kan ik je niet geven.’
 ‘Ik wil jou.’
 ‘Dat is niet waar. We weten geen van beiden wat we willen. We weten alleen dat we hier geen toekomst hebben. Daarom moeten we weggaan, elk onze eigen weg gaan.’
 Angela kwam hem voor als een reuzin, zoals hij haar altijd had overgewaardeerd, alsof de vrouw die hij had liefgehad een ander was,

duizend keer harder en sterker dan hij. Het verdriet had haar tot in het diepst van haar ziel geraakt, haar van staal gemaakt.
 Even raakte ze met haar hand zijn wang aan.
 ‘Ik houd van je, Pierre. Maar je kunt mijn verdriet niet met me delen. Niemand kan dat.’
 Pierre voelde opnieuw de doffe dreun van die deur die dichtging en hem in het donker achterliet.
 Er kwamen geen briljante woorden in hem op om te zeggen. Gelaatsuitdrukking of de juiste blik telden niet. Hij bleef onbeweeglijk staan, terwijl zij afscheid van hem nam.
 ‘Mag ik je nog vragen om een laatste omhelzing?’
 Ze schudde haar hoofd. ‘Nee. Liever niet.’
 ‘Een omhelzing kun je niemand weigeren.’
 Ze keek hem aan zoals je een kind aankijkt. Haar blik bleef steken bij het streepjestruitje en de strakke broek.
 ‘Je lijkt wel een bokser die klaarstaat om zich op iemand te storten.’
 Ze zei het teder. Ze hield van hem. Echt waar.
 ‘Het ga je goed, Pierre.’
 Ze liep weg over het paadje.
 Pierre slikte de brok in zijn keel weg. Was alles nu afgelopen? Liet hij haar zo gaan?
 Geen tranen. Geen gebroken stem. De situatie de baas zijn.
 Hij klemde zijn kaken open, haalde haar in en drukte haar een papiertje in de hand.
 Angela keek hem verbaasd aan.
 ‘Het adres van een Engelse familie. Dat heb ik van Fanti gekregen: het zijn aardige mensen. Fanti zal ze schrijven, ze zullen je helpen. Ga naar hen toe, Angela.’
 Even zag hij in haar ogen hetzelfde licht glanzen waardoor hij verliefd op haar was geworden.
 Hij wist dat dat voor hem voldoende was. Voor de rest van zijn leven als het moest.

Tien uur gereden, drie koppen koffie, twee amfetaminetabletjes.

Zonsondergang in de buurt van Siëna. Florence, nog een tabletje, Bologna.

De auto parkeren. De leveringen afgeven aan Shithead. Uit elkaar gaan. Ochtend van zoeken.

De bars, de belangrijkste pleinen, de taxistandplaatsen. De chauffeurs van het plein weten alles over iedereen. Ze rijden rond, horen, zien. De chauffeurs van het plein darren rond op de zwarte markt. Transporten in details en contacten.

De zon van acht uur verwarmt het plein. Een duif pakt een broodkorst. Groepjes verzamelen zich onder een soort kasteel.

Het zijn veehouders. Het zijn boeren. Ze bespreken de aankoop van koeien, kwintalen bieten, aardappelen en kalveren. Waar ben je verdomme terechtgekomen? In de Middeleeuwen?

Je stelt een vraag. Een zekere Ettore, een zekere vrachtwagen. Je krijgt verdwaalde blikken als antwoord. De identikit verspreidt zich als een echo. Iemand die transporten tussen Napels en Bologna uitvoert. Je krijgt onverstaanbare reacties en hoofdschudden als antwoord. Laatste scène: de boerenkinkel op de voorgrond heeft de meest ongelooflijke bakkebaarden die je ooit hebt gezien.

Je loopt in de richting van een bar aan de overkant van de straat. 'Stieieief!'

Hij rent zwaaiend en schreeuwend naar je toe. Je laat je blik bevriezen en brengt je wijsvinger tussen neus en kin. Wanneer leert hij verdomme eens zijn mond te houden?

Hij komt binnen je schootveld. Je grijpt hem bij een schouder, sleept hem naar de muur.

'Waarom schreeuw je verdomme zo?'

Nu praat hij zachtjes. Je verstaat nauwelijks wat hij zegt.

'Ik heb hem gevonden, Stief, ben je blij? Hij heeft een loods pal achter het nieuwe ziekenhuis, vanhieruit rechtdoor.'

Het nieuwe ziekenhuis is een enorme stoffige bouwplaats. De man zet de bulldozer stil en wijst naar de zone van de loodsen, voorbij de steigers.

Opslag van bouwstenen, spoorwegremises, schroothopen. Je trekt aan de handrem, stapt uit, vraagt. Je komt naar buiten, stapt weer in, schakelt in de eerste versnelling.

Slaap drukt tegen je hoofd. De amfetamine zendt hem retour afzender. Centreren op de vierde poging. Een kerel die eruitziet als een eikel.

'Ettore is er niet, hij is weg voor leveringen.'

'Geeft niet: misschien kunt u me ook wel helpen. Ik ben op zoek naar een televisietoestel. Meneer Cammarota uit Frosinone heeft me verteld dat u—'

De eikel onderbreekt hem. 'Een televisietoestel? Ja, ja, wacht even, ik geloof dat ik me daar iets van herinner. Een nogal groot televisietoestel?'

'Nogal groot, ja.'

'Dan is hij het. We hebben hem geleverd aan een bar in San Donato.'

Bar Aurora. We zijn er.

Je duwt de deur open, kijkt om je heen. De oude mannen kijken op van hun kaartspel. Geen televisietoestel, maar nog een kamer achterin, en het geklik van ballen op een biljarttafel. Een sprankje hoop.

'Wat wenst u?'

'Alleen maar een inlichting: ik zoek een televisietoestel, groot, van een Amerikaans merk, ze hebben me verteld dat jullie er hier een hebben.'

'Die hadden we.'

Shit! Het balletje moet niet steeds op nul terechtkomen, haal de magneet onder de speeltafel vandaan. Toni, breng het kanon in gereedheid: we moeten ons ook zonder het spul laten betalen.

'Die hadden jullie. En?'

Een van de oudjes draait zich om op zijn stoel: 'En het was een rot ding, op geen enkele manier aan de praat te krijgen. Toen hebben we degene die hem aan ons heeft verkocht gezegd dat hij hem moest omruilen en nu heeft die schurk zich al tien dagen niet meer vertoond.'

'Bedoelt u Ettore?'

'Nee, helemaal niet. Hij heet Gas, of eigenlijk Castelvetri. Gaggia, jij hebt een goed geheugen, wat is zijn voornaam?'

'Adelmo.'

'Adelmo Castelvetri? Weet u ook waar die woont? Ik kan een flink bedrag betalen voor dat toestel.'

'Ik geloof dat hij in Via Mondo woont, toch, Gaggia?'

De vijftigste sigaret sinds het begin van de reis eindigt in je mond zonder dat je het merkt. De stem van de oude man: 'Als u hem vindt, zou u hem dan twee of drie klappen willen geven namens ons?'

De voordeur is open.

'We zijn er, hè, Stief? Ben je blij?'

Je hebt de kracht niet meer om kwaad te worden.

'Kijk op de naambordjes, schiet op.'

Eerste verdieping: Galassi... Mazzanti... Zaccheroni... Tweede verdieping: Alvisi... Monari...

Castelvetri.

'Wie daar?'

'Een pakje van bar Aurora.'

Hij doet open. Kop van glimmend geboend leer. Geconditioneerde reflex: een voet tegen de deur.

'Ze hebben ons verteld dat u een televisietoestel te koop hebt.'

'Een televisietoestel?' De man wordt bleek van zijn kin tot achter in zijn nek. 'Dan hebben ze u verkeerd ingelicht, ik heb geen televisietoestel. Goedendag.'

Hij duwt tegen de deur maar kan die niet sluiten. Een slag van een onderarm zorgt dat hij opnieuw wijd openstaat.

Op het moment waarop je hem bij zijn ceintuur grijpt, klinkt de stem van de jongen: 'Stief, kijk, het televisietoestel!'

Het staat op de grond, onder de kapstok. Een spinnenweb van barsten is over het scherm geweven. Buik open en ingewanden eruit.

Je bent blind. Verstand op nul. Je ziet alleen een lichte vlek. Je brult als een gewonde grizzly. Je vuist raakt hem precies boven zijn nek. Hij zakt neer op de grond. Je schopt hem zodat hij omdraait, je stort je met je volle gewicht op zijn borst. Geluid van brekende ribben.

'Waar is het? Zeg me waar het is!'

Je slaat hem. Heen en weer. Hij likt een tand weg en probeert te praten.

'W-w-wat?'

Je hand onder zijn kaak, alsof hij een fles champagne is die ontkurkt moet worden. Een dronk op Steve Cement.

'Het spul dat in het televisietoestel zat, *asshole*. Haal het te voorschijn. Nu meteen. Salvatore, gooi dit huis ondersteboven als een strontkar.'

Astronomische paniek: 'Het was leeg, ik zweer het.'

'Met je pik zeker, klootzak. Je had veel te veel haast, daarnet met die deur.'

'Ik zweer het.'

Oppassen. Als je je nu laat gaan, vermoord je hem. Geen zinloze emoties. Beheersing. Cementwaardige stijl.

Je doorzoekt een zak. Je laat het mes openspringen. Je zwaait ermee onder zijn neus.

Braaksel belet hem te spreken. Hij zal ook wel in zijn broek hebben gescheten.

'Op het b-bed, in het k-kussen. Vermoord me niet, alsjeblieft.'

Je rent naar de slaapkamer. Je steekt het kussen open.

Rien ne va plus.

Vijftien.

Op de hoek van de Rue des Abbesses sneed een hoestaanval hem de adem af. Hij leunde met een hand tegen de muur en de andere tegen zijn borst, dubbelgevouwen door het kokhalzen. Toen de aanval voorbij was, raakte zijn voorhoofd een aanplakbiljet van Quatorze Juillet, en zo bleef hij staan om op adem te komen. Een man vroeg of hij hulp nodig had. Hij was ongeveer van dezelfde leeftijd. Hij had hem zeker aangezien voor een zieke tachtiger.

Hij liep verder. De drukkende hitte van de laatste dagen had hem tien jaar ouder gemaakt. De tbc deed de rest. Twee of drie keer per dag had hij aanvallen waar hij ongeveer in bleef. Vervolgens keek hij om zich heen en besloot dat het geen waardige plaats was om het loodje te leggen. Openbare toiletten, metrotrappen, een anoniem trottoir, bezaaid met stront. Hij begon te denken dat het hem niet zou lukken op zijn eigen manier te vertrekken. Misschien had hij daarom besloten een pauze in te lassen? Als de slag van de juwelen naar de haven ging, zou hij vertrekken. Bestemming: Martinique. De laatste reis van de oude indianenkrijger die een mooie berg uitzoekt om in alle rust te sterven.

Nee, gelul. Wildemansgedoe, te spiritueel. De Toni van weleer zou alleen al bij de gedachte hebben gelachen. Doodgaan in vrede met de wereld! Liever de wereld het laatste stukje long in het gezicht spuwen. De Toni van nu had verwardere gedachten.

Zodra hij de kroeg binnenstapte, maakte het zwetende zwijn achter de bar een gebaar naar hem.

‘Zeg het maar, Joël.’

‘Ene Zollo heeft gebeld. Hij zegt dat het dringend is. Hij heeft dit nummer achtergelaten.’

Toni pakte het briefje, liet zich een Pernod inschenken en liep naar de telefoon.

Achter hem noemden de gebruikelijke ongeluksbrengers hem een ‘spookverschijning’, ‘onherkenbaar’, een ‘wandeland skelet’.

Hij liet zich doorverbinden. Hij sprak met een onbekende. Hij wachtte.

‘Toni?’

‘Eindelijk. Ik begon me al zorgen te maken.’

‘Sospel, vlak over de grens, op de parkeerplaats van het oude *relais*. Morgennacht, tegen drieën.’

‘Oké. Binnen vierentwintig uur zul je de rest van je percentage krijgen.’

‘Je bent een heer, Zollo. Het was me een genoegen om met je te werken.’

‘Insgelijks. En probeer van je vrije tijd te genieten nu.’

Dus Steve Cement is niet meer in Napels, niemand kan hem vinden. Trimane zegt dat hij samen met dat kereltje van Agnano is vertrokken. Eerst liet ik me meeslepen door woede, maar daarna werd ik weer rustig, want Salvatore Lucania kent dat soort straatschooiers en begrijpt ze ook, en hij weet dat het niet zijn schuld was, hij kon er niets aan doen dat die boerenpummel hem het zuur in de maag bezorgde als de smerige wijn van de *niggers* in Harlem, en dat begrijp ik best van Steve, want ik heb zelf ook een maag. Maar Salvatore Lucania moet iemand wel kunnen vertrouwen, weten dat de *dog* niet in huis piest, weten dat de *dog* geen luizen of schurft heeft.

Die klootzak Siragusa wilde me naaien en Steve Cement kon de vaseline zijn, de juten hebben gewoon iene-miene-mutte gedaan, doorgestoken kaart om te kijken of Steve Cement zou doorslaan, net als die verdomde jockey of die schofterige cammorist van toen er nog dinosaurussen bestonden. Dachten ze soms dat dit een kleuterklasje was? Dat degene die het best kon klikken de meeste snoepjes kreeg? En dachten ze soms allemaal dat Salvatore Lucania een rijke stinkerd is, een zak vol shit, die het wel fijn vindt om te worden genaaid?

Maar *after all* was Steve een brave knul. Die sloeg niet door.

Maar een *dog* heeft nou eenmaal schurft.

'Fuck it!'

Zollo sloot de kofferbak met een angstaanjagende dreun.

Pagano rolde zich op op de stoel. Menu van de dag: zure pruimen.

Zollo ging zitten op de bestuurdersplaats en stak een sigaret op. Hij was moe, hij had al twee dagen niet geslapen, hij had het gevoel alsof hij een baksteen had waar zijn hersenen hoorden te zitten.

'De carburateur is naar de filistijnen,' zei hij terwijl hij de rook uitblies.

Pagano waagde te zeggen: 'Laten we een garage zoeken.'

'Dit is een Amerikaanse auto, Shithead, er zijn hier geen onderdelen te krijgen.'

Zollo was razend, hij was moe en verzwakt, maar hij móest nadenken. Die nacht wachtten ze hem op voorbij de grens. Als hij niet op tijd kwam, zou de zaak knallen en kon hij afnokken met de pakketjes in zijn koffer en een andere koper zoeken. Veel te riskant. Luciano moest zijn vlucht nu wel hebben opgemerkt. De beschikbare tijd drong, er was geen marge meer, hij moest er nú uitstappen. Alles heeft een beperkte tijd. Die overschrijden betekent: je kwetsbaar maken. Hij was al te lang kwetsbaar geweest. Het geluk had hem een handje geholpen, hij had de heroïne teruggevonden. Meer kon hij niet verlangen. Wat hij nu nodig had, waren een goed idee en een stevige eindsprint. Met de adem die hij nog overhad.

Denk na, Steve, denk na. Je kunt de rest van je leven nog slapen, als je dat wilt. Maar nu moet je de zaak tot een goed einde brengen.

Hij liet een dubbele bodem onder de stoel losspringen en haalde de Smith & Wesson te voorschijn.

Pagano deed het in zijn broek. 'Hé, Stief, ik ben je vriend!'

Zollo wierp hem een zijdelingse blik toe, stak de revolver tussen zijn

broekriem en knoopte zijn jasje dicht. Vervolgens stopte hij de reservelader in zijn zak.

Hij stapte uit de auto, opende de kofferbak, pakte de tas met het spul en legde die in de cabine.

Hij draaide de reserveband los en legde die op de achterbank. Met zijn knipmes sneed hij de binnenband open en hij bracht de bundeltjes Franse francs over in de koffer. Voordat hij de koffer sloot, stopte hij er een paar in zijn zak.

‘Uitstappen.’

Pagano liet zich dat geen twee keer zeggen. Besluiteloos bleef hij naast de auto staan.

Hij zag hoe Zollo de autopapieren weggriste en alle shit die hij in het handschoenenkastje had gestopt, eruit haalde: fiches als souvenir, propjes, autokaarten, ansichtkaarten.

Hij verscheurde alles en liet de snippers wegwaaien in de wind.

De fiches en het nummerbord belandden in een afvoerkanaal.

Een laatste blik: er was niets meer.

‘*Let’s go.*’

Zollo liep over de stoep.

Pagano bleef staan en krabde zich op het hoofd.

‘Hoezo dan, Stief? Waar gaan we heen?’

Zollo stond stil.

Hij had die blik waarvan je in je broek ging schijten.

‘Terug naar Frankrijk.’

‘Hoe dan? Met de trein?’

Steve Cement wapperde met de bankbiljetten.

‘Hiermee. Zorg dat je achter me blijft, want als je iets uithaalt, knal ik je neer.’

Hij was serieus. Bloedserieus.

Pagano haastte zich om te gehoorzamen.

Het magazijn was gedompeld in de drukkende zomerhitte. Ettore, zittend op een schommelstoel, liet de twee mannen naderbij komen. Dat ze vreemdelingen waren kon je in een oogopslag zien.

Toen hij ze hoorde praten wist hij het zeker.

‘U bent degene die het Amerikaanse televisietoestel vanuit Frosinone hier naar Bologna heeft gebracht, nietwaar?’

Vaag antwoord. Ettore verspilde geen adem.

In al die jaren van drugshandel en smokkel had hij geleerd mensen bij de eerste blik helemaal op te nemen. De kerel die voorop stond behoorde tot de categorie van lieden zoals hij. Hij kon ze ruiken. Mensen die noch de baas, noch de werkmans uithangen.

‘En u moet degene zijn die hem zoekt.’

Zollo knikte.

‘Ik moet vannacht om drie uur in Frankrijk zijn. Zonder de grens over te gaan.’

Ettore streek zijn snor glad.

Het was geen smeris. Die kon hij ook met zijn neus opsporen. Hij was een opgejaagde hond, als zo velen. En gewoonlijk is iemand met zo veel haast bereid om goed te betalen.

‘Frankrijk is groot.’

‘Als ik maar de grens over ben.’

‘Menton?’

‘Sospel.’

‘Wordt u gezocht door de politie of door maten die u hebt bedonderd?’

Zollo negeerde de vraag, trok een paar bundeltjes bankbiljetten uit zijn zak en gooide die op Ettore’s schoot.

‘Er zijn er nog genoeg als we eenmaal daar zijn.’

Ettore telde het geld. ‘Franse francs. Schoon?’

‘Gewonnen in het casino.’

‘Voor de reis is dit genoeg. Vervoert u nog meer? Ik moet weten wat voor risico’s ik neem.’

Zollo aarzelde.

‘De risico’s zijn hoog. Daarom betaal ik goed. Als u er niet voor voelt, zoek ik wel iemand anders.’

Ettore wierp een blik op de tas die Zollo stevig vasthield.

‘Is dat alle bagage?’

‘Ja. We zijn met zijn tweeën. De jongen is er ook bij.’

Pagano maakte een groetend gebaar dat volkomen belachelijk uitpakte.

Ettore woog de voors en tegens af. Het was een smak geld. Heen en terug. Hij kende de sluipweg van de grensbewoners, hij had die al eerder gereden. In Sospel komen was zelfs nog makkelijker dan in Menton.

Hij zou er niets over zeggen tegen Bianco. De eigenaar keurde transporten in het donker niet goed: te riskant. Daarmee waren de andere jongens van het bedrijf uitgeschakeld. Het was niet verstandig de reis alleen te maken, zonder iemand die hem rugdekking gaf. Die vent bulkte van het geld en zag eruit alsof hij door narigheid werd achtervolgd. Serieuze narigheid. Hij kon maar beter de noodzakelijke voorzorgsmaatregelen treffen.

Hij stond op en liep naar de telefoon.

‘Hallo? Robespierre? Ik heb je vannacht nodig... Kom meteen naar het magazijn, we vertrekken over een uur... De bar kan me niet verdommen, jij wilde toch zo graag geld verdienen? Nou, er is heel wat, genoeg om je schuld af te lossen en ook nog wat extra. Morgen zijn we weer terug... Goed, haast je.’

Ettore kwam uit het hokje dat als kantoor dienstdeed en ging voor Zollo staan, die intussen de zoveelste sigaret had opgestoken.

‘Geregeld. We vertrekken over een uur.’

Hij liep naar achteren en opende het hangslot van een ijzeren kist.

Hij haalde er een Thompson en twee Lugers uit en wikkelde die in een deken.

Voor hij de kist sloot, aarzelde hij een moment, toen pakte hij ook een paar handgranaten.

Het leven had hem geleerd om naar zijn voorgevoelens te luisteren.

De tram was half vol. Pierre ging achterin zitten en liet de taferelen buiten aan zich voorbijgaan.

Heel wat geld, had Ettore gezegd. Hoeveel?

Een riskante reis. Waarheen? Waarvoor?

Pierre had de vragen achterwege gelaten om zich te haasten naar de afspraak, maar voordat hij in de vrachtwagen stapte, zou hij een paar antwoorden eisen.

Risico wilde zeggen: verdachte handel, of verhoogde kans op controle, bij voorbeeld de douane.

Heel wat geld wilde zeggen: genoeg om zijn schuld af te lossen met een mooi extraatje. Honderdduizend? Dat was al drie keer zijn maand-salaris.

Zinloze hypotheses. Hij moest afwachten.

Net was zijn hoofd ontruimd, of een andere bewoner nam er zijn intrek.

Wie weet of Angela al met Montroni had gepraat. Wie weet wat ze tegen elkaar hadden gezegd. Pierre stelde zich voor dat ze kil, vastberaden was, zoals hij haar had gezien na Fefe's dood. Wat zou ze hem vertellen over de patiëntenstatus van de kliniek? Zou Montroni hem verdenken? Zou hij wraak nemen? Ongetwijfeld. Angela's vertrek was een trap in het kruis van zijn onzekerheden. De vijand zou hem geen bestand meer gunnen. De vijand was erg machtig. De reis naar Genua was tiptop verlopen. Het geld voor Ettore, zelfs nog meer. De eerste goede dingen op het goede moment die hem sinds het begin van het jaar overkwamen. Misschien was het een goed voorteken. Een kering van het tij. Hij kon zich maar beter geen illusies maken.

Angela. Raar om te bedenken dat je iemand die zo dichtbij is, misschien nooit meer zult zien. Je voelt een gapende leegte, maar niet over de

toekomst, die bijna altijd leeg is. Het is het verleden dat lijkt weg te zakken, voorgoed voorbij te gaan, foto te worden.

Al voor hun ontmoeting op La Certosa wist Pierre dat Angela weg wilde. Hij had zijn contact van Fanti in Engeland aan haar overgedragen.

Dat had hij gedaan omdat zij het harder nodig had. Hoe sterk ze ook was, ze was nog steeds een vrouw alleen, een overspelige vrouw, zonder werk, zonder een plek om naar toe te gaan.

Maar hij had het ook voor zichzelf gedaan. Om ervoor te zorgen dat ze verbonden zouden blijven door een heel dun draadje, het enige dat zij niet meteen zou doorsnijden. Als zij besloot om naar Londen te gaan, wist hij waar hij haar kon vinden. Fanti zou hem over haar vertellen. Hij moest uitstappen.

Ettore droeg twee jerrycans naar de vrachtwagen.

‘Hier ben ik.’

‘Perfect. Help me de tank te vullen en dan gaan we.’

Pierre pakte een van de jerrycans en de grote trechter.

‘Waar gaan we heen?’

‘Frankrijk. Vlak over de grens.’

Goed gegokt.

‘En wat betalen ze?’

‘Ik heb het nog niet uitgerekend. Voor jou wordt het ongeveer tachtigduizend.’

‘Mooi. Zal ik helpen met laden?’

‘Nee, rustig maar, hoeft niet.’

‘Hoeft niet? Wat vervoeren we dan?’

Ettore wees op een grote vent die naderbij kwam.

‘Hem.’

Pierre keek beter. Hij kwam hem bekend voor.

Waar had hij die eerder gezien?

—de eikel met de duif!

Zollo plantte zich voor de ongelovige ogen van Pierre.

De geest van de Amerikaan werd gevuld met het beeld van de jongen

die dubbelgevouwen van het overgeven op het schip zat dat terugkwam uit Joegoslavië. Tussen zijn benen het kooitje met de vogel. De trechter van de geest raakte verstopt door gedachten.

Zollo hield niet van toevallige samenlopen van omstandigheden.

Hij formuleerde geen enkele hypothese. Hij wilde dat niet doen.

Hij trok nauwelijks merkbaar zijn wenkbrauw op. Hij zette een stap naar voren.

Hij zei: ‘Cary Grant is in zijn hele leven nog nooit in Joegoslavië geweest. Daar heb jij ooit over gesproken. Dat heeft hij me zelf in eigen persoon verteld. Je bent een klootzak.’

Hij liep naar de vrachtwagen.

Ettore was klaar met het controleren van de banden. ‘We moeten een lange reis maken, we kunnen elkaar maar beter een naam geven.’

De Amerikaan knikte. ‘Zollo.’

‘Bergamini.’

Ze schudden elkaar de hand.

‘Gaat die ook mee?’ vroeg Zollo en hij wees naar Pierre.

‘Ja. Dat is mijn helper.’

‘Is die te vertrouwen?’

Ettore wees naar het magazijn, waar Pagano het pistool van de luchtpomp, die hij onbedoeld in werking had gezet, weer probeerde vast te pakken, alsof hij vocht met een slang.

‘En de jouwe?’ ketste Ettore de bal terug.

Niemand had nog iets toe te voegen

De twee passagiers gingen achterin zitten, in de laadruimte, waar ze provisorische zitplaatsen hadden geïnstalleerd met zakken en dekens.

Ettore nam plaats achter het stuur, Pierre naast hem.

Toen de vrachtwagen het steegje in reed, voelde Pierre een huivering langs zijn schouders trekken. Hij had niet kunnen zeggen waarom, maar instinctief draaide hij zich om en wierp een blik op de loads.

‘Zeg, ken jij die ene?’ vroeg Ettore.

‘Ik heb hem gezien op de boot toen ik terugkwam uit Joegoslavië. Hij gaf orders.’

‘En wat vervoerde hij?’

‘Dat weet ik niet. Passagiers heb ik aan boord niet gezien.’

‘Wat heeft Cary Grant ermee te maken?’

‘Nee, Ettore, dat is een te lang verhaal, en ik begin al te geloven dat ik het heb gedroomd.’

Telkens wanneer hij naast Ettore in de vrachtwagen stapte, zag Pierre als van boven op een toren de kronkelige paden die hem zover hadden gebracht, steeds verder van het ‘normale’ leven, van wat nette mensen ‘geoorloofd’ noemen. Een clandestien vervoer over de grens zonder documenten op de boot van een smokkelaar, vervolgens de kelder van de bar omgetoverd in opslagplaats van Amerikaanse sigaretten, daarna Genua, de inbraak in het archief van Villa Azzurra, en nu weer deze reis, die Ettore zelf ‘riskant’ noemde. Boven alles, constant als artrose, een lege portefeuille. De James Bond van de sloebers.

‘Nu stel ik jou een vraag: hoe ben jij in dit vak terechtgekomen?’ vroeg Pierre terwijl de vrachtwagen hobbelen de glooiing van Pontelungo, het uiterste westen van de stad, af reed.

‘Het was de gulden middenweg tussen bankroof en fabrieksarbid,’ antwoordde Ettore tegen de voorruit.

Tot Borgo Panigale bleef hij zwijgen, toen stak hij een sigaret op en nam de draad weer op. ‘Eerlijk gezegd heb ik ook een ander beroep geprobeerd, maar dat was niets voor mij. Bij de soldaten had ik geleerd vrachtwagens te besturen en na de oorlog ben ik dus vrachtwagenchauffeur geworden. Allemaal leuk en aardig, behalve dat de baas slecht betaalde, en om wat bij te verdienen gooide ik het op een akkoordje met bedrijven en gebruikte de vrachtwagen voor mijn eigen zaakjes. Op een dag word ik door de baas betrapt en stuurt hij me de laan uit. Toen besloot ik voor mezelf te beginnen. Ik had wat geld gespaard, de rest heb ik geleend, en toen heb ik een bestelbusje gekocht.’

‘En werkte je alleen?’

‘Ja, vooral voor coöperaties. Dat was de makke. In ’49 ben ik uit de Partij gezet en keerden de coöperaties me de rug toe. Toen dook Bianco op, een oude kameraad uit de brigade: als je wilt zal ik je werk geven.’

‘En hoe waren zij in de smokkel terechtgekomen?’

Ettore glimlachte. ‘Die vraag heb ik ook gesteld. Bianco antwoordde: “Ettore, hoor eens goed: Italië is een laars, we hebben geprobeerd die te poetsen, maar een laars zal altijd in de modder horen. Vroeger waren de dingen tenminste duidelijk: iedereen wist dat als je geen pasje had, dat je dan niet kon werken en zelfs klappen kreeg. Nu spelen ze het veel vuiler, want nu is er democratie. De wet is niet voor iedereen gelijk. Als je vrienden hebt, als je wat strooit met gunsten, dan kun je zaken doen, dan word je rijk en kan niemand je iets maken. Maar anders kun je het wel schudden. Dit kun je niet doen en dat kan je niet doen. En intussen maken de echte schurken miljoenen. Daarom zeg ik je dat nu niemand meer iemand om zeep kan helpen, ik mijn oorlog voer door die schurken een loer te draaien, en de vrienden die hen beschermen, en door pal voor hun ogen geld te maken.”’

‘Hij had niet helemaal ongelijk,’ antwoordde Pierre geamuseerd.

‘Hij heeft me dan ook overtuigd.’

Pierre had graag iets willen weten over Ettore’s uitzetting uit de Partij. Toen bedacht hij dat hij genoeg vragen had gesteld. De reis was nog lang. Hij kon iets bewaren voor later.

‘Stief, wat moet ik nu beginnen?’

Pagano’s stem bereikte hem vanuit een andere dimensie, boven het geluid van de motor uit.

Het was geen comfortabele reis, de laadruimte was vies en de zakken waarop ze zaten waren hard.

‘Hoorde je me, Stief? Wat moet ik...’ hij benadrukte zijn vraag door met zijn wijsvinger tegen zijn borst te drukken ‘...nu doen?’

De jongen zag er vreemd uit, hij leek te berusten in een noodlottige gedachte.

‘Stief, ik denk dat jij me wilt afmaken als een schurftige hond. En ik snap ook wel dat je me dat nu heus niet zou zeggen, je wacht tot ik in slaap val of me omdraai, bij voorbeeld met “Strontkop, geef die deken eens aan”, dan draai ik me om en *pffft* met je pistool met geluiddemper. Dan gooi je me in een greppel zodra de vrachtwagen vaart mindert.’

Zollo zei niets, stak een sigaret op zonder hem aan te kijken.

‘Nou, Stief, ik wilde je zeggen dat ik het best begrijp. Dat wil zeggen, niet dat ik de gedachte om dood te gaan leuk vind, ik vind het verschrikkelijk en ik sterf van angst, maar ik weet dat je me niet kunt laten gaan. Want ik heb begrepen hoe de vork in de steel zit. Je kunt niet meer terug. Je hebt don Luciano besodemieterd.’ Pagano maakte een bezwerend gebaar, alsof hij de naam van de duivel had genoemd. ‘En die laat je al koud maken voor een klap, laat staan voor drugs. Hij vilt ons allebei levend en met onze huid poetst hij zijn schoenen. En mij kun je niet vertrouwen, want ik ben een klootzak en een eikel.’ Hij trok zijn schouders op en liet zijn hoofd hangen. ‘Weet je, Stief, ik heb wel plezier gehad toen we op zoek waren naar dat televisietoestel. We zijn samen op pad geweest, we hebben een heleboel plekken gezien, we hebben met de auto rondgereden, ik heb er zelfs in gereden toen jij in de bajes zat, we zijn naar het buitenland geweest, naar het casino, ik heb al dat geld van die Chinees gewonnen en ook nog een film gemaakt, een Amerikaanse film, en als ze in de bioscoop bij ons in de wijk die film zien, dan moeten ze stil zijn en het hoofd buigen voor Kociss.’ Hij glimlachte. ‘Kortom, al werd ik negentig, meer dan dit kon Salvatore Pagano niet doen. Dat wilde ik je alleen maar even zeggen, en ik zeg het je omdat ik er al een tijd over heb nagedacht. Dat ik zelfs als je me neerschiet geen hekel aan je heb. Ik heb de tv verkocht, ik heb je in deze penarie gebracht.’

Hij zweeg, alsof hij een antwoord verwachtte.

Toen, zachtjes: ‘En, Stief, wat doe je? Schiet je me neer?’

‘Luister eens goed,’ zei Zollo terwijl hij zijn slapen masseerde. ‘Ik wil nu geen kik meer horen, begrepen? Ik moet nadenken. Als jij zo blijft doorlullen, lukt dat niet. Als we over de grens zijn, krijg je je deel en kun je je laten naaien waar je maar wilt. Als het maar ver van mij vandaan is, oké?’

Pagano sperde zijn ogen open, terwijl een bocht hem achterover deed kantelen. ‘Dank je, Stief, ik wist wel dat jij een vriend was. Ik dacht heus niet dat je me echt wilde koud maken, ik zei het zo maar, omdat, nou ja, stel dat, ik bedoel: stel dat je me had willen koud maken, dan had ik dat best begrepen, ik zeg niet dat ik het je had vergeven, maar...’

Zollo haalde zijn S&W te voorschijn en hield die onder Pagano’s neus. ‘Als je nu je kop niet houdt, verander ik nog van gedachten.’

Pagano vroeg om vergeving, kruiste zijn armen en zweeg.

Zollo voelde zijn maag branden: koffie, amfetamine en sigaretten waren geen maaltje voor kampioenen.

Nadenken, Steve, nadenken.

De jongen was het probleem niet. Hij moest hem alleen net genoeg uit zijn buurt houden om de ruil tot een goed einde te kunnen brengen. Daarna zou hij hem zijn geld geven en de groeten verder.

Het probleem was iets anders. Toni had zijn garantie gegeven voor iedereen en Toni kon je vertrouwen. Maar er konden veel onvoorziene omstandigheden zijn. Luciano moest het nu wel doorhebben. Hij kon die sprong in het duister niet alleen maken, hij had dekking nodig. Iemand die hem in de rug dekte zolang hij nodig had om het geld op te halen en zich uit de voeten te maken. Sospel was een gehucht van vier huizen, hij moest een stad met een trein- of busstation bereiken en vandaar naar Parijs gaan. En van Parijs naar Zuid-Afrika.

Wat had de oude Sam Giampa ooit tegen hem gezegd terwijl hij de saboteurs van de stakingen bij de dokken de armen brak? ‘Professionaliteit, Steve, betekent: zelfs onder de slechtste omstandigheden het meeste eruit halen.’

Hij had een vervoermiddel nodig en een vastberaden maat. Hij wierp een blik op de cabine: misschien had het lot hem de juiste persoon in de schoot geworpen.

Laatste koers, Steve, laatste rechte stuk. Laatste details van een geïmproviseerd plan dat op wonderbaarlijke wijze goed afloopt.

Nog een paar uur en dan zou alles voorbij zijn. Steve Cement zou voorgoed zijn verdwenen.

Tanden op elkaar, Steve, je bent er bijna.

Hij klopte drie keer op de tussenwand en hoorde de vrachtwagen vaart minderen.

Zollo gebaarde tegen Pierre dat hij achterin moest gaan zitten, in de laadruimte. De jongen stapte uit. Hij kon zich niet beheersen.

‘Sir... Ik wilde u zeggen... U hebt gelijk dat u het niet gelooft, maar ik heb Cary Grant echt ontmoet. In Joegoslavië.’

Zollo nam hem van top tot teen op. ‘Als dit allemaal voorbij is moet je me maar eens uitleggen wat je met die duif op die boot deed.’

Hij ging naast Ettore zitten.

Toen de vrachtwagen weer verderreed, bleven beiden zwijgen, de een geconcentreerd op de weg, de ander op de nacht die hen omringde.

Zollo kon zich niet oriënteren, hij kende deze wegen niet. Ze leken door het niets te gaan, Ettore raasde voort door de zomerse duisternis alsof hij een radar in zijn brein had. Maar daarbuiten was niets, akkers misschien, huizen. Afgezien daarvan konden ze net zo goed de laatste vier mannen op de aarde zijn.

‘Nou?’ vroeg Ettore, terwijl hij een sigaret opstak.

Zollo deed hetzelfde, hij telde ze niet meer.

‘Ik heb een probleem.’

Ettore knikte. ‘Dat weet ik. Je bent alleen.’

Zollo voelde een soort steek onder in zijn schedel. Het lampje dat ging branden wanneer voorgevoelens over iemand juist bleken te zijn.

Hij deed zijn bod. ‘Als jij me rugdekking geeft, is er voor jou ook een hoop geld.’

‘Wat gaan we doen?’

‘Een ruil.’

‘Van wat?’

Hij moest het hem vertellen: iemand die zijn leven riskeert wil weten waarvoor hij dat doet.

‘Drugs voor geld.’

Ettore gaf geen krimp, zijn ogen gericht op de weg.

‘Hoeveel?’

‘Genoeg om van beroep te veranderen en naar een warm land te verhuizen.’

Opnieuw stilte.

‘Wie wachten er op ons?’

‘De kopers. Als het goed is halen ze geen geintjes uit. Maar je weet nooit. Anderen zouden me op het spoor kunnen zijn.’

Ettore knikte, hij had begrepen dat de Amerikaanse vriend die zo veel haast had, iemand een loer had gedraaid. Iemand die stijf stond van de woede.

‘De drugs zijn niet van jou, zeker?’

Zollo gaf geen antwoord, dat hoefde niet.

‘Hoe kunnen wij elkaar vertrouwen?’ vroeg Ettore.

Zollo tuurde opnieuw uit het raampje in het niets van de Povlakte. Er stonden hem niet veel argumenten ter beschikking.

‘Hoeveel mensen heb jij vermoord?’ vroeg hij plompverloren.

‘Weet ik niet. In de oorlog tel je ze niet.’

‘Dan staan we quitte. En op quitte spelen we.’

Ettore vond dat een mooi antwoord. Ze wisten allebei dat de scrupules waren achtergelaten op het moment dat de vrachtwagen was vertrokken. Ze wisten dat ze gevaarlijke jongens waren. De enige garantie: vastberadenheid.

‘Goed.’

Zollo opende de reistas en haalde er drie bundeltjes Franse francs uit.

‘Een tweede voorschot.’

Ettore keek er nauwelijks naar. ‘Stop die maar weer terug. Afrekenen doen we na afloop.’

Zollo voelde opnieuw die steek onder in schedel.

Hij wees op de laadbak. ‘De jongens?’

Ettore knikte. ‘Die blijven in de vrachtwagen. Ze krijgen hun deel. Maar als ik je moet dekken wil ik vrij baan hebben. Ik heb een paar oude Lugers, die kunnen hun goed van pas komen.’

De vrachtwagen reed met een schok verder. Zijn ogen waren nog niet gewend aan de duisternis. Hij verloor zijn evenwicht en kwam tot stilstand in de armen van de Napolitaan.

Een stem vroeg: ‘Wat doe je? Word je handtastelijk?’

Pierre schoof opzij, glimlachte en stak een hand uit in het donker. ‘Ik heet Robespierre Capponi, sorry.’

‘Ik ben Salvatore Pagano, ook wel Kociss genaamd, naar de voetballer en het indianenopperhoofd. Hoe was jouw naam? Ik heb het niet goed verstaan.’

‘Robespierre. Een Franse naam. Robespierre was een Franse revolutionair. Maar iedereen noemt me Pierre.’

Kociss verstond het weer niet goed. *Rove*-wat? Nou ja, die bijnaam was genoeg: Pjer. O God, hij zou toch geen rijke stinkerd zijn? Iedereen weet dat Franse namen... Naast hem woonde een beroemdheid, iemand die het vak leerde aan de vrouwtjes, en iedereen noemde hem ‘Sjak’, ook al was zijn naam Antonio. Moesten ze nou met al die namen die er bestaan per se een Franse uitzoeken? Maar misschien was die vent geen rijkaard. Misschien alleen maar Fransman.

‘Ben je geboren in Frankrijk?’

‘Nee. In de buurt van Bologna. Ik ben nog nooit in Frankrijk geweest.’

‘Echt waar? Ben jij nóóit in Frankrijk geweest? Jammer dan dat we er maar zo kort blijven, Pjer. Want Frankrijk is een heel groot land. En de vrouwen daar, je hebt geen idee. Ik spreek uit persoonlijke ervaring: ik was een maand geleden nog in Frankrijk, voor een filmopname.’

‘Een film?’ Misschien bedoelde die gozer wel iets anders met ‘film’.

‘Dat vind jij gek, hè? Nu zitten we in het donker, maar ik weet zeker dat als jij me beter zou kunnen zien in het licht, je me zelfs zou herkennen. Je hebt me vast en zeker gezien, ik heb een gezicht dat je bijblijft. Daarom willen de regisseurs me.’

‘En welke film heb je opgenomen in Frankrijk?’ Er sijpelde enig sarcasme door in de vraag.

Kociss greep zijn haar vast met een hand. ‘Verdomme, kijk, ik kan de naam nooit onthouden, een Amerikaanse naam en ik kan hem maar niet in mijn hoofd prenten. Maar ik kan je wel vertellen hoe een van de acteurs heette, de beste van allemaal, en je moet eerst je mond spoelen met zeep voordat je zijn naam uitspreekt, wacht even, wacht even, Kerrie Krent?’

‘Cary Grant,’ corrigeerde Pierre, die er nu zeker van was dat de Napolitaan hem in de maling nam. Hij had vast iets afgesproken met die ander, die Mister Rotsblok, die aan Grant persoonlijk had gevraagd of hij toevallig in Joegoslavië was geweest. Waarschijnlijk zou Ettore hem bij de volgende stop vertellen dat Cary Grant contacten onderhield met de Rode Ster en het Geallieerde Commando. Dat was wat hem het

meeste stoorde. Dat hij een mythe had ontmoet en het niet kon vertellen. Net als die mop van die schipbreukeling met Marilyn Monroe op een onbewoond eiland. Zij wordt hopeloos verliefd. Op de vijfde dag van ongebreidelde sex zegt hij: Marilyn, als je echt van me houdt, verkleed je dan als man en dan ontmoeten we elkaar aan de andere kant van het eiland. Zij denkt dat het een erotisch spelletje is. Maar zodra ze elkaar zien, knipoogt hij, plant een elleboog tussen haar ribben en zegt: Hé, Jan, moet je raden wat mij is overkomen! Ongelooflijk: ik ben al vier dagen lang Marilyn Monroe aan het neuken.

‘Je gelooft me niet, hè?’ De stem van Kociss klonk moedeloos. ‘Tja, ik weet het: je ontmoet iemand in de laadruimte van een vrachtwagen en die zegt je dat hij een film met Cary Grant en Winston Churchill heeft gemaakt. Je laat je toch zeker niet in de maling nemen? Ik begrijp het, maar als de film uitkomt, kijk dan maar eens goed naar de scène van de ruzie tussen de bloemen. Die met dat bruine overhemd.’

‘Ik geloof je heus wel,’ onderbrak Pierre hem. ‘Ik geloof je omdat ik Cary Grant ook heb ontmoet, en toen ik erover wilde vertellen, lachte iedereen me recht in mijn gezicht uit.’

Er volgde een ogenblik stilte.

‘Hé, dus jij hebt ook een film met Cary Grant gemaakt!’

‘Nee, nee, ik heb hem in Joegoslavië ontmoet. Er werd op hem geschoten en mijn vader en ik hebben zijn leven gered.’

‘O. Ik begrijp het.’

Hoezo, werd hij in de zeik genomen? Was dat een manier om te zeggen dat hij er geen woord van geloofde? Of iemand zegt iets en iemand anders komt met een nog sterker verhaal? Zoals die man met drie ballen die in de tram naast een andere man gaat zitten en zegt: Weet jij dat wij tweeën samen vijf ballen hebben? Waarop de ander zegt: Ocharm, heb jij er maar één?

Kociss kruiste zijn handen achter zijn hoofd en gleed onderuit op de zakken.

Pierre deed min of meer hetzelfde, gewiegd door de schokken en de motor. Een moment voordat hij insliep, kon hij nog het begin van een lange monoloog horen.

‘Hoor eens, vriend, maar ik heb Cary Grant echt ontmoet, hoor. En dat van die film, dat was ook geen onzin, ik heb dat van die acteur wat aangedikt, want ik ben nog maar een beginneling, het was toeval, ik was figurant, maar iedereen zei dat ik heel goed was, ze hebben me zelfs betaald, en ik weet zeker dat een of andere Italiaanse regisseur... Hé, Pjer, luister je wel?’

In de oorlog tel je ze niet.

In werkelijkheid telde iemand ze, maakte kerfjes op de kolf van het geweer.

Bij de gevechten in de bossen was het moeilijk te zeggen wie wie doodde.

Ook bij Porta Lama was het moeilijk geweest. Er was mist. Er waren rookgranaten. Ettore was er zeker van dat hij er ten minste vijftien had gedood met zijn Thompson en twee handgranaten.

Ze waren met velen, in Bologna. Meer dan honderd partizanen, tussen de basis in de ruïnes van het Ospedale Maggiore en die in de villa aan de Via Macello. Op 7 november hadden de Duitsers bij zonsopgang de villa omcirkeld en enkele wachten gevangengenomen. Om zeven uur was het gevecht begonnen. De Duitsers, geflankeerd door de Zwarte Brigade, hadden geweren, mitrailleurs, handkanonnen en twee kanonnen. Ze schoten ook vanaf de daken van de omringende huizen. Aan de andere kant alleen maar automatische wapens, geweren en handgranaten. Na een aanval van vijf of zes uur – de villa was praktisch met de grond gelijkgemaakt – waren de partizanen erin geslaagd zich te verplaatsen en zich te verschansen in een ander gebouw.

De moffen hadden een pantserwagen laten komen, hadden die de binnenplaats laten oprijden en schreeuwden: ‘Keef je ober! Keef je ober!’ Ze hadden een uitweg gevonden die Houdini (de goochelaar, niet de fruitverkoper in de oostelijke wijk La Cirenaica) waardig was: ze hadden een muur omvergehaald, waren aan de kant van het kanaal ontsnapt terwijl ze rookgranaten gooiden om hun terugtrekking te dekken en zich opsplitten in kleine groepjes. Ze waren er zelfs in geslaagd de gewonden te evacueren. In de late namiddag was er versterking

gekomen, het medisch detachement van het Geallieerde Militaire Bestuur. Door de verrassingsaanval waren de Duitsers en fascisten op de vlucht geslagen met achterlating van tweehonderd zestien doden, een groot aantal gewonden en voertuigen vol munitie.

De partizanen waren er met twaalf gesneuvelden van afgekomen.

Zo’n klus had hij nog nooit gedaan. Maar het sop was de kool waard. Er was het geld. En er was de huivering langs zijn ruggengraat. Al te veel jaren had hij zijn leven niet geriskeerd. Zijn leven was vlak geworden. Geen grote vreugde, geen groot verdriet, geen hevige woede. Heel veel vrouwen, maar geen belangrijke relatie. Pleziertjes voor een nacht. Uren en uren doorgebracht met Palmo, een sukkel.

Als ik was gestorven bij Porta Lama, of in de bergen, hing mijn gezicht nu op die gedenksteen op Piazza Nettuno. Voor altijd samen met mijn vrienden. Met de gevallen van de Valanga-groep, met Dubat, die zichzelf in een spelonk van kant heeft gemaakt om niet in handen van de Duitsers te vallen, met Carioca, Ettore Bruni, Edoardo, Ribino, Aldo, Ferro, Silenzio, Renato. Met Stelio, zesendertig uur lang gemarteld in Via Siepelunga, net als Irma Bandiera, net als Sante Vincenzi aan de vooravond van de bevrijding. Stelio verminkt, verscheurd, opgehangen in Via Venezian. ‘Het recht heeft gezegevierd,’ kopte de *Carlino*.

Als ik daarentegen vannacht sterf, wat zal men zich dan van mij herinneren? Dat ik een smokkelaar, een misdadiger was. Ze hebben me overal uitgezet, ik heb niet het recht om als partizaan herinnerd te worden.

Wie weet wat de *Carlino* zal schrijven als ik vannacht sterf.

Ik had bij Porta Lama moeten sterven. En kijk me nou hier: opgezaald met de bescherming van iemand die drugs vervoert. Iemand die angst inboezemt. Misschien is hij wel een vriend van die beroemde Steve Cement, die ze noemen om de Napolitaanse straatschoffies bang te maken.

Ik denk dat in dat wereldje niemand iemands vriend is.

2:40 uur A.M. Sospel. Vier huizen haaks op elkaar. Bijtende lucht. Omgeving: bossen en bergen.

Langzaam vooruit. De koplampen verlichten een bord: 'Relais L'Etape, 500 m.' De witte weg klimt omhoog tussen de kastanjabomen.

Zollo maakt een teken tegen Ettore. We zijn er.

De vrachtwagen komt bij het kruispunt langs de weg tot stilstand. Ettore pakt zijn wapenarsenaal en stapt uit. Thompson, handgranaten en een vuurpijl. Net als bij Porta Lame.

Hij neemt de rolverdeling nog eens door: 'Dus: de jongens bewaken de vrachtwagen. Ik ga me opstellen. Om klokslag drie uur kom jij.'

Zollo knikt. *Rien ne va plus*. Hij tikt met zijn knokkels tegen laadruimte. 'Hup, even uitstappen.'

Na een paar minuten komen ze te voorschijn. Ze hebben het verfrommelde gezicht van wie net wakker is. Ze moeten opgepept worden. Twee amfetaminetabletjes sympamine tegen zijn hoofdpijn en twee tegen hun slaperigheid. Ettore geeft de voorkeur aan dialectiek.

'Jongens, luister goed. Als alles goed gaat, gaan we hier over minder dan een uur weer tevreden weg. Om alles goed te laten gaan moeten we goed opletten. Ieder van jullie krijgt een pistool, acht kogels. Gebruik het alleen als het nodig is. Jullie taak is de vrachtwagen te beschermen. Als de vrachtwagen beschadigd wordt, komen wij niet meer weg. Is dat duidelijk?'

Zollo kijkt naar de oud-strijder. *Hij weet wat hij doet*.

Pierre draaide het pistool tussen zijn handen alsof het de drol van een marsmannetje was. Ettore gaf hem enkele aanwijzingen over het gebruik ervan en verdween in de bosjes.

Het dorpje leek gevangen onder een stulp van glas en stilte. Elk

moment zou een gigantische hand het kunnen omdraaien en zou er nepsnieuw neerddwarrelen. Pierre leunde met zijn rug tegen de laadbaak. Valse papieren, clandestien de grens over gaan, opslag van illegale waar, smokkel. Of hij het pistool wel of niet gebruikte was kersensaus over de sorbet.

De Amerikaan gebaarde dat ze weer moesten instappen, alle drie in de cabine, Pierre greep het stuur vast en schakelde in de eerste versnelling.

Kociss leek gehypnotiseerd. Opengesperde ogen en starende blik. Naar de bewegingen van zijn lippen te oordelen zou je denken dat hij bad.

Mister Rotsblok zweeg. Nu en dan rolde hij met zijn nek en zat hij aan het pistool dat hij in zijn broek had geschoven.

Alles zal gladjes verlopen, Steve, kom op.

Het treffen van voorzorgsmaatregelen wil niet zeggen dat je paranoïde bent. De tijd van de rotzooi was voorbij. Dit was het begin van het tijdperk van de diamant.

Toni heeft zijn garantie gegeven. Moby Dick is een betrouwbare hufter.

De autopech heeft de laatste rotzooi voorkomen. Alleen op de afspraak komen, met twaalf kilo heroïne en de Koning van Agnano die het nakijken heeft. Script van Steve 'met de pik' Zollo.

Relais L'Etape had al minstens tien jaar geen *soupe au pistou* meer op het menu staan. Het bord dat de kwaliteit en prijs ervan ophemelde, was helemaal afgebladderd. De vrachtwagen reed om het gebouw heen. Zollo gluurde door het raam: niet een tafel, niet een stoel. Leeg.

De parkeerplaats was slecht verlicht. Oude lampen hingen aan een draad. Met een flits van koplampen werd de vrachtwagen begroet.

'Stop hier.'

Pierre parkeerde aan de rechterkant, tegen een muurtje.

Zollo pakte de tas en stapte uit. De loop van het pistool maakte zijn lies tot aan zijn ballen ijskoud. Tegen alle goede gewoontes in droeg hij zijn overhemd uit zijn broek, als een Hawaïaanse ploert. Alleen om zijn wapen te bedekken.

Hij zette twee stappen in het stof, stak zijn hand onder zijn overhemd, zette de tas neer tussen zijn benen.

Kom op. Zorg dat jullie me niet nerveus maken. Zorg dat jullie je netjes gedragen.

Moby Dick droeg zijn gebruikelijke witte pak. De twee lijfwachten waren van top tot teen zwart. Ze leken op de toetsen van een piano.

Zollo kwam naderbij. Moby Dick had een koffertje in zijn hand.

De schoten kwamen vanaf het dak van het restaurant.

De walvis en de twee haaien vielen haast tegelijkertijd. Zollo kon zich niet op tijd op de grond werpen. De kogel raakt hem in zijn rechterarm. Hij hoorde het bot breken. Hij viel neer. Hij sleepte zich door het stof terwijl nog twee schoten afketsten op de grond. Hij bereikte de auto van de Fransen. Hij gleed erachter. Zijn arm liet het afweten. Hij legde de tas onder zijn buik en greep met zijn linkerhand het pistool.

Ze schieten vanuit de lucht. Vanaf het dak.

Net als de Duitsers en de Zwarte Brigade.

Net als bij Porta Lama.

Een gat in de muur maken. De gewonden evacueren. Om dat te doen: de scherpschutters koud maken. Om de scherpschutters koud te maken: ze zien. Om ze te zien: ze verlichten. Vuurpijlen. Uitrusting van de frontsoldaat, voor noodgevallen. Ze gebruiken. *Poeoeff? fiiiiiiiiiiiiiiii...*

Het Bengaals vuur daalt neer en verlicht twee stomverbaasde gezichten: Duitsers, op de loer op het schuine dak, er vallen dakpannen, er valt een helm, een van de twee is met een geïmproviseerd tuig vastgemaakt aan de nok. De ander richt zich op, struikelt en glijdt naar de dakgoot, schreeuwt, wordt verblind, heft zijn armen om zijn gezicht te bedekken. De ander probeert naar de nok te klimmen, glijdt uit, nog meer dakpannen vallen. Ik leg aan en de Thompson schiet. Raak. Hij tuimelt neer, de loop van zijn val verandert door de kogels. *Crash*. Geluid van versplinterende botten. Nog een schot. Raak. Hoofd dat uiteenspat. Dood Lichaam blijft hangen aan het touw. Gaan liggen.

Nog meer schoten, van achter het muurtje dat de parkeerplaats omheint. Verderop, onzichtbaar behalve tijdens de flitsen van de mitrail-

leurschoten. Zwarte Brigades. Drie, vier misschien. De martelaars van Irma Bandiera, Stenio Polisch en zo veel andere verzetsstrijders. Verraders en moordenaars, ze moeten sterven.

De getroffen maat leeft, reageert op het vuur. Maar nu hebben ze het op mij gemunt. Gaten in een portier van de vrachtwagen. Hier is heftige actie nodig. Hier is moed nodig.

Ze hadden kritiek op ons omdat wij altijd aanvielen. Lupo zat zo in elkaar, hij durfde, hij tilde het niveau van de uitdaging aan de Duitsers op, hij voerde bliksemacties uit die anderen overdreven vonden.

Nu moet ik ook durven, anders komen we hier niet meer levend vandaan. Mijn kameraden verdedigen. De gevallen wreken. Mezelf. Dit alles zin geven.

Zo nodig sterven.

Stief leeft nog. Ik zag hem schieten.

Wat moet ik nu doen, Christus wat ben ik bang!

Ze schieten iedereen dood.

Of is dit soms ook een film?

Ze geven ons dubbel en dwars van katoen. Dit zijn de schurken van don Luciano. Jezus Christus, Stief, schiet, schiet!

Nu nemen ze de Bolognees te grazen. Hij maakt er een klerezooi van zoals ik nog nooit heb gezien.

Ik kan mijn ogen niet geloven.

Wat moet ik doen met dat pistool? Schieten? Je kunt van hieruit geen zak zien. Het zijn allemaal zwarte gorilla's.

Zal ik het pistool naar Stief brengen? Maar hoe?

Schurken, klootzakken, moordenaars, Stief, laten we gaan!

Ik ga kruipen.

De Bolognees is een razende duivel. Vermoord ze. Vermoord ze allemaal.

Pierre was languit op de stoelen gaan liggen en gluurde af en toe over het dashboard.

Je kunt niet elke situatie de baas zijn.

De voorruit was gebroken. Een scherf had zijn been geraakt.
Weer schoten ze op hem zonder dat hij enig idee had wie ze waren.
Hij kon niet goed ademen. Hij slikte onregelmatige happen lucht in. Zure keel. Draaikolk in zijn maag. Ingewanden onder druk. Hij dacht dat hij stront zweette.
Hij hief zijn hoofd op.
Hij gluurde door het gebarsten glas.
Hij zag Ettore te voorschijn komen.
Hij zag Ettore rennen als een gek.
Hij hoorde de schoten.
Hij voelde hoe de angst zijn ingewanden deed ontspannen.

‘Rode Ster wiiiiiiiiinnnnnt!’

Overste Mario, kijk nu eens naar me. Sugano, als jij me hier eens kon zien! De kreet en de aanloop verrast hen nog meer dan de vuurpijl. Ze vragen wat ik in godsnaam aan het doen ben. Een paar seconden. De twee seconden die ik nodig heb.

Ontstekinguitdegranaateentweeikgooidegranaatenwerpmoeopde-grondBOEOEM!

Baksteenscherven, bloed, een bril valt op mijn hand.

Nu schieten ze vanaf een ander punt, rechts. Ik rol naar voren. De Zwarte Brigade komt te voorschijn, *pang!* valt. Hij heeft mijn gewonde kameraad neergeschoten, of misschien een van de jongens.

Opgewonden gefluister, rennende voetstappen in het donker. Ik moet als eerste handelen. Rode Ster wint. Ik trek de ontsteking los, ga op mijn knieën zitten, eentweegooienBOEOEM! Ik hoor ze schreeuwen—

Een salvo had Ettore in zijn rug geraakt. Zollo zag hem neervallen en bleef gehurkt wachten tot de klootzakken te voorschijn zouden komen.

Ettore was een kanjer, dacht Zollo bij zichzelf. Hijzelf had geslagen en vermoord, maar had geen oorlog gevoerd. De invloed van de Anastasia’s had hem eruit gehouden. Maar Ettore was er wel bij geweest, dat had hij zelf gezegd. Een kanjer. Onder de kleine jongens had hij er nog nooit een gezien als hij.

Ettore had zijn leven gered, met die vondst van de vuurpijl.
Hij moest de klootzakken afmaken.
Niet alleen om zijn eigen leven te redden.

Na de twee explosies hief Pierre zijn hoofd weer op. Zijn oren waren buiten bedrijf. Zijn rugspieren deden pijn door de spanning. Hij merkte dat zijn vuisten gebald en zijn tanden opeengeklemd waren.

Hij keek naar de parkeerplaats voor hem. Ettore was er niet meer.

Hij liet zijn hoofd weer zakken, hapte naar adem, en keek opnieuw.

Ettore lag op de grond. Onbeweeglijk. Overal om hem heen vermengde bloed zich met stof.

Pierre voelde dat hij kippenvel kreeg. Hij liet zich heen en weer schudden door de huiveringen, was niet in staat ze te bedwingen. Zijn tanden klapperden als castagnettes.

Hij zag twee mannen naar buiten komen door een gebroken glaswand achter Ettore.

Een van hen strekte zijn hand en schoot hem door zijn hoofd. De ander liep argwanend naar de auto van de Fransen.

Pierre klemde zijn pistool steviger vast. Hij dook neer, hapte naar adem, probeerde te richten.

Hij trilde. Hij hijgde. Hij had nog nooit geschoten.

Hij zou zelfs op een derde van de afstand niet in de roos schieten.

Niet met een pistool.

Hij legde de Luger neer, kroop naar de bestuurdersplaats en startte de motor.

Je kunt niet altijd blijven toekijken.

Hij dook opzij, zijn wang tegen het stuur, en gaf plankgas.

De vrachtwagen stoof vooruit in wolk van stof. Hij slipte naar rechts. Hij slipte naar links.

Pierre voelde de dreun tegen de voorbumper, een donkere massa werd over de motorkap van de vrachtwagen geslingerd. Pierre hoorde minstens vier schoten. Hij reed door en remde naast de auto van de Fransen.

Pagano hoorde dat de vrachtwagen ging rijden.
Hij maakte gebruik van de verwarring en het stof en nam een besluit.
In zijn hand het pistool dat nergens toe diende.
In Stief's hand was iets anders. Stief had misschien geen kogels meer.
Hij hoorde hem al een tijdje niet meer schieten.
Misschien was hij dood. Maar nee, daar wilde hij niet eens aan denken.
Hij gooide een vat om, sprong te voorschijn en rende, met zijn rug bijna evenwijdig aan de grond.
Hij verloor zijn evenwicht. Legde de laatste vijftig meter rollend af.
Stief was niet dood. Onmogelijk. Hij was Cement.
'Hier, Stief.'
De jongen. De Luger.
Je pakt het pistool.
Een ogenblik later schiet de klootzak niet meer. De laatste.
De vrachtwagen remt abrupt naast je. De andere jongen steekt een hand naar je uit: 'Kom op, instappen, we gaan!'

Zollo zei niets. Zollo bleef wachten. Zollo luisterde naar de stilte.
Was het echt de laatste klootzak geweest?
'Help me opstaan, Salvatore.'
Zollo greep het portier vast. 'Ga het koffertje van de Fransman halen, nu. Snel.'
De jongen schoot weg. De andere hielp Zollo opstaan.
'Ga achter het stuur zitten en rij langzaam naar de uitgang.'
In de zijspiegel controleerde Zollo hoe de poet werd opgehaald.
Pagano pakte het koffertje op. Hij rende terug naar de vrachtwagen.
Hij gooide het naar binnen, in de laadbak.
Zollo opende het portier en strekte een hand uit.
Pagano greep die vast.
Twee schoten. De jongen liet los en rolde op de grond.
Zollo rukte bijna de handrem eraf. De vrachtwagen slipte.
Zollo stapte uit. Rende naar het lichaam van de jongen. De kogels hadden zijn longen doorboord.
Hij boog zich over hem.

'Stief...' Bloed steeg op naar zijn keel, rochelend probeerde hij het uit te spugen, zijn hand greep het revers van Zollo's jasje vast. 'Stief... Had je me meegenomen?'

Zollo kneep in die hand, totdat hij voelde dat die verslapte en zag dat Pagano's ogen van glas werden.
Pierre's stem klonk vanuit de vrachtwagen: 'Is hij dood?'
'Ja.'
Pierre haalde de handrem eraf en schakelde. 'Laten we gaan! Kom, laten we gaan! Straks maken ze ons ook nog af!'

Zollo staarde naar het lijk van de jongen. Hij hief zijn blik op, langzaam. Hij zag de schaduw die hij verder op op de parkeerplaats vermoedde.
De laatste klootzak. Vic Trimane.
Ook voor hem een betrouwbaarheidstest. 'Maak Steve Concrete af, Vic. Maak je vriend af.'
Niemand ontkomt aan Lucky Luciano. Niemand ontsnapt uit de kronkels van een slang.
Opnieuw hoorde hij Pierre roepen: 'Stap in! We gaan!'

Zollo stond op en liep rustig, stap voor stap, naar de schaduw die naderbij kwam. Er was geen enkele haast meer.
Hij zag Vic het pistool heffen.
Zollo richtte en leegde het magazijn zonder te stoppen.
Het derde schot was in de roos: hij zag Vic's hersenen op de grond spatten. *Addio, goombah.*
Hij viel op zijn knieën.
Bloed doorweekte zijn overhemd. Hoeveel had hij er gekregen? Twee, drie? Vic was een goede schutter. Hij staarde naar de laatste sterren die uitdoofden, daar boven op de top.

Pierre was opnieuw omlaaggedoken op de stoel. Hij stak zijn hoofd uit het portier.
Mister Rotsblok lag op de grond, onbeweeglijk, gekruisigd.
De Napolitaan lag op de grond, op zijn buik in een plas bloed.
Ettore lag op de grond, zijn hoofd verbrijzeld in het stof.

Nog meer lichamen lagen op de grond. Dode lichamen.
Hij leefde.
Hij reed weg zo hard hij kon.

Geen pensioen, Steve. Geen diamanten. Geen Zuid-Afrika. Jammer, het was je bijna gelukt. Het spijt me, echt waar, na al die moeite. Het heeft geen zin om te proberen je hoofd op te tillen, je bent van hout. De kogel moet je ruggengraat hebben geraakt. Je been, een hand, de spieren van je gezicht. Cement.

De driedubbele salto mortale van Stefano Zollo is bij twee buitelingen gebleven. Het was een mooie salto.

Je kunt niet je leven lang cement zijn.

Laatste ronde van de roulette. Een laatste blik op de vrouw die je zou hebben bemind.

Hoe is ze, Steve? Ongetwijfeld beeldschoon. Eerlijk waar, ze weet niet wat ze heeft gemist.

Wat een schitterende finale. Denk je eraan, Steve? Kaapstad, zon, groene weilanden, en altijd een manhattan binnen handbereik. Kunnen ze in Kaapstad manhattans maken? Je hebt het geprobeerd, maat. Trek het je niet aan, het is zoals het is.

Kijk, het balletje ligt stil.

Vijftien, Oneven, Zwart.

50

Bologna, 3 juli

Ze vouwde de bloes op en legde die op de andere. De taxi kon elk moment komen.

Ze telde het geld dat ze had gewisseld, sloot de koffer en trok de riem harder aan dan nodig was.

Ze keek in de spiegel, woude door haar haar en werkte haar make-up bij.

De bel ging.

Ze had alles ingepakt.

Ze sleepte de koffer naar de deur.

‘Ik kom zo beneden,’ mompelde ze in de intercom.

De gang leek langer dan gewoonlijk. Achterin, achter de deur van de werkkamer, Odoacre.

Angela ging de kamer niet binnen. Ze voelde dat ze niet meer dichterbij kon komen, dat ze afstand moest houden, de zekerheid over wat haar te doen stond.

Ze keek hem in de ogen toen ze hem haar laatste woorden schonk: ‘Je bent een hufter. We weten allebei waarom. *Addio.*’

Meer had ze niet te zeggen. Hoefde ze ook niet te zeggen. Ze bleef op de drempel staan, precies zo lang als ze nodig had om die blik in haar geheugen te griffen. Toen sloot ze de deur.

De gang was weer korter geworden.

Godverdegodverdegodverde... Pierre, reistas in de hand, sprong over sloten, struikelde over stenen, besmeurde zijn broekspijpen met modder, bleef nu en dan staan om over te geven en dan weer weg! weg! weg! ver weg van het slachthuis, *maar wie waren dat verdomme, waar zijn ze nu? waar kwamen ze vandaan?* Boze geesten die uit de bosjes te voorschijn waren gekropen, Ettore en die andere man hadden het vuur beantwoord, Ettore had granaten gegooid, net als toen hij bij de partizanen was, Ettore was gesneuveld in de strijd, hij had hem het leven gered, hem, Pierre, die nu wegging met een tas propvol geld, *money, argent, dinero*, hij had het zelf gezien, stapels bundeltjes, dollars en francs. Verder nog zakken wit poeder. Drugs. Ongetwijfeld. *Veel te gevaarlijk, verdomme!* Hij had het weggegooid, hij had een gat in de grond gevonden onder een half ontwortelde boom en had het daarin verstopt en het vervolgens zo goed en zo kwaad als het ging afgedekt. Hij moest als een haas zien weg te komen, de grens over, misschien waren er nog meer van die duivelse geesten in de buurt. Wie waren Kociss en Mister Rotsblok? Waarom was hij op dezelfde boot toen hij terugkwam uit Joegoslavië? Wat had Cary Grant ermee te maken? Wie waren verdomme die kerels die hadden geprobeerd hem te ontvoeren op dat eilandje? Was er een verband? Hij begreep er niets van. *Dit is de tweede schietpartij waarin je bent terechtgekomen in minder dan drie maanden. Beide keren wordt je leven gered door partizanen. Maar nu heb je geld, Pierre. Als je levend uit dit bos komt en het lukt je een trein of een bus te nemen, Genua te bereiken, dan houd je je daar een tijdje verborgen en pakt een boot naar... Waar naar toe? Laat Paolino, de stuwadoord, je dat maar vertellen. Je moet hem zeggen dat... Welnee, verdomme, ik moet hem helemaal niets zeggen! Alleen dat ik zo snel mogelijk wil vertrekken. En de vrachtwagen?* Hij had de vrachtwagen twee-

driehonderd meter teruggereden en diep in het bos achtergelaten. *Moet ik Palmo vertellen dat ik de vrachtwagen daar heb verstopt? Welnee, ik heb waarschijnlijk zelfs m'n hersenen uitgekotst, godverdegodver, de Franse smerissen zullen de vrachtwagen wel vinden nadat ze alle lichamen hebben gevonden en het gebied hebben uitgekamd. En Palmo zie ik nooit meer terug. Naar Bologna ga ik nooit meer terug. Nicola... zie ik nooit meer terug ... De bar... De musketiers... Meneer Fanti... Tante Iolanda... Angela. Haar zie ik nooit meer terug. Mijn vader.*

Ik zal niemand ooit terugzien.

Ik ben een man op de vlucht.

Maar ik heb geld, en een boot die ik kan nemen.

Ik ga waar Paolino een plek voor me vindt, dan neem ik contact op met papa en zeg dat hij ook moet komen.

Een man op de vlucht.

Pierre bleef staan om over te geven. Hij zwoer dat hij nooit meer in zijn hele leven zou overgeven.

Hij zag geen hand voor ogen. Wanneer zou de zon opkomen?

***

Tien uur in de trein.

Genua.

Paolino vroeg niets. Hij heeft me ondergebracht bij een gezamenlijke vriend van hem en Ettore. Misschien vermoedde hij iets, misschien weet hij het.

De radio verspreidde de eerste verwarde berichten over een slachting vlak over de grens.

Er gaat een schip naar Mexico, het vaart overmorgen uit.

Geld opent alle deuren, patrijspoorten en kleppen. Met geld kun je een notendop kopen waarop je een papieren zeil neerzet, tandenstokers als mast, weg, op het Zuiderkruis af.

Mexico.

Veracruz.

Op een verfrommeld papiertje heb ik het adres staan van een maat in

Mexico-Stad. Hij heeft meegevochten in de Spaanse Burgeroorlog.
Misschien kent hij wel iemand van de bar.

Zie je wel, Angela, dat het mij ook lukt om te vertrekken?

Jij gaat naar de kou, ik naar de warmte.

Jij gaat naar het noorden, ik naar het zuiden.

Jij gaat naar de andere kant van het Kanaal, ik ga voorbij de Zuilen
van Hercules.

Eigelijk is het altijd zo geweest. Jij de ene kant op, ik de andere.

Het spijt me.

Ik heb geld.

Twee zeeën verderop is Mexico.

Wat ik weet van Mexico? Niets.

Trouwens, ik weet niet eens waar deze poet vandaan komt. Ik weet
helemaal niets.

Maar ik leef.

***

‘Hallo?’

‘Hallo, Nicola, met Pierre. Luister, ik kan je niet zeggen waar ik ben,
maar—’

‘Word je gezocht door de politie?’

‘Wat?’

‘Er staat een artikel in de *Carlino*, Pierre. Voorpagina.’

‘Verdomme.’

‘Vlak over de Franse grens zijn doden gevallen. Tien, vijftien doden.
Een was een Bolognese smokkelaar, Ettore Bergamini, “voormalig
partizaan die zich wijdde aan de misdaad”, staat er in de krant. Hij is
jaren geleden uit de Partij en de ANPI gezet. Ik kan me hem wel
herinneren.’

‘Nicola—’

‘Ze hebben zijn bestelwagen daar in de buurt gevonden. Er waren ook
mafiosi bij. Er staan foto’s in de krant. Een van hen is een paar dagen
geleden nog hier in de bar geweest, hij vroeg me over dat televisietoestel.’

‘Nicolo, luister—’

‘Nee, luister jij maar naar mij, Pierre. Dacht jij soms dat ik gek ben?
Dacht jij dat ik niets heb gemerkt van jouw manoeuvres? Ik weet niet
in wat voor wespennest jij je gestoken hebt en ik wil het ook niet weten.
Maar als jij in de stront zit, dan is dat je eigen schuld en dan moet je niet
denken dat ik nu je handje kom vasthouden.’

‘Nicola, godallemachtig, laat me uitpraten! Ik ga weg uit Italië,
voorgoed! Alles is al geregeld. Ik kan hier niet blijven, het is te gevaarlijk,
ik moet weggaan, ik vertrek vannacht.’

‘Bravo. Goed gevoel voor timing.’

‘Hoezo?’

‘Papa is zojuist aangekomen.’

Toen hij het op de pier zag opduiken, herkende hij onmiddellijk het bestelbusje van bar Aurora. Het reed langzaam, hij had nauwkeurige aanwijzingen gegeven, maar in de doolhof van de haven was het niet makkelijk om de weg te vinden. Het was donker, de enige verlichting was die van de grote, heel hoge lantaarns, die het licht lieten regenen op loodsen, goederen die klaarstonden om te worden geladen en onbeweeglijke hijskranen.

Paolino sprak zacht: 'Zijn zij het?'

'Ja,' antwoordde Pierre terwijl hij uit de hoek te voorschijn kwam en naar het bestelbusje gebaarde.

De motor werd uitgezet en de passagiers stapten uit.

Hij zag ze naderbij komen. De Capponi's, aldus verenigd. Clandestien, om opnieuw uit elkaar te gaan. Dat had hij nooit kunnen denken.

Twee mannen die niet te dicht naast elkaar kwamen aanlopen, die er niet in slaagden de afstand te overbruggen die de tijd had opgelegd, de verlegenheid en de mogelijkheid van die situatie.

Daar zijn we dan, dacht Pierre bij zichzelf, de laatste overlevenden van de halve eeuw die voorbij is. De Capponi's. Partizanen, revolutionairen, vechters, dat zeker, zeer zeker, verslagen, teleurgesteld misschien, smokkelaars zelfs, dissidenten en stijfkoppen. Vittorio, de held. Nicola, de harde. En Robespierre, de danser. *Daar zijn we dan, misschien voor het laatst, om elkaar vaarwel te zeggen en alles wat we al die jaren voor ons hebben gehouden.* Was hij er klaar voor? Ja, hij had alle gelegenheid gehad om zich voor te bereiden. En daarbij had hij nu ook niets meer te verliezen, hij moest het lot met geheven hoofd tegemoet treden, hoe het ook zou zijn. *Een sprong in het duister, dat is wat je wilde, Pierre, nietwaar? Je wilde iets anders, je wilde weggaan, wat je had was niet genoeg.*

Hij omhelsde zijn vader.

'Wanneer ben je aangekomen?'

'Twee dagen geleden.'

'Hoe?'

'Te voet. Ik ken de paden van het Karstgebergte nog. Ik kon niet langer alleen in de bergen blijven, Robespierre. Ik moest jullie terugzien.'

'Ben je naar tante Iolanda gegaan?'

'Ik heb haar een hartverzakking bezorgd: ze dacht dat ik een geest was. We hebben de hele nacht gepraat. Ze heeft me een trui en een sjaal voor jou meegegeven.' Vittorio raakte de reistas aan die hij om zijn nek droeg.

'Heb je haar verteld dat we weggaan?'

Vittorio knikte. 'Ze zegt dat jij en ik van die Capponi's zijn die niet op een plek kunnen blijven, die peper in hun kont hebben, lastposten zijn. Maar ze houdt heel veel van je.'

Pierre dacht bij zichzelf dat hij een been zou geven om tante Iolanda te kunnen omhelzen en behoorlijk afscheid van haar te nemen. Maar de uren waren geteld. Hij zou haar schrijven, ja, als hij eenmaal op de plaats van bestemming was aangekomen.

Hij kruiste de blik van Nicola en verbaasde zich erover dat hij er niet de gewoonlijke boosheid in zag. In die sombere ogen was iets wat leek op berusting.

'Dank je dat je papa hebt gebracht.'

Een kalige hond liep door de lichtbundel van een lantaarn, een eenzame schim in de verlatenheid van de haven. Paolino kwam van achter de kisten te voorschijn en floot. 'Het is tijd. Ze laten de loopplank neer. Jullie moeten aan boord.'

Uit de flank van het aangemeerde schip daalde een smalle loopplank neer. Er was geen tijd meer.

Pierre voelde dat de wirwar van gedachten in zijn hoofd oploste.

'Nicola, ik heb een heleboel geld. Het is vuil geld, maar ik heb niemand gedood om het te krijgen. Het is me zo maar in de schoot geworpen, of je het gelooft of niet. Je kunt met ons meegaan. Wat doe je hier nog?'

Zijn broer keek hem hoofdschuddend aan. Zijn ogen even hard als zijn stem.

‘Nee, Pierre. Zo werkt dat niet. Je hebt mensen die weggaan en mensen die blijven. Ik ben iemand die blijft.’

Nicola keek hen beiden aan, hen verenigend in de afstand die zich tussen hen aftekende, maar hij richtte zich tot Vittorio. ‘Je kunt niet altijd weggaan. Niet iedereen kan weggaan. Iemand moet blijven. Jij bent naar Joegoslavië gegaan, je hebt ervoor gekozen om daar revolutie te maken waar de communisten hadden gewonnen. Ik ben hier gebleven, ook na ’48, toen de tijden hard waren, toen we onze mouwen moesten opstropen en de democratie centimeter na centimeter moesten verdedigen, in de fabrieken, op straat. Ons verzet was niet afgelopen toen wij uit de bergen kwamen, en gaat nog steeds door. En als wij er niet waren geweest, als we allemaal waren weggegaan zoals jij, dan weet ik niet wat er van dit land terecht zou zijn gekomen. Nee, er moet iemand op zijn plaats blijven.’ Hij sprak vlug, hij sprak veel, zo veel als Pierre hem nooit had horen praten. ‘Ik heb geen hekel aan jullie beiden. Ik heb geen hekel aan mijn vader die ons alleen heeft achtergelaten, en ook niet aan mijn broer, die niet deugt en die me heeft opgezegd met een boel zorgen. Het is nu eenmaal zo dat jullie plaats niet hier is.’ Hij kneep zijn lippen opeen en vervolgde: ‘Ik vergeef niemand, maar ik voel ook geen woede. Ik ben blij dat jullie samen weggaan, want jullie zijn van hetzelfde ras. Jullie zijn van die mensen die weggaan.’

Er volgde een lange stilte, onderbroken door de gesmoorde stem van Paolino. ‘Opschieten, jongens! Jullie hebben niet veel tijd, jullie moeten aan boord!’

Pierre omhelsde zijn broer. ‘Ik moet je een laatste gunst vragen.’

Hij zette een touwmand aan Nicola’s voeten en vervolgde: ‘Dat is voor jou. Voor de bar, als je wilt. Ik heb genoeg. Doe ermee wat je wilt, verbrand het als je het niet wilt uitgeven, geef het aan de armen. Maar een deel ervan is voor Angela Montroni. Vraag me niets, geeft het aan meneer Fanti, hij zal zorgen dat ze het krijgt.’

Hij wachtte op het antwoord. Hij had geen idee hoe zijn broer zou reageren.

Nicola keek naar de tas. ‘Goed dan.’

‘Dank je.’

De stuwadoor gebaarde in het donker. ‘Vooruit! Aan boord!’

Vittorio omhelsde zijn oudste zoon. Pierre zag dat zijn vader glanzende ogen had, maar zijn blik was vlammend.

‘Nicola. Luister goed: jij bent een betere partizaan dan ik. Misschien ook een betere communist. En ik ben trots dat ik jouw vader ben. We zullen elkaar terug zien. Je zult ons komen opzoeken, waarheen we ook gaan.’

Nicola’s stem bereikte hem toen ze al op de eerste treden liepen. ‘Hé, Pierre, het is je uiteindelijk toch gelukt, hè’

‘Wat is me gelukt?’ vroeg hij terwijl hij de railing stevig vasthield.

‘Jezelf uit de stront te trekken en ieders problemen op te lossen.’

Pierre meende een halve glimlach te zien in het donker van de pier.

‘Je bent flink geweest. Een lastpak, maar flink.’

Pierre beantwoordde de glimlach. Met een snelle kromming van zijn rug klom hij naar het dek, gevolgd door zijn vader.

L'Unità, 1/7/1954

Van de bom op Hiroshima naar een vreedzame
toepassing van kernenergie
KERNCENTRALE SOVJET-UNIE OPENT NIEUWE FASE IN
VOORUITGANG VAN DE MENSHEID

MET DE ONDERTEKENING VAN DE OVERGAVE KEERT IN
GUATEMALA DE TERREUR VAN UNITED FRUIT TERUG

TALLOZE DRUGSHANDELAREN GEARRESTEERD
IN ROME EN NAEELS

L'Unità, 4/7/1954

DE GROTE LEEMTES IN HET REGERINGSONDERZOEK
NAAR DE SCHANDALEN IN DE ZAAK-MONTESI

L'Unità, 6/7/1954

NIEUW PLAN VOOR TRIËST VERGT ZWARE TOL

TWEEDUIZEND ARRESTATIES IN GUATEMALA
Wet voor de landbouwhervorming ingetrokken

Il Resto del Carlino, 11/7/1954

Dagen van angstige afwachting
VLAGGEN VAN TRIËST KLAAR OM TE WORDEN
UITGESTOKEN OP DE BALKONS

DE DRUGSROUTE
Een lange, verschrikkelijke route vol dromen en
doordrenkt van bloed, die in Italië talloze zijstraatjes,
hoofdwegen en zelfs luchthavens kent.
Een langdurig en genadeloos onderzoek naar de
handel in verdovende middelen, ook in relatie tot het
proces Montesi, is uitgevoerd door Lamberto
Sorrentino, die in de loop van zijn naartstige
onderzoek smokkelaars, dealers en gebruikers heeft
benaderd, en zelfs een tijd heeft verbleven in een
kliniek voor verslaafden, teneinde de lezers van de
Carlino een beeld te kunnen geven van het nijpende
probleem

Il Resto del Carlino, 1/8/1954

AKKOORD OVER TRIËST TUSSEN 9 EN 15 AUGUSTUS

L'Unità, 2/8/1954

TITO KOMT MET NIEUWE EISEN OVER ZONE A

Il Resto del Carlino, 4/8/1954

DRIEKLUR VAN ITALIË GEPLANT OP DE ONGENAABARE
TOP VAN DE K2

Il Resto del Carlino, 5/8/1954

SCELBA WAARSCHUWT KAMER VOOR HET GEVAAR VAN
EEN LINKSE DICTATUUR
‘De dreiging betreft het politieke leven van het land’

Il Resto del Carlino, 6/8/1954

VERKLARING VAN HET AKKOORD OVER TRIËST KOMT
WAARSCHIJNLIJK NA 15 AUGUSTUS

L’Unità, 14/8/1954

MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN IN BONN
VERVANGEN DOOR EX-SS-HOOFD WALDEMAR KRAFT

L’Unità, 19/8/1954

TACHTIG UUR NA EEN ONTPLOFFING IN DE NEVADA-
WOESTIJN
FALL-OUT BOVEN WASHINGTON

Il Resto del Carlino, 20/8/1954

NATIE IN DIEPE ROUW NA ONVERWACHTE DOOD VAN DE
GASPERI

L’Unità, 25/8/1954

TOUCHEZ PAS AUX GRISBI OP FESTIVAL VAN VENETIË
Aankomend acteur Jean Gabin ziet af van zijn
honorarium

Il Resto del Carlino, 26/8/1954

AANKONDIGING VAN AKKOORD OVER TRIËST ZAL
MOGELIJK HALF SEPTEMBER WORDEN GEGEVEN

L'Unità, 26/8/1954

MYSTERIEUS OBSTAKEL VERTRAAGT OPLOSSING VOOR
TRIËST

L'Unità, 3/9/1954

VERENIGDE STATEN HEBBEN WAPENS AL GEREED
VOOR DE SOLDATEN VAN DE NIEUWE WEHRMACHT

L'Unità, 10/9/1954

De keten van de *omertà* moet worden doorbroken
en alle aandacht moet worden gericht op de zaak
Montesi

DE GROTE BESCHERMING DIE DE HOOFDPERSONEN VAN
HET SCHANDAAL GENIETEN BEVESTIGT DE POLITIEKE
VERANTWOORDELIJKHEID VAN DE POLITICI

Il Resto del Carlino, 20/9/1954

Toespraak van de maarschalk in Celje

TITO STEEKT HAND UIT NAAR USSR

Men hoopt op normalisatie van de betrekkingen met
het Oosten

L'Unità, 22/9/1954

Het recht neemt zijn beloop: twee
aanhoudingsbevelen uitgevaardigd
PICCIONI EN MONTAGNA IN CEL

Coda

I

Parijs, 14 juli

Vijfenzeventig delen kaliumnitraat. Vijftien delen plantaardige steenkool, hout en een beetje suiker. Tien delen pure zwavel, geen zwavelzuur; eventueel vervangen door, of samen met zetmeel, gom, suiker. De samenstelling van buskruit, of zwart kruit.

Kruit.

Kaliumperchloraat maakt zuurstof vrij en genereert de ontbranding.

Het is zo goed als zeker dat een Chinese monnik in de achtste eeuw het boem-boem-tijdperk met zijn onvoorspelbare gevolgen in gang heeft gezet. Het was Ruggero Baconi, dertiende-eeuws filosoof, die de formules zoals hij nu bekend is, naar dit deel van de wereld heeft laten komen, terwijl Berthold Schwarz, een Duitse monnik uit de zestiende eeuw, de eerste was die het gebruikte om een projectiel af te schieten.

In elk geval is de kunst van het vuur erg oud, vol schemergebieden en ook nog eens onbekend. Al sinds de tweede of derde eeuw voor Christus zijn er voorbeelden bekend van pyrotechnische exercities in China. Gedetailleerde publicaties over dit onderwerp zijn er bijna niet: het zestiende-eeuwse werk van de Italiaan Vannoccio Biringuccio, getiteld *De la Pirotecnica* (1540), een verhandeling over technische chemie. Daarna niets, tot een dik handboek aan het eind van de negentiende eeuw. Vervolgens weinig meer.

De fascinatie van de menselijke soort voor de oneindige varianten van de kunst van het vuur is echter zo groot, dat je haast zou denken dat dat juist door dat aura van geheimzinnigheid komt dat eromheen hangt. Alleen om even stil te staan bij de glans en de populariteit ervan: geen kerkwijding, beschermheiligenfeest of jaarmarkt, bergdorpie of internationale metropolis, heeft niet een eigen feestdag die wordt opgesierd

met spetterend vuurwerk, ter verwondering van de kinderen en oprechte bewondering van de volwassenen.

Parijs kon zich er niet aan onttrekken. Al helemaal niet bij een feestdag als Quatorze Juillet, hoewel de Franse trots danig op de proef werd gesteld door de gebeurtenissen in Indochina, en de feestelijkheden in mineur plaatsvonden.

Vuurwerk wordt verkregen door metalen door de explosieve poeders te mengen. Als carbonaten en oxiden van verschillende metalen branden, zorgen ze voor de verschillende tinten en kleuren van elk afzonderlijk vuurwerk. Er zijn soorten die 'artisjokken' of 'draaikolken' heten en om zichzelf heen draaien en omhoogschieten met in hun kielzog een streep van licht. Voor 'bommen' of 'granaten' zijn daarentegen ijzeren mortieren nodig die met houten staketsels aan de grond bevestigd zijn. Elk vuurwerk is een kardoes gevuld met kleinere cilinders, die, wanneer ze een bepaalde hoogte hebben bereikt, in alle richtingen exploderen. Door de rangschikking van de lading binnen in het kardoes te veranderen, krijg je verschillende vormen en intensiteiten.

Toni wist deze dingen omdat hij vuurwerk altijd mooi had gevonden. Hij was op de hoogte, hij had er verstand van. Hij had vaak gezegd dat hij het fijn zo vinden op die manier te eindigen. Een harde, veelkleurige knal die de hemel kleurt. Nu waren er de oostersterren, zijn lievelingssterren. Gouden tranen die de hemel overspoelen. Toni zat in de auto en keek door de voorruit naar het schouwspel.

1954, een klotejaar voor Frankrijk. Wat kan mij het verdommen, dacht Toni.

Hij bedacht dat hij ze mooi te grazen had genomen. Twee keer had hij ze te grazen genomen. De Marseillanen. Klootzakken.

Maar hij wachtte op ze. Blindoog uit Napels vereffende altijd zijn rekeningen.

Hij had er drie naar de schepper gezonden. Toni dacht aan de andere, minder choreografische toepassing van het zwarte kruit.

De driepoot van de oostersterren stond op zijn hoogste punt, Toni zag ze overal, steeds waziger. Hij voelde de smaak van bloed doordringen in zijn mond.

Toni kon niet anders dan opmerken dat het anders was dan hij had gedacht. Een mooie, veelkleurige knal die de hemel kleurt. Zijn ingewanden die uit zijn opengereten buik barstten waren anders dan de gekleurde geometrische figuren. En de gouden tranen van de oostersterren die door de hemel golfdan waren anders dan het bloed dat nu de ruimte voor in de auto doordrenkte en overvloedig naar buiten gutste, op de stoep, die donkerrood kleurde. Sodemieter op met je tuberculose, dacht hij.

Aan al deze dingen dacht Toni. Terwijl hij stierf.

II

Oostelijke buitenwijken van Bologna, 2 september

McGuffin had tekenfilmpjes uitgezonden van katten die achter muizen aan joegen.

De muis, die Jerry heette, woonde achter de plint van een ruime, mooi ingerichte eetkamer. Een gat was zijn deur. In zijn holletje had hij een bed gemaakt van een doosje, en allerlei meubels die van afval waren gerecycled. Van de vrouw des huizes zag je altijd alleen de voeten, en dikke enkels.

Ze probeerde de huiskat te slaan met een bezem. De kat had de eetkamer vies gemaakt. De kat heette Tom. Hij bracht zijn tijd door met het achternazitten van Jerry.

Muizen en katten scharrelden om McGuffin heen op de top van de vuilnisbelt. Vaak plaste er een kat in McGuffin. Hij leek niet op Tom.

De muizen hadden lang haar en een lange staart, en leken niet op Jerry.

Bij zonsopgang reflecteerde het gebarsten scherm van McGuffin het opkomen van de zon.

Bij zonsondergang reflecteerde de kapotte spiegel tegenover hem het rood van de zonsondergang.

's Nachts: krekels en gepiep, geblaf in de verte, onophoudelijk gemiauw, lawaai van schoenen of flessen die naar de katten werden gegooit opdat ze zich koest hielden.

Een kapotte stoel. Knoppen van radiotoestellen. Niet meer te verstellen kleren.

McGuffin kon het niet weten, maar de stank was verschrikkelijk.

McGuffin kon het zich wel voorstellen.

Hij zou nooit meer elektromagnetische golven opvangen om die te transformeren in dromen of nachtmerries.

Niemand zou meer naar hem staren met een uitgedoofde blik, zoals de sigarettenpeuken die hem nu omringden.

Niettemin diende McGuffin ergens voor. De zwangere poes. Voor Kerstmis zou ze werpen.

Hij was van huis tot huis gegaan. Nu wás hij een huis. Iemand had hem nodig, het werd tijd ook.

Had hij een mond, een gezicht gehad, dan zou McGuffin hebben geglimlacht.

III

Montréal, Québec, 11 september

Het moment van de roem. Heel Montréal zou hem zien, avond na avond. Vrienden en familieleden, ook die uit ville du Québec.

Arsenic et vieilles dentelles. Roestvrijstalen *pochade*, verhaal over twee beminnelijke oude vrouwtjes, een gekke kleinzoon die denkt dat hij Teddy Roosevelt is, een voortvluchtige crimineel, en een onuitsprekelijk geheim. Hij speelde Mortimer, de geestelijk gezonde kleinzoon, kersverse echtgenoot op het punt om op huwelijksreis te gaan.

Gelach, glimlachjes, zelfs verzoeken om een handtekening. Jean-Jacques Bondurant rende heen en weer, sperde zijn ogen wijd open, trok zijn wenkbrauw op. Overdreven, net als Cary Grant in de filmversie. Hij was perfect, de eenëiige tweeling van de elegantste man ter wereld. Behalve dat zijn rol in het *Québécois* was.

Het publiek adoreerde hem. Twintig voorstellingen in het théâtre du Rideau-Vert, en nog steeds werden er kaartjes gereserveerd.

Niet slecht voor een benefietvoorstelling die grotendeels door amateurs werd uitgevoerd.

Hij herinnerde zich de avond van het debuut. Charlotte zat op de eerste rij, gelukkig, trots op hem.

Op de foto's in de tijdschriften waren de ogen van Charlotte en Jean-Jacques gevuld met saffieren en smaragden. De dubbelganger van Cary Grant en zijn vrouw. Ze glimlachten naar de toekomst. Levend. Sterk.

Het doek ging bijna op. Het geroezemoes deed de bloedstroom versnellen. Het pak van Quintino paste als een tweede huid.

In zijn hart bewaarde hij een geheim. Hij had altijd een speciaal kaartje bij zich. Op het kaartje stonden een paar regels en een groet van twee woorden. Ze sprongen heen en weer tussen de wanden van zijn hersenpan.

Au revoir.

De glimlach vulde de wangen van Jean-Jacques.

Merci beaucoup, monsieur Grant.

IV

Los Angeles, 11 september

Betsy had Cary aangeraden naar dokter Clapas te gaan, die volgens haar vriendinnen erg goed was. De gebeurtenissen van de afgelopen maanden hadden zijn depressie verjaagd en Cary Grant teruggegeven aan de wereld, die zijn comeback eiste. Nu ging het erom dat hij de redenen van zijn depressie begreep, om te voorkomen dat die terugkeerde. De zon mocht niet meer verduisterd worden, de hand die het scheermes bediende mocht niet meer trillen.

Clapas was een Fransman. Witte puntbaard, bril met zilveren montuur. Hij was, de vijftig al gepasseerd, in '49 samen met zijn vrouw naar Californië verhuisd.

Eerlijk gezegd scheen het dat hij was gevlucht na een, op z'n zachtst uitgedrukt, onaangename ervaring die culmineerde in een nerveuze uitputting. Een gevaarlijke crimineel had hem gegijzeld in zijn huis. Die man was een patiënt van hem, had zich gemeld voor de zitting, maar de politie, die hem al langere tijd in de gaten hield, had de woning omsingeld. Terwijl de crimineel (meervoudig roofovervaller en moordenaar met anarchistische en subversieve neigingen) Clapas onder schot hield, had hij alle laagheden verteld die hij had begaan. De anamnese van Clapas was zo nauwkeurig en meedogenloos geweest, dat de delinquent gek was geworden en, nadat hij erin geslaagd was te vluchten, op de meest groteske manier zelfmoord had gepleegd: gewapenderhand een politiebureau binnenstormen en het vuur openen op de agenten. De pers had zijn laatste woorden genoemd: 'Schiet op het kruis!' met de kanttekening dat een aantal agenten het advies had opgevolgd. Dokter Clapas was hevig geschrokken en had zijn land verlaten uit angst voor wraak van de onderwereld.

In Hollywood had hij zijn starre freudiaanse houding dusdanig

aangepast dat hij meer *à la page* was en mensen uit de *show bizz* aantrok. Behalve opvattingen die hij had overgenomen uit de Oosterse filosofie en godsdienst, zoals karma, chakra of mantra, experimenteerde hij met psychoactieve middelen, die volgens hem een topische regressie induceerden, zoals in dromen gebeurt. In uitzonderlijke situaties diende hij zijn patiënten een geheel nieuw psychedelicum toe, lyserginezuur-diëthylamylde, beter bekend als lsd, een middel dat bedoeld was om 'de schrijn van het es te ontsluiten'.

Cary had verteld over Archie Leach, over de uitvinding van 'Cary Grant', over een vader die zuipend en boosaardig gestorven was, over een moeder die gestorven en herrezen was, over twee mislukte huwelijken. Cary kon niet praten over nazi-spionnen, missies voor m16 of ontmoetingen met socialistische satrapen uit verre oosterse vlakten, maar wat hij wel had verteld, was voldoende. Clapas, oprecht getroffen, had besloten hem lsd te geven, zonder hem op de hoogte te stellen van de gevolgen ervan, om geen defensieve reactie los te maken.

'Morgen zelfde tijd.'

Clapas hing aan de lippen van de acteur. Clapas zweette en kneep in het linnen van zijn broek ter hoogte van zijn knieën. Cary Grant was volledig veranderd, sprak met een heel sterk Engels accent, gebruikte idiomatische uitdrukkingen die hij aan het begin van de eeuw had geleerd in Bristol, en praatte, praatte, praatte. Cary Grant was Archie Leach.

Cary zag zijn eigen verleden als een 35 mm-film die op de tv werd uitgezonden, afgezien van de felle kleuren, verdikkeme, die fel als een brand kunnen zijn waarin je moeder omkomt, een brand die door je vader is gesticht. *Wide screen*, een rechthoek op grotere afstand dan gewoonlijk, tussen twee zwarte banden. De gebeurtenissen volgden elkaar op. Het huwelijk met Barbara Hutton, vriendin van de vrienden van Mussolini, eindeloze recepties en bombardementen op Londen (het tweede waarschijnlijk als gevolg van het eerste), Errol Flynn bombardeert Londen, Errol Flynn enculeert een klein meisje in de romp van zijn Luftwaffe-vliegtuig, m16 komt erachter en sluit hem op in het

gekkehuis, Errol klimt elke nacht over de muur die de mannenvleugel scheidt van de vrouwenvleugel, gaat daar Frances Farmer en Elsie Leach naaien, hier huult Cary, de hand van Clifford Odets schrijft 'Hier huult Cary' en het is het einde van de scène, senator McCarthy stuurt iedereen die kan lezen en schrijven naar de brandstapel, de Gestapo probeert Charly Chaplin te arresteren, die zich verdedigt en ze neerslaat met zijn wandelstok, Cary weigert en zegt: 'Ik ben James Bond niet!' (Wie is in godsnaam James Bond? vraagt dokter Clapas zich af), vervolgens stemt hij in omdat Elsie hem volstopt met hallucinerende tarwekiemen, dan moet Cary een lange reis maken, hij opent zijn klerenkast en daarin zit een naakte man uit Québec met een regimental stropdas om zijn nek, de man is Cary's dubbelganger en babbelt met Josip Broz, bijgenaamd Tito (Wat heeft Tito er in godsnaam mee te maken? vraagt Clapas zich af), samen gaan ze naar hotel Lux in Moskou, in de gang, behangen met portretten van Stalin, raken ze betrokken bij een schietpartij, er komen politieagenten in Louis XVI-kostuum, Robespierre komt er ook bij, rukt hun pruiken af en zegt tegen ze: 'Ga je verkleden of ik stuur jullie naar de guillotine!' vervolgens stelt hij zich voor aan Cary, die om onduidelijke redenen alleen een zwembroek draagt. Dan komt de badmeester die zegt: '*Monsieur Bond, au téléphone!*' Cary herhaalt: 'Ik ben James Bond niet!' Sir Alfred Hitchcock zegt: '*Cut!*' Guillotines worden in werking gesteld, de koppen vallen in een grote mand. Cary wroet in de mand, pakt een kop: het is die van Joe McCarthy. Cary zwemt, naast hem zwemt Frances Farmer, later Frances Stevens (Clapas noteert: Vragen wie dat is).

Cary ontspant. Cary valt in slaap.

Cary herinnert zich bijna niets. Hij wordt wakker. Hij voelt zich goed. De kleuren zijn helder. Zijn bewegingen zijn vloeiend, zijn botten licht.

'Heel, héél interessant, monsieur Grant, maar een anamnese zou voorbarig zijn. Ik zal u opnieuw lsd geven. Komt aanstaande dinsdag u uit, zelfde tijd?'

'Lsd? Waren die druppeltjes lsd? Waarom hebt u mij een hallucinerende drug gegeven?'

'In zekere zin om u weer kind te laten worden, monsieur Grant, zonder de remmingen van de volwassenheid, voorbij het realiteitsprincipe.'

'Ik zal wel dwaze dingen hebben gezegd...'

'Integendeel, monsieur Grant. Uw visioenen waren zeer leerzaam. Ik wil u enkele vragen stellen, denkt u er nu maar niet meer aan. We zien elkaar dinsdag weer.'

'Ik geloof dat het effect nog voortduurt, het is alsof alles... benadrukt wordt. Alsof elk voorwerp naar me knipoogt en zegt: Ik ben hier, en ik zou om geen enkele reden ergens anders kunnen zijn...'

'Ik zal een aantekening maken van uw beschrijving van de lysergene perceptie, *monsieur*. Is het aangenaam?'

'Eigenlijk wel, ja. Het is alsof alles een voltooide maar geen vaste vorm heeft.'

'Het zal nog een paar uur blijven. Probeert u in de tussentijd te zien en te voelen zoals u nog nooit eerder hebt gezien en gevoeld.'

Weer alleen, noteert Clapas:

Eerste aantekeningen voor de anamnese.

Subject heeft voor zichzelf een alter ego gecreëerd met de onthullende, onbestaande naam James Bond.

'Bond', band. 'James Bond' is het superego, is Hollywood, is in extenso de Amerikaanse samenleving waarin subject zich niet op zijn gemak voelt. Inderdaad verdedigt hij zich meermalen heftig tegen de beschuldiging 'James Bond' te zijn, ofte wel banden te hebben met deze samenleving.

De verwijzing naar de vermeende pedofiele perversies met kleine meisjes en nationaal-socialistische sympathieën van de acteur Errol Flynn, die later gemeenschap heeft met de moeder van subject en met een onbekende actrice, ene Frances Farmer, duidt op dezelfde conflictuele verhouding.

De Canadese dubbelganger in de kast, die wordt

betrapt terwijl hij met Tito praat, staat voor de angst zich niet te kunnen conformeren (Québec staat voor de culturele anomalie, vreemdeling in eigen huis), zelfs de angst te worden beschuldigd van anti-Amerikanisme en communistische sympathieën. De dubbelganger is naakt, dus in een staat van onschuld die dicht bij de waarheid liegt, maar draagt tegelijkertijd een stropdas, wat duidt op het niet kunnen kiezen tussen natuur en beschaving. Dat zou kunnen betekenen dat subject in feite cryptocommunist is, maar dat dat bij hem schuldgevoelens en scrupules teweegbrengt. Hiermee in verband staat de parallel tussen Stalin, Robespierre en McCarthy, die uitmondt in de executie van McCarthy door Robespierre. Dit duidt op een onoplosbare contradictie: subject weet goed dat de democratie zal prevaleren boven het totalitarisme en voelt derhalve wroeging over zijn communistische sympathieën, maar vermoedt tevens dat de democratie om te winnen zich zal verlagen tot het niveau van de vijand door terug te grijpen op terreur. McCarthy heeft aangetoond dat dat kan gebeuren. Bij deze verwarde, zo niet ongedifferentieerde realiteit voelt subject zich partieel gerechtvaardigd voor zijn communistische keus. Te meer daar er geen enkele ouderlijk gezag is om hem af te keuren en uit te leggen dat niet alles spel en fictie is, toneel (zie de verwijzing naar Clifford Odets) of filmset (zie de verwijzing naar Alfred Hitchcock). Een constante is de rancune over een vader die niet alleen de moeder, object van het oedipale verlangen van subject, heeft gedood, maar zijn eigen rol als leidraad niet heeft vervuld, waardoor subject achterbleef in een eeuwigdurend limbo tussen infantiliteit en

volwassenheid. De dingen zijn verergerd met de schizoïde verdubbeling, sterker nog, verdriedubbeling van de persoonlijkheid van subject, die is opgesplitst in het kind Archie Leach (naar voren gekomen door geïnduceerde topische repressie, zie de opvallende Britse manier van praten), het personage Cary Grant, en de mysterieuze James Bond.

Het drievoudige subject is voortdurend op zoek naar drie vaders (misschien het trio Stalin-Robespierre-McCarthy) en drie moeders. Misschien heeft hij daarom drie echtgenotes gehad? Of betreft het hier Elsie, Frances Farmer en de onbekende 'Frances Stevens'? De laatste twee zwemmen naast hem: een duidelijke verwijzing naar het vruchtwater in de moederbuik.

Clapas had er niets van begrepen.

In elk geval had Cary ontdekt hoe hij zijn depressie op afstand kon houden.

Zien en voelen. Een paar druppels, en elke draad van het weefsel van de wereld verschijnt.

De winter van ongenoegen veranderde onder die lysergene zon in een uitbundige zomer.

V

Londen, 20 september

Geachte heer Fanti,

Ik ben niet zo goed in schrijven als u, ik heb in mijn leven altijd te weinig geschreven en bovenal ben ik er te laat mee begonnen. Maar ik zal het proberen. Ik wilde u graag zeggen dat ik niet weet hoe ik u moet bedanken voor alles wat u voor mij hebt gedaan. U schrijft me dat u het hebt gedaan voor de vriendschap die u en Pierre verbindt, en ik geloof u, maar dat is niet voldoende om alles te rechtvaardigen. U bent een goed mens, zoals je er in het leven maar weinig tegenkomt. Het onderdak dat u voor mij hebt gevonden bij de familie van uw arme vrouw is buitengewoon goed. Ik heb veel moeite met de taal, maar heb het boek met vertalingen dat u me hebt aangeraden, al weten te bemachtigen en ik leg me er dag en nacht op toe. Voorlopig beperk ik me tot huishoudelijke werkzaamheden, maar mevrouw Jean heeft gezegd dat ze een baan voor me wil zoeken (of ten minste, dat meen ik te hebben begrepen). Het geldt dat u mij namens Pierre hebt gestuurd heb ik, na aftrek van wat ik nodig had voor de eerste maanden, op de bank gezet om later te beslissen wat ik ermee ga doen. Het lijkt voor mij ongelooflijk dat mijn verdriet minder hevig wordt. Misschien ben ik er alleen maar in geslaagd om het te beteugelen, het diep in mijn hart

weg te sluiten, waar ik het samen met de herinneringen aan Ferruccio kan bewaren. Maar misschien is het normaal dat het zo gaat. Het leven gaat door, en de dingen die u mij hebt geschreven over het verlies van dierbaren zijn gezegd door iemand die dezelfde lijdensweg heeft doorgemaakt als ik. Ook hiervoor mijn dank. Het waren prachtige woorden. U zegt dat u een brief van Pierre hebt gekregen uit Mexico, en dat het goed met hem gaat. Daar ben ik blij om. Voor dit moment verzoek ik u of u hem mijn berichten wilt overbrengen, en zegt u hem alstublieft dat het mij aan niets ontbreekt en dat het goed met me gaat. Dat ik zijn adres zal bewaren en hem beslist zal schrijven zodra ik daartoe de behoefte voel. Mexico. Hoe ver is Mexico? Aan de andere kant van de oceaan.

Weet u, het is gek, maar ik heb helemaal geen heimwee naar Italië, de slechte herinneringen zijn nog te vers. Afgezien van het ontheemde gevoel, ben ik blij dat ik hier ben, waar ik niemand ken en ik helemaal opnieuw kan beginnen. Ik ben iemand die zich kan aanpassen. Stelt u zich eens voor: ik eet zelfs eieren met spek bij het ontbijt!

Ik weet niet of mijn beslissing de juiste was. Eerlijk gezegd weet ik niets. Misschien heb ik alleen maar instinctief gehandeld, gedreven door mijn verdriet en door het gevoel verraden te zijn. Maar dat doet er nu niet meer toe. Ik ben nu hier en moet denken aan een nieuw leven.

Nog steeds kan ik geen woorden vinden om u te bedanken voor alles, meneer.

Ik hoop dat u mij weer schrijft en berichten stuurt. Hartelijke groeten,

Angela

VI

Bologna, 2 oktober

Renato Fanti tuurde lang naar de ansichtkaart. Een pre-Columbiaanse piramide die zich aftekent tegen een grasvlakte.

Achterop een bekend handschrift.

Mexico-Stad, 4 september 1954

Beste meneer Fanti,

Er zijn lessen die we overal in ons meedragen, ook
aan de andere kant van de wereld.

Er zijn mensen die je niet kunt vergeten.

Volgens mij is de enige manier waarop een leerling
zijn schuld kan aflossen, het leven tegemoet te treden
en alles wat hij heeft geleerd te benutten.

Ik hoop dat ik erin zal slagen u dat aan te tonen. Ik
hoop dat we elkaar op een dag opnieuw tegenkomen,
sterker nog, ik ben er zeker van.

Mijn oprechte dank voor alles,

Robespierre

Fanti verborg zijn ontroering achter een glimlachje. Hij koos de juiste plaat uit en zette die op. Hij pakte zijn pijp en stopte die met de tabak voor bijzondere gelegenheden. Terwijl hij zijn eerste trekjes nam, keek hij hoe de geurige rook in blauwe kringels opsteeg om te zich te vermengen met de noten van Stan Kenton, over de boeken, de Engelse snuisterijen en de jazzplaten zweefde,

23° North and 82° West. De coördinaten van de toekomst. Havanna. De tropen.

Hij mompelde: 'Veel geluk, Pierre. Veel geluk.'

VII

Bologna, 4 oktober, dag van Sint-Petronius

‘Wedden dat Capponi ook is weggegaan?’

Voor het neergelaten rolluik, zonder een bordje, zonder een ‘ben zo terug’, niets, gaf iemand zich over aan speculaties.

‘Weggegaan? Denk je dat hij zo maar zou vertrekken zonder iets te zeggen?’

‘Nou en? Wat heeft zijn broer dan gedaan? Hij heeft zijn boeltje gepakt en is naar Zuid-Amerika gegaan.’

‘Wat heeft dat er nou mee te maken? Pierre moest zijn vader weghalen, hij had in Monte-Carlo al dat geld gewonnen en hoefde zich geen tweemaal te bedenken. En daarbij is Capponi helemaal niet zo’n zwerver als zijn broer!’

La Gaggia hoort de stemmen onder de deur doordringen en steekt zijn hoofd naar buiten om te kijken wat er gebeurt.

‘Vertel eens, Gaggia, weet jij waar iedereen is gebleven? Zijn ze gesloten vanwege de schutspatroon?’

‘De schutspatroon? Daar heeft Benassi de tent nog nooit voor dichtgegooid. Trouwens, Capponi komt helemaal niet uit Bologna. Ik heb hem vanochtend niet gezien, maar ik heb ook geen idee waar Garibaldi en Bottone uithangen.’

‘Wedden dat er iemand dood is?’

‘Had Bottone de laatste tijd geen problemen met zijn lever? Ik weet dat hij bijna was overgehaald om “Chinese paddestoelen” te nemen.’

‘Hou toch op met je lever en Chinese paddestoelen, toe, we zijn serieus, wat kan er gebeurd zijn? Zou de politie zijn teruggekomen?’

De verwijzing naar de ordehandhaving verplaatst onmiddellijk het zwaartepunt van de discussie. Want in deze eerste herfst dagen is hier bij ons, maar ook op straat, in de winkels en de andere bars, elk excuus

gerechtvaardigd om te praten over de regering-Scelba, of zij standhoudt of dat zij haar koffers zou moeten pakken, of er weer een christen-democratische regering komt of dat we weer naar de stembus moeten, maar dan in het voorjaar, want nee, in Italië is het onbestaanbaar om tussen juni en april verkiezingen uit te schrijven. Iemand zegt dat hij ervan overtuigd is dat er een motief is, een anticomunistische, door de CIA opgezette strategie, maar niemand weet het fijne ervan. Anderen zeggen alleen maar: niet in de zomer, want dan willen de mensen alleen maar leuke dingen doen, en ook niet in de herfst en de winter, want dan is het volk uit zijn humeur. Met lelijk weer, kou, werk, heeft het volk echt geen zin om aan politiek te denken, zich ergens druk over te maken, zich de gebruikelijke kletspraat door de strot te laten duwen, te luisteren wat de hoge heren te zeggen hebben. Maar in het voorjaar, aaah, dat is iets heel anders, dan wordt het wat warmer, wordt het mooier weer, begint iedereen te denken aan de zomervakantie en wordt het werk minder zwaar. Volgens Bottone is het bijgeloof: de katholieken hebben in ’48 gewonnen, het was toen voorjaar, en nu zijn ze gefixeerd op die datum, het moet wel, want als je in een andere periode zaait, mislukt de oogst.

La Gaggia is het werk al vergeten, allemaal dringende zaken, want nog even en het gaat echt regenen en we moeten allemaal onze schoenen laten lappen. Aan de andere kant is bekend dat Scelba twee problemen heeft: allereerst Triëst, want juist dezer dagen wordt in Londen het traktaat ondertekend. Ze zeggen dat het een voorlopig verdrag is, maar daar trappen we niet in: Tito was de leeuw en wij Italianen de lammetjes, dat kwam ze in Amerika wel goed uit. En de andere kwestie is die van Montesi, een groot schandaal, minister Piccioni heeft zijn ontslag moeten aanbieden, zijn zoon is samen met die Montagna de gevangenis in gegaan, de agenten spelen elkaar de zwarte piet toe, de hoofd-commissaris van politie van Rome kan ook elk moment worden opgepakt. La Gaggia is dezer dagen de meest gewilde deskundige van de hele bar, nog eens wat anders dan Melega en Bortolotti, de voetbalcompetitie is nog maar net begonnen, en over de kwestie Montesi is onze schoenlapper de enige die alles precies weet omdat hij het vanaf

het eerste begin heeft gevolgd en ons steeds heeft gezegd dat we vroeg of laat nog eens wat moois zouden beleven.

‘Ze weten niet meer waar ze het zoeken moeten, de stakkers! Nog geen week geleden hebben ze de oom van dat meisje Montesi erbij gehaald, Giuseppe Montesi, die wordt nu beschuldigd van de moord. En nu is de zeepbel, pats, zo goed als uiteengespat en moeten ze een nog grotere blazen.’

‘Gelukkig maar dat die zet met die arme oom niet gelukt is, hè, Gaggia? Volgens mij was hij ook een kameraad, die man.’

De stem raakt verhit. ‘Ze hebben op het verkeerde paard gewed, ze proberen te redden wat er te redden valt. Want sorry hoor, maar stel dat die oom die arme Wilma heeft genaaid, of iemand anders, iemand die haar wilde naaien en niets te maken heeft met Piccioni en Montagna. Verandert dat iets aan de zaak? Montagna blijft nog steeds een schoft, hij had nu eenmaal zijn politieke vriendjes en de verschillende politiechefs hebben hoe dan ook geprobeerd de zaak in de doofpot te stoppen... Piccioni, oké, die zou er schoon uit komen, maar Piccioni is helemaal het probleem niet!’

Aan het eind van de straat, onder de lindebomen die hun bladeren verliezen, verschijnt een fiets.

‘Walterún, Walterún!’

Hij stopt. Hij ziet er geïrriteerd uit.

‘Weet je wat er met Capponi gebeurd is?’

‘Capponi? Is die niet in Imola? Samen met Garibaldi, Bortolotti en Melega? Daar was de begrafenis van die beroemde partizaan, hoe heet hij ook alweer?’

‘Bob! Dat is waar ook! Luigi Tinti, die iedereen Bob noemde. Walterún, juist jij zou hem moeten kennen, jij hebt toch ook gevochten in Milaan!’

Bob schakelt heel even Scelba, het meisje Montesi en Triëst uit. Iedereen die hem goed heeft gekend, zoals Capponi, is naar Imola gegaan, maar ook iedereen die te oud of te jong is, kent op z’n minst wel één anekdote en haalt die aan, vragend of hij inderdaad de hoofdpersoon ervan was, of dat het iemand anders was. Bijna alle verhalen hebben we

elkaar eergisteren al verteld, toen het droeve bericht bekend werd gemaakt en Capponi ons allemaal naar huis wilde sturen, vervolgens besloot te blijven, te drinken op de gezondheid van de Commandant en zijn daden memoreerde. Uiteindelijk zijn we pas na middernacht weggegaan, en de bar was toen voller dan om zes uur. Ook die van de sectie kwamen naar de bar, en mensen die we nog nooit hadden gezien, en voor het eerst sinds we elkaar kennen heeft Benfenati geen woord gezegd, hij heeft Capponi omhelsd en is naar huis gegaan.

De gesprekken van vandaag zijn min of meer dezelfde, maar niemand klaagt daarover, want sommige dingen kun je beter een keer extra herhalen dan te riskeren dat je ze vergeet.

Zodra Walterún weer afscheid van ons heeft genomen, controleert La Gaggia of hij echt weg is en roept iedereen om zich heen, we zijn nu met zo’n twintig man, buigt zich voorover en begint enigszins fluisterend te praten, alsof hij een geheim opbiecht.

‘Luister, misschien is het beter dat we een andere naam verzinnen voor Walterún.’ Verbaasde gezichten, blikken, hier en daar klinkt een ‘waarom?’ ‘Gisteren kwam hij bij me om zijn oude schoenen te laten repareren. Hij was in de stemming voor confidenties en vertelde me alles over dat verhaal van hem, in Milaan, en dat de mensen hem groeten met ‘Walterún, Walterún’ en dat hij dat vervelend vindt. Ik zeg: Maar waarom trok je je dat dan aan? En toen vertelde hij dat Walterún in het Milanees helemaal niet Walterone, ofte wel “grote Walter”, betekent, zoals wij dachten.’

‘En wat betekent het dan wel?’

‘Het betekent: Pas op voor de *terrone*, de zuiderling, de naffer, de meridionaal, zoals wij zouden zeggen, en dat heeft hij nooit leuk gevonden, het was een spotnaam, snap je? Nou, ik weet het niet, maar als we hem nou “Walterone” zouden noemen, gewoon, zonder dat het opvalt, vindt hij dat misschien prettiger.’

Sommigen vinden het goed, anderen zijn ervan overtuigd dat het daardoor nog meer beladen wordt. Zambelli Cesare is tegen het veranderen van bijnamen: hij heet zelf Budlan, wat ‘grote varkensdarm’ betekent, en zelfs toen hij twintig kilo was afgevallen piekerden we er

niet over om hem om te dopen. Niet toevallig woog hij zes maanden later opnieuw meer dan honderd kilo.

Terwijl we elkaar vragen naar de oorsprong van sommige mysterieuze bijnamen, komen Capponi en de rest van de groep, Garibaldi, Melega, Bortolotti en Bottone, terug.

Een van ons beklagt zich erover dat de bar onverwacht gesloten was, zonder ook maar een briefje, een mededeling. Als verweer voert Capponi aan dat, sinds Benassi hem de helft ervan heeft verkocht, hij ook mag beslissen of de bar dichtblijft. En vandaag was de bar onbelangrijk, vandaag moest hij naar Imola, en verder niet zeuren.

‘Garibaldi, jij bent goed in die dingen, hoeveel mensen waren er?’

‘Minstens vijftienduizend.’

‘En misschien nog wel meer. De burgemeesters van alle dorpen in de bergen waren er, Bulow was er, Teo en Piccolo droegen de baar, er waren secties van de ANPI uit heel Italië. Bergonzini was er, die hield samen met de burgemeester een toespraak, er waren zo veel mensen dat ze niet allemaal op de begraafplaats van Piratello pasten, er was een muziekkorps, wat speelden ze ook alweer?’

‘Beethoven’s *Eroica*.’

‘Inderdaad, dat was het. En hij is begraven bij de andere gevallen van het Zesendertigste, op een plek waar ook Andrea Costa en alle beste inwoners van Imola liggen.’

Bottoni maakt zich los uit de groep en schudt zijn hoofd. ‘Bijna een voorrecht dat hij zo vroeg is gestorven, vind ik.’

‘Wat zei je, Bottone?’

‘Tien jaar later zou niemand toch nog weten wie commandant Bob was?’

‘Je vergist je, Bottone,’ corrigeert Garibaldi hem. ‘Het is makkelijker dat ze je vergeten terwijl je nog leeft, dan kan je nog lastig zijn, maar als je doodgaat, dan word je opnieuw een held, dan is er gelegenheid om de vlaggen uit de kast te halen, wat te zingen, en te zeggen dat de ware geest van het verzet nooit sterft. Zo werkt dat, geef het maar toe.’

Intussen is Capponi al naar binnen om de nieuwe espressomachine aan te zetten, terwijl Bortolotti zich op het televisietoestel werpt en het

aanzet, want hij is inmiddels verslaafd geraakt aan dat ding en velen van ons zijn het daar niet mee eens, we moeten samen beslissen, en alleen als er iets interessants is, niet zo maar, om maar wat te doen te hebben. Maar wat wil je, het is een nieuwtje, en Bortolotti zegt dat het geen zin heeft iets te hebben en het dan niet te gebruiken. En sinds we ook een tafelfoetbalspel hebben, staat hij dan ook bijna nooit meer aan het biljart en zit hij altijd te draaien aan die poppetjes. Het espressoapparaat, het televisietoestel, het tafelfoetbalspel, de gaskachel en de nieuwe lampen: allemaal gekocht van Pierre’s geld.

‘Hé, Brando, weten we wel helemaal zeker dat hij dat allemaal in het casino heeft gewonnen, al die poet?’

Brando geeft geen antwoord, een beetje omdat hij het voorhoedetrio van Bortolotti in de gaten moet houden, maar vooral omdat hij de laatste tijd erg somber is, de stakker. Pierre is vertrokken, Sticleina is getrouwd, heeft een echte baan gevonden als verpleger in Piacenza en is daar gaan wonen, Gigi heeft een nieuwe vriendin die gek is op de mambo en heeft geen behoefte meer om de filuzzi te dansen met zijn vriend, de kapper.

Capponi loopt naar de muur waar zijn ingelijste medaille hangt, en pint er met punaises twee foto’s onder, recht naast elkaar.

Een ervan is van commandant Bob in uniform, met zijn haar naar achter, de helft van zijn gezicht verlicht en de andere helft in de schaduw. Het lijkt wel een bidprentje, maar dat kunnen we maar beter niet tegen hem zeggen. De andere foto is waziger, er staan twee mannen op, is die ene niet Pierre? Hé, ja! En dan zal die ander wel Vittorio zijn. Ze omarmen elkaar en lachen, en erboven staat met viltstift geschreven: *Groeten uit de Nieuwe Wereld aan alle vrienden van bar Aurora*.

‘Zeg, Capponi, waar zijn ze eigenlijk naar toe gegaan? Naar Venezuela?’ Vervolgens zachtjes: ‘Melega zegt dat Pierre niet alleen vanwege zijn vader zo veel haast had om te vertrekken. Het schijnt dat de vrouw van Montroni er ook mee te maken heeft, want die is ongeveer op dezelfde dag vertrokken.’

‘Ook naar Venezuela?’

‘Wie zal het zeggen?’

‘Volgens mij is het allemaal lariekoek, stel je voor dat mevrouw Montroni haar man bedroog met een barkeeper!’

‘Maar ze is niet met die barkeeper getrouwd.’

‘Ach, die vrouwen, die vrouwen...’ horen we Stefanelli’s stem vanuit de andere kamer.

Uit het televisietoestel pal naast de twee foto’s klinkt de stem van de presentator, die een paar mensen op doorreis in Rome interviewt.

‘Waarom zet je die rommel niet uit?’

Garibaldi’s verzoek is het enige teken van aandacht voor het toestel sinds Bortolotti het heeft aangezet. En we durven erom te wedden dat het zo zal blijven tot het moment dat de bar dichtgaat, want hier in bar Aurora zijn we heus niet zo geïnteresseerd in die beroemde acteur die juist vandaag in Rome is aangekomen, of deze of gene politicus, en als het niet was voor voetbal en wielrennen, hadden we het niet eens gekocht. Wij hebben Bottone met zijn atoombommen, en La Gaggia die de zaak Montesi op zijn duim kent. We moeten nadenken over de bijnaam van Walterín en weten of Garibaldi in zijn ogen wrijft omdat hij een bepaalde kaart wil of last heeft van de rook. De twijfels over de politiek neemt Benfenati voor ons weg, en voor die over de voetbaltoto, bij voorbeeld Carrarese-Parma, zorgen Melega en Bortolotti. Al het overige zijn meningen: de vrouw van Montroni, het geld van Pierre, het koudste jaar. En Gas, wie weet wat er van hem terecht is gekomen, maar die is ons nog steeds het geld van de oude tv schuldig.

Daarom zal die presentator daar nooit veel succes hebben in bar Aurora. En als het aan ons lag, zouden wij hem met een schop onder zijn kont naar Amerika sturen.

VII

Triëst, Italië, 5 november

De architect en dichter Carlo Alberto Rizzi stond vroeg op en maakte een overvloedig ontbijt voor zichzelf klaar. Zittend aan zijn bureau bladerde hij door zijn notitieboekje. Die avond wilde hij op de club een gedicht voordragen over Vier November, de dag waarop de martelaren worden herdacht, over de gouden medaille die de stad had gekregen. Hij had een aantal indrukken genoteerd en haastte zich om die om te zetten in dichtregels.

Een morgen zo helder dat afstanden vervagen.

Interessante aantekening. Die kon hij gebruiken om het te hebben over de Italianen, ver weg maar dichtbij, aan de andere kant van de Adriatische Zee. Alsof ook de atmosfeer dunner was geworden, die vierde november, om het nog niet teruggewonnen land, dat door grimmige belangen gescheiden werd gehouden van het vaderland, dichter bij Triëst te brengen.

Een zuchtje bora doet de vlaggen wapperen op alle balkons, op alle huizen en in het bijzonder twee enorme vlaggen bij het begin van het plein: de driekleur en de bellebaard van Triëst.

Feestvreugde te land en ter zee, op Piazza dell’Unità en op de schepen die liggen afgemeerd in de haven van San Giusto: de kruiser Duca degli Abruzzi, drie witte mijnenvegers en een zeilschip van ouderwetse snit, een en al staggen en masten, het opleidingsschip Amerigo Vespucci van de zeevaartschool in Livorno.

Soldaten en matrozen in gelid opgesteld. Bezorgde menigte van het ene spoorwegstation tot het andere. Men wacht op president Einaudi en premier Scelba.

De wind en de vlaggen gaven de dichter een siddering van inspiratie. Hij pakte een blanco vel papier en streek het voor zich glad, als om het

met zijn hand te zuiveren. De vulpen schreef moeizaam. Hij blies tegen de punt en ging verder:

De bora blies geliefde lucht van zee
krioelende van boten
verwarde hoofd en haar, en nam je mee
Triëst, de trots van al je loten!

Goed, dat was de wind. En de vlaggen? Die mocht hij niet overslaan.

De huizenmassa, langs de helling uitgespreid
groet fier de levenden en doden
zij heeft een feesttenue bereid
en vlaggen aan het zicht geboden

Hij besmeerde een stuk brood met boter, deed er sinaasappelmarmelade op en staarde na de eerste hap opnieuw naar het notitieboekje, dat bezaaid was met kruimels.

Eenentwintig kanonsalvo's doen op het land duiven opvliegen, en op zee meeuwen. De presidentiële stoet arriveert: tien auto's, voorafgegaan door de paarden van het korps ten dienste van het staatshoofd, de corazzieri.

De president inspecteert de wacht. Vrouwen en kinderen verdringen zich om de uniforms aan te raken, te groeten, te strelen. Mensen in de bomen, in de lantaarnpalen: 'Italië! Italië!' Minstens honderdvijftigduizend mensen.

De hoogwaardigheidsbekleders gaan het stadhuis binnen en verschijnen om 11.35 uur op het balkon. De burgemeester gedenkt de broedervolkeren van de oostkust van de Adriatische Zee. Scelba legt uit waarom de regering een overeenkomst heeft ondertekend die niet beantwoordt aan de verwachtingen van het Italiaanse volk: Triëst wachtte al te lang, de situatie moest tegen elke prijs worden opgelost. Hij stelt de Slovenen die op Italiaans grondgebied zijn gebleven gerust over de inachtneming van het verdrag, de wil om het verleden te begraven en samenwerking te creëren. Als de verdragen in acht worden genomen, zullen de minderheden reden worden tot vriendschap tussen beide landen.

'Elke nuttige uitwisseling tussen beide landen faciliteren, Italië en Joegoslavië moeten samenwerken ter bescherming van de vrede en de welvaart van beide naties.'

Rizzi herinnerde zich het fluitconcert dat had geklonken van het plein toen de minister-president deze woorden had uitgesproken, die veel te lovend waren voor Tito en een verdrag dat Joegoslavië vleide om het maar ver van Moskou te houden. De rechten van de volkeren werden door de politiek vertrappt: erger dan in Korea en Vietnam, want daar spraken ze tenminste allemaal dezelfde taal, zowel in Noord- als in Zuid-Korea. De regimes waren verschillend, maar de cultuur, de tradities, de geest niet. Als het aan de Engelsen had gelegen, was Triëst een tweede Berlijn geworden, in sectoren verdeeld, in stukken gesneden. In Vietnam was gesproken over referenda, eenwording: waarom dacht niemand in zone B eraan te vragen naar de mening van de mensen? Lang leve Wilson en het principe van zelfbeschikking.

Die sombere gedachten, het beeld van de kale schedel van Scelba op het balkon van het stadhuis, leidden hem echter af van zijn verzen. Wat ontbrak er nog? Het nog niet vrijgegeven land, nabij en toch ver weg. De feestvreugde en de droefheid. De pen gleed over het papier:

Triëst, Italië – de vreugd verstijft het hart
van hen die nog steeds dolend zijn
Voor hen is het Vaderland ver weg en zwart
voor hen vandaag geen blij festijn

Heel goed. Eigenlijk kon dit al het einde zijn. In het boekje restten nog maar een paar regels:

Einaudi speldt de gouden medaille op de gigantische vlag die Rome aan de stad heeft geschonken. De luidsprekers scanderen de gronden van de hulding: 'Al eeuwenlang een boegbeeld om in naam van Italië de weg te wijzen naar eenheid van volkeren van verschillende rassen, nam zij met haar beste zonen trots deel aan de onafankelijkheid en de eenheid van het vaderland en bevestigde zij

tijdens de lange vooravond met het offer van de martelaars de wil om Italiaans te zijn. Deze wil bekrachtigde zij met het bloed en de heldendaden van de vrijwilligers in de oorlog '15-'18. In bijzonder moeilijke omstandigheden, onder de klauw van de nazi's, toonde zij in de partizanenstrijd hoe sterk haar zucht was naar rechtvaardigheid en vrijheid, die zij veroverde door de onderdrukker met felle moed te verjagen. Met de recente dramatische gebeurtenissen en met de vernedering van Italië, tegen de verdragen die haar wilden scheiden van het vaderland in, met even sterke vasthoudendheid en hartstocht als hoop, benadrukte zij voor de hele wereld haar rotsvastе recht om Italiaans zijn. Een voorbeeld van onschatbare vaderlandstrouw, van volharding tegen elke tegenwerking, en van heldendom.'

De dag was afgesloten in de San Giusto. De basiliek was helemaal vol, evenals het plein, ondanks de bora, die steeds harder ging waaien. Na het *Te Deum* van dank had de bisschop gesproken over het verscheurde bisdom, de Istrische parochies die waren ondergebracht bij Ljubljana en Poreč. Op de toren had de vlag met de medaille de menige gegroet, samen met de slagen van de grote klok.

Rizzi dacht aan hoe koud hij het had gehad. Hij wierp een blik uit het raam: de wind blies nog steeds, ijzig koud. Hij moest een nieuwe overjas kopen. Even warm als zijn oude grijze montycoat. De agenten van het Geallieerde Militaire Bestuur hadden die zonder al te veel excuses afgenomen. Het scheen een verwisseling van jassen te zijn geweest. In een café in het centrum. Maar waarom hadden ze hem de zijne dan niet teruggegeven? Hij had niets teruggekregen: hij was in elkaar geschopt en terug naar huis gestuurd.

Zijn been deed nog steeds pijn.

Zelfs zijn bilnaad voelde niet meer als vroeger.

IX

Moskou, gebouw van de Loebjanka, 21 november

Generaal Serov legde de documentatie op zijn bureau neer, de papieren keurig op elkaar gestapeld.

Actuele informatie uit Saigon, de hoofdstad van Zuid-Vietnam.

Rapport over Bao Dai, de operettekeizer. Imbeciele glimlach en bête blik op bankbiljetten en postzegels. Hij stond buiten de geschiedenis, als hij er al ooit in was geweest.

Rapport over de nieuwe minister-president, Ngo Dinh Diem, een kwezel met de ongezonde fascinatie voor kruisigingen, aan de macht in een boeddhistisch land. Zijn broer: een opiumverslaafde dwaas met pseudo-intellectuele pretenties, dol op intriges. Zijn schoonzus: een slet verteerd door haat voor communisten. Een corrupt regime, gesteund door Amerika.

Actuele informatie uit Hanoi, hoofdstad van Noord-Vietnam. De 'vrienden', met China boven hun hoofd en hun voeten in een poel van bloed en stront.

Wankel evenwicht. De 'vrede' zou niet lang duren.

Geactualiseerde inlichtingen over Tito, over de Italianen die Istrië en Dalmatië hebben afgestaan, over dat schandaal, de zaak-Montesi.

Inlichtingen over Guatemala, opnieuw exclusief eigendom van United Fruit na de staatsgreep waarmee de CIA een 'onwegevallige' regering omver had geworpen.

Latijs-Amerika, de 'achtertuin' van de Amerikanen, een smalle strook land om het magma te bedekken. Dat was het nieuwe front, Serov durfde erom te wedden.

Telegrammen afkomstig uit Frankrijk en Zwitserland.

Rapport over 'Wladimir' en 'Estragon'. Gelokaliseerd in Parijs, Quartier Latin. Gingen om met artiesten, pseudo-revolutionairen,

mythomanen, zogenaamde ‘profeten’ van nog zogenaamdere bewegingen. Een Roemeen, genaamd Isidore Isou. Idiotieën. Azzoni en Mariani genoten. Geen telefoontje waarbij Mariani niet lachte met wijddopen mond en jukbeenderen en wenkbrauwen die elkaar bijna raakten. Azzoni hield het doel in de gaten.

Hij zou ze weer gebruiken. Paljassen konden goed overweg met andere paljassen, en de wereld was inmiddels een parade van clowns geworden.

Actuele informatie over iedereen en alles.

Wat een hectisch jaar. Een jaar dat het aanzien van de wereld veranderde.

De geboorte van de KGB. De conferentie van Berlijn. De herbewapening van Duitsland en de toetreding tot de NAVO. De nederlaag van de Fransen in Indochina en de verdeling van Vietnam. Tito. De ondergang van McCarthy. Tito en Cary Grant. Atoomprouven in woestijnen en midden in oceanen. Het einde van de ‘naoorlogse periode’.

De geboorte van monsters in heel de Sovjet-Unie: tweekoppige lammeren, kalveren zonder benen, een geit met maar een oog. Noodlottige gebeurtenissen kondigden zich aan.

Om maar te veranderen.

Generaal Serov stond op, liet zijn hals- en rugwervels kraken en liep de tien stappen die hem scheidden van het venster. Hij keek door het raam naar buiten en voelde zich, net als elke dag, opnieuw deel van een groot raderwerk.

Deel van de geschiedenis.

X

Mexico-Stad, enige tijd later

‘Kennen jullie echt het verhaal niet van de pik van Raspoetin? Nou, als jullie nog nooit in Moskou zijn geweest, is het ook logisch dat jullie het niet kennen, *compadres*. Jullie moeten weten dat toen de samenzweerders hem kwamen halen, in het holst van de nacht, bij hem thuis, Raspoetin, die een enorme vent was, lang en *fuerte*, wist te ontsnappen door zich uit een raam in de rivier te storten. Maar het was *invierno* en het water was ijskoud, dus na een paar armslagen stierf de klootzak door onderkoeling. Het lijk werd gevonden en naar de oever gebracht, stijf *como* een stokvis. Iedereen verbaasde zich erover dat zijn pik niettemin hard was. De huishoudster, die hem jarenlang had bediend en ook zijn minnares was geweest, koesterde een diepe verering voor zijn snikkel. Jullie weten hoe die Russische boeren zijn, bijgelovig en goedgegelovig. En zij wilde het symbool van zijn levenskracht en potentie redden. Dus sneed ze zijn pik af. En het schijnt dat die enorm was, *más que treinta centímetros!* En ze ontvreemde die. Vanaf dat moment weet niemand *lo que pasó*, wat er is gebeurd met het lid. Er zijn wel legendes, ja, grote verhalen, over het relikwie, maar het schijnt dat het van hand tot hand is gegaan, dat het heel duur verkocht is, dat de Wit-Russen het overal hebben gezocht om het tot de banier van de contrarevolutie te maken. En ook de bolsjewieken zochten het, om te verbranden en de as in de *viento* te verstrooien. Moraal van het verhaal: nu weten we *dónde está* de pik van Raspoetin. In het Museum van Natuurlijke Historie in Moskou. Als je kijkt in de vitrine van de opgezette monniksrob, zie je onderaan de welpen van de rob, met hun karakteristieke kap. Alleen, een daarvan is geen welp.’

León Mantovani keek naar de twee mannen die aan het andere eind van de tafel zaten. Ze trokken stomverbaasde gezichten. Maar daar was

hij aan gewend, zijn verhalen sorteerden dikwijls dat effect. Ze waren binnengekomen en hadden naar hem gevraagd. Ze hadden gehoord dat de bar te koop was en wilden die bekijken. Twee Italianen. Een jongen en een man die min of meer van zijn leeftijd kon zijn. Vader en zoon.

Hij had zich voorgesteld: 'Aangenaam, Leonardo Mantovani. Maar iedereen hier noemt me León, al sinds ik hier aankwam in '39, na de *derrota de España*.'

Hij had ze oplettend bekeken. Op het oog moesten ze een interessant verhaal te vertellen hebben. Hoeveel had hij er in zijn leven ontmoet? Mexico was het *refugium peccatorum*, het nieuwe en oude land waar vervolgden en verstotenen kwamen, op zoek naar fortuin. Het land van de eerste revolutie van de eeuw, die van Villa en Zapata, de revolutie waarvan het onduidelijk was of die gewonnen was of onderweg verloren was, tussen de grootste hoofdstad ter wereld en de *sierra*.

De oudste van de twee had verteld over een andere revolutie. Joegoslavië. Een andere planeet. De jongste had verteld over een gemiste revolutie. Thuis, in Italië.

León had verteld over de pik van Raspoetin.

'Weten jullie, Stalin heeft eens tegen me gezegd dat je nooit meer moet zeggen dan het hoogstnoodzakelijke. *Mejor*, zoals ze bij de Noord-Amerikaanse rechtbanken zeggen, alles wat je zegt kan tegen je worden gebruikt. *Pero* hier heerst een ongeschreven wet: iedereen die hier langskomt heeft een verhaal te vertellen. Soms is het echt gebeurd, soms is het pure fantasie. Dat maakt niet uit, als het maar een goed verhaal is. Aangezien iedereen weet dat ik de sterkste ben wat verhalen betreft, probeert er nu en dan iemand mij uit te dagen. Maar niemand heeft me tot nu toe kunnen verslaan!'

'Ken jij Cary Grant, die Amerikaanse acteur?' vroeg de jongeman.

De vader raakte zijn schouder aan, 'laat toch zitten'.

'Heb jij Stalin echt gekend?'

'Angel, *esta cerveza está caliente*. De eerste keer was in '22, toen de partij mij op missie naar Moskou stuurde met een halflege koffer en een brief van Gramsci in mijn zak. Sindsdien ben ik nooit meer teruggeweest in

Italië. Ter compensatie heb ik Lenin ontmoet, verder Trotski en Stalin, Boecharin en Molotov. Een kou, *compadres*, jullie kunnen je niet voorstellen hoe koud het *in invierno* is in Moskou. Die kou ben ik nooit meer kwijtgeraakt, er was geen hout voor de kachels, er was geen stookolie, *nada de nada*. De koudste revolutie die ik me kan herinneren! En je kon er niet over klagen, want de vonk van de Revolutie verwarmde je. *Spasibo* en marcheren!'

'Hoe lang ben je in Rusland gebleven?' vroeg de jongen.

'Heel wat jaren. Ik was koerier tussen Moskou en Parijs. Heen en weer. Ik bracht de orders van Togliatti over aan de naar Frankrijk verbannen kameraden. Het was gevaarlijk, vooral na '33, toen je door Polen en Tsjechoslowakije moest om in Zwitserland te komen. Overal nazi-spionnen en in Parijs de infiltranten van de fascistische geheime politie – *bijos de una gran puta madre!* – die je wilden ombrengen. Maar ik heb ze altijd weten te omzeilen, omdat ik me verkleedde, jaja, altijd andere kleren, een keer zelfs een nepbaard. Een kerel van de geheime politie heb ik koudgemaakt in de plee van het Gare du Nord. Ik heb hem door zijn voorhoofd geschoten. En omdat ik helemaal onder het *sangre* zat, ben ik naakt het station uit gegaan. Ik heb een longontsteking opgelopen, maar die klootzak heb ik naar het kerkhof gestuurd!'

Gelach, en slokken bier.

Uit het aangrenzende zaaltje, waar de oude mannen domino speelden, was het exotische accent van de advocaat te horen. Een stroom van welluidende woorden, die voor de twee pas binnengekomen Italianen onverstaaanbaar moesten zijn.

Een verstrooid handgebaar in die richting: luister naar het einde van het verhaal, *cabrones*.

'Toen werd ik definitief naar Parijs overgeplaatst, om *las brigades* te organiseren, de internationale brigades. Samen met Longo, ja. Toen ik in Spanje aankwam om de republiek te verdedigen, was het daar een zooi, dat wil je niet weten. We werkten dag en nacht, het was één grote vergadering, één grote raadpleging van landkaarten, één groot smeren van geweren, organiseren van de brigades. En een chaos van talen! Jezus,

de Engelsen verstonden een ding, de Russen iets anders, de Hongaren verstonden а, de Joegoslaven в, dan nog de Amerikanen, de Duisters, wij Italianen, de Ieren, *locos, loquisimos! puta vida*, we móesten de oorlog wel verliezen. Niemand kon elkaar verstaan!’

Uit de andere kamer werd het betoog van de advocaat gescandeerd door de langzame, ritmische, onuitputtelijke woordenvloed. Tja, wat wil je, als je ook zo veel van die ideeën in je hoofd hebt...

Vader en zoon strekten zich om om de hoek te kunnen gluren en te zien van wie die stem afkomstig was.

Onmiddellijk hun aandacht weer opeisen: ‘En na de nederlaag heeft Mexico ons opgenomen. Niemand wilde ons. We hebben zelfs een monument voor ze opgericht, *a los hermanos mexicanos!* Als zij er niet waren geweest... Ach, maar naar Rusland zou ik nooit meer teruggaan, weer mijn billen laten afvriezen, nee, mij niet gezien. En daarbij was er te veel veranderd. Iedereen die ik in de jaren twintig heb gekend was vermoord. *Traidores*, zei Stalin. Jezus, voer je revolutie en schieten ze je dood als *enemigo* van het volk. Nee, bedankt, dan liever Mexico. Ze vroegen me ook om ze te helpen Trotski te vermoorden. Ik heb nee gezegd, doe het maar zonder mij, *el* kameraad Mantovani trekt zich terug uit de strijd. En zo hebben ze Trotski vermoord met een houweel en heb ik deze kroeg geopend. Maar op een nacht hebben ze geprobeerd ook mij om te leggen. Ze hebben me bij mijn huis opgewacht. Ze waren met z’n drieën. Het was een hele klus om ze buiten het dorp in het open veld te begraven.’

Einde.

Aan de volksvergadering in de aangrenzende kamer leek nog lang geen einde te komen. León dacht: het is weer zover, vanavond sluiten we laat.

Dan kon hij het net zo goed kalmpjes aan doen. Benen languit op de stoel: ‘Nu wil ik met pensioen. De stad is niet meer goed voor mij. Ik wil me terugtrekken aan zee, waar het warm is, om *todo el día* niets te doen. *Por eso* verkoop ik de kroeg. En als jullie werkelijk geïnteresseerd zijn, raad ik jullie aan je kans te grijpen, want de prijs is goed.’

De beide toehoorders rezen op uit het verhaal en knipperden met hun ogen.

De vader begon te praten: ‘Ja, de prijs is goed. Maar we hebben advies nodig.’

Op dat moment werd de woordenstroom in andere kamer intenser, bombastisch bijna.

De jongen kon de verleiding niet weerstaan: ‘Wie is daar toch aan het praten?’

‘De advocaat. Een hele bolleboos, iemand met zúlke kloten. Ook verbannen, zoals wij allemaal.’

‘Wat een pleidooi!’ luidde het commentaar van de jongen. ‘Hij is al twee uur bezig!’

‘Maar hij heeft in zijn eigen land wel een kazerne van het *ejército* bestormd. Scherp brein en stalen kloten, *entiendes?* Alleen, als hij eenmaal begint te praten...’ Hij trekt even zijn schouders op. ‘Er zijn hier politieke vluchtelingen uit de halve wereld. Als jullie blijven, zullen jullie nog heel wat moois horen. Neem nou de advocaat: die zoekt geschikte mensen om guerrillastrijders op te leiden. Hij wil een dictator afzetten en zijn eiland bevrijden! Ik zeg wel eens tegen hem dat hij gek is. Net *Don Quijote*, ja. Vervolgens bedenk ik dan dat ik mijn hele leven ben omgegaan met gekken en dat ik daar geen spijt van heb gekregen.’

Er schittert een vreemd licht in de ogen van de oudste van de twee toehoorders. ‘Guerrillastrijders opleiden?’

Het hem uitleggen: ‘Dit is Latijns-Amerika, *compadre*. Je moet je nooit ergens over verbazen. Denk aan het allerabsurdste wat je kunt verzinnen en hier is dat normaal.’

Op dat moment kwam de lange, gezette figuur van de advocaat naar de bar toe lopen. Nu en dan moest ook hij zijn keel smeren.

‘*Abogado, qué tal? Deje que le presente a mis amigos.*’

Hij droeg een elegant zwart pak, had kort, golvend haar dat met brillantine naar achteren was getrokken, en een joviaal, enigszins pafferig gezicht met een smal snorretje. Hij leek niet ouder dan dertig.

León Mantovani wees naar zijn gasten. ‘*Le presento a dos compañeros italianos. Piense que el padre luchó junto al commandante Tito contra la dominación nazifascista. Estuvo en las montañas con la guerilla...*’

De man schudde de oude partizaan de hand.

‘Muy honorado... abogado Castro Ruz.’

Vervolgens deed hij hetzelfde met de jongen, en het was alsof hij op hem een vreemde sensatie overbracht.

De sensatie dat het leven, net als de geschiedenis, altijd verrassingen in petto zou hebben.

*These are really the thoughts of all men in all ages and
lands,
they are not original with me.
If they are not yours as much as mine they are nothing, or
next to nothing.
If they are not a riddle and the untying of the riddle they
are nothing.
If they are not just as close as they are distant they are
nothing.
This is the grass that grows wherever the land is and the
water is.
This is the common air that bathes the globe.*

Walt Whitman, *Song of Myself*, xvii

Aftiteling

Over Cary Grant (1904-1986)

Cary en Betsy gingen in 1958 uit elkaar en scheidden vier jaar later. Cary trouwde nog twee keer. Na tweeënzeventig films, nam hij in 1966 definitief afscheid. Hij werd directeur van het cosmeticaconcern Fabergé. Hij stierf in 1986, werd gecremeerd en zijn as werd uitgestrooid in de wind.

‘Ik heb zo’n honderd keer lsd gebruikt voordat het legaal werd’ (C.G.)

Op het web bestaat een bloeiende subcultuur van fans van Cary Grant. De meest complete site is: www.carygrant.net

Het is ook mogelijk zich in te schrijven bij Warbrides, een discussiesite van fans: www.carygrant.net/warbrides.html

Er zijn talloze biografieën en kritieken over Cary Grant. De volgende bevelen wij van harte aan: McCann, G., *Cary Grant: A Class Apart*, Colombia University Press, 1997.

Weet dat Cary er veel plezier aan beleefde in zijn latere films verborgen verwijzingen te maken naar zijn Joegoslavische avontuur. Veel plezier met zoeken!

Over Frances Farmer (1914-1970)

Hollywood heeft getracht zijn eigen geweten te sussen door een film aan haar te wijden. De film *Frances* (1982) wordt gedragen door de hypnotiserende interpretatie van Jessica Lange, en beschrijft heel goed hoe zij steeds meer in ongenade viel en afdaalde naar de hel, ook al bevat de film verschillende elementen die de waarheid geweld aandoen. *Exempli gratia*, is er geen bewijs dat Frances een lobotomie heeft ondergaan. In de film wordt niet nader ingegaan op de laatste twintig

jaar van haar leven en ‘carrière’: twee huwelijken, onnozele baantjes, verhuizing van Seattle naar San Francisco, totdat ze uiteindelijk neerstreek in Indianapolis, waar zij gastvrouw was van een tv-show, en alvorens te sterven aan kanker haar autobiografie schreef, getiteld *Will There Really Be a Morning?* postuum uitgebracht in 1972.

Frances rust in het Oaklawn Garden Memorial Cemetery van Indianapolis, Indiana.

De Nirvana’s hebben een song aan haar gewijd, *Frances Farmer Will Have Her Revenge on Seattle*, verschenen op het album *In Utero*, 1993: ‘Ze zal terugkeren als vlam / om alle leugenaars te verbranden / en ze zal een doodskleed van as achterlaten / op de aarde.’

De dochter van Kurt Cobain en Courtney Love heet Frances.

Aan haar gewijde sites:

www.geocities.com/themistyone/index2.html

www.people.virginia.edu/pm9k/libsci/FF/francesF.html

Over Lucky Luciano (1897-1962)

Ondanks de inspanningen van Charles Siragusa en de betrokkenheid bij verschillende politieonderzoeken, is Salvatore Lucania nooit verbannen. Hij stief op 26 januari 1962 aan een hartinfarct op het vliegveld van Napels. Hij is begraven op het St. John’s Cemetery in Queens, New York.

‘Ik ben nooit een arme sloeber geweest en ik zal nooit een arme sloeber worden.’ (L.L.)

Over Wilma Montesi (1932-1953)

Er zijn nooit concrete aanwijzingen boven water gekomen om te bewijzen dat Wilma Montesi had deelgenomen aan een feestje op het landgoed van Capocotta in Tor Vaianica. De ligging van het landgoed, vlak bij het strand waar het lijk werd gevonden, was het enige, uiterst

zwakke verband dat kon worden gelegd met Montagna en diens vriend Piero Piccioni.

In werkelijkheid was de hypothetische beschuldiging uitsluitend gestoeld op de misstappen van Montagna als fascistische spion, oplichter en (vooral) pooier, en het feit dat Piccioni de zoon was van Attilio, minister van Buitenlandse Zaken. De zaak werd doorspekt met valse getuigenissen en 'bekentenissen' die precies op de goede momenten werden gebruikt. Anna Maria Moneta Caglio lanceerde de mode van de 'kroongetuige', die vandaag de dag nog steeds onmisbaar is in elk gerechtelijk onderzoek.

De zaak werd uitgebuit door de 'linkse' Democratische Partij van Amintore Fanfani (die, evenals de PCI en de organen daarvan, te boek stond als 'nutteloze idioot') om controle te krijgen over de partij (sinds kort wees van Alcide De Gasperi) en de stroming van Piccioni, wiens loopbaan ernstig gecompromitteerd was door het schandaal, te dwarsbomen.

Op 27 mei 1957 sprak de rechtbank van Venetië alle beschuldigten vrij. In het vonnis werd mevrouw Caglio omschreven als een onbetrouwbare en mythomane getuige.

In de jaren zestig en zeventig werd Piero Piccioni een van de grootste componisten van soundtracks. In de jaren negentig werd hij, tot zijn eigen verbazing, beschermgod van de zogenaamde *lounge music* en de subcultuur *Exotica & Sixties Revival*.

De zaak is nog steeds niet opgelost. Wie heeft Wilma Montesi vermoord?

Over Joe McCarthy (1908-1957)

Tijdens de zitting van 2 december 1954 veroordeelde de Senaat van de Verenigde Staten met een meerderheid van zevenenzeventig stemmen vóór en tweeëntwintig tegen, officieel de handelwijze van McCarthy. Daarmee werd een einde gemaakt aan zijn loopbaan als heksenjager. De senator zakte weg in rancune en drankzucht. In 1957 stierf hij aan

hepatitis. Hij is begraven op het rooms-katholieke kerkhof van Appleton, Wisconsin.

Over bepaalde onverklaarbare mediamieke fenomenen

Steve Cement is duidelijk herkenbaar in de film *Lucky Luciano* van Francesco Rosi (Titanus, 1973, soundtrack van Piero Piccioni).

De film over het Vijfde Offensief kwam tot stand in 1973: *Sutjeska* (in Italië: *La Quinta Offensiva*), met Richard Burton (in de rol van Tito), Irene Papas, Milena Dravic, Ljuba Tadic en Bata Zivojinovic. Kleur, 87, de duurste productie van de Joegoslavische filmindustrie.

Met dank aan:

Wu Ming 5 (Riccardo Pedrini), voor zijn hulp, het brainstormen, de documentatie over de *filuzzi* en de Bolognese bokswereld.

Cinzia voor het omslag.

Andrea Olivieri voor het advies over en de vertalingen in het dialect van Triëst. Marco De Seriis voor overige taalkundige adviezen.

Fabrizio Giuliani voor informatie over de KGB. Giuliani heeft het werk van Jevghenji Primakov vertaald in het Italiaans, *Storia del KGB* (3 delen), *Hobby & Work*, Milaan 1999-2000.

Annamaria Cattaneo voor het materiaal over postduiven.

Regionaal Instituut “Ferruccio Parri” voor de geschiedenis van de Bevrijdingsbeweging, Via Castiglione 25, Bologna.

Gemeentebibliotheek Archiginnasio, Piazza Galvani 1, Bologna.

De partizanen Mirco Zappi (36^e Brigade Garibaldi) en Carlo Venturi ‘Ming’ (‘Rode Ster Brigade’), voor het geleverde materiaal.

Vitaliano Ravagli voor het epos en voor zijn vriendschap.

Daniele Vitali, Luigi Lepri, Alberto Menarini en Gaetano Marchetti voor hun onschatbare werk ter bescherming van de Bolognese taal.

Roberto Santachiara, *basta sempre comandante!*

54 bevat expliciete hommages aan de volgende voorouders en collega's: Beppe Fenoglio (1922-1963), Auguste Le Breton (1913-1999), Léo Malet (1909-1996), Walter Chiari (1924-1991), Jean-Claude Izzo (1954-2000), James Ellroy, Edwin Torres & Brian de Palma. Ook aan hen onze dank.

Dank aan iedereen die zich heeft ingeschreven bij /Giap/, ons internetbulletin. Inschrijven is mogelijk op onze site, www.wumingfoundation.com.

We vragen vergiffenis aan de vrienden van wie wij in de roman ‘vampiers’ hebben gemaakt: Stefano ‘Zollo’ Colombarini; Fabrizio Giuliani; Alberto Rizzi, Léon Mantovani; Maurizio Melega; Giovanni

Azzoni; Luca Mariani; Federico Martelloni.

Uit naam van Salvatore Pagano danken wij:

Advocaat Carlo Ercolino voor zijn geduld.

Salvatore Cappozoli en Davide Staiti voor hun gezelschap en morele steun in de gevangenis van Poggioreale.

Aangevangen in mei 1999, tijdens de NAVO-bombardementen op Belgrado.

Aan de uitgever overhandigd op 21 september 2001, in afwachting van de *escalation*.

Inhoud

	Voorgeschiedenis	
I	Het Joegoslavische front, voorjaar 1943	9
II	Vrij Territorium van Triëst, 5 november 1953	16
III	Rond de wereld, 25 december 1953	26
Een	Šipan	
I	Napels, renbaan van Agnano, zondag 3 januari 1954	31
2	Bologna, San Donato, 4 januari	38
3	Basis van de Geallieerden in Agnano, Napels, 6 januari	43
4	Bologna, 7 januari	45
5	Verklaring, afgelegd op 8/1/1954	55
6	Palm Springs, Californië, 18 januari	57
7	Bar Aurora, 19 januari	62
8	Napels, 21 januari	67
9	Bologna, 22 januari	72
10	Bologna, zondag 24 januari	76
11	Verklaring, afgegeven op 25/1/1954	81
12	Palm Springs, Californië, 30 januari, 's middags	85
13	Tussen Napels en Caserta, 30 januari	90
14	Palm Springs, Californië, 30 januari, 's middags	93
15	Bologna, 31 januari	107
16	Verklaring, afgelegd op 2/2/1954	110
17	Palm Springs, Californië, 1 februari	113
18	Bologna, 11 februari	118
19	Bologna, bioscoop Imperiale, 14 februari	124

20	Bologna, stadsdeel Cirenaica, nog geen half uur later	128
21	Palm Springs, Californië, 15 februari	133
22	Tussen Napels en Pompeï, 21 februari	138
23	Bologna, 9 maart	149
24	Napels, 10 maart	154
25	Bologna, 11 maart	157
26	Bologna, bar Aurora, 12 maart	164
27	Bologna, 14 maart	169
28	Palm Springs, Californië, 15 maart	173
29	Napels, 16 maart	176
30	Bologna, 23 maart	180
31	Moskou, gebouw van de Loebjanka, 1 april	186
32	Bologna, 2 april	195
33	Moskou, 3 april	198
34	Bologna, 15 april	201
35	Naaldbos bij Ravenna, 15 april	203
36	Adriatische Zee, 16 april	208
37	Napels, 16 april	212
38	Gramovac (Split), 17 april	215
39	Napels, 17 april	223
40	Slano, Dalmatië, 18 april	227
41	Šipanak Luka, Šipan, 19 april	232
42	Šipan, een minuut later	237
43	Napels, 19 april	241
44	Omgeving van Colchester, Essex, UK, 24 april	243
45	Wenen, sovjetsector, 25 april	248
46	Bristol, 25 april	251
47	In het vliegtuig boven het Kanaal, 26 april	257
48	Bologna, Villa Azzurra, 26 april	264
49	Tussen Triëst en Dubrovnik, 28 april	270
50	Haven van Bar, Montenegro, 28 april	276
51	Mljet, 29 april	280
52	Tussen Mljet en Šipan, 30 april	287
53	Šipan, 1 mei	298

54	Bologna, 1 mei, Dag van de Arbeid	305
55	Tussen Dubrovnik en Bari, 1 mei	310
56	Napels, 2 mei	315
57	Moskou, gebouw van de Loebjanka, 2 mei	321
58	In de Californische lucht, 2 mei	325
	Twee	
	McGuffin Electric	
1	Napels, renbaan van Agnano, 3 mei	333
2	Bologna, Zevende Hemel, 5 mei	336
3	Bologna, nacht van 5 op 6 mei	344
4	Vertrouwelijk rapport, 6 mei	348
5	Bologna, 7 mei	352
6	Palm Springs, Californië, 7 mei	356
7	Bologna, bar Aurora, 8 mei	361
8	In de omgeving van Afragola, 7 mei	366
9	Napels, 9 mei	369
10	Bologna, San Luca, 9 mei	372
11	Rome, 9 mei	374
12	Bologna, Villa Azzurra, 16 mei	378
13	Bologna, 21 mei	382
14	Evian, Franse oever van het Meer van Genève, 21 mei	386
15	KGB-archief, rapport 22 mei	393
16	Bologna, bar Aurora, 23 mei	396
17	Bologna, Villa Azzurra, 31 mei	401
18	Napels, 31 mei	406
19	Tussen Rome en Frosinone, 31 mei	410
20	Tussen Grenoble en Cannes, 30 mei	414
21	Marseille, 1 juni	416
22	Bologna, 2 juni	421
23	Cannes, 2 juni	426
24	3 juni	444
25	Nice, 3 juni	448

26	Bologna, 5 juni	456
27	Bologna, 7 juni	480
28	Bologna, 7 juni	464
29	Bologna, 8 juni	467
30	Vertrouwelijk document, 13 juni	474
31	Bologna, 13 juni	476
32	Proces-verbaal, 15 juni	479
33	Bologna, 17 juni	481
34	Lago di San Giovanni Incarico, 18 juni	485
35	Bologna, bar Aurora, 20 juni	490
36	Bologna, 22 juni	495
37	Vertrouwelijk rapport, 24 juni	499
38	Napels, 26 juni	501
39	Genova, 27 juni	506
40	Hollywood, Californië, 28 juni	509
41	Bologna, 29 juni	513
42	Napels, 30 juni, 13.00 uur, tijdens de gedeeltelijke zonsverduistering	516
43	Bologna, 30 juni, kort na de zonsverduistering	519
44	Bologna, 1 juli	522
45	Parijs, 1 juli	526
46	Napels, 2 juli	528
47	Bologna, 2 juli	529
48	Bologna, 2 juli	533
49	Sospel, 3 juli	546
50	Bologna, 3 juli	555
51	Van Frankrijk naar Italië, 3-4-5 juli	556
52	Genova, nacht van 5 op 6 juli	560
	Coda	
I	Parijs, 14 juli	573
II	Oostelijke buitenwijken van Bologna, 2 september	576
III	Montréal, Québec, 11 september	578

iv	Los Angeles, 11 september	580
v	Londen, 20 september	586
vi	Bologna, 2 oktober	588
vii	Bologna, 4 oktober, dag van Sint-Petronius	590
viii	Triëst, Italië, 5 november	597
ix	Moskou, gebouw van de Loebjanka, 21 november	601
x	Mexico-Stad, 1 december	603

